

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HELSINGØR I SUNDTOLDSTIDEN I 1426-1857

C. P. SØRENSEN, BOK-
KØBSTAD-BEDEL

HELSINGØR

I SUNDTOLDSTIDEN 1426—1857

VED

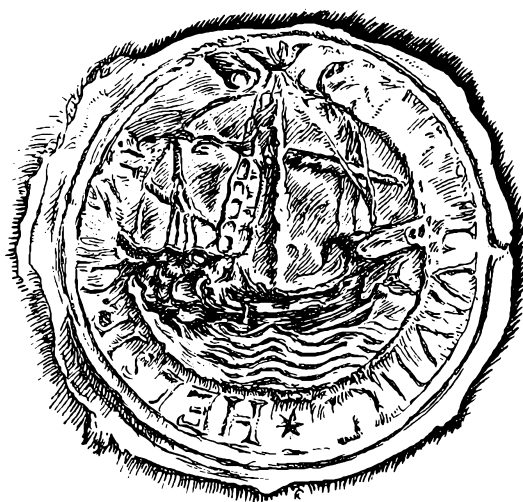
LAURITS PEDERSEN

MED BIDRAG AF

KGL. ORDENSHISTORIOGRAF DR. PHIL. LOUIS BOBÉ, MUSEUMSINSPEKTØR
MAG. ART. CHR. A. JENSEN, MUSEUMSINSPEKTØR MAG. ART. HUGO MATTHIESSEN OG
ARCHITEKTURHISTORIKEREN, ADJUNKT FR. WEILBACH

II. BIND

TIDSHISTORIE

NYT NORDISK FORLAG — ARNOLD BUSCK

TRYKT I
KROHNS BOGTRYKKERI
1929

FORORD

DET jeg hermed udsender andet og sidste Bind af »*Helsingør i Sundtoldstiden 1426—1857*«, takker jeg alle, der har medvirket til Bogens Tilblivelse og Udgivelse, dels mine Medarbejdere, Dr. phil. *Louis Bobé* Museumsinspektørerne *Chr. A. Jensen* og *Hugo Matthiessen* og *Adjunkt Fr. Weilbach*, og dels *Komiteén for Helsingørs Historie*, *Helsingørs Byraad*, *Direktionerne for Carlsbergfondet* og for »*Den grevelige Hjelmstjerne-Rosencroneske Stiftelse*«. Jeg maa hertil føje en Tak til dem, der har støttet Fremkomsten af mine tidligere Arbejder vedrørende Helsingørs Historie: »*Det ærbare Snedkerlav i Helsingør* (1906), »*Almueundervisning i en dansk Købstad*« (1909) »*Haandværksskik i helsingørske Lav*« (1918) og »*Kronborg Have* (1920), thi uden disse og samtidige mindre Forarbejder vilde det overhovedet have været mig umuligt at samle det her benyttede Stof paa den Tid, som her har været til Raadighed. Foruden de førnævnte Institutioner er det afdøde Professor *C. Nyrop* og »*Det Rejersenske Fond*«, jeg har at takke for disse Arbejders Fremkomst. Desuden føler jeg særlig Trang til at nævne Brygger *C. Heise*, den første, der paa et meget tidligt Tidspunkt viste mit historiske Arbejde Interesse og udvirkede, at der ydedes det Støtte.

Ikke mindre føler jeg mig takskyldig overfor alle dem, der ved forudgaaende historiske Arbejder har været med til at bane Vejen for dette. Redaktør *M. Galschiøts* »*Helsingør omkring Midten af forrige Aarhundrede*« (1921) giver et uerstatteligt, frisk Bidrag, som kun »*Studier og Erindringer*« i Forening kan give, men ogsaa *Ole Lunds*, *Niels Baches*, *Liebmanns* og *Henrik Steffens'* Erindringer er af stort Værd. Af Studier maa nævnes *P. V. Jacobsens* Afhandlinger, *Mackeprangs Købstadsstyrelsen*, *Jørgen Olriks* »*Borgerlige Hjem*« 1571—1621, *V. Hostrup-Schultz: Helsingørs Embeds- og Bestillingsmænd* og *Helsingørs Apotek*. *V. Lorenzen* har ligesom *Chr. A. Jensen* behandlet Klosterets Bygningshistorie og *Fr. Kaas* har udgivet Indskrifter fra St. Marie Kirke. *Fr. Schaldemose* fik af sin *Helsingørs Historie* (1840) kun udgivet et 1. Hefte paa 64 smaa Sider, men *Stenfeldt* skrev om Skolevæsenets Tilstand, og *Fr. Thaarup*, *H. P. Sandal* o. fl. fylder ved 1800 Tidsskrifterne med helsingørske Emner. Fra den allerseneste Tid har vi endvidere *Johannes Knudsens* Udgave af Tekst og Billeder af Resens Atlas vedrørende Helsingør. — Der kunde nævnes endnu flere, men ovennævnte vil kunne føre Læseren til et værdifuldt og omfattende Supplement til den Fremstilling, her er bleven Plads til. Til alle disse Navne maa dog føjes tre: Overlæge *v. Deurs*, Ekspeditionssekretær, cand. jur. *V. A. Lunding* og Professor *H. Weitemeyer*, der hver

for sig i 10—20 Aar eller mere har gjort Uddrag af helsingørske Arkiver og syslet saa indgaaende med disse, at de aldrig fik skrevet noget. Af de Optegnelser, de har efterladt sig, har jeg faaet mange Henvisninger til Dele af Raadstuearkivet, som det vilde have været uoverkommeligt at gennemsøge, og hvor jeg da har kunnet indskrænke mig til at efterse Kildedstedet.

Ligesom i første Bind findes der i dette Illustrationer af *Otto Bülow* og *Poul Friis-Jensen*, blandt Lavsseglene er endvidere Tegninger af *Fr. Hansen* og *V. Rondahl*, og jeg har med velvillig Tilladelse af afdøde *Tom Petersen* benyttet hans Billeder af Raadhuset og Færgelavsskuret. *Kr. Kongstad* har ikke alene tegnet enkelte Tegninger ogsaa til dette Bind, men han har i det hele taget, siden vi i 1906 i Fællesskab udgav det lille Skrift om Helsingørs Snedkerlav, — baade som bogkyndig og som specielt interesseret i Emnet Helsingør — beredvilligt staaet mig bi med Raad og Daad, naarsomhelst jeg henvendte mig til ham. Jeg skylder ham derfor Tak for Hjælp med mangt og meget, uden at der derfor paa noget Punkt kan tillægges ham Ansvar for mulige Mangler. Hvad Arkivarbejdet angaar, har cand. phil. *D. E. Rugaard* ogsaa ved sidste Bind været mig en dygtig og samvittighedsfuld Hjælper.

For mit her foreliggende Arbejde har det været af stor Betydning, at jeg som Inspektør for Helsingørs Museum har haft let Adgang til Benyttelse af Museets Samlinger. Og jeg henleder interesseredes Opmærksomhed paa, at man vil kunne fremme et fortsat Arbejde med Helsingørs Historie ved at støtte *Helsingørs Museum* og bidrage til at forøge dets Samlinger.

I min Fremstilling har jeg tilstræbt at være udførlig, hvor jeg fremdrager nyt Stof, og kortfattet, hvor Emnet er behandlet andensteds. I Overensstemmelse hermed har jeg ikke fordybet mig i almenkendte historiske Begivenheder. Jeg har heller ikke overført Viden om Byforhold andensteds paa Helsingør, men saa godt som overalt bygget Fremstillingen op paa helsingørske Kilder alene. Adskilligt værdifuldt Stof har jeg maattet lade ligge af Pladshensyn. Det er derfor min Hensigt, ikke alene at supplere dette Arbejde med et Register, Kildeangivelser og Noter samt en orienterende Oversigt over trykte og utrykte Kilder til Helsingørs Historie, men ogsaa at søge udgivet en Aarbog for Helsingørs Historie, hvori supplerende Afhandlinger kunde fremkomme.

Til Slut udtaler jeg Haabet om, at saavel Komitéen for Helsingørs Historie og de andre førnævnte Institutioner, der har støttet Bogens Fremkomst, samt Subskribenterne maa føle sig nogenlunde tilfredsstillet ved det her foreliggende Resultat.

Helsingør d. 16. Decbr. 1928.

LAURITS PEDERSEN

INDHOLD

HELSINGØR I MIDDELALDEREN af <i>Hugo Matthiessen</i>.	17—64
DET ÆLDSTE HELSINGØR	17—20
Byens Navn. 17. — Møder og Begivenheder. 18. — St. Olai Kirke. 20.	
DEN NY KØBSTAD PAA KROGEN	20—26
Øresund. 20. — Privilegier. 21. — Sundtold. 22. — Den ny By, Byplanen. 24. — Torv. 26.	
BETINGELSER FOR BORGERLIGT LIV	26—33
Christoffer af Bayern. 26. — Christian I. Kong Hans. 27. — Christian II. 28. — Overfarten. 28. — Sild. 29. — Skibsfart. 29. — Skibenes Forsyning. 30. — Særpræg. 30. — Øvrighed. 31. — Byadel. 31. — Gilder. 32. — Fremmedelementer. 32. — Skotter. 32. — Befæstning. 33.	
KIRKELIGT LIV	34—40
Graabrødrene, Sortebrødrene, Karmeliterne. 34. — St. Olai Kirke, Religiøst Liv. 36. — Hellig Kors Kapel. St. Jørgens Gaard. St. Hans Kilde. St. Jacobs Sygehus. Karmeliternes Sygehus. 37. — St. Gertruds Gilde. Poul Laxmand. Frue Klosters Brand. 38. — Klosterliv. 39.	
REFORMATIONSTIDEN OG GREVENS FEJDE	41—50
Dronning Elisabeth. 41. — Øresundstolden flyttes. 41. — Christian II, Dyveke. 42. — Byen brændes. 44. — Frederik I. 45. — Reformationsrøret, Poul Helgesen. 45. — Svedsot. 46. — Grevens Fejde. 46. — Krogens Overgivelse. 47. — Kapitulationen, Marcus Meier. 48. — Reformationen. 49. — Reformationens Sejr. 50.	
MIDDELALDERLIG BEBYGGELSE	50—63
Byplan. 50. — »Sundtoldkarréen«. 52. — Bebyggelse. 52. — Stenhuse. 53. — Johan Oxes Gaard. 56. — Gamle Færgestræde. 58. — Stengade 70. 58. — Stengade 74. 60. — Omkring St. Olai. 62. — Boder. 62.	
RENÆSSANCENS HELSINGØR 1536—1736 af <i>Laurits Pedersen</i>	65—272 b.
INDLEDNING	65—67
Byens tre Vækstperioder. 65. — Tidsgrænsen for Renæssancebyen. 66. — Spirene rejstes. 66. — Spirene faldt. 67.	
KILDERNE. GAMLE BESKRIVELSER AF HELSINGØR. GAMLE REGNSKABER. STADSRET. TINGBØGER	68—94
Det ældste Skrift om Helsingør. Isac Mauritzen Gilleleje. 68. — Braunius: Theatrum urbium. 68. — Pontanus. 69. — P. H. Resens Atlas. 69. — Pufendorf og Dahlberg. 69. — L. Boesen. 69. — Rejseskildringer. 70. — Tue Jensens Optegnelser. 70. — Bevarede Arkivsager. 70 o. flg. — Andre Byer. 72. — Stofmængde, Brug og Værd. 73—76. — De gamle Regnskaber. 76—78. — Naturaløkonomi. Foræringer. Bryllupsskænk. 78. —	

Løn in natura. 80. — Forrøinger. 81. — »ære Eders Fromhed«. 81. — »menige Borgeres Bedste«. 81. — Mundspring. Toldvisitøerne. Falsk Mønt, Klokken. 82. — Fjerpen og Sandhus, Register og Regnskab, Karvestok. 82—83. — »læst og paaskrevet«. Tankesprog. 84. — Kæmner. 84. — »fortolked paa Danske«. 85. — Byskriveren. 85. — Randtegninger i Tingbogen. 86—89. — Skrivekunst »udi Morten Knudsens Tid«. 90. — Pergamentstavler, Privilegier. Stadsret. 90—91. — Frants Lauridsen Skriver. 92. — Kong Hanses Privilegium. 93—94.	
HVAD TINGBØGERNE FORTÆLLER OM LOV OG RET OG GAMMEL SÆDVANE	95—192
<i>Retsligt Værn. Lav og Samfund. Udstødelse</i>	95—100
Vartegn for en Købstad. 95. — Galge og Stejler. 95. — I Sikkerhed. 95. — Ulige Vilkaar. 96. — Lovens Rækkevidde. 96. — Gilder. 97. — Udenbys Mand. 97. — Bøder til Kongen og Byen. 98. — Sagvolderen betaler, Forbryderen betaler. 98. — Charine Jørgensdatter, Forbøn. 99. — Udstødelse af Lavet eller Bysamfundet. 100.	
<i>Retsmøder: Ting, Fogedbord, Raadstuemøde</i>	100—103
Skudsmaal — »med een Røst«. 100. — Stodderæsken. 101. — Ting. 101. — Fogedbord. 101. — Raadstuemøde. 101. — Peder Nielsen. 101. — Caspar Fincke. 102. — Fogedbord. 102. — Raadstuemøde. 102. — Ting. 102. — Prædikestolen. 103. — Fremmede. 103. — Byens Borgere. 103.	
<i>Byfoged. Borgmestre og Raad. Underfoged. Byskriver</i>	103—112
Borgmestre og Raad. 103. — Maltold. 104. — Borgen. 104. — »gaar ind i Stuen«. 104. — Tyvekælderen. 105. — Borgenseddell. 105. — »for ringe«. 105. — Anklage. 106. — Jens Block. 106. — Dom. 107. — Byfoged kejses. 107. — Oratz. 107. — Underfoged. 108. — Byskriver. 109. — give og faa sin Haand. 109. — Tinglyd. 110. — Halsjærnet. 110. — Fremmede. 111. — Opsætsighed. 111. — Vaglmesteren. 111. — Mytteri. 112. — Naade. 112.	
<i>Byfogdens Undergivne. Bysvende. Vagten. Bøddel og Rakker</i>	112—116
Bysvende. 112. — Rumormester, Stodderfogeder. 112. — Vagten. 113. — Bøddel og Rakker. 113. — »lyse Fred over Bøddelen«. 113. — Blandt uærligt Folk. 114. — Fra Forbryder til Bøddel og Rakker. 114. — Bøddeltegn. 115. — En Bøddelregning. 115. — Skorstensfejer. 116.	
<i>Baal, Galge, Sværd eller Økse</i>	116—119
»Uden al Naade i en Sæk«. 116. — Pinebænk. 116. — Bøddelsværd. 117. — at rette med Sværd. 118. — Hoved i Kisten. 118. — ikke bagbunden. 118. — Vise om Mord. 119.	
<i>Kag og Halsjærn</i>	120—125
Offentlig Afstraffelse. 120. — søge Skoven. 120. — tyvebrændt. 120. — Allonge og Kabuds. 121. — miste sin Hud. 121. — i Bøddelens Hænder. 122. — udledes af Bøddelen. 122. — drage Skandsten af By. 122. — Træhest, spansk Kappe, gaa med Fidelen. 123. — Halsjærn. 124.	
<i>Fængsel. Forvisning. Kongens Arbejde. Tugthus</i>	126—130
»Ærlig og uærlig Arrest«. 126. — Soldaterkjolen. 126. — Stokhus. 126. — undvegne. 126. — i Bøddelens Hænder. 127. — Forvisning. 127. — Arbejde i Kongens Tjeneste. 128. — paa Galejen. 128. — til Grønland. 128. — Tugt- og Børnehus. 128. — Dej i Priveten. 128. — Anne Hattemagers Bataillon. 128. — Fanger i Stokken. 129. — Forvisning. 130.	

<i>Tingmænd og Nævninger</i>	130—133
Tingmænd. 130. — Domsmyndighed. 130. — Nævninger. 130. — Tingsvidne. 131. — menige Borgere. 131. — Tingmænd. 131. — Oldermænd for Tingmændene. 131. — Nævninger. 131. — Skudsmaal. 132. — Sig-telse. 132. — gøre Tov. 132. — Tingdom eller hjemgivent Dom. 133.	
<i>Gejstlig Medvirkning. Kirketugt. Paa den sorte Tavle. Offentligt Skrifte. Baareprøve</i>	133—144
Guds Fortørelse. 133. — Fremmedartiklerne. 134. — Helligdagsbrøde. 134. — Sogneherren. 134. — Kirketyveri. 134. — Forhør over Hekse. 135. — Baareprøve. 135. — formane Gud. 136. — Sædelighedssager. 136. — Malkeprøve. 136. — i Dølgmaal. 137. — Lejermaalsbøder. 137. — med aabent Haar. 138. — Linhat. 138. — Haaret slaas paa Kagen. 138. — Skrifte. 138. — Soldaterbørn. 139. — »sidde paa sin egen Haand«. 139. — Ægtefolk. 140.	
<i>Niels Aalemands Genvordigheder</i>	140—144
Niels Aalemand, lille David. 140. — Mette Andersdatter, købe Lys, rød Trøje. Susannæ Historie. 141. — »nær i Næsen«. Ane Christensdatter, Bylt, paa Brætspillet, Ed. 142. — ved Peder Aalborgs Gilde, Niels Kræm-mers Hustru. Flettebaand, »haft hende i 39 Aar«, »sket af Uforstandig-hed«. 143. — Indbrud, Lænke. 144.	
<i>Værn om Ejendom. Snaphaner og Tyve. Uærlige. Mandhelle</i>	144—148
De uærlige. 145. — Ban. 145. — Maadelig Borgerstand. 145. — Mindre-mand, Tremarksmand. 145. — »i Lov og Tov med ærlig Mand«, »indført for en Løgner«, »Stol omvendt«, Mandhelle, »min Fod hos din«. 146.	
<i>To Misdædere</i>	146—148
Snaphaner. 146. — hos Svend Slagter, ud ad Loftskvisten. Kabudsen, et .4 Skillings Brød, ikke Brød i to Dage. 147. — Kvien og Studen, »gerne tjent og torsket«, Dom, »i deres yderste«. 148.	
<i>Drik og Drab</i>	149—162
Ond Husholdning, Ølsmaal, Kridtstreger, »haver ikke Øl«, Tappenstreg, Gadeløb med en Tromme. 149. — Evert Bildes Tjenere, Claus Dyre, Erik Lykke. 150. — Husornament. 151. — raabende Vagt, »det er en Herre-mand«, Drab 152. — Orfejde. 153.	
<i>I Johan Willumsens Kælder. Didrik Mahrs Død</i>	153—155
Hun benægted ham en Dans, Kostpenge. 153. — i Johan Willumsens Kælder, Brætspil, Forskæring. 154. — Lysestage. 155.	
<i>En Duel 1640</i>	155—162
Poul Sørensen, hos Frederik Timmermand. 155. — Lys i Vinduerne, Hans Pedersen Slotsskriver, Jubel og Dans. 156. — Sekundanter, »han var en Borger«, »skikke en Dreng«. 158. — Flæskhuset, første Sammen-gang, Soldat og Kavallerer. 160. — »sin Hat hart paa Hovedet«, Poul bekom Skade, under Badskærs Haand, Hr. Peder. 161.	
<i>Doritte Nippers og hendes Anhang</i>	162—192
Doritte Nippers og Charine Las Muncks. 162. — Skudsmaal, »den Aand udi Tisvilde«, Willum Skrivners Brønd. 163. — Stejlen ved St. Anne, Bir-gitte Poul Bysvends. 164. — en fri Lejde, Laurits Maaer, Herluf Munck. 165. — Anne Jens Smørfods, Skudsmaal, »Trolddomssag«, Willum Skri-	

<p>ver anklager, Hr. Jacops Brev, Aandens Ord. 166. — under Stejlen, rød Hue, Willum Skrivers Hustru. 167. — »menig Mand adspurgt om Rygte«, Oluf Skrædder, Frandtz Boesen. 168. — Laurits Maaer, »Willum Skriver beraadl«, »Hvert Nævn sin Kvinde«, Tægtedag. 169. — Anne Jens Smørfods, Jens Smørfod, »Anne Smørfods Afsked«. 170. — Dom inden 6 Uger, Ellen Monsdatter. 171. — »et langt Lærred at blege«, om Trætte med Peder Boesen. 172. — Hans Robertsen. Om et Lam, Røde Myrer. Jens Ludvigsen. Ord haft med Laurits Maaer. 173. — Rette Tægtedag. Om Pigens Krankhed. 174. — Formaning. Dorittes Svar. Doritte Nippers Dom. 175. — Tingsvidne. Sagvolderen kræver Dom over Charine. Udsættelse. »Doritte Nippers pines«. Frandtzes Ko. En underlig Krankhed. 176. — »Tegnebogen«. Paa Pinebænken. Doritte Nippers Ord. Dorittes Kat. 177.</p>	
<p><i>Charine Las Muncks Skæbne</i> .....</p>	178—180
<p>Skudsmaal. Laurits Maaer. Tingsvidne. 16 Mænds Tov. 178. — Hr. Jacops Brev. Sententz. 179. — Tiltale mod Sagvolderen. 180.</p>	
<p><i>Doritte Nippers Anhang</i> .....</p>	180—192
<p>Hugersker. 180. — Køb ved Vognene. Med een Røst: »Nej«. Ingen Bys Rettighed. — slas i Halsjærnene. 181. — En Skarns Vise. Skvallers Folk. »Den grønne Lind«. Brev fra en Heks. 182. — Heksens Afmagt. Citze Bødkers. 183. — Citzes Banghed. Paa Flugt. »Jeg undgaar ikke«. 184. — Man fixerer Heksen. Ingen Forsvarer. »Cannis«. Hekseforsamling. 185. — Bekostning paa Citze Bødkers. 186—187. — Davids 109de Salme. Krykkekællingens Hævn. 188. — Tilbageblik 188 o flg. — Bevar dit Rygte. 190. — Graabrødreklosterets Bog. 191. — Segl efter Resen. 192.</p>	
<p>BYENS SKÆBNE I 200 AAR. PEST. KRIG. FOLKETAL .....</p>	193—203
<p>Ydre Vilkaar. 193. — Nedgangstider. 194. — Pfalziske Arvefølgekrig. 194. — Skatteydernes Antal. Pestaar. 195. — Nogle Tal til Oplysning om Helsingørs Folkemængde 1556—1735. 196—97. — Pestaar. Krigsjaar. Ekstraskatter. 198. — Naturalydelse. Indkvartering. 199. — Svenskekrigen. 199 o flg. — Skibspapirer 1691. 201. — Yderligere Nedgang. 202. — Skattefrihed. 202. — Krigen 1700 og 1709—20. 203.</p>	
<p><i>Fra Byes Færge til Færgelav</i> .....</p>	203—209
<p>Kong Rings Skibe. 203. — Jens Grand. 204. — Byes Færge. Færger og Færgebaad. Køb af Færge. 204. — Færgelavets Skilt og Lade. 205. — Kongens Hest. Overførsel. 206. — Overførsel i Krigstid. Kongelig Førsel. Færgen sælges. 207. — Blokhuset. Færgelav 1630. Adeliges Forret. Skipperførsel. 208. — Ølførsel. 209.</p>	
<p>ERHVERVSLIV. LAVSMONOPOLER .....</p>	209—255
<p><i>Næringslivets Vilkaar i Lavstiden</i> .....</p>	209—213
<p>Lille Omsætningsfelt. 209. — Den færende Kræmmer. Ringe Varemængde. Frihandel med sjældne Varer. Kræmmere i Torveboderne. 210. — Sjakren. Kræmmeren i »Kortvending«. 211. — Handel med Livsfornödenheder. 212. — Ringe Tilpasningsevne. 212. — Kontrol. 213.</p>	
<p><i>Levnedsmiddelforsyningen</i> .....</p>	213—224
<p>Bagerlav. 213. — Herbergererne. Tre Slags Brød. Fælles Køb. Prisen udregnes. 214. — Kontrolkøb. For ringe Vægt. Ulovlig bagt. Bisidder. Tilsynsnævn. Indpas. 215. — Slagterlav. Hugisker. Et Lam om Dagen. Pris. »Slagternes Forbund«. 216. — Zünftig Paavirkning. Sælgetvang.</p>	

Slagtetvang. 217. — Byfogden syner Kødet. Meneder. Stort Fiskekøb. Fisk skal sælges paa Torvet. 218. — Fisk skal først føres i Land. Tilførsel fra Omegnen. Opkøb i Helsingborg, ved Isefjorden og Limfjorden. 219. — Torvehandel. »Landprang«. Ulovligt Køb. »Forprang«. 220. — Tilsynsnævnen. Hugisker. Køb paa Gaden. 221. — Markeder. 222. — Roskilde Marked. Helsingborg. »Forkøb«. I Kælderen. Overbud. 223. — Torveskik i Helsingborg. 224.	
<i>Skudehandel. Skudskippere</i>	224—229
Skudehandel. Gilleleje. 224. — »Isefjorden anlangendes«. Handelen paa Aalborg Fjord. 226. — Ny Vedtægt. Handelen i Sverige. 227. — Skudskipperlav 1632. — De deputerede Købmænd. 228.	
<i>Monopoler. Handelskompagnier</i>	229—231
Defensionsskibe. Monopol. 229. — Regulering. Sallkompagnier. Spansk Kompagni. 230. — Borgm. Peder Svendsen. Gullandsk Kompagni. Islandsk Kompagni. 231.	
<i>Øl. Bryggerlav</i>	232—238
Bryggeren er Købmand. Øl alles Drik. 232. — Ølvrage. Rostokkerne. 233. — Københavnerne. Samkøber. 234. — Ønske om Bryggerlav. Haandværkerne vil brygge. 235. — Ikke Lav 1574. Lavsskraa 1624. 236. — Købmænd. Kroesker. Overkøbmand. Oldermænd. 237. — Bryggersvend. Underknægt. Bryggergaarde. »hveranden brygger 1704«. 238.	
<i>De fremmede og Helsingoranerne</i>	239—248
Rostokkerne. Skipperne handler med Landsmænd. Samkøber. 239. — I Skippund og Læster. Samtykke at besidde Gaard. — Sælge til Krigsfolket. Borgered. Liggere. 240. — Unge Karles Skat. Menig Mands Klage. 242. — Under Krigen. 243. — Udfare paa Bygden. Gods opskrives. Helsingborgere og Sutlere. 244. — Djærvhed i Helsingborg. Privilegium 1577 med »Forklaring«. 245. — Andel af Arv. Borgerskab. Rostokkere og Hollændere. 246. — Fremmede Kommissærer. 247. — Fremmedkoloni. 248.	
<i>Haandværkerlav. Zünften</i>	249—255
Kronborgs Opførelse. Lavenes religiøse Præg. »Ny Vis og Brug«. 249. — Gebrauch. Mesterzünfte. 250. — Gewohnheit. Svendezünfte. 251. — Behovling. Gesellenschein. Helsingborglavet. 252. — Gamle Lader. 253. — Mesterstykke. Igang. 254. — Caspar Fincke. Ole Rømer. 255.	
BYSTYRE. INSTITUTIONER	255—272 b.
<i>Borgmestre og Raad. Stiftamtmandens Tilsyn</i>	255—260
Slægtsstyre. 255. — Borgmestre og Raad. Adelige. Toldere. Henrik Mogenssen. 256. — Gødert Braem. Jacob Hansen. Tingsforsamlingen. Sander Lejel. Gudmand Nielsen. 257. — Skudsmaal. Valg. Raadmandsred. Takserborgere. 257 b. — »Tilskikkede af Gud«. Undersøgelse 1618. 258. — Fastelavnborgmestre. Takserborgere. Overkøbmænd. 24 Mænd. Kæmner. 258 b. — »ikke skrive«. Undersøgelse 1691. 259. — »ubekvem til Regnskab«. Stiftamtmanden. 259 b. — En Reprimande. 260.	
<i>Rumormester. Borgervæbning. Vægtene. Brandvæsen</i>	260—262 b.
Underfoged. Rumormester. Torvemester. 260. — Borgervæbning. Feltegn. Mønsterrulle. 260 b. — Byes raabende Vagt. 261. — Vægtene. Vægtersang. 261 b. — Brandvæsen. Straatag. Ildsteder. Vandforsyning. Spøytten. 262. — Brandhjælp. Gallonerede Halte. 262 b.	

Fattigvæsenet ..... 262 b.—264

Gensidig Hjælp. 262 b. — Tiggerbreve. Tiggertegn. Stodderfoged. 263. — Tryglere. Løse Kompaner. Fattiges Huse. Forordningen 1708. 263 b. — Fattiges Tørvemose. I Fattighuset. Fremmede hjemløse. Soldaterbørn. 264.

Hospitalet eller Helliggejsthus. Læger. Badskærlav ..... 264—268 b

St. Nicolai Kloster. 264. — St. Marie Kloster. Ordning og Styrelse. 264 b. — Stiftsovrigheden. Tab ved Svenskekrigen. Husholdning. Abbed Anders. 265 b. — Termbrødre. Blokke og Bøsser. Til Varbjerg Marked. Julegilde. Læger. Jordemødre. 266. — Apoteker. Badskærere. Badskærlav 1603. Landfarere. Barberstue 1608 266 b. — Bader. »Gamle Skader«. — »Kurere paany«. Stensnider. 267. — Rakkeren. Tue Jensens Husraad. Heksekur. »ret udi Kisten«. 267 b. — Pestmidler. Pesttider. Pesthuse. Den pestsmittede By. 268.

Skole og Kirke ..... 268 b—272 b

»Den gamle Skole«. Poul Helgesen. Latinskolen. 268 b. Skofler. Reglement. Sangopvartning 269 b. — Hans Christensen Sthen. Katekisation. Skoler for fattige. 270. — Skrive- og Regnemestre. Lærling og Hører. Læsemestre. Dansk og tysk Menighed. 270 b. — Tue Jensen. Ægteskab. Fødsel og Død. 271. — Torden. Luftsyn. Prædiken. Endeligt. 271 b. — Kirke og Raadhus. Borgmester og Sogneherre. »Rang i Gang og Sæde«. 272.

FRA CHRISTIAN VI's TID TIL KIELERFREDEN
Tiden 1736—1814. Den store Handelsperiode. Eng-
lændernes Helsingør. Af *Louis Bobé* .....

273—368

KØBSTADLIVET .....

273—316

De Vrigny. 273. — Tilbagegang. Indberetning 1735. Handel. Fabriker. 274. — Lavene. De 6 Købmænds Betænkning. 275. — Kommerceraad I. G. Hansen. Havnen. 276. — Kræmmere. Kræmmerlav. 277. — Indpas i Næring. Fabriksmonopoler. 278. — Teglværker. Mandtal. 279. — Garnison. Fordeling efter Erhverv. Haandværkere. 280. — Embedsmænd. By- styre. 281. — Løn. 282. — Kæmner. 283. — Eligerede Borgere. Valg. 284. — Byfoged. Raadhus. Arkiv. Bøddel og Rakker. 285. — Bybillede. Karnapper. 286. — Tranlamper. Interiør. Balling. 288. — Sølvtoj. Nydelses- midler. 290. — Selskabeligt Liv. Schiønning. Warnstedt. Balling. Drikke- varer. 291. — Vin. Skydeselskab. Salut. 292. — Skydebanen. 293. — Øre- sundsklubben. 294. — Omrejsende Kunstnere. 295. — Skuespillere. Schwarz. Kritik. 296. — Det dramatiske Selskab. Selskabelighed og Forlystelser. 297. — Sommerudflugter. Sejlur. Fester. Marked. 298. — Markedskram. Sundet tillagt. 299. — De Mezas Dom. Betydelige Mænd. Historieskrivere. Byens første Avis. 300. — Balling. E. Michaelsen. Hel- singørsbladet. Russerne. 302. — E. L. Grüner. 304. — Grüners Avis. Latin- skolen. 306. — Almueskoler. 307. — Postforbindelse. Drubien. Deli- gence. 308. — Takster. 309. — Postmester. Herbergerere. Takst. Peter Sjøstedt 310. — De Meza hos Sjøstedt. 311. — Carmichael. Jørgen Han- sen. Gæstgivertakst. Elias Petersen. 312. — Brokaper. Fornemme Gæster. Sanitære Forhold. Sygehuse. 313. — Læger. Apotek. 314. — Ligkompag- nier. Det forenede Kompagni. 315. — Takst. Natmandsbegravelse. 316.

SUNDTOLDEN. FÆRGELAVET. KAPERI OG SMUGLERI .....

317—343

Sundtolden. De passerende Skibes Antal. Indtægt af Sundtolden. 317. — Forretningsgangen. Embedsmænd ved Øresunds Toldkammer. 318. —

- Udvidelse af Personalet. Direktører. 319. — C. F. v. Numsen. 320. — Kæmmerererne. 321. — O. F. v. d. Osten. J. G. Putscher. 322. — C. A. Bluhme. H. M. Frisch. F. C. Lütken. N. J. Jessen. 324. — A. G. v. Krogh. Chr. de Tuxen. 325. — J. F. Trentwedel. Øresunds Toldkammer. 326. — C. F. Holm. 327. — Fremmede Konsuler. 328—331. — Færgelav. 331. — Lodseri. Færgelavets Størrelse. 332. — Færgemændene. Ligbæring. Faste-lavnsfest. 334. — Takster. 335. — Færgemandsliv. 336. — Lars Bache. 336. — Smugleri. 337. — Kapere. 339—341. — Jens Lind. 342. — Lars Baches Død. 343.
- GARNISONEN. KRONBORG. KONGELIGE BESØG . . . . .** 344—368
- Garnisonen. Kvarter. Militære Fuskere. Adspredelser. 344. — Indkvarteringsbyrden. Husargaarden eller Jærgergaarden. 345. — Borgervæbningen. 346. — Kronborgalléen. Slaverne. Kommandanter. 347. — Englænderne. Krigen 1801. 348. — Krigen 1807—14. Kongebesøg. 349. — Livet ved Sundet. 352. — Udsynet. En Festdag. 353. — Handelstravlhed. Det borgerlige Hjem. Drengeliv. 354. — De fremmede. Engelsk Præg. 355. — Fenwick. Baildon. 356. — Brown. Belfour. 358. — Th. Ellah. Engelsk Kirke. Overgreb af Englænderne. 359. — Wrighth. le Tellier. Godenius. van Deurs. 360. — Andreas Claessen. Jean Jacob Claessen. 361. — G. J. v. Deurs. A og J. J. Claessen. J. A. Späth. J. J. Späth. — J. Chr. Sprunck. 362. — Chr. v. Mehren. Dodt. Hansen de Lilliendahl. Olrik. 363. — Jøder. 364. — Jødefejden. 366. — Eventyret. Ebenezer Henderson. 366. — Ole Lunds Slaraffenland. 367. 368.
- FRA KAPERKRIGEN TIL SUNDTOLDENS OPHØR**
1857 af *Laurits Pedersen* . . . . . 369—464
- Fattigdommen efter Krigen. 369. — Folketal, Skibstal, ny Vilkaar. 370—72.
- SUNDTOLDLIVET. SKIBSKLARERING. FÆRGEVÆSEN. . . . .** 372—400
- Havnekvartret, »høns«, Vindstille, Kadrejere, Havnebetjent, Vandhus. 372—76. — Brokaper, Skibsklarering, Levnedsmiddelforsyning. 376—81. — Færgemænd, Lav, indrullerede, »Farvandet usejlbart«, 1848, Jens Lind, Cort Adeler, Ruslandstur. 382—86. — Skipperhus, Seelenverkoopere. 386—88. — Grønthandlersker, »Køkkenhaven«, Liebman, Ole Lunds Hjem. 388—390. — Skibsklareringsforretningers Oprindelse, Erik Persen, Elias Petersen. 390—91. — Torvekaper, lavsmæssig Handel, Handskemagerne, den helsingørske Hue. 391—94. — »Plan til Eftertanke«, F. Schneider, Bogtrykkerarbejde. 394—96. — Torvereglement, Handelseksamen, industrielle Anlæg. 396—400.
- BYSTYRE. INSTITUTIONER OG LEDENDE MÆND. AVISER. . .** 401—440
- Eligerede Borgere, Borgerrepræsentation, Borgmestre, J. A. Stenfeldt, J. B. Olrik. 400—04. — N. P. Kirck. 403—04. — Aviser, Grüners Avis, andre Aviser, Fr. Julius Schaldemose, »Helsingørs Skilder«, »Claus«, Schaldemose, Journalistik. 404—11. — Politisk Røre, »Haabestenen«, Erstatning for Sundtolden. 412. — Borgervæbning, Vægterne, Tranlygter, Gas, Taarnvægter, Brandalarm, Sprøjter. 412—18. — Budget. 418. — Fattigvæsen. 420—21. — Omsorg for syge, Sygehuse, Læger. 421—424. — Skolevæsen. 424. — Kirkeordning. 425. — Øresunds Toldkammers Skole. 425—26. — Skoleplan 1820, gennemført 1822. 426—29. — Haandgerning, Gymnastik, Fattigskolen, Indbyrdes Undervisning, borgerlig Realskole, Asyl, Haandværkerskoler. 429—32. — Privatskoler,

Pigeskoler, Pædagogium, udenom den lærde Skole. 432—34. — Den lærde Skole, Bertel Møller, Meisling, den sidste Hører (Luja), Velkomst. 434—36. — Gad, Foren. til Naturlærens Udbredelse, Latinskolen nedlægges. 436—38. — Ny Skoleordning, Betalings- og Friskole, Navigations-skole, andre Oplysningsforetagender. 439—40.

PRÆG AF GAMMELT OG FREMMED. — FOLKELIV. . . . . 441—458

Ved Øresundstoldkammeret, Ankerfiskeri, Akseltorv, Fisketorv, »Vandkammer«, Kuglepost, Deligence, Hjuldampere, Kirkegaarden, Skydebanen, en Drikkevise. 441—44. — Englænderne, engelsk Kirke, »Lord Hansen«, Skottehuset, Hamlets Have, Hamlets Grav. 444—50. — Nederlændere og Tyskere, Zünften, vandrende Svende, Svendekroer, ikke uden Frakke, Lysegilde, Bøsemagerne, Sommer i By, Majfest, »Den lille Dyrehave«, Bloksbjergridning. 450—454. — Genboerne, Skandinavismen, Isvintre, Drikkehornet. 454. — Kongemodtagelse, Færgemændenes Fastelavnsoptog, helsingørske Ungdom. 455—57. Sundet skildret i Vers af Kingo, F. L. Stolberg, Johannes Ewald, J. L. Heiberg og Henrik Ibsen. 459—64.

RETTELSER

I. BIND: S. 10 Lin. 22 sidste Ord: *Borgm.* — S. 12 Lin. 29: *81* en Linie op. — S. 189 Lin 16: *Tilflugtssted.* — S. 356 Noten: *Den »salig Formand« er her,* — S. 399 Lin. 34: Notetegn udgaar. — S. 413 Lin. 36: *B. 20.* — S. 418 Lin. 9: 820 skal være *916.* — S. 420 Noten: *Træffes ogsaa skrevet Margendahl.* — S. 428 Lin. 28: Kr. skal være *Dlr.* — S. 430 Lin. 29: *M. J. D.* — S. 457 Lin. 31: *og 4 Sk.* — S. 459 Lin. 3's Slutn. mgl. en halv Parentes. — S. 462 Lin. 18 skal staa *Sal-sircken (Saulcière = Sauceskaal).*

II. BIND: S. 41 Lin. 7: *Bestemmelsen.* — S. 160 øverste Lin. staa øverst S. 161. S. 159-61 følger derfor her omtrykt. — S. 204 Lin. 16: *tildømt.* — S. 272 b Lin. 3 staa: afskaffedes, skal staa: *indførtes.* — S. 399 Lin. 1: *set fra Stengade.* — S. 411 Lin. 23: *Ligerviis.*

BILLEDER OG KORT

1. St. Anna Klosterets Segl	40	32. Bog, som har tilhørt Graabrødreklostret	191
2. Lejlernes Gaarde. Steng. 72—74, B 21 og 22 og David Hansens Gaard Steng. 76. B. 23	43	33. Gamle helsingørske Segl efter Resen	192
3. Udsigt ind ad Porten i Strandg. 85—87, B. 13	51	34. Helsingør og Kronborg. Joh. Jac. Bruun 1757	193
4. Steng. 74. B. 22, set fra Nordvest	54	35. Skibspapirer 1691	201
5. Samme set fra Sydøst	55	36. Færgelavets Skilt	205
6. Gaarden i Steng. 68. B.19	57	37. Færgelavets Lade 1696	205
7. Gavnl af Det gamle Apotek Strandg. 79. B. 15	59	38. Af Allergitteret i St. Marie Kirke	225
8. Gavnl af Oxernes Gaard, Steng. 66. B. 18	61	39. Købmand Bendix Hansens Kiste	225
9. Strandg. 91. B. 11 og Steng. 78. B. 24	64	40. En Skude. Tegning fra Helsingørs Tingbog i det 16. Aarh.	227
10. Første Side af Helsingørs Tingbog 1611—12	71	41. Helsingørske Lavssegl	241
11. Første Side af Helsingørs Skifteprotokol 1571	73	42. Af den franske Konsul Johan Hansens Gaard Steng. 49. B. 268	247
12. Tredje Side af samme	75	43. Snedkernes hemmelige Tegn	252
13. Helsingørs Stadsrel. Bind af 1579	79	44. Snedkermestrenes Lade 1667	253
14. 15. Randtegninger af Helsingørs Tingbog	87 og 89	45. Smedemestrenes Lade 1606	253
16. Første Side af Helsingørs Stadsret	91	46. Det sidste af Kongegobelinerne paa Kronborg med Frederik II og Prins Christian (IV)	261
17. Første Side af Kong Hans's Privilegium	93	47. Fattigtegn af Bly med Byens Vaaben	263
18. Slutornament af Tingbogen	94	48. Kirkeblok fra St. Olai Kirke	265
19. Morten Skarpretters Sværd	117	49. Casper Finckes Kirkeblok, skænket St. Marie Kirke 1636	265
20. Vise om et Mord 1721	119	50. Epitafium over Generalmajor Hans Erasmus von der Pforten	265
21. Fodbøjler og Haandjærn af Gabestokken	125	51. Skolestue i Klosteret. Efter Akvarel fra 1850-erne	268 b
22. Fanger i Stokken. Af Niniani Altertavle	129	52. Herluf Trolles Mindetavle	269
23. Maleri til Skriftestolen i St. Olai Kirke	137	53. Helsingør, set fra Sundet. Efter Stik i Bonstettens Neue Schriften 1799	273
24. Den sorte Tavle i St. Olai Kirke	139	54. Fr. Hansen de Lilliendahl (1699—1779)	275
25. Den trekantede Galge efter Resen	148	55. Dør fra Strandg. 27. B. 360	281
26. Stengade 29. 31. 33. B. 431. 430 og 429	150	56. Borgmester Berthel Bjørnsen (1749—1820)	283
27. Husornament. Thre Styrluude	151	57. Otto Salomonsens Hus paa Lappen Nr. 18. B. 112	286
28. Johan Willumsens Kælder	154	58. Døre fra Brøndstr. 14. Suderg. 36, Brøndstr. 45 og Groskenstr. 4	287
29. Haar med Hud afrevet under Slagsmaal i Helsingør	157	59. Døre fra Steng. 70, Sofieg. 9, St. Annag. 23 og Lappen 18	289
30. Ligsten over Peder Pedersen Marskalk, † 1618	159	60. Skydeselskabets Bygning, B. 550	293
31. Bekostning paa Citze Bødkers 1626	186	61. Peder Orsleff, Sognepræst ved St. Olai Kirke	301

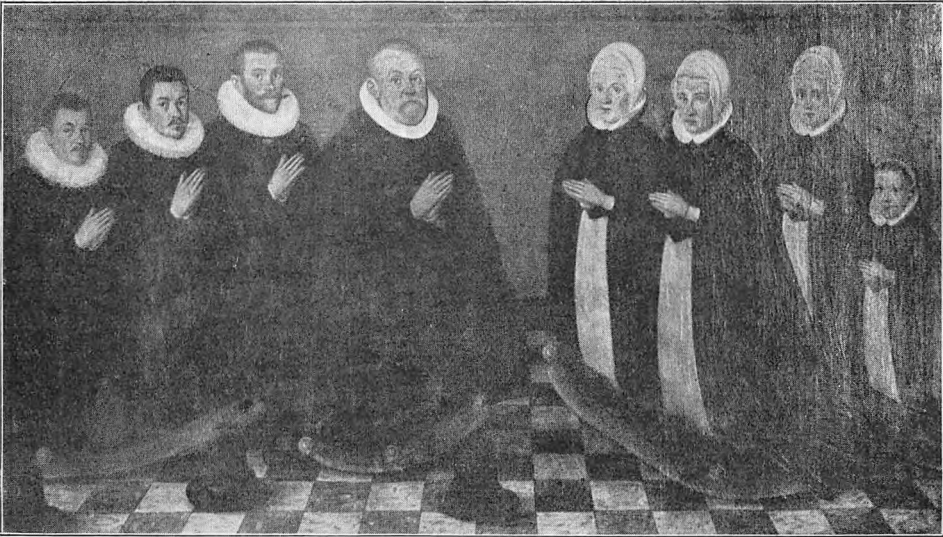
62. Ornament fra en Ligkiste i St. Marie Kirke 301
63. Boas Larsen Schmidt 1783 303
64. Jes Vester Bjørnson (1737—1786), Præst ved St. Marie Kirke 303
65. Silhouet af Brændevinsbrænder Boas Larsen Schmidt med Familie 303
66. Hjørnet af Strandg. og Hovedvagsstræde set fra Hovedvagsstræde ... 305
67. Samme set fra Strandgade 305
68. Den 1754 opførte Tilbygning til Hospitalet 307
69. Fra Gammel Strandvej 309
70. Isaac Gløerfeldt (1740—1803) 311
71. Dr. med. Chr. Jac. Theophilus de Meza (1756—1844) 311
72. Helsingørs Apotek. Strandg. 79. B. 15 315
73. Slutsten fra Hans Pipers Port 316
74. Silhouetter af Chr. F. Numsen og Hustru 321
75. 76. Øresunds Toldkammers Friskole, set fra Gaden og fra Gaarden ... 323
77. Chr. F. Lütken (1698—1784) 325
78. Emanuel Balling (1733—95) 325
79. Øresunds Toldkammer 1832 327
80. Henry Wright, † 1825, og Hustru Christiane Hedvig, f. Meulengracht, † 1821 328
81. Johanne Christiane Petersen 329
82. Heinr. Alb. Thalbitzer (1737—85) .. 331
83. Jean de Coninck og Hustru 332
84. 85. Henry Thalbitzer (1767—1818) og Hustru Sophie Dorothea Zinn 333
86. Charles Thalbitzer (1772—1814) ... 333
87. William Heinrich Thalbitzer 1803—1869 333
88. Færgemand og Brygger Hans Larsen og Hustru 335
89. Jens Linds Skydeskive 1801 339
90. Helsingørs 2det Borgerkompagnis Mindefane for 30 Marts 1801 340
91. Færgemand Lars Bache, efter Maleri i Helsingørs Museum 341
92. Lars Baches Bedrift 3. Novbr. 1801. Tegnet af Otto Bache efter Sølvkanden 342
93. Brændevinsbrænder A. Randrops Skilt 1739 343
94. Joh. Gottl. Putscher (1709—81) 357
95. Hans Hustru Manon, f. Richebour (1717—93) 357
96. Købmand William Browns Børn .. 357
97. Det Claessenske Palæ. Strandg. 93. B. 10 361
98. Ephraim Magnus Ruben (1767—1850) 365
99. Hans Hustru Sara, f. Moses 365
100. Magnus Ephraim Ruben (1781—1855) 365
101. Hans Hustru Hanne, f. Salomonsen 365
102. Købmand C. v. Mehrens Gravminde 367
103. Relief af et Gravminde fra Helsingørs Kirkegaard 368
104. Helsingør set fra Ny Kirkegaard 1807 (Eckersberg?) 369
105. Søndre Mole, Tegn. af Sigvard Hansen 371
106. Havnepladsen 1864. Tegn. af C. Neumann 373
107. Havnen under Isvinter. Tegn. af Fr. Winlher 373
108. Øresunds Toldkammers Omgivelser. Kort 1842 375
109. Kronborgalléen. Tegn. af I. P. Wilddenradt 377
110. Øresunds Toldkammer 1860 377
111. Madame Liebe 378
112. Skibsklarerer N. P. Kirck 378
- 113—16. Slagterlavets Velkomst, et Købmandsskilt, Skydelavets Segl, Smedenes Lydhammer og Skafferstok 379
- 117—18. To Billeder fra den gamle Skipperstue 381
120. »Kontorreglement« fra en engelsk Skibsklareringsforretning 382
121. Færgelavsskuret paa søndre Mole. Tom Petersen 383
- 122—23. Fisketorvet. En Tavle fra Stengade 40 (B. 403) 385
124. Købm. H. J. Hansen med Familie. Silhouetter 387
- 125—26. Gordon Norrie og hans Hustru Mary Ann Good 388
127. Hester Fenwick 389
128. Den helsingørske Hue 391
129. Hotel d'Øresund 1833 392
130. Hotel du Nord 393
131. Møllebakken 395
132. Løves Træskibsværft. Efter Maleri 1848 af Emanuel Larsen 396
- 133—36. Skibsbygmestrene Jacob Vilh. Løve og Poul Abraham Barfoed, Madam Ramm, Kaptajn, Brænderiejer J. L. Tvede 397
137. Butikken i en gammel Skibsklareringsforretning 398
138. Skyttenstræde set fra Stengade .. 399

139. Tre Gaarde i Brøndstræde	399	167—68. Provst H. B. Trojel og Pastor C. J. Boye	423
140. Borgmester J. A. Stenfeldt	402	169. Borgerskolen 1841—87	425
141. Borgmester J. B. Olrik	403	170. Udsigt fra Runddelen i Marienlyst. S. L. Lange 1804	427
142. Marienlyst. Jardins Anlæg. V. A. Müller 1767	405	171. Den øverste Allé paa »Bjerget«. Chr. Zacho	427
143. Marienlyst 1821. H. G. F. Holm	406	172. Marienlyst efter Maleri paa Bern- storff	431
144—45. Redaktør Fr. Julius Schalde- mose og Herredsfoged Ole Lund	407	173. Skolestue i Klosteret	434
146—50. Facsimiler af helsingørske Avi- ser 1841—42	408—09	174. Laxmandssalen med de gamle Ko- ner ca. 1860	435
451—56. Raadmand C. B. Rogert, Kapl. Hjulmager I. C. Tegner, Kbmd. C. G. Tauson, Bogtrykker P. V. Grüner, Skibsklarerer K. H. A. Gad, Etats- raad Edv. Thune	413	175. Rektor Meisling	437
157. Fra Helsingørs Kirkegaard I med Møllerne	414	176—77. Carl Schütz og M. Galschiøt	438
158. Fra Helsingørs Kirkegaard II med de Olrikske Grave	415	178. Klosterets Segl 1582	440
159. Borgervæbningsuniformer	417	179. Øresundsklubbens Brand	442
160—61. Gaardinteriør I med overdæk- ket Svalegang, II med »Hemmelig- hed«	418	180. »Hamlets garden« 1805	445
162. Slaveliv paa Kronborg	419	181. Gravhøjen ved »Verdens Ende«	445
163. Fattighusets Gaard	420	182. Marienlyst Slot 1804. S. L. Lange	447
164. Schütz' Vise om Oprøret i Fattig- hedshuset	421	183. Det engelske Anlæg med Taarnet	447
165—66. Professor Fr. Thaarup og Læge Niels Klem	422	184—85. Hamlets Grav 1846 og 1859—60	449
		186—91. Lavssager. Tegninger af Kr. Kongstad	451
		192. Bloksbjergvisen	453
		193—94. Jens Lind og en Færgemand fra Lavets sidste Tid	455
		195. Drikkehornet af 1838	456
		196. Det ny Raadhus. Tom Petersen	458
		197. Sundet. Efter Carl Locher.	464

Paa et Par ledige Sider i Titellarket er endvidere tilføjet følgende Billeder fra Renæs-
sancetiden:

198—201 Raadmand og Tolder David Hansen († 1597) med Familie, Provst Peder Rasmussen Lange (1589—1646), Borgmester Laurits Christensen Rhod (1585—1651), Raadmand Andris Saxens Segl	14
202—203 Facsimile af en Side i Hofmønsterskriverens Kostpengeregnskab 1586 med Navnene paa tre af Shakespeares Kammeraler. — William Kemp dansende sin Morrisdans	15

Raadmand og Tolder David Hansen († 1597) med Familie.
Efter hans Epitafium i St. Olai Kirke.

Provst Peder Rasmussen Lange. Født i Helsingør 1589, 1611 Kapellan og 1625 Sognepræst ved St. Olai Kirke. Død her 1646.

Borgmester Laurits Christensen Rhoed (1585-1651) og Hustru. Efter Epitafium i St. Olai Kirke.

Raadmand Andris Saxens Segl.

1777 Gul . . . Wilhelm Kempe Instrumentist fik for 2 Maaneders
 Kostpenge paa sig og 1 Dreng med Navn Daniel
 Jonns (Jones?) han havde fortjent fra den 17de Juni, han kom udi Tjenesten, og dertil 1 Maaned
 hannem skænktes til Aftog, er tilsammen 3 Maaned, hver
 Maaned 12 Gul, er

1777 Gul . . . 2 Maaned Stiwen	Disse 5 Instrumentister og Springere kom udi Tjenesten 17 Juni, er fra den Tid og til denne 8de Maaned endes, som er den 18de Septembr. — 3 Maaned og 3 Dage, hver om Maaned 6 Dlr., beløber hver 18½ D. 3 Sk., er tilsammen 92½ D. 15 Sk., som Thomas Stiuen annammet og kvitteret.
1777 Gul . . . Jurgen Briann	
1777 Gul . . . Thomas Koning	
1777 Gul . . . Thomas Pope	
1777 Gul . . . Robertt Persj	

En Regnskabsnotits med Navne paa engelske Skuespillere, deriblandt William Kemp, George Bryan og Thomas Pope, der hørte til samme Selskab som Shakespeare, og som 1586 var i Helsingør sammen med andre engelske Skuespillere, deriblandt Thomas Bull, der i August s. A. blev hals-hugget i Helsingør (Af Hofmønsterskriverens Kostpengeregnskab for 1586). Der staar:

Wilhelm Kempe Instrumentist fik for 2 Maaneders Kostpenge paa sig og 1 Dreng ved Navn Daniel Jonns (Jones?) han havde fortjent fra den 17de Juni, han kom udi Tjenesten, og dertil 1 Maaned hannem skænktes til Aftog, er tilsammen 3 Maaned, hver Maaned 12 Daler, er . . . 36 Dlr.

Thomas Stiwen } Disse 5 Instrumentister og Springere kom udi Tjenesten 17 Juni, er fra
 Jurgen Briann } den Tid og til denne 8de Maaned endes, som er den 18de Septembr. — 3
 Thomas Koning } Maaned og 3 Dage, hver om Maaned 6 Dlr., beløber hver 18½ D. 3 Sk.,
 Thomas Pope } er tilsammen 92½ D. 15 Sk., som Thomas Stiuen annammet og kvitteret.
 Robertt Persj }

Den engelske Skuespiller William Kemp dansende sin Morrisdans.

HELSINGØR I MIDDELALDEREN

AF HUGO MATTHIESSEN

I. DET ÆLDSTE HELSINGØR

EDENS mangfoldige Oldtidsfund vidner om, at den østlige Øresundskyst omkring Helsingborg var gammelt Kulturland, hvor Bebyggelsen efterhaanden lejrede sig tæt ude mod Stranden, henlaa det Hjørne af Nordsjælland, hvor Helsingør siden opstod, op imod Middelalderen uvejsomt og skovgroet, og den paafaldende Mangel paa Fund fra forhistoriske Tider taler tydeligt nok om, at sammenhængende Urskove beherskede Egnen.

Først mod Vikingetidens Slutning gjorde Økserne lyst her og der i de mægtige Tykninger. Aabne Ryd sprængte sig Vej, Menneskene trængte i voksende Tal frem gennem Vildnisset, og Landsbyer opstod rundt om i de spredte Lysninger, der som grønne Øer tonede frem i det bølgende Hav af Trækroner.

Først da ogsaa den vestlige Kystegn blev tættere beboet, aabnede der sig Muligheder for, at Sundet foran Helsingborg kunde blive af Betydning som Overfartsted, og Helsingør er uden Tvivl opstaaet som et med den skaanske Genboby korresponderende Færgested, — en lille Strandkøbing, som trængt i Ryggen af store Skove fra første Færd henvistes til at søge sin Næring paa Havet, mest ved Delagtighed i det mægtige Sildefiske, som i Middelalderen gav Sundet evropæisk Ry.

Den Ør — det vil sige en høj, gruset Strandbred eller Sandrevle *Navnet* — som gav Byen Navn, indgik ogsaa som Forled i Benævnelsen af den Kæmpeskov, hvis Udløbere stod paa Vagt tæt ude paa Randen af de Brinker, ved hvis Fod Søerne brødes; thi »Ørwith« — Skoven ved Stranden — hed fra gammel Tid de sammengroede Skovdrag, som mellem Esromsø og Øresund bredte sig over Landet.

I denne nordsjællandske Ørved rykkede Nybyggerne frem, og i »Kong Valdemars Jordebog«, dette mærkelige Kildeskrift til Danmarks indre Historie i det 13. Aarhundrede, nævnes blandt Kronens Gods i Sjælland da ogsaa »Ørwidh og de Byer, der er opstaaede deraf«.

Villingerød i Esbønderup Sogn siges 1140 at ligge i denne Skov, hvis Masse utvivlsomt har bredt sig helt ud til det Næs, paa hvis Rygning Helsingør groede frem.

Sammen med Ør indgaar Ordet *Helsing* eller *Hælsing* i Staden Navn, antagelig Betegnelsen for Beboerne af »*Halsen*«, den Odde hvorpaa Byen ligger, og Helsingør betyder saaledes efter al Sandsynlighed »*Næsboernes Sandrev*«.

Allerede Valdemars Jordebog placerer Helsingør i Række med Købstæderne, idet en Indtægt af den paa 20 Mark anføres, et Beløb, som jævnsides de 8 Mark — antagelig en til Plovskatten svarende Afgift — Byen maatte udrede, anviser den Plads mellem de mindre Stæder paa Sjælland.

Købstad var den dog; Strømmen, som drog forbi med Sild og med Skibe skaffede Borgerne Føden, og i den følgende Tid dukker dens Navn lejlighedsvis frem nu og da og mest i Forbindelse med Forhold, som afspejler dens Betydning som Endestation for en Adelvej op gennem Sjælland og Færgested over til Skaane.

Store Muligheder for Udvikling kan den dog næppe have haft; thi Sundets Rigdom maatte den dele med en Række andre Byer, og Skovenes Tykning spærrede den fra det sparsomme, spredte Opland, af hvilket ogsaa de 2 andre Smaakøbinger — Slangerup og Søborg — skulde leve.

Det ældste Helsingør, som saa frimodigt havde lejret sig ude paa den udsatte »Ør«, fandt — som rimeligt var — Dækning under en nærliggende, fast Borg, men alle historiske Kilder tier om dennes Oprindelse, og kun et enkelt Sted omtales den under Navnet »*Flynderborg*«.

Endnu i Mands Minde laa den saakaldte »*Borre vold*« eller »*Valdemarskanse*«, et anseligt, af Damme omringet Voldsted, nogenlunde urørt tæt Sonden for Staden, men Anlægget af Kystbanen skar dets Jordmasser i Stykker, og ved denne Lejlighed afdækkedes der sparsomme Rester af Grundmure af middelalderlige Bygninger. Paa denne Plet — nær Kysten ved den saakaldte »*Skanseøre*« — maa Tomten af det gamle, allerede i Middelalderen nedbrudte Flynderborg utvivlsomt søges.

Under den store Kirkestrid i det 13. Aarhundrede har Færgebyen været Skueplads for et Møde, til hvilket man iøvrigt intet kender. 1257 henviser Kong Christoffer den Første nemlig hertil, da han bebødte Ærkebiskop Jakob Erlandsen, at denne havde forsømt

at skaffe ham Ret i de Kæremaal, han tidligere i Helsingør havde fremsat imod Biskoppen af Roskilde, — og atter 1279 gæstedes Staden af den nordiske Kirkes Primas, idet Ærkebiskop Trugot af Lund blandt andet her forkyndte Indholdet af et Pavebrev.

I Aaret 1285 lod Kong Erik Glipping Hertug Valdemar af Sønderjylland paagribe i Helsingør og belagt med Lænker føre som Fange til det stærke Søborg Slot, og Glimt af de store Stridigheder, der sønderflængede Riget i disse Aar, kaster nu og da Strejflys i det Mørke, som ellers lukker sig tæt om den gamle Sundby.

Da Krigen blusser op i den stormfulde Periode, som fulgte efter Mordet paa Erik Glipping, møder man atter dens Navn.

1289 kom den saaledes til at dele Skæbne med flere andre Strandkøbinge, da en norsk Flaade under Erik Præstehaders Førerskab hjemsogte de danske Kyster og blandt andet overrumplede Helsingør, hvis Huse gik op i Flamme, medens Borgerne søgte Redning bag Flynderborgs sikre Mure.

Liggende paa en Hovedvej til Skaane, hyppigt gæstet af Konger og Stormænd paa Rejser, nævnes Staden fra Tid til anden i Sammenhæng med vigtige Møder og Beslutninger. 1310 husede den saaledes baade Erik Menved og hans Svoger, Kong Birger af Sverige, og udæskende som den laa paa sit Næs, drog den atter 1312 Krigens Ødelæggelse ned over sig, idet Hanseaterne faldt over den og paany lagde den i Ruiner.

Ogsaa i den følgende Tid omtales Helsingør jævnlige som Skueplads for Fyrstesammenkomster, 1313 mæglede Hertug Henrik af Meklenborg her en Ægteskabskontrakt mellem Vitslav af Rygens Datter Eufemia og Kong Birgers Søn Magnus, 1318 sluttede Birgers Fuldmægtige en Overenskomst med den danske Konge om Hjælp mod de oprørske Brødre, og atter 1332 stævnedes en Del Stormænd sammen til Møde i Helsingør, hvor Hertug Valdemar og de holstenske Grever Gerhard og Johan blandt andet bortsolgte Skaane og Blekinge til Kong Magnus af Sverige.

Den Mulighed er dog ingenlunde udelukket, at Helsingør en og anden Gang kan have indsneget sig i Brevene i Stedet for Helsingborg, Navneligheden voldte jo let Forveksling, og en saadan kan nu og da paavises i hanseatiske Kilder; thi ogsaa i disse nævnes Helsingør fra Tid til anden paa en Maade, som viser, at de tyske Købmænd ofte fandt Vej til den lille Strandkøbing og tillagde den en vis Betydning.

Gang paa Gang kom det til Drab og Voldsomheder i Byens Gader, naar Hanseaternes Søfolk gik fra Borde, og da disse 1381 havde paagrebet en Bande Sørøvere, gjorde de kort Proces. Fem af Fangerne halshuggede de uden videre paa Skibene, hvorpaa de sejlede ind til Land og lod de blodige Hoveder sætte paa Stage

paa Helsingør Strand for — til Afsky og Skræk — at visne i Blæsten.

Et mærkeligt Træk, der ligesom foregriber det Ry, Helsingør senere skulde vinde viden om i Evropa, berettes fra Breslau, hvor der fra 1360 paa Nytorvet laa 2 Huse Side om Side, førende Navnene Helsingør og Skaaneør. Det første af disse opkaldtes siden efter sit Husmærke »Havskibet«, »Søskibet« eller »Det blaa Skib«, muligvis et Minde om, at den oprindelige Ejer har sejlet paa Øresund og ladet Stadens Vaaben mejsle i Sten over sin Dør.

Ubetydelig og liden var dog den By, som her »paa Halsen« ved Øresund ret stiltfærdigt kæmpede for Livet; thi det eneste Bygningsminde, som gaar tilbage til Stadens første Tid, er *Sognekirken Sct. Olai*, i hvis anselige Mure en Stump af en mindre, romansk Munkestenskirke med Rundbuefrise under Taget findes bevaret den Dag i Dag, og som første Gang omtales i et Pavebrev 1295.

Ensom, som en fremskudt Vagtpost yderst paa Stranden, har Kirken uden Tvivl ligget med den lille By bag sig længere inde under Bakkerne, og ene synes den at have bestridt alt kirkeligt Liv, som rørte sig i Staden. Det Kloster, hvortil Borgerne for deres Sjæls Saligheds Skyld ofrede deres Gaver, var Esrom; thi i Byen selv fandtes der intet, — atter et Tegn paa, hvor smaa og fattige Forholdene var.

II. DEN NYE KØBSTAD PAA KROGEN

ET nyt Afsnit i Byens Historie indledes 1426. Den 2. Juni dette Aar gav Kong Erik af Pommern nemlig i 2 Breve Helsingør og dens Borgere en Række Privilegier, som ikke alene banede Vej for Stadens Opsving i den følgende Tid, men fuldstændigt omformede den i det Ydre, saaledes at Indhold og Form svejsedes sammen i en ejendommelig Helhed.

Baggrunden for disse Bestræbelser for at bringe den forhen saa ringe og ubetydelige Købing i Blomst var denne Fyrstes Forsøg paa — til Bedste for det danske Næringsliv — at udnytte de Forskydninger i den internationale Trafik, som lidt efter lidt var fuldbyrdet i Løbet af det forudgaaende Aarhundrede.

Som bekendt havde det mægtige Sildefiske i Øresund længe været et Brændpunkt for Storhandelen. Paa de anselige Markeder, som i Forening med det rige Høstfiske udfoldede sig paa de lave Strandenge ved Skanør og Falsterbo, mødtes Købmænd fra det meste af Nordevropa, og den overmægtige Stilling, de tyske

Hansestæder — med Lybæk i Spidsen — hidtil havde hævdet i Østersøhandelen, blev mod Middelalderens Slutning mere og mere truet af Vesterlændinge, Hollændere og Englændere, hvis Søherredømme saa smaat begyndte at udfolde sig.

Medens den store Handelsvej i Aarhundreder var gaaet tværs over Roden paa den jyske Halvø, hvor Vareomsætningen lettest fandt Sted mellem Øst og Vest — i den ældre Middelalder over Hedeby-Slesvig, efter Lybæks Opkomst i det 12. Aarhundrede ad den holstenske Landevej — var »Omlandsfarten« fra Midten af det 13. Aarhundrede langsomt vokset i Betydning. I stadig stigende Maalestok søgte Vesterlændingene at frigøre sig for Lybæks Kontrol og Overmagt i Østersøhandelen ved at trodse Farerne, som var forbundne med Sejladsen udenom Skagen, og tage Kampen op med Konkurrenten i Østersøen selv.

Derved blev Øresund af særlig Vigtighed som et af de mest trafikerede Farvande, og i sin Kamp for Danmarks merkantile Frigørelse for Hanseaternes Vælde fandt Erik af Pommern i Mod-sætningen mellem disse og Vestmagterne et Felt, som med Fordel kunde udnyttes.

Kong Eriks Planer om at hæve Helsingør til en vigtig Handelsby og Vogter af Øresund maa ses paa Baggrund af alle disse Forhold, i hans Fantasi tegnede Billedet sig af dette Farvand, besejlet af Alverdens Nationer, bræmmet af blomstrende Byer, som samlede sig Rigdom af den voksende Trafik, som drog gennem Sundet.

Kongens første Skridt var en Befaling til Bymændene i det gamle Helsingør: — *»at de dér oppaa Krogen skulde flytte at bo og dér en ny Købstad bygge«*. Og paa Borgernes Bøn undte han dem derpaa en Række anselige Privilegier, i første Linje de samme Friheder og Fordele, andre Købstadmænd nød paa de kongelige Fiskelejer som Skanør, Falsterbo, Malmø og Dragør. *Privilegier*

Fogeden paa Krogen Slot skulde i Forening med Borgmestre og Raad indsætte allehaande »Embeds- og Gerningsfolk« i og om Staden til Bedste for Konge, By og alle, som købte og solgte. Hvo som vilde holde Herberge og Gæsteri, skulde have fal Øl, Mad, Foder og Staldrum til saa mange Heste, som den kongelige Foged og Raadet maatte anse nødvendigt, og kun Herbergererne, Folk, som holdt Staldrum, og Høkerne, »som saadanne Stykker bør at have«, maatte sælge Hø eller Korn.

Til Værn for Borgernes Næring bestemtes det, at »Gæster« og Købmænd, som ej havde Borgerret i Ørekrog, ikke maatte give sig af med Salg af Klæde og Lærred i Alenmaal, men kun i hele og halve Stykker, Øl maatte de kun sælge i Tønder alene, ikke i Kander, Salt i »Pund« (skippund), hele eller halve, eller Tønder, ej i Skæpper, Humle i »Pund« eller »Tremet« — et særligt Humlemaal

— ikke i Skæpper. Med andre Ord, al Handel i mindre Partier skulde være i Borgernes Haand, og det forbødes fremmede Købmænd under Straf at gøre Landkøb og opkøbe Varer til Udførsel af andre end Byens egne Borgere, med Undtagelse af hvad de paa Torvet kunde tilforhandle sig til eget Bord og Kost.

Bymændenes Handel søgtes derimod fremmet ved Bestemmelsen om, at de alle Vegne paa Købstadmarkeder i Riget — Kongens Fiskemarkeder dog undtagne — skulde nyde samme Toldfrihed som andre Borgere i Landet.

For at lette Fremvæksten af den nyskabte By, og paa det »*vor nye Købstad paa Ørekrog* des bedre bygges og koffres maa«, undte Kong Erik tillige Borgerne ved et særligt Brev af samme Dato, at alle, som flyttede did og opførte Huse af Træ, maatte nyde Skattefrihed i 5 Aar, medens de, som byggede Stenhuse, slap i samfulde 10.

Af de store Skove omkring Staden skænkede Kongen Bymændene Ret til at hente sig Brændsel — Eg og Bøg dog undtagen — samt gav dem Tilladelse til Bygning af Risboder om deres Torskegarn ved Stranden uden særdeles Skat, undtagen »vort Sildefiske«.

Umiddelbart før Kongen saaledes pustede nyt Liv i den gamle Søkøbstad, havde han dog rejst et Bygværk, uden hvilket den paa-tænkte Forskydning af Staden længere ud mod Sundet vanskeligt kunde iværksættes; thi værgeløs og aaben vovede en By sig vel næppe frem paa saa udsat en Post.

Forlængst var det gamle Flynderborg Sydvest for Staden ophørt at have nogen Betydning, om det overhovedet mere fandtes som Fæstning. Nu var i alle Tilfælde dets Saga ude, da Erik af Pommern yderst paa Landtungen, som strakte sig ud i Sundet, opførte en fast Borg, det navnkundige *Krogen*, Forløberen for Kronborg, hvis Grundplan endnu delvis er bestemt af det middelalderlige Anlæg, og bag hvis Skalmure der skjuler sig Rester af Erik af Pommerns Slot.

I alt dette aner man en Helhed, velovervejjet og klart er alt lagt til Rette, Skridt for Skridt fører disse Bestræbelser fremad mod et Maal; thi Værket var endnu ikke fuldført, trods alt manglede der noget. Privilegier og Benaadninger, gode Vilkaar for Byens planmæssige Fremvækst og Hensynet til dens nødvendige Sikkerhed var jo ikke tilstrækkeligt til at skabe Blomstring i en By, som ganske vist laa ved et Farvand, der havde Fremtiden for sig men tillige farlige, ældre og mægtige Konkurrenter — København, Helsingborg, Malmø og det nyanlagte Landskrone — forholdsvis tæt inde paa Livet.

I Kappelstriden med disse, som alle fandt Støtte i et frugtbart Bagland, vilde Byen paa Ørekrog uhjælpeligt være kommen tilkort, hvis ikke *Øresundstolden* med et Slag havde givet den Luft under

Vingerne og hævet den til en Stilling, uden hvilken alt det øvrige vilde være forgæves. Først den blæste Liv i den døde Form.

Længe synes Kong Erik at have syslet med Planer om fiskalt at udnytte den Verdenstrafik, som gik gennem Rigets vigtigste Strøm, hvis Kyster begge var i hans Haand, og man fejler næppe ved at antage, at Opførelsen af Krogen Slot og Nyskabningen af Staden paa Ørekrog fra første Færd har haft Sundtoldens Indførelse som stiltiende Forudsætning; thi allerede 1423 fremsatte Kongen paa et Møde med Hansestædernes Udsendinge Tanken om at lade alle Skibe, som drog gennem Sundet, ankre op ved dets Indløb og svare Told til den danske Krone.

I første Omgang faldt Planen ganske vist død til Jorden, mødt som den naturligvis blev med kraftig Afvisning fra Hanseaternes Side. Men Kongen tabte dog ingenlunde sit Maal af Sigte, og da hans politiske Bestræbelser efter at stække de tyske Stæders Handelsvælde og frigøre Landets Næringsliv endelig førte til aabent Brud med Hansestæderne, var det rette Øjeblik inde til at sætte Planen i Værk.

Umiddelbart efter Hanseaternes mislykkede Overfald paa København i Aarene 1427 og 1428 fremtræder Øresundstolden som en Kendsgerning, uden at man dog med Vished kender hverken det nøjagtige Tidspunkt eller de nærmere Omstændigheder ved dens Indførelse.

For den nye Told, som blandt de søfarende Magter vakte Uro og Forbitrelse, blev Helsingør udset til Oppebørselssted, — og alle Kong Eriks Velgerninger mod Staden paa Ørekrog blegner i Sammenligning med denne Gave.

Foran Krogens Kanoner maatte alle forbipasserende Skibe lægge bi, fremvise Pas og Papirer og betale den paabudte Afgift — i Begyndelsen 1 Nobel pr. Fartøj — og med den stadig stigende Trafik gennem Sundet blev Øresundstolden en enestaaende Rigdomskilde for Kronen gennem over 400 Aar.

Ikke for intet kaldtes Helsingør i den følgende Tid for »*de danske Kongers Guldbjerg*«.

Det er ikke her Stedet at gøre Rede for Sundtoldens Historie og den fremskudte Plads, den fra første Færd kom til at indtage i Landets Udenrigspolitik, men det kan ikke kraftigt nok betones, at den saa at sige blev Nerven i Helsingør, hvis økonomiske Eksistens helt og fuldt betingedes af det Liv, Sundtolden førte med sig.

Dag efter Dag stævnedes Skibe af alle Nationaliteter for svulmende Sejl frem gennem Sundets Snævring. Kun faa vovede som nogle preussiske Skibe 1428 trodsende at sejle forbi, affyrende deres Skyts imod Slottet, de fleste fandt sig i Skæbnen, kastede Anker paa Reden eller lagde ind ved Broer og Brygger. Medtagne af

Storme og lange Farter søgte baade Skuder og Mandskab mangan Gang Hjælp og Hvile under Staden, fremmede Købmænd og Søfolk færdedes her til alle Tider, og hele dette Røre ved Havn og Bro aabnede — som rimeligt var — rige Muligheder for Handel og Omsætning.

Først Indførelsen af Sundtolden gør det klart, hvad Erik af Pommern drømte om, da han søgte at omstøbe det gamle Helsingør, og ser man lidt nøjere paa Byens Plan, aner man ikke alene i dens Placering, men ogsaa i Opbygning af Grunde og Gader en Tanke lyse bag Helheden. Fra først til sidst har en Vilje sat sit Stempel i denne Bydannelse, der i sin klare Udformning saa smukt harmonerer med den Idé, som genskabte Byen og gav den nyt Indhold.

Den nye By Kongens Befaling til Borgerne i det gamle Helsingør om at flytte ud paa Krogen og dér bygge »en ny Købstad« har med Rette vakt Eftertidens Forundring; thi der havde jo da alt i 200 Aar i det mindste ligget en By her. De romanske Partier af Murværket i Sct. Olai Kirke vidner uimodsigeligt om, at Stadens Gudshus allerede fra det 13. Aarhundrede har indtaget samme Plads.

Ikke desmindre maa Erik af Pommern regnes for Skaberen af en ny By, idet han — uden Tvivl i Sammenhæng med den ældre, sikkert ret beskedne Bebyggelse, der antagelig har ligget i den vestlige Del af det nuværende Bylegeme — formede Rammerne for en Købstad af langt anseligere Omfang.

Byplanen I sine ældre Partier fremtræder Helsingør som et smukt afrundet, skarpt afgrænset Hele, og det vel at mærke ikke en Helhed, som skyldes Aarhundreders gradvise Vækst, men en Bydannelse, som — allerede i 15. Aarhundrede — karakteriseres af saa at sige samme store Træk, samme Afgrænsning og samme Gader som for faa Menneskealdre siden, ja delvis den Dag i Dag.

Særkendet for Helsingør er først og fremmest den Dristighed, hvormed den direkte bruger Kystlinjen som Basis for hele sin Opbygning. I en rummelig, kraftigt svungen Halvbue er Staden formet over Stranden, og — set i Forhold til andre middelalderlige Købstæder — udtrykker denne Placering alene noget nyt og usædvanligt.

Enkelte af disse er ganske vist i Længdeakse og Gadenet groet ud paa en noget lignende Maade, idet de har taget Form over et Sejlløb, som f. Eks. Horsens, Nakskov og Kernen i København. Dette er dog i alle disse Tilfælde trukket ind under Landet som Snævring af et Farvand, Fjord, Aagab eller deslige, medens kun ganske enkelte Byer frygtløst aabner sig ud mod det frie Hav; thi de ældre Stæder, som vovede sig ud paa Kysten, lagde sig i Regelen med Længdeakse vinkelret paa Stranden eller lejrede

sig forsigtigt paa et kraftigt stigende Terrain. Først Malmø, som ved Midten af det 13. Aarhundrede flytter ud til sin Bugt, trækker resolut Hovedgade parallelt med Havn, — og 100 Aar senere møder vi i Helsingør atter en By, som i sin planmæssige Udformning endnu mere bevidst og utvetydigt vedkender sig, at Havet er Bysamfundets Fremtid og Forudsætningen for dets Trivsel.

Af de 3 Klostre, som indstiftedes i Erik af Pommerns Dage, fik Karmeliternes Vor Frue Plads Nord for Sognekirken Sct. Olai i Stadens nordøstlige Hjørne, medens Graabrødrenes Sct. Annæ Kloster byggedes ved nuværende Marienlyst og Sct. Nikolaj Sortebrødrekloster grundedes Sydvest for Byen, umiddelbart udenfor dens Grænse — eller, som det 1441 hedder, »udenfore Graven ind til Adelvejen«.

Dette længst forsvundne Kloster indtog Pladsen, hvor nu »Gammelkloster« ligger; allerede i dets første Dage havde Byplanen saaledes mod Verdenshjørnet her i det store og hele samme Afslutning som i de følgende Aarhundreder. Den Grav eller Grøft, der fra Nord skar sig frem gennem Terrainet ud mod Sundet som Bebyggelsens Grænse, skilte Kloster og By, og Adelvejen mandede ud i *Stengade*. Om dette Stadens ældste Hovedstrøg har en Del af det tidligere Helsingør muligvis lejret sig, men da Sundtoldens By udformedes fra Erik af Pommerns Tid, blev det atter og i endnu mere udpræget Grad denne Trafikaare, hvorom Bebyggelsen samlede sig.

Gadens Navn rummer uden Tvivl et Minde om det Dække af Stenbro, den længe havde forud for de mindre Gader, og selv i sin Linje i Slægt med Kystens bløde Kontur drager Stengade parallelt med Stranden frem over Odden. Som et Hærstræde, trukket af Landevejens Trafik, stiler den løs mod sit Maal: Færgestedet over Sundet.

Den Byplan, som i det 15. Aarhundrede tog Form ude »paa Krogen«, hviler paa Kystens Bue; thi hvor Strandgade nu strækker sig med Husrader paa begge Sider, gik Bølgerne ind mod den sandede Bred og Skibbro ved Skibbro ragede ud i Søen. Baggaardene for Stengades søndre Husrække borede sig lange og smalle helt herved, og Smaastræder sprængte sig Vej ind imellem dem. Gennem Aarhundreder udgjorde Stengades østlige Del Bebyggelsens Tyngdepunkt, Samlingsstedet for Stadens merkantile Liv, og den Karré af trange, gothiske Gaarde, som lukket inde af tunge Munkestensmure endnu holder Stand paa dette Strøg, giver i sin maleriske Egenart et levende Indtryk af, hvorledes Sundtoldens By tog sig ud mod Middelalderens Slutning.

Med Stengade som Grundlinje er den øvrige Del af Byens Plan klart og regelmæssigt bygget op; thi parallelt med den gennem-

skærer Brøndstræde, nuværende Sct. Olai-gade, og Sudergade Staden, og den Bue, Kongens- og Fiølgade nu beskriver Norden og Vesten om Byen, udgjorde i det hele og store Bebyggelsens Grænse, hvor Grave og Planker havde Plads. Paa tværs af disse Linjer og mundende ud i Stengade løber 4 Gader fra Nordvest mod Sydøst, nuværende Sofiegade, Sct. Annegade, Bjerger- og Stjernegade, og indenfor dette Net af Færdselsaarer, som krydser hinanden i lige Linjer og rette Vinkler, er Grundene sluttet sammen i regelmæssige, firkantede Blokke, — et Bebyggelseskema, som i sin praktiske Form og klare Tilrettelægning røber en tilsigtet Planmæssighed, som uden Tvivl peger tilbage mod Erik af Pommerns byskabende Initiativ.

Ejendommeligt for denne Grundplan er Mangelen paa et dominerende Centraltorv; det nuværende Axeltorv er nemlig først 1698 udlagt efter en Ildebrand. Helt henvist til Havet og blottet for Opland af nogen Betydning havde Byen heller ikke særlig Brug derfor, og uden Tvivl har Stengade fra første Færd — som siden i Aarhundreder — gjort Tjeneste som Torveplads for Staden.

Dristigt og frit flyttede den nyskabte By saaledes ud »paa Krogen«, saa nær som muligt det urolige Element, som skulde skaffe den Brødet, og yderst ude paa Odden, hvor nu Kronborg knejser i festlig Majestæt, løftede Krogen Slot truende sine Mure.

Byen og Borgen hørte sammen fra første Færd; thi kun i Kraft af den Tryghed, Fæstningen skabte, kunde det nye Helsingør saa frimodigt skyde sine Gader og Gaarde helt ud paa den aabne Strand. —

III. BETINGELSER FOR BORGERLIGT LIV

VIDTSKUENDE og klogt havde Erik af Pommern saaledes paa forskellig Maade undermuret det Købstadssamfund, han omformede og indblæste nyt Liv, og i Fortsættelse af denne Linje fæstnede og udvidede de efterfølgende Konger fra Aarti til Aarti den Bygning, han havde rejst.

1441 stadfæstede *Christoffer af Bayern* saaledes Helsingørs tidligere Privilegier og forøgede dem med nye.

Byens Mangel paa Opland maatte naturligvis være ret følelig for Indbyggerne, og da disse savnede tilstrækkelig Tilførsel til Torvet, gav Kongen dem derfor Tilladelse til i andre Byer og paa Landet — Fiskelejerne dog undtagne — uden Told at maatte købe til eget Behov.

Ikke mindre vigtig var den Rettighed, Bymændene fik, naar han indrømmede dem, at deres Færger, Skibe og Gods ej skulde regnes for Vrag, om de drev bort i Sundet, — og med Hensyn til Forsyningen af Sild blev det bestemt, at hvo, som om Høsten vilde købe, skulde betale den Pris, som gældende var paa Stranden.

Borgernes Retssikkerhed haandhævedes. Ingen kunde saaledes »vorde bunden og bastet«, men skulde indstævnes for Foged og Borgmester, medmindre det netop gjaldt Forbrydelser, som gik paa Ære og Liv, og under Straf forbødes det enhver »at gange eller ride med spændt Armbrøst« Dag eller Nat i Staden.

Om nogen Tysker eller anden udenlandsk Mand afgik ved Døden i Helsingør, skulde der udredes 10 Penninge af hans Bo, halvt til Konge og halvt til By, og hændte det, at den Afdøde var uden Arvinger, skulde der raades over hans Efterladenskaber efter gammel Sædvane og Ret.

Christoffer af Bayerns Stadsret for København overførtes Punkt for Punkt, ja Ord til andet, paa Helsingør 1443, og til alle disse Benaadninger føjede *Christian den Første* 1456 en Række nye.

*Christian
den Første*

Tolden skulde opkræves om Efteraaret paa samme Tid som i København og Køge, og Fogeden paa Krogen Slot maatte om Høsten ikke befatte sig med Borgernes Sild. Ønskede Kongen derimod en Dag at have »Konningeskøb« — hvorved man forstod Kronens Ret til for en lav Pris at opkøbe Sild — skulde Fangsten betales efter samme Takst, som var gældende paa de store Fiskepladser: Skanør, Falsterbo, Dragør og Malmø.

Borgernes gamle Ret til at drive Svin paa Olden i Kronens Skove stadfæstedes med den Tilføjelse, at de Bymænd, der holdt saa talrig en Flok, at de kunde udrede Svin i »Oldengæld«, ikke skulde afstaa flere, end Sædvane var andetsteds paa Sjælland, ligesom de, som holdt færre Svin, paa samme Vis skulde svare en Afgift i Penge.

Disse Bestemmelser afspejler den Rolle, de mægtige Skovdrag spillede for Borgerskabet. Vildsomme og tykke, hist og her sprængt af Ryd, Sumpe og Kær, bredte de sig saa at sige helt frem mod Stadens Tærskel.

1489 stadfæstede *Kong Hans* Borgernes Ret til »Overdrev til alle Vange, som gammel Sædvane haver været«, samt »Fortaa«, strækkende sig »til Sjællands Øre sønder udi og til Kongedammen paa den vestre Side og indtil Lappesten paa den nørre Side«. Et ikke helt uanseligt Omraade hørte saaledes ind under Staden, for hvis Kvæghold Græsgangene her var uundværlige, men uden Tvivl har man møjsommeligt i Tidernes Løb maattet kæmpe mod Smaakrat og Vildnis, før Jorderne gjordes skikkede for Ploven, og først langt senere blev Agerlandet af nogen Betydning.

Hans

Tæt som en Mur stod Skoven om Byen og stængede den ude fra det fjerne og spredte Opland, men mangan Gang — helst naar det stundede mod Vinter — skønnede Folk i Helsingør uden Tvivl trods alt paa denne Nabo, blandt hvis Stammer Flokke af Svin fandt Føde, og hvis Vindfælder og Krat gav Brændsel i Overflod.

1476 havde Kong Christian den Første i et særligt Brev undet Borgerne Tilladelse til at hente og hugge Birk og El til deres Ildebrand, samt Ege- og Bøgetræer, som Stormen havde fældet, og da man søgte at hindre Folk i at hente Ved i Skovene, bekræftede *Christian den Anden* 1516 paany denne Borgernes gamle Rettighed, samtidig med at han paa andre Maader forøgede Privilegierne.

Allerede 1489 havde hans Fader søgt at værne borgerlig Næring i Helsingør ved at forbyde Løbekræmmere at farte om med Varer og Købmandsskab; nu indskærpedes det tillige, at Skuder og Skibe ikke mellem Humlebæk og Hornbæk maatte drive ulovlig Trafik og Landkøb til Skade for Staden.

Udenbys Mænd skulde — efter Borgmestres og Raadmænds Skøn — svare Jordskyld af de Gaarde og Grunde, de maatte eje i Byen, og laa disse i 3 Aar hen, uden at der svaredes Afgift deraf, burde de — »som gammel Sædvane været haver« — forbrydes; halvt til Konge og halvt til By. Dog maatte Prælater og Adelsmænd have én enkelt Gaard hver, men ikke flere, fri for Skat dér i Staden.

Christoffer af Bayerns Bestemmelse om Vrag udvidedes saaledes, at Helsingør Borgernes Skibe fritoges for at regnes som saadanne, hvor de end led Skibbrud i det hele Rige. Sct. Knuds Gildets Brødre fik Ret til, naar de sigtedes for nogen Sag, at tage sig 3 Mededsmænd blandt deres Brødre, og som Paaskønnelse af deres Umage og Ulejlighed tillodes det Borgmestre og Raadmænd at nyde det Sagefald, Byen oppebar af Udlændinge, Kronens Ret dog uformindsket — og med en karakteristisk Tilføjelse om at opføre sig »skellig og tilbørligen mod de fremmede Skibsmænd og Købmænd«.

Overfarten Fra sine tidligste Dage havde Helsingør været en *Færgeby*, og den stærke Trafik, som gik gennem Byen til og fra de skaanske Landsdele, vedblev naturligvis paa mange Maader at være af Betydning for dens Økonomi, selvom mange Byrder var forbundne dermed. Hertil hørte først og fremmest Forpligtelsen til at befordre Brevdragere og andre, som rejste i Kongens Ærinde, og da Magistraten klagede over de mange Misbrug, som gik i Svang, erklærede Kongen 1516, at Byen kun skulde tage sig af de Rejsende, som ved Brev kunde bevise deres Adkomst. Intet viser bedre, hvor besværlige disse Pligter var for Borgerskabet, end et

Kongebrev af 1524, ifølge hvilket Borgerne i samfulde 8 Aar slap for Byskat og anden kongelig Tyngde mod at føre Kongens Folk over Sundet, »som sædvanligt haver været«.

Bag alle disse Privilegier og Benaadninger aner man et Bysamfund i Vækst. Retssikkerhed og borgerlig Orden fæstnes, skadelige Indgreb i Næringslivet søges hæmmede, og Aar for Aar underbygges og styrkes den Mur af Rettigheder, som omgærdede Byen og satte den i Stand til at arbejde sig op. Ingen fede Græsgange eller bugnende Kornmarker gav Helsingør det sikre Rygstød, mangen anden Købstad besad; thi først og fremmest var Staden her paa Strandbredden henvist fra sin Oprindelse til Skovene og Havet. Gennem Sundet stod Silden i tætte Stimer, en Kilde til *Sild* Velstand for alle de Byer, som blomstrede op paa dets Kyster, og den Kongen forbeholdte Ret til »Kønningskøb« vidner om, at Fangsten her har haft et vist Omfang. En 1535 given Tilladelse for Fiskerne i Helsingør — til fremdeles at »søge deres Bjeriing paa Hven, som de tilforn gjort have« — viser, hvad Retning Baadene tog.

Sildene gav Borgerne et godt Bytteobjekt i Hænde overfor fremmede Købmænd, som gæstede Staden, og af og til møder man i hanseatiske Kilder Spor af denne Tuskhandel. 1456 maatte Staden Helsingør saaledes rette en Henvendelse til Raadet i Stralsund for at hjælpe Helsingør-Borgeren Peder Klingenberg til at faa Resten af hans Tilgodehavende hos Jacob von Swichten, Borger i Stralsund, der havde modtaget et Parti Sild, men — udover 7 Tønder Rugmel og 3½ Sten Hamp — endnu ikke havde givet Fyldest derfor.

Selvom Helsingørs egen Skibsfart — haard og overvældende *Skibsfart* som Udlændingenes Konkurrence var — i alt væsentligt henvistes til Smaafart paa hjemlige Havne, har dog ogsaa den uden Tvivl i ikke helt ringe Omfang bidraget til at skaffe Borgerne Brødet.

Mellem de to Byer ved Sundets Snævring gik Færgeskuderne ustandseligt frem og tilbage. Privilegiernes Bestemmelser om, at Skibene fra Helsingør ej skulde regnes for Vrag, hvor de end led Skibbrud i Riget, synes at forudsætte en ret levende Søfart, og naar det gjaldt om at holde Sejlrenderne i Farvandet ryddelige, var ingen nærmere til at tage fat end Skippere og Søfolk i Sundtoldens By. 1530 modtog de f. Eks. en kongelig Ordre om — mod passende Godtgørelse og Bjergeløn — at opfiske blinde Ankere i Øresund.

Med Sundtolden og det Handelsrøre, de mange, rigt lastede Skibe bragte med sig, vandt Købmændene en Chance, de efter Evne søgte at udnytte, og den Ophobning af Varer fra alle Egne af Europa, som uundgaeligt fulgte i Kølvandet af den mægtige,

gennemgaaende Trafik, skabte Betingelser for Handel og Skibsfart.

*Skibenes
Forsyning*

Forsyningen af de talrige Fartøjer, som ankrede op paa Reden eller lagde bi ved Skibbroerne, satte Penge i Omløb, og naar Christian den Anden 1514 ophævede den Told, Kronen hidtil havde opkrævet af hvad Hollændere og andre udenlandske Skipper — fra Sct. Olai Dag og mens Høstmarkedet stod paa — indkøbte af »Fictualie og fersk Spisning« til deres Skibes Behov, var dette Skridt ikke alene til Fordel for de fremmede, men uden Tvivl ogsaa for Byens egne Borgere.

For en By, der som Helsingør skulde skaffe Levnedsmidler ikke alene til sig selv, men til en Mængde fremmede, maatte Mangelen paa Opland være dobbelt følelig. Byens Folk led haardt under Savnet af et Akseltorv i Lighed med andre Stæder, hvor Bøndernes stærke Tilførsel af Produkter trykkede Priserne ned. Borgernes Ret til paa andre Købstadtørve — først og fremmest Helsingborgs — at købe til eget Forbrug bødede dog noget herpaa, og takket være Skibbroerne aabnede der sig mangan Gang Lejlighed til billigt at købe ind af Alverdens Produkter, Hamp, Salt, Humle, Bergfisk, Vin og fremmed Øl, Krydderier, Stoffer og Luksusvarer af alle Slags.

Gennem Tolderen her skaffede Hoffet sig alt sligt for godt Køb, og da Kejser Karl den Femte engang spurgte Søren Norby, hvilke Vinbjerger man havde i Danmark, gav Sølhelten, som antagelig af Erfaring vidste, hvad der gemte sig i de dybe Kældere paa Stengade, det fyndige Svar: — »*Helsingør, bedre end noget i Verden!*«

Mange af de fremmede Søfolk, som efter stormfulde Farter gik i Land i Helsingør og — ofte til Ulykke for sig selv — »drank drunken«, har muligvis givet ham Ret heri. Hedt og voldsomt er det sikkert gaaet til i Vinkældere og Ølboder, naar Skibsmænd af Alverdens Nationer drog fra Borde, ja saa vanskelige har de været at holde i Ave, at Kong Hans 1494 maatte forbyde fremmede Søfolk at føre Vaaben og Værge med sig op i Byen under en Bøde af 3 Mark til Konge og 3 til By. Satte Sømanden sig til Modværge og fik Skade i den Anledning, da maatte han have den for Hjemgæld.

Særpræg

Som Helsingør saaledes træder frem mellem Danmarks Byer, viser den et særpræget Fysiognomi med skarptskaarne, karakterfulde Træk. Medens Flertallet af de danske Købstæder faldt til Ro paa solid Agerjord med et anseligt Opland i Ryggen, var Helsingør saa at sige udelukkende henvist til Sundet, Søens Folk færdedes i dens Gader, og de Smuler, som faldt af den Verdenshandel, der drog Byen forbi og standsede et Øjeblik ved dens Tærskel, betegnede dens væsentligste Rigdom.

Den varme Aande af Stald og Gødning fyldte Gyderne i de gamle Stæder, Stenbroen flød med Halm og Straa, Drifter af Øksne og Heste trampede gennem Gaderne, og Bøndernes Vogne rullede gennem Portene. Men alt dette mærkedes mindre i Helsingør. Her var det »søfarens Mand«, som førte Ordet, Tjære og Fisk blandede deres Duft med den friske Brise fra Søen, og fremmede Tungemaal lød.

Hvor Braaddet stod om Oddens Spids, knejsede Krogen som en Kæmpe paa Vagt, spejdende ud over Sundet for at vare paa, at intet fremmed Skib sneg sig forbi uden at svare Told til den danske Krone. Fæstningens Besætning gav den lille Havneby et vist krigersk Præg, og de mægtige, højættede Lensmænd, som førte Kommandoen paa Krogen, Personligheder som Johan Oxe og Povl Laxmand til Vallen, kastede ikke alene en vis Glans over Staden, men bidrog tillige paa mange Maader til at ophjælpe og udsmykke den.

Noget andet var, at disse myndige Herrer mangen Gang lagde *Øvrighed* Baand paa Magistratens Bevægelsesfrihed, og Hensynet til de Ulemper, Lensmændenes Myndighed kunde medføre for et mere selvstændigt kommunalt Styre, foranledigede 1514 Christian den Anden til at lægge Helsingør direkte under Kongens Fadebur. Følgen heraf var, at alle Oppebørsler umiddelbart indgik til Kongen uden Slotsherrens Mellekomst, og samtidig fik Borgmestre og Raad Ret til med Kongens Samtykke at indsætte Byfogeden.

Med Sundtoldens Indførelse blev *Tolderen* i Helsingør en saare vigtig og højt betroet Embedsmand, der stadig stod i Forbindelse med Konge og Hof, og den Betydning, Toldindtægterne fik for Kronen, satte baade Byen og dens *Øvrighed* i et vist Relief.

Som Tak for de Tjenester, *Magistratens* Medlemmer ved mange Lejligheder ydede Kronen, benaadedes de 1476 med Fritagelse for aarlig Byskat, og 1489 værnede Kong Hans om deres Værdighed ved at fastsætte 40 Marks Bøder til Konge og By for hver for mastelig, som dristede sig til at overløbe Byfoged, Borgmestre eller Raadmænd »med vred Hu og ubekvemme Ord«. »Bliver han og saar, gælde Hals«, tilføjes der, — og samme Bestemmelse kom til at gælde ogsaa Byens Svende, naar de færdedes i Kongens og Stadens Ærinde.

Karakteristisk er det, at flere af Borgmestrene, af hvilke enkelte tillige beklædte Posten som Toldere ved Øresundstolden, i Rigdom og social Anseelse hævede sig saa højt, at de modtog Skjoldebrev og optoges i Adelstanden. Til denne *Byadel*, et Patriciat, hvortil man mod Middelalderens Slutning finder et Sidestykke i enkelte andre Købstæder, f. Eks. København, Malmø, Odense og Bogense, hørte saaledes Slægter som Baden og Rosenvinge.

Side om Side med Rigshofmesteren Povl Laxmands Skjoldemærke pranger saaledes Borgmester og Tolder Peder Hansens liljesmykkede Vaaben paa en Slutsten i Laxmandsalen i Vor Frue Klosters Østfløj. Han var en fremtrædende Personlighed, som 1476 ophøjedes i Adelen, og den senere Indehaver af samme Tilidsposter i Staden Henrik Mogensen, samt hans Broder Jens, der var Raadmand og Tolder, hørte til de Rosenvingers Slægt, Sønner af den 1505 adlede Mogens Jensen. Denne var igen Svigersøn af ovennævnte Peder Hansen og vistnok besvogret med den bekendte Jørgen Kok, Borgmester i Malmø; nøje forbundne førte disse Familier det store Ord i Raadssalen i Helsingør, og rige og velbyggede knejsede deres Gaarde langs Stengade.

Gilder Som et Tegn paa opblomstrende Borgerliv udfoldede middelalderligt Gildevæsen sig i Staden, men desværre ved vi kun lidet derom; *Sct. Knuds Gildet* omtales 1516 i Christian den Andens Privilegier for Helsingør, ifølge hvilke dets Medlemmer fik Ret til at udtage Mededsmænd blandt Brødrene, *Sct. Gertruds Gildet* skal jeg i anden Sammenhæng vende tilbage til, og hint ærværdige *Sct. Anna Kompagni*, som jævnsides *Helligtrefoldigheds Gilde* stod ved Magt i Aarhundreder, maa uden Tvivl ligesom dette strække Rødderne tilbage til det middelalderlige Helsingør.

Fremmedelementer Broget og uroligt skiftende var Gade- og Havneliv i Sundtoldens By, hvor forskellige Sprog daglig lød mellem hinanden paa Brygger og Gader, og mangfoldige var de Traade, som herfra spandt deres Net vidt ud over Evropa.

En latinsk Indskrift, som stod at læse paa en af de Klokker, som fra Vor Frue Klosterkirke klang over Staden, bar saaledes Vidne om fjerne Forbindelser hinsides Havet:

»Maria hedder jeg. Mester Andrieu Hendebert fra Lille støbte mig. Anno 1518.«

Med Sundtolden og de Muligheder, Havnelivet aabnede for driftige Folk, strømmede fremmede Kræmmere til i stigende Tal og tog Borgerskab i Byen.

Skotter De kom saa at sige fra alle Egne af Nordevropa, mest naturligvis fra de tyske Hansestæder, men ogsaa mere og mere fra Nederlandene — ja, i 16. og 17. Aarhundrede var Indvandringen saa stærk, at man i Holland omtalte Helsingør som »*Lille Amsterdam*« — og i hvert Tilfælde fra Begyndelsen af det 16. Aarhundrede udgjorde *Skotterne* en hel lille Koloni.

Rundt om i Danmarks Købstæder følger man Sporene af disse flittige Folk, hvis Driftighed som Haandværkere og Smaahandlende vakte Misundelse hos Landets egne Børn, men frem for alt søgte de Tilflugt i København og i Helsingør, i hvilken sidste By de dannede en sluttet Kreds. Mod Middelalderens Slutning op-

rettede det helsingørske Samfund af Skotter saaledes et særligt Alter i Sct. Olai Sognekirke og indviede det til *Sct. Jacob*, *Sct. Andreas* og den skotske Helgen *Sct. Ninianus*, — den samme prægtige Altertavle med gyldne Figurer i Skabet og malede Fløje med mærkelige Fremstillinger af Helgenens Liv, som bevaret til vore Dage nu har Plads i Nationalmuseet paa Prinsens Palæ.

Uden Tvivl var de allerfleste af den skotske Koloni Smaakaarsfolk, men i Rigdom og Byrd hævede enkelte sig dog over Mængden, fremfor alt Møllemerne af den ansete Slægt Lejel, hvis Stamfader var indvandret fra Skotland til Helsingør, og som i det 16. Aarhundrede indtog en førende Stilling i Byen.

Da Gudstjenesten ved Sct. Niniani Alter efter Reformationen hørte op, henlagdes Midlerne med Kongens Tilladelse 1558 til Opretholdelse af en Sygeseng for fattige Skotter paa Helsingør Hospital, og de i den følgende Tid forekommende Lokalteter — »Skottestræde«, »Skottebakke« og de »skotske Fattiges Vaaning« — taler tydeligt om, at disse nøjsomme, flittige Folk stadig yndede at tage Bopæl i Sundtoldens gæstfrie By.

Ingen anden Købstad i Riget stod i saa levende et Samkvem med den store Verden udenfor, ja, der var næsten noget symbolsk i, at den samme By, som mod Land omgærdedes af Grave og Planker, aabnede sig paa vidt Gab imod Søen.

I December 1508 befalede Kong Hans, at Borgerne, »for den *Befæstning* Lejligheds Skyld, som nu paa Færde er mellem os, Riget og vore og Rigens Fjender«, skulde styrke deres Stad med Grøfter og anden Befæstning, saa de kunde værne den, »om noget paakom«. Alle som besad Grund og Ejendom, Klostrene ikke undtagne, skulde deltage i Arbejdet, og dette var antagelig ført til Ende, da en lybsk Flaade 1510 truende nærmede sig. Fjenderne vovede dog ikke et alvorligt Angreb paa den forhadte By, og de Kugler, de sendte ind mellem Husene, anrettede saa ringe Skade, at Rygtet spottende sagde, at Lybækkerne kun opnaede at skyde »Laaret sønder paa en Kat«, ja et Nidvers føjede ondsksfuldt til:

»De Lybske skødeen Kat for Helsingørs Hus,
Han bider endnu baade Rotter og Mus«.

Krigens Storme gik Sundtoldens By forbi uden at ramme den, og fredeligt steg Røgen fra Skorstenene rundt om i Gaardene, hvor Godtfolk paa Kongens Bud bryggede 70 Læster Øl til Mandskabet paa hans Flaade. —

IV. KIRKELIGT LIV

IND under den skovklædte Aas, hvor Marienlyst Slot og Have nu ligger Norden for Staden, havde fra gammel Tid et lille, til *Sct. Anna* indviet Kapel haft Plads.

*Graa-
brødrene*

Om dets Oprindelse og Historie vides intet, men i Aaret 1420 skænkede Erik af Pommern det med Grund og tilgrænsende Skov til Oprettelsen af et *Franciskanerkloster*, hvis Bygninger opførtes i den følgende Tid og den 22. Januar 1427 højtideligt indviedes til *Sct. Annas Ære* af Graamunken Severinus, Titulærbiskop af *Tranquillia*. Klosters Grundlæggelse er et Vidnesbyrd om, at Kong Erik — flere Aar før de vigtige Byprivilegier — havde sin Opmærksomhed henvendt paa Helsingør, der med denne Stiftelse fik sit første Kloster, og takket være de Gaver, hvormed fromme Mennesker kom Graabrødrene til Hjælp, arbejdede det sig lidt efter lidt op til en anselig Position. Højættede Mænd som Niels Pedersen Gyldenstjerne, Jørgen Gøje, samt senere Eskil Gøje, viste paa forskellig Maade Gavmildhed mod Munkene, men fremmest blandt Klosters Velgørere stod dog Povl Laxmand, som rundhaandet bidrog til dets »Bygning og Forbedring« ved 1483 at skænke det 100 lybske Mark.

*Sorte-
brødrene*

1425 — Aaret før Helsingør nyskabtes af Erik af Pommern — lagde denne Konge yderligere Grunden til *Sortebrødrenes Kloster* ved at skænke Ordenen et ved Stadens sydvestlige Udkant liggende Jordsmon, en Gave Christoffer af Bayern 1441 stadfæstede. Ved denne Lejlighed gøres der omhyggeligt Rede for Grundens Beliggenhed, placeret som den var Sønden for Byen udenfor Graven og ind til Adelvejen, og paa dette Terrain, hvor nu »Gammel Kloster« og »Munkegade« fortæller om Stedets Fortid, fik de sorte Brødre pavelig Tilladelse til at opføre Kloster og Kirke, Tegllade og andre Huse, omgivne af Abild-, Humle- og Kaalgaarde. Til Bygning og Brændsel bevilgede Kongen Munkene fri Skov i Ørved tilligemed Olden, Fægang og Lergravning, og det lille Kapel, de til en Begyndelse havde rejst, gav Paven dem Tilladelse til at ombygge til et anseligere Gudshus.

Denne nye Kirke blev — ligesom Klosteret selv — indviet til *Sct. Nikolaj*, Købmændenes og de Søfarendes Beskytter, og i en udpræget Havnestad som Helsingør har de sorte Brødre sikkert forstaaet til Bedste for deres Samfund at drage Fordel af den Yndest, denne Helgen nød blandt Kræmmere og Søfolk.

Karmeliterne

Snart meldte der sig dog nye, farlige Medbejlere. *Karmelitermunkene*, som bar Navn efter et til Karmels Bjærg knyttet Eneboersamfund, havde 1247 med Pavens Samtykke organiseret sig

i en Orden, som i Løbet af den følgende Tid bredte sig ud over Evropa fra Land til Land. Mærkelig sent vandt disse hvide Brødre Fodfæste i Danmark, og naar de i Begyndelsen af det 15. Aarhundrede pludselig dukker op flere Steder, skyldes det først og fremmest Ordenens kongelige Velynder — Erik af Pommern.

De første Karmelitermunke ankom 1410 fra Tyskland og steg i Land i Helsingør, hvorfra Kong Erik førte dem videre til Søndre Sæby i Skaane, der tre Aar senere ophøjedes til Købstad under Navnet Landskrone.

Her indvarslede Karmeliterklostret saaledes et Byanlæg, i Helsingør betegnede det Fuldførelsen af et saadant. Men i begge Tilfælde synes det at have været Kongen magtpaaliggende at bane Vejen for de hvide Brødre og knytte deres Klostre netop til de Stæder, hans Vilje havde skabt. Som et Varsel om Fremgang og Lykke skulde deres Messer lyde fra Hjærtet af de Bysamfund, om hvis Storhed han drømte.

I Aaret 1430 indstiftede Erik af Pommern — Jomfru Maria til Ære — det berømte *Vor Frue Kloster* i Helsingør, og i den nyordnede Købstad paa Krogen tilmaalte han gavmildt Munkene en anelig Byggegrund nordøstligt i Byen.

Paven gjorde det nye Brødresamfund delagtigt i Ordenens Rettigheder og Privilegier og bifaldt, at det opførte de nødvendige Klosterbygninger med Kirke og Klokketaarn. Og snart rejste de røde Mure sig paa Grunden Nord for Sct. Olai, efterhaanden som Gods og Gaver strømmede ind til Karmeliterklostret, der i Rigdom og Storhed snart overstraalede de to ældre.

I hvert Hjørne af Sundtoldens travle By havde Tiggermunkene saaledes fæstet Bo, Graabrødrene længst mod Nord helt udenfor Staden, Sortebrødrene umiddelbart ved Byens Grav mod Sydvest og Karmeliterne mod Nordøst. I denne Placering skimter man muligvis en Tanke; thi tilfældigt var det vel næppe, at Kongen bandt Munkene til Yderkanter af den voksende By, hvis vigtigste Grunde, nærmest Skibbro og Handelsstrøg — i Pagt med Byplanens Idé — forbeholdtes Udfoldelsen af det merkantile Liv.

Til den Velstand, dette skaffede til Huse, meldte de tre Tiggermunkeklostre sig nu som stærkt konkurrerende Ansøgere, og helt uden Rivninger har Forholdet næppe været, selvom de 1446 i Mindelighed traf en Overenskomst om at dele Prædikenen paa Aarets tre store kirkelige Fester saaledes, at Franciskanerne skulde prædike 4. Paaskedag, 3. Juledag og 2. Pinsedag, Dominikanerne 2. Juledag, 3. Paaske- og 4. Pinsedag og Karmeliterne 2. Paaske-, 3. Pinse- og 4. Juledag.

I Billedet af den virksomme Havneby hørte Tiggermunkene med deres Kapper og Poser uadskilleligt hjemme; graa, sorte og

hvide gled de som Skygger gennem Stræderne, og fra Klostrene slog Kirkeklokkernes Klang sammen om de larmende Gader.

Det frodige Kirkeliv kastede Skønhed over Staden og fyldte den med betagende Stemning.

Fra Taarnet af Sct. Olai blandede Klokkernes Malm sig med de tre Klosterkirkers, og ret mærkeligt mødes to Sider af Byens Liv, naar Raadmand Hans Perssen 1495 skænkede Staden en Bod til Vejerhus med alt Tilbehør paa Betingelse af, at Indtægterne skulde bruges til daglig Klokken 12 at sætte Sct. Olai største Klokke i Gang, for at dens Røst kunde minde Borgerne om Christi Pine og Død.

Alt eftersom Velstanden voksede i Borgernes Huse, fyldtes Kirkenes Rum med Altre, Kostbarheder og Billeder, Klosterbygningerne udvidedes, Fløj efter Fløj kom under Tag, og Jordegods og Penge ofredes til Guds Ære.

I Løbet af det 15. Aarhundrede ombyggedes den gamle Sognekirke *Sct. Olai* til sit nuværende, anselige Omfang, Kerterne brændte og Røgelsen aandede sin Vellugt fra talrige Altre; thi foruden selve Højaltret paa Hæderspladsen i Koret fandtes der i Kirkerummet forskellige mindre Altre. 2 var viiede til Sct. Gertrud, de Fremmedes og Vejfarendes Beskytterinde, de øvrige til Sct. Oluf, Rosenkransen, Sct. Jørgen, Alle Sjæle, Sct. Ninianus, det hellige Kors, Sct. Marie Magdalene, Sct. Jacob, Helliglegem, Sct. Katharina, Treenigheden, Sct. Rochus og Sct. Ursula, og de fleste af disse havde eget Jordegods og egne Præster.

Den Trang til Fromhed og gode Gerninger, som mod Middelalderens sidste Stunder forlenede den katholske Kirke med Farvepragt og Rigdom, prægede ogsaa Sindene paa forunderlig Maade; thi nær forenet med den krasse Realisme, som trivedes iblandt Borgerskabet, udfoldede der sig en sælsom, sværmerisk Religiositet.

I denne Jordbund voksede Klostrene sig store.

Omkring Aar 1472 indstiftede Lensmanden paa Krogen Slot, Hr. *Johan Oxe*, i Sct. Olai Sognekirke et *Helligtrefoldighedskapel*, hvis gothiske Gavl løfter sig med rige Blendinger ved Kirkens Nordside, og som Paaskønnelse af denne Stifterens Fromhed lovede den hellige Fader i Rom Aflad til alle andægtige, som paa bestemte Dage gæstede dette Kapel eller andre lignende, af samme Adelsmand oprettede Altre, deriblandt et i Vor Frue Klosterkirke.

Bykirken var stor og anselig — 1491 synes Erik Nielsen Rosenkrans at have været Kirkeherre — og i Aaret 1521 maa den store Ombygning af Sct. Olai endelig i alt væsentligt være ført til Afslutning, idet Biskop Lage Urne dette Aar højtideligt indviiede den til Sct. Oluf, Sct. Andreas og Sct. Vincentius Martyr.

Alle Bodfærdige, som i Løbet af 40 Dage søgte Andagt i Kirken,

læste deres Fadervor, Ave Maria eller andre Bønner, overværede Gudstjenesten, viste Gavmildhed mod Herrens Hus, fulgte bag Hostien eller den indviende Olie, naar den fra Kirken førtes til eller fra et Sygeleje, vandrede i Procession udenom Kirken i Bøn for Freden og de Døde, dvælede ved disses Grave, 3 Gange læste Ave Maria, naar Marieklokken klang fra Taarnet, eller ærede Relikvierne, naar de i højtideligt Optog om Søndagen førtes gennem Staden, — alle disse lovede den Roskildebisp Aflad for deres Synder.

Et mærkeligt Stykke katholsk Kirkeliv drager os forbi i denne Kundgørelse, et Vidnesbyrd om hvor stærkt Kirken gennemsyrede Byen trods al verdslig Travlhed i Skuderne, paa Brygger og i Boder. Alle Tider af Døgnet, alle Steder i Staden følte man levende dens Nærhed.

Ude paa Sletten Øst for Byen kunde fromme Borgere søge Andagt i et lille *Helligkorskapel*, som 1492 rent tilfældigt omtales, da Jens Andersen skænkede de 11,000 Jomfruers Alter i Esrom Klosterkirke sin Gaard og Grund i Kapellets Nabolag.

*Helligkors-
kapel*

Endnu i det 18. Aarhundrede vidste Traditionen at udpege en Plet i Nærheden af Byens nuværende Kirkegaard, hvor *Sct. Jørgensgaarden*, de Spedalskes Hospital, havde haft Plads, efter middelalderlig Skik anbragt udenfor Staden, i hvis Indre man ikke taalte de ulykkelige, som var befængt med denne forfærdelige Sot. Kun væbnede med en Træskralde, ved hvis Lyd de kunde advare dem, de mødte, maatte de Spedalske færdes ved alfare Veje.

*Sct. Jørgens-
gaard*

Omtrent i samme Nabolag — i Omegnen af Kirkegaarden — maa ogsaa *Sct. Hans' Kilde* søges, en middelalderlig Helligkilde, der uden Tvivl er identisk med det lægende Væld, hvorom det endnu 1697 berettes, at det *Sct. Hans Aften* besøgte af mange Syge, — og i Katholicismens 11. Time oprettede Kort Bartskaar tilligemed andre Borgere et *Sct. Jacobs Sygehus*, som laa ude ved »Sanden« Østen for *Sct. Olai Kirke* og 1541 forenedes med det af Christian den Tredje oprettede helsingørske Hospital.

*Sct. Hans'
Kilde*

*Sct. Jacobs
Sygehus*

Som Søen paa mangfoldige Maader mærkede Livet i Byen, sporer man ogsaa i flere af dens barmhjærtige Stiftelser, at den laa ude ved Havet og gæstedes af fremmede Søfolk i Mængde.

»Den alsommægtigste Gud og Jomfru Marie til Lov og Hæder og Ære, saa og fattige, syge, udlændske Skibsmænd og Skibsfolk til Ro, Lise, Hjælp og Trøst« byggede Karmelitermunkene 1516 et lille *Hospital*, liggende paa en Klostret tilhørende Grund ud langs nuværende Hestemøllestræde. Sammenbygget med den senere af Herluf Trolle opførte Gaard og forhøjet med 1 Etage gaar det nu i et med den grundmurede Længe, som strækker sig langs Nord-siden af det ovennævnte Stræde, men den Dag i Dag lader den

*Karmeliter-
nes Sygehus*

oprindelig et Stokværk høje Bygning sig let udskille af Husets østlige Del, og paa Hjørnet sidder en lille Helgennische, paa hvis tomme Konsol en Mariafigur antagelig har haft Plads.

I dette lille Stenhus indrettedes der 8 til 10 Senge for Søens syge, fremmede Mænd, de hvide Brødre forestod deres Pleje, og Christian den Anden gav dem Tilladelse til at søge Støtte og Almisser hos fromme Mennesker til dette Barmhjertighedsværk.

Ude paa den vidtstrakte, vildsomme Strand drev Bølgerne stundom druknede Søfolk i Land, Havets Ofre, som ukendte og navnløse skyllede ind og anraabte om Hvile i indviet Jord. At give dem Del heri, var en smuk Kristenpligt for Borgerne i Helsingør, og blandt disse havde der derfor dannet sig et *Sct. Gertruds Broderskab og Gilde*, hvis vigtigste Opgave var at opretholde en Messe til Ære for denne Helgeninde, de Vejfarendes og Fremmedes Beskytterinde, samt at opsamle og med kirkelige Ceremonier jordfæste de Lig, som med Søerne rullede op paa Stranden. Og i dette Broderskabets Formaal fandt det Støtte hos Kongen, der 1514 gav Gertrudsgildet Ret til at beholde de Penninge og andre Værdisager, som maatte findes »paa saadanne døde Kroppe, som mellem Nivaa og Hornbæk inddrive«.

En Sommerdag i det Herrens Aar 1502 drog et Ligtog i hele sin dystre Pomp ind gennem Stadens Port og langsomt fremad gennem Gaderne ad Vor Frue Kloster til. Bag Ligvognen fulgte Kong Hans' egen Kammervogn.

Alle Klokker har uden Tvivl drønet over Staden og Gyder og Stræder myldret af Skuelystne; thi den Mand, man her førte til Graven, var Landets rigeste Adelsmand, Rigens Hofmester Hr. *Povl Laxmand* til Vallen, der som bekendt var faldet for Morderhaand paa Højbro i København.

I alle Kirker i Helsingør flammede der Kerter foran Altrene, og Messerne læstes for hans Sjæl; thi fremfor alle andre havde han af sin Rigdom storstilet støttet Klostrene med sine Gaver.

Søndagen før Palmesøndag 1450 havde en frygtelig Ulykke ramt Karmeliternes Kloster, idet en Ildebrand lagde de nye Huse i Ruiner; Kong Christian den Første havde i den Anledning udstedt et Brev, ved hvilket de hvide Brødre fik Tilladelse til at søge gode Menneskers Almisser og Hjælp for atter at bringe Klostret paa Fode, og i Løbet af de følgende Menneskealdre lykkedes det Munkene at fuldføre det herlige, rigt udformede Klosterkompleks, som den Dag i Dag er i Behold.

Da Povl Laxmand 1482 blev Lensmand paa Krogen Slot, vandt Tiggermunkene i ham en trofast og gavmild Ven. Allerede samme Aar skænkede han Karmeliterne 100 Mark mod hver Dag »til evig Tid« at holde Messe for hans og hans nærmeste Frænders Sjæle,

Aaret efter modtog baade Sorte- og Graabrødrene tilsvarende Gaver paa samme Vilkaar, og 1493 nævnes det, at han for sin Sjælemesse yderligere havde betalt Vor Frue Kloster den anelige Sum af 900 Mark. Under Genrejsningen af det hærgede Kloster har Povl Laxmands Bistand uden Tvivl været af uvurderlig Betydning, og med god Grund hædrede de hvide Brødre deres Velgører paa forskellig Vis. I den ejendommelige, saakaldte Laxmandsal i Vor Frue Klosters Østfløj ses blandt Hvælvingernes skulpterede Slutsten hans karakteristiske Skjoldemærke, den paa Bølger svømmende Svane med en Ring i Næbbet, og i østre Hvælvingstæg i Klosterkirkens Midtskib pranger ligeledes hans kalkmalede Vaaben Side om Side med »frater Godekyn«, Navnet paa den Prior, som forestod Byggearbejderne i 1480erne.

Ogsaa Johan Oxe bidrog til Klosterets Udsmykning, bl. a. ved Oprettelsen af det Alter for Treenigheden, som »stander næst Kordøren Sønden til«, og naar et Vaabenmærke blandt søndre Sideskibs kalkmalede Dekorationer bærer Underskriften Hans Porthorst, turde det tyde paa, at denne Søhane, som i Christian den Førstes Tjeneste drog paa Langfart til Grønland og andet Steds, har ydet sin Skærv til Kirkens Genrejsning.

Den storartede Byggevirksomhed vidner om, at Karmeliterne havde mægtige Venner og rige Midler til Raadighed, men Munkene forstod ej alene at samle Gods og Penge; thi indenfor Klosterets Mure udfoldede der sig et flittigt Lærdomsliv.

Som det fornemste Kloster af sin Orden i det hele Land husede *Klosterliv* Vor Frue Provincialmesteren for Karmeliterne, og i denne Egenkab kastede den lærde Dr. Andreas Kristiensen Glans over Klostret i det 16. Aarhundredes første Tid. Ofte betroet vigtige diplomatiske Hverv, bevandret i Videnskaben og varmt interesseret for humanistiske Studier fremmede han paa mange Maader de boglige Sysler. Ham skyldes det saaledes, at den i Helsingør fødte Kristjern Pedersen, »den danske Literaturs Fader«, blev bekendt med det Saxo Haandskrift, som 1514 tryktes i Paris.

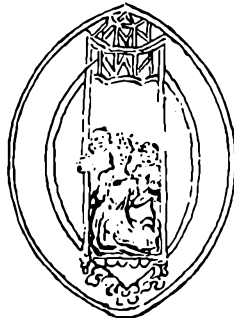
Ikke fjernt og afstængt, men levende og aandeligt bevæget modtog Vor Frue Kloster den frembrydende Humanisme. I Sct. Pederstræde i København oprettede det tilmed et særligt Kollegium i en Klosteret tilhørende Gaard, »Hvide Kloster« som det kaldtes, — nuværende Valkendorfs Kollegium — der i Samarbejde med Universitetet skulde uddanne de unge, og som Anerkendelse af disse Bestræbelser skænkede Christian den Anden 1517 Karmeliterne i Helsingør Sct. Jørgensgaarden udenfor København paa Betingelse af, at Klosteret opretholdt en Lærestol i Theologie ved Universitetet. 1519 beklædtes denne Stilling af Karmelitermunken *Povl Helgesen*, vel den mærkeligste blandt Helsingørklosterets

hvide Brødre, en Mand, hvis dybe Lærdom og glødende Lidenskab lyser som en urolig Fakkell i den Brydning, som indvarslede Reformationsrøret og den katholske Kirkes Fald.

Men ikke alene blandt Karmeliterne, ogsaa i de to andre Tiggerklostre sporer man aandeligt Liv.

1495 lykkedes det Kong Hans at opnaa pavelig Tilladelse til at faa de ældre Konventualer udjagne af Graabrødre-klosteret og i deres Sted indført Tilhængere af den strenge Observans, og i Sporene af denne ret hensynsløst iværksatte Revolution synes et rigere Aandsliv at være spiret frem bag Sct. Anna Klosterets Mure. Fortegnelser over Bøger og Haandskrifter, af hvilke enkelte endnu er bevarede, vidner i alle Tilfælde om, at stille, boglige Sysler dyrkedes i Munkenes Celler.

Hvor tykke Murene end var, formaaede de ikke at holde Tidens Tanker ude, stærkere og stærkere pressede de paa, og mangen Klosterbroder førte i Stilhed Strid mod sine voksende Tvivl, — fyldt med Uro og Splittelse nærmede den Stund sig mere og mere, da Baandene skulde briste og Broder vende sig mod Broder.

St. Anna Klosterets Segl
efter Resens Atlas.

V. REFORMATIONSTIDEN OG GREVENS FEJDE

DEN 4. August 1515 løb en statelig Flaade ind under Helsingør, hilst med alle Æresbevisninger fra Krogen Slot; thi Christian den Andens udkaarne Brud, Prinsesse *Elisabeth*, Kejser Karl den Femtes Søster, befandt sig om Bord med et fornemt Følge. Storm og Hav havde raset under den 10 Dage lange Sejlads fra Zeeland og tvunget Skibene til mod Bstemmelsen at anløbe Helsingør, — et Varsel om den Trængsel og Ulykke, som ventede denne ædle Kvinde, der her for første Gang satte Foden paa Danmarks Jord.

*Dronning
Elisabeth*

Syg og forpint af Bekymringer og Rejsens Besvær var hun i sin Svaghed næppe i Stand til — støttet af Ærkebispem Erik Valkendorf og en anden Herre — at vandre fra Skibbroen op til Slottet.

Faa Dage efter drog hun til Hvidøre for at holde Bryllup i København.

Af dette Ægteskab ventede — som »Skibbykrøniken« beretter — »alle Vesterlændinge sig en hidtil ukendt Lykke og varig Fred, og dog skulde de aldrig blive saaledes plagede i Danmark som under denne Konge«; thi »det Havne- og Toldsted, der laa dem mest bekvemt, blev forlagt til et andet Sted, Tolden forhøjet, og deres Skibe tilbageholdt«.

Naar Karmeliterbroderen Povl Helgesen i den Anledning tager saa hæftigt paa Veje, ulmer der muligvis bag Ordene Vrede over det Slag, denne Foranstaltning rettede mod Sundbyen, hvortil han selv var knyttet, men naar Kongen ikke tog i Betænkning at rokke selve den Hjørnesteen, hvorpaa Staden var bygget, skete det i Haabet om derved at kunne hæve København til en hidtil uanet Storhed.

Reden ved Helsingør var aaben og truet, Sejladsen udenom Krogens Rev farefuld og besværlig.

»Vogt Eder for Lappesande!« hedder det advarende i en plattysk Søbog fra o. 1500. »Der staar et Taarn ved Sydøstenden af Helsingør, hold det dækket af Slottet, saa undersejler I ikke Sandet«. Men trods Formaninger og Forsigtighed gik mellem Aar og Dag mangt et Skib paa Grund i Søgang og Storm, prigsivet Blæsten fra Sydost laa selv Skibbroerne udsatte, og haardt maatte Helsingør undgælde for Savnet af en tryk Vinterhavn.

Langt gunstigere stillet var København. I Læ og sikret mod alle Vinde kunde Skibene her lægge op i Sejldybet, Staden var en af Hanseaterne hyppigt benyttet Vinterhavn, og som et Skridt imod Virkeliggørelsen af Drømmen om Københavns merkantile Storhed flyttede Christian den Anden — trods Lybækkernes og Hollændernes Protester — Øresundstoldens Oppebørsel hertil.

*Øresundstol-
den flyttes*

Christian den Anden I Hovedstaden vaagede Moder Sigbrit over Rigets Toldvæsen, og for denne Forandring — som for saa meget andet — fik hun naturligvis Skylden, ja Kongens Modstandere vidste yderligere at berette om, hvorledes han nærrede Planer om helt at befolke Helsingør med indkaldte *Hollændere*.

Denne Paastand er sikkert grebet ud af Luften, men Bagvaskerne undsaa sig alligevel ikke for senere at beskyldte Kongen for med Vilje at have undladt at hjælpe Byen under Lybækkernes Overfald 1522 — blot for at faa Hævn for dens Modstand mod hans Planer.

Borgernes Trofasthed mod Kongen i hans Ulykkestund taler et andet Sprog, og — fraset Flytningen af Toldstedet, som skyldtes andre Hensyn — var Christian den Anden i Virkeligheden Helsingør saare velsindet. Paa mange Maader forøgede og udvidede han — som foran omtalt — Stadens Privilegier, og særligt Venskab synes han at have vist *Karmeliternes Kloster*.

Et synligt Minde herom turde den malede *Altertavle* være, som nu opbevares i Nationalmuseet, men oprindeligt havde Plads i Vor Frue Klosterkirke, hvor den lybske Krønikeskriver Reimar Koch saa den under et Besøg 1532.

Paa denne mærkelige, af en unævnt, nederlandsk Mester udførte Tavle troner Treenigheden øverst i Skyerne, og paa Baggrund af en stor Dommedagsscene med den dømmende Christus, Ærkeenglen Michael og Satan, Himmel og Helvede, de Salige og de Fordømte, knæler i rolig Bøn Christian den Anden og Dronning Elisabeth, hvis Vaabenskjolde er ophængt paa en Stamme mellem de to Figurer.

Paa en iøjnefaldende Plads i Kompositionen, hørende til de Fordømtes Skare, men dog paa ret paafaldende Maade udskilt af denne, ses en nøgen, siddende Kvinde med en Lok af sit Haar i Haanden, en Slange om Halsen og vridende sig i Rædsel og Smerte, — en mærkelig Fremstilling, som muligvis dunkelt antyder det mørke Drama, som 1517 udspillede ved Christian den Andens Hof.

Dyveke I dette Aar døde som bekendt *Dyveke*, Sigbrits Datter, Kongens Elskerinde, og Hvitfeldt ved at berette, at Liget af denne unge Pige fandt Hvile i Klosterkirken i Helsingør. 1517 fandtes der 3 Klosterkirker i Staden, men da Hvitfeldt skrev sin Krønike, var kun Karmeliternes Vor Frue tilbage, og antagelig er det da indenfor dette Klosters Mure, at Dyveke lagdes i Graven.

Ogsaa i levende Live havde hun haft Tilknytning til Byen; thi da Skriveren Hans Faaborg hængtes for Tyveri, siger Povel Helgesen, at dette skete, fordi Torben Oxe og Dyveke havde styrtet ham i Ulykke, — »men da Dyveke, som da opholdt sig i Helsingør, fik dette at vide, skal hun hulkende have udbrudt, idet hun slog

Længst til venstre ses en Del af Tolder David Hansens 1579 opførte Gaard, Stengade 76. B. 23, derefter følger Lejelernes middelalderlige Gaarde Nr. 74 og 72, B. 22 og 21, den første med en gammel Indskrift, (I. 413—15).

sig for Brystet: »Hans Død har jeg stor Del i, Gud tilgive mig i sin Naade!«

Har Traditionen Ret i, at Kongens Elskede er jordet i Marieklosteret, ligger den Tanke ikke fjern at sætte Christian den Andens Gavmildhed mod de hvide Brødre i Forbindelse hermed; thi samme Aar han mistede Dyveke, ja kun en god Maanedstid efter hendes Død, gav han den 3. August 1517 de Helsingør Karmelitere Tilsagn om Sct. Jørgensgaarden ved København, for at Munkene med dens Midler kunde opretholde et Kollegium i en Klosteret tilhørende Gaard i Sct. Pederstræde.

Overtagelsen kunde dog først finde Sted, naar Dr. Peder Albertsen, som havde Sct. Jørgensgaarden i Len, afgik ved Døden, og da dette skete kort efter, fornyede Kongen sit Gavebrev — »den alsommægtigste Gud, Jomfru Maria og Ridder Sct. Jørgen til Lov, Hæder og Ære«.

Kollegiet i Sct. Pederstræde, som under Povl Helgesens Ledelse 1519 begyndte sin Virksomhed, blev dog kun af kort Varighed; thi ved en udfordrende Prædiken paa Slottet vakte Lektor Povl Kongens Vrede i den Grad, at han fandt det klogest at fjerne sig fra Byen, og i sin Forbittrelse vendte Christian den Anden sig mod Karmeliterne, hvem han 1522 atter berøvede Sct. Jørgensgaard og derved bragte Kollegiet til Sammenbrud.

Samme Aar som dette Slag ramte Marieklosterets Munke, brød Ulykkerne ind over Helsingør, hvis Næringsliv sikkert i Forvejen var lammet af Sundtoldkontorets Flytning.

1522 laa Kongen i aaben Fejde med Lybæk. En stor lybsk Flaade stak i August Maaned i Søen, erobrede Hammershus paa Bornholm og stævnedes op gennem Øresund. Tre Dage i Træk laa Eskadren i Revsgattet udenfor København uden dog at turde binde an med Staden, men pludselig vendte den sig derpaa mod Nord og overfaldt *Sct. Bartholomæi Aften* — 23. August — det helt uforberedte Helsingør.

*Byen
brændes*

Forfærdet flygtede Borgerne til Skovene »og vare« — som Hvitfeldt siger — »mere flittige at bortflytte deres Gods end at formene Fjenden Landgang«. Næsten uden Sværds slag faldt Staden i Lybækkernes Haand, og snart spillede de røde Flammer over Helsingør som Hævn for de Spottegloser, hvormed Borgerne havde opirret Hanseaterne i Anledning af deres mislykkede Overfald i Kong Hans' Tid.

Store Dele af det middelalderlige Helsingør gik uden Tvivl op i Luer paa denne Ulykkesdag, og naar man for en Snes Aar siden ved Gravning i Stjernegade fremdrog et halvanden Meter langt, sengothisk Tohaandssværd, begravet i Fyldmasser 6—7 Fod under Stenbrøen, minder dette Fund muligvis om den Katastrophe, som hjemsøgte Byen *Sct. Bartholomæi Aften*.

Krogen Slot dristede de Lybske sig dog ikke til at storme, efter Sigende fordi Landsknægtene krævede Ekstrasold, før de gav sig i Kast med en saadan Opgave, — og efter endt Ødelæggelsesværk lettede Flaaden atter.

Om end Kirker og Stenhuse trodsede Branden, laa Sundtoldens før saa blomstrende By dog hærget hen, fyldt med rygende Tomter, og bitre og tunge var sikkert de Aar, som fulgte, Aar, hvori nye Tanker voldsomt sprængte sig Vej.

1523 maatte Christian den Anden landflygtig forlade sine Riger, og med bange Anelser saa Folket det uafvendelige, blodige Opgør trække op langsomt og truende som et Uvejr.

Tilbageflytningen af Sundtoldens Oppebørselssted til Helsingør, som iværksattes i *Frederik den Førstes* Tid, bidrog naturligvis meget til at læge de Saar, Krigen havde slaaet, — og da man af en eller anden Grund blev bekymret for, at Tolden igen skulde forlægges andet Steds hen, henvendte Borgmestre og Raad sig til Kongen, der 1532 gav dem et højtideligt, skriftligt Tilsagn om, at Oppebørselen af Øresundstolden — »til evig Tid« — skulde blive ved Helsingør. *Frederik den første*

Stærkt optagne i Boder og paa Skilbroer, ivrigt kæmpende for atter at bringe den hjemsogte By paa Fode, synes Indbyggerne her i langt mindre Grad end Borgerskabet i andre Stæder at have været grebne af den religiøse Gæring, som saa voldsomt bevægede Sindene. Medens Lidenskaberne gik højt i Byer som Malmø og København, mærker man næsten intet i Helsingør, der dog i Kraft af sin Beliggenhed og sit betydelige Fremmedbesøg frem for andre var et Brændpunkt for friske Tanker og Impulser.

Roligt og uanfægtet passede Borgerne deres Dont, levende i Fred og Fordragelighed med Præster og Klosterfolk befandt man sig vel i de gamle Former og tænkte ikke paa at ombytte dem med nye.

Stærkest spores det aandelige Røre indenfor selve Klostermurene, hvor de humanistiske Studier havde gjort Sindene modtagelige, og særlig stort var Frafaldet blandt Vor Frue Klosterets Brødre. Højagtet og æret stod Dr. *Anders Christiernsøn* som Karmeliternes Fører, og i ham fandt Luthers Tanker en afgjort og begavet Modstander, men selv hans Autoritet formaaede dog ikke at hindre, at Brødre som *Peder Laurensen*, *Frans Vormordsen* og andre brød ud af Rækkerne som Reformationens ivrigste Talsmænd. *Reformationens røret*

Med skarp Front imod disse sine tidligere Medbrødre bekæmpede *Povl Helgesen*, der stadig bevarede Forbindelsen med Maria-klosteret i Helsingør, med Pen og Mund Luthers Lære, kundskabsrig, glødende af Kampmod og Lidenskab flammer denne mærkelige Aand i den standende Strid. *Povl Helgesen*

Tøvende saa Borgerskabet til, — ja, selv Udsigten til økonomisk

Fordel ved Klostervæsenets Sammenbrud synes ikke at have gjort saa stort Indtryk her som andet Steds, skønt Frederik den Første 1529 gav Borgere og Menighed i Helsingør Ret til at nyde saadan Frihed og Skikkelse paa Jorder og Grunde, Kirker, Klostre og Altre ejede i Byen, som Undersaaterne i København og Malmø havde faaet.

Katholske Præster og Munke fik Lov til at leve i Fred, intet Haar krummedes paa deres Hoved, ingen Billedstorm eller Voldsdaad krænkede deres Kirker og Klostre, — ja, da man 1530 til Staden indkaldte en frafalden Karmeliterbroder, som begyndte at prædike den Lutherske Lære, vilde Borgerne ikke vide noget af ham, men holdt sig trofast til deres gamle Præst, *Anders Jepsen*, der i mange Aar havde virket ved Sct. Olai Sognekirke og ivrigt bekæmpede de nye Lærdomme. Man søgte baade Konge, Lensmand og Biskop i denne Sag for at beholde »Mester Anders«, og uantastet fik denne da Lov til at varetage sit Embede og læse sine Messer, lige til Reformationen endelig og afgørende havde sejret i Landet.

Svedsot Den frygtelige *Svedsot*, som rasede paa Sjælland, hjemsøgte ogsaa Helsingør, hvor den 1529 bortrev mange Mennesker, — og imidlertid nærmede den store Storm sig mere og mere.

1531 landede Christian den Anden i Norge, et Budskab som vakte Skræk og Uro hos Magthaverne, og en Foraarsdag det følgende Aar stod Frederik den Første paa Krogen Slot og betragtede tankefuld sin Flaade, som anselig og statelig stævnedes for bugnende Sejl ud af Sundet imod Nord.

3 Maaneder efter var Afgørelsen falden, og da kunde man en Morgenstund — den 24. Juli 1532 — paa Helsingør Skibbro se et gribende Skuespil: en Skare dybt bedrøvede og klagende Mænd og Kvinder med Blikket rettet ud over Øresund, hvor det Skib gled forbi, som bragte »den gamle Ørn« fangen og stækket tilbage til Danmarks Rige.

Dette rørende Træk, hvorom et Øjenvidne beretter, turde tydeligt nok vidne om Upaalideligheden af de Rygter, Christian den Andens Fjender satte i Omløb om hans uvenlige Holdning overfor Helsingør og skumle Planer mod dets Borgerskab, — og den Trofasthed, Indbyggerne ved denne Lejlighed lagde for Dagen overfor deres gamle Hersker, fornægtede sig næppe heller, da Frederik den Første var død og Grevens Fejde 1534 blussede op.

Grevens Fejde Efter at *Grev Christoffer af Oldenburg* i Juni Maaned var landet med sin Hær paa Sjælland og krævede Hyldning i den fangne Christian den Andens Navn, rettede han ogsaa en Opfordring til Byen Helsingør om at gøre fælles Sag med ham.

Krogen Slot holdtes til Rigsraadets Haand, i Staden selv nølede

man dog med at tage Parti, men anmodede Greven om en Betænkningstid paa 14 Dage. Allerede inden denne Frist var udløbet, havde man imidlertid kastet Terningerne og sluttet sig til Greven og Christian den Andens Sag.

Forinden dette skete, havde Christoffer af Oldenburg dog beslaglagt Øresundstolden ved at lade den opkræve paa Admiralskibet for den lybske Flaade, som krydsede i Sundet udenfor Helsingør. Nu da Staden i Juli Maaned havde kastet sig i Armene paa ham, traadte Toldkammeret i Byen atter i Virksomhed, og som Belønning for Borgernes Tilslutning skal Greven have givet dem Løfte om de Landsbyer og Indkomster, som tidligere havde ligget til Krogen Slot.

Endnu var dette i Rigsraadets Magt, men dets Fald ventedes hvert Øjeblik, og længe kan det næppe have været, før Grevens Banner vajede fra dets Ringmur. *Krogens Overgivelse*

Helsingørs Overgivelse var visselig i mange Henseender en betænkkelig Sag. For at sikre sig Lybæks uundværlige Støtte under Felttoget havde Christoffer af Oldenburg nemlig først og fremmest maattet forpligte sig til at overlade Hansestaden Herredømmet over Helsingborg og Helsingør, samt Halvdelen af Øresundstolden, og efter at han i nogen Tid havde ladet Adelsmanden Knud Pedersen Gyldenstjerne holde Krogen som Len, tog han det atter fra ham og lod Lybækkerne rykke ind paa Borgen.

Med blandede Følelser har Helsingørs Borgere uden Tvivl fulgt denne Tingenes Udvikling og med Bekymring været Vidne til, at de Lybske triumferende satte sig til rette som Sundets Beherskere.

De nærmest følgende Begivenheder i Byen taber sig i Taage, men utænkligt vilde det ikke have været, om det daglige Syn af de lybske Herrer paa Krogen bevirkede et Omslag i Stemningen, og sikkert er det i alle Tilfælde, at selve Staden Helsingør det næste Aar — 1535 — befandt sig i den nye Konge, *Christian den Tredjes* Haand, medens Lybækkerne endnu sad inde med Borgen, som de ikke slap med det Gode.

Væbnede til Tænderne sad Fjenderne saaledes Dør om Dør, medens de store Afgørelser faldt andet Steds og Københavns Belejring af de Kongelige langsomt skred fremad.

Mange Byrder lagdes i den Anledning paa Borgerne i Helsingør, Borgmestre og Raad fik Ordre om at sende alle de Baade, som kunde opdrives, ned til Hvidøre, Indbyggerne sattes i Gang med at ryge Flæsk og skaffe Proviant ikke alene til de i Byen indkvarterede Landsknægte, men ogsaa til Belejringshæren foran København, og Kongen gav dem Tilladelse til at drage til Helsingborg for at opkøbe Proviant og Fetalje, »al den Stund kongelig Majestæts Krigsfolk ligger udi deres By«.

Til Fogeden i Holbo Herred udgik Befaling om at sende Ved til Helsingør, saaledes at Landsknægtene daglig kunde faa 2—3 Læs, og Indbyggerne i Søborg og Krogen Len maatte holde sig rede til efter nærmere Ordre at give Møde med Skovle og Spader, da det var Kongens Hensigt at indeslutte Slottet med Skanser og aabne Ilden imod det.

Ogsaa Borgerne i Helsingør maatte naturligtvis tage Haand med i Arbejdet, og snart drønedes Kartoverne omkring Krogens Mure. Søhelten *Peder Skram* laa indefrossen med sin Flaade ved Landskrone, men over Isen lod han føre saa meget svært Skyts fra Skibene, og Beskydningen af Slottet lededes saa virkningsfuldt, at *Henrik Brantun*, som i de Lybskes Navn førte Kommandoen her, tilsidst fandt det klogest at indlede Underhandlinger om Kapitulation.

Kapitulationen

Den 11. Januar 1536 kom en saadan i Stand, Lybækkerne overgav Borgen til Feltherren *Christoffer von Veltheim*, den kongelige Commissær *Ove Lunge* og Obersten *Cordt Penning* med al Skyts, Munion og Proviant mod at faa fri Afmarsch med deres korte Vaaben, — og atter lød Krogen Slot under den danske Krone, i hvis Navn Feltherren *Johan Rantzau* overtog Befalingen.

63 af de tyske Landsknægte tilbageholdtes dog som Gidsler »for den ganske Hob«, som havde forpligtet sig til ikke i 4 Maaneder at tjene mod den danske Konge, og i dette Tidsrum skulde de tilbageblevne holdes inde i Helsingør, hvor de dog fik Lov til at færdes ude i Byen, men ej at byde hinanden til Gæst.

Marcus Meier

Endnu en Stund kom Sundtoldstaden saaledes til at mærke Dønningerne efter Krigen, og som et frygteligt Efterspil fuldbyrdes her paa Sct. Bodulfi Dag, 11. Juni, 1536 den barbariske Hænderrettelse af Landsknægtobersten *Marcus Meier*, som efter at være underkastet Tortur paa Skjoldenæsholm Slot førtes til Helsingør og for sidste Gang gaves i Bøddelens Hænder.

Denne lybske Æventyrer havde i Fejden virket paa andre Kanter af Riget, men i det Spind af Rænker, han hemmeligt spandt, stod ogsaa Helsingørs Skæbne paa Spil. Alle hans Planer var nu styrtet omkuld, og paa Galgebakken ved Helsingør maatte han lade Livet for Bøddelens Sværd, hvorefter hans Lig sønderhuggedes og lagdes paa 4 Stejler.

En tidligere Kapellan *Rasmus Kjeldsen*, som havde været delagtig i Hr. Marcus' Kup i Varberg, blev som Forræder »levende opskaaren og siden delet i 4 Parter«, og en Række andre Medskyldige maatte paa samme Sted gaa Døden i Møde.

Ogsaa Marcus Meiers Broder *Gert* førtes til Retterstedet i Helsingør, men det lykkedes dog ikke her at faa Dødsdommen sat i Værk, hvorefter *Tyge Krabbe* greb ind, slæbte Fangen over til Helsingborg og lod hans Hovede falde for Sværdet.

Med dette blodige Skuespil afsluttedes Grevens Fejde, Kampen med dens Vildskab og Ødelæggelse var forbi, den gamle Tid stundede mod Graven, og uimodstaaeligt sprængte den nye sig Bane.

Under Krigens Uro og Trængsel, som paa mange Maader ramte Helsingør haardt, havde Reformationen kun gjort smaa Fremskridt; thi stadig holdt Borgerne fast ved den gamle Kirke. Katholicismen stod uanfægtet i Blomst. Upaavirket af de truende Tidsforhold synes Graabrødrene oven i Købet at have fortsat med Byggeriet af *St. Annæ Kloster* saa at sige lige til Opløsningen; thi da dets Prokurator Jens Pedersen i Aaret 1528 afgik ved Døden, nævnes det med Ære om ham, at Klosteret var blevet bygget og istandsat ved hans Virken og Omhu, ja endnu 1535 sad de graa Brødre roligt i Sct. Annæ Kloster, som samme Aar modtog et kongeligt Værnebrev.

Reformationen

Først 1537 — da *Reformationen* formelt havde sejret i det hele Rige — blev Munkene tvungne til at forlade deres Hus, dog med frit Lejde i 3 Uger og Tilladelse til at beholde Klæder og Fødevarer, medens Brygge- og Bageredskab, samt Kirkens Klenodier og Ornamentter skulde afleveres. Dermed var Klosterets Saga ude, enkelte af Brødrene vedblev dog at bo i Byen, og hemmeligt lykkedes det dem i Haab om bedre Tider at bringe Alterkar, Kalke og Diske til et Skjulested, som undgik Øvrighedens Blik og først længe efter, 1571, ved et Tilfælde røbedes.

Om Sortebrødrenes Skæbne i disse stormfulde Aar forlyder der intet, men 1536 hørte i alle Tilfælde Munkenes Samliv bag Klostermurene op, idet Kong Christian den Tredje dette Aar bortskænkede *Sct. Nicolaj Kloster* med al Bygning og Grund til Oprettelse af et almindeligt *Hospital* for syge Mennesker.

Det viste sig dog snart, at Husene her ej var rummelige nok, og Hospitalet henflyttedes derfor 1541 til Vor Frue Kloster, hvis Gods og Bygninger ligeledes lagdes ind under den godgørende Stiftelse. Dermed var Dødsdommen fældet over Sortebrødreklosteret, hvis Komplex fuldstændigt forsvandt i den følgende Tid og erstattedes af Smaabygninger, de saakaldte »S. Nilaus Boder«. 1560—61 ryddede Byen Kirketomten for store Sten.

1536 var ogsaa *Karmeliterklosterets* Time inde. I November modtog Anders Christiernsøn »med alle Karmeliter i Helsingør« et Kongebrev, hvis Indhold ikke vides, men muligvis har været af samme Beskaffenhed som en ligeledes ukendt Skrivelse, der samtidig udfærdigedes til de graa Brødre i Sct. Annæ Kloster, samt Mester Anders »med alle andre Messepræster dér i Byen«. Uden Tvivl har disse Breve vakt Sorg, hvor de bragtes hen, da det efter al Sandsynlighed heri meddeltes Munkene, at Kongens

Taalmodighed nu var ved at slippe op, og at al Messe og katholsk Gudstjeneste for Fremtiden burde forstumme.

Om nogen voldelig Udjagelse af Marieklostrets hvide Brødre var der dog næppe Tale; thi æret af alle sad Anders Christiernsøn endnu 1537 som Prior i Klostret med Raadighed over dets Gods, idet han den 20. September stadfæstede et Lejebrev paa en Klostret tilhørende Ejendom. Antagelig har han levet et Par Aar endnu, og Vor Frue Kloster har uden Tvivl staaet tomt, da fattige og syge Folk 1541 rykkede ind i dets Fløje.

Reformationens Sejr

I Marts Maaned 1536 modtog den protestantiske Præst Hr. Mogens Hansen i Kraft af Kongens Udnævnelse Embedet som Sjælesørger ved Sct. Olai i Anders Jepsens Sted, Reformationen var en fuldbyrdet Kendsgerning, og Sagnet fortæller, at da dette var sket, lød der om Natten under Sognekirkens Hvælvinger Lyden af en Stemme som af et Barn, der sang Salmistens Ord: »Nu er os Gud miskundelig«.

Med disse Begivenheder rinder Middelalderen ud, paa Ruinerne af den sammenbrudte katholske Kirke skulde noget nyt bygges op, og det blev den følgende Fredsperiodes Opgave at hæve den af Ild og Sværd hjemsøgte By til ny Blomstring. I Pagt med den frejdige Tro — der ikklædt Billedet af et Skib stævner fremad i Helsingørs middelalderlige Vaaben — gled Sundtoldens By ind i den nye Tid.

VI. MIDDELALDERLIG BEBYGGELSE

I DET FOREGAAENDE har jeg søgt at hævde, at den klare, hensigtsmæssige Udformning af Helsingørs Grundplan synes at tale for, at Byen i Erik af Pommerns Dage har været Genstand for en Regulering, der med Støtte i den lille, ældre Strandkøbing, som alt da eksisterede, havde til Hensigt at aabne Plads for voksende Bebyggelse og muliggøre, at Borgernes Næring kunde udfolde sig i nøje Tilknytning til Havnen.

Byplan Gadenettets Opbygning og Grundenes regelmæssige Karréformationer bærer — som tidligere omtalt — Præg af Planmæssighed, og det ligger derfor nær at fæste Opmærksomheden ogsaa paa selve Grundenes Karakter og Fordeling; thi ikke mindst her faar man et levende Indtryk af, at den af Erik af Pommern omskabte Havnestad er formet efter lignende Principper for Bybygning, man andet Steds kender i gothiske Købstanlæg.

En levende By som Helsingør har naturligvis i Aarhundredernes Løb paa mange Maader været prisgivet Forvandlingens Lov, men

Udsigt ind ad Porten til Strandgade 85—87 [B. 13]. I Baggrunden Spiret af Sct. Olai Kirke samt to middelalderlige Gavle af Stengade 74 [B. 22]. Til højre en Sidebygning (paa Planen I. 423 mærket TB), der viser, hvor langt Stengadegaardene oprindelig strakte sig ned ad Stranden til. Gaarden var senere Fenwick'ernes. Over Porten mod Gaarden sidder en Kanonkugle fra 1801 [I. 354].

i Hjertet af Staden holder endnu et middelalderligt Kvarter Stand, en lille Bydel, som baade i Bebyggelse og Plan paa den mærkeligste Maade bevarer Mindet om det 15. Aarhundredes Købstad paa Ørekrog.

»Sundtold-
karréen«

Mod Nord afgrænses dette Omraade af Stengade, mod Syd af Strandgade, medens det mod Vest slutter ved Brostræde, mod Øst ved Havnepladsen, og sælsomt betagende lever der endnu indenfor disse Rammer et Stykke Middelalder, hvis Stemning overlister enhver, som vover sig ind i de dybe Gaarde, hvis maleriske Egenart skaber et Sceneri, som er uden Sidestykke herhjemme.

Et Særkende for gothisk Bebyggelse er alle Vegne, hvor man i gamle Byer har Lejlighed til at iagttage den, en vidtdreven Økonomiseren med Facadebredde mod Gaden paa alle Strøg, hvor et pulserende, merkantilt Liv skabte forøget Grundværdi.

De Strækninger, som laa fordelagtigst for Handel og borgerlig Næring langs Torve og Adelgader, stykkedes derfor ud i lange, smalle Jordstrimler for at give saa mange som muligt Andel i den gunstige Beliggenhed. Tæt Side om Side kniber Huse og Boder sig sammen Væg mod Væg, og deres paafaldende Smalhed søgtes erstattet ved en anelig Dybde, idet det kun i Kraft af denne blev Bygherren muligt at tilvejebringe brugbare og praktiske Byggeformer paa det trangt tilmaalte Areal.

Samme System af smalle, lange Grunde kan blandt andet spores langs Adelgade i det middelalderlige Roskilde, hvor der f. Eks. 1426 omtales en Ejendom paa omkring 100 Alens Længde og kun 15 Alens Bredde, og ved Helsingør Stengade genfinder man Grunde af samme Type, Strimler, der fra Nord til Syd ned til Strandgade naar en Dybde af tæt henimod 100 Alen, medens Bredden sine Steder kun beløber sig til en Tiendedel deraf.

I Tidernes Løb — særlig fra det 18. Aarhundrede da man opererede med bredere Grundarealer — er de gamle, middelalderlige Ejendomme dog delte paa tværs, idet der langs Strandgade har emanciperet sig en Række Gaarde af større Bredde. Men trods denne Udvikling kan man dog tydeligt baade paa Stedet selv og ikke mindst gennem Studiet af Matrikelkortet følge de oprindelige Skel helt igennem fra Sten- til Strandgade.

Paa disse uforholdsmæssigt dybe Grunde er Gavlhuset blevet til, fremtvunget af Bebyggelsestætheden i de gamle Byer udfylder det praktisk det snævre Facadeareal mod Gaden, og — hvor Forholdene tillod det — henviste man i Regelen Port og Indkørsel til Baggaderne.

Bebyggelse

I Helsingør, hvor alt synes lagt til Rette for en saadan Gavlhusbebyggelse, foretrak man dog efter gammel, hjemlig Sædvane stadig at lade Forhuset — al Snæverhed tiltrods — fremtræde som

Langhus med Gavle mod Naboerne, idet der indenfor den middelalderlige »Sundtoldkarré« nu kun findes et eneste Gavlhus bevaret, — Stengade 74.

Forøvrigt har Bebyggelsen, som her udelukkende bestaar af grundmurede, to Stokværk høje Gaarde, indrettet sig paa Grundene efter middelalderlig Skik.

Et Blik paa Matrikelkortet over disse Ejendomme vil give et Indtryk af, hvor ensartet Planformerne er gennemført. Op til hvert Forhus er føjet en Sidelænge, der i Bredde næsten naar dette, saaledes at Gaardspladsens forreste Afsnit knibes ind til en smal Rende. Længere tilbage i Gaarden udvider denne sig dog kendeligt, idet en ny Sidelænge — opført i Forlængelse af den foran liggende, men et Stykke smallere — stundom lader Rummet udvide sig i Bredde bagud.

Et Par Steder i »Sundtoldkarréen« i Helsingør er denne Planform bibeholdt i sin oprindelige Skikkelse, andre Steder derimod forrykket og udsløtted ved senere Tilbygning og Flytning af de gamle Skel, — men denne Anbringelse af Bygningerne, der lader Gaardsrummet gradvis aabne sig bagud, er karakteristisk for middelalderlige Byer. Atter og atter vil man genfinde den i Udlandet, i Flensborg fastholdt man dette Skema op gennem Renaissancen, baade paa Haderslev Slotsgade og i Nakskov møder man fra samme Periode Eksempler paa den, og i Tønder holdtes den sine Steder i Hævd helt op gennem det 18. Aarhundrede, nøje sammengroet som den var med det gothiske System af Grundarealer.

Blandt Stenhusene i den helsingørske »Sundtoldkarré« giver *Stenhusene* denne Bebyggelsesplan Gaardene en ejendommelig lukket, næsten fæstningsagtig Karakter, idet Nabolængernes Bagvægge uden Vinduer og Aabninger rejser deres barske Munkestensmure, hvis Flade hist og her brydes af Mønstre af haardtbrændte Sten eller et Savsnit øverst under Tagskægget. Lys og Luft stænges ude, og i disse Gaarde, hvor de 2 Stokværk høje Bygninger fra 3 Sider trænger sammen, føler man mere levende end i nogen anden By i Danmark Middelalderens mærkelige Stemning. Larmen fra Gaderne lyder dæmpet og fjernt, Klokkerne fra Sct. Olai Kirke toner i disse brøndagtige Dyb med en ejendommelig Styrke, som ringede de umiddelbart ovenover en, og her mellem Mure af Sten faar man den mest levende Fornemmelse af, hvor tæt det middelalderlige Helsingør stimler mod Stranden.

Side om Side er Husene skudt op med Front imod Stengade, strækkende de solide Sidelænger ned imod Sundet med dets Broer og Brygger, og paa Grundenes søndre Halvdel — hvor nu Strandgades Gaarde breder sig — maa man uden Tvivl i Forlængelse af Stenhusene tænke sig Magasiner og Boder af Bulfjæle og Bin-

En af Lejelernes Gaarde, Stengade 74 (B. 22). Bygningen er et Gavllhus og Bebyggelsesplanen karakteristisk for den senere Middelalder. Grundplan, se I. 423.

Samme Gaard som S. 54, set fra Sydøst.

dingsværk skudt som Købmandshusenes Forposter helt ud imod Kysten.

»Sundtoldkarréen« begrænses mod Vest af Brostræde, som dog først fra Christian den Fjerdes Dage blev Hovedadgang til Havnen, og ved hvis søndre Munding en Port førte ud gennem den af samme Konge opførte Strandmur, som skilte Byen fra Sundet.

Da dette Stræde forfremmedes til en vigtig Trafikaare, tog den Livet af det gamle Byens Færgestræde, som trangt og malerisk, klemte inde af Munkestensvægge og Bindingsværk, den Dag i Dag borer sig fra Stengade ned imod Strandgade. I Middelalderen var dette snævre Stræde fyldt af Færdsel og Uro, fra og til Skuder og Skibbroer drog en stadig Strøm af Mennesker denne Vej, der dog uden Tvivl i sin Velmagt har bredt sig noget mere mod Øst, idet ingen af Bygningerne her er ældre end Renaissance.

Endnu holder et Par knejsende, gothiske Gavle trolig Vagt, en for hver Ende af Gyden, ærværdige Minder om Middelalderens sidste Aarhundrede, da Sundtolden foryngede Byen og Stenhusene sluttede op i Række paa de Grunde, som laa Søen og Havnen næst.

Den Grundstrimmel, som lang og smal fra Stengade mod Nord strækker sig ned til Strandgade langs Færgestrædes vestre Side, hørte nemlig fra det 15. Aarhundrede til de fornemste i Byen. Et heldigt Tilfælde giver os Mulighed for at kunne forfølge dens Historie helt tilbage til Christian den Førstes Tid, idet den utvivlsomt er identisk med den Gaard og Grund — »Sønden ved Bykirken og Østen ved Jes Andersens, som Peder Hansen, hans Svoger, nu udi bor, og i Længden fra Hærstrædet og indtil Stranden« — Kronen havde erhvervet som ret Danearv efter Gerl Skrædder.

1454 overlod Christian den Første den som Gave til Hr. Johan Oxe, og antagelig har denne mægtige Adelsmand umiddelbart efter ladet opføre den Stenhusgaard, som endnu med sine svære Mure af Munkesten behersker det vestre Hjørne mellem Stengade og Byens gamle Færgestræde.

*Johan Oxes
Gaard*

Facaden — Stengade 66 — er ganske vist undergaaet indgribende Forandringer i Tidernes Løb, men smukt bevaret løfter Gavlen sig i hele sin gothiske Skønhed ud imod Strædet. I de nederste Dele af Murfladen skimter man Omridsene af fladbuede Vinduesstik, et Baand af Kridtsten løber i Skellet mellem de 2 Stokværk, og Bygningen krones af en statelig Gavl. Stolt af Rejsning stiger den med sine Kamme i fire Trin, og Trekantens Flade fyldes af spidsbuede, runde og spidsovale Blendinger i sjældent forfinede og ædle Former.

I Kraft af sine Detailler og hele Holdning synes dette Byværk at høre hjemme i Nærheden af det 15. Aarhundredes Midte,

Til højre Stengade 68 (B. 19), til venstre Bagmuren af Stengade 70 (B. 20), Borgmester Fr. Lejels Gaard. I Baggrunden en Kikkenborg fra det 18de Aarhundrede (af Kircks Gaard, Strandgade 81, B. 14, I. 353—54).

og tilligemed en Gaard øst for Borgmester Peder Hansens, samt en Badstue liggende vest for Sct. Olai, skænkede Johan Oxe 1483 ovennævnte Ejendom — »Vesten paa Hjørnet af Færgestrædet, som Mester Johan udi bor« — til det af ham indstiftede Hellig-trefoldigheds Alter i Stadens Sognekirke.

Paa den søndre Del af denne langstrakte Grund, nederst ved det vestlige Hjørne ved Strandgade, var der allerede inden Udgangen af Middelalderen opført et andet Stenhus med Facade ud mod Sundet, Gavl imod Strædet, den solide, grundmurede Gaard, i hvilken Helsingørs Apotek har holdt til siden 1692. Allerede tidligere havde det været installeret samme Sted, men i Frederik den Andens Dage omdannedes det til Toldkammer.

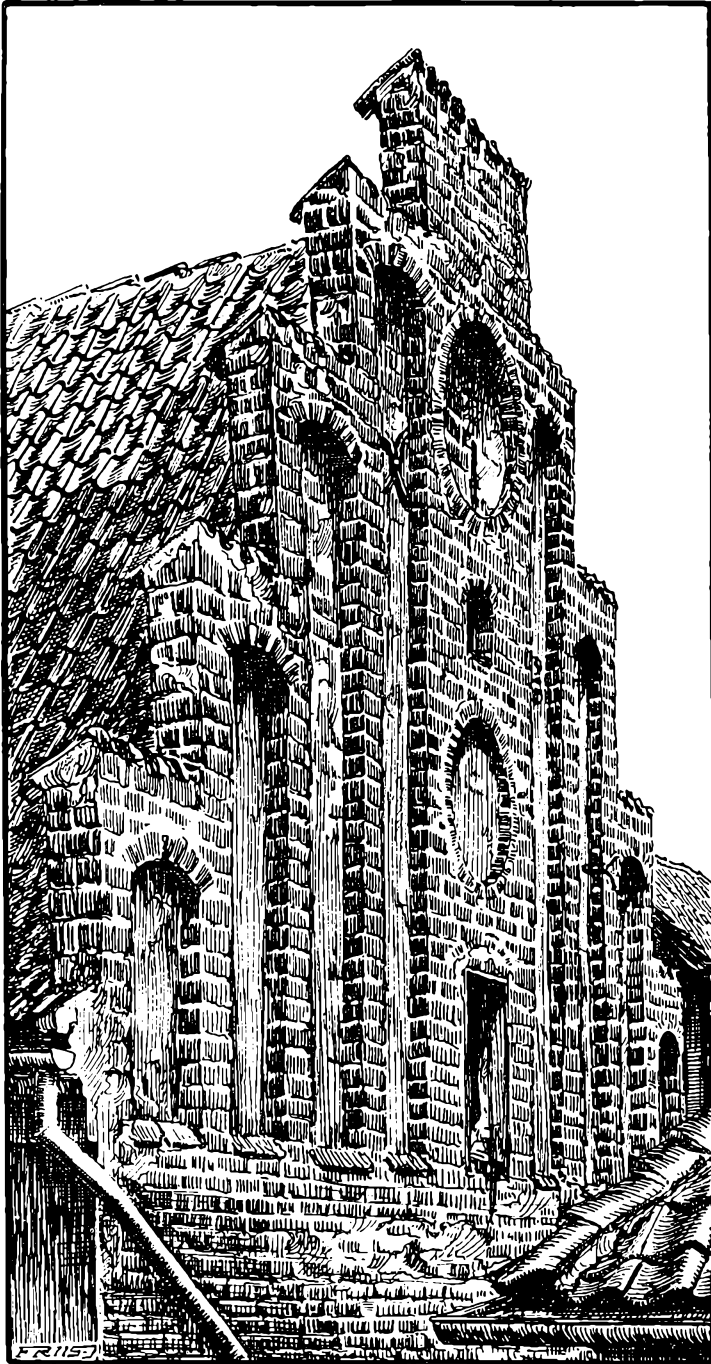
Bygningen gaar dog adskilligt længere tilbage i Tiden. Gavlen mod Færgestræde er ganske vist yngre af Type end Stengade 66 og naar den hverken i festlig Skønhed eller kultiverede Detailler, men i sin karakterfulde Arkitektur hører den fuldt og helt Gothiken til. Efter al Sandsynlighed skriver Hjørnegaarden ved Strandgade sig fra det første Afsnit af det 16. Aarhundrede, og dens Placering afgiver et interessant Vidnesbyrd om, at et selvstændigt Byggeri med Facade mod Stranden allerede da saa smaat begyndte at beslaglægge de bagerste Dele af de til Stengade hørende Grunde.

Her som i andre middelalderlige Købstæder synes Forholdet ellers at have været det, at Gaardene som Regel vendte Front imod Adelstrøget og Ryg imod Havn, — og alle de andre grundmurede Huse fra Gothikens Dage, som slutter sammen i Kvarteret øst for det gamle Færgestræde, retter da ogsaa uden Undtagelse Ansigtet imod Byen.

Uden Tvivl har det gamle Færgestræde — som ovenfor omtalt — oprindelig været et Stykke bredere, idet en Grundstrimmel langs dets Østside i Tidernes Løb udskiltes og i det 16. Aarhundrede beslaglagdes af borgerlig Bebyggelse.

1551 erhvervede Borgeren Symen Prydz nemlig en Jordstrækning her, strækkende sig fra Stengade indtil Stranden, med Forpligtelse til at lade sætte god Købstadsbygning med Egetømmer og Tegltag derpaa. Den nuværende Ejendom paa Færgestrædes østre Hjørne løfter sig over en anselig, tøndehvælvet Kælder fra Renaissance, men Huset selv er forøvrigt ud mod Stengade ombygget i Barok, og først med Stengade 70 tager den middelalderlige Husrække atter fat.

Tykket Lag af Puds skjuler den 2 Stokværk høje, grundmurede Forside, men mod Nabohusene mod Øst og mod Vest kiger gotiske Kamtakker op over Tagene, mod de tilstødende Ejendommers Lofter gemmer Gavlene deres Blendingsdekoration, hvide pudsede

Det gamle Apoteks Gavl mod Færgestræde.
(Strandgade 79, Kort I. 341, B. 15, Tekst I. 353 og 426).

Spejl mod Murfladernes røde Munkesten, som tydeligt vidner om, at de oprindeligt synligt og frit har løftet sig i Gadebilledet.

Til denne velbyggede Gaard, der ved Midten af 1500erne var i den bekendte Borgmester og Tolder Sander Lejels Besiddelse, hører en grundmuret, middelalderlig Sidelænge, 2 Stokværk høj, under hvilken der er indrettet et Kælderrum med ensartede, fladbuede Nischer i de af Munkesten opførte Vægge.

Bygningernes Fordeling paa Grunden har en noget lignende Karakter i Nabohuset mod Øst, Stengade 72, paa hvis Facade nu kun Jernankre og Spor af fladbuede Vinduer minder om det oprindelige Udseende, og særlig hører Stengade 74 i Kraft af sin udviklede gothiske Planform til de mærkeligste middelalderlige Bygninger i Landet.

Forhuset, bag hvilket smallere, grundmurede Længer slutter op, har her indrettet sig med Længdeakse vinkelret mod Gaden og knejsende Frigavl, saaledes at Ejendommen repræsenterer den mest udviklede Type paa det foran omtalte middelalderlige Gaardanlæg.

Paa den stærkt mishandlede Forside ses i Skellet mellem øvre og nedre Stokværk et Baand af Kridtsten med en i gothiske Minuskler huggen Indskrift:

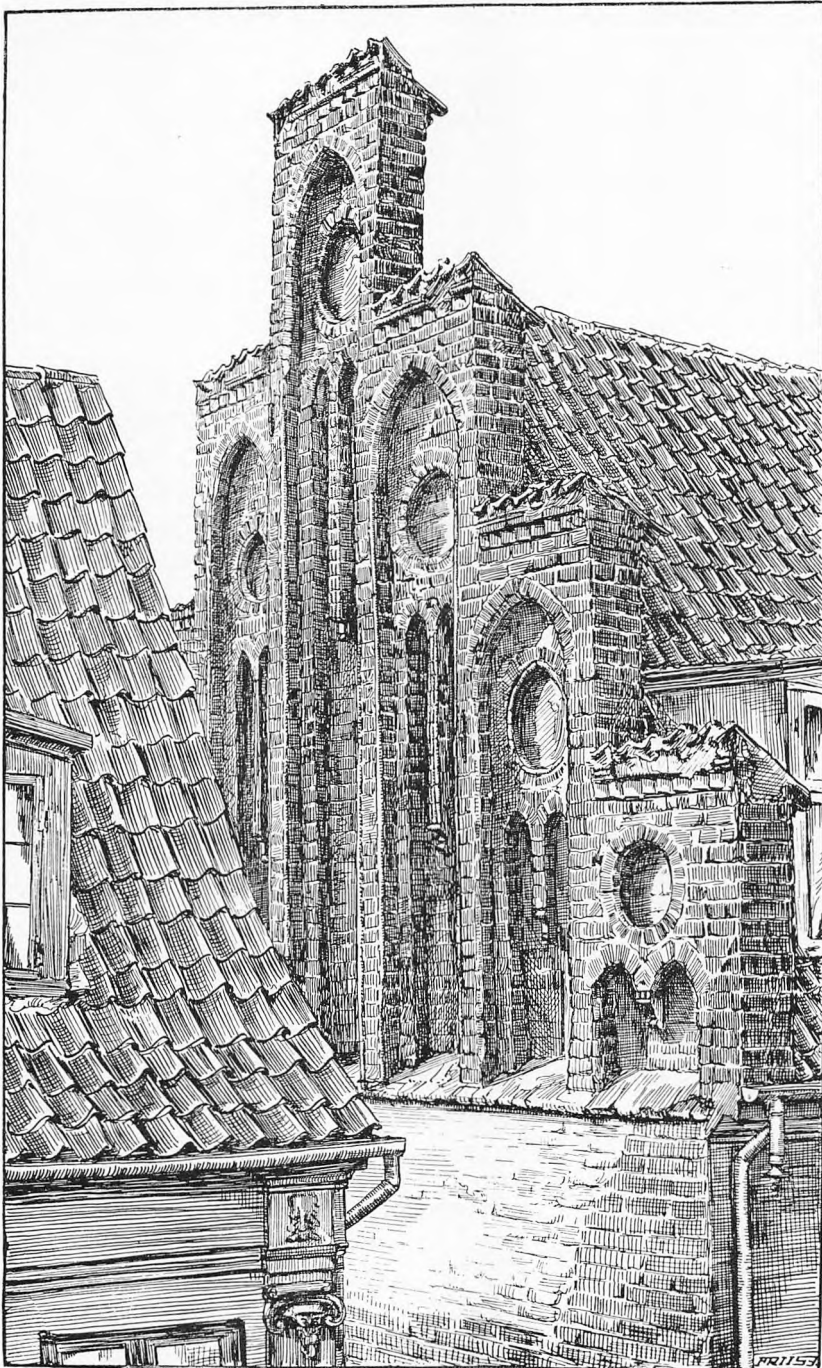
redemptor § meus § vivit § et § in § novissimo § die § de § terra § surrecturus § sum § et § in § carne § mea § videbo § deum § salvatorem § meum § iob § XIX § ca.

(Min Frelser lever, og paa den yderste Dag skal jeg opvækkes af Jorden og i mit Kød se Gud min Frelser).

Medens Minderne om den gothiske »Sundtoldkarré« nu slutter med Stengade 76, hvor der under det stolte Renaissancegavlhus findes middelalderligt Murværk i Kældrene, strakte Husrækken sig forud mod Øst helt ud paa det Terrain, Havn og Havneplads nu indtager, og vender man Blikket mod Vest hinsides Brostræde, møder man Baroktidens brede Grunde og store Gaarde, som har udslettet ikke alene alle Spor af middelalderlig Bebyggelse, men for Størstedelen ogsaa Ejendommenes oprindelige Skel.

Kun i Stengade 54 ved det østre Hjørne af Bramstræde danner et stærkt mishandlet gothisk Stenhus Krop i Bygningen, og paa den anden Side Gaden afsløredes uformodet — da Hotel Øresund for en Del Aar siden ombyggedes — svære Munkestensmure af et ret anseligt middelalderligt Hus med Gavl mod Stengade og Langside med Port imod Bjergegade.

Bebyggelsesforholdene illustrerer saaledes ret ejendommeligt Stadens Afhængighed af Søen; thi hele Bylegemets Tyngde hviler paa Kysten, snævert og tæt kiler Husene sig ind imellem hinanden

Gavl mod Færgestræde af Oxernes Gaard.
(Stengade 66, Kort I. 441, B. 18, Tekst I. 426).

i deres Kamp for at naa Havnen, og medens Tofter og Haver luftigt og friskt aabnede sig bag Længer af Bulfjæle og Bindingsværk ud imod Gravene og Byens nordlige Kvarterer, lukkede Stenvæggene sig tungt om Stengades Grunde mod Syd.

*Omkring
Sct. Olai* Et talende Vidnesbyrd om det voksende Bebyggelsestryk er og saa den Udvikling, som lader sig spore paa Randarealerne udenom Sct. Olai Kirke, der — omgivet af sin Kirkegaard — grænsede tæt op til de Strøg i Byen, hvor Handelsrøret pulserede stærkest og Riften om Grundene derfor var størst.

Den Indbygning af Kirker og Kirkegaarde, som mod Slutningen af Middelalderen gjorde sig gældende By for By, hvor Kirkernes Begravelsesplads bredte sig Side om Side med Hærstræde og Torv, genfinder man ogsaa i det gamle Helsingør.

Allerede i det 15. Aarhundrede var Udviklingen i fuld Gang. Blandt andet havde Johan Oxen i Omegnen af Sct. Olai samlet betydelige Arealer, som efterhaanden bebyggedes, dels vest for Kirken »fra det søndre Hærstræde og indtil det nørre«, hvorpaa en Badstue og en lang, teglhængt Bindingsværkbygning nævnes, dels nord for Kirkegaarden. Her laa saaledes en Del Grunde, som Johan Oxen 1483 skænkede til det af ham oprettede Helligtrefoldighedsalter i Sct. Olai.

Allerede da stod der Boder i Række her, og Indramningen af Kirkens Omraade fortsattes i den følgende Tid; lidt efter lidt fyldtes Grundene med Huse. Bag Bykirken ud imod nuværende Sofiegade havde den middelalderlige Latinskole Plads, og efterhaanden rykkede Bygningerne tættere sammen ikke alene paa alle 4 Sider af Kirkekarréen, men ogsaa paa Grundene mellem denne og Karmeliternes Kloster, i hvis umiddelbare Nærhed den i Middelalderen oftere omtalte, delvis bebyggede »Kaghholm« ligeledes maa have ligget.

Da Lybækkerne 1522 overrumplede Helsingør og hærgede den med Ild, fortærede Flammerne ogsaa Sognepræstens Gaard i Sofiegade nær Stengades Hjørne, og for at hjælpe Sjælesørgeren til atter at faa sin Bolig under Tag gav Frederik den Første 1526 Mester Anders Tilladelse til at frasælge en Jord Sonden herfor ud langs med Stengade.

Aar for Aar groede Husrækkerne saaledes fastere sammen udenom Sct. Olai Gravplads, hvortil kun smalle Passager over »Kirkeriste« aabnede Adgang fra de tilstødende Gader, og 1529 fuldstændiggjordes Indkapslingen helt.

Boder Frederik den Første havde i København ladet Magistraten opføre en Rad af Stenboder langs Helligaandsklostrets Kirkegaard, og i Lighed hermed tillod han nu Borgemestre og Raad i Helsingør at bygge en Bodrække paa den Jordstrimmel, de havde faaet over-

ladt syd for Sct. Olai Kirke ud langs Stengade, strækkende sig fra Kirkeristen ved Hans Fynbo i Øst til Risten ud for Færgestrædet i Vest. Da denne Grund dog viste sig at være for snæver, gav Bispen af Roskilde, Joachim Rønnow, 1530 Magistraten Tilladelse til at bygge i 4 Alens Bredde ind paa selve Kirkegaarden i hele Grundens Udstrækning paa Betingelse af, at der aarlig skulde svares Jordskyld deraf til Kirken.

Naar en lignende Hæftelse ned gennem Tiderne paahvilede saa at sige alle Grunde Kirken rundt, samt i de tilstødende Gader, turde dette tyde paa, at alt dette i Katholicismens Dage hørte Kirken og dens Altre til.

Omsluttet af beskedne Boder løftede Sct. Olai Kirke saaledes sin røde Masse over en Vrimmel af Bygninger, som stimlede mod Havet. Tæt nord herfor beherskedes Byens Prospekt af Vor Frue Klosters høje Tegltage, yderst mod Vest hævede Sortebrødrenes Kloster sig over Haver og Huse, og ind under den skovklædte Aas gemte Graabrødrenes Bo sig bort hinsides Byens Grave.

Mod de to Sider laa Sundtoldens By aaben for Blæsten med Kyster og lave Strandenge, medens store Skove mod de andre Verdenhjørner fyldte det stigende Terrain, — en festlig Baggrund for den middelalderlige Købstad, hvor Bulhusenes mørke Træflager brød som Skygger ind mellem Bindingsværkslængernes malede Tavle og Stenhusenes Gavle og Kamme gav Bybilledet Linje og Rejsning.

Hærgen og mishandlet af Krig og Flamme gik Helsingør ud af Middelalderen, og den rige Byggeperiode, som indvarsledes med Slutningen af det 16. Aarhundrede, ryddede yderligere ud i det ældre Bo. Ikke et eneste middelalderligt Bindingsværkshus er mere til Rest, og kun Renaissancetømmerets indskaarne Kølbuer, kronede af Blomster eller Kors, betegner en Arv fra Gothikens Dage.

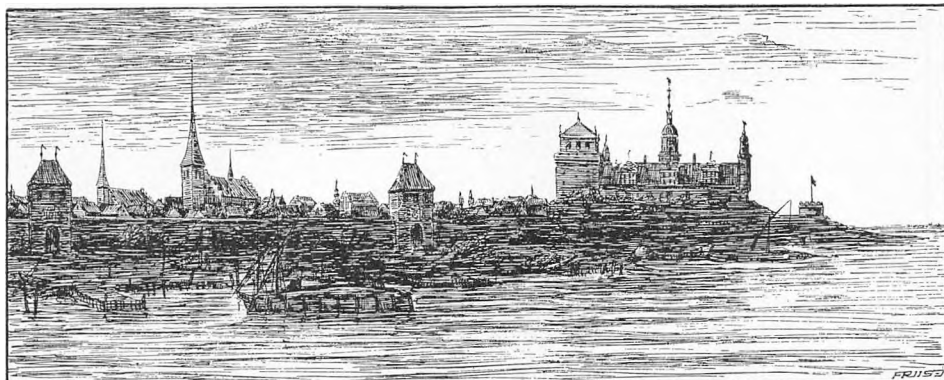
Trodsende Aarene staar den gamle Karré af Stenhuse dog trofast paa Post ved Hjærtet af Staden. I denne mærkelige Helhed lever Mindet om det middelalderlige Helsingør, i ingen anden By i Landet møder man noget tilsvarende, og ukuet af Forfald og Vanrøgt tilfører disse Veteraner Staden et Præg af Ærværdighed. den ikke kan taale at miste. —

Udsigt gennem Strandgade 91 (B. 11) og Stengade 78 (B. 24), der tidligere udgjorde een Gaard.

Helsingør omkring ved 1640. Skitse efter gamle Stik.

RENÆSSANCENS HELSINGØR

AF LAURITS PEDERSEN

OM Danmarks Forpost mod Havet var Sundtoldstaden mere umiddelbart end andre danske Byer afhængig af Rigets ydre Vilkaar, dets Herredømme til Søs og Skibsfarten i Sundet. Sundtoldstiden igennem er Danmarks Magt i Hovedsagen i Aftagende, men samtidig er Sundtrafikken i Tiltagende. For Byens Vækst og Trivsel er disse to Faktorer af afgørende Betydning. De tre Afsnit, hvori Sundtoldstadens Historie naturligt falder, er iøvrigt hver for sig karakteriserede ved en bestemt fremmed Magts Indflydelse, idet det først var Lybækkerne, siden Svenskerne og til sidst Englænderne, der bestemte Byens Skæbne.

Det første Tidsrum falder hovedsagelig i Unionstiden, da Danmarks Konge var Herre over hele Norden og Hanseaterne den fælles Fjende

*Byens tre
Vækst-
perioder*

Det andet begynder med den Tid, da Nordens Valplads nærmer sig Sundet. Endnu i Syvaarskrigen er Frederik II den mægtigste af Nordens Konger, Herre over begge Sundbredder og Herre til Søs fra Gulland til Nordkap. Var end Sverige tabt for stedse, saa var Sundtrafikken til Gengæld vokset, og Øresundstoldens Betydning større end nogensinde. Christian IV's Regeringsaar er Helsingørs Stortid. Men denne varer kun kort. 1660 er Skaane tabt, og med Frederik IV dør 1730 den sidste danske Konge, der nærede Haab om at genvinde det tabte.

I den følgende Tid har Danmark slaaet sig til Ro med at eje den ene Sundbred og at oppebære Sundtolden. Det er forbi med dets Herredømme paa Østersøen, men Sundtrafikkens stadige

Vækst og navnlig den engelske Handels og Skibsfarts Udvikling gør Slutningen af det 18. Aarhundrede til en ny Opgangstid for Helsingør.

*Tidsgrænser
for Renæs-
sancebyen*

Der er i det foregaaende gjort Rede for, hvorledes hvert af disse Tidsafsnit rummer en frodig Væksttid, i hvilken Byen rejses eller genrejses, præget af sin Tid, saa vi i vore Dages »gamle Helsingør« tydeligt sporer Vækstlagene fra Middelalderen, Renæssancetiden og den florisante Handelsperiode i det 18. Aarhundredes Slutning.

Skarpest afgrænset staar *Middelalderens By*, Unionskongens Skanse i Kampen mod Lybækkerne, rejst af Erik af Pommern og senere i frodig Vækst i Pothorsttiden, da Klosterkirken fuldendtes. Dens Afslutning er Branden 1522 og Grevens Fejde, Lybækkerne bukkede selv under i Kampen. Det lykkedes dem forinden at lade Helsingørs middelalderlige Købmandsgaarde gaa op i Luer, men med 1536 er *Lybækkertiden* forbi.

Mindre skarpt er Skellet for Renæssancens Helsingør til den anden Side mod *Englænderbyen*. Vi kan betegne denne saaledes, fordi det var fra den mægtige engelske Skibsfart, den hentede sin Næring, og fordi de herboende Englændere gav den sit Særpræg og var med til at skabe dens Rigdom, ligesom det jo ogsaa var England, der ved Krigen 1807—14 standsede Byens Indtægtskilde og gjorde Ende paa dens Velstand. Ja, selv den lille Eftervaar, der i Sundtoldens sidste Dage fulgte efter 1814 var præget af Byens engelske Handelshuse.

I bygningshistorisk Henseende har vi i det foregaaende sat dette Tidsafsnits Begyndelse omkring ved 1740, da Øresundstoldkammeret opføres. Der er Grund til at drage Skellet her, baade fordi denne Begivenhed er et Tegn paa Fremgang i Sundtrafikken og begyndende Velstand, og fordi det ny Toldkammer, mere imponerende end sine Forgængere, i Virkeligheden bliver en fredelig Afløser af Kronborg som den danske Stats Repræsentant overfor de søfarende. Kampen ved Sundet var hørt op, Kronborgs Kanoner taler ikke mere. Her optræder kun den repræsentative, men dog mere spagfærdige Tolder.

1736 faar man for første Gang en Beskrivelse af alle helsingørske Gaarde og Huse i Byens ældste Brandtaksation. Den By, man møder her, er i Virkeligheden Renæssancens Helsingør, der hovedsagelig var opført i Frederik II's og Christian IV's Tid, og i hvilken der siden Svenskekrigen havde hersket Stilstand.

*Spirene
rejses*

Straks efter Grevens Fejde rejste Renæssancebyen sig kun langsomt. Sander Lejels Gaard »Spigeret« var en karakteristisk første Begyndelse. Men Kongeslottets Opførelse satte Fart i Udviklingen. Den fremadstræbende Tid symboliserede sine høje Maal i Kronborgs pragtfulde Taarne, som plantedes paa Krogens gamle Mure,

i de slanke Spir, som rejstes over Byens Kirker, og i Bymurens Porttaarne, der skulde forsvare den ny Havn. Men hermed følger en Udvidelse, Genrejsning og Nybygning af hele Byen, hvor Renæssancens Stenhuse og Bindingsværksgaarde rejser sig paa de gamle Ruiner og Tomter.

Med Svenskekrigen standser den frodige Vækst. Kun faa betydelige Gaarde bygges efter den Tid. Allerede under Belejringen mistede Kronborgs store Taarn sit Spir, og et helt Bykvarter blev nedskudt af Svenskerne. Men iøvrigt forsvinder Hovedparten af Renæssancens Gaarde først ved Nybygninger og Ombygninger fra Midten af 1730-erne til omkring ved 1800. I Brandtaksationen 1736 har man i Virkeligheden en Opgørelse af Renæssancebyens Bo. Et Par Aar før den Tid faldt Bymurens Porttaarne, og det virker symbolsk, at Stormen i Januar 1737 fældede »*Helsingørs Jomfru*«, det 75 eller 85 Alen høje Spir, hvormed Christian IV havde kronet Byens Hovedkirke, og som ikke alene var Kirkens, men ganske særlig Renæssancebyens Pryd og Stolthed.

Vi lader da det Afsnit af Byens Historie, som vi har kaldt Renæssancens Helsingør, strække sig til 1736, baade fordi der først da begynder en ny Vækstperiode, og fordi de to Aarhundreder, vi her samler under eet, har meget tilfælles. Medens i det 18. Aarhundredes sidste Halvdel Samfærdselsmidlernes Udvikling og friere Idéers Vækst sætter afgørende Skel mellem gammelt og nyt, saa sker der i det her omhandlede Tidsrum — trods politiske Magtforskydninger og en jævn Udvikling af Bystyret — kun ubetydelige Forandringer i Bylivet og Bysamfundets Ordning. I Stilstandsperioden efter Svenskekrigen lever man videre under de gamle Former. Hverken den sociale Rangforordning eller de Vilkaar, hvorunder Handel og Haandværk trives, ændres synderligt, hvorimod man mod det 18. Aarhundredes sidste Halvdel mærker, hvorledes de gamle Principper ved friere Idéers Udbredelse paa alle Omraader begynder at vakle.

St. Olai og Kronborg efter 1736.

KILDERNE. GAMLE BESKRIVELSER AF HELSINGØR.
GAMLE REGNSKABER. STADSRET. TINGBØGER

Det ældste
Skrift om
Helsingør

I Aaret 1561 blev der i Rostock trykt en Bog med Tillen *Urbs Helsingora illustrata carmine gratulatoria per Isaacum Mauritium Gyldelejanum*. Dette latinske Digt om Helsingør af Isac Mouritzen fra Gilleleje er det ældste trykte Skrift om denne By, som man ved af. Om det eksisterer nu, vides ikke. Det findes i hvert Fald ikke paa de større nordiske og nærmeste tyske Biblioteker. Det eneste, man ved om det, er, at et Eksemplar af det var indhæftet bag i en Samling latinske Digte, som 1726 blev solgt som Nr. 2243 ved Auktionen over Fr. Rostgaards Bøger. Auktionskataloget oplyser, at dette Nummer blev købt af Arne Magnussen, og da Bogen ikke findes paa Universitetsbiblioteket, kan man sikkert gaa ud fra, at den er brændt 1728, da de fleste af Arne Magnussens trykte Bøger gik op i Luer.

Isac
Mouritzen

Om Isac Mouritzen kan oplyses, at han var født i Gilleleje og 1561 studerede i Rostock. Aaret efter læste han ved Københavns Universitet og laa til Herbergs hos Professor Claus Skavbo (Scavenius), hvor han af Frederik II modtog et Stipendium paa 20 Daler, maaske som Belønning for Helsingørdigtet. Han ejede et Hus i Byfogdens Stræde i Helsingør, men vides ikke at have opholdt sig her. 1568 studerer han i Straszburg, 1573 i Padua og 1576 bliver han Rektor i Lund. Han dør 1585. — Der er næppe gaaet mange historiske Oplysninger tabt med hans Digt, som efter Tidens Skik sikkert blot har været en højstemt Lovprisning af Helsingør. Det vidner imidlertid om, at Byen ved den Tid begynder at vinde Anseelse.

Braunius:
Theatrum
urbium

At dette er Tilfældet, viser ogsaa den Omstændighed, at *Braunius'* Billedværk over »*Verdens Byer*« ved 1585—86 bringer en Plan af Helsingør med Kronborg og siden et Billede af Byen set fra Søen. (I 29. 14. 15. 63), med hvilke der i de forskellige Udgaver paa Latin, Tysk og Hollandsk følger en Tekst, som kan antages at hidrøre fra Lensmanden paa Kronborg Gert Rantzau eller maaske dennes Fader, den lærde Henrik Rantzau. Nogen Beskrivelse af selve Byen giver Forfatteren ikke. Han berømmer det nyopførte Kronborg som den uovervindelige Fæstning, der »med beundringsværdig Kunst er i den Grad befæstet, at kun de, der er ked af Livet, kan finde paa at angribe den,« og som det vidunderligt skønne Bygningsværk, hvor Tage og Taarne i Solskinnet straalere som Guld, og hvor baade de kunstfærdige Tapeter, det pragtfulde Springvand og de kongelige Turneringsfester »ligefrem fylder Tilskuerne med Forbavselse.« Derefter skildrer han, hvorledes Danmark, som ikke ejer Guldgruber, dog har noget ikke mindre

værdifuldt i det guldførende Sund. Her betaler Skibene nemlig Guld dels for solgte Varer og dels i Told til Kongen, som til Gen-gæld ved at hindre Sørøvernes ugudelige Forsøg sikrer Købmændene Brugen af Havet.

Den næste trykte Beskrivelse, vi faar af Helsingør, er skrevet *Pontanus* 1625 af *Johan Isaksen Pontanus*, og findes i hans »*Rerum Dani-carum Historia*«, der blev trykt i Amsterdam 1631. Forfatteren var Christian IV's Historiograf, men fra 1606 til sin Død 1639 Profes-sor ved Universitetet i Harderwijk i Holland. Hans korte Skildring af Helsingør er det første Forsøg paa at samle historiske Oplys-ninger om Stedet af gamle Dokumenter. Hertil føjer han sine Spekulationer over Byens Navn og nogle familiehistoriske Oplys-ninger om sin Broder Maleren, der boede i Helsingør og ofte mod-tog Besøg af Christian IV, hvem han flere Gange malede (I. 17. 254. 421).

Peder Hansen Resen, hvis *Danske Atlas* udarbejdedes i 1670-erne *Resens Atlas* og 80-erne, ofrer i den til dette Billedværk hørende haandskrevne latinske Tekst, som aldrig blev trykt, ikke mindre end 70 meget store Foliosider paa Helsingør. Der er her samlet en Del Doku-menter vedrørende Byen, og Resens Skildring indeholder langt mere historisk Stof end nogen tidligere Beskrivelse af Helsingør. Med Tidens altfor store Respekt for de gamle Autores henter Resen dog uden Kritik sin Viden hos Braunius og Pontanus. Hans For-tjeneste er, at han tillige bringer nye Oplysninger efter ikke hidtil fremdragne Dokumenter. Nogle af hans Billeder er daarlige Kopier efter Braunius, men ny, om ikke originale, er de her i Bogen gen-givne (I. 153 + 165 og Planen S. 163), navnlig den sidste er værdi-fuld som den ældste i Hovedsagen rigtige helsingørske Byplan, der staar højt over den Plan, der findes hos Braunius (I. 29). Resen viser dog kun ringe førstehands Kendskab til Stedet. Det er saa-ledes ham, der er Ophavsmand til de forvirrede Oplysninger om de helsingørske Klostre, der i over 200 Aar blev den herskende Opfattelse, idet han ansaa Karmeliterklosteret for at være Sorte-brødrenes og ikke forstod, at det var Sortebrødrenes Kloster, der hed St. Nicolaj, og Graabrødrenes, der hed St. Anna, men regnede disse to Klostre for fire forskellige.

Af betydelig Interesse for Helsingørs Historie er ogsaa *Pufen-dorfs* Bog om Carl Gustavs Bedrifter. Den udkom i 1696 og *Pufendorf og Dahlberg* bringer Erik Dahlbergs Billeder fra Svenskekrigens Tid. Herfra stammer Planen af Slotshavnen (I. 173) og Billedet af Chri-stian IV's Bymur (I. 157) samt et senere følgende Billede af Kronborgs Belejring.

Først 1757 udkommer der en virkelig Helsingør-Historie, nem-lig *L. Boesens*, hvis Stof ganske vist for en Del er hentet hos Resen

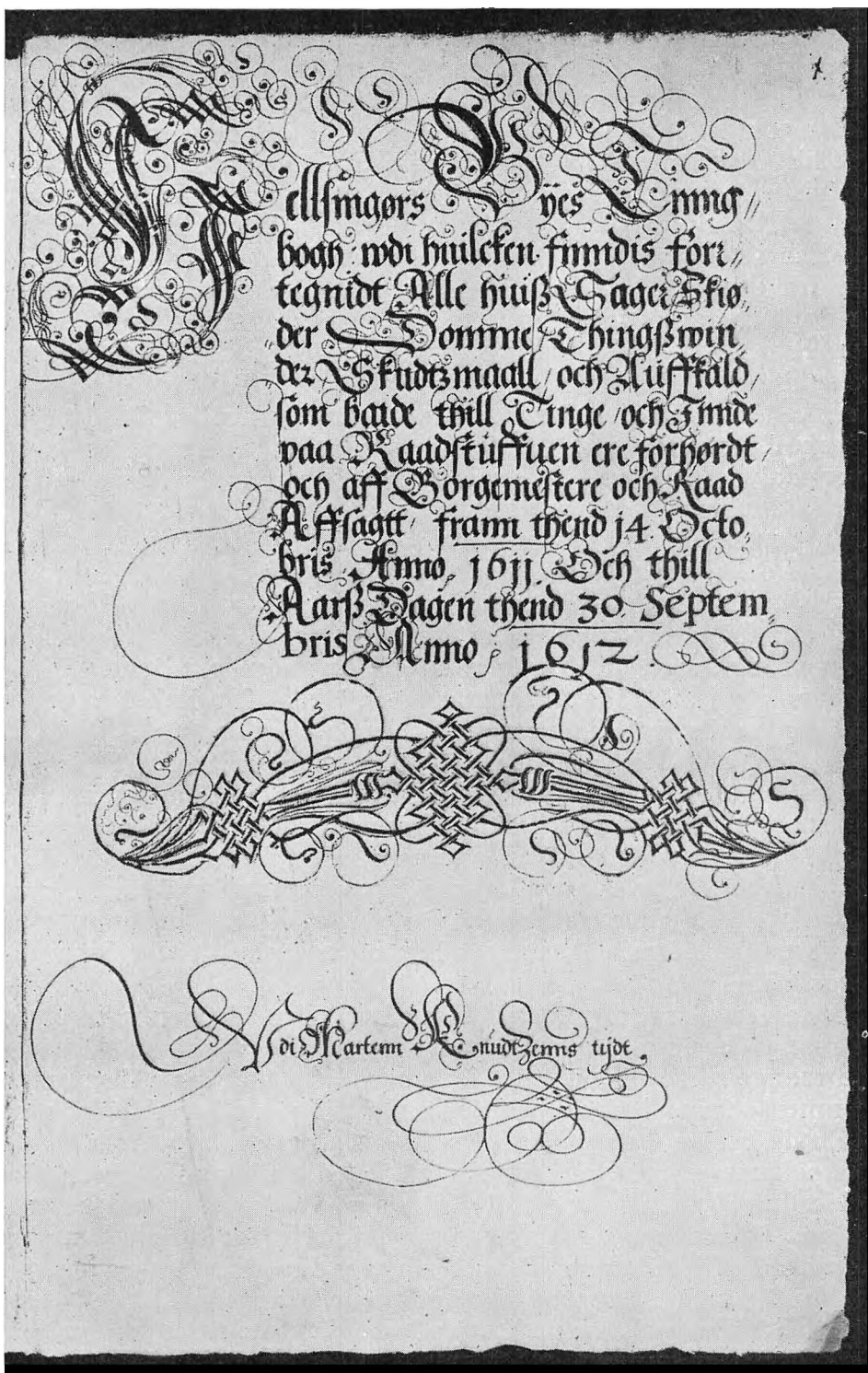
og derigennem ofte er et Opkog af Pontanus's Filosofier (I. 17), men som dog tillige indeholder mange ny og rigtige Oplysninger om Byen og i Modsætning til alle sine Forgængere er præget af Forfatterens Kendskab til Stedet.

Ved Siden af de her omtalte Stedsbeskrivelser bringer ogsaa gamle Rejseskildringer og Dagbøger undertiden Stof af betydelig Interesse. Saaledes har vi Franskmanden *Josias Mercer's* Skildring af hans Besøg her 1588 i Følge med en engelsk Gesandt, og Englænderen *Fynes Moryson* giver sine Rejseindtryk fra 1593. Det er den førstnævnte, der fortæller om Haven ved Kronborg, hvor Kongen — ligesom senere i Shakespeare's »Hamlet« — »hviler ud fra sine tunge Bekymringer,« *Michael Heberer v. Bretten* skildrer en Tur over Sundet 1592, og en Hollænder meddeler en kort Beskrivelse af, hvad han har set her 1594. Langt den bedste, og mest kendt af alle disse Rejsedagbøger er dog den Beretning, som *Ogier* giver om sit Ophold i Helsingør fra den 4de til den 14de August 1634. Han nøjes ikke med nogle almindelige Lovord om Kronborg, men han iagttager med stor Opmærksomhed alt, fra Hønsningen ved Kullen og Landgangsceremonierne til Byens Gader og Huse, disses Ydre og Indre, Sømændene, Kvinderne, Præsten og hans Gudstjeneste. Og han beretter omhyggeligt om sine Iagttagelser.

Alle de her nævnte Skildringer — Boesens undtagen — stammer imidlertid fra fremmede og præges selvfølgelig stærkt heraf. Det er da heldigt, at vi til disse kan føje en Dagbog, ført af den helsingørske Slagter *Tue Jensen*, og fortsat af hans Søn Rasmus Tuesen. I den har vi ikke alene, som nævnt i det foregaaende, mange Notitser om, hvad der passerede i Byen: at man begyndte Arbejdet paa det store Kirkespir eller paa Havnen eller Bymuren, og at Kongen eller Dronningen gæstede Byen, men ogsaa Træk af Helsingoranerens daglige Liv, og hans alvorlige Tanker saavel ved mærkelige ildevarslende Luftsyn som under Præstens Prædiken.

Hvor interessante Ting der end kan findes i det her omtalte Stof, saa er det dog kun lidet at regne overfor det mægtige Materiale, der fra Tiden omkring ved Midten af det 16de Aarhundrede rummes i de bevarede Arkiver, navnlig i de helsingørske, der nu beror i Landsarkivet.

Ældst er Hospitalets Regnskaber, som vi har fra 1544. Tingbøgerne begynder 1549, Kæmnerregnskaberne 1556, Olai Kirkes Regnskaber 1557, St. Marie Kirkes 1577, Skifteprotokollerne 1571. Og disse Protokoller haves fra de nævnte Aar som Regel uden væsentlige Afbrydelser. Hertil kommer saa en Del spredte Dokumenter fra endnu tidligere Tid, en Raadstuekopibog 1571—75, en Jordebog for St. Olai Kirke 1579. Endvidere kan væsentlige Bidrag hentes fra Kronborg Lens Arkiv og fra Øresunds Told-

7
S
ellsmorsnes Ting
bogh vdi huileken fimdis for
tegnid Alle huus Sage Skio
der Dommie Thingwin
der Skudis maall och Ruffald
som baide thill Ting och Tinde
vaa Raadstufuen ere forherdt
och aff Borgemeistere och Raad
Afsaatt fram thend 14 Octo
bris Anno 1611 Och thill
Raad Dagen thend 30 Septem
bris Anno 1612

Vdi Martem Knudsens tidt

kammers Regnskaber, navnlig disses Udgiftsside. I det 17de Aarhundrede forøges Rækkerne med Raadstueprotokoller fra 1611 samt flere Kopibøger og Optegnelsesbøger, bl. a. en »Tegnebog paa Helsingørs Raadstue 1626—41«, der giver et godt Overblik over det lille Bysamfund og dets Administration. Hertil kommer saa omtrent fra samme Tid forskellige Skatteregnskaber m. m. og i Rigsarkivet Byfogedregnskaber og Lensregnskaber med Bilag.

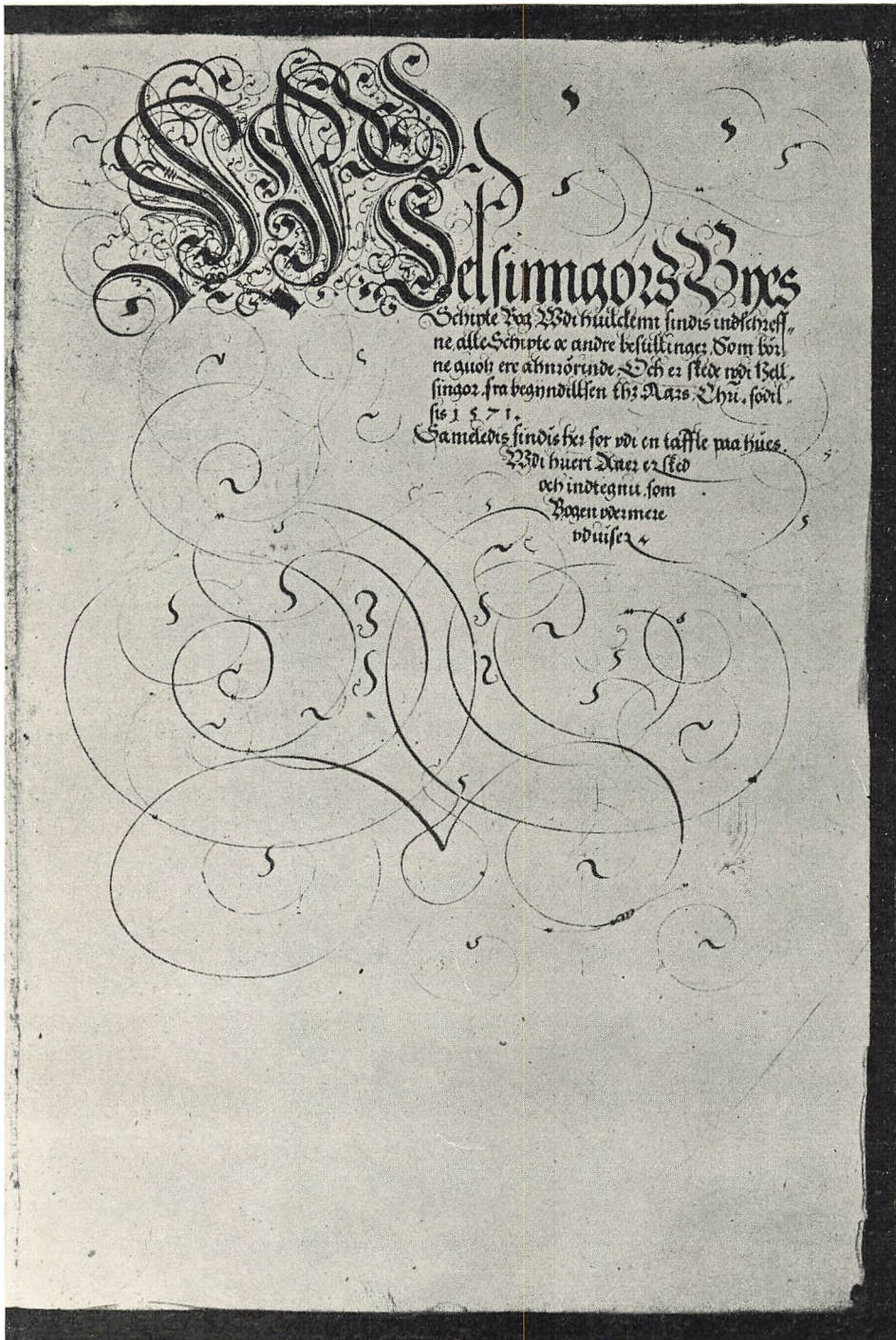
Andre Byer Naar man undtager Helsingør, Ribe, Randers og Aalborg, er der fra danske Byer kun bevaret ret ubetydelige Dele af deres Arkivsager fra det 16de Aarhundrede, og af de nævnte er det endda kun Ribe, hvis Arkiv taaler Sammenligning med Helsingørs. Den bekendte P. V. Jacobsen, vor banebrydende Skildrer af de danske Købstæders Historie, der har samlet saa fortrinlige Billeder af dansk Købstadsliv i det 16de Aarhundrede, henter derfor langt over Halvdelen af sit Materiale fra de helsingørske Arkiver. For Troels Lunds Skildringer gælder noget lignende. Og tager man for sig en moderne Forskers Arbejde, som f. Eks. Hugo Matthiesens: De kagstrøgne, saa viser det sig ogsaa her, at Helsingørs Raadstuearkiv har ydet mere og interessantere Stof til denne Bog end Landets øvrige Byarkiver tilsammen. Som Helhed kan man vistnok sige, at Hovedparten af vor Viden om danske Købstadforhold i det 16de Aarhundrede er hentet fra de helsingørske Arkiver, særlig fra Kæmnerregnskaber og Tingbøger.

Stofmængde Nogle faa Tal vil give et Indtryk af, hvilken Stofmængde det drejer sig om for de to Aarhundreder (1536—1736), som skal behandles her. Der er fra dette Tidsafsnit bevaret 71 Tingbøger, 24 Raadstueprotokoller, 50 Skifteprotokoller, foruden spredte Protokollrækker, hvortil saa efterhaanden kommer for de fleste Aar et særligt Bind eller Hæfte med det aarlige Regnskab for hver af Kirkerne og Hospitalet samt et Kæmnerregnskab og et Byfogedregnskab.

»smaaligen ledes sammen« Skönt en Gennemgang af disse uhyre Papirdynger naturligvis paa lange Strækninger er Ørkenvandring, saa forekommer der dog saa mange mere eller mindre frugtbare Oaser, at disse tilsammen rummer et mægtigt, historisk Materiale. Det er her ikke nok at finde de bedste Oaser; Stoffet maa beskæres og begrænses til en yderst sammentrængt Gengivelse af blot det allervæsentligste.

Men hertil kommer saa, at Materialet maa sønderdeles og omordnes. Tager man f. Eks. en gammel Retssag for sig, saa kan der i en saadan forekomme Bemærkninger, der giver Oplysning om mange forskellige Ting, om By og Borger, Handel og Haandværk, gammel Skik og Sædvane. Men yderst sjældent mere end et Par Ord, der maa sammenholdes med Hundreder af lignende Strejbemærkninger om samme Emne, før Sagen er oplyst; thi som

Første Side af Helsingørs ældste bevarede Skifteprotokol 1571.
Helsingørs Byes Skiftebog, udi hvilken findes indskrevne alle Skifter og andre Bestillinger, som Bornegods er anrørende og er skete udi Helsingør fra Begyndelsen det Aars Christi Fødelser 1571. — Sammeledes findes her for udi en Tavle paa hvis udi hvert Aar er sket og indtegnet, som Bogen ydermere udviser (d. e. et Register over Skifterne).

P. V. Jacobsen i sin Tid udtrykte det: »Danmarks indvortes Historie maa smaaligen ledes sammen.«

Spild og Udtørring Men ved denne Behandling af Stoffet gaar der noget til Spilde. Jo mere omhyggeligt det historiske Indhold af en Retssag pindes ud og omgrupperes efter den Anvendelse, man vil gøre af det, desto mere forsvinder der af den oprindelige Helhed. Tingbogens ofte saa frejdige og friske Fremstilling, taber sit Liv og sin Umiddelbarhed, dens kraftigt malende Ord afbleges, og de pragtfuldeste Sprogblomster visner, løsrevne fra deres rette Jordbund. Kort sagt: idet de gamle Kilders klare Væld deles i mange smaa Strømme, der ledes i forskellige Retninger, mister det sin Fylde og Friskhed og tørrer ud.

Tingbøgenes Værd For Læseren gaar der herved noget tabt, som maaske ikke var af mindre Værd end selve den Samling historiske Fakta — det ny Land, der udvindes ved Udtørringsprocessen. Thi de gamle Tingbøgers Værd ligger ikke alene deri, at de rummer en Række Oplysninger, hvoraf vi bygger vor Byhistorie, men ogsaa i, at de giver Skildringer af vore Forfædres daglige Liv, af hvilke mange ved deres klare indgaaende Fremstilling og umiddelbare Udtryksmaade staar meget højt og baade i kulturhistorisk, sproglig og litterær Betydning kan staa ved Siden af et Værk som f. Eks. den kendte Pøder Palladius's Visitatsbog. De helsingørske Tingbøger har Værd i sig selv. De hører til Helsingørs Klenodier. Og i Byens Historie maa de ligesom Sundet, Slottet og Klosteret have et særligt Afsnit, der bringer Læseren direkte i Berøring med dem. Den, der selv har prøvet at læse Side op og Side ned ad disse gulnede Blade, ved, at her findes Skildringer fængslende som en spændende Roman. Og saa er Tingbogen Umiddelbarhed og Virkelighed. Her staar man aldrig overfor anstrengt Paahit og uægte Menneskeskildring. Tingbogen giver os sandfærdig Beretning om Menneskeliv og Menneskeskæbner for 3—400 Aar siden. Livets Alvor i faa Ord — oftest den ramme, d. v. s. bitre Alvor. Men saadan gik det nu til dengang.

I Tingbogen har vi ikke Kikkertens Perspektiv, hvor vide Horisonter drages ind under Øjets Felt, men Mikroskopets Billede af det lille Samfund, Miniaturbilleder, hvor intet mangler. Verden var dengang mindre mangfoldig end i vore Dage, og man havde mindre travlt. Der var Tid til at give indgaaende Besked. Omstændeligt, men ofte i korte og knappe Vendinger, berettes der om alt, ærligt og redeligt, hyppigt med et drastisk Udtryk, tegnes her de enkelte Træk, der tilsammen danner et omhyggeligt udført Billede, hvor Stedet, Personer og Handling staar klart. Undertiden oplives Skildringen af et Stemningsudbrud af Vidnet, anklagede eller Dommeren eller af Byskriverens morsomme Tegning i Ting-

Als hat **G**ott die Welt

geliebt, das er seinen eingebornen Sohn gab. Auff das
alle die an in glauben, nicht verlohren werde in
sondern das ewige Leben haben. Denn Gott hat
seinen Sohn nicht gesandt in die Welt, das er
die welt richte, sondern das die welt durch In selig
werde. Wer an In glaubet, der wird nicht gerichtet
Wer aber nicht glaubet, der ist schon gerichtet. Den er
glaubet nicht an den namen des eingebornen son
Gottes ..

Tredje Side af Helsingors ældste bevarede Skifteprotokol. 1571.

Den tyske Tekst er Joh. 3. Kap. 16. 17. og 18. Vers:

»Saa har Gud elsket Verden, at han gav sin enbaarne Søn . . .«

bogens Margin. Til andre Tider faar man den dødsdømtes Ord »da han var paa sit yderste«, Tyvens paa Stigen til Galgen, og Heksens paa Pinebænken eller ved Baalet, hvor hun som første Betingelse for at udtale sig, kræver at blive flyttet lidt længere væk fra Heden. Men altid bringer Tingbogens ligefremme Ord os i deres umiddelbare Nærhed, hvad enten vi griber dem i en gemytlig Spøg eller træffer dem i deres bitreste Nød.

I det følgende skal vi nu, idet vi saavidt muligt lader de gamle Kilder tale selv, forsøge at give Læseren et Indtryk af deres Art og Indhold. Der er i første Bind af denne Bog meddelt adskillige Træk af disse om Sømandslivet og den gamle By, dens Jorder, Gaarde og Huse, Kirker og Klostre, Raadhus og Slot, Torv og Havn, og i senere kommende Afsnit skal vi paa lignende Maade prøve paa »smaaligen at lede sammen« en Skildring af det helsingørske Bysamfund, dets ydre og indre Vilkaar, Befolkningslag og Institutioner, Næringsliv og Bystyre. Her skal vi da foreløbig forbigaa disse Emner og fortrinsvis vælge Træk fra Byfogdens Virksomhed, der gik ud paa ved Haandhævelse af Stadsret og Privilegier at rense ud i, drage Grænsen for og værne om det lille, sluttede Bysamfund, vi i det følgende skal fortælle om.

*De gamle
Regnskaber*

Lad os først kaste et Blik paa de *gamle Regnskabers* brogede Indhold. Hvad der giver dette Værd er ikke saa meget Tallene, men meget mere den Redegørelse, der ledsager disse. Et enkelt Eksempel for at vise, hvor indgaaende denne kan være. Endnu saa sent som 1645 meddeler Kæmneren omhyggeligt, at der er brugt for 8 Sk. Søm »til et Trappetrin udi Skolen«, for 5 Sk. til »at slaa Trappestenen fast med paa Raadhustrappen« og »et stort Søm til at slaa i en Bjælke« i det lille Kammer paa Svalen uden for Raadhusdøren, altsammen uden synderlig Interesse. Mere interessant er to Poster »for Søm til en Trappe paa Kaget 4 Sk.« og »for Søm til at slaa Benene til Hesten med 8 Sk.« Da der samtidig betales 6½ Mk. »for 1 Egeplanke og 4 Træ til Fødder paa den Hest, som staar paa Torvet«, faar vi her et hidtil ukendt Billede fra Torvet: Træhesten og Forhøjningen med Kag'et, hvor Trappe var nødvendig for Forbryder og Bøddel. Ganske illustrerende er ogsaa en Post paa 1 Mk. »for 2 Søm, som blev slagen igennem de tvende henrettede Kvindfolkis Hoveder«.

Nogle Citater vil yderligere give en Forestilling om, hvor mangeartede Oplysninger de enkelte Regnskabsposter kan indeholde.

»For en Pot Vin, som blev hent til (d. e. hos) Arent then Rades og blev maalt og forslaget, om hans Pot, han udmaalte med, holdt ret Maal. 5 β . Bysvendene drukke Vinen.«

En Snedkersvend »funden i Letfærdighedshus«. . . . . 2 Rdr.

»Givet Hans Bagge for Mads Bysvend, han overroede til Helsingborg, han skulde til Raa og skaffe Borgernes Skuder under Sejl derfra til Helsingborg at tage Krigsfolk ind« (1613). . . . . 8 β .

»End betalt Oluf Pedersen for en Kong. Majsts. Renteriskriver med 8 Tønder Penge at overføre, skulde til Kalmar« (1613). . . . . 1 $\#$.

»Givet 3 Peblinge, som ginge med de 3 Bysvende og læste Seddelen for dennem, hvor de skulde gaa, og hvem de skulde stævne til Raadhuset for Byes Skat«. . . . . 3 β gode.

»Efter gammel Skik og Maner er givet Byskriverens Tjener til et Par Sko«. (1645). . . . . 1 Dlr. 1 $\#$.

»Givet David Bysvend for han holdt en Trommeslager for sit Skalkhed udi Fængsel (d.v.s. hjemme i sin Bolig) udi 8 Dage. . . . . 3 $\#$.

Da Kæmneren 1597 betaler 4 $\frac{1}{2}$ Sk. til en Færgemand, som har overført 4 af Kongens Baadsmænd, kan han ikke alene tilføje, at de medfører »en forsegleet Æske for Slotsherren til Bent Skaaning«, men ogsaa, at der i denne er »tvende Breve, som skulde forsendes til Jacob Krabbe«.

1572 hedder det:

»Item kom hid til Byen en fremmed Karl af Tyskland, en Astrologus, havde nogen Tavler, (som) var gjort om Himmelløb, og (havde) skrevet dem denne By til Foræring, som dog intet var synderligt at anse. Blev samme Karl foræret, som jeg gav ham paa Byes Vegne, og han beholder selv sine Tavler«. . . . . 4 $\#$.

I Kæmnerregnskabet 1574 træffes følgende Post:

»Item efter Borgmester og Raads Befaling betalede jeg for $\frac{1}{2}$ Tønde saltet Makrel, som Arild Olsen, Kongl. Majsts.s Admiral blev med foræret, at han vilde vide Byes Bedste og tilhjælpe, at her ikke skulde komme Baadsmænd i Borgeleje eller anden saadan Besværing at afvende«. 6 $\frac{1}{2}$ $\#$.

Den 17. Maj (1586) »Givet 4 Karle, som blev befalet at tage Vare, de to ved Svingelen og de to paa den ny Kongens Vej, at ingen skulde føre Tidender til Kong. Majst. til Frederiksborg om den Ild, udi Arkeliet var, førend Slotsherren Gert Rantzau vilde lade Kong. Majst. det forstaa«. $\frac{1}{2}$ $\#$.

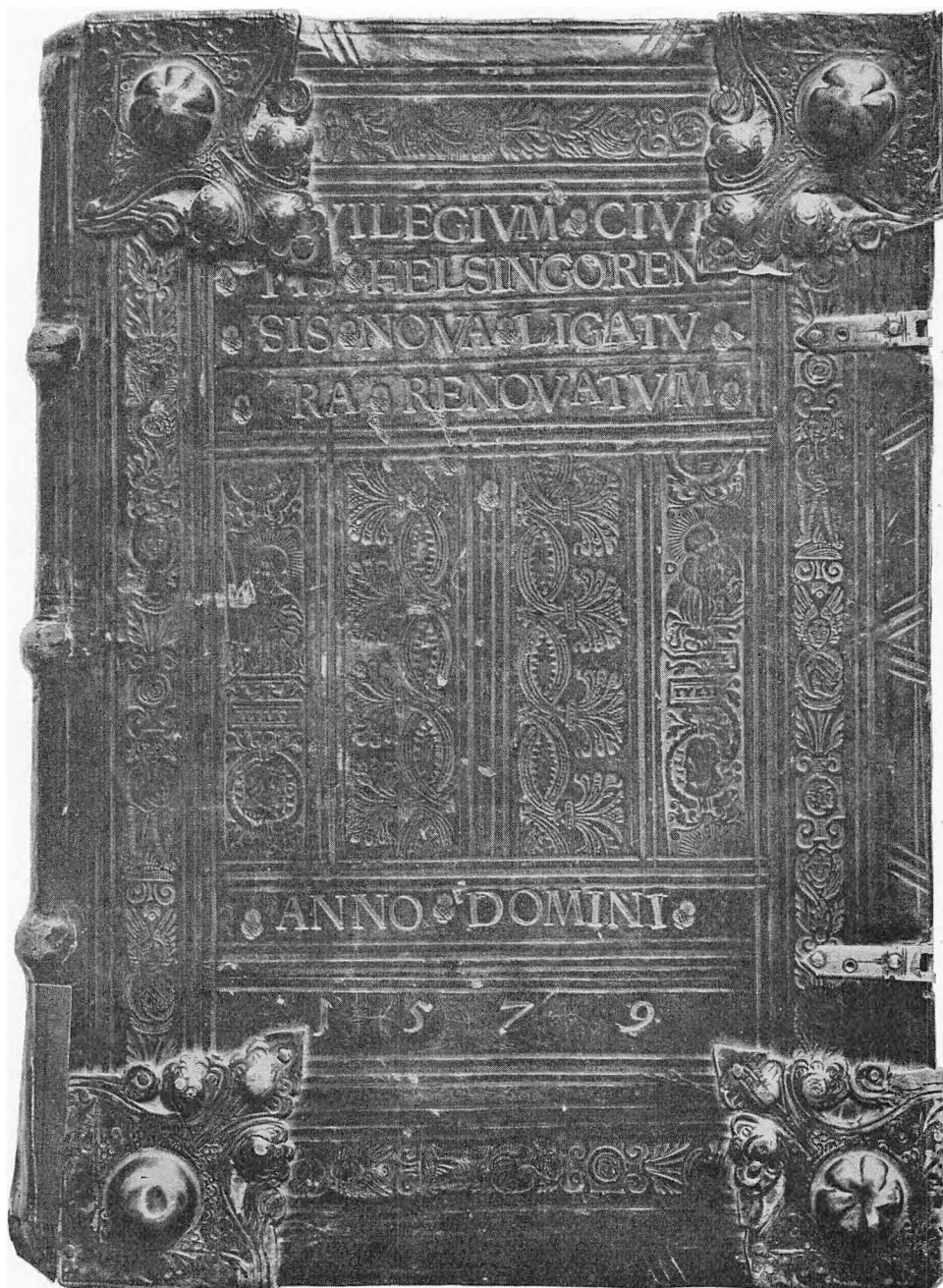
De her anførte Poster, som er tagne i Flæng blandt Hundreder af lignende Art, vil være nok til at vise, hvor mangfoldige Sider af Datidens Liv man føres ind i blot ved at gennemgaa nogle gamle Regnskaber. Men foruden, hvad der findes i spredte Notitser, indeholder Regnskaberne samlede Oplysninger af betydelig Interesse. Kirke- og Hospitalsregnskaberne giver saaledes ikke alene Oplysning om disse Bygninger og deres Inventar, men i *Hospitalsregnskaberne* har vi tillige en Række interessante Husholdningsregnskaber fra det 16de Aarhundrede, og Kirkeregnskaberens Opgørelser over *Indtægt ved Ringning over Lig* er i Virkeligheden en Liste over de begravede, der rækker næsten 100 Aar længere tilbage end Kirkebøgenes, og som i Forening med Kæmnerregnskaberens Skattemandtall giver Oplysning om Byens Indbyggerantal, Dødelighed, Pest og Krig, hvad vi senere skal komme til. Ligeledes giver de Opgørelser over »*Overroerspendinge*« (d. e. Betaling for Overførsel af fyrstelige Personer eller Folk, som rejste i Kongens Ærinde), der findes i Kæmnerregnskaberne ret fyldige Oplysninger om hvilke notable Personer, der passerede over Sundet.

*Natural-
økonomi
Foræring*

Et fælles Træk for alle den Tids Regnskaber er, at den Naturaløkonomi, hvis sidste Minder vi har i »Højtidsoffer« og »Drikkepenge«, endnu er herskende paa mangfoldige Omraader. Ved Julehøjtiden indkøbtes der hvert Aar Vin, Øl, Oksekød o. lign. til Foræring. 1585 fik saaledes Rentemesteren Christoffer Valkendorf en Ame Rinskvind, Lensmanden paa Kronborg Gert Rantzau 3 Tdr. Rostokkerøl, Joachim Leist paa Frederiksborg 2 Tdr., Arild Ugerup paa Helsingborg Slot 3 Tdr., Hopmanden og Slotsskriveren paa Kronborg hver 1 Td. Rostokkerøl. Undertiden var Rækken endnu længere. (1583 nævnes desuden en Slotsfoged paa Kronborg, en Skriver og en Slotsfoged paa Frederiksborg, som ligeledes fik hver 1 Td.). Endvidere fik 1585 Rasmus Sogneherre og Anders Kapellan og Byskriveren hver 1 Fjerding Oksekød. Undertiden fik Organisten ogsaa en Oksefjerding. Fremdeles betaltes der Juleaften »*Offerpenge*« eller »*Drikkepenge*«, der maa ses som Erstatning for lignende Naturalydelse, til Byskriveren 4 Mk., 2 Bysvende og 2 Fogedsvende hver 1½ Mk., Organisten 3 Mk. og Stodderkongen 12 Sk. For Julen 1585 blev den samlede Sum til »Skænk og Foræring« 147½ Mk. 4 Sk., heri dog medregnet 2 Tdr. Rostokkerøl, som Borgerne drak St. Thomæ Aften (d. 21. Decbr.), da de var samlede paa Raadhuset for at høre Byens Regnskab for det forløbne Aar.

*Bryllups-
skænk*

Foræring til Byens Embeds- og Bestillingsmænd gaves ikke alene ved Julehøjtiden, men ogsaa ved saadanne Familiebegivenheder, der fejredes med en Festlighed, særlig ved Bryllupper. Borgm. Jacob Hansen fik 1576 til sin Datters Bryllup 1 fed Okse

Helsingørs Stadsret, en Afskrift paa Pergament, antagelig fra 1506.
Indbindingen er foretaget 1579 paa Helsingør Bys Bekostning.
Bogen findes paa Riks-Biblioteket i Stockholm.

og 1 Ame Rinskvind. 1572 fik Borgmester Henrik Mogensen til sit Bryllup 6 Tdr. Rostokkerøl, medens Morten Byskriver og Jacob Orgemester, der begge holdt Bryllup samme Aar, betænkes med henholdsvis 1 Ame Rinskvind og 2 Tdr. Rostokkerøl. Og 1585 fik Skarpretteren til Hjælp til sit Bryllup 1 Td. Tystøl, 1 Fjerding Oksekød og 8 Mark i »gode Penninge«.

Det var ikke alene Byens Regnskab, der forelagdes under en lille Festlighed. 1561 hedder det i Olai Kirkes Regnskab: »Item gav jeg for en Tønde Rostokkerøl, som blev drukken, der jeg gjorde Regnskab, 10 Mk. 2 Alb.«

Ogsaa udenfor saadanne højtidelige Lejligheder forekommer slige Naturalydelser. 1572 hedder det:

»Item Hr. Hans Kapellan beklaget udi denne haarde Tid at være ikke noksom betalt med de Pendinge, han bekommer for den Kost, han holder Skolemesteren og Hørerne om Aaret, begæret derpaa nogen Forbedring, og blev mig befaled af Borgm. og Raad at købe et Par Stude, som Hr. Hans fik, kostede ..... 31 Mk.«

1576 blev der — foruden den sædvanlige Oksefjerding til Jul — »skænket Hr. Rasmus Sogneherre og Hr. Hans Kapellan to levendes Svin til Hjælp til deres Husholdning« og »kostet baade samme Svin 7½ Mk. 2 Sk.« Her maa være Tale om en Art Dyrtidstillæg. Men ogsaa selve Lønnen ydedes i hvert Fald til de underordnede Bestillingsmænd delvis *in natura*. Og naar den ydes i Penge, ledsages den ofte af en Bemærkning om, hvad Pengene skal bruges til, der viser, at man stadig regner Pengene som Erstatning for en bestemt Naturalydelse. Bysvendene fik saaledes 1575 og 76 foruden »Kostpenge« hver 6 Al. Engelst til en Klædning, og for at føre Tilsyn med, at Urensel førtes af Gaderne — hver et Par Sko, samt desuden for Svin at holde af Gaderne — yderligere et Par Sko. Til Byens Færgemand anvendtes 1587 til et Par Støvler og grov Ossenbryggerst til en Klædning 6 Mk., medens Stodderkongen fik til Klæder »efter Peder Skrædders Seddels Lydelse 8 Mk. 7 Sk.«, til 2 Par Sko 20 Sk. og til Husleje 4 Mk. Det omtales undertiden, at Byen ikke alene leverer Tøjet, men ogsaa lader det sy til vedkommende Person.

*Løn
in natura*

Vi har i det foregaaende (I. 31) nævnt Eksempel paa, at Bøder ansattes i Øl, hvad der iøvrigt langt op i Tiden var almindeligt i Lavsvedtægterne, og at et Skøde paa Tinge betaltes med en »Skødetønde«. Vi kan tilføje, at Skomagerne lejer deres Stolestader i St. Olai Kirke ud for nogle Tdr. Øl til deres Lav, at Birgitte Gøye køber et Stolestade for 1 Td. Smør, og at det 1552 vedtages paa Tinge, at den, der har siddet overhørig med sin Byskat

et helt Aar omkring, skal bøde 1 Td. Torsk til Roskilde Marked. Sidstnævnte Takst anvendtes ogsaa for andre Forseelser. 1544 modtog Hospitalet 1 Td. Torsk, som en Mand fra Gilleleje »gav til Byen (i) Sagefald, for han »havde slages«, og Raadet undte de fattige samme Tønde Torsk«.

En anden Form for Vederlag in natura er det, naar en Borger fritages for Skat, Vagt og anden Bys Tyngge mod en Arbejdsydelse. Bogbinderen mod hvert Aar at indbinde Kæmnerregnskabet, Ur-mageren mod at passe og vedligeholde Sejerværket paa St. Olai og Byens Skolemester mod at undervise et vist Antal fattige Børn gratis.

Hvad de fornævnte Foræringer til de nærmeste kongelige Lensmænd og deres Fogder angaar, da kan der ingen Tvivl være om Hensigten med dem. Lignende Gaver til formaaende Mænd forekommer hvert Aar. 1573 forærer man Rigshofmesteren Peder Oxe en Cypreskiste, der var købt for 40 Dlr. hos den engelske Købmand John Foxall, og Aaret efter fik Kongens Kansler Niels Kaas 1 Ame Rinskvin »for menige Borgeres Gavn og Bedste«. 1560 forekommer 1 Ame Rinskvin, der blev »skænket Knud Skriver paa Københavns Slot, for han skulde hjælpe til, at vi skulde faa den Klokke for andet Kobber lige Vægt imod Vægt.«

Foræringer

Slige »Foræringer«, som vi vilde kalde Bestikkelser, omtales som en ganske ligefrem Sag. 1560 skriver saaledes Præsten i Jyllinge, der paa sine gamle Dage gerne vilde have en Plads i Helligejsthus (d. e. Hospitalet) til Borgmester Henrik Mogensen i Helsingør: Afgørelsen »staar udi Eders Hænder og Magt, kære Borgmester, beder jeg Eder ydmygelig, at I er mig behjælpelig herudi, da vil jeg *ære Eders Fromhed med en Engelot*«. Han fik Pladsen og sendte da Pengene med en Følgeskrivelse, hvori det hedder: »Beder jeg Eder, at I ikke forsmaar den lille Gave, som jeg sender Eder i dette lukte Brev, for Eders Fromhed og Velvilighed«.

»ære Eders Fromhed«

Selv paa højeste Sted var man ikke uimodtagelig for Gunstbevisninger efter Princippet Lige for Lige. Da Helsingør 1577 fik sit »skønne« Privilegium, »lydende paa 20 Aar at være kvit og fri for Skat og al anden kongelig Tyngge«, blev der i den Anledning »givet udi Cantzeliet« 100 gamle Daler. Og da Byen samme Aar med stor Bekostning byder Kongen og Dronningen med fyrstelige Slægtninge til Gæst paa Raadhuset, røber Kæmnerregnskabet, at dette ikke sker uden Bagtanke, men »paa menige Borgeres og Indbyggeres Bestes Forhaabning«. Det er da et fint Træk, som overrasker, naar Gert Rantzau afslaar at modtage en forgyldt Sølvkande til 87 Daler for at have været behjælpelig med at skaffe Byen Privilegierne af 1586. Han fik imidlertid Glæde af Kanden

»menige Borgeres Bedste«

Mundspring alligevel, thi den blev foræret hans Brud paa deres Bryllupsdag. Mere ligetil var 1653 den fremmede Skipper, som en Nat under ulovligt Samvær med Bente Nielsdatter blev overrasket af Vagtmesteren. Han sendte næste Morgen Bud og Brev med 2 Dukater til Borgmester Martinus Owe, »paa det han *ikke skulde gøre stor Mundspring deraf*«, men lade Bente løbe. Retten var dog ubønhørlig, og Bente maatte udstaa sine 3 Dage i Halsjærnet, tilbringe Nætterne i Raadhuskælderen og derefter pakke sig herfra, men Tilfældet viser den jævne Mands Opfattelse af »Foræringer«s Betydning. Der er iøvrigt nogen Grund til at tro, at netop de passerende Skippere havde deres særlige Erfaringer i saa Henseende, thi Gang paa Gang maa Christian IV indskærpe Toldvisitørerne, at de ikke maa lade sig beværte paa Skibene, og ikke tage mod Pengegaver eller indlade sig i Købmandsskab. De havde i saa Henseende et »skrøbeligt« Rygte, blev ogsaa flere Gange grebne i Overtrædelser, men fik som oftest disse efterladt, antagelig i forstaaende Opfattelse af, hvor stor Fristelsen var.

Told-visitørerne

I de gamle Regnskaber nævnes snart sagt alle mulige Ting og Forhold og, suppleret af Tingbøgerne, tegner de for os den gamle By med al dens Tilbehør, smaat og stort, fra Bymur, Porte og Broer, Galge, Træhest og Kag med Bøddel og Rakker til den falske hollandske Mønt, som en Mand forsøgte at give ud paa Gaden, og som Byskriveren tegner af i Tingbogens Margin. Tit præsenteres endogsaa Tingene paa en egen levende Maade:

Falsk Mønt

Item gav jeg Poul Madsen selvtolvt, for de tog den Klokke ned af Taarnet, som var samtykt at skulle omstøbes, og hjalp hende ud ad Vinduet.... 4 Mk.

Klokken Derefter skildrer Udgiftsposterne paa de følgende Sider den sprukne Klokkes Afrejse til Lybæk og siden den genfødtes Hjemkomst med den lybske Skipper:

Item gav jeg hans Folk, for de førte samme Klokke i Land med deres Baad, og for de satte hende paa Landet ..... 2 gl. Dlr.

Fjerpen og Sandhus

Endogsaa selve Regnskabets Form og Ydre giver sit Bidrag. Omslaget er i Reglen Pergament, ofte et Blad af et smukt, middelalderligt Haandskrift, i hvis store firkantede Noder og prægtige røde og blaa Initialer vi har bevaret Prøver paa Arbejder af Munke fra Byens da nedlagte Klostre eller maaske fra det rigere og ældre Herrekloster i Esrom. Papiret er det gamle, haandgjorte, der passer saa godt til de bløde Fjerpenne og det hjemmegjorte, kraftige Blæk. Ved Siden af Blækhuset har Skriveren haft sit Sandhus, der erstattede vort Trækpapir. Sandskornene fra det knitrer endnu

mellem Bladene. Skriften er gammelartet, undertiden smukt tegnet med sirlige Skrivemestersving. Tallene var endnu et Stykke ind i det 17de Aarhundrede Romertal. Kun nogle faa Poster bliver der Plads til paa hver Side, der slutter med en Summa lateris, som ikke overføres, hvorimod de ved Afsnittets Slutning samles i en Summa Summarum. Mønterne er de hjemlige Mark, Skilling, Penninge, Hvid el. Album, senere ogsaa Daler og Ort med omhyggelig Angivelse af, om det er Klippinge eller rund Mønt, og om Dalerens Værdi skal regnes »som Mønten nu gaar« eller »som den før annammedes«, og ofte isprængt med de fremmede Joachimsthalere, Rosenobler, Engelotter, Portugaløsere og Dukater.

Register og
Regnskab

Det var ikke enhvers Sag at føre et sligt Regnskab eller Register, som det ofte kaldes. Adskillige helsingørske Kæmnere kunde ikke selv skrive deres eget Regnskab, og enkelte kunde end ikke læse det. Menigmand holdt Regnskab ved et simpelt Middel, *Karvestokken*. I Regnskaberne henvises der ofte til, at Karvestokken udviser det Tal, der er indført i Regnskabet. I den skar man en Skure for hvert Læs Grus eller Sten, Vognmanden aag til Byen, og for hver Kande Vin, Borgmester og Raad lod hente i Byens Vinkælder.

Karvestok

1640 voldte Karvestokken Klammer mellem Margrete Siersens og Byfogden Jørgen Baltzersens Kone Anne, der havde solgt og borget hende noget Øl. Margretes Pige Gertrud »vandt med hendes Ed med oprakte Fingre, at nu forgangen Sommer om de Tider, Kirsebærrene var modne, leverede Margrete hende udi Penge ni slette Daler, hvoriblandt var et Stykke Guld paa halvottende Mark, saa og en Karvestok paa Øl, hun af Byfogden bekommet havde. Samme Tid bar hun fornævnte Penge, Karvestok og et Fad Kirsebær hen i Byfogdens Hus og leverede baade Kirsebær og Pengene til Anne Jørgen Baltzersens, og Anna talte Pengene paa hendes Bord og sagde, det var alt rigtig. Saa annammede Anne Stokken og skar ud paa den, hvis som blev betalt. Dog paa hendes egen Stok skar Anne ikke af. Og bar saa Stokken ind i hendes Contor igen, kom saa ud og gav Gertrud 4 Sk. i Drikkepenge.«

Mærkerne i de to samsvarende Karvestokke skulde selvfølgelig udskæres ens og samtidig. Blev dette ikke overholdt, var Karvestokken ikke paalidelig som Regnskab. Ikke desto mindre blev den dog, saalænge Skrive- og Regnefærdigheden ikke var almindelig, daglig benyttet i den hjemlige Handel mellem Byens Borgere indbyrdes.

Det skrevne Ord blev først for Alvor nødvendigt, naar det »læst og paaskrevet« fik man »læst og paaskrevet«, læst for Samtiden, paaskrevet for Efterslægten. Derfor lagde man ofte en rørende Omhu for Dagen, naar man prentede de sirlige Tegn. Arbejdet skulde kunne staa for Efterverdenens Dom. Skriveren, som legende førte sin Fjerpen i skønne, men vanskelige Sving over det svære Papir eller Pergament, havde jo her en Lejlighed til ikke alene at vise sin Skrive»kunst« for en beundrende Samtid, men ogsaa at stille kommende Slægter et Mønster for Øje til Efterfølgelse.

Oftentimes fik han endogsaa Lyst til at pryde Skriftet med et eller andet Motto paa Bogens Forside, et Skriftsted eller andet moralsk Tankesprog, der kunde tale til kommende Slægter om Skriverens Visdom, Retsind og Fromhed, og fremsat i det latinske Sprog, yderligere bære Vidne om hans Lærdom. Som en Prøve gengiver vi følgende, hvormed fire forskellige Kæmner indleder Kæmnerregnskaberne 1569–72.

»Omnia dat Dominus. Non habet ergo minus.«

(Alt giver Gud. Han har derfor ikke mindre.)

(Den senere Borgmester og Tolder Fr. Lejel, Kæmner 1569.)

»Sobrij estote et vigilate / quoniam nescitis horam, quando venturus est filius hominis etc.«

(Værer ædru og vaager, eftersom I ikke vide Timen, naar Menneskens Søn kommer.)

(Den senere Raadmand og Tolder David Hansen, Kæmner 1570.)

»Subiecti estote, omni debito Magistratuj, propter deum.«

(Værer al lovlig Øvrighed underdanige for Guds Skyld.)

(Den senere Raadmand Andris Saxen, Kæmner 1571.)

»Confidite in me dicit d(omi)nus ego vici mundum.«

(Stoler paa mig, siger Herren, jeg har overvundet Verden.)

(Den senere Borgmester Hans Nielsen, Kæmner 1572.)

Indtil 1579 var Kæmneren valgt blandt Raadmændene, men fra 1580 vælges der aarlig to Kæmnerer udenfor Raadet, og det er da sjældent at træffe en Kæmner, der udtrykker sig paa Latin. Hyppigere finder man en, der ikke kan skrive sit Navn, men blot tegne sit Bomærke (se f. Eks. Hekseregningen i det følgende).

De velhavende Borgmestre og Raadmænd havde hyppigt gaaet

i den lærde Skole, og selv om de ikke alle var stive i Latinen, hvad der i en By som Helsingør ellers nok kunde være nyttigt, saa var der dog, som følgende Eksempel viser, altid nogle iblandt, der kunde udlægge Latinen for de andre. »fortolked paa Danske«

»1549 blev samtykt af baade Borgmestre deslige af Raad og Byfoged her sammesteds, at Ninianus Blacki hans Pasbord blev beseglet med Byes Indsegl, hvilket han drog af Landet med Bevis og Seddel (inde-)holdendes, at han var Byes Indvaaner og havde hjemme her i Byen, hvilket *Hans Davidsen fortolked ud paa Danske for Borgmestere*, efterdi det var skrevet paa Latin, og *Henrik Mogensen sammeledes det udsagde for Per Willumsen Byfoged*. Derefter af dennem alle samtykt og saa beseglet udi Borgmester Christians Stue udi Borgmester Sanders Fraværelse.«

Ogsaa for Byskriverens Vedkommende synes det, som om Vid-det er i Aftagende. Man kan næppe finde et for sin Tid mere træffende Motto for en helsingørsk Tingbog end det, som Morten Nielsen Skriver satte foran i »Byes Bog paa Sager fra Anno 1566 til Enden i Anno 1570«: *Byskriveren*

»Famam seruare memento
Qua semel amissa: p:.... n:.... e:....«
(Sørg for at bevare dit gode Navn og Rygte,
thi naar det een eneste Gang er mistet .....)*)

Og det er ogsaa en gylden Sandhed, som Laurids Skriver 1583 indleder sin Tingbog med:

»Med Tale er mange overvunden,
med Tie er faa i Skade befunden.«

Begge har de Tanken rettet mod dem, der stod for Skranken, og for hvem det ofte gjaldt Liv og Velfærd.

Mindre fyndigt og mere vendt imod sit eget er følgende Indledning af en af deres Efterfølgere:

»Anno 1634 d. 6. November haver jeg Peder Povelsen begyndt at skrive til Raadstuen udi denne Bog. Gud oplyse mig ved den Helligaand den udi saaledes at skrive, at det kan være Gud til Ære, min Næste uden Besvigelse, (at) jeg kan have Gud til Ven og en god Samvittighed og blive et Guds Barn og evig salig.«

Og endelig er vi i følgende Nytaarsdigt inde i ganske indholds-løst Verse-mageri i Wadskærsk Stil:

*) Det er ikke lykkedes at finde ud af, hvor disse Ord stammer fra, og hvorledes Forkortelsen »p: n: e:« skal tydes. Meningen er dog utvivlsomt, at naar man har mistet sin Ære, er den tabt for steds.

Slutte vil vi her med Glæde
 Det fuldbragte gamle Aar, 1732
 I et nyt med Gud indtræde, 1733
 Gid det og lykosaligt gaar.

Det viser imidlertid, at Traditionen endnu holdtes vedlige.

Rand-
tegninger Ikke mindre interessante er de Randtegninger, hvormed enkelte af Byskriverne ledsager Tingbogens Tekst. Der brugtes ingen Pa-ginering, og Hensigten med Tegningerne og de hosstaaende Indholdsangivelser er at gøre det lettere for Byskriveren selv og hans Efterfølgere at finde en Sag, der tidligere har været for paa Tinge. I det følgende gengives en Del af disse ejendommelige Figurer, der i Tingbogen er anbragt i Marginen ud for den Tekst, de henviser til, medens de her af Pladshensyn er samlet paa Side 87 og 89 og ordnede i tre Spalter paa hver Side.

I nedenstaaende Forklaring betegnes Tegningerne ved et to-cifret Tal, saaledes at det første Ciffer angiver Spalten og det sidste Figurens Nummer i Spalten, regnet fra oven.

Vi har da først Fig. 11 »*Borger edt giordis*«, der ligesom 13 »*Jenns Schaubo bleff borger*« viser den sværgende højre Haand med tre oprakte Fingre. Mellem disse ses (Fig. 12) et Skjold og Ordene: »*Om wabn oc werghe*« — Borgerne opkaldtes paa Raadstuen for at gøre Aftale med Borgmestre og Raad om, hvad Vaaben — Hellebard eller Rør og Degen — de skulde forpligte sig til at holde. Ved Fig. 14 skal den lille Fisk vise, at Sagen gælder Fiskerne. Indskriften »*Dyrth fiskekiøb — Straff*« hentyder til, at disse er bleven truede med Straf, hvis de tog højere Pris end den af Borgmester og Raad fastsatte. 15 og 16, Øksen og Oksen med Overskriften »*Schlachternne*«, gælder et Tilfælde, hvor ogsaa Slagterne var faldet for Fristelsen til at tage for meget for deres Varer. Til lignende Advarsler henviser Fig. 21 — en Haand med Pennefjer, Fig. 22 — en Vægt — (Tilhold om at bruge ret Maal og Vægt), Fig. 23—26 forskelligt Bagværk (Advarsel mod at bage undervægtigt Brød) og Fig. 34 »*Om Schatt att betalle*«. Fig. 27 »*Winndnisbyrdt paa sam(m)e sagh*« — en Arm med sværgende Haand betegner en Edsaflæggelse, de hosstaaende Bomærker er Mærker paa nogle Tjæretønder, om hvilke der førtes Retssag. Fig. 31—33 fremstiller tre Dyr, der henviser til Advarsler mod at holde Hunde og Svin. Teksterne: »*Sckich om Suynn att holde*«, »*Om Swyn*« og »*Hunt*« viser, at de to første Tegninger skal forestille Svin, og den sidste en Hund, hvad vel ikke kan siges at være umiddelbart indlysende. Nederst i tredje Spalte henviser Ordene »*Benaadelsse*« (uden Tegning), »*Straff*« (med et Ris) og de to sammenlagte Hænder til henholdsvis en Benaadning, en Kagstrygning

Borger edt
giordis

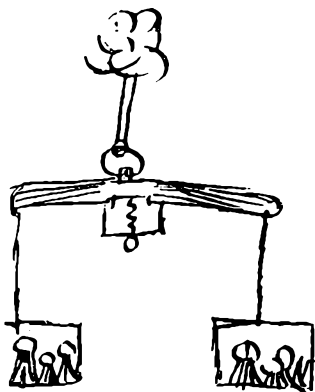
Nota

Sking om Snyim
att gulle

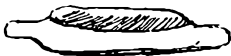
Om waer or
værgje

om Snyim

Isimæ Sgandis
bleff borjer

Nota

Dyrtis fyke ludo

Straff

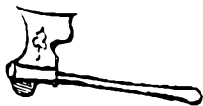
Om Sgatt att
bralle

Stagterme

Benædelise

no imdijordt
pa a samre sagt

Straff

Randtegninger til Helsingørs Tingbog. Spalte 1 - 3.

og endelig en venlig Forsoning, der, som den her ikke medtagne Margintitel udtrykker det, skulde danne »*En grunduoll*« for Fremtiden.

Næste Spalte (S. 89) begynder med en »*Schouff*« (Fig. 41), bestaaende af et enligt Træ med en ensom Fugl. Den hører til den i I. S. 135 refererede Sag, hvor Lensmanden truer »enhver ved sin Hals at straffes, som henter Brænde i Skoven, grønt eller raad-dent«. Fig. 42 og 52 forestiller Fiskegarn, den første henviser til Striden med »*Huens Fiskere*«, den anden til en Advarsel mod at bruge »smærre Masker« end det Mønster, der hænger paa Raadhusporten (I. S. 31). Fig. 51 skal forestille et Vinglas og er Skilt for en Advarsel »*Om nye seduane och vbrugelige bekostninger etc.*« d. e. overflødig Drik ved Bryllupper og andre Gæstebud. Fig. 61 har Indskriften: »*Klochernne att Ringis for liig*«, og afmærker Taksten for Klokkeringning ved Begravelser. Nedenunder ses et »*Broekaer*«, om hvilke nærmere I. S. 178. Forneden har vi i Fig. 43 »*Krogsenns weyermølle*« (d. e. Kongens Vejrmølle, som hører under Krogen Slot), en ganske god Tegning af en gammel Stubmølle. Fig. 53 er en Øltønde tegnet paa Jonas Tværmoses Facon saaledes, at begge Ender ses samtidig, Teksten, »*Michill Schreder om gamle iordebreffue paa hans gaardtt*«, viser, at det er en »Skødetønde« (se I. S. 415). Han fik udleveret nogle gamle »Jordebrev«, som havde ligget i Byens Forvaring, og »derimod tilsagde Michel at ville give til Byen en Tønde godt Rostokkerøl, naar han-nem tilsiges. Derpaa fik han Borgmester Jacob Hansen sin Haand«. Under Tønden staar: »*Marinne Ottis Renndestenn*«.

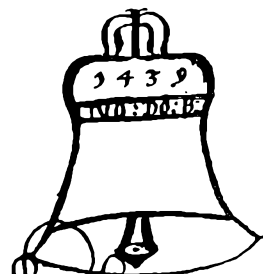
Fig. 63 har i Tingbogen Titelen »*Haardræt*«. Den forestiller Bent Skonings Haand, der trækker hans Hustru Charine i Haaret. Bent var udi Rette anklaget »for ond og ukristelig Omgængelse, han skiller sig udi med hende, med onde Ord og Banden, Slet (d.e. Slag) og Livs Undsigelse« . . . »item nu senest han slog hende, drog hende i Haaret bort og igen«, ja, han havde »aldeles myrt hende, hvis da ikke godt Folk havde kommet hende til Hjælp«.

I Fig. 64 skal Tekst og Tegning læses ud i eet: *Frederich Gigler*. Frederik Hansen Gigler »blev utaf Byes Tjener ved ferske Ger-ninger optagen med en vilder Kvinde, gik her i Byen, hvilken han havde opdraget med sig paa Hvælvingen her i Sognekirken og blev befunden der at have sin Ulyst og slemme Handel med hende«. For »slig en uhørlig og slem Sagis Bedrift« skal han »slaaes til Kagen og forsvære Sjællands Land og Helsingørs By«. Fig. 65 har oprindeligt forestillet en Klokke og hentydet til, at der var Klage over Klokkeren for Forsømmelse med hans Embede. At Klokken senere er overstreget, betyder, at Klokkeren fik Tilgivelse for sin Forseelse.

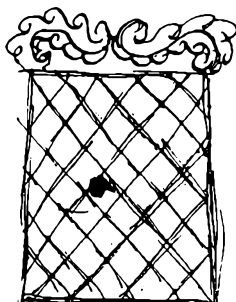
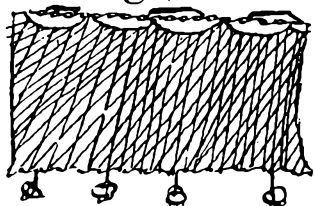

Om nye lødiane
og yvrigelige
bølsringer 27

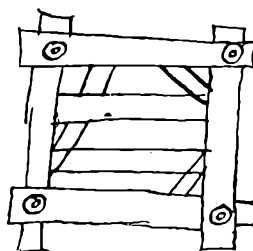

Klokkerne om
Kongis for høg

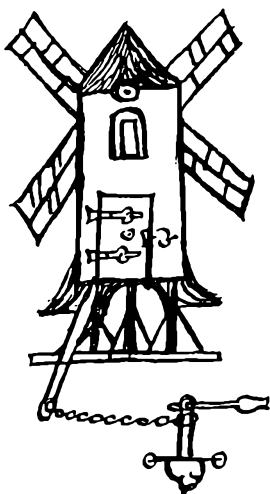
Huens fyttere

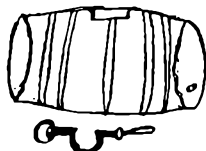
Broe faer

Om frogernes
weyermølle

Wingill Schroder
om gamle wode,
brevne paa faus
gaorden

Marinne Dnis
vennede fem

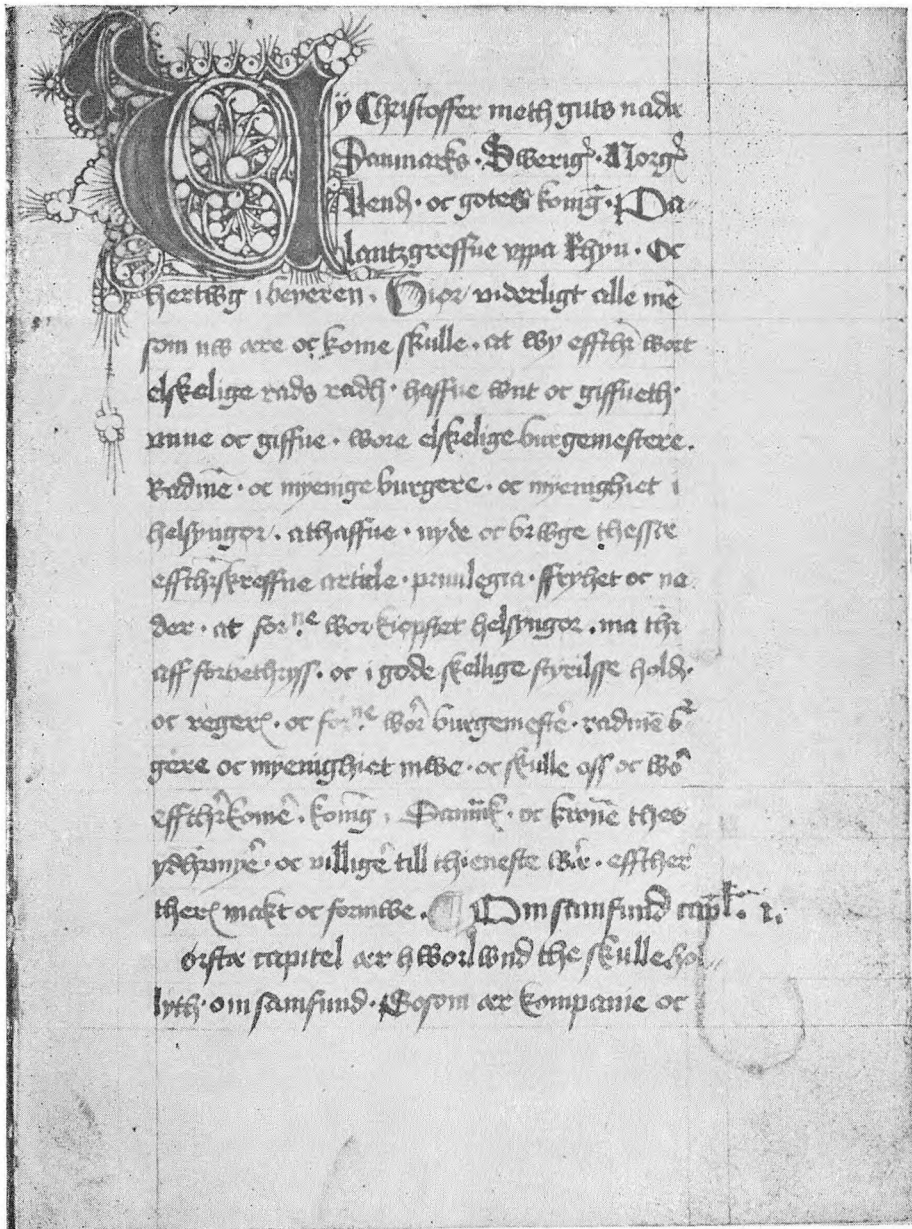
Jandire
u
em

Man vil af de anførte Træk forstaa, at de gamle Tingbøger eller Regnskabsbøger ikke var som i vore Dage en Række forskelsløse Numre. Den enkelte Bog var særpræget som Produkt af sin Mand og sin Tid, og det var med Stolthed, at Byskriveren, der 1612 tegnede det kønne Titelblad, som er gengivet S. 71, underneden tilføjede »*udi Morten Knudsens Tid*«. Ogsaa Bogens Ydre var særpræget. En var købt hos en omvandrende Bogfører, en anden lavet af Byens Bogbinder. Form, Størrelse og Udstyr bestemtes af det højst begrænsede Udvalg af Papir og gamle Pergamenter, der tilfældig var til Fals i Byen, medens Bindets Udsmykning, hvis en saadan fandtes, var en uafbrudt Rækkefølge af de Figurer, der kunde frembringes med de faa Stempler, der stod til Bogbinderens Raadighed, gentagne i en Uendelighed. I Modsætning til de moderne Produkter fra Nutidens Protokolfabrikker stod Dattidens Bogbinderes Værker som hver for sig saa rige paa Ejendommeligheder, at de kunde betegnes ved Hjælp af disse. 1605 indskrives et kgl. Mandat i »den store Bog med Regalpapir«. 1630 bliver de, der skal sendes til Tugthuset, »indskrevne i den store, sorte Bog«. Og den Vedtægt, som 1551 blev gjort om Skoven, »findes udi den store Bys Bog med det hvide Pergament, som Spændet er paa Siden, og noget nær først udi Bogen«. Ganske som naar det gjaldt Gader, Huse og Mennesker, havde man endnu Tid til en omhyggelig Beskrivelse, hvor en senere Tid stryger Individualiteten med et Navn eller Nummer.

I det Tidsrum, som her omtales, havde Papiret paa de fleste Omraader forlængst fortrængt det dyre Pergament. Men til Dokumenter af særlig Vigtighed foretrak man endnu dette langt solidere Materiale. Vi har før nævnt de Pergamentstavler, der var ophængt paa Raadhuset, indeholdende en Forordning om *Bryllupskost* og *Herluf Trolles Gavebrev* til Skolen. Senere anbragtes her paa samme Maade den Bestemmelse, der forbød at føre Klage over et Medlem af Raadet frem paa Tinge, før den var fremsat *inden lukte Døre* for Raadet. Og den Kopi af Kongl. Majst.s Brev »*borgerlig Politi og Handel anrørendes*«, som Laurits Skriver 1585 »*udskrev paa Pergament*« er sagtens ligeledes indrammet og ophængt. Endnu saa sent som 1642 købes der » $\frac{1}{2}$ Skind Pergament, som efter Borgm. og Raads Befaling blev skrevet den Anordning anbelangendes Taksten for Kødet paa Torvet.«

Erik af Pommerns Privilegium af 2. Juni 1426 er ogsaa udfærdiget paa Pergament, dog uden at der er lagt saadan Vægt paa Udstyret, som det kunde formodes, at man vilde anvende paa Dokumentet om Byens Grundlæggelse. Langt omhyggeligere udført er det Ekspl. af *Helsingørs Stadsret*, af hvilket her er gengivet Forsiden af Bindet (II 79) og første Side af Teksten (II 91), og som vi i det hele skal omtale lidt nøjere.

Første Side af Helsingørs Stadsret.

Vy Christoffer meth guts nade Danmarks. Swerig(es). Norg(es). Vend(es) oc gotes koni(n)g. Palantzgressue vppa Rhyn. Oc hertwg i beyeren. Gior viderligt alle me(n) som nw ære oc kome skulle. at wy effth(e)r wort elskelige rads radh. hassue wnt oc giffueth. vnne oc giffue. wore elskelige burgemestere. Radme(n) oc myenige burgere. oc myenighiet i helsyngør. at hassue. nyde oc brwge thessæ effth(e)rskreffne article. priuilegia. fryhet oc nader. at for(skreff)ne wor kiøpset helsyngør. ma th(e)r aff forbethryss. oc i gode skellige styrilsse hold(es) oc reger(es). oc for(skreff)ne wor(e) burgemeste(re). radme(n) b(ur)gere oc myenighiet mwe. oc skulle oss oc wo(re) effth(e)rcome(re). koni(n)g(er) i Danm(a)rk. oc krone(n) thes ydh(e)rmye(re). oc villige(re) till thieneste wæ(re). effther ther(es) makt oc formwe. — Om samfund cap(ite)l 1. (.)ørste capitel ær hworlwnd the skulle hollyth om samfund. Sosom ær kompanie oc

Det maa først bemærkes, at ganske vist er de Afskrifter, man kender af Helsingørs Stadsret, daterede Calixtus' Dag (d. 14de Oktbr.) 1443, men dette beviser ikke, at Helsingør har faaet sin Stadsret ved den Tid eller af Christopher af Bajern. Stadsretten er nævnte Dag udstedt for København. Senere bliver den gældende i flere danske Byer, saa den i enkelte Afskrifter kaldes Kong Christophers »almindelige Stadsret« eller »Stadsret for Købstæderne i Danmark«, hvad den dog heller ikke har været. Man kender flere Afskrifter af Helsingørs Stadsret. Paa Sorø Akademi findes en af 1754, i Rigsarkivet en af 1648, og paa det kongelige Bibliotek to, ligeledes fra det 17. Aarhundrede. Ingen af disse giver nogen Oplysning om, hvornaar Stadsretten er bleven gældende i Helsingør. Anderledes med det her afbildede Eksemplar. Det er, som Indskriften paa Bindets Forside oplyser, paany indbundet 1579. Dette Aarstal leder straks Tanken hen paa en af Helsingørs fornemste Mænd, *Frants Lauridsen Skriver*, der netop i dette Aar blev Borgmester og — sagtens for at fejre sin Embedstiltrædelse — skænkede Kirken en *Malmdøbefont*, der vog 1200 Pd., og et smukt bibelsk *Maleri* til Skriftestolen, forestillende den gældbundne Tjener.

*Frants
Lauridsen
Skriver*

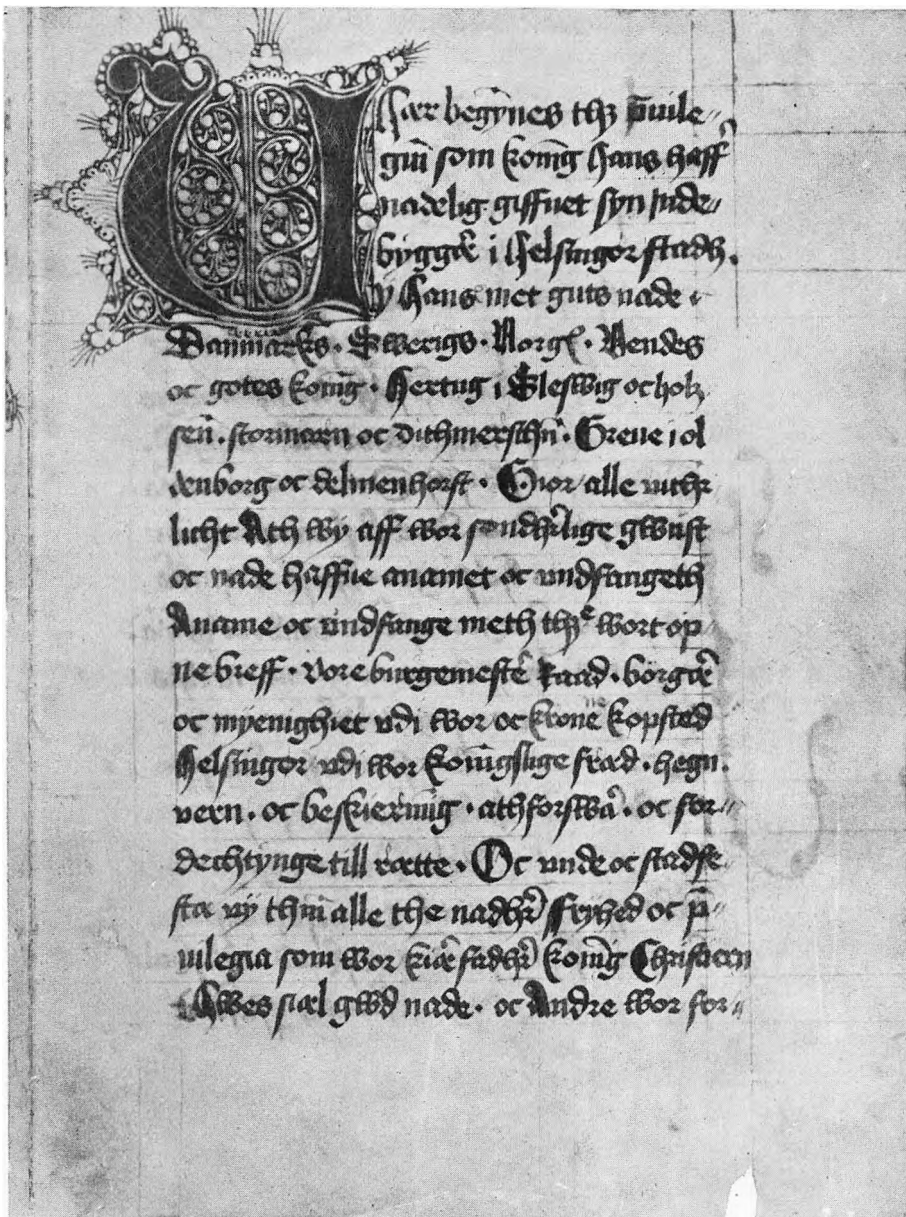
Ser man efter i Kæmnerregnskabet, finder man følgende Poster, som giver lidt yderligere Oplysninger:

»End betald Frants Skriver, som han gav Bogbinderen
for Byes Privilegier ..... 1 Rdlr. 4 Sk.

End antvordet Morten Byskriver, som han betalde Bogbin-
deren, for han bandt Byes Lovbog og tillod de Recesser,
som derudi sidder hos bunden ..... Summa 3 Rdlr.

Den Lovbog, her er Tale om, er *Jydske Lov*. Ved Domsaftsigelser henvises der ofte til denne, foruden til Helsingørs Stadsret og *Recesserne*. Det er da de trykte Lovbøger, der samles i det sidstnævnte Bind.*) Det førstnævnte er derimod uden Tvivl det gamle Haandskrift, som vi her skal omtale. Dette fremtræder i et solidt Hellædersbind med 8 ornamenterede Messingbeslag paa Hjørnerne, to Messingspænder og ganske vellykkede Ornamentter i Blindtryk. Titlen er trykt uden paa Bindet i Guld, hvad Bogbinderen ikke er sluppet heldigt fra. Derimod er selve Haandskriftet smukt udført og forsynet med nydelige Begyndelsesbogstaver i røde og blaa Farver. Det indeholder ialt 32 beskrevne Perga-

*) 1599 blev der købt »en ny jydske Lovbog til Byes Behov at bruge paa Raadstuen« for 2½ Mk., og 1642 hedder det: »Givet Urban Bogbinder for en af de Bøger Christen Ostensen, Raadmand udi Roskilde, haver ladet trykke, som bliver ved Raadstuen her sammesteds 2½ Dlr.« Sidstnævnte er sandsynligvis en af C. O.s Udgaver af *Glossarium juridicum*, en Art juridisk Ordbog.

Første Side af Kong Hanses Privilegium for Helsingør.

Hær begyn(n)es thz p(ri)uilegiu(m) som koni(n)g Hans hall(uer) nadelig giffuet syn indebyggæ(re) i Helsingør stadh. Vy Hans met guts nade Danmarks. Swerigs. Norg(es). Vendes oc gotes koni(n)g. Hertug i Sleswig oc Holzs(t)en. stormarn oc Dithmersch(e)n. Greue i oldenborg oc Delmenhorst. Gjør alle vith(e)rlicht Ath wy aff wor søndh(e)rliche gwnt oc nade halfue anamet oc vndfangeth Aname oc vndfange meth thz(t)e wort opne breff. vore burgemeste(re) raad. borgæ(re) oc myenighiet vdi wor oc krone(ns) kápsted Helsingør vdi wor koni(n)gslige fræd. hegn. vern. oc beskiermi(n)g. ath forswa(re). oc fordechtyngæ till rætte. Oc vnde oc stadfestæ uy th(enne)m alle the nadh(e)r fryhed oc p(ri)uilegia som wor kie(re) fadh(e)r koni(n)g Christiern hwes siæl gwd nade. oc andre wor for-[fædre] . . .

mentblade, til hvilke man ved Indbindingen 1579 har føjet 91 Papirblade til senere Tilføjelser. Disse blev dog aldrig foretaget. Alle Papirbladene er blanke. Af Pergamentbladene indeholder de første 24 Helsingørs Stadsret, de næste 4 Kong Hanses Privilegium for København af 7. Jan. 1485 og en mindre Bestemmelse »Om Jord Leje«, udstedt St. Gregorius Paves Aften Onsdag den 11. Marts 1506. Derefter følger Register til Stadsretten — 3 Blade og til sidst Register til de efterfølgende Privilegier — 1 Blad. Haandskriftet er utvivlsomt skrevet med samme Haand og kan derfor ikke være ældre end 1506. Skriften kunde iøvrigt snarest synes ældre, og Udfærdigelsen maa da antagelig være sket i 1506 eller de allernærmeste Aar efter. Privilegiet af 1485 har til Overskrift: »Hær begyn(n)es thz p(ri)uilegiu(m) som koni(n)g Hans haff(uer) nadelig gifuet syn jndebyggæ(re) i Hesingør stadh.« De følgende Ord: »Vy Hans met guts nade Danmarks, Swerigs, Norg(es), Vendes oc gotes koni(n)g . . . .« viser imidlertid, at Dokumentet ikke kan være skrevet 1485, thi først efter at Kong Hans 1497 var bleven Herre i Sverige, antager han Titel af Sveriges Konge. Ligesom for Stadsrettens Vedkommende gælder Dateringerne 1485 og 1506 den Dag, disse Privilegier er tildelt København. Og det er sandsynligst, at Helsingør blot har erhvervet sig denne Afskrift af disse for København udstedte Privilegier, hvad enten dette nu er sket med eller uden Kongens Tilladelse. Derimod er der ingen Tvivl om, at vi her har for os det Eksemplar af Helsingørs Stadsret, som i det 16. Aarhundrede sammen med Jydske Lov og Recesserne var den gældende Ret for Byen, hvorefter der dømtes paa Tinge, og hvoraf man, inden Forbryderen »stod i sin Ret«, forelæste ham den Paragraf, han havde syndet imod. Af disse gamle Pergamentblade har Byfogden læst mangan lovfældt Mand hans Skæbne, eller som det hed »læst ham Teksten« d. e. Lovens Tekst.

*Privilegium
1485*

Slutornament paa forreste Side af Helsingørs ældste Tingbog.

HVAD TINGBØGERNE FORTÆLLER OM LOV OG RET OG GAMMEL SÆDVANE

»Jeg bor midt iblandt mit Folke.
2 Kong. 4. 13.

RETSLIGT VÆRN. LAV OG SAMFUND. Udstødelse

I Smedenes zünfftige Vedtægt, den saakaldte »Vorsage«, som belærer Ungersvenden om, hvorledes han skal forholde sig under sin Vandring, hedder det om hans Ankomst til en By:

» . . . saa kommer Du til en Galge. Du skal hverken glæde dig eller sørge over, at der hænger en i den, men Du skal være glad, fordi Du paa den kan kende, at der er en Købstad i Nærheden. Naar Du er naaet frem til den, sæt Dig saa ned en Stund og tag et Par pæne Sko paa, og gaa saa ind i Staden. — Saa vil Portvægteren raabe Dig an: »Hvor skal Du hen Ungsvend?« Sig saa ikke, at Du kommer langvejs fra, men altid »fra nærmeste By.« Saa slipper Du lettest ind«.

*Vartegn for
en Købstad*

Ad hvilken Vej man end kom til det gamle Helsingør, vilde man netop møde det her nævnte Kendetegn paa en Købstad. Kom man fra Esrom eller Søborg stod her »Galgen ved St. Anne« (paa Iskulebakken), ad Vejen fra København traf man Byens fornemste Galge paa Stejlebakken, senere allerede ude ved Galgebakken ved Trykkerdammen (I. 97, 98), og Skipperen, der stod Sundet ind, havde straks for sig paa Stranden nord for Kronborg ikke alene Stejlerne, men ogsaa den saakaldte Vippegalge. Her var det, at »Tomas Tucher, en Engelsk, som herudi Sundet blev paagreben for Sørøverisag«, 1616 blev »udi i en Vippe ophængt«, og her benyttedes den endnu 1787 af Militæret. Kommandanten lod da Galgen flytte længere ud ad Lappen til, for at de paa Grønnehave eksercerende Soldater skulde slippe for det uhyggelige Syn og den derfra udbredte Lugt, men herimod protesterede Slotsforvalteren paa Marienlyst og Beboerne af Lappen, understøttede af Magistraten, og Retterstedet maatte flyttes tilbage til sin gamle Plads, da »derved bedst kunde opnaas Hensigten med slige Executioner, nemlig Afskys Opvækkelse hos de Efterlevende, eftersom Stejlen der mere stod til Beskuelse baade for Militær og andre Forbigaaende og desuden for de igennem Sundet Sejlende«.

*Galge
og Stejler*

Her er det kun det afskrækkende Moment, der fremhæves, men for Renæssancetidens vandrende, lovlydige Haandværkssvend var Galgen først og fremmest Vidnesbyrd om en større Retssikkerhed, der herskede indenfor Byens Mure.

I Sikkerhed

Efter sin milelange Vandring ad lidet befærdede, vildsomme Veje, der ofte førte gennem Skove og Ødemarker, hvor der var

langt til Lov og Ret, og hver maatte stole paa sit Værge, kunde han føle sig tryk, thi selv om den fremmede ikke fuldt ud nød samme Værn som den bosiddende Borger, var han dog beskyttet ved de strengere Straffe, som Stadsretten fastsatte for alle Lov-overtrædelser. Han kunde derfor ved Ankomsten til Svendekroen trygt aflevere sit Vaaben til Krofader.

Et af de sikreste Kendetegn paa Købstaden var netop dette, at den som en særlig Retskreds er undtagen fra den sædvanlige stedlige Jurisdiktion. Ligesom Voldgrav, Bymur og Porte viste den fremmede, at man her var rede til at værgе sig mod fjendtlige Overfald, saaledes talte ogsaa Rettens iøjnefaldende Virkemidler deres bestemte Sprog. Ikke alene Galgen og Stejler i Byens Udkant og Skafottet, som rejstes ved Galgen, ved Toldboden eller paa Bytinget, men ogsaa Kag'en paa Kagholmen, senere paa Torvet, Halsjærnene paa Skibsbroerne og paa Torvets fire Hjørner, og Træhestene paa Torvet og i Kronborg Slotsgaard, saa vel som den kolde, fugtige og mørke Raadstuekælders tilgitrede Vinduer, bag hvilke lød Suk og Klage fra Fangerne, som sad i Stokken, sluttet i Bolt og Jærn, virkede alt i alt som en alvorlig Advarsel til Ugerningsmænd, der havde ondt i Sinde, men som et overbevisende Tilsagn om virksom Beskyttelse for Godtfolk, der søgte Byen i ærligt Samkvem.

Ulige Vilkaar
En Retstilstand som vore Dages med *lige Vilkaar* overalt i Landet og for alle Samfundsklasser var utænkelig ikke alene i Middelalderen, men ogsaa langt senere. Det betød mindre, at de forskellige Landskaber endnu havde deres særlige sjællandske, skaanske og jydskе Lov, thi dels blev jydskе Lov efterhaanden almindelig brugt ogsaa paa Øerne, og dels havde forskellige Recesser udjævnet de Forskelle, der kunde være, saa det næppe medførte nogen større Forandring, da man ved Christian V's Danske Lov fik ensartede Retsregler for hele Landet. Af stor Betydning var derimod den *Ulighed*, der herskede mellem de *forskellige Samfundsklasser*, idet Adel og Gejstlighed ikke var samme Ret underkastet som de ufri Stænder, og »en soren Borger« i Købstaden ikke kunde sættes i Kælderens som enhver anden upriviligeret Person, med mindre han var greben i Drab eller Tyveri paa ferske Gerninger, saa Ejermanden kunde føre ham til Tinge med de stjaalne Koster bundne paa ham.

Lovens Rækkevidde
Endelig var der endnu i det 17de Aarhundrede langt fra en Forordnings Udstedelse til dens Gennemførelse. Et talende, men ikke enestaaende Eksempel i saa Henseende er det, naar det helsingørske Smedelav ganske uhindret bestaar 1620, skønt Christian IV 1613 ophævede alle Landets Lav og først 1621 atter tillod deres Genoprettelse.

Lov og Ret skabtes nemlig ikke alene fra oven ved Landsherrens eller Magthaverens Bud, men groede maaske nok saa frodigt, og nok saa sikkert op fra neden af gammel Skik og Sædvane følgende disses Tilpasning efter nye Tidens Krav. Landsherrens Myndighed havde aldrig været helt at lide paa. Dels slog hans Magt ikke til, dels var han for langt borte. I første Omgang maatte den enkelte Person klare sig selv. I Blodhævnens Dage fandt han Støtte i Slægten eller i Fostbroderskab. I Landsbyen var Forskellen mellem Slægt og Bylav ikke stor, og her regeredes efter Vider og Vedtægter, i hvilke hævdvunden Skik var optegnet. I Byerne, hvor Befolkningen ikke saaledes var opvokset paa Stedet, var Sammenslutning ikke mindre nødvendig, og her specialiseres Bylavet i flere Gilder og Lav for Købmænd og de forskellige Haandværk.

I Helsingør har vi Lav for de fleste Haandværk og desuden et *Gilder* St. Annæ, et St. Gertruds, et St. Knuds og et Hellig Trefoldigheds Gilde. Af disse rummede de to første den jævne Borgerstand. St. Knuds Brødrene hørte her som andetsteds til de fornemste Borgere. Dette ses bl. a. deraf, at naar det gjaldt at sværge en Broder fri for en Sag, han var sigtet for, maatte 1516 en St. Knuds Broders Ed gælde lige med tre andre Mænds. Af Kæmnerregnskabet for 1561 ser man, at alle Brødrene udi det hellige Trefoldigheds Gilde i Helsingør (1561) skænkede til Hjælp at bygge og forbedre Raadhuset med 100 Mark dansk. Der kan derefter ikke være Tvivl om, at det bestaar af Byens mest velhavende Borgere, og man fristes til en Formodning om, at det kan være identisk med St. Knuds Gildet. Helgennavnet kan jo være forsvundet ved Reformationen paa lignende Maade, som det skete for St. Annægildet, der fortsætter sin Tilværelse som Helsingørs lille Ligkompagni.

Gilder og Lav kunde vel yde deres Medlemmer en vis Retsikkerhed, men deres Maal var begrænset til at *hjælpe deres egne*. Stadsrettens Rammer er videre. Her gælder det hele Byens Befolkning og dertil ogsaa dens Gæster.

»Vorder nogen Mand, i hvo han helst være kan, *udenbys Mand eller indenbys Mand* nogen Sted slagen, tyttet eller dragen imod Retten, da skulle de Naboer, der næst bo, om dennem det til vidende vorder, være sig Dag eller Nat, hvad heller Klokkeren ganger eller ej, løbe straks dertil og redde dennem, som Uret sker. Findes nogen, som det vel ved og ikke saa gøre vil, han bøde 10 Mark, halvt Konningen og halvt Byen.« Ligeledes skal Byøvrigheden hjælpe en fremmed til at faa Penge, han har til gode, inden trende Solemærker, medens en Borger maatte vente 14 Dage. Og »griber nogen Gæst eller udenbys Mand sin Tyv i Helsingør og der fanger Dom over ham, da kan han med

Fogdens og Raadsens Minde føre ham bort med sig, hvor hannem lyster«. — Paa Torvet skal der herske *Torvefred*. »Og den Fred skal staa fra det Solen ganger op om Morgenen, og saa til hun ganger ned om Aftenen.« Bryder nogen Torvefreden, maa han bøde »tre Gange 40 Mark til Kongen, Byen og den, som Skaden fanger«. (Helsingørs Stadsret.)

*Bøder
til Kongen
og Byen*

At Byen saaledes ved Landsherrens Hjælp til Retshævdelsen *sikrede sine Gæsters Liv og Ejendom* var den første Betingelse for at faa fremmede Købere og Sælgere til at indfinde sig (I. 33) Men de fremmede, som kom og turede om i Byen nogle faa Dage, før de sejlede videre, var en Fare for Byfreden. Derfor maatte der ikke alene af Hensyn til de fremmede, men ogsaa til Værn for Byens egne Borgere sættes forhøjet Straf for Lovovertrædelser paa Byens Grund, bl. a. i mange Tilfælde en Bøde til Kongen og Staden paa indtil 40 Mark til hver, udover Erstatningen til den skadelidte. Det var Byfogdens Pligt at vaage over, at disse Sagefaldsbøder kom ind, og af den Grund fik han ogsaa en vis Forpligtelse til at rejse Sag, hvor det drejede sig om Forseelser, der medførte slige Bøder.

Iøvrigt maatte oprindelig enhver selv om at rejse Sag. Den dræbtes nærmeste lod Drabsmanden tiltale, og den bestjaalne rejste Sag mod sin Tyv, betalte Bysvenden for Tyvens Kost og Tæring i den Tid, denne sad i Raadhuskælderen, og maatte selv stille med en Bøddel, der kunde hænge Tyven, ligeledes paa den bestjaalnes egen Regning.

*Sagvolderen
betaler*

Da to Tyve 1592 havde opbrudt en Skomagerbod og stjaalet Sko og Læder, maa Skomageren selv betale Mestermannen for deres Kagstrygning. Byfogden udlagde dog senere ofte Pengene for Sagvolderen, og det kunde da blive vanskeligt at faa denne til at betale. 1630 maatte han i en saadan Sag tiltale *Niels Kræmmer* for Omkostningerne ved en Tyvs Henrettelse. Niels Kræmmer havde endda forud bestemt forpligtet sig til, »at dersom fornævnte Misdæder maatte blive pint og rettet, som en Tyv med Rette bør, vilde han udstaa al Omkostning«. Men da han var stævnet i Rette for Pengene, »tog (han) til Jorden og tog noget Sand imellem sine Fingre og sagde, (at) han ikke vilde give saa møgit derfor.«

*Forbryderen
betaler*

Egentlig var det naturligvis Forbryderen, der selv skulde udrede Sagens Omkostninger, men oftest var Fordringen her uerholdelig. »Efter afgangne *Else Fiskers* udi det gamle Kloster, hvilken er bleven *heden rettet til Ilden* for sine Misgerninger«, var der dog saa meget, at der »efter at al Omkostning paa hinder saa vel som hendes bortskyldige Gæld« var betalt, endda var over 100 Dlr. til Rest, der som forbrudt Gods deltes mellem Kongen og Byen. Men saaledes var Forholdet meget sjældent.

Reglen var, at Sagvolderen maatte betale, og slig Bekostning kunde ramme

en fattig Mand over Evne. Man kan derfor træffe Eksempel paa, at der paa Tinge gøres *Forbøn for Tyven af Hensyn til den bestjaalne*. Dette forekom 1573, og da vedkommende Sag i flere Retninger er oplysende, skal den her gengives i Sammenhæng.

En norsk Kvinde *Charine Jørgensdatter* kom en Lørdag Aften nævnte Aar til Oluf Fiskers Hus »og med grædende Taare beretted for hans Hustru *Charine Jørgensdatter* (Ingeborg), at hun *ikke kunde faa Hus*«. Hun fik da Husly et Par Dage, men kom siden til Tyre Smeds og var der en lang Tid at sy. Siden kom hun atter til Olufs »begærendes Hus en føje Tid til hun kunde sig anderledes forsyne«. Hun fik da Lov at blive der 2—3 Nætter.

»Nu forgangen Tirsdag Morgen kom Oluf af Søen med sine Sildegarn, og hans Hustru var ved Stranden at hjælpe ham med Garn og andet derhos at opfly, og Charine var hjemme at skulle se deres Børn og Hus til Bedste. Da tog hun hans Nøgle og gik til hans Kiste og udtog deraf en rød engelsk Kjortel, en brun Klædeskjortel og en sort engelsk Trøje, item en Skjorte, 4 Alen Hørlærred, 2 Linhatte, 2 Halsklæder og et gammelt Handklæde.«

»En Gang eller toser*)« var hun udi Gadedøren. Der brølagdes for Døren, og Jens Klokker og hans Pige stod derhos. Charine »spurgte om Ingeborg monne ikke komme snart ind og sagde sig at ville udgaa til sit Hverv, og hun ikke vilde vække Barnet, (men bad dem) at se til Huset.«

»Hun gik fast heden frem ved David Slagters Dør og kom saa ud af Byen.« Straks efter kom Ingeborg. Hun saa straks, at Klæderne var borte, og Jens »søgte da ud mod Møllebakken og saa hende borte ved Skoven og opløb hende. Og da han kom til hende og spurgte, hvort hun vilde heden, og hvi hun havde sig saa adbaaret, begæred hun, han vilde lade hende gaa. Og han da kom hende med sig tilbage, saa hun blev fangen«.

Hun blev nu forhørt paa Raadstuen og bekendte. Borgmestre, Raad, Byfoged og menige Borgere blev da enig om, at Oluf skal fly hid en Mestermænd næste Tingdag.

Paa Tinge gentager hun Bekendelsen. De stjaalne Koster laa i Rette og hun var forfalden hendes Liv efter Retten, men da hun befandtes at være »sygelig« (d. e. frugtsommelig), og »hun ikke meget længe dermed fremgaar, (saa) at hun hverken kunde rettes eller uden Fare gives skammelig Straf«, var (man) betænkt at lade hende sidde paa en Ret, til hun blev forløst og siden staa sin Straf. Da *paa det at Sagvolderen**)*, *fornævnte Oluf, udi hans Armod og Fattigdom ikke skulle med hende saa besværges, at holde hende saa lang Tid*, ikke heller han var formuendes at kunne det gøre, gjorde menig Almue Bøn for ham, at han maatte ved bedste Middel vorde hende undslagen. Item ogsaa at fornævnte Charine ikke skulde saa længe fængsling anholdes og kunde deraf ikke med hende eller hendes Foster vederfares, var nu nærværendes ærlige Dannekvinder, som gjorde Bøn for hende. Og da efter *lang Tale og Forhandling* anset allehaande Vilkaar og Lejlighed blev hun benaadet at

*) toser = to Gange.

**) Her og i det følgende betyder *Sagvolderen* som i gammel Sprogbrug *Sagsøgeren*. I nyere Retssprog betyder det den Anklagede.

komme herfra uden skammelig Straf. Og fornævnte *Oluf selv bad for hende* og det samtykte. Og efter saadan Sagsens Tildrag forpligted hun sig da straks at rømme dette Land og aldrig hid at komme mere under denne Straf at undgelde uden al Forbon.« Herpaa toges et 8 Mands Tingsvidne.

Den strengeste Straf, et Gilde eller Lav kunde idømme et af sine Medlemmer, var, som vi senere skal se, *Udstødelse af Lavet* eller Gildet med Berøvelse af den Beskyttelse af Person og Erhverv, der fulgte med at være Medlem af Broderskabet. Saaledes udelukkes Morten Bødker 1583 af Hellig Trefoldigheds Gilde paa Grund af »et Tyvs Rygte, han er kommen udi«. Paa lignende Maade er det, at Bysamfundet, repræsenteret af Tingsforsamlingen, oprindelig stillede sig overfor den Borger, der stod anklaget for en Forbrydelse. Denne havde forskellige Forhold at klare. Den skadelidte, der oftest stod som Anklager (Sagvolder), havde Ret til Erstatning. Kongen og Byen skulde have Bøde, fordi han havde overtraadt Kongens Lov, og fordi Forbrydelsen var begaaet paa Byens Ene-mærker og altsaa var en Krænkelser af den specielle Byfred. Dertil kom saa, at Bysamfundet i værste Fald kunde udstøde ham af sine Rækker og nægte ham sin Beskyttelse. Det stod da til *Sagvolderen*, hvad der skulde ske. Oprindelig kunde denne selv udføre Straffen, hænge Tyven eller tage ham med sig og lade ham arbejde for sig, til det stjaalne var betalt. Men senere maatte han blot *lade Straffen udføre og betale* Omkostningerne. Han kunde undlade Afstraffelsen af Tyven, men da en helsingørsk Borger engang lod sin Tyv løbe efter at have frataget ham de stjaalne Koster, viste det sig, at dette ikke var tilladt, da Kongen og Byen derved gik Glip af en Bøde.

RETSMØDER: TING. FOGEDBORD. RAADSTUEMØDE

Oprindelig var det selve Tingsforsamlingen, der afsagde Dom. Og endnu i Slutningen af det 16de Aarhundrede giver den i hvert Fald ofte sin Mening kraftigt til Kende.

Da Borgmester *Sander Lejel* 1550 »skød sit Skel« (og Skudsmaal) for Menigheden, »om nogen havde Skyldning til ham i nogen Maade, eller om der var nogen, han havde gjort Uret, da vil han, om saa findes, pleje Ret,« svarede »den menige Mand med een Røst og Stemme og sagde alle endrægteligen »Nej, at det ingensinde skal findes bevisligt nogen Tid i nogen Maade, men sagde ydermere, at han havde sin Omgængelse, sammeeledes havde været altid deres Borgmester som en christen Dannemand, betakkende ham allesammen.«

En anden Gang, da *Charine Mikkels*, kaldet »*Stodderæsken*«, er anklaget og »berømmer sig af sin onde Handel med Snappen, Tappen og Horen etc. og kaldede Borgmesteren og Byfogden arme Kræmere med anden uhørlig Tale«, og »menige Borgere tilspurgtes, om hun bør at nyde Naade,« »*da raabte menige Mand at være Synd at lade hende løs, men at hun er værd at slaes til Kagen og forvises Byen.*«

*Stodder-
æsken*

1562 befales det Borgerne at »møde betimeligen paa Tinge, naar tilsiges for Kirkedøren og bøde sit Faldsmaal, hvo det forsømmer og ej møder, inden 8 slaar«. Iøvrigt ringedes der med Vagtklokken, naar det var Tid, at Tinget skulde begynde. *Retsforsamlingen* holdtes almindeligvis om Mandagen paa Tingstedet, der indtil 1568 var paa Hjørnet af Stjernegade og Brøndstræde (B 327) og derefter indtil 1608 var paa Hjørnet af Bjergegade og Sudergade (B 300) og senere i *Raadstuegaarden*.

Ting

Om Fredagen holdtes der *Raadstuemøde*. Men iøvrigt var der ofte mindre Møder — »*Fogedbord*« hos Byfogden eller et Medlem af Raadet. 1592 hedder det, at Helsingør Byes Ret er at holde *Ting hver 14de Dag*, uden der kommer kongelige Breve. I saa Fald holdtes der Møde for at kundgøre disse. 1636 vedtager man atter »at holde den ordinære Raadstue om Fredagen, hvilken paa nogle Aars Tid haver været holden om Tirsdag. Og skete denne Forandring paa det *Øvrigheden med Sager at forhøre i deres Huse (kan) have nogen Forskaansel*« og afvise Sagerne til almindelige Retsdage (Mandag og Fredag).

Fogedbord

Det blev i Tidens Løb vanskeligt at faa Borgerne til at møde, bl. a. var største Delen af dem borte i *Fisketiden*, saa man ofte maatte opsætte vigtigere Sager til »*St. Mortens Dag, at Ting sættes, og Almuen kommer*«.

Paa Raadhuset var en mindre Sal, *Raadstuen*, hvor Borgmester og Raad samledes »*inden lukte Døre*« og ogsaa undertiden afholdt Forhør. Udenfor denne var en større Sal »*Raadhussalen*«, hvor Borgerne samledes »ude paa Raadhuset«, og hvor der undertiden holdtes Ting, skønt dette almindeligvis skulde holdes under aaben Himmel.

*Raadstue-
møde*

Da Peder Nielsen var opkaldt paa Raadstuen, fordi han havde indtaget hos sig et Fruentimmer, der var Byen forvist, »gjorde han saa langt af hans Tale,« at Borgm. og Raad »befalede hannem, at dersom han havde videre at fremføre i Sagen, da skulde han det skriftlig i Retten indlægge, paa det Retten ikke skulde forlænges og opholdes, og Raadstuebogen saaledes med Snak overfyldes. Da løb fornævnte Peder Nielsen til Raadstuedøren, lukte den op og kaldte paa Borgerskabet, som skulde komme ind.«

*Peder
Nielsen*

Caspar Fincke Ved Afhøringerne paa *Raadstuen* har der øjensynlig ikke været andre til Stede end Raadets Medlemmer. Det har sikkert været her, at man under den store Lavsstrid 1636 forhørte Smedelavets Medlemmer enkeltvis, hvad *Casper Fincke* var vred over, hvorfor han uopkaldt trængte ind paa Raadstuen med »Mestedelen af Smederne«. Derimod var det i den store Sal, hvor de offentlige Raadhusmøder afholdtes, at en vred anklaget 1654 »slog med sin Haand paa Skammelen for Tingbordet« og beskyldte Byfogden for at være »en god Tilhjælper« for hans Modpart.

Det lader sig ikke gøre nøjagtigt at udrede Forskellen mellem de her omtalte Arter af *Retsmøder*, men Forholdet synes at have været omtrent saaledes: Den simpleste Maade at søge Rettens Bistand var den, som Bm. og Raad selv kalder at »overløbe dem i deres Huse«. For at en Retshandling kunde have Gyldighed maatte der imidlertid være et Par Raadmænd eller de 8 saakaldte Tingmænd til Stede.

Fogedbord Et saadant mindre Møde, der oftest afholdtes i Byfogdens Hus, er det, man kaldte *Fogedbord*. »Det har været en gammel Vis at holde Fogedbord en Gang om Ugen, hvilket en Tid lang ikke haver været holdt«, hedder det 1583, »og hvilke Sager ikke kunde der til Ende forhandles, da at søge deres Ret paa Raadhuset, saa blev nu samtykt og besluttet, at om Fredagen, naar ikke helligt er, skal hver Uge holdes *Fogedbord* til Byfogdens efter gammel Sædvane«. 1626 vedtages dog »at holde ordinær Raadstue om Fredagen«, og det synes i det hele taget, som om det saakaldte Fogedbord, efterhaanden som Byen og dermed Øvrighedens Arbejde vokser, kun undtagelsesvis forekommer, antagelig fordi det er erstattet af det ordinære Raadstuemøde »inden lukte Døre«.

Raadstuemøde Iøvrigt begynder mange Retssager med, at anklagede opkaldes paa Raadstuen til et ikke offentligt Forhør. Hvis han f. Eks. var grebet »med ferske Gerninger« eller »paa ferske Fode« i Drab eller Tyveri og selv aflagde Tilstaaelse, hændte det da, at han umiddelbart herefter førtes til Tinget, hvor han offentlig maatte gentage sin Bekendelse og derefter »stod hans Ret«.

Ting I nogle Tilfælde er en saadan Sag helt ud ført i Tingbogen. I andre Tilfælde, navnlig naar den spænder over et længere Tidsrum med mange Forhør, snart offentlige og snart paa Raadstuen, kan Sagen forekomme snart i Raadstueprotokollen og snart i Tingbogen. Heller ikke lader det sig gøre at drage nogen bestemt Grænse for, hvilke Sager der afgøres paa Raadstuen og hvilke paa Tinget. Det fremgaar dog, at *Drabssager*, »*Slagsmaal* saa og *Blodvide*« samt *Skældssager*, som Ære gælder, og *Gældssager* almindeligvis henvises til Tinget. Sager, der angaar det offentlige *Bystyre*, Magistraten, Borgmestre og Raad, hører derimod hjemme i Raadstueprotokollen, hvorved det dog maa erindres, at alle de Vedtæg-

ter og Forskrifter angaaende Bystyret, som Bm. og Raad udsteder, ofte læses paa Tinge for menige Borgere og derfor indføres i Tingbogen. (Særlige vigtige Meddelelser og Advarsler blev desuden forkyndt fra Prædikestolen. Her forekommer saaledes foruden, hvad der kunde komme ind under Formaninger til at føre et ærbart Levned, ogsaa Meddelelser om Afholdelse af Ting og om Betaling af Skat, samt Efterlysning af stjaalne Sager, f. Eks. af en bortkommen Ko).

Prædike-
stolen

1574 bekendtgøres til Tinge, at »alle *fremmede, som her bosidde*, skulde saavel som andre Rigens indfødte søge Raadhus, naar tilvares at høre, hvis forhandles der kongl. Majst. eller Byen er anliggende, og hver at vide derefter sig at rette, hvo det forsømmer, da at straffes som en ulydig«. Det er altsaa for at høre Kongens og Magistratens Paabud, at de fremmede skal møde, og vel at mærke kun de her bosiddende. Under almindelige Forhold bestod Tingsforsamlingen af Byens Borgere, og det var disses Interesser, her skulde varetages. Man har Eksempel paa, at Nævningerne gør Indsigelse mod at beskæftige sig med en Sag, fordi *den, der har rejst Sagen, ikke er Borger*. Men som tidligere omtalt (I 80) hændes det ogsaa, at man, hvor det drejer sig om retslige Afgørelser overfor Udlændinge, vælger disses Landsmænd eller i hvert Fald *Fremmede til at dømme*. Og det nævnes ikke sjældent, at der paa Tinge er meget udlændigt Folk til Stede, og at disse tilkendegiver deres Mening, som man ikke er tilbøjelig til at tage Hensyn til. Men her er vi ved et Forhold, som er særligt for Helsingør.

Fremmede

Byens
Borgere

BYFOGED. BORGMESTRE OG RAAD. UNDERFOGED. BYSKRIVER

Det var almindeligvis *Byfogden*, der ledede Retsmøderne. I hans Sted kan der undertiden optræde et Medlem af Raadet. Dette bestod, naar det var fuldtalligt, af 2 Borgmestre og 8 Raadmænd. Ved Afgang valgte Raadet selv et nyt Medlem, men Valget bekræftedes af den menige Almue paa Tinge, og der kendes ingen Eksempler paa, at denne nogensinde har protesteret mod den valgte. Raadets Hovedopgave var Byens Styrelse, som senere skal omtales. Men det tog ogsaa Del i Retsplejen, idet flere eller færre Raadsmedlemmer var med at afsige Dom. I det 17de Aarhundrede maatte Byfogden ikke afsige nogen Dødsdom uden i Forening med Borgmester og Raad. I 1643 forekommer endog det mærkelige Tilfælde, at Borgmesteren fælder en Dom, der omstøder den at Byfogden afsagte Kendelse. Da denne Sag ogsaa paa anden Maade er af Interesse, skal den gengives her:

Borgmestre
og Raad

Møller *Elias Jørgensen*, der havde Raadmand, fhv. Borgmester Jens Blocks *Malttold* Hestemølle i Hestemøllestræde i Leje, havde faaet tre Tønder Malt at male for Jens Smed. Førend dette maatte ske, skulde der betaales Sise til Byfogden af Maltet, og Jens Smeds Dreng blev da sendt op i Byfoged Anders Hansens Hus med 12 Sk., som han lagde paa Bordet. Men Byfogden vilde ikke tage mod Pengene og »give ham nogen Seddel«, før han selv havde »set, hvor meget der kunde være«. Der Jens Smeds Dreng formærkte det, søgte han Døren og lod Pengene ligge paa Bordet.

Da Byfogden kom om til Møllen, var Maltet imidlertid ikke alene malet, hvad Mølleren ikke maatte gøre uden at have Byfogdens Tøldseddel, men Jens Smed havde endogsaa hjemført sit Malt. Byfogden sendte derfor henad Aften sine to Fogedsvende Jens og Niels hen at hente Mølleren *for at sætte ham i Raadhuskælderen*.

Dette gik ikke af i Stilhed. Og da de paa Vejen til Raadhuset kom forbi Jens Blocks Gaard (Stengade 74), »stod Jens i sin lille Stue og havde gjort Maaltid, da hørte han Tumult og Alarm« og gik da gennem den store Stue og Forstuen ud i Døren. Da saa han, at Niels Bysvend havde fat paa Mølleren, medens Jens Bysvend »havde *en dragen Degen over Eliases Hoved*«. Saa raabte Jens Block til Svendene og spurgte, hvi de saa handlede med Folk, og hvad han havde gjort, om han havde slaget nogen ihjel, eller og om han havde stjaalet noget, og de havde Koster at binde paa hannem, hvortil de svarede: »Nej, men Byfogden havde befaleet, han skulde sættes i Kælderen«. Da svarede *Jens Block* *Borgen* at han »vilde være *Borgen* for ham til Byfogden«.

En af Tjenerne gik saa hen at hente Byfogden. Midlertid *sankedes der mange Folk* paa Gaden. Saa kom *Byfogden med hans Degen paa hans Side* for Jens Blocks Dør og var meget vred og spurgte Jens Block, om han vilde tage Mølleren fra Svendene.« »Da svarede Jens som tilforn, at efterdi Mølleren hverken havde slaget nogen ihjel ej heller stjaalet, da vilde Jens være *Borgen* for hannem til Lov og Ret, og derpaa bød (han) Anders Hansen sin Haand.«

»Da svarede Anders, at Jens skulde give hannem sin Seddel. Jens svarede, at der stod saa mange af Borgerskabet, de hørte hans Ord, at hans Haand og Mund er saa god som hans Seddel.

Da svarede Anders og *stødte mod Jorden med sin Fod* og sagde, saa meget agted han hannem.

Da gik Jens Block ud paa Gaden til Anders og sagde i al Venlighed og bad, han vilde besinde sig og ikke forgribe sig, men Anders svarede som tilforn.

Da sagde Jens Block til Anders, han ikke skulde foragte en ærlig Mand, den Gud og Øvrighed havde kendt hannem god for, det skulde han ogsaa kende hannem god for.

Under dette, at de saalænge munddragedes, kom den hollandske Commissarius *Peter Brockmand*, der boede i Nabohuset (Stengade 72) ud og sagde: »gaar ind i Stuen« »O, I Dannemænd, gaar (ind) i Stuen og staar som tvende Øvrighedspersoner ikke her paa Gaden for alle Folk og skændes sammen.« »Hvorpaa han blev afbidt« af Anders Hansen, der mente, det »kom hannem intet ved.«

Enden paa denne »Tuistion« blev dog, at Folket skiltes ad, og Mølleren gik hjem til sit.

Senere paa Aftenen, da Klokkeren var halvgaaen 9, kom Mølleren gaaende med en stor Bindokse paa sin Arm og vilde paa Broen at købe Tømmer. Fogedsvenden meddelte Byfogden det. Og da denne mente, at Mølleren i Stridens Hede havde undsagt ham, lod han nu Bysvenden tage Øksen med Gevalt fra ham og sætte ham i Kælderen. Mølleren paastod senere, at det var i *Tyve-kælderen*, og klager over, at de haver »endog mine Bukser ladet ransage, min Kniv borttaget og mine Hosebaander af mine Ben berøvet, ligesom jeg havde været en Tyv, Røver eller anden Misdæder.«

Da Mølleren for anden Gang blev greben, var Jens Block gaaet i Seng, og han »berøede sig til Andendagen«. Da kom Møllerkonen til ham og havde et lidet spædt Barn paa Armen og den senere Borgmester Martinus Owe med sig, »hvorover Jens straks om Fredag for Prædiken skrev en »*Borgenseddél*« med hans og Martinus Owe Navne under, hvori de erklærede at ville være Mølleren »Borgen til Lov og Ret« og bad om »skriftlig Svar straks, efterdi Manden er quest i dette hede Weder, og ingen kan komme til hannem hans Skade at forbinde.« Da Byfogden ikke svarede paa denne Henvendelse, sendte de en Kopi af deres Borgenseddél til Lensmanden, velbaarne Hans Ulrik Gyldenløve, der straks beordrede Mølleren løsladt.

Denne henvender sig nu til Slotsherren med en Klage, hvori det hedder: »Eftersom jeg ikke slig stor Spot og Skam for mig og mine Børn kan lade efter blive, mens er over slig stor Uret foraarsaget at paatale, endog jeg fattige Mand ikke haver den Middél eller Forstand sligt ved Retten med fornævnte Anders Hansen at udføre, hvorfor jeg paa det underdanigste af mig gunstige Her Slotsherre ydmygeligen er begærendes, at hans Velbaarenhed vilde mig fattige Mand forsvare.«

En tredie Skrivelse modtog Slotsherren kort efter fra Byfogden, der nu havde faaet Fornemmelsen af det Uvej, der trak sammen over hans Hoved. Han forklarer heri, at Mølleren »har Jens Blocks Hestemølle her udi Byen for aarlig Leje (d. v. s. ikke er grundejende Borger). Heller ikke har han som angivet sat ham »udi det *slemmeste Fængsel*, som onde Tyve og Skælmer pleje at sidde«, tværtimod har han sat ham »udi en Kælder under Raadhuset, som udi mange Aar haver været en *Ølkælder* og ikke nogen Tyvefængsel. Siden om Morgenen har han sat ham til Slutterens, som begge Steder mangan ærlig Mand og Karl haver været anholden udi, og endnu sker«.

»*Fromme Hr. Slotsherre. Det skete hannem den Tid til en liden Advarsel. Dersom det skulde have været til Retten, havde det blevet hannem for strengt, som hans kongl. Majestæts Mandaters Overtrædere og Foragtere*«.

»Saa efterdi Jens Block haver taget sig Sagen an samme sin Tjener at vil forsvare, saa beder jeg paa det ydmygeligste, at Eders Velbyrdighed ikke vil tage sig den Sag saa nær, thi jeg er alt for ringe at lægge mig i Trætte med Eders Velbyrdighed, som er min Øvrighed. Thi skal jeg af Eders Fromhed tiltales, saa haver Hyren større Myndighed paa Marken, end som jeg haver, thi

det skal gores bevisligt, at min Formand, som haver været Malttold betroet, ofte haver ladet sætte Møllere i Raadhuskælder, for de uden Toldseddel haver taget Maltet af Møllen. Og beder ydmygen, Eders Velbyrdighed vilde lade Jens Block og mig drages med hverandre og ikke anse mine Misundere, som forfører mig for Eders Fromhed«.

Den store Ydmyghed gjorde dog ikke Indtryk paa Slotsherren.

Efter at have ladet sin Slotsfoged Jørgen Pedersen kræve en Del Vidne-
Anklage afhøringer i Sagen, lader Slotsherren selv paa Kongens Vegne Byfogden anklage:

Først fordi han »i hans egen Sag baade haver villet være Dommer og Sagsøger« og desuden befalet »at fange og udi Fængsel henkaste Elias Jørgensen »en soren Skatteborger udi Staden«, hvorved han har forbrudt sig mod Kong Frederiks Haandfæstning 14 Art. og sin Dommer Ed efter Recessens 7. Kapitel, hvorfor Slotsherren »mener og sætter udi Rette, at han ikke her-
efter kan eller bør Dommers Embede beklæde«.

For det andet, at hans *Fogedsvende* »have slaget og ilde medfaret fornævnte Elias Jørgensen og berovet hannem sin Lægtehammer, som han gik med udi sin Haand, saa vel (som) hans Økse og andet mere — — og *spotteligen i stor Menigheds Nærværelse slåbt hannem ad Gaden*, som han havde været en anden lovforvunden Tyv eller Skælm«, hvorfor Byfogden »ikke aleneste for Hug og Slag bør til Rette at stande, men endogsaa for Vold og Ran«, — — efter Jydske Lovs 2. Bog 24de Kap. at lide som vedbør.«

For det tredje haver Anders Hansen uden Lov og Dom, Rettergang eller Sandtegn ladet fængsle forhenmeldte Elias Jørgensen — imod Jydske Lov 2 Bog 95 Kap. og 93 Kap. — »sættes derfor udi Rette, om Anders Hansen ikke jo bør at staa Kong. Majest. og fornævnte Elias Jørgensen til Rette som vedbør, og desforuden (Elias J.) at være entledig af sin Borgen, hvor paa jeg er paa Kong. Majest.s Vegne og fornævnte Elias for uskyldig Fængsel, han lidt haver, endelig Dom begærende.«

Byfogden fik nu travlt med yderligere at undskylde sig. Han formoder, at Jydske Lov II. 44 ikke saa bør at forstaas, »mens i *Købstæderne gammel Vis og Vane at være, de som ikke meget paa Formuen ere med vidtloftig Proces og Omkostning (ikke) at søge og i saa Maader da at føre i Armod og tage Brødet fra hans Hustru og Born, mens i det Sted er de med lidelig Straf straffed i borgerlig Fængsel paa Kroppen*, det jeg formener og med Kongl. Majst.s Forordning at komme overens«.

At man har frataget Mølleren hans Kniv og Hosebaand er sket, for at han ikke skulde undlive sig selv, saaledes som en Karl, Jens Block engang havde ladet indsætte i samme Fængsel, og som blev befunden død med Struben udskaaren og siden blev udført og begravet i Galgebakken.

Jens Block var ikke hjemme, da dette Indlæg blev læst paa Tinge, men da det senere kom ham for Øre, gav han et skarpt Tilsvaer, idet han siger om den omtalte Selvmorder, at han »gik til Bekendelse at have stjaalet mit Korn og Tommer og bortsolgt, hvorover Byfogden (til)stede mig Fængsel til han-

nem i samme Kælder, som Elias, dog uskyldig, blev sat udi, i hvilken Kælder han af sin onde Samvittighed formyrded sig selv, og der sligt blev tilkendegivet, er hans Legeme efter Øvrighedens Befaling ved Bøddelen og Rakkersvenden, som et uædiske Menneske burde, udført og begravet i Galgebakken og ej nu videre under Menniskens Dom, mens under Guds Dom. *Kommer mig derfor ganske sælsomt og urimsomt for, hvorledes Anders Hansen og hans Medhjælpere kommer til at ligne en ærlig Mand Elias Jørgensen ved slig en Tyv, thi der er stor Forskel paa disse tvende. Den ene Kgl. Majst.'s edsvoren og ulovforvundne Skatteborger og bofast Mand, og den anden en vitterlig Skælm og Tyv, Legeme og Sjæls Mordere. Og (Byfogden) dermed vil besmykke hans skiden Sag.*

I Dommens Præmisser nævnes det, at Byfogden har frataget Elias hans Dom Lægtehammer og hans Økse, »som saadan Haandværksfolk pleje at gaa med«, og berovet ham Kniv og Hosebaand, »som man ved dem, som Liv have forbrudt og Skyld beganget, plejer at gøre, imod Helsingørs Borgeres Ret og Frihed, dennem af højlovlig Konning Christopher af Bajern givet er, at »naar nogen Borger kommer for Brøde, skal han ej vorde bastet og bundet«.

»Efter forberorte Lejlighed vidste jeg (d. e. Borgmester Jacob Holgersen) ikke rettere herudi at kende, end (at) *Byfogden jo haver sig forset, idet han haver været baade Sagsøger, Dommer og Retter i sin egen Sag*, og uden Lov og Dom fængslet Mølleren, en søren Skatteborger, og dermed forgrebet sig imod Kong Eriks Haandfæstning 1ste Artikel, i den Helsingørs Privilegiens 4 Art. og kgl. Majst.'s Forordn. dateret d. 4. Juli 1633, saa og Jydske Lov 2 Bog 73, 93 og 95 Kapitel og Haandfæstningens (Fr. II.s) 14de Artikel,

men »*hvad Byfogden bør at lide indstilles til højvise Landsdommers Kendselse*, som paa Byfogdens Domme og hans Bestillings Forretninger alene kan kende, eftersom i Rette sættes paa Dommers Ed og Sæde, saa og Vold og Ran, hvorpaa jeg ikke efter kgl. Forordning er mægtig at dømme«.

»Og eftersom ikke er bevist Elias Jørgensen at have gjort den Gerning, som han efter Recessens 45 Art. bør at stille Borgen for, vidste jeg ikke rettere herudi at kende, end at han *jo af samme Borgen bør at være entlediget*«.

Hvorledes Anders Hansens Sag endte for Landstinget, kan ikke oplyses, da dettes Dokumenter ikke er bevaret saa langt tilbage, men rimeligvis har han faaet Tilgivelse, thi han var Byfoged fra 1642 til 1653.

Christian II giver 1514 Borgmester og Raad i Helsingør Ret til, »naar Brøst findes hos den, som til *Byfoged* tilskikket er« — — »en anden med vor Vilje og Samtykke i hans Sted at tilsætte«. Samtidig bestemmer han, at Helsingørs Byfoged, som hidtil »haver under været vort Slot Krogen«, hvorved mange vore og Kronens Ærinder er forsømt, nu skal blive og være under vort eget Fadebur og Regnskab. *Byfoged kejses*

1564 skildres Byfogedvalget paa følgende Maade: *Borgmester Henrik Mogensen* »gav til Kende, at efterdi Gud haver nu kaldet

den Dannemand *Jens Jepsen* af denne Verden, som var Byfoged her i Helsingør, og efterdi den Lejlighed nu er for Haanden, — — da have Borgm. og Raad her i Helsingør bekommet og haver den *Frihed endnu af gamle fremfarne Konger her i Danmark, at de selv udkaarer en Mand dertil*, som i samme Bestilling kan tjene Kongen og Byen til Gavn, om hvilken samme Frihed da er læst højbaarne Fyrste Kong Christian den 2-dens beseglede Brev. Og gaves tilkende, at var berammet og forordnet til samme Bestilling *Jacob Hansen*, hvorom *tilspurgtes menige Mand*, hvad dennem syntes godt at være, og om dem *tyktes ham at være samme Befalning værd*, og om de vilde hannem samtykke og være ham lydige, som dennem bør. Og *svaredes ja af menige Mand*«.

Paa lignende Maade indsattes 1573 *Claus Nielsen* til Byfoged. *Jacob Hansen*, som da var Borgmester, fulgte ham til København, hvor Valget blev godkendt af »Hr. Hofmester« (d. e. Rigshofmesteren paa Kongens Vegne) og *Claus Nielsen* gjorde sin Ed. Derefter meddelte den ældste Borgmester, *Henrik Mogensen*, Sagen paa Tinge, og Valget blev »*samtykt af menige Mand*«, Om et senere Valg beretter *Tue Jensen* i sin Dagbog, at i Febr. 1627 »trede *Lars Underskriver**) ind i Byfogeds Sæde, efter at han havde sorel sin Ed for *Jørgen Urne* paa Slottet *Kroneborg* og *gjorde sin Oratz til menige Almue*«, Samtidig takkede *Holger Olsen* af som Byfoged og »fik et godt *Skudsmaal* af alle, som samme Tid paa vores Raadhus til Stede vare«.

Byfogden var ikke Medlem af Magistraten (Borgmestre og Raad). Han var Kongens Repræsentant overfor Byen, oppebar paa Kongens Vegne forskellige Indtægter som den store Told (Udførselstold for Øksne) og den lille Told (Indførselstolden for Varer til Byen, Accisen af Øl og Vin, Møllernes Maltafgift m. m. samt endelig »Sagefald« d. e. de Retsbøder, der tilfaldt Kongen. Endvidere var han som oftest Leder af Retsmøderne.

Hans nærmeste Hjælpere var Byskriveren, Underfogden, de to Fogedsvende, og desuden havde han til Straffenes Udførelse Bøddelen og hans Svende, Rakkerne.

Underfogden var dog nærmest Magistratens Medhjælper, der skulde paase, at dennes Ordre med Hensyn til Byens Styrelse og Erhvervsliv blev efterkommet. Som Følge af denne Bestilling stod Underfogden ofte som *Sagvolderen*, der stævnedes for Retten dem, der havde forset sig. 1640 vilde Byfogden have, at Underfogden desuden skulde paatage sig i al Almindelighed at være »Eftermaalsmand« d. v. s. rejse Sag i Tilfælde, hvor den, hvem det naturligt paalaa at rejse Sag, var død, umyndig, fraværende fra Byen eller paa anden Maade ude af Stand til at være Sagvolder. Byfog-

*) d. e. *Laurits Christensen Rhoed*, hvis Epitafium hænger i Olai Kirke paa den nærmeste Pille øst for Prædikestolen. Han var forud »Underskriver« paa *Kronborg*.

den beordrede ligefrem Underfogden til at være Eftermaalsmand, men denne svarede, at han »agtede ikke Byfogdens Befaling, men hvad Borgm. og Raad befalede ham, det vilde han gøre. Han tjente ikke Byfogden, men Bm. og Raad«. Saavidt vides maatte Byfogden give efter, i hvert Fald nævnes tre Maaneder senere Byfogden som »Eftermaalsmand paa kgl. Majst. og Rettens Vegne«. I det 18de Aarhundrede maatte derimod Underfogden assistere Byfogden ved Eksekutioner, Udpantning og Skifter.

1643 udtaler Byfoged Anders Hansen, at »han Underfogden ikke havde at kommandere, efterdi Kongen ikke lønner hannem, men han lønnes af Byen«. Denne Begrundelse er ikke god, thi Byen lønnede ogsaa alle hans øvrige Medhjælpere fra Byskriveren til Bøddelen. Men selve Sagen er rigtig nok. Byskriveren staar i et langt nærmere Forhold til Byfogden, selv om han ikke udelukkende var dennes Medhjælper, men f. Eks. tillige var Skriver for Magistraten og f. Eks. skrev Indkvarteringsbillerter, saa var dog hans fornemste Gerning at føre Retsprotokollerne, tage Udskrifter af disse, udfærdige Skøder o. lign.

Baade Underfoged og Byskriver var imidlertid antagne af Bm. *Byskriver* og Raad, til hvem enhver af dem »gav sin Haand fra sig« ved sin Antagelse og »fik sin Haand igen«, naar han takkede af, hvorved han tillige skød sit Skudsmaal og undertiden modtog en Belønning for tro Tjeneste.

Da Oluf Ipsen havde tjent som Byskriver i 9 Aar, skød Borgmester Sander hans Skudsmaal for menige Almue til Tinge. Og han fik et godt Skudsmaal. — Item gjorde dernæst fornævnte Sander Spørgsmaal anden Gang paa hans Vegne til menige Almue, sigende: »Efterdi I have nu bekendt al Velvillighed om ham at have bevist imod hver Mand udi samme hans Tjeneste, hvor lang Tid, eller hvormange Aar, enten et eller 2 eller 3, ville I give Samtykke til, at han maa sidde fri uden al Byes Tyngde, dog at han maatte nære og bjærge sig som en anden fattig Borger her samme Sted«.

Hvortil menige Almue med høj Røst endrægteligen sagde, at han saadan Frihed maatte blive nydende i 4 Aar herefter. Hvorfor fornævnte Oluf betakker de Dannemænd, først ærlige og velforstandige Mænd, Borgmestre og Raad, samtligene og hver besynderligen. Tilligeste menige Helsingørs Borger her og gierne. Og for sin Aarsløn al Tid til godt Rede at have anammet«.

1582 opsagde Morten Skriver sin Tjeneste paa Byens Vegne og takkede de ærlige Mænd, Borg. og Raad for al Ære og Godt. Og fik sin Haand igen med Vilje og Venskab og skiltes da derfra med Taksigelse. *give og faa sin Haand*

Selv Bysvenden, der opsagde sin Stilling, »begærede sin Haand igen«, og det blev ham samtykt, saa han blev Tjenesten kvit. Og da

Rasmus Pedersen, forrige Underfoged, 1638 atter blev »antaget ved sin forrige Bestilling«, maatte han paany »give sin Haand fra sig«.

Det var Byfogdens Hverv at vaage over Ro og Orden paa Tinge, *Tinglyd* først og fremmest maatte han kunne faa Forsamlingen til at give Lyd, saa at alt kunde ske i »rette Tinglyd« eller i »lent Lyd«. 1555 maatte derfor Hans Væver, der var ført i Rette, fordi han havde »dulgt og huldt de Karle, som gjorde Parlamente paa Gaden, da den Kvinde blev stunget«, bøde »30 Sk. for han *bad sig ikke Lov af K. M's Byfoged, før han talede*«. Hvis en Bøde ikke hjalp, blev den ulydige sat i Raadhuskælderens eller i Halsjærnet. Niels Kræmmer, der havde Snese af Retssager løbende gennem 19 Aar og saaledes var en Art Stavgæst saa vel paa Raadstuen som paa Tinge, var Øvrigheden en overordentlig vanskelig Person. Det hjalp ikke, at Byfogden bød ham »gaa beskedeligen i Rette«. Han »brugte mange onde Ord mod Borgmester Peder Svendsen, saa der kunde ingen faa Lyd for hannem, hverken paa inder eller udder Raadhus eller nede i Raadhusgaarden«. Borgmesteren og en Raadmand bad han endogsaa, at »de skulde kysse hannem og hans Hustru bag« og »bad dennem nogle Gange holde deres Mund«. Engang forsøgte man at »skyde hannem ud ad Døren for at faa Lyd«, men »han banded og skælded« lige galt. Bedre hjalp det, at man en Dag, *Halsjærnet* da det var særlig slemt med ham, besluttede at sætte ham i Halsjærnet, da han ikke vilde holde op at bande og skælde. »Der han fornam det var Alvor, bad han for Guds Skyld, at hannem ikke den Spot skulde overgaa i hans Alderdom«. Han vilde hellere give et halvt Hundrede Daler til de fattige. Saa kom hans Hustru op paa Raadstuen og bar nogle gamle Klæder og vilde sætte i Pant, for hvis Bøder han udlovet til de fattige. Og der samme Klæder intet duede, da bad Niels Kræmmer, at hans Kvinde skulde gaa hjem og hente den store Sølvkande, og sagde: »Da ved jeg, at den kanst borge mig for de Penge«. Saa hented hun Kanden og levered den paa Raadstuen.

Niels Kræmmer slap da fri den Dag, men da han et Par Maaneder senere endnu ikke havde betalt de 50 Dlr., blev »saaledes for Retten afsagt, (at) efterdi det befindes, at Niels Pedersen haver forset sig med Banden, Sværge og stor Guds Fortørnelse, saa han skulde været straffet efter Forordningen i Gabestokken, men paa det han saadan Straf og Spot kunde undgaa, frivilligen haver udloft til de fattige et halvt Hundred Daler, og derpaa faaet dennem en Sølvkande til Pant, vidste jeg (d. e. Byfogden) ej rettere derom at kende, end han jo bor samme udlovede Penge til de fattige at betale eller og udstaa sin Straf efter kgl. Majst.s naadigste Forordning, som det sig bør«.

Et halvt Aars Tid senere har Niels Kræmmer staaet i Halsjærnet, og nu stævner han Borgm. og Raad »for et uskammelige Fængsel, som var et Halsjærn, de skal have ladet hannem i sælte«, og den da fungerende Byfoged Laurids Christensen Rhoad for en Sølvkande. Og han var ikke mere forknýt, end at han »bød Laurids Christensen holde sin Mund og siden dultede hannom, som han havde været hans Dreng«.

For en fremmed var det ulige farligere at fornærme Byfogden. *Fremmede* Da en Danziger Skipper, som 1596 var stævnet for Gæld, rev Gældsdokumentet sønder, blev han straks sat i Kælderens »for den Motvillighed, han gjorde Retten, Borgm. og Raad og Kongens Foged«, og der udnævntes med det samme nogle Mænd til at dømme mellem ham og Retten, og disse ikendte ham Bøder paa 40 Mk. til Kongen og 40 til Byen.

Kunde det af og til knibe med at hævde Respekten for Retten *Opsætsighed* og for Byfogden personlig, saa forekom respektstridig Tale naturligvis langt hyppigere Mand og Mand imellem eller overfor Byfogdens Udsendinge, Vagtmesteren eller Fogedsvendene. Da Thomas Nielsen 1638 stævnedes, svarede han Tjeneren, at »han havde intet til Raadstuen at bestille og vilde lade Djævelen komme derop«. Egentligt Mytteri mod Øvrigheds personer er sjældent, men der forekommer i hvert Fald Tilløb dertil.

1572 mødte Hans Bager ude paa Lappen nogle andre Borgere. Han havde en langskaftet Økse i Haanden og »stillede sig mod dennem til Veje og sagde: »Staar I her, I Herrer!« med andre Ord, han lod undfalde«. Han blev derfor ført i Rette, og under et af Forhørene bekendte han, at han engang »var sat til (Byfoged) Peder Willumsens, dog ikke for denne Sag, og sagde, at *mangen fattig Mand bliver og vel stundom sat i Stokken*«.

Borgmester Conrad Buwinckhausen blev 1606 af seks Borgere overilet »udi hans eget Hus med trodsige og motvillige Ord: »Der som han var en Borgmester, da var de Borgere i tusind Djævles Navn, formenendes sig intet derfor at burde hannem fire«. Striden var opstaaet ved, at man vilde fængsle en af deres Medborgere, og overfor Bysvenden havde de udladt sig med endnu flere »unyttige Ord: »De vidste ikke, hvad Øvrighed de havde. Den ene Borgmester var altid fuld, og den anden fanger de ond Besked hos. Og at 7000 Djævle maatte have saadan Øvrighed.«

Søndag Aften den 28. Septbr. 1628 satte Borgerskabet sig op mod *Vagtmesteren*. Da han kom med Vagten ved den nederste Svingelbro, var et Par, der »opirred Borgerskabet, saa de nær havde myttereret«. Og paa Raadhusgaarden havde Rasmus Perlestikker »med mange trodsige Ord stillet sig til Hug og Slag ham at anfælde«, og da Vagtmesteren herover gav ham et Slag med en

Stok, gik Rasmus hjem og hentede »en ladt og spændt Bøsse«. Et Par andre var ogsaa opsætsige, og Christen Halvorsen Fisker *Mytteri* brugte Mund, saa Vagtmesteren befalede Bysvendene at sætte hani i Kælderen. Men »da nu Bysvendene tog fat paa ham, begyndte Poul Maler at buldre og raabe sigende: »*Ærlige Borgerskab, lad os træde sammen og ikke saadant lide, og vi vil samtlig gaa ind til (Borgmester) Peder Svendsen. Det er en stor Skam, vi saadant skal lide. Ærlige Borgerskab. Lad os skyde en Kugle igennem ham og hans Jagthunde, det der fare Djæveln i den Kludser. Skulde han føre os! Vi er selv Mænd for at føre os op.*« – Hvorover Borgerskabet begyndte at tumultere, og Tjenerne maatte slippe Christen Halvorsen«.

Sagen var højst alvorlig for de opsætsige, da de senere kom i *Naade* Retten. For Christen Halvorsens Vedkommende var det tilmed ikke første Gang. Han havde tidligere stukket efter Vagtmesteren med en Hellebard og stukket ham to Huller i Ærmet og et paa hans Haand. Da de imidlertid alle »bad om Naade og ikke Ret«, slap de med nogle faa Bøder, subsidiært Fængselsstraffe, og iøvrigt Advarsler, »*hvormed Vagtmesteren var benøjet paa den Tid*«. Poul Maler blev dog »*advaret under sin Halses Fortabelse*«.

BYFOGDENS UNDERGIVNE. BYSVENDE. VAGTEN. BØDDEL OG RAKKER

Det var ikke nogen helt ringe Styrke, der stod til Øvrighedens *Bysvende* Raadighed, naar det gjaldt for den at føre sin Vilje igennem med Magt. Der var først 4 eller 5 Bysvende eller Bytjenere, af hvilke de to særlig stod til Byfogdens Raadighed og derfor undertiden kaldes Fogedsvende. Disse havde ofte Fangerne paa Kost. 1642 blev saaledes af Borgm. og Raad samtykt, at Nøglerne til Byens Fængsel skal indhænges hos Oluf Paastrup (vistnok en af Bytjenerne) i Forvaring, paa det Vagtmesteren dennem kan bekomme, naar behøves, saa og *den Byes Tjener, som Fangerne hver Uge spise skal*«. Bytjenerne fik ikke alene som forud omtalt Klædning og Sko af Byen, men 1576 »fik hver Bysvend *et Spyd at gaa med udi Kongens og Byens Bestilling*«.

Vi skal senere omtale, hvorledes 4 Borgere i Forening med en *Rumor-* *mester,* *Stodder-* *fogeder* Rumormester eller Torvemester og Underfogden havde særligt Tilsyn med Torvehandelen, og at 2–4 Stodderfogder holdt Justits blandt de fattige. Byfogden havde intet med disse Bestillingsmænd at gøre, selv om Stodderfogderne nok i en snæver Vending

kunde yde en Haandsrækning. Derimod synes han at have haft *Vagten* Overkommando over *Vagten*, d. e. den Del af Borgervæbningen, der efter Tur havde Vagttjeneste den paagældende Nat. En Mand af *Vagten* havde hver Nat Post i Byfogdens Dør, og naar Vagtmesteren ikke kunde klare sig selv, henvendte han sig til Byfogden om Hjælp. Det er denne Nattevagtsafdeling af Borgervæbningen, der senere gaar under Navnet »den lille Byes raabende Vagt« og endelig henimod 1700 erstattes af lønnede Natvægttere.

Til at udføre de idømte Straffe havde Byfogden *Skarpretteren*, ogsaa kaldet *Bøddelen* eller *Mestermanen*, og hans Medhjælper *Rakkeren*. Disse havde foruden de retslige Afstraffelser forskellige særlig foragtede Bestillinger, som ingen ærlig Borger turde befatte sig med, at rense de saakaldte »Hemmeligheder«, udslæbe Aadsler, feje Skorstene og ihjelslaa løsgaaende Hunde. Disse Bestillinger var saa foragtede, at Bernt Hollænder, der 1583 selv havde rensset sin »Hemmelighed«, som Følge heraf blev forvist Byen, fordi »han var falden i *Rakkerens* Embede og havde gjort sig selv til *Rakker*«. En ærlig Borger maatte nære en evig Frygt for at komme til at befatte sig med *Rakkergerning*, thi derved blev han uærlig og foragtet som *Bøddelen* selv. Det var derfor, at Henrik Badskær 1552, da Bertel *Bøddel* selv skulde hænges paa Grund af Tyveri, forbød sine Svende at hjælpe til med at oprejse Stigen ude ved Galgen.

Afskyen for Bøddelen kunde gaa saa vidt, at man forulempede ham i hans lovlige Virksomhed. 1563 er det nødvendigt at befale, at ingen maa gøre *Mestermanen* Rasmus nogen Overlast, naar han slaar Hunde ihjel paa Gaden. Den 25de Juni 1582 blev endogsaa den helsingørske *Bøddel*, Anders Aalborg, slaadet ihjel af Befolkningen. Han skulde henrette en Kvinde, der havde staaet i ulovligt Forhold til sin Søsters Mand. Og »han ilde martrede det arme Menneske og første Gang ikke kunde hugge uden en liden Ring ind i Halsen«, saa at Kvinden faldt om med et ynkeligt Skrig. Derefter hug han 5—6 Hug og kunde dog ikke hugge Hovedet fra hende. »Han kastede da Rettersværdet og gav Flugt og begærede: »Naade! Naade!« Og som han da tog til Løb og kom over nogle Gærder, blev han af Almuen ynkeligt slagen og tagen af Dage, og blev der død«. Det var saaledes ikke uden Grund, at man sine Steder lyste Fred over *Bøddelen*, inden han tog fat paa sin Gerning.

Bøddelen selv tilhørte utvivlsomt oftest den samme hjemløse og erhvervsløse Samfundsklasse, som *Forbryderne* udgik fra. Nogle spredte Træk af de helsingørske *Bødler*s Livsførelse vil vise disses nære Forbindelse med *Forbryderklassen*. Det er allerede betegnende, at man i *Mestermansinstrukserne* maa indskærpe,

*Blandt
uærligt Folk*

at Bøddelen ikke maa »gange paa Vildtbanen med Bøssen« eller »stede Letfærdighed med Horeri i hans Hus«, og »ej heller skal han selv, hans Hustru eller Folk nogen ærlig Folk udskælde for et eller andet«. Ofte holdt hjemløse Løsgængere til hos Bøddelen eller Rakkeren. 1563 laa 4 Tyve til Herbergs hos Rasmus Rakker paa Kagholmen, og i Følge med dem var 8 andre, »hvilke samme ikke have noget vist Tilhold nogensteds, men altid ere ude om deres Snapperi«. 1582 havde Mestermanen Anders Fynbo i Bøddelhuset indtaget »en Hob Horer og løst Folk«, som han først havde »drevet hjem af Marken«. Og Aaret efter fandtes der i hans Hus en Dreng, der oftere var bleven kagstrøgen i København, og som i Vordingborg havde mistet sit ene Øre for Tyveri.

Det er forud omtalt, hvorledes Bertel Bøddel blev hængt for Tyveri. 1583 maa Mester Anders Fynbo strække Hals, fordi han har stukket en Skipper ihjel. 1587 stak Skarpretterens Kone en Styrmand ihjel, der truede med at skære hendes Kindbakker ud. 1619 overfaldt en Skarprettersvend om Nattetide en Mand og hans Hustru med en stor Buløkse, 1630 ødelagdes Skarpretterens Hus af en Rakkersvend, og samtidig forviser man Skarpretteren fra København, som »er befunden her paa Gaden med sin Bøsse«. Aaret efter overfaldt atter en Rakkersvend »med draget Værge« en Mand og hans Hustru, og 1635 dømmes en forhenværende Skarpretter af Christiansstad fra Livet i Helsingør for Mord og Tyveri. Og saa fremdeles.

*Fra
Forbryder
til Bøddel
og Rakker*

Mest karakteristisk til Oplysning om Skarpretterens nære Forbindelse med Forbryderverdenen er dog en Begivenhed, som passerede i Helsingør 1588. Der afsløredes en Tyvebande bestaaende af 4 Karle, som tjente Bøddelen Mester Christen, og 3 Kvindfolk, der ligesom Bøddelen selv var i Ledtog med dem. Først blev »tykke Signe«, der sagde sig at være frugtsommelig, slaaet til Kagen og forvist tilligemed et af de andre Kvindfolk. Dernæst blev de 4 Karle og den tredje Kvinde, Marine, »ført til Rettertinget med deres stjaalne Koster«. Deres Bekendelse blev oplæst, og Sagvolderen begærede Dom over dem. »Da efter deres Gerninger og aabenbare Bekendelse blev dennem Dommen afsagt til Galge og Gren, men fornævnte syge Marine blev derpaa benaadet, at hun stod sin Ret ved Tinget for et Sværd. Desligest blev og Mester Christen, Bøddelen, sin Dom oversagt, at efterdi han haver hølt og døllit med fornævnte Tyve, kobslaget med dennem og huset og hullet dennem med deres stjaalne Koster, blev han afsagt fra sit Liv, uden Øvrigheden hannem benaade vil«. Samme Dags Aften blev de 4 Karle pinlig forhørt. Næste Dag blev de tre af dem ført til Retterstedet, hvor de »stod deres Ret og blev ophængte udi Galgen«. Derimod blev Bøddelen og den fjerde af Karlene ved Navn Truid benaadet mod at være Helsingør Bys livegne og tjene henholdsvis som Bøddel og Rakker.

Bøddelen skulde desuden »være forpligtig at bære paa sin Kappe eller Kjortel et *Tegn som et Sværd af rødt Klæde* paasyet, hvorpaa han kan kendes af andre. Item skal han og have et *formalet Bræt eller Tavle udhængende over sin Dør* med Formelding, hvem der bor udi Huset. Disse Artikler skal han holde ubrødelig eller at straffes paa sit Liv uden videre Dom.«

»Item blev og fornævnte Truid benaadet sit Liv og antagen til Byes Rakker, og blev sat et Brænde paa Kinden og paa det højeste sig bepligtet at tjene Helsingørs By for livegen paa samme Embede hans Livstid og aldrig herfra at rømme eller undvige, eller mere at lade sig befinde udi Tyveri eller andet under Livsstraf at hænge i en Galge uden nogen videre Dom uden al Naade«.

I Kæmnerregnskabet for samme Aar findes anført:

»Givet for 1 Kvarter rød Engelst, som er købt til Mester Christian at udskære udi tvende Sværd at sy paa hans Klæder til Kendetegn, hvad hans Embede er. For Klædet og Skrædderløn	1	Mk.	»	Sk.
»Givet for et Bræt, som er bekostet at udhænge over Mester Christens Dør, som er formaled, hvorpaa man kan kende, hvo der udi Huset boer. Kostet med Maling, Beslag og Arbejds-løn tilsammen	4	-	4	-

Kæmnerregnskabet for 1585 giver gennem følgende Udgifts- poster et Indblik i Bøddelens Gerning:

For Marine Nielses slos til Kagen 29. Martij	1½	Mk.	»	Sk.
For Jens Andersen han afskaar det ene Øre og stubet til Kagen for Tyveri d. 29. Martij	3	-	»	-
For Kirstine Henriksdotter han slog til Kagen for Tyveri den 19. Aprilis	1½	-	»	-
Givet Christen Skarpretter for han igen opsatte Henrik Skomagers Hoved paa en ny Stage, thi den første Stage var omhuggen	2	-	»	-
For Anne Pedersdotter han stubet til Kagen for Utugt den 19. Juli	1½	-	»	-
For Søren Mauritzen, han kagstrøg, som havde stjålet Sejlet af Byes Færgebaad	1½	-	»	-
Givet Mester Christen for en død Hund, han udslæbte	-	2	-	-
Givet Mester Christen, for han flytted Stejlerne fran Bakken udenfor Svingelen og heden til Galgebakken	2	-	»	-

Ofte var Indtægterne betydeligt større. 1582 fik Mester Anders Aalborg paa een Gang 8 Mark, for han »stubede 8 løsagtige Kvindfolk til Kagen for deres onde Levned«. Og samme Aar fik Mester Anders Fynbo, »som kom udi Tjenesten, efter at Mester Anders var død og afslagen«, for »225 Gadehunde,

En Bøddel-
regning

han haver slaget ihjel fra 1. Septembris til 16. Oktobris for Stykket 2 Sk. er 21 Mk. 14 Sk.«. Det maa vel erindres, at der i Kæmnerregnskabet kun er nævnt de Eksekutioner, som Byen betalte for, og ikke dem, som vedkommende Sagvolder selv maatte betale. Derimod havde Skarpretteren foruden de her nævnte uvisse Indtægter en fast Aarsløn paa 48 Mk. Om Rakkeren hedder det 1575, at han »skulde have af Byen hans fri Hus og Løn, som det kan falde sig«. Det var særlig Rakkerens Bestilling at feje Skorstene, og 1550 fik han herfor »1 Album af hvert Ildhus«.*)

*Skorstens-
fejer*

BAAL. GALGE. SVÆRD ELLER ØKSE

Det var et rigt Udvalg af Straffe, Øvrigheden i Frederik II's og Christian IV's Tid havde at vælge imellem. Og dog synes man ikke at være gaaet til saadanne Yderligheder som senere. En Til-lægsstraf, som i levende Live før Henrettelsen at faa afhugget en Haand, at blive knebet med gloende Tænger eller at faa Tungen skaaret ud af Halsen, der forekommer her i Landet i det 18. Aarhundrede, kendes ikke i det gamle Helsingør. Stadsretten nævner som Straf for Hor »Manden Halsen af og Kvinden levendes i Jordan«, og andensteds oplyses, at denne Forskel sker for den kvindelige Æres Skyld. Det er aabenbart en senere lempeligere Form for denne sidste Straf, naar den i den koldingske Reces af 1558 og i en senere Bestemmelse (1574) for Helsingør ændres til, at man skal lade løsagtige Kvindfolk »binde udi en Sæk og forsænke«. Ingen af disse Straffe forekommer i de helsingørske Tingbøger; men i det foregaaende er allerede berettet, hvorledes en frugtsommelig Kvinde, der havde stjålet, bliver benaadet til at henrettes med et Sværd, medens hendes mandlige Fæller klynges i Galgen. Og det hænder paa lignende Maade 1603, at en Tyv hænges, medens en Kvinde, som har hælet med ham og været hans Bislopperske, dømmes til Sværdet.

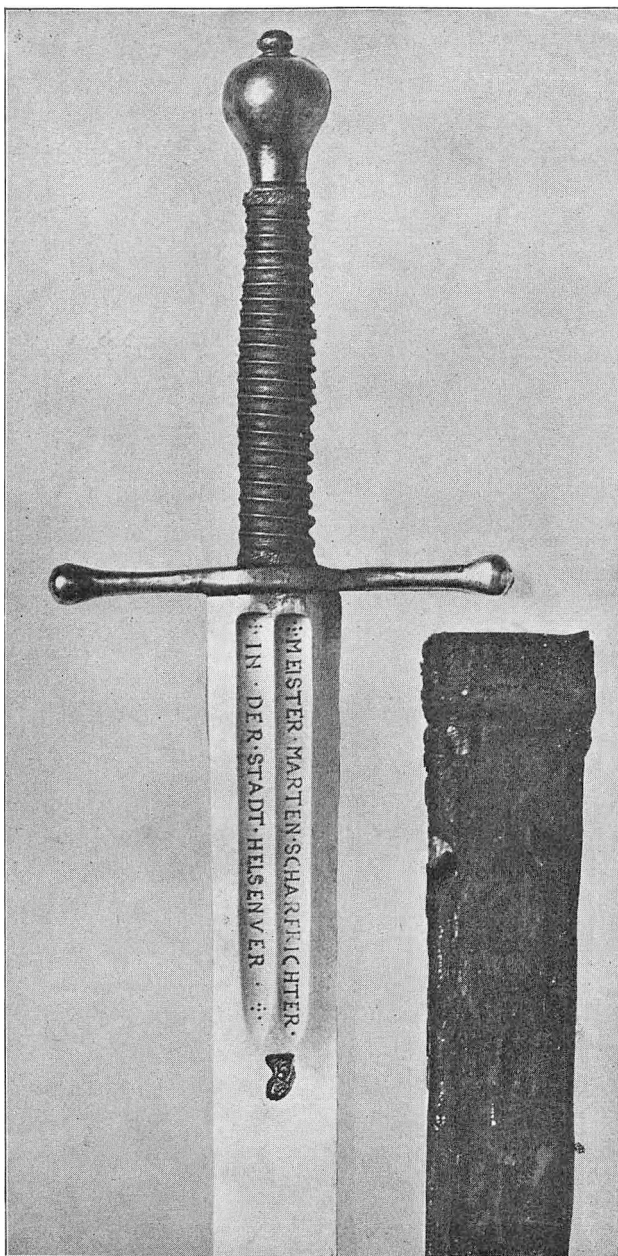
*uden al
Naade i
en Sæk*

Af Dødsstraffe anvendes Baalet specielt for Hekse og Galgen for Tyve, medens man for Drab, der ikke kom til Forsoning ved Mandebod, og for andre svære Forbrydelser anvendte Henrettelse med Sværd eller Økse.

Hekse kom vistnok altid paa Pinebænken, inden de blev brændt. Det er forud nævnt, hvorledes ogsaa nogle Tyve blev pint, men Pinen regnes ikke som et Tillæg til Straffen, men som en skarpere

Pinebænk

* Det er utvivlsomt en gammel Skik, der omtales, naar det i Skorstensfejerens Instruks af 1792 hedder, at »hans Folk hvert Fjerdingaar skal lade sig i 8 Dage paa Gader og Stræder høre, paa det enhver, som dennem behøver, villigen og uden Ophold kan vorde betjent, og Skorstenen, hvortil de bestilt vorder, forsvarligen rengøre.«

Morten Skarpretters Bøddelsværd.

Morten Skarpretter, hvis Navn staar paa Sværdet, døde 1658. Hans Sværd tog Svenskerne under Krigen, og det opbevares nu paa Skokloster. — Bøddelens Sværd var altid uden Spids, for at det deraf kunde kendes, at han var en uærlig Mand.

Forhørsmetode, der først maatte anvendes, naar vedkommende var dømt for Tyveri eller Trolddom. Den anvendes i saadant Tilfælde særlig, hvis der næredes Mistanke om Forbrydelser mod Kongen, f. Eks. overfor en Flok Tyve, der mistænktes for at have stjaalet paa Kronborg.

At rette med Sværd var Toppunktet af Bøddelens Kunst. 1582 hentede man den københavnske Bøddel, Mester Hans, fordi Anders Fynbo »nu stakket forleden var i Slingerup at rette en Karl med Sværd, og da ham noget mislykkedes«. Anders klagede da over, at ham »skete forkort«, og man »tog Næringen fra ham«. »Han vidste, hvormed han skulde betale, om ham noget mislungetes«. Man vedtog da, at »dersom han ikke kan rette med Sværd, kan han forholde en Tid lang, at han kan øves, og imidlertid bruge, hvis andet her faldt, og han rette kan«.

Ogsaa ud over Døden var der Forskel i Straffen. Den, der blev rettet med Økse eller hængt, eller hvis Hoved blev sat paa Stage og Kroppen paa Stejle og Hjul, maatte ikke komme i kristen Jord, men blev af Rakkeren nedgravet i Galgebakken. Da Peder Christensen Rebslager 1592 havde ihjelslaget sin Hustru og saa »ingen anden Middel at være paa Færde«, bad han og med ham Sagvolderen (hans Svoger paa hans umyndige Børns Vegne) og mange Borgere, at hans Hoved maatte lægges med ham i Kisten, paa det *Retten nogenlunde maatte formildes, og hans Legem med Hovedet maatte komme i Kirkegaarden*«. Dette bevilgedes, og »samme Dag mistede Peder sit Hoved«. To Tyve, som i 1599 var dømt til »Galge og Gren«, blev ligeledes efter manges Forbøn »anseendes deres Ungdom« benaadet, saa de »*stod deres Ret for Sværdet*«.

Selv i Galgen kunde man anbringes paa en mere eller mindre ærefuld Maade. 1577 kom Jørgen Tømmermand i Trætte med Knud Skomager ude ved den ny Galge, og Striden endte med, at Jørgen blev dræbt, hvorfor Knud blev dømt til at miste sit Hoved som en Manddraber. Før Henrettelsen indtraf imidlertid kongl. Majst.s Brev, at da Dødsslaget var sket ved Galgen, burde Drabsmanden hænge i samme Galge. »Saa blev fornævnte Knud da rettet og hængt udi Galgen paa Sanden, *dog ikke bagbunden*«. Hvad der for Kongen har været et gemytligt Indfald, var for Knud Skomager en Vanære føjet til Straffen, og herpaa har den stedlige Øvrighed villet raade Bod.

Et yndelig og u-hørlig
Et forfærdelig og gruelig

MORD

Er udi Helsingør forøbet af
et Dvindfødt / som udi 6 Aar i Losagt-
lighed aflede hver Aar et Barn / og saa
suart hun havde fød Barnet bragte
Hundet af Libe / hvilket visselig er stædt
Og da hun nu havde fød det siette og sidste
Barn og dræbt det / kunde Guds Lang-
modighed ikke længer fordrage Syndens
Mangfoldighed / og Synderindens Siæl
at omkomme / saa at det blev aabenbaret
med hende / hvo om denne Bisse ge-
ver udførlig Beretning.

Under Mel:

Vender om med Poenitence.

Trykt Aar 1721.

Alle / som har Santz og Øre
Dertil een fornøfftig Siæl /
Kommer frem de ting at høre /
Som med Synd og stor Ustæel
Nest ved os for nogle Dage
Spørgis kand sig at tildrage.

Store Synder at forøvis
Stor Ulycke giøris med /
Gud sin Vre at berøvis /
Satans Gierninger der ved
Udi Haabe-tal at fremmis /
Kand væmodelig fornemmis.

KAG OG HALSJÆRN

Om de mildere Former for Afstraffelse gjaldt ligesom for Dødsstraffen, at de almindeligvis fuldbyrdes i alt Folkets Paasyn paa Tinge, paa Kagholmen, paa Torvet eller paa Skibsbroerne. Man søgte ligefrem de Steder, hvor der kunde ventes et stort Publikum. I en Tid, hvor det for Øvrighederne i de forskellige Byer var ulige vanskeligere end i vore Dage at vedligeholde et fælles Efterretningssystem, var det ikke uden Betydning, at mange fik Underretning om de skete Domfældelser og ligefrem lærte Forbryderne at kende. Disses Chance for at kunne gemme sig i Mængden var vel adskilligt ringere end nu, men i Skove og Ødemarker var der gode Skjulesteder, og i de fleste Tilfælde var der ikke nogen Myndighed, der havde til Opgave at opspore Forbryderen. Dette var den bestjaalnes eller den dræbtes Slægtninges egen Sag. En Forbryder havde derfor adskillig Mulighed for at slippe helksindet fra sine Meriter, naar han blot ubemærket kunde naa en anden ikke altfor nærliggende By. Andbjørn Svendsen, som i Grevens Fejde havde været med at forraade Varberg til Grev Christoffers Folk, levede vistnok Resten af sit Liv i Fred i Helsingør, selv om han i mange Aar ikke kunde opnaa Borgerskab, fordi han ikke kunde faa sit ærlige Skudsmaal fra Varberg. Og »smukke Grethe«, der var gift her i Byen, skønt hun havde sin første Mand i Danzig, var sikkert ikke bleven forulempet af Øvrigheden, hvis ikke hun ved at drive Rufferi i sin Beværtning selv havde givet Anledning til Klage.

Det var det slette Efterretningsvæsen, der gav Forbryderne gode Chancer; men en Foranstaltning, der bødede herpaa, var den at give Personen Forbrydermærke enten ved at afskære et eller begge Øren paa ham, eller ved ligefrem at brændemærke ham, eller som det hed, »give ham et Brænde« d. v. s. med et gløende Jærnstempele en Galge eller et Hjul paa hans Pande eller Kind, i allerskaansomste Tilfælde paa Ryggen. Slige Tyvsmærker uddeltes meget flittigt og i rige Variationer. 1602 blev en Tyv »med et glødende Jærnstempele paa Kindbenet og forsendt til København«. 1585 var der en anden, som »mistede Huden og det ene Øre ved Helsingørs Kag«. Og 1671 blev en frugtsommelig Kvinde, som forud var straffet med 3 Maaneders Fængsel, desuden dømt til »for hendes Tyveri ved Skarpretteren at brændes endnu et Hjuls Mærke i Panden og straffes gennem Byen med 9 Ris, af hvert Ris 3 Slag, og at være Byen forvist paa sin Hals.«

Da Peder Samsing 1667 havde mistet Øret og var brændt i Panden, og formodentlig var paa Vej ud af Byen, gik han indenfor i Lisbeth Christen-

datters Hus ved Rosenkilden, hvor han i sin Bitterhed bl. a. lod sig undfalde følgende Ord: »Nu have de skælmske Borgere faaet deres Vilje. Nu haver jeg ligget saa længe her i Byen, og Borgmester har ikke villet give mig Kvarter. Men jeg skal vel betakke hannem derfor. Kan jeg ikke andet, saa skal jeg sætte Ild paa hans Lade, inden jeg drager af Byen. Saa skal de skælmske Naboer faa en Rem af Huden med, som haver glædet sig over min Ulykke«. Truslen bragte ham paany i Raadhuskælderen.

Livet var svært for den, der var »tyvebrændt«. Da Sidse Hansdatter 1661 kom paa Raadstuen, blev hun straks spurgt, »*hvorfra hun havde det Tyvebrænde i Panden*«. Heller ikke var det let at skjule Manglen af et Øre. Men en *Allongeparyk* eller en stor *Kabuds* kunde dog maaske dække Skavanken. Det er dette, der hentydes til i følgende Linier af en helsingørsk Bryllupsvise 1742:

*Allonge og
Kabuds*

Sig »mangt et Skalke-Øre-Lep
Bag en *Kabutze* skiuler,
Og skulde Jyden frygte for
Hans Øren hannem røber,
Da er der Raad derfor, naar
Hand sig *Alonge* kiøber«.

En af de mest anvendte Straffe var Kagstrygning. Under denne blev Forbryderen bunden til Kag'en eller Kag'et, en Pæl, der var anbragt paa en Forhøjning, saaledes at Tilskuerne ikke gik Glip af noget. En saadan Kag fandtes vel oprindeligt paa Kagholmen (K. 25. 26, I. 150), senere vistnok paa Bytinget (B. 327 og B. 300) og sidst paa Torvet (II. 76).

*at miste
sin Hud*

Afstraffelsen bestod i Piskning med Ris paa den nøgne Krop. Der medgik altid flere Ris til en enkelt. Man talte derfor om, at Risene skulde »slides« paa Forbryderen, at han blev dømt til »at slaas til Kagen«, eller – hvad der vistnok var den almindeligste Betegnelse – til »at miste sin Hud«. Altsammen Udtryk, der tyder paa, at Behandlingen ikke var blid.

Maren Andersdatter, der havde stjaalet fra Jacob Hamborg, blev (1610), da denne »ikke begærede hende at straffes paa Livet«, benaadet med »at stryges til Kagen og gives 40 Slag og siden rømme Lande og Riger og sig her aldrig mere lade finde under hendes Halses Fortabelse« 1729 blev derimod en afskediget Soldat, Stephanus, der havde holdt Horehus i København og efter kgl. Ordre tiltaltes i Helsingør, dømt til at straffes med Kag'en, og det med 9 Ris, og af hvert Ris 6 Slag samt at betale Sagens Omkostninger og Skarpretterens Eksekution med 20 Rdl.

Til Svien og Smerten kom for Forbryderen Vanæren ved Kagstrygningen. Afstraffelsen udførtes af Bøddelen, og dermed var den kagstrøgne som en, der havde været »i Bøddelens Hænder«, *æreløs*, hvilket tilmed publiceredes ved Straffens Offentlighed.

Da en Dreng 1563 anklagedes af Jens Krogemager for Tyveri, begærede denne ikke hans Liv, men »at Mestermanden maatte slide Riset paa ham til en Amindelse, dog ikke til Kag'en, at han ikke skulde aldeles beskæmmes. Og det er saa sket, at han mistede Huden i Raadhusgaarden«.

Et andet Træk viser, at det beskæmmende egentlig laa i Bøddelens Medvirkning. Det var 1619, at Rasmus Grydestøber indkom og gav til Kende, at »eftersom hans Ægtekvinde Maren Lauridsdatter er befunden i Hor og optagen med en af Kongens Baadsmænd, som blev bevist paa Bytinget forleden Mandag, da vil han intet videre have med hende at skaffe eller holde hans Ægteskabs Trolovelse, som dem er mellem gangen«. Byfogden satte da i Rette, om hun ikke bør at miste Huden.

Hun bad om Naade og ikke om Retten. Der gjordes Forbøn for hende, og *tre Dannemænd tilbød »at ville lage hendes Børn, saafremt hun ikke kommer i Bøddelens Hænder*. Thi blev hun benaadet med slig Vilkaar, at hun forsværger Landet. Dersom hun her mere lader sig finde, da at lide paa sit Liv«.

Med Kagstrygningen fulgte ofte Brændemærkning og endnu oftere Forvisning, som vi senere skal omtale, endda i dennes strengeste Form, *Udledning af Bøddelen*. En enkelt Gang oplyser Tingbogen, hvorledes denne Straf gik for sig:

1648 blev der om en Kvinde, der havde begaaet en Del Tyverier, »for Retten afsagt: at Skarprichterens nu straks skal anamme hende og lede hende op til Kronborgs nederste Port. Derfra skal (han) fremdeles lede hende langs ad Stengade og udenfor Svingelen. Og skal han slaa hende ved hvert Hushjørne 3 Slag paa hendes bare Krop med Ris. Og naar hun saaledes udstrøget er, da er fornævnte Tyv paa det strengeste forelagt sig straks herfra at pakke og sig her aldrig mere at lade finde under hendes Halses Fortabelse«.

Den allerstrengeste Form for Udledning ved Bøddelen var »at bære Skandsten af By«. Denne Straf omtales i Stadsretten, hvor det hedder: »Findes og nogen ond Kvinde, som ubekvæmmeligen taler paa nogen Dannemand eller og Dannekvinde, hun skal sættes paa Kag'en og *drage siden Sten af Byen*, og hendes Gods tager Konningen og Staden.« I Tingbogen nævnes denne Straf een Gang, men kommer da ikke til Udførelse.

Det var 1569, at en hollandsk Tømmermand havde sagt »uhøviske Ord alle Danske her i Helsingør til Spot og Vanære«. 5 Personer bekendte ved deres Ed, at som de stod ved Stranden, var han »udkommen fra Riken Hollænders og gik ned ud med en Baad, smøgede sine Bukser og sad sit Behov. Og da sagde han offentligt, saa de alle det hørte, paa sit Sprog: Dat wil ick de Dene hir im Helschenøer schencken tho ein Etzsen«. »Menige Mand begærede Straf over ham for saadanne hans utugtige Ord. Og fordi han var en udlændisk Mand, at det ikke skulde siges en anden Tid, at hannem for denne Sag skulde sententieres over enten for Had eller anden Aarsage, vilde Borgmester og Raad ikke sige over ham, men blev betænkt at udtage udlændiske Mænd her blandt Borgerne blandt hans egne Landsmænd og andre og lade dem sige derover, ligesom de vilde ansvare og give beskrevet og sententiere, som dennem tykkes saadanne Ord være Straf værd, og eftersom i deres Landskab kunde falde, hvilket blev saa gjort. Der valgtes 12 Mænd, som »udginge i Beraad og straks igen indkomne (og) afsagde for Rette, at han bør forsværge Helsingør, drage Skandstene af Byen og aldrig komme her mere efter denne Dag«. Da hans Hustru var »sygelig«, fik han dog Udsættelse til næste Tingdag. Og nogen Tid senere bliver han paa 4 Dannekvinders og menig Mands Forbøn benaadet for at bære Skandsten, men skal forlade Byen med første Skib.

Af andre sjældnere nævnte Straffe forekommer »at gaa med *Træhest* den spanske Kappe«, »at gaa med Fidelen« og at ride *Træhesten*. Den sidste Straf forekommer vistnok kun en enkelt Gang, nemlig 1627, da Carl Blaa klager over, at Byfogden (efter Slotsherrens Ordre) har ladet ham føre til Slottet og sætte paa *Træhesten* der. Men som forud nævnt (II. 76) var der tillige paa Torvet en *Træhest*, som dog maa have været ret ofte benyttet. *Den spanske Kappe* brugtes som Straf for Toldsvig (I. 68) og undertiden for Tyveri. Blandt Soldater synes den at have været uundværlig. Da Kongen i Juni 1587 havde taget en Del Baadsmænd med til Aarhus, hvor de skulde medvirke ved en Jagt, beder han Lensmanden paa Kronborg forordne en Postvogn til at føre Clauditen over med de spanske Mantler, da der maa holdes Regimente over Matroserne.

Grunden til, at de her nævnte Straffe sjældent omtales, er næppe den, at de ikke anvendes, men snarest, at de ikke indføres i Tingbogen. Fra det 18. Aarhundrede, hvor man har særlige Politiprotokoller, forekommer den spanske Kappe ofte, og medens denne vistnok kun bruges overfor Mænd, har man en tilsvarende Kvindestraf »at gaa med *Fidelen*«. Som Eksempel kan nævnes: En Kvinde, der 1785 har hjulpet en Soldat til at desertere, maa »gaa om med *Fidelen* i en Time«. To svenske Piger, der er antruffet hos en Musketer, straffes 1787 ligeledes med *Fidelen* hver

1 Time. En Tjenestekarl, som har fornærmet hans Madmoder, maa høre den spanske Kappe 2 Tm. Formiddag og 2 Tm. Eftermiddag og derefter 4 Dage og Nætter paa Vand og Brød. Ganske specielt anvendes den spanske Kappe til Vægterne. En Vægter, der sov paa sin Post, den spanske Kappe i 2 Timer (1794). En anden for Fuldskab »gaa om i den spanske Kappe i Gaderne i 2 Timer« (1797). En tredje Vægter, der var gaaet fra sin Post, maatte 1800 »gaa i den spanske Kappe i 4 Timer«, 2 Tm. ad Gangen.

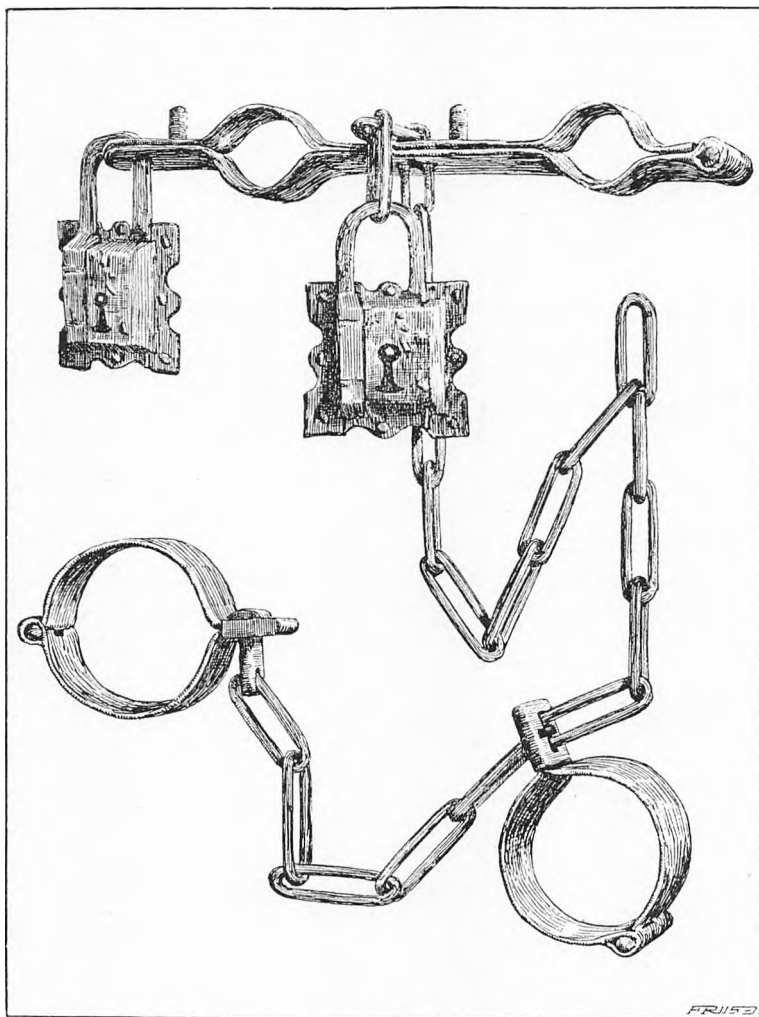
Naar undtages Bødestraffen, hvis Virkning ganske afhæng af den dømtes Formuesforhold, var *Halsjærnet* og de dermed beslægtede *Træhest*, *spansk Kappe* og *Fidelen* vistnok de mildeste Former for Straf, man brugte i Frederik II's og Christian IV's Tid. Alle tilsigtede de at stille Forbryderen frem til Spot og Vanære. Kappen var en Tønde, af hvilken den ene Bund var udtaget, og den anden forsynet med et Hul, som Forbryderen maatte stikke Hovedet op igennem, saa Tønden hvilede paa hans Skuldre, medens Bysvendene førte ham gennem Byens Gader til Glæde for de ærbare, men skadefro Borgere. Da Tønden var for stor og tung for Kvinder, fik disse i Stedet for en med Huller til Hals og Haandled forsynet Træplade, der kunde lukkes sammen, saa hele Apparatet fik den Lighed med en Violin, der gav den Navn. Begge disse Strafferedskaber var en Art transportabel Gabestok, i hvilken man kunde sende Forbryderen ud til det Publikum, der krævedes for at gøre Straffen virksom.

Halsjærn Træhest og Halsjærn tillod ikke slige Spadsereture, men da de altid anbragtes paa Steder, hvor meget Folk samledes, blev Forskellen i den Haan, der ramte Synderen, ikke stor. Ofte brugte man endogsaa at anbringe ham først i een Gabestok og siden i en anden, saa at hverken Torvets eller Skibsbroernes Publikum kom til at savne Adspredelse. Tilmed endte Forestillingen, hvis den udstillede var en Kvinde, der havde forset sig mod det 6. Bud, ikke sjældent med, at man slog Vand paa hende, en Ceremoni, som ogsaa foretoges af tililende Folk, naar det hændte, at et Par var grebet »med ferske Gerninger«.

Et Par Scener fra Halsjærnet er paa Grund af senere Retssager bevaret i Tingbogen. — Da Tjenerne 1631 »var henvist at sætte Niels (Pedersen) Kræmmer i Halsjærnet, og de kom til ham udenfor hans Bod (ved B 259 el. 261), tog de fat paa ham og holdt ham. Og hans Pige bar hans Gods ind i Bodden, saa meget, det var, slog Laasen for Bodden i Laas med en Snarhed, og fik Niels Kræmmer Nøglen, og han lagde den i sin Lomme. Og dermed ledte Byes Tjenere Niels Kræmmer op ad Gaden og satte ham i Halsjærnet«.

1630 klager Underfogden over Marine Jeppes, at »da Bysvendene skulde

tage hende ud af Halsjærnet, var der meget Folk forsamlet. Han spurgte hende, hvorfor hun bandede og sagde til hende, at hun skulde sige bedre Ord. Da sagde hun: »Det er mig aldrig vederfare, og de skal faa Skam, saa mange som har været Aarsag dertil«. Da svarede Underfogden: »I

Fodbøjler og Haandjærn af en Gabestok.
Fra Helsingørs Raadhus, nu i Helsingørs Museum i Karmeliterklosteret.

skulde ikke havde bandet i Kirken, og I endnu bander Øvrigheden, som Eder har ladet sætte, hvorfor det var bedst, I blev staaende«. Da svarede hun ydermere: »De skal faa Skam allesammen«. Marine maatte anlove, at hun herefter hverken skulde true eller undsige Borgmester og Raad, Præst, Byes Tjenere eller andre med Banden eller Skænden. Gør hun det, skal hun forvises Byen.

FÆNGSEL. FORVISNING. KONGENS ARBEJDE. TUGTHUS

De i vore Dage almindelige, langvarige *Fængselsstraffe* kendtes ikke, thi der var ingen Midler til at betale Fangernes Ophold. Disse indskrænkedes derfor altid til den kortest mulige Varetægtsarrest. Og iøvrigt skilte man sig snarest af med Synderne ved at henrette dem, eller – hvis de skulde beholde Livet, – forvise dem.

Af en forudgaaende Beretning fremgaar, at der var Forskel mellem *ærlig og uærlig Arrest*, og at Raadhuskældereren almindeligvis ansaas for uærlig, selv om der kunde rejses Tvivl om, hvorvidt en forhenværende Ølkælder hørte til samme Kategori. At denne brugtes som Fængsel, ses deraf, at der 1599 betaltes »Mestermannen for Byes Ølkælder tvende Rejser (d. e. Gange) at rense, som Fanger havde været indsat«. 1751 ankes der over, at her »ingen Lejlighed findes at forvare og hensætte saadanne Personer, som efter Omstændighederne ikke just have meriteret at sættes udi det Fængsel, hvor grove Delinkventer bliver forvaret«, og det foreslaas at indrette et »ærligt Arrestkammer« ved Raadstuen.

1686 klages der fra Militæret over, at en Soldat ved Navn Peder Knapmager, der iøvrigt blev dømt til Bremerholm, var sat i Arrest, »før det kongelige Liberi var hannem aftaget«. Og det oplyses, at »en Sergent med sine hos sig havende i Anledning heraf har »aldeles ubesindig anrettet et stort Rumor og Bulder ved Slutteriet, ligesom de med Magt vilde bemægtige sig Kongens Fængsel«. Magistraten paastaar, at man havde taget Soldaterkjolen af ham, inden han kom i Kældereren, men Sergenten har »indpraktiseret« en anden til ham i Raadhuskældereren. Begivenheden viser, at det af begge Parter erkendtes at være »en Skiembt«, der var tilføjet Soldaterstanden, om han virkelig var sat i Kældereren med Kongens Klæder paa.

I Raadhuskældereren fandtes flere Stokke eller Blokke at sætte Fangerne i. Men iøvrigt havde Byfoged Claus Nielsen 1583 et Stokhus i sin Gaard i »Byfogdens Stræde«, og den militære Slutter, Clauditen, fik 1599 indrettet et Stokhus ved sin Bolig i Kongensgade. Naar en Mand, som forud omtalt, bekender, at han »har været sat til Peder Willumsen«, kan man vist regne med, at denne Byfoged ogsaa har haft sit Fangehus paa sin Gaard. Dette hang sammen med, at Byfogden havde Ansvaret for Fangernes Tilstedeværelse.

Noget helt sikkert Gemmested var Raadhuskældereren ikke. 1591 var der en Fange, som »undergravede de nederste store Sten i Grundvolden i Fængslet og opgraved sig paa den anden Side i Raadhusporten og er saaledes bortkommen og rømt sin Vej«. Slige Forsøg forekom oftere, men lykkedes jo

ikke altid. Da »Niels Jostsen, som stal« 1575 »sad udi Fængselet, befandtes, at han havde begyndt at undergrave Muren udi Fangehuset og vilde sig udgravet, hvilket han og nu bekendte og sagde, at han *havde gerne reddet sit Liv, havde han kunnet, som den gerne gør, der sidder paa sin Hals*«. — 1608 tiltales Byfogden af en Borger, hvis Tyv han har ladet undslippe. Og man faar da at vide, at Byfogden »formedelst stor Frost og Kuldes Skyld haver entlediget ham af Raadhuskældereren og antvordet sin Tjener hannem i Hænder at forvare i sit Hus«. En kvindelig Fange, som i Pesttid blev syg og anbragt i Pesthuset, blev da hun lod til at være Døden nær, befriet for Lænkerne paa den ene Fod. Hun undveg derefter om Natten. Og ikke mindre ejendommeligt lyder det, at en Fange engang slipper ud ved at drikke Arrestforvareren saa fuld, at denne døde deraf.

Det var som nævnt Bysvendenes Bestilling efter Tur og mod Betaling at forpleje Fangerne; men heri skete en Undtagelse, idet en Heks, der var dømt, altid blev overgivet *i Bøddelens Hænder*, saasomt Dommen var falden. Hun var da hjemfalden til Pinebænk, og hvad enten hun nu har tilbragt sine sidste Dage i Raadhuskældereren eller i Bøddelens Hus, saa var hun i hvert Fald ganske i dennes Vold. Regnskaberne viser da ogsaa, at Godtgørelsen for Heksenes Kost fra Domfældelsesdagen til Henrettelsesdagen altid udbetales til Bøddelen. Her har vi altsaa den mest foragtede og retsløse Klasse af dem, Fængslet gemte.

»I Bøddelens
Hænder«

Forvisningen var utvivlsomt den almindeligst anvendte Straf. Den havde sine strengere og blidere Former fra »at bære Skandsten af By« og »udledes« eller, som det ogsaa hed, »udstubes af Bøddelen«, til den mildere Form, hvor det uden Piskeslag tilstedtes Synderen at gaa selv i Henhold til en for Retten indgaaet Forpligt til »*at forse sig af Byen*« inden 14 Dage eller »*inden trende Solskin*« (»Sol« eller »Solemærker«), eller »før Sol gaar ned«.

Forvisning

I stedlig Udstrækning kunde Forvisningen være forskellig. Snart gjaldt den kun Byens Omraade, hvilket altid var Tilfældet for de fremmede fattige, der uden nogen Retskendelse blev udrevet af Byens 2 eller 4 Stodderfogder. Men man kunde ogsaa blive »*forvist Landet*«, »*kgl. Majst.s Riger og Lande*«. Som Mellemformer forekommer, at det forbydes Forbryderen at komme *Byen paa een Mil nær*, »*paa 4 Mil nær*« eller »*paa 10 Mil nær*«, eller at han maa »*forsværge Sjælland*«.

Ogsaa sindssyge blev forvist, om end med en vis Venlighed. 1588 var der »givet galne Bodil til *Tærepenge*, der hun udi forgangne Vinter udi det store Frost blev udledt og Byen forvist $\frac{1}{2}$ Mark«. Almindeligst er Forvisningen af fattige erhvervsløse, som ikke hørte hjemme her, af utugtige Kvindfolk, af Tyve med eller uden forudgaaende Straf. Et sjældent Tilfælde er det der-

imod, at Bøddelen »ledte tvende Kvindfolk af Byen, *eftersom deres Mænd forløb Byen for Tyveris Skyld*«.

Efterhaanden afløses Forvisningsstraffen for en Del af Arbejde i Kongens Tjeneste. Allerede i det 16de Aarhundrede forekommer det Tilfælde, at Peder Skram som Lensmand paa Krogen efter Anmodning faar udleveret tre Tyve til Kongens Arbejde. En Ægtemand, der havde boet i 8 Dage hos Ludze Knud Sorts sammen med en Kvinde, han traf her, havde »intet at bøde med« og »gjorde derfor sin stærke Forpligt paa sin Hals at forblive og at have forbrudt, at han et ganske Aar skal tjene Kongl. Majst. paa Galejen og derefter vederfares, som K. M.s Befalingsmand tykkes godt at være«.

I Begyndelsen af det 17de Aarhundrede hændte det, at en Søn af Borgmester Jens Block og en ung Mand af Slægten Lejel efter Anmodning faar Lov at gøre Tjeneste paa en Grønlandsfarer for at undgaa vanærende Straf. Om tre andre unge Mænd, der 1606 er »paagrebet for Dobbelt og Drik, Løsagtighed, Klammer og Slagsmaal« er det »Forældrenes ydmyge og flittige Bøn, at de maatte *forsendes til Grønland*, Hans Majst. paa samme Rejse paa det underdanigste og lydigste at tjene og *deres Forseelse at udledske*«. De blev dømt i Kongens Naade og Unaade og forsendtes til København, antagelig til Disposition for Grønlandsturen.

I Christian IV.s Tid oprettes *Tugthus* og *Børnehus* i København og iøvrigt et tilsvarende, men maaske dog kun midlertidigt *Børnehus i Hospitalet i Helsingør*. Og det forekommer da af og til, at Personer — især kagstrøgne, som man ellers vilde have forvist, bliver indsendt til Arbejde paa Tugt- og Børnehuset »at spæges og straffes« eller paa Bremerholm. 1694 bestemmes det, at alle kagstrøgne skal indsendes til Kongens Arbejde. Som en sidste Rest heraf havde man i Helsingør Slaverne, der fordeltes mellem Kronborg og Bremerholm, eftersom der var Brug for deres Arbejde.

En af de ejendommeligste Forseelser, man træffer straffet med *Tugthus*, forefalder 1622. Det var Peder Hjulmands Pige, der havde »kastet et Stykke Dej i et Privet«. Hun havde kastet et Stykke Træ ovenpaa, men Peder Hjulmand »blev Dejen var og lod den saa ved en Rakersvend optage, (og) da var det saa meget som et Firskillingsbrød«. To Soldater og en Bøsseskytte (d. e. Artillerist) bevidnede, at hun havde gjort det. »Peder Hulmand stillede Sagen udi Øvrighedens Hænder«, og det blev besluttet, at hun for slig hendes Forseelse skal forsendes til K. M.s *Tugthus*, der ved Arbejde og Trældom at straffes, som vedbør«.

Forvisningen vedbliver iøvrigt ogsaa ind i det 18de Aarhundrede. Den fra Holbergs »Mascarade« kendte »Anne Hattemagers, der i Epistlerne (III. 271) modsættes Lucretia, og som den

Fanger i Stokken.

Et Felt af St. Ninianus Altertavle fra St. Olai Kirke i Helsingør (c. 1500), nu paa Nationalmuseet. — »Det er bedre at tinge ved Busken end ved Bojens«, hedder et af Peder Laales Ord-sprog, og hans latinske Oversættelse viser, at Meningen er: »Det er bedre at være fredløs i Skoven end at sluttes i Stokken«.

af Henrik omtalte »Anne Hattemagers Bataillon« havde Navn efter, maatte 1723 staa i Halsjærnet i København og blev 1726 efter at have udstaaet Kagstrygning paa Nytorv i København, med Mand og Børn »forvist Kongens Riger og Lande«, og det blev »ved offentlig anslagne Plakater paa sædvanlige Steder bekendtgjort, at ingen maatte huse Parret«. Den 16de April var hun med sin Mand og to smaa Pigebørn i Helsingør, hvor Manden gik ind hos Hendrik Drejer i Sudergaden og »begærte, at hannem som en fattig rejsende maatte være tilladt til hans 2de smaa Børn at koge nogen Sild«. Natten forud havde de logeret hos en Konstabel.

Forvisning

De blev nu paagrebne, og »herpaa blev da ved Oldermændene for Færgefolkene Anstalt føjet til disse Personers Bortførelse af Landet, som de og under 6 Vægteres Forvaring og Ledsagelse af Stadsens Underfoged blev ført til den bestilte Baad, som dem derpaa her fra Landet bortførte«.

TINGMÆND. NÆVNINGER

Tingmænd Efter disse Eksempler paa Tidens Straffemetoder vender vi tilbage til Rettens Folk. Af disse er forud nævnt de udøvende Bestillingsmænds Række fra Byfogden, Borgmestre og Raadmænd, Underfoged og Byskriver til Bysvende og Fogedsvende, Stodderfoged, Bøddel og Rakker. Tilbage staar at omtale menig Mands d. v. s. Borgerskabets Medvirkning gennem *Tingmændene* og de forskellige *Nævn*, der tog Del i Retsplejen paa Tingsforsamlingens Vegne, og i det hele taget Besvarelsen af det Spørgsmaal, hvem det er, der dømmer. Det maa da først siges, at det er meget sjældent, at Tingbogen oplyser noget bestemt om, hvem det er, der afsiger Dom.

Domsmyndighed Den almindelige Udviklingsgang har imidlertid været den, at *Domsmyndigheden* først laa hos *Tingsforsamlingen*, medens den senere delvis overgik til *Raadet*, og derefter til *Byfogden* eller Kongens Foged. Denne var fra først en Repræsentant for Kongen, der skulde varetage Statens Interesser, medens Raadet mere repræsenterede det stedlige Selvstyre. I Tidens Løb sker der imidlertid en Udsondring mellem Virksomhederne, saaledes at *Retsplejen* hovedsagelig foregaar paa Bytinget under Ledelse af Byfogden, medens *Byens Forvaltning* ordnes af Borgmestre og Raad paa Raadhuset.

Nævninger Tingsforsamlingen kunde ikke selv undersøge en Sag, derfor blev der af dens Midte udtaget *Nævninger*, i Helsingør altid 16,

til at foretage Undersøgelsen og kende om anklagedes Skyld. Paa lignende Maade maatte Tingsforsamlingen have et Organ, der paa dens Vegne kunde bekræfte, hvad der var foregaaet paa Tinge, f. Eks. en dødsdømts Bekendelse før Henrettelsen. Hertil udvælges da et saakaldet *Tingsvidne*, d. e. et Antal Mænd, i Regelen 12. Disses Navne indføres ogsaa i Tingbogen med den Bemærkning, at de er villige til »*at give Sagen beskreven, naar paaæskes*«.

Det var vanskeligt at faa menig Mand til at møde paa Tinge. 1591 tog man 12 Borgere til Tingsvidne paa, at »stor Forsømmelse findes iblandt Borgerne her med, at naar Kong. Majst.'s Ret og almindelig Ting tilvares menige Mand til bedste at holdes paa Raadhuset, da ofte befindes saare faa Borgere at møde og fremkomme Retten til bedste at forfremme og befordre, saa at man neppelig kan befinde saa mange Borgere til Tinge, at man kan opkræve udi Tingsvidne og i andre adskillige Maade, hvorover Borgmester og Raad lod alvorligen og lydeligen tilkendegive og forkynde, at menige Borgere under deres Faldsmaal er fortænkt at møde, naar almindelig Ting og Kong. Majst.'s Ret tilvares at holdes den ganske Menighed til bedste«. Bøden sattes til 3 Mark. 1611 er Ævred opgivet, og Byfogden anmoder derfor Borgmester og Raad om at udnævne 8 Dannemænd af Borgerne, som kunde sidde Ting med ham paa Kong. Majst.'s Vegne. Der udnævnes derefter for hvert Aar 8 *Tingmænd* eller *Tinghørere*, der om fornødent kunde træde til som Vidner.

»At saaledes her i Dag til Tinge er forhandlet, som forskrevet staar, dertil er Vidne med os efternævnte Tinghørere og lovfaste Dannemænd«, hedder det. Da der 1612 udnævnes »8 *Tingmænd*« til at dømme i en Sag, er det derimod ikke de faste Tinghørere, der iøvrigt oftest gaar under Navnet *Tingmænd*.

Selv de udvalgte *Tingmænd* kneb det at faa til at møde. 1641 lod derfor deres *Oldermænd* læse »nogle Artikler, som *Tingmændene* med hverandre have indgaaet, anlangende Tinget at paa-vare, som de nu samtlige anlovede at ville holde, under den Brøde der udi stander«. Disse Artikler kendes ikke, men 1615 var det vedtaget mellem dem, at den, som ikke er mødt paa Tinge, naar Klokken slaar 8, skal bøde $\frac{1}{2}$ Mark, og hvis han bliver helt borte $\frac{1}{2}$ Dlr. I lige Maade Byfogden, Raadsens Kæmner og Byskriveren. 1619 nægtede David Lejel at være *Tingmand*, og Byfogden »begærede Dom, om han ikke bør straffes«, og »*formente slig hans Obstinatie være andre Borgere til Forargelse*«. David tog sig siden Bestillingen paa.

At være *Nævning* var ogsaa en Plage for Borgerne. Da der ved 1625–26 i Løbet af et Par Aar brændtes 8 Hekse, udvalgte hertil 8×16 , ialt 128 *Nævninger*, foruden dem der forekom i andre sam-

tidige Sager, i hvert Fald et meget betydeligt Antal i Forhold til det Antal Borgere, der var at vælge imellem. Omtrent hver 4de eller 5te af de skatteydende Mandspersoner har i Løbet af Aaret været Nævning.

Nævningerne maatte først paa 3 paa hinanden følgende Ting *Skudsmaal* »skyde deres Skudsmaal«. Naar da ingen havde noget at sige dem paa, var de *lovfaste Mænd*. Den, som ikke var lovfast Mand, kaldtes »lovfældt« og kunde ikke »staa i Lov og Tov« med de andre. Naar Nævningerne afsiger Kendelse, siges det, at de »gør deres Tov fuldt«. Naar de ved godt Skudsmaal var anerkendt som Nævninger, kunde de kræve Vidner afhørt og foretage Rejser for at faa Sagen opklaret. Som Eksempel paa, hvorledes Kendelsen afsagdes, kan anføres følgende, som foregik d. 19. September 1625:

»Anne Jensdatter, som haver sigted *Birgitte Skaanings for Sigtelse* *Trolldom*, lod sig fremlede for Retten og lagde sin Haand paa Birgitte Skaanings, svor ved hendes Saligheds Ed, at *ingen anden var skyldig i hendes Sygdom end fornævnte Birgitte Skaanings og Djævelen*.

Dernæst indkom *Anders Halvorsen, Drager*, og lod sig til hende fremlede, lagde sin Haand paa hende og svor, at han ingen anden skyldet for sin Sygdom end hende og Djævelen.

Item sagde fornævnte Anne Jensdatter og Anders Halvorsen, at *de gider vel ædt og drukken* og føler ingen indvortes Sygdom uden Værk og Afmægtighed i Lemmerne.

Derefter fremginge de 16 Mænd, nemlig (her følger Navnene), *en efter gøre Tov* *anden og lagde Haand paa Bog og svor ved Gud og hans hellige Ord, at de havde ledt og spurgt, saavidt dem muligt er, ej længer de gider eller vil, og kunde ej rettere Sandhed forfare, end hun jo er skyldig i Trolldoms Gerninger*«.

Undertiden lyder Kendelsen: — — »og efter hans egen Bekendelse dømte ham hans egen Gerning« — — eller: »Eftersom denne Person er her for Rette anklaget af — — og hans Gerning befindes uredeligen, at han mordvise haver dræbt og til døde her udi Byen nederlagt, *saa ved Gud vi ikke dømmer hannem, mens hans onde Gerning*«.

Der klinger gennem denne Formular Bestræbelsen for at fastslaa, at den Henrettelse, som fulgte, ikke var et Hævnmord, men en Retsakt. Det var netop det, Nævningernes Navne i Tingbogen indestod for. Samme Tanke ligger til Grund, naar man i Sager, der angaar Udlændinge, lader disse dømme af Nævn, valgt blandt Borgere af fremmede Nationer. Det var en gammel Sæd, at hver skulde dømmes af sine egne.

Blandt *Domme* skelnes der skarpt mellem en »Tingsdom«, af-

sagt paa Tinge, og en hjemgiven Dom, der er afsagt inden lukte Døre paa Raadstuen. *Niels Kræmmer* anklager Byfogden for at have udpantet ham »efter Borgm. og Raads *hjemgiven Dom*« og »ladet udvurdere hans Klæder uanset, at han ikke var Lov forvunden«, men Byfogden forsvarer sig med, at han har »fulgt en Tingsdom og ikke Borgm. og Raads Dom.«

*Tingsdom
eller
hjemgiven
Dom*

De Retshandlinger, som foregik paa Raadhuset, synes nærmest at have været af underordnet Betydning eller af foreløbig Art, hvorfor Bekendelsen af alvorligere Forbrydelser gentages paa Tinge. Her ledede Byfogden Retsmødet, men de tilstedeværende Medlemmer af Raadet deltog vistnok i Domsafsigelsen, ligesom Byfogden aldrig synes at have været alene om at dømme i alvorligere Sager. Iøvrigt maa Forholdet antagelig forstaas saaledes, at Øvrighedspersonerne optræder paa Tingsforsamlingens Vegne og med dennes udtalte eller stiltiende Tilslutning, hvorfor de næppe nogensinde vilde indlade sig paa at afsige en Dom, som gik Forsamlingens Mening imod. Ikke mindst mærkes dette, naar man stillede det afgørende Spørgsmaal, om vedkommende vedblivende kunde regnes for ærlig og forblive som Borger i Byen. Her gjaldt det oprindeligt udelukkende Borgernes Mening, medens det paa den anden Side var Byfogdens Sag at vaage over, at Kongens Ret ikke krænkedes. En Benaadning kan foretages af Borgm. og Raad, men *med »Byfogdens Minde«*. Først da ved 1600 Deltagelsen i Tingsforsamlingerne bliver ringe, og Byfogden vel ofte sidder alene med sine 8 Tinghørere, bliver det ganske naturligt ham, der faar det afgørende Ord, men imidlertid er der ogsaa ved de for hele Landet gældende Recesser skabt mere ensartede Former for Retsplejen i Byerne.

GEJSTLIG MEDVIRKNING. KIRKETUGT.
PAA DEN SORTE TAVLE. OFFENTLIGT SKRIFTE.
BAAREPRØVE

Et for sin Tid ejendommeligt Præg faar den ældre Tids Retspleje ved den Maade, hvorpaa den var præget af religiøse Synspunkter, og *den Samvirken, der da fandt Sted mellem den gejstlige og verdslige Myndighed*. Forordninger begrundedes med Hensynet til »Guds Fortørnelse«. Der straffes for Helligdagsbrøde og for at tilhøre en fremmed Religion. Og en Kirketyv eller en Gudsbespotter faar et udsøgt barbarisk Tillæg til sin Dødsstraf. Der bruges gejstlig Medvirkning ved Efterlysning og Bansættelse

*Guds
Fortørnelse*

af Forbrydelse, og Sognepræstens Medvirkning kræves, naar en Heks eller Tyv forhøres paa *Pinebænken*, eller naar en *Baareprøve* skal foretages.

Fremmed-
artiklerne Sognepræsten skulde først og fremmest eksaminere alle fremmede, om de var af den rette Tro. 1574 tilvarer Borgmester Henrik Mogensen, at alle de fremmede af Vesterlandene, som endnu ikke haver været hos Hr. Rasmus og gjort Besked om de Artikler, K. M. haver ladet udgaa, skal møde nu tilkommende Torsdag. Hvo, som fortrykker sig, være advaret for Straf. Endvidere lod Henrik forstaa, at der skulde være nogen blandt de fremmede, som holdt særdeles Prædiken udi Huse, hvor de kunde søges. »Saadan særdeles og hemmelig Prædiken udi enlige og hemmelige særdeles Forsamling« skulde være forbudt under Straf paa Liv og Gods. Ogsaa de, der gav de fremmede Tilhold, blev straffet. 1555 læstes paa Tinge Kongens Brev, at den, der »*hæler eller huser Wederdøpere og Sakramenterer*«, skal have »*forskraft Liv, Gods og Hæder*«. Særlig i Helsingør fandtes 1574 mange fremmede »under Prædikenen at gøre Gæstebud og Gilde eller paa Gaderne op og ner at spadsere, hvorfore man en ringe Ting kan agte eller sætte, hvad Religion de ere tilgiven«. Kongen kræver, at saadanne skulle »være ens med vore Undersaatter i Religionen«.

Helligdags-
brøde Til *Helligdagsbrøde* regnedes det at arbejde i Kirketiden, f. Eks. med Fiskeri, med Skibning ved Stranden, eller det endnu værre, at holde Drik eller at sælge Øl og Brændevin under Guds-tjenesten; i det hele taget ikke at søge Kirken. Henrik Klejnsmed stævnedes 1633 for at have skaaret Tørv under Prædikenen. *Sogneherren* En Mand, der var tilsagt at møde i Sakristiet for M. Peder Lange og hans Medhjælpere, men udeblev, skønt han var her i Byen, maatte bøde 1 Rdlr., medens en anden, der paa Gaden havde sagt til ham: »*Din Buffel, du est ikke værd at være en Præstemand, du har taget Stikpenge ved Funten*« (formodentlig for at se gennem Fingre med, at der var flere Faddere end tilladt), maatte forlade Byen inden 3 Solemærker, skønt han bad om Tilgivelse.

Kirketyveri Et Ægtepar, der 1721 havde begaaet *Kirketyveri*, straffedes saaledes: »Manden som Stimand straffes paa Livet saaledes, at først hans højre Haand hannem levende med en Økse afhugges, dernæst Hovedet ogsaa med en Økse fra Kroppen skilles, som siden med Haanden paa en Stage fastnavles, da Kroppen paa Stejle og Hjul bliver henlagt, og desforuden hans Hovedlod være til Kongen forfalden«. Kvinden slap som Hæler med »at miste sin Hud ved Kagen og med Tyvsmærke i Panden mærkes, samt derefter at arbejde i Spindehuset sin Livstid«. Undertiden tilføjes der: »Efterdi han er en Kirketyv, som billigen bør højere at straffes end andre almindelige Tyve«.

Som den verdslige Øvrighed her stod Kirken bi, ydede Sognepræsten undertiden Gengæld. Saaledes altid, naar en *Heks* blev strakt paa Pinebænken. Dels skulde han her formane hende til at bekende, og dels skulde han vel ogsaa som sagkyndig tolke hendes Bekendelse. Heksene hentede jo ofte deres kraftigste Hjælpemidler fra Kirken. Viet Jord fra Kirkegaarden, Vand, som Børn var døbt i, et Voksbarnd, som var bleven døbt, eller Alterbrødet var meget almindelige Tryllemidler. Og Trylleformularerne hentede deres Kraftord fra den hellige Skrift. I det hele taget var Trolddom en Art Gudsbespottelse, som Sognepræsten bedst kunde bedømme.

Forhør over
Hekse

Den 21. Septbr. 1582 blev *Kirstine Jep Brænders pint* nede i Raadhusgaarden. »Hun blev formanet ved Gud og hendes egen Velfærd, at hun skulde bekende og tilstaa og ikke lade sig pine og strække og jammerlig medføre og traktere o. s. v.« Men *Kirstine* vidste intet at sige, og ikke hun vilde lyve paa sig eller nogen anden, og holdt sig meget frimodig og »*bad man pine fluks hen*«.

Saa var og nu nærværende Mester *Hans Christensen (Sthen)*, Kapellan, var her tilkaldet, og han da paa det højeste *formanede Kirstine* og raadede hende, at hun dog skulde bekende og tilstaa, hvad hun havde i sit Hjerte, og ikke skulde lade sig forholde, at hun jo skulde bekende sig uden videre Marter og Pine, men der hjalp ingen Raad eller Ord hos hende, og intet hun vilde bekende i nogen Maade.

Da gjorde nogle Borgere Bøn for *Kirstine* at maatte opholdes med hendes Pine til i Morgen, at hun imidlertid kunde sig betænke. Hvilket af Medynk er saa sket. Og hun hensattes i Fængsel. Anden Dagen blev hun fremstillet til Pinen igen, og hun baade straktes paa Ramme og brændtes med hedt Bækken (?) og efter lang Marter og megen Formaning var dog intet hos hende udrettet, men hun blev alt ved et Mundhof og intet bekendte. Og *da befol man Gud Sagen*. Og hun siden i anden Uge blev brændt og stod sin Ret.

Den anden Lejlighed, ved hvilken Præsten tilkaldtes, var *Baareprøven*. Denne forekommer flere Gange i Helsingør. 1570 havde to Skoledrenge været i Slagsmaal, og et Par Dage efter døde den ene af dem, og den anden mistænktes for at være Skyld i hans Død. Det var en gammel Folketro, at Saaret paany sprang op at bløde, naar Drabsmanden lagde sin Haand paa Liget. Hr. Rasmus Lauridsen blev da kaldt til, og i Overværelse af Skolemesteren, den døde Drengs Fader og endnu en Mand æskede Hr. Rasmus den sigtede Dreng, Benth, frem, »og han lagde sin Haand paa det døde Lig, og *Hr. Rasmus trende Gange formanet Gud herover, at hvis samme Benth var skyldig udi den andens Død, Gud*

Baareprøve

vilde give det til Kende ved et sandt Tegn, og der gaves ingen Tegn paa den dødes Krop«.

Samme Aar afholdtes endnu en Baareprøve, ved hvilken Præsten ikke nævnes. Og 1572 fik man igen Brug for den. Et Træ var styrtet om i Skoven og havde slaaet Raadmand Jørgen Mahrs Dreng ihjel. De andre Karle, som havde været til Stede, tilbød da, »at paa det de maa være uden al Mistanke, da vilde de nu, mens den døde laa til Stede, gaa til ham i Godtfolks Nærverelse og lægge deres Hænder paa hannem og *formane Gud om et sandt Vidnesbyrd over deres Uskyldighed*, hvilket ogsaa skete udi Hr. Rasmus, Rasmus Hansens (d. e. Byfogdens) og fornævnte Borgeres Nærverelse. Og *Hr. Rasmus holdt deres Formaning*, og hver dennem lagde sin Haand paa den dødes Bryst, den ene efter den anden, og der gaves ingen Tegn udi nogen Maade«.

Endnu en Baareprøve forefalder 1594, ved hvilken Anders Christensen Kapellan »gjorde først Formaning«, og heller ikke der viste sig noget Tegn.

Fra gammel Tid henhørende under Kirkens Disciplin var *Ægte-skabs- og Sædelighedssager*. Enhver, der havde født et uægte Barn, ligget et Barn ihjel, levet ufredelig med sin Ægtefælle eller paa lignende Maade forset sig, blev skrevet paa den sorte Tavle i St. Olai Kirke og maatte foruden at gennemgaa den verdslige Straf, staa offentlig Skrifte for Menigheden.

Og det var, som om hele Samfundets Garde af Sædelighedsvogtere lige nede fra Fogedsvend og Jordemoder og op til Byfoged og Sognepræst stadig var mobiliserede for at værne Sædeligheden i det helsingørske Sodoma, hvor løsagtige Kvinder »hid mere end andetseds søge«. Selv Christian IV, der dog var meget liberal overfor sig selv, krævede ligesom sin Fader ubønhørlig Jagt paa Synderne.

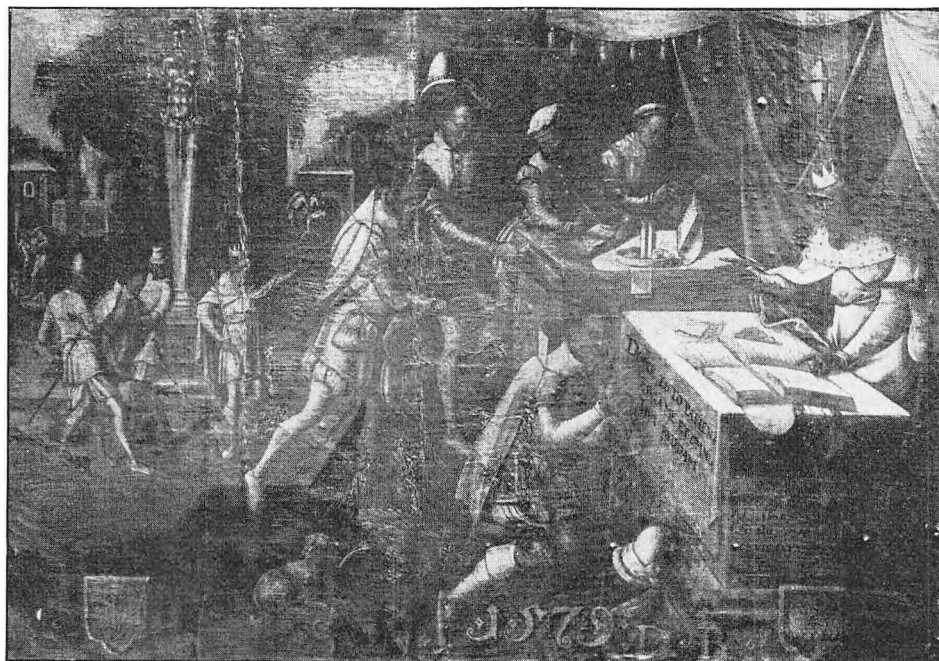
Og man gik skrappt til Værks. Hvis Bysvenden saa et Par fjæle sig i Mørket, kunde Vagten hidkaldes. Var de gaaet op paa Loftet og havde trukket Stigen op til sig, saa var det gyldigt Bevis imod dem. Og da han ved Aftenstid engang buldrede paa Døren til en Soldats Hus, hvor han mente at have set en Pige forsvinde, og ingen vilde lukke ham ind, bød hans Embedsiver ham at sprænge Døren og lade Pigen sætte i Raadhuskælderen.

Til Bysvendenes Razziaer kom Jordemødrenes Jagt paa frugt-sommelige, ugifte Kvinder, dels ved, at de »ginge om at malke« og dels ved, at man samlede de unge Kvinder paa Raadhuset til en

»Malkeprøve«, som foretoges af Jordemødrene i Forening med nogle ærlige Dannekvinder. Det var ikke en tom Ceremoni, som man kunde tage sig let, thi da det engang hændte, at en Kvinde, som havde bestaaet Prøven, faa Uger senere gik i Barselseng, blev Jordemødrene straffet og maatte, da vedkommende Kvinde var død, betale hendes Lejermaalsbøde.

Kvinden mødte sin Skæbnedag, naar Barnet skulde fødes. Havde hun klaret alle Skær, uden at hendes Tilstand var røbet,

Maleri til Skriftestolen i St. Olai Kirke i Helsingør.

Billedet fremstiller den gældbundne Tjener og skænkedes 1579 til Kirken af Borgmester Frands Lauridsen Skriver. Det har til for faa Aar siden hængt paa Skriftestolens Plads i Koret nord for Alteret.

og valgte at føde i Dølgemaal, saa var Risikoen stor. 1721 blev *i Dølgemaal* en Pige i »Norske Løve« for denne Forseelse idømt at miste sin Hals, Hovedet paa en Stage og hendes Boeslod til Kongen. Spørgsmaalet synes nærmest at have været, om det kunde blive med Sværd eller Økse, d. v. s. Nedgravning i Galgebakken eller i et Hjørne af Kirkegaarden.

Noget bedre gik det, hvis hun var trolovet og blev viet inden Barnets Fødsel. Men Øvrigheden talte omhyggeligt Maanederne fra Bryllupsdag til Fødselsdag, og var de for faa, blev baade Manden og Kvinden idømt »Lejermaalsbøder« og maatte staa til offentlig Skrifte i Kirken. Og dernæst lød der et nyt Spørgsmaal:

*Lejermaals-
bøder*

med aabent Haar Har hun gaaet med hendes aabent udslaget Haar, maaske med Perlekrans i Haaret, »efter at hun var krænket?»

Det var den ærbare Jomfrus Drøm, engang, som der staar i en gammel helsingørsk Bryllupsvisse:

»sin Perlekrands at skifte bort
for Quinde-sæt og -hue« — —

Men som Huen var den gifte Kvindes, saaledes var det aabne Haar Jomfruens Kendemærke. Og særlig graverende var det, hvis nogen var gaaet i Kirke, maaske til Alters, eller endog til sit Bryllup med »aabent Haar« uden at være berettiget dertil.

I Juni 1569 bekendte en Pige »at have brugen saadan løsagtig Handel og uærlig Samkvem, og hun ligevel *gik med bart Hoved* ubluelig, andre ærbare Jomfruer til Skamme — — — og befandtes at være stor Straf værd, da for Guds Skyld blev hun derpaa benaadet at *miste sit Haar til Kag'en og rømme Helsingør*, inden i Morgen 12 slaar Middag, og aldrig komme her mere under Kag'ens Straf at undgælde«.

en Linhat Hun forklarede undskyldende, at da hun stod op om Morgenen efter at have tilbragt Natten hos en Landsknægt, der havde lovet hende Ægteskab, saa begærede hun af sin Værtinde »*en Linhat til Laans at skjule sit Hoved med*«. Men denne svarede: »Det haver du ikke Behov. Her gaar vel den Pige, der haver brudet saa meget som du«.

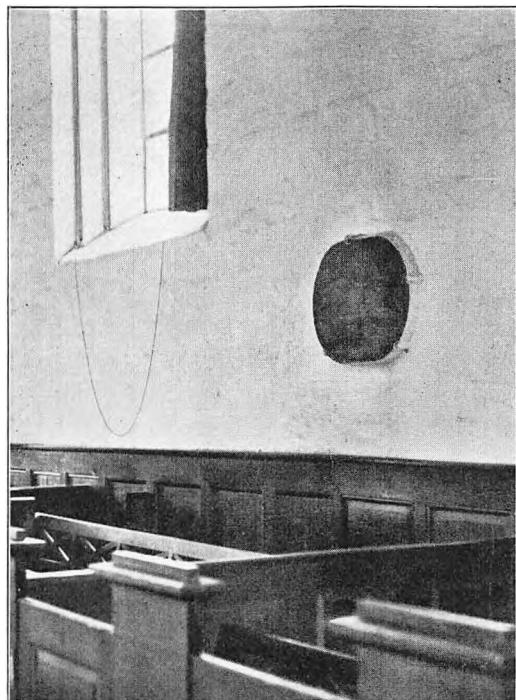
Haaret slaas paa Kag'en 1574 blev to Piger befunden at være »siuglige«. Den ene havde »nu nyligen skjult sit Hoved«, og den anden »blev taget ovenhovedet nu forgangen Søndag, hun gik til Kirken« — — »andre ærlige Piger til Vanære«. Byfogden begærer Ret over dem. Menigmand gjorde Forbøn, at de maatte slippe uden skammelig Straf. Det blev dem da paalagt »at vige herfra inden i Overmorgen Aften«. I modsat Fald »slaas til Kag'en og miste deres Haar uden al Naade«. — Det bemærkes undertiden, at *Haaret blev slaat fast paa Kag'en*, og sandsynligvis er dette en Skik, som overholdes, ogsaa, hvor det ikke er nævnt.

Et Øjenvidnes Beretning om et offentligt Skrifte har vi i Tue Jensens Dagbog:

Skrifte »Anno 1640 den 5. April (d. e. Paaskedag) stod der en Tjenestepige Skrifte udi den danske Olai Kirke. 3. Paaskedag — for hun var til Skrifte Paaskedag og forsov sig 2. Paaskedag — *den Tid Præsten havde berettet Folket og læste Velsignelsen, saa kom hun frem*. Og skrifted hæderlig og vellærd Mand Hr. Peder Christensen hende«.

En begunstiget Stilling indtog militære Personer, idet de var

fritaget for Lejermaalsbøder første Gang, Sømilitsen endogsaa *Soldaterbørn* de to første Gange. Alene i St. Marie Kirke blev der i Aarene 1670—1700 døbt c. 250 uægte Soldaterbørn. Oftest var det fattige Piger, der var kommet galt af Sted, og de slap ikke for Straffen. Men sligt kunde ogsaa hænde en fornem Jomfru. 1695 fik Anna Margrethe v. *Wallenstein* en uægte Datter Regina, der med stor Pomp blev døbt i St. Marie Kirke. Faderen var en Løjtnant

Den sorte Tavle,
en Skifersten indmuret i St. Olai Kirkes søndre Mur.
Her skrev man de bandsattes Navne, og her stod de,
til Personerne havde skriftet og faaet Absolution.

Gustav Adolph v. Withorst. Moderen blev ikke straffet, thi Barnefaderens Chef »lod Byfogden tilkendegive, at *hun lever udi Haab, han hende til Ægte tager*. Saafremt det ej sker i Mindelighed, agter hun derom med ham at lide Dom«, hvorfor Chefen mener, hun for Lejermaalsbøder bør forskaanes. Løjtnanten vilde imidlertid ikke overgive sig godvillig, men forlangte Dom, men det kan ikke af de helsingørske Kirkebøger ses, om det blev Gustav Adolph eller Wallenstein, der gik af med Sejren.

Maren Hansdatter, som 1625 »var befunden at sidde paa sin egen Haand, blev befalet at give sig udi Tjeneste hos Godtfolk, saafremt hun ikke vil skikkes til Tugthuset«. Det var det Krav,

*sidde paa
sin egen
Haand*

man altid stillede. 1642 foretog man en Razzia og fandt »35 dels løse og fordægtige, dels uden Tjeneste værende Fruentimmer, af hvilke 10 straks blev forvist, 9 paalagt at tage Tjeneste, 2 sendt til deres Mænd og Resten straffet mest med Bøder, for saa vidt de ikke havde betalt Bøder andensteds. 1684 fandt man paa samme Maade 13 fattige Kvinder, der med deres Børn, hvis Fædre mest var Soldater, gik og betlede. Af hjemløse og erhvervsløse var der mange i Helsingør, og Nøden blandt disse var ofte stor.

Ægtefolk Ogsaa Ægtefolk maatte Øvrigheden holde Styr paa. Man ser af Raadstueprotokollen, at Peder Holsts Naboer klager over, at de ikke har Fred for hans og hans Hustrus Skælden og Banden. Dertil Peder Holst svarede: »Om han haver nogen Ord med hans Hustru, da kommer det ingen ved.« Men Maren Smeds beklager sig, at nu paa 11 Aar har Peder Holst og hans Hustru holdt saadan Urolighed der udi Gaden med Sværgeren og Banden og anden *Guds Fortørnelse Nat og Dag, saa at Byen, Landet og Riget maa for deres Ugudeligheds Skyld undergaa*«. Da det ikke bedredes, men de stadig »leve ilde med hverandre og rives og slides som Hunde og Katte« og lever *uskikkeligt* »med Drikken og Sværgeren baade om Søndagen og Bededage«, og Ophold i Raadhuskælderen og Formaninger af Peder Lange ikke hjalp, dømtes de til *1 Aar paa Bremerholm*, til de »derefter vil dem forpligte at leve som det sig oprigtig og ærlig Folk egner og bør«.

NIELS AALEMANDS GENVORDIGHEDER

Niels Aalemand *Niels Pedersen, Kræmmer*, kaldes han, men det oplyses under et af de flere Hundrede Retsmøder, i hvilke hans Sager behandles, at han saa længe Vidnet har kendt ham »er nævnt og kaldet med Aalemands Tilnavn«, »hvilket Navn han og haver lydt«. Han var en ret velstaaende Købmand, hvis Bod laa omtrent, hvor Stengade 50 eller 52 ligger. Den rummer »Reoler« fyldt med Klædevarer, der hver Morgen lagdes frem paa Bænke, der var anbragt langs Huset eller maaske i et Bislag.

lille David Det var her, at der en Fredag Aften i Aaret 1631 var samlet Thor Klokker »og flere Godtfolk«, som var kommet til, fordi der udenfor Niels Kræmmers Dør laa et lille, nyfødt Barn. Og Borgmester »Peder Svendsens Son, lille David, sagde til Niels Kræmmer: »Niels, lager det smukke Barn til Eder og giver det et Svøb. De siger, det er Eder saa ligt.« Niels Kræmmer svarede lille David, at »Barnet var Boddelen og Djævelen ligt«, og at »Peder Svendsen og de andre Godtfolk havde købt Kvinden til at skyde paa hannom og lægge hannom ud. Da slog Niels til lille David to eller tre Slag, og Drengen

løb nogle Gange omkring og løb straks hjem. Og der var intet Gods paa Bænken, og ej heller Drengen var paa Bænken.

Den 9. April samme Aar »udi Borgmester Niels Madsens Hus, da bekendte Mette Andersdatter »frivilligen med Barnet i hendes Arm og svor ved hendes Sjæl og Salighed, at Niels Pedersen Kræmmer var Fader til hendes Barn. Og at det skete i hans eget Hus 14 Dage før Paaske i Fjor«.

Niels Kræmmer havde ellers gjort sig store Anstrengelser for at klare sig fri af denne Sag. Mette havde tjent i hans Hus, men da hun blev sygelig, sendte han hende bort. Hun var da en Tid hos Else Olufsdatter, der boede i Christen Davidsens Have. En Gang Niels var derinde hos Mette, kom hans Kvinde og bankede paa Porten. Saa brød Niels Kræmmer en Planke ud af Plankeværket og slap ud derigennem og »løb neder til Anders Jonsens. Der købte han Lys og sendte hjem til Kvinden, paa det hun skulde tænke, han var ikke andensteds end der«.

Senere fik han Mette anbragt hos en Mand i Espergærde. Og medens hun var her, sagde hun en Dag til Bonden: »Jeg tør intet gaa til Byen igen. Kære, gør vel og aag mig neder«. Da sagde han ja og aag hende hid til Byen, hvor Mette om Aftenen kom ind hos Thomas Vagtskriver, ogsaa kaldet *Thomas Hører*. Bonden hentede Niels Kræmmer, der kom did for at tale med hende.

Thomas vilde ikke have hende ind i Huset, men hans Kone sagde, Mette skulde tage et Lys og gaa ud at tale med ham. Niels spurgte hende, hvem hun vilde skylde. Da svarede hun: »Den, som havde gjort det.« Da sagde Niels: »Da skal jeg fly dig en rød Trøje.«

(At blive kagstrøget kaldes at faa en rød Trøje. Han mener, at hun vil blive kagstrøget, naar han sværger sig fri, idet hendes — den løsagtige Kvindes — Vidnesbyrd ikke vil blive taget gyldigt.)

Han lovede hende desuden Penge, hvis hun vilde drage hen, saa vidt som Ridefogden raader over. Hun gjorde ilde, at hun blev saa nær ved Byen, thi hun vidste, at Peder Svendsen og Borgm. og Raad var hans Uvenner, og han bad *Djævelen tage Peder Svendsen og Mester Peder (Lange d. e. Sognepræsten)*, saa fik han Fred udi Byen. Han foreslog hende en Vintappersvend og flere andre, som hun kunde skylde; men Mette »vidste ingen at lægge ud uden den sandskyldige«.

Da Mette saa, at hun ingen Penge kunde faa af hannem, da græd hun og gik udi Døren og satte sig og græd. Niels Kræmmer gik ind i Stuen og satte sig med Haand under Kind. Thomas sad da og læste udj *Susannæ Historie*. Og Niels sukkede: »Gud bedre den, som haver med Hører at bestille.« Da svarede Mette: »Jeg vilde vel svare Eder dertil, om jeg havde der Lyst til.«

Siden besøgte Niels Kræmmer hende et Par Gange for at overtale hende. Han »vilde lade hende beskikke med 3 Mænd«, som hun kunde aflægge Bekendelse for. »Vilde hun undskylde ham, skulde hun daglig nyde godt af hannem. Saa spurgte hun, hvormed hun skulde undskylde hannem. Hun

kunde ikke sværge sin Salighed bort for hans Skyld. Da svarede Niels K., at hun kunde mene eel og sværge paa et andet.«

Ved et senere Besøg »tog Niels et Lys i Haanden og gik til Barnet og sagde, han vilde se, om det var Faderen lig. Jaa Mari, sagde han, det er nok et smukt Barn, det er nok Faderen lig«.

Senere sendte han først Christen Dugsvend ud, som skulde true hende med, at »der kom to Mænd af Byen til hende. Borgm. og Raad vilde lade slaa hende i Jern«. Og siden *Karen Slagters*, som skulde bede hende, at hun vilde »drage sin Kaas, saa langt hen, som denne Slotsherre regeret, for hans Kvindes Skyld, at hun ikke skulde fortænke ham for hende, for *hun laa her saa nær i Næsen*«. Men Mette bad ham blot sende hende til Barnet 1 Daler, som hun havde tilgode af sin Løn.

I Novbr. samme Aar »var skikket *Ane Christensdatter*, som tjener Niels Kræmmer, og nu her for Retten sigted fornævnte Niels Kræmmer at være Fader til det Barn, hun nu gaar med, og samme Lejemaal skete i *Laholms Marked*, eftersom hun i Gaar for Jordemoderen og tvende Dannekvinder det samme haver bekendt.

»Tjeneren opkom med hendes *Byll*, som hun skulde have villet baaret, der hun skulde gaaet bort. Den blev for Retten opløst, og deri fandtes *iblandt hendes Linklæder*« og noget Baj og Klæde, som Niels K. havde nægtet at have givet hende. Yderligere havde han lovet hende 100 Dlr. at drage bort med og søgte at faa hende til »at skyde paa en Soldat«. »Dertil svarede Anc, at hun vilde ingen Soldat have, thi naar han havde fordomineret, hvad hun havde, saa *satte han hende paa Brætspillet*. Det vilde hun ikke.«

Han tilbød hende da andre, bl. a. Oluf Skrædder i Espergærde. Men denne sagde, at »*han ikke vilde tage Øksen af en andens Hoved og sætte i sit*«.

»Ane, Ane,« sagde Niels Kræmmer, »vil Du nu frelse mit Liv, da staa det til Dig. Det er nu den *tredje Gang*, de haver taget mig, (d. v. s. at nu gjaldt det Livsstraf). Jeg skotted ikke om at miste mit Liv, var det ikke for mine smukke Børns Skyld. Jeg haver en smuk Datter, som er gift i Fleckerøen.«

Til Slut havde Niels K. lejet en *Vogn*, der skulde køre Ane til Korsør eller Kalundborg eller i det mindste udi Holbo Herred. Han skulde saa give 20 Dlr., 30 Alen Lærred og hans Hustrus Kaabe. Endvidere sørged han for, at hun Aftenen, før hun skulde rejse, blev godt beværtet med søden Aal, Smør og saltet Torsk, og han betalte 3 Skilling for Brændevin til hende om Morgen, samt 2 Sk. til Kringler og 2 til Øl. Da var Klokken 8, og han turde ikke bie længer. Det var vist ved denne Lejlighed, at han udbrød: »*Du gaar her saa længe, at Du faar en rød Trøje*, det var Dig bedre, at Du varst din Kaas.«

For Retten svor imidlertid Niels Kræmmer ved sin Sjæl og Salighed, at *Ed* han ikke var Fader til Ane Christensdatters Barn, »saa sandt Gud skulde være hannem barmhjærtig paa den yderste Dommedag«.

Omtrent ved denne Tid var han til Gilde i *Peder Aalborgs Hus*. Og Peder spurgte ham, »om han soer for det Kvindfolk, Ane, paa Raadstuen.«

*Ved Peder
Aalborgs
Gilde*

»Jeg soer vist og møgit,« svarede Niels Kræmmer.

Da svarede Peders Kvinde: »*Sværger Eder ikke om Men. og forvarer Eder, hvor I sværger.*«

Da svarede Niels Kræmmer: »*Livel er kært. En nødtvungen Ed er Gud led. Gud siger selv: Var et Menneskes Synder blodrøde, da kan han gøre dem snehvide. Jeg haver trættet med Borgm. og Raad i 17 Aar, de kunde aldrig faa Bugt med mig, men nu gaar Sagen mig svar nær.*«

Da man i Retten forholdt Niels Kræmmer disse og andre Vidneudsagn, svor han paany »ved sin Sjæl og Salighed og al den Del han skulde have i Guds Rige paa den yderste Dommedag«, og »bad Gud, at han skulde blive saa gal, at han aad sin egen Tunge, om han havde haft slige Ord.

Men d. 21. Novbr. 1631 stævnedes Underfogden Niels Kræmmer, for han nu tredje Sinde skal være befunden udi Lejermaal uden sit Ægteskab og formente, han burde at straffes paa sit Liv.

Med Niels Kræmmers *hjemlige Forhold* stod det ogsaa ganske ilde til. Naboerne vidner enstemmigt, at han »slaar og drager sin Hustru, saa hun idelig gaar blaa og blodig«. En af dem »ønskede gerne han boede en anden Sted«, en anden »takker Gud, at han kom fra hans Nabolag, og vilde ikke bo der igen for mange Penge«.

*Niels
Kræmmers
Hustru*

Gang paa Gang vidner flere Badskærere, at de har forbundet hende. Hun var brun og blaa, ilde skamferet og havde to Huller i Hovedet og en aaben Skade i Armen. Et Vidne havde set, at han havde slaget hende med en Jernalen. Men Niels Kræmmer nægtede, og det synes at være lykkedes ham at bevise, at Konen havde været fuld og var faldet ned ad en Trappe. Den fornævnte Pige, Ane, vidnede, at hun havde truffet hende liggende ved en Kramkiste, døddrukken og flydende i sit Blod. Og hun bad hende: »Min kære Pige, hjælp mig hjem, da vil jeg give Dig et Flettebaand for din Umage.« Thi hun vidste ikke, hun var i sit eget Hus.

Flettebaand

Hun havde »skammeligen overskældt Niels Kræmmer og kaldet hannem mange Gange *en Tyv, en Skælm og en Claudil* med mange Ukvemsord, og haver ønsket, at han ikke skulde dø af Verden, før han døde i en Tyvegalge.« Niels Kræmmer havde aldrig »slaget Hul paa hendes Legeme uden een Gang, han slog til hende med en Ost for en skiden Mund, hun brugte«. En anden Gang »stod hun for hannem med begge Næverne i Siden og raabte: Slaa, slaa, din Skælm, eller Gud give Bøddelen slaa Dig«.

Da man i Retten forholdt Niels Kræmmer, at han havde slaget sin Hustru, sagde han, »at han havde slaget hende over 100 Gange, men han havde ogsaa haft hende i 39 Aar«.

*»haft hende
i 39 Aar«*

Omsider blev de begge straffet i *Halsjærnet* og maatte paa Raadstuen love at bedre sig. Hun at holde sig fra Brændevinsdrik og onde Ord, og han »ikke at slaa eller overfalde hende«. »*Hvis han hidindtil haver gjort, er sket af Uforstandighed.*«

»Uforstandighed«

Kort efter døde Niels Kræmmers Hustru. Det laa nær at mistænke ham for at have slaæet hende ihjel. Der blev valgt 16 Nævninger, der undersøgte Sagen og frikendte Niels Kræmmer. Det frelste ham, at hans Hustru selv havde sagt, at det var hendes gamle Skade, Rosen i Benene. Niels Kræmmer blev iøvrigt saa rørt ved hendes Død, at han kyssede Liget 3 Gange paa Munden, hvortil Anne Roberts sagde: »Det skulde I for have gjort.«

Paa Grund af Skiftet efter hendes Død var Nielses Bod tillukt med Ret-
Indbrud tens Segl. Men Niels begik *Indbrud i sit eget Bo*, stjal en Del Varer og sendte disse ved Nattetid til København for at sælge dem for egen Regning. For Boden satte han et andet Segl. Manden, der hjalp ham, rømte. Og »der lystes af Prædikestolen om samme Guds Forrykkelse«. Endelig blev da Niels Aalemand fældet. Han blev »tilkendt at være Tyv og Tyvs Medvider«, men blev benaadet mod at »rømme Kongl. Majst.s Lande og Riger«.

Ejendommeligt er en Genstand, der nævnes i hans Skifte:

»En Jernlænke, som .... Niels Kræmmer havde brugt at fængsle sin Hustru med udj ..... for ..... 2 Mk.«

Om denne oplyste Peter Fett, Kleinsmed, under Forhørene, »at Niels K.
Lænke kom engang til hannom og bad hannom gøre hannem en Lænke for Beta-ling. Saa gjorde han hannem en Lænke 5 Kvarter lang. Og sagde Niels, at han ikke vidste, hvor han skulde bære sig ad med sin Hustru. Hun løb ud paa Gaden iblandt Folk, fuld og gal«.

Nogen Stund derefter kom han ind til Niels K. »Da sad Nielses Kvinde i Lænken ved Kakkellovnen og var fast ved Kakkellovnsfoden. Og hun bandet Peter Fett, han havde gjort hende den Lænke«.

VÆRN OM EJENDOM. SNAPHANER OG TYVE. UÆRLIGE. MANDHELLE

En af Byøvrighedens vigtigste Opgaver var at værne Borgernes Gods og Ejendom. Det er med dette Formaal, at *Skøder* som forud nævnt (I 413—417) læses paa Tinge og ligesom *Skifter* sker ved Øvrighedens Medvirkning og bogføres, og at man fra Christian IV's Tid vælger særlige *Overformyndere*, der skal føre Tilsyn med umyndige Børns Arv. Det maa her erindres, at man ikke gjorde Boet i Penge ved en Auktion, men opbevarede Kister med Klæder og Arvesølv, til Børnene blev voksne.

I samme Forbindelse skal nævnes det stærke Værn for Borgernes Erhverv, som laa i *Lavsmonopolet*, der, som det senere skal omtales, gjaldt i alle Erhverv, hvor det kunde gennemføres,

og haandhævedes ved flittig Brug af Halsjærnene paa Torvets fire Hjørner.

Hertil kommer saa Øvrighedens Kamp saavel for i paakommende Tilfælde at straffe Brud paa Ejendomsretten som for i al Almindelighed at holde »de uærlige«, Samfundets erhvervsløse fattige og hjemløse Landstrygere, borte fra Byen.

Det er vanskeligt at gøre sig nogen Forestilling om den Nød og Hjælpeløshed, disse Samfundets Stedbørn befandt sig i. Ved Klostrernes Ophævelse mistede de fattige et Tilflugtssted. Der gik omtrent et Aarhundrede, inden de for Helsingørs Vedkommende fik Erstatning herfor, og de fleste Steder skete dette her i Landet først 1708. Men for de fattige, der var langt fra deres Hjemstavn, eller som var forvist fra denne, var der ingen anden Udvej end at leve i Skove og Ødemarker og ernære sig ved Tiggeri og Tyveri. Deres Skare var ved sin Mængde og sin Kvalitet en stadig Trusel for Samfundet. Overfor de uærliges Flok stod Byens Borgere, værnende deres Hus og Hjem, de Samfundskaar, de havde kæmpet sig frem til. I en By som Helsingør maatte Kampen være ualmindelig haard, ikke saa meget paa Grund af de Forbrydelser, her kunde forefalde, som ved den store Tilstrømning af erhvervsløse og uærlige andensteds fra og den dermed følgende Fare for deres Indtrængen i »Godtfolks« d. v. s. ærlige Borgeres Selskab.

1573 tilvarer saaledes Øvrigheden, at hvo som »befindes at huse, hæle eller handhæve løsagtige Personer, skørske Folk, Skøger og andre saadanne Personer og indtage dem i deres Boliger eller dennem opholde med Underholdning at give eller sælge dennem Mad og Øl, Nat eller Dag, hemmelig eller aabenbare« — skal »lide saadan Straf uforskaanligen, at skulle efter saadan deres Brøde aabenbarlige *lyses af Prædikestol til Ban ved deres Navn* og tre efterfølgende næste Søndage forfølges med Ban for ganske Menighed, og siden derover at straffes efter Retten, som det sig bør uden al Naade«.

Samme Tid blev paa Tinget Jacob Vognmand, som bor paa Kagholmen, forvist Byen »for sin *Ulæmpesomhed* at holde saadant Folk med Drik og et ondt Levned«.

Der var blandt Byens Folk en Klasse, som ikke var egentlige Borgere, men dog regnedes for ærligt Folk. I det 18. Aarhundrede hed de »den maadelige Borgerstand«. Og der var blandt de uærlige en Slags bedrestillede, der vel var udstødt af det gode Selskab eller i hvert Fald stemplede, men dog taalte i Byen. Mellem disse to Grupper var Grænsen noget uklar.

Da Oluf Drager 1582 skød sit Skudsmaal, »svarede menige Borgere og Almue, som nu til Stede var, at de ikke andet kunde sige, end at Oluf haver nu paa nogen Aars Tid *holdt et underligt*

»de uærlige«

Ban

den
maadelige
BorgerstandMindremand
Tremarks-
mand

*i Lov og
Tov med
ærlig Mand* Hus med Rakker og Bøddel, Skælmer og andet saadant Parti og holdt Drik og Omgængelse med dennem, saa *det er meget grovt med Drik, Slagsmaal og andet saadant*«. Det blev da »besluttet, at Oluf Drager skal være forment *Helsingørs Raadhus* og ikke mere did at søge udi nogen Maade, *ej heller være holden at staa i Lov og Tov med ærlige Mænd*«. Oluf »bad om Naade for Guds Skyld«. »Dog blev herudi intet anderledes bevilget.«

*indført for
en Løgner* Bedre gik det Peder Væver, som Væverne havde »*indført i deres Lavsbog for en Løgner*«. Han fik Medhold paa Tinge, og Væverne truedes med at miste deres Skraa og deres Borgerskab, hvis de gjorde saadant tiere. En lignende karakteristisk Affære indtraf ved et Bryllup 1680, hvor Rasmus Slagter først havde sagt, »at *en ærlig Kone maatte undse sig ved at sidde hos Hans Glarmesters Kone*«, og desuden havde vendt en *Stol om og sagt til hende: »Den, som tager saadan en i Amtet (d. e. Lavet), som Du est, saa bliver hans Stol saaledes omvendt.*« Rasmus blev tiltalt paa Tinge, men her gik det anderledes. Han blev frikendt.

Mandhelle Det var ikke tom Tale, da Niels Skriver 1593 »*mod sin Mandhelles Fortabelse*« havde forpligtet sig til at betale noget Kirkekorn, han havde oppebaaret. Da han ikke havde holdt sit Løfte, blev han kendt »*at være falden paa hans Mandhelle*«.

*min Fod
hos din* Og lige saa alvorligt var det, da Just Klipping 1555 beskyldte Henrik Møllenbach for »at have sagt god for 60 Dlr. i København«. Hvis det var sandt, erklærede Henrik, »*vilde han med sin Hustru og Børn gaa af Helsingør fra Hus og Hjem og aldrig tage med sig noget af sit Gods. Og derudover vilde han kaste den gamle Kappe af sig og aldrig komme i Helsingør i sine Dage. Du haver løjet (löfuit) mig paa som en Tyv og en Forræder. Her sætter jeg min Fod hos din*«. »Dette sagde han 3 eller 4 Gange paa Helsingørs Raadhus.«

Mand imod Mand stod Kampen paa Tinge om den borgerlige Ære.

TO MISDÆDERE

Snaphaner Ude hos *Svend Nielsen Slagter* i St. Annagade bankede det paa Klokken imellem 4 og 5 Torsdag Morgen d. 14. April 1650, medens Svend og hans Folk laa og sov, og bag ind kom en Snaphane ved Navn *Poul Poulsen* og lidt efter hans Staldbroder *Nilaus Nielsen*. De spurgte Svend Slagter, om han vilde købe en liden Stud af dennem. Stod Svend saa op af Sengen og svarede, han vidste ikke, hvad han vilde. Gik Svend saa ud fra dennem og

gik op til Torvet. De andre blev siddende i Stuen, og Nilaus tog sin ene Støvle af og vilde tørre sine Fødder.

Imidlertid var *Anders Jonsen* og *Helle Lauridsen* af Nibea kommet til Byes og havde klaget for Byfoged *Anders Hansen*, at hannem (d. e. H. L.) var noget frastaalen. *Laurits Nielsen Fogedsvend* fik saa to Bysvende med, og hele Selskabet begav sig til *Svend Slagters Hus*, hvor to af Tjenerne gik ind ad Haven, medens den ene af dem med *Anders Jonsen* og *Bonden* (d. e. den bestjaalne) gik til *Gadedøren*. *hos Svend Slagter*

Da Nilaus hørte, det bankede paa *Gadedøren*, løb han op paa *Loftet*. *Bonden* søgte *Stigen* og vilde paa *Loftet*. Og dermed raabte: »Der sprank *Tyven* ud af *Loftet*«. Det var Nilaus, der sprank ud af *Loftskvisten* med en *Støvel* og 1 bar *Ben*. *ud ad Loftskvisten*

Saa søgte *Tjeneren* efter *Nilaus*, som løb for med en *Støvle* paa og it bar *Ben*. Og lob saa længe, at de naaede hannem paa *Skarnbakken imod Røde Port*. Der lod han sig falde. *Laurids Nielsen* kom saa til hannem med sin *dragen Degen* og sagde til hannem: »Kom til *Byfogden*«. Da svarede han hannem, han gik ikke af *Sted*, og bad *Laurids* skulde stikke hannem ihjel.

Poul Poulsen var sluppet ud, uden at nogen havde set ham; men han havde glemte sin *Kabuds* i *Hastværket*. Han løb hen til *Søren Pedersen Drager* og bankede paa. Den 11-aarige *Margrethe Sørensdatter* spurgte, hvo der bankede. Svarede han en liden *Pige*. Lukte hun saa op. *Kabudsen*

Poul kom ind i *Stuen* og satte sig paa *Bænken* ved *Vinduerne*. Spurgte *Margrethe* hannem, hvad han hed. Sagde han *Poul*. Og bad *Poul* hende saa gaa til *Svend Slagters* og hente hannem en *Kabuds*, saa vilde han give hende en *Skilling*. Og bad han hende, hun skulde hviske det til *Svends Pige* eller *Kvinden* i *Huset*.

Hun hentede saa *Kabudsen*, men fik ingen *Skilling* af ham. Han spurgte hende, om hun saa noget *Kvæg* til *Svend Slagters*. Dertil svared hun nej, uden 2 *Stkr. Kød*, som hængte i *Forstuen*. Saa kom *Bysvendene* og tog *Poul*. *et 4-Skillings Brød*

Under *Forhørene* blev der afhørt forskellige *Personer* fra *Trørød* og *Vedbæk*, som havde talt med de to anholdte, der havde villet pantsætte en *Økse* for 1 *Mk*. Den var 24 *Sk. værd*. Senere vilde de pantsætte den for 6 *Sk*. eller for 4 *Sk. Brød* og *Sild* for 2 *Skilling*. Og til sidst fik de et *4-Skillings Brød* for den.

Nilaus bekendte omsider hele *Sammenhængen*: »Den næste *Dag* før den *Nat*, at det *Kvæg* i *Trørød* og den *Kedel* og den *Økse* blev stjaalet i *Nibea*, kom de til *Svend Slagters*. Spurgte *Svend* dennem til udi hans *Have*, om der var intet at fortjene. Sagde nej. Og spurgte (han) *Poul*, om han havde ingen *Skilling*, thi han havde ikke faaet *Brød* i hans *Liv* i to *Dage*. Svarede *Poul* nej. Han havde købt *Hør* for sine *Skilling*er til hans *Moder*. *ikke Brød i to Dage*

Spurgte *Svend* saa atter ad, om de ikke vidste noget *Kvæg* til *Fangs*, som duede. Svarede *Poul*: »*Jo, der tør vel staa Raad dertil*«. Fik *Svend* dennem saa hver en halv *Mark* paa *Haanden*. *Siden* fulgtes *Nilaus* og *Poul*

ad til Trørød. Og kom der Dagslys i Skoven. Og besaa de Kvæget, der gik, og toge saa Vare paa indtil om Natten.

*Kvien
og Studen*

Da tog Poul først den ene og saa den anden, nemlig Kvien og Studen, og ledde dennem uden for Trørød By. Dog de vare begge lige gode derom.

Ginge saa fort til Nibeaa. Der toge de *Helle Lauridsens Bryggerkedel*, som stander i Aaen ved Gaarden og er nedersunket paa hin Side i Aaen, og en liden Økse.

Desligeste toge de tvende Høveder, — enten det var Heste eller Øg, det vidste Nilaus ikke —, og rede paa dennem indtil *Egebæks Sand*. Der slap de dennem. Og ledde hver saa sin, nemlig Poul Studen for, og Nilaus Kvien, og lige bag ind ad Svend Slagters Have, som Svend dennem tilforn havde ombedet, om de fik noget, og bandt dennem ved Døren. Svend sagde, at han laa og luret efter dennem, thi han havde ladet sin Dør staa aaben efter dennem. Og der Svends Hund gøede, stod Svend op og mødte dennem i hans Bagdør. Og Svend tænde selv Lyset, men Kvinden blev liggende.

*gerne tjent
og torsket*

Og beklaget Nilaus sig, at han baade haver været i Skaane saavel som her i Landet og *vilde gerne have tjent og torsket for sit Brød, men han haver ingen Tjeneste kunnet bekomme*. mens haver maat lid stor Hunger og Nød, hvilket og haver foraarsaget hannem denne Gerning at bedrive. Bad derfor om Naade og ikke Retten.

Ved første Retsmøde spurgte man de bestjaalne, *om de vilde have deres Tyve med sig*. Men de var begærendes, at de maatte udstaa deres Ret her.

Senere gentog de deres Bekendelse paa Bytinget. De stjaalne Sager vurderedes, Kvien til 5 Dlr., Studen til 7 Dlr. og Kedlen til 8 Dlr. 1 Mark.

Og efter fornævnte Tyves begangne Misgerninger, Kosternes Tilstedeværelse og deres egen Bekendelse blev her om saaledes for Retten afsagt, at fornævnte Nilaus Nielsen og Poul Poulsen bør at straffes efter Loven *til Galge og Gren og Bønderne deres Koster igen*.

Dommen afsagdes af Byfogden, en Borgmester og tre Raadmænd.

I Tue Jensen, Slagters Dagbog læser man følgende om Tvvenes Endeligt:

Anno 1650 den 12. Aprilis blev den trekantet Galge hugged af alle Tømmere-mændene her i Byen og blev rejst den samme Aften. Og blev der to Misdædere *i deres yderste* hængt i om Morgenen, som var Paaskeaften. Og lagde de Svend Slagter ud med dennem. Og de raabte paa hannem i deres yderste. Og var han bortrømt, straks de fik Tyvene. — Paa et af Resens Billeder af Helsingør ses en saadan trekantet Galge paa en Bakke uden for Svingelen.

DRIK OG DRAB

Naar der i det foregaaende er nævnt *Drik og Slagsmaal*, som noget der karakteriserede den »onde Husholdning«, for hvilken man kunde blive udjaget af Byen, saa er dette dog saaledes at forstaa, at Hovedvægten ligger paa det slette Selskab. Drik og Slagsmaal forekom i de fornemste Kredse, og selv Byfogden og Underfogden sloges paa Næverne, uden at den Sag vakte særlig Opsigt.*)

»En ærlig Rus« hed det. Og det var en vægtig Undskyldning for Forbryderen, om det var sket »i Ølsmaal« og ikke i hans »Ædruskab«. Alle var forstaaende, naar Claus Kurvemager 1573 »bekendte, at han ikke er stærk i sit Hoved, og naar han bekommer et Pot Øl, ved han ikke, hvorledes han sig anstiller«, og en Karl, der 1642 havde forset sig med slemme Gadeoptøjer, slipper, »formedelst det er sket i hans store Drukkenskab«, med 3 Timer daglig i Halsjærnet i 3 Dage.

Før Gudstjenesten maatte der *ikke tappes* for Kirkegængerne, og før Tinget var holdt, heller ikke for de Bønder, der søgte Krogens Ting om Lørdagen. Men iøvrigt blev der drukket tæt af Søfolk, Soldater og Byens Borgere. Øl var tilfals i hvert andet Hus.

Fra Drik til Slagsmaal var der ikke langt. Da Herman Graver havde lagt 4 Sk. op til Øl, slog han *to Kridtstreger* paa Bordet foran to andre Gæster som Tegn paa, at de ogsaa skulde give noget. De slettede Stregerne ud. Deraf Skændsmaal og Slagsmaal.

Da Skipper Willum Hermel af Glasgow sad med nogle Landsmænd for Jørgen Kocks Bislag, kom Hans Linnedvæver Skotte til og sagde: »*Hvi sidder I her og haver ikke Øl*«. Derved blev der Parlament. Og Jørgen Kock gik ud og bad Hans gaa hjem. Men Hans svarede: »Her vil jeg stande, Dig uadspurgt, thi jeg betaler Gaden ligesaavel som Du gør.« Derefter Slagsmaal og Drab.

Som Humøret steg under Drikkegildet, synes der ofte at være paakommet Helsingoranerne en Trang til at vise sig paa Gaden med Spillemand. Kl. 9, naar Tappenstreg blev slagen, skulde Tappen imidlertid sættes i Tønden og slig Fest høre op. Det tilholdes 1580 Vægterne, at »dersom nogen Spillemand findes paa Gaden, efter at der er ringet til Vagt«, skal han sættes i Kælderen til videre Besked. Og 1620 hedder det, at »hvo der efter sat Vagt findes paa Gaden med Spillemand, skal sættes med disse i Kælderen«. Her samledes saaledes hele det glade Selskab. 1606 har Peder Nielsen med sit Selskab »*gaaet Gadeløb med en Tromme*«,

*) Følgende Scene forefaldt 1690 mellem Byfoged Morten Bolt og Underfogden Augustinus Christophersen: »Byfogden rejste sig op af sit Sæde og tog Augustus i hans Bryst, stødte og slog hannem til Jorden. Og da Augustus rejste sig op igen, forfulgte Byfogden hannem med Hug og Slag omkring i Stuen og sparkede hannem med sin Fod, hvorover Augustus værgede sig og da med sin Stok gav Byfogden et eller to Slag. Imidlertid blev Augustus fra Hue og Kæp af Huset udstødt og maatte gaa hjem.«

saa »flere Borgere stod op for at se, da det ikke vilde tage en Ende«. Og nogle troede, »at en Hertug eller nogen anden Fjende var for Haanden«.

1553 klager Knud Fynbo over 3 af *Evert Bildes* Tjenere, der havde hugget i hans Gadedør, brugt mange »uquædens« Ord mod ham og hans Hustru og endelig omstyrtet og sønderhugget nogle af de Vandtønder, der for Brandfarens Skyld var stillet ved Gade-

Stengade 29, 31 og 33, B. 431, 430 og 429 (I. S. 431).
Gaarden længst tilbage er *Henrik Ho(f)mesters*. Over Døren ses den afdækkede Bjælke med hans Navn, som er afbildet I. S. 453.

dørene. Det var halsløs Gerning, men Anne sl. Claus Podebusks og Anne sl. Axel Urups bad for dem, og de blev da benaadede.

Claus Dyre Adelige kunde i det hele taget tillade sig en Del. Herman Holstein stævnedes *Claus Dyre* angaaende Gewalt i hans Hus. Hermann var syg, men Claus var fuld og var gaaet med 3—4 Soldater op paa Svalen, hvor de larmede og sloges, og Claus kastede Tinfallerkener gennem Hermans Vinduer ud paa Gaden o. lign. De blev dog »venlig forligte og med *sammenlagte Hænder* erklærede hverandre for Retten aldeles *intet utilbørligt i nogen Maade med hverandre at vide.*«

Om Aftenen Mandag d. 8. Juni 1635 havde *Erik Lykke* Gilde *Erik Lykke* og mellem 12 og 1 gik han selvfemte af sit Losement. Først gik

Husornament. — »Thre Styrluude«.

De to Sider af et Husornament fundet mellem gammelt Skrammel i en Gaard paa Strandgade. Det har vistnok oprindelig været anbragt over Bislægts Dør, saa det kunde ses fra begge Sider. Senere er der, som det ses paa det øverste Billede, paa den ene Side hugget en Del bort forned, vistnok for at det kunde hvile paa Muren. — Genstanden er af Egetræ, omtrent et Kvarter tyk, og af Bredde som en Dør. — Omtrent der, hvor det fandtes, boede 1592 »Thend Qwinde vdi thre Styrluude«. Maaske er det disse tre Styrmænd, man ser her foroven. Personerne paa det nederste Billede er Hovederne hugget af, sagtens naar en har ganget Gadeløb med en Degen, ligesom Erik Lykke, der iøvrigt netop huserede i denne Del af Strandgade.

de løs paa Borgmester Jørgen Andersens Gaard paa Hjørnet af Stjernegade, hvor de *huggede til den Krans*, som udhænger, og Erik Lykke selv løb Bodvinduet ud. Derefter gik de mod Svingelen, og man kunde høre, »at *Glassene af Vinduerne ringlede i Gaden*«. Henrik Homeister fik indslaget 3 Vinduer i sit Sengekammer, og i 13 andre Huse blev der ialt slaaet 17 Vinduer ind. Da Knud Kaspersen, som var paa Vagt, *raabte 2* ved gamle Toldbod, kom de gaaendes op fra Stranden og *trillede en Sten* paa Gaden for ved dem. Han havde »Vagt den Nat udi Byfogdens Dør« og vilde gaa tilbage dertil; men blev bange, at de skulde overfalde ham, hvorefter han gik hen i Hans Kiærurts Bislag, al nogen der kunde komme ham til Hjælp.

raabende
Vagt

Erik Lykke spurgte, om det var ham, der slog med Sten. Derpaa han nogle Gange svor ved sin Siæls Ed, at det ikke var ham. Saa tog de *en Balje*, der stod for Iver Pedersens Dør, og trillede den for sig hen ad Gaden.

Folk begyndte nu at se ud ad Vinduerne, og Jørgen Balterzens (Byfogdens) Hustru saa ud ad Forstuevinduet og sagde, han skulde gaa til Vagtmesteren. Dertil han sagde: »*Det er en Herremand*«, hvortil hun sagde: »Derfor maa han ikke gøre Godtfolk Overlast«. Han gik saa til Vagtmesteren. Men denne sagde: »Jeg ved det vel. *Hvad skal jeg gøre derved?*« Først ved 3-Tiden gik Erik Lykke i sit Losement.

»Det er en
Herremand«

Erik Lykke blev nu stævnet paa Raadstuen, men sendte som Svar en Seddel, hvorpaa der stod:

„Efter som jeg bemærker, at velvise Borgm. og Raad her i Staden haver ladet mig citere paa Raadhuset, hvortil er mit korte Svar, at jeg ej ved af hvad Aarsag, medens dersom Eders Velvisheder haver noget med mig at tale, kan det gerne ske i mit Losement eller i et af Eders egne Huse, naar Eder synes, thi jeg ej ved nogen mig kan have at beskynde.

Ey Helsingør d. 11. Junii 1655.

Erik Lyffe,
mannu propria.

Herpaa er jeg gerne begærendes Eders Velvisheders skriftlig Svar med Budet tilbage, som samme Seddel i sig selv indeholder.“

For den, der havde begaaet et Drab, gjaldt det først og fremmest at komme i Sikkerhed ved at flygte, og derefter faa gode Venner til at forhandle med den dræbtes Slægt om Mandebod. Kom Forlig i Stand, kunde den, der havde Penge altid klare sig med en Bøde, men den, der ikke havde Penge, blev oftest henrettet.

Drab

Da Mikkel Reutz var kommen for Skade at dræbe sin Medtjener, der kom fuld hjem midt om Natten og slog ham i Hovedet med sit Spyd og jagede ham op af Sengen, fordi han ikke kunde

ligge tør, saa udbrod han straks: »Jeg maa hen min Kaas. Gud bedre mig. Det er den anden, jeg haver dræbt.«

Da Hans Jensen var »nedstukken paa Svalen udenfor Raadhusdøren i et Bryllupsværtskab her i Helsingør«, undkom Drabsmanden. Hans Søster fik Sagen afgjort med den dræbtes Slægt. Og 1581 fik Manddrabereren »Orfeide og Kvittering«, saa han nu var sagesløs.

Vi gengiver her Ordlyden af en saadan Kvittering fra 1613 for Poul Jensen, der kom for Skade at dræbe Peder Nielsen:

»Eftersom Kongl. Majst. naadigst haver bevilget Poul Jensen at maatte Sagen sone, da er nu samme Dag sonet og sæt, og de haver hændet og annammet Bod og Bedring, Sølv og Pendinge for samme Poul Jensens Død.« (Sønnen fik 70 Dlr., Pigebørnene og Moderen hver 10 Dlr., hvormed de ere fornøjede). Thi gjorde og tilsagde de fornævnte Peder Nielsens Svoger og Fuldmægtige . . en fuld, fast, tryk og evig Orfeide for samme Poul Jensens Død, at han og hans Slægt og Venner for den Sag skal være sikker efter denne Dag i alle Maader. Og dersom nogen sig understaar derpaa at anke, kære, fejde eller fejde lade mod Peder Nielsen eller hans Slægt og Venner enten ved Ord eller Gerninger, da gøre sig det paa sin egen Hals og paa et fuldt Orbodemaal.«

I JOHAN WILLUMSENS KÆLDER. DIDRIK MAHRS DØD

Selv Øvrighedspersoner undgik ikke at mænges i Drik og Slagsmaal. Den senere Borgmester *Didrik Mahr* stævnes 1599 for udi en ærlig Forsamling paa Helsingørs Raadhus at have slaget *Dorthe Clausdatter* paa Munden. Han mente, at han kun havde »hende rørt med hans Baghaand, og at hun hverken deraf er bleven rød, blaa eller blodig«, og det skete, »for hun benægtede ham en Dans udi *Hans Pedersens* Bryllupskost«. Han blev domt til at bøde 3 Mark.

*benægtet
ham en
Dans*

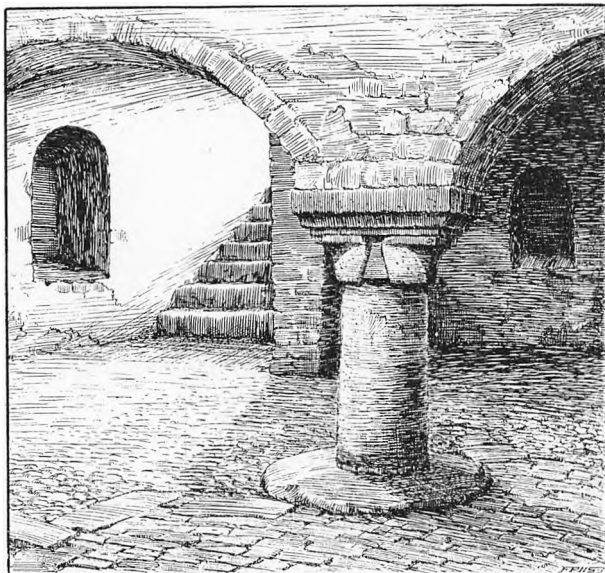
Kort før sin Død 1625 var han i Selskab med *Byskriveren Niels Pedersen* og *Byfogden Holger Olufsen til Morten Hecker, Bryggers*, og der havde været nogen Irring om, hvad afgangne *Hans Michelsens* Hustru, hvis Børn en Tid havde været i Kost hos Morten, skulde betale i Kostpenge. Morten vilde have en Courantdaler om Ugen for hvert Barn, Borgmesteren holdt med ham, men Byfogden og Byskriveren mente, at en Sletdaler var nok. Hertil sagde Niels Pedersen: »Lad os vare os for Folkemunde og Eftermæle. at man ikke gjorde fattige, umyndige Børn til kort«. Hvortil Didrik svarede: »Hvad vil det sige. Man skal *mage det, saa Kirken kan staa midt udi Byen*«. Hvortil Niels svarede: »De turde vel sige, at Morten Hecker havde

*Vin og
Kostpenge*

god spansk Vin og *nogen af os* (d. e. Didrik Mahr) gad gerne drukken«. Da begyndte Didrik noget at smaaknurre derfor.

Der de derefter om Aftenen vilde gaa hjem, blev Didrik, som gik forud, staaende for Doren og tilspurgte Holger og Niels, om de ikke vilde gaa hen *med til Willum (Madsen) udi Johan Willumsens Kælder*. Dertil svarede Niels: »Det er bedst at gaa hjem«. Da sagde Holger: »Gaar Niels hjem, gaar jeg og hjem«.

Saa sagde Niels: »Vil I byde os til Gæst?«. Hvortil Didrik svarede, han vilde give hver af dem en Pot Vin.

Johan Willumsens Kælder. (Stengade 76).

Niels sagde: »*Har I Penge paa Eder?*« Dertil svarede han, at han havde saa mange, at han kunde betale en Pot for dem hver.

Saa fulgtes de ad hen ad Willums Kælder, og idet de gik, talte de om, *de vilde lege Brætspil* (om), hvem der skulde betale. Og der de kom ned i Kælderen, kastede de alle tre (om), hvem det kom til at skulle lege. Saa kastede Holger sig fri, og Didrik og Niels legte. Og de legte saa længe, (at) de legte til tre Potter Vin, hvilke faldt Niels Pedersen til at betale. Og Niels sagde: »Dem vil jeg gerne betale«.

Siden blev Didrik og Niels ens at ville *lege Forskæring*. Og legte saa en *Forskæring* Leg. Først vandt Niels en Rigsort. Saa sagde Niels: »Der har jeg saa meget til Hjælp til Vinen«.

Derefter legte de igen. Saa tog Niels to af Didriks Brikker uforvarendes. Da sagde Didrik: »*Du leger med mig som en Hundsfot og hier (d. e. gør Nar af) mig i mine aabne Øjne, det du faa Djævelen og lege med Bøddel og Rakker*«.

Niels svarede: »Jeg vidste det ikke, og jeg er ingen Hundsfot. Djævlens maa være en Hundsfot, og jeg er en ærlig Mand«.

Saa tog Didrik Brætpillet sammen og vilde slaa til Niels dermed. Saa *Lysstage* holdt Niels paa det for ham, saa han ikke kunde fange det. Udi det samme slog han Niels *med kej (d. e. venstre) Haand* under Øret og greb saa efter den ene *Lysstage*, som mislykkedes ham, og Stagen faldt ned.

Og Niels Pedersen tog efter den anden Stage. Da sprang Holger ud ad Døren og bad Willum Madsen og Rasmus Holgersen skille dem ad Imidlertid skete Skaden.

Mads Badskær besøgte Didrik Maler paa hans Sygeleje og spurgte, hvor det var med ham. Han svarede: »Som Gud vil«.

»Om han havde ondt i sit Hoved?« »Nej, men at han havde ondt for hans Bryst og i hans Ryg, og han havde intet af hans Arme og Hænder«.

Hans Hustru gav ham Mad med en Ske, og han klagede sig udi sine Arme og Hænder og kunde intet røre dem. Men Mads Badskær vandt, at for 3 Aar siden havde han den samme Syge, som ham nu var tilslagen. Og da man spurgte Didrik: »Haver I nogen Unde af den Skade i Hovedet?«. Da svarede han: »Nej, men min gamle Sygdom er mig tilslagen«. Kort efter døde han.

EN DUEL 1640

Kongelig Majestæts *Toldskriver Poul Sørensen* var Ungkarl og tilbragte gerne sin Aften i et glad Lag, hvor der ikke sparede paa Drikkevarerne. *Poul Sørensen* Skulde han være bleven lidt rusendes, saa vidste han, at hans trofaste Tjener *Jonas* stillede for at gelejde ham sikkert hjem til hans Losamente hos Slotsskriveren, *Hans Pedersen Sporman*, hvor hans Tjenestekvinde, *Elline Christensdatter*, havde alt i Orden til at modtage den fornemme Kavaller.

Det kunde hælde, at Poul blev lidt hastig, naar han havde faaet for meget at drikke, og der var dem, der mente, »at han til Parlament altid skal have været geneigt«. En Juniaften 1639 havde han saaledes overfaldet Broer Jensen, der stod paa Vagt, og løb til og hugget ham i hans venstre Haand.

Værre gik det dog til, da han d. 9de April 1640 hos *Frederik Timmermands* traf sammen med Steffen Guldsmeds Søn, *Johan Steffensen* fra København, og straks kom i Parlament med ham. Hvad de egentlig var bleven uenige om, er der ingen, der ved. Men ved 9-Tiden, da *Jonas* kom for at følge sin Herre hjem, »da det første Poul saa hannem, bad han ham straks hente hannem sin Degen, som han og gjorde«. Og saasnart Poul fornam, at *Jonas* var kommen tilbage og stod udenfor Døren med Degenen, kom Poul ud af Stuen til hannem og vilde have Degenen. Da kom Værten,

Lys i
Vinduene

Frederik Timmermand, ud og bad Poul lade blive med Degenen og komme ind i Stuen med ham. Poul gik da med ind; men straks efter kom han ud til Jonas og tog Degenen fra ham. Poul gik saa ind, og da Jonas noget efter kom ind i Stuen, stod Poul og Johan Steffensen paa Gulvet, og Poul bad Frederik Timmermand sætte Lys i Vinduene, de vilde gøre det af i Aften. Og Poul stod i Stuedøren med en blank Degen i Haanden og parerede.

Da var der nogen, som bad Poul, at han skulde betænke sig, hvad han gjorde og give sig tilfreds, thi *der var en sygelig Kvinde i Huset*. Poul stak saa sin Degen i Balgen og gik ind i Stuen igen. Men Johan Steffensen sagde, at han skulde finde hannem i Morgen, *om han saa skulde ligge paa fire Stejler*.

Saa gik Johan Steffensen ud i Forstuen og bad en ung Karl, som var kommet for at hente en anden af Gæsterne, om han vilde vise ham Poul Sørensens Losamente, og dermed gik han bort.

Hans
Pedersen
Slotsskriver

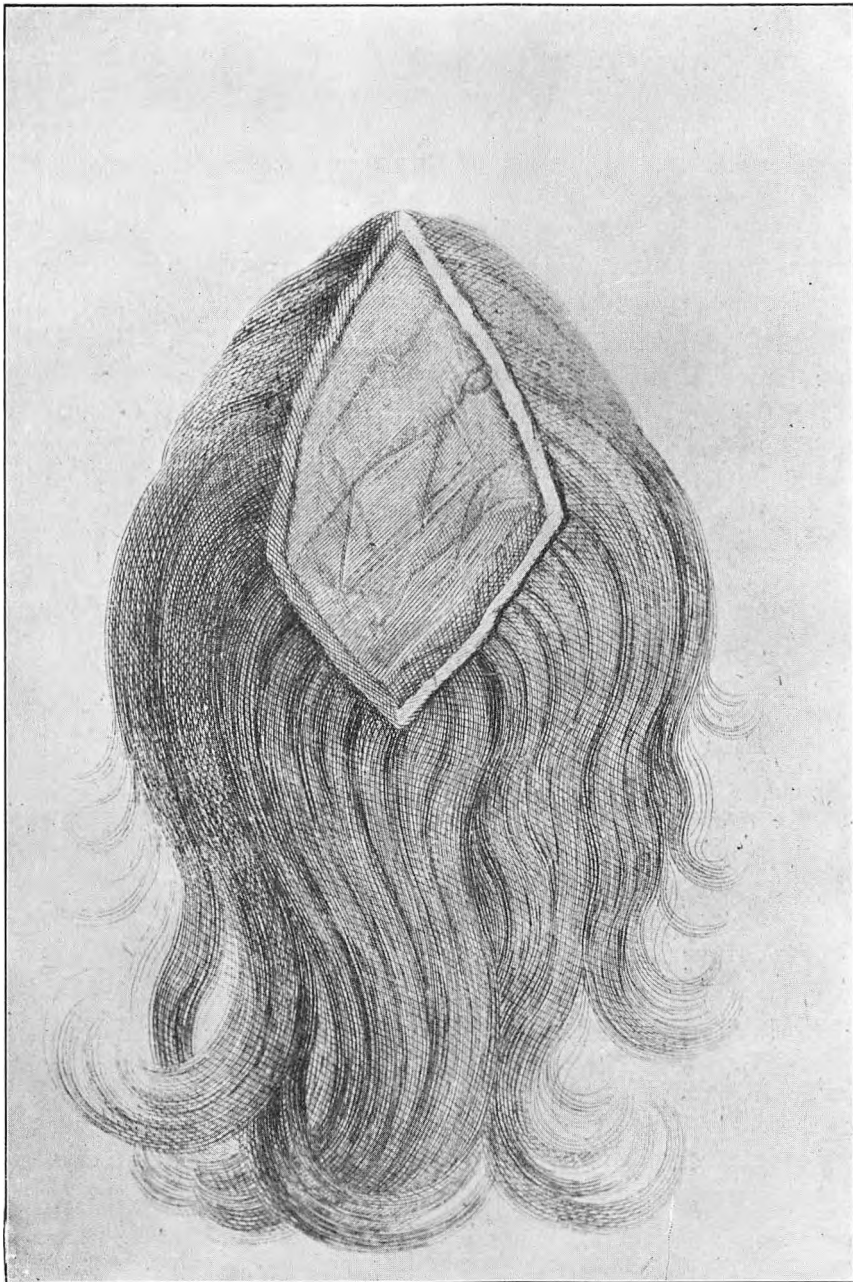
Hjemme hos Slotsskriver Hans Pedersens havde man allerede længe været noget urolig for den vidtløftige Poul Sørensens Skæbne. Ved 9-Tiden var Slotsskriveren kommen hjem fra København. Der han i Huset indkom, fandt han ingen for sig i Stuen. Gik saa ind i Sengekammeret til sin Hustru, som laa syg, og spurgte, hvor det var med hende, og hvor Folkene var, efterdi alle Dørene stod aabne. Og var at befrygte, Tyve kunde indgaa at stjæle.

Hun svarede, at hun vidste intet deraf, og han kaldte saa paa Stegerspigen og spurgte, af hvad Aarsag Dørene stod saa aabne. Pigen sagde, at Pouls Dreng, Jonas, var hastig indkommen og havde hentet Pouls Degen, som han tog paa hans Kammers. Hans Pedersen spurgte, hvad det skulde betyde, at de paa den Tid af Natten skulde hente Pouls Degen. Og Pigen berettede, at Drengen havde sagt, at Poul var i Klammeri til Frederik Timmermands. Hvorover Hans fortørnedes og spurgte, hvorfor hun lod ham faa Degenen. »Han havde ofte forbudt dennem, de skulde ikke lade Poul bekomme hans Degen, naar han var drukken. Hvortil Pigen svarede, hun kunde ikke derfor«.

Hans Pedersen havde saa i Sinde at gaa til Frederik Timmermands og se, hvad Klammeri der var, men hans Hustru hannem ombad hjemme at blive og ikke gaa ud i Selskab til drukne Folk. Og han lod sig dermed overtale og gik til Sengs straks.

Jubel og
Dans

Som han havde ligget noget, kom Poul ind og dumpede ned udi Sengekammeret, jubede og sang: »*Linnedvæverens Dalter med Hosekræmmerens Søn*« og dansede omkring længe i Rummet med Haand over Hovedet. Gik saa hen til Sengen, som han laa for sig selv alene og sagde: »*Er din lille Djævel hjemkommen nu?*« Og i det samme faldt han om paa Sengen, saa drukken var han, saa han ikke vidste, hvad han gjorde. Men Hans tav alt stille og lod, som han sov. Derefter kom Pouls Dreng Jonas og fik hannem til Sengs.

Haar med Hud afrevet under et Slagsmaal i Helsingør.

Ovenstaaende Billede findes i den 1710 udkomne illustrerede Katalog over det kongelige Kunstkammer. (Part I, Tab. VIII, Nr. 12). Den latinske Tekst lyder i Oversættelse saaledes: »Haar med Hud, med vred Haand afrevet under et Sammenstød i Helsingør mellem to, der skred fra Ord til Haandgribeligheder, saa den ene fløj med Hænderne i Hoved og Haar paa den anden og greb i den Grad fast i Haaret, at Haar med undersiddende Hud blev flaaet af Hovedskallen. Dette Stykke Hud med Haar og rigtigt udstyret med sine Aarer er, efter at det var afrevet, først bleven præpareret af en Garver og siden til Bevis for Sagen opbevaret her, henbragt hertil ligeledes af Peter Jonassen Charisius«.

Da *Johan Steffensen* forlød *Frederik Timmermands*, var Poul bleven tilbage og havde sendt Jonas til *Kaptajn Christian Brandt* for at bede ham komme til Poul i Morgen, thi der var en Ungkarl, han havde Klammeri med.

Jonas kom tilbage og meldte, at *Christian* nok skulde komme, og Poul sagde: »Det er godt«.

Poul gik saa hjem. Her lukkede *Elline* op for ham og meddelte ham, at der havde været en Ungkarl og fordret hannem, at han skulde møde i Morgen paa Bakken. Poul bad da Jonas gaa til *Jørgen Skovrider*, som laa til *Gregers Bryggers*, og bede hannem komme til hannem om Morgenen Kl. 4. Da Jonas kom til *Gregerses*, var *Jørgen Skovrider* der ikke, Jonas gik da tilbage og gav Poul Besked herom. Poul stod da alene neder i Stuen med *Elline* og snakkede sammen, medens alle de andre sov.

Poul bad saa Jonas gaa efter *Laurids (Truelsern Skrædder)* og sige hannem en god Aften og bede ham komme til Poul om Morgenen tidlig, thi han skulde ud at slaas med en Ungkarl. Hos *Laurids Skrædder* var han mellem 11 og 12 om Aftenen. *Laurids* svarede ja, men sagde, at han kunde ikke gaa ud med en Kaarde, thi han var en Borger.

han var en Borger

Siden fik han Bud, at han skulde blive hjemme. Poul bad saa Jonas vare paa i Morgen tidlig og atter gaa til *Jørgen Skovrider*.

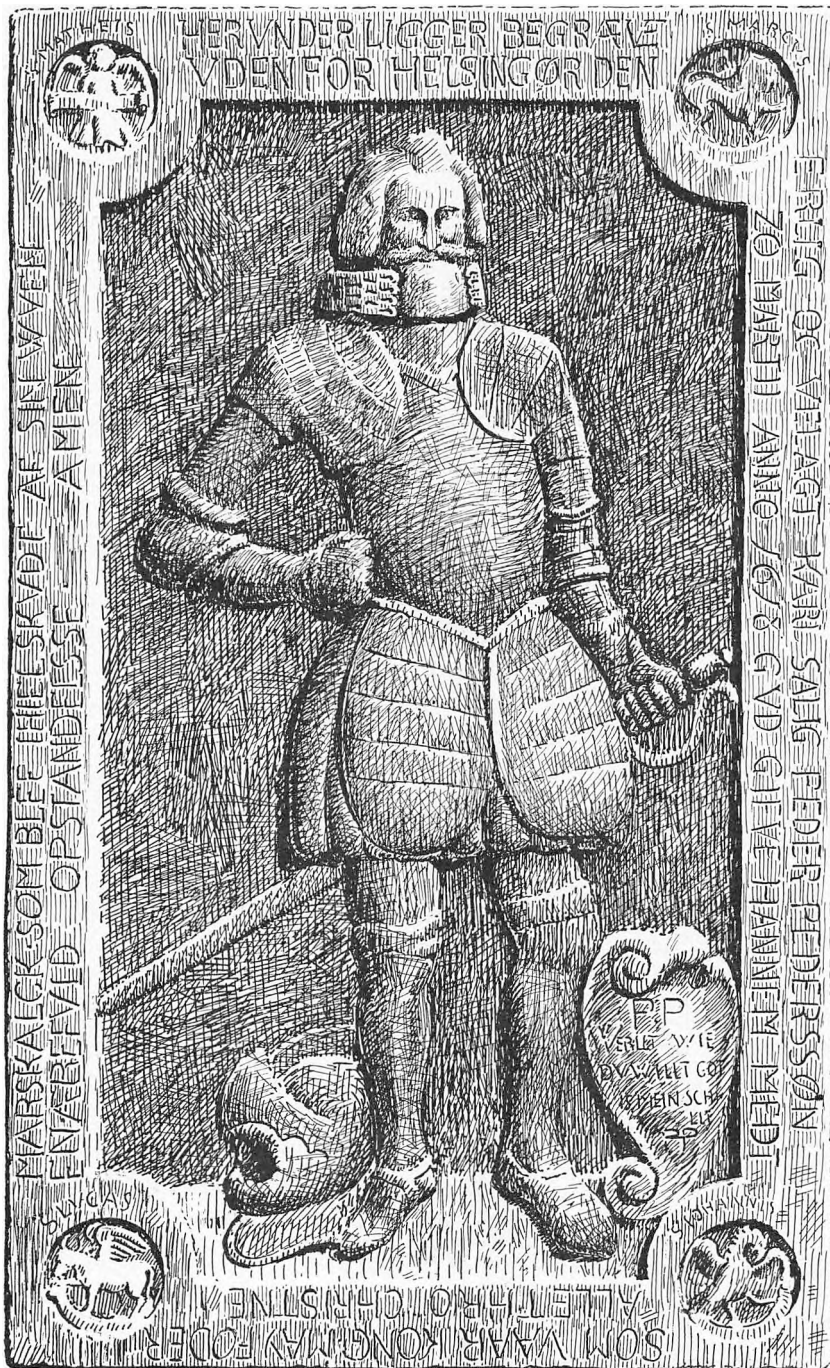
Poul gik saa op af Stuen paa Loftet og *Elline* med. Poul tog saa rene Strømper og vilde ogsaa have haft en ren Skjorte, men *Elline* sagde, den, han havde, var god nok. Saa gik *Elline* fra hannem, og Poul gik i Seng og sov til ungefæhr mellem 4 og 5 om Morgenen, da han opvaagnede og bad Jonas gaa til *Christian Brandt* og *Jørgen Skovrider*. *Christian Brandt* fulgte straks med og fulgte Poul af hans Losament og uden for Svingelen. Lidt senere kom *Jørgen Skovrider Laurids Skrædders Dør* forbi. Spurgte han *Jørgen*: Hvor han vilde gaa. Svarede, han vilde udgaa og se, hvor de sloges, hvorom han var ombedet af Poul. Ginge de saa begge ud til *Pebermøllen*. Jonas havde forud baaret *Pouls Degen* udenfor Porten og biede med den der, forend Poul og *Christian* af Losamentet udgik.

Der Poul og *Christian* ved *Pebermøllen* var udkommen, annammede Poul *Degenen* fra Jonas og bad hannem gaa til den Karl, som han havde Parlament med om Aftenen og tilspørge hannem, af hvad Aarsag han havde været for hans Losament om Aftenen, om han havde fordret hannem.

Jonas gik saa til *Peder Tiolkes*, hvor Pigen viste ham op til *Johan Steffensen*, der laa og sov, og sagde hannem en god Morgen fra Poul. Han lod hannem spørge, hvad Aarsag han havde været for hans Losament om Aftenen, og om han havde fordret ham eller ikke?

Svarede *Johan Steffensen*, Poul havde ikke Behov at skikke en Dreng til hannem, han var ingen Hundsfot. Sigende efter den Molestering, Poul havde gjort hannem i Aftes, da fordrede han hannem. Sagde derhos Poul skulde bekomme Bud fra hannem ret nu for hans Losament. Dermed gik Jonas til Poul og sagde hannem den Besked.

skikke en Dreng

Ligsten i St. Marie Kirke over Peder Pedersen kgl. Majst.s Fodermarskalk, som blev ihjelskudt af sin Uven udenfor Helsingør den 20. Marts 1618.

Poul svarede: »Det er vel, Jonas«. Bad saa Jonas gaa hjem til Losamentet og paavare, om der kom nogen Bud fra Johan Steffensen, han dennem da skulde sige, at Poul var uden for Svingelen.

Saa gik Jonas hjem til Losamentet. Og straks derefter kom Hans Pedersen der og spurgte efter Poul. Da svarede Laurids Skrædder (som Poul ogsaa havde sendt til sin Bopæl, da han intel Værge havde hos sig), at han var uden for Svingelen. Saa spurgte Hans Pedersen: »Hvad gør han der?«. Svarede Laurids Skrædder: »Der er en, som har fordret hannem«. Sagde Hans Pedersen da: »I fixere ikke Godtfolk. Er han der ude?« Svarede Laurids: »Nej, Gud gør jeg ikke! Ja, mænd er han det!« Dermed gik han bort til Borgmester Peder Svendsens Dør. Der stod Johan Steffensen, og de gik saa begge ud til Svingelen.

Flæskhuset Poul Sørensen og Christian Brandt gik imidlertid ind i *Flæskhuset* ved Svingelen, hvor Peder Jensen Styrmand holdt Værtshus. Klokken var nu bleven 6 eller 7. De traf Peder Jensen og hans Stedson, Hans Busk, og bad, de vilde ikke fortænke dennem, fordi de saa dristig indkomme. Satte dennem saa neder paa Bænken, tog Christian *et gammelt Kort*, som laa i Vinduet, hvormed de lagde 2 eller 3 Gange. Bad Poul, at deres Pige maatte hente dennem *Brændevin*, som hun og gjorde og hentede en Pægl, som Poul tilfaldt at betale. Som de sad der, kom Jørgen Skovrider og straks efter Laurids Truelsens, Skrædder, som Poul straks igen i Byen indviste. Der Brændevinen var afdrukken, begærede Kaptajn Brandt spansk Vin, som og blev hentet og noget drukken. Brandt og Poul sad og talte med hverandre, og Poul sagde: »Mon han ikke vil komme?« Noget efter kom Laurids Skrædder ind og sagde, at Johan Steffensen nu var der. Poul tog saa sin Degen, og de gik begge ud ad Døren, Poul først.

første Sam- Ginge saa Poul og Johan Steffensen sammen med begge deres Degener, *mengang* og i første Sømmegang var Poul meget ivrig og stødte efter Johan, saa at han løb Johan ind under den venstre Arm. Og Johan klemmede til med Armen, og i det samme vilde Johan have givet Poul et Stød, meden Jørgen Skovrider det med en hans Hirschfænger afværgede. Og idet Poul drog hans Degen til sig igen, hug han efter Johan Steffensen og vilde have snittet hannem, og Hugget afværgede Jørgen Skovrider med Hirschfænger, saa der sprang vel et Kvarter af Odden paa Pouls Degen.

Da gik Poul til Hans Pedersen og bad hannem laane sig hans Degen, hvilket han ikke vilde gøre. »Saa gik han til Johan og sagde: »Det er nu nok«, og bad hannem give sig tilfreds. Da rystede Johan med Hovedet og tav alt stille.

Soldat og Poul traadte saa tilbage til en Soldat, som stod og drak en Pibe Tobak, *Kavallerer* og sagde: »Kammerat! laan mig din Degen«. Det vilde han ikke. »Han havde intel med dennem at bestille. De vare Kavallerer. De forligtes vel. Naar ens Gevær er i sønder, da bør man ikke slaas videre«. Da sagde Kaptajn Brandt: »Lehn ihm dein Degen, dat er kan sein Hut defenderen«. Poul tog nu selv i Fæstet paa Degenen, han havde ved Siden, og trak den selv

ud af Soldatens Balg, beskuede den og trak den gennem sin Haand, sigende: »Ja, hun er noget stakket, men jeg skal vel gøre hende længere«. Medens dette passerede, stod den Karl af København (Johan Steffensen) alt stille. Nu satte Poul sin Hat hart paa Hovedet og traadte atter hen mod Johan Steffensen og lagde de saa tilsammen igen.

*sin Hat
hart paa
Hovedet*

Da stak Johan Steffensen efter Poul, at Degenen gik igennem Pouls Haar og et Sting over hans ene Arm. Da sagde Poul til Johan: »Nu saa jeg, hvad du mente«. Laurids Skrædder bad nu Poul holde op, at han ikke skulde faa Skade, thi han var for meget ivrig.

Da sagde Poul til Hans Pedersen, at han havde saa mange Ord i Aftes og bad hannem træde frem og trække fra Læderet, om han var en retskaffen Karl. Da svared Hans Pedersen, han havde intet med hannem at bestille, han var derfor ikke udkommen.

Da tren Poul Sørensen frem igen og sagde til Johan Steffensen: »Da kan du herfor«. Da sagde Johan: »Ja, skal jeg til igen, da skal det gælde om Frokosten«. Stodte de saa tilsammen igen, og idet Poul stødte efter Johan, slog han Pouls Degen af med den venstre Haand og stødte saa efter Poul, og da bekom Poul Skade.

*Poul bekom
Skade*

Sagde Laurids til Poul, at han vist havde faaet Skade. Svingede Poul hans Degen tvende Gange over hans Hoved og sagde: »Einmahl, einmahl, der Poul spytted du«, kastede saa Degenen fra sig og gik ind i Peder Styrmands Hus. Der satte han sig paa en Kiste, og da udgik Blod af Pouls Mund, og saa daanede Poul. Men Johan Steffensen tog sin Kappe og gik ind ad Byen til.

Ved 5-Tiden om Morgenen havde Slotsherren sendt Bud efter Hans Pedersen, at han skulde komme til ham. Og som han gik ud ad Døren, horte han, at der var Folk paa Loftet hos Poul, og Stegerspigen kom løbende ned og sagde, at Poul var død.

Det var han dog ikke. Han levede endnu nogle Uger. Og da han havde ligget under Badskær en halv Snes Dage, »syntes Poul vel, at det skulde blive godt, efterdi de 9 Dage var overstaaet«. Han folte sig under et Besøg saa vel, at han »legte Pikel« med sin Gæst. Og et Par Dage var han i sine Klæder. Nogle Dage efter blev han ringere og sendte Hans Pedersen efter en Medicus. Men nu hjalp intet mere. Da han en Dag trods Advarsel havde spist »en Koldskaal«, blev han hoven i Livet og Benene, og Poul var nu selv klar over, at det bar mod Døden. Til en Gæst sagde han: »O, Johan Hansen, hvad Helbreden er god, og man agter den saa ringe. Vilde Gud give hannem hans Helbred igen, han vilde bedre have hans Dont, end han til des gjort havde«.

*under
Badskærs
Haand*

Han bad nu Hans Pedersen om at sende sin Dreng efter Præsten og selv læse noget for ham, det Hans og gjorde.

Hr. Peder

Drengen kom tilbage og sagde, at »Hr. Peder kom ret nu. Poul skulde bede Gud om Naade og forlade sine Uvenner«.

Hr. Peder holdt ham Guds Ord for, om han havde beredt sig og værdelig

kunde annamme Jesu Christi sande Legeme og Blod; i Synderlighed om han havde forladt Steffen Guldsmeds Søn af København.

Og Hans Pedersen tilspurgte ham »paa Embeds Vegne, om han ikke selv havde givet denne Person Aarsag til den Klammer. Hvortil Poul af et angerfuldt Hjerte svarede: »Ja, hvad skal jeg sige. Drukkenskab gør en hel Hob. Nu, nu i Jesu Navn, da er alting vist god!«. Og nogle Timer efter døde Poul.

DORITTE NIPPERS OG HENDES ANHANG

I det følgende skal som en udvalgt Prøve saavel paa en Hekseproces som paa den Tids Rettergang med Tingbogens Ord, blot med Udeladelse af nogle uvæsentlige Gentagelser, berettes om en Hekseproces 1571. Til Orientering forudskikkes følgende:

De anklagede var to Kvinder, Doritte Nippers og Charine Las Muncks.

Doritte Nippers er Enke. Hendes afdøde Mand hed *Jørgen Boesen*. Nippers et et Tilnavn, der betyder »pillen og pyntelig«, og som synes at gaa i Arv til Datterens Mand. Hun levede af ulovlig Handel paa Torvet, mest med Levnedsmidler, som hun købte af Bønderne. »Hendes Broder ved Navn *Hr. Thommes* udi Roskilde« er, som Titlen viser, Præst. Hendes »Svoger«, hvad der vistnok her vil sige Svigersøn, er »*Peder Otzing Skaaning*«. Hun har en »Datter, som *Michel Nipper* siden fik til Hustru«, og en Datter, *Charine*, som er *Niels Frosts* Hustru. En Pige ved Navn *Kristine*, kaldet »*den grønne Lind*«, er vistnok ogsaa hendes Datter.

Om *Doritte Nippers* Skæbne læses i Kæmnerregnskabet for 1571:

Item *Jørgen Jensen* Vognmand selvferde, som aage Ved paa Sanden, den Tid *Doritte Nippers* blev ret(tet), betalde jeg for 36 Læs Ved,
hvert Læs 1 β er ..... 2 # 4 β

Charine Las Muncks er ogsaa Enke. Hun har en Søn *Herluf Munck* og en Datter *Beritte*, gift med *Poul Bysvend*, som er rømt, fordi han har myrdet en Mand. En anden Datter er gift med *Peder Huedbo*. *Charine* blev frikendt.

Sagvolderen er *Tingskriver* ved Krogens Ting, *Willum Ipsen*, hvis Hustru hedder *Anne*, og hvis Søsterdatter *Birgitte*, der før har boet hos ham, men nu bor hos hans Fader i Tisvilde, menes at være besat af en ond Aand. (I. 432).

Jørgen Munck er Lensmanden paa Kronborg og *Rasmus Hansen* Byfogden.

En Præst, *Hr. Jacop i Hjørlande*, der tolkede Aandens Ord, blev 1573 selv afsat for »Trylleri og Guds Ords Vanbrug« og efter kgl. Befaling sat i Forvaring i Sorø Kloster.

De to anklagede boede begge paa det nordøstre Hjørne af Brøndstræde og Stjernegade, Doritte N. i B. 326, Charine L. M. i B. 295. Deres Nabo i B. 296 *Frandtz Perssen* var blandt Dorittes ivrige Anklagere. Han købte siden Charine L. M.s Hus paa den Betingelse, at hun beholdt en Stue sin Livstid.

Vi slaar nu op i »Byes Bog paa Sager fra Anno 1571 til Enden i Anno 1575«, og gengiver Byskriverens egen Fremstilling af Tildragelsen.

»*Gudsfrygt er Vidsoms Begyndelse.*« »*Lykkelig er den Mand, som frygter Herren*«, staar der som Motto for i Bogen. De her vedføjede Margintitler er for en Del Tinghogens.

Anno 1571 Mandagen næst Budolphi, d. 18. Junii paa Raadhuset, nærværende *Henrik Mogensen*, Borgmester, *Andris Saxen*, *Mads Laursen*, *Frederik Lejel* og *David Hansen*, Raadmænd, *Rasmus Hansen*, Byfoged, med menige Borgere da til Stede . . . . .

Samme Dag fremkom *Charine Las Muncks* og skød sit Skel og Skudsmaal for menige Mand over hendes Omgængelse og Levned's Fremdrag her i Hel- Skudsmaal singør adspørgende, om nogen ved hende at beskyldte for Trolddom eller andet uærligt, eller nogen Tid haver saadant med hende fornummed — at give det tilkende.

Og blandt menige Mand, som vare der tilstede, svarede ingen enten ondt eller godt.

Da adspurgtes hun, af hvad Aarsage hun var kommen til Tinge at fordre og begære hendes Skudsmaal. Gav hun til Svar: »Formedelst det Ord og Rygte, hun er udi kommet, at den Aand, som den Pige udi Tisvilde er besat den Aand udi Tisvilde med, haver hende »berofftt« at være en Troldkvinde.«

Da beretted *Rasmus Hansen*, at nu forgangen Dag er kommen til hannom Unge Hans med 4 andre Bonder, gav tilkende at være *Jørgen Muncks* Befalning, at *Rasmus* skulde til hannem antvorde og lade følge tvende Kvinder heraf Byen, som er *Doritte Nippers* og *Charine Las Muncks*, hvilke baade den Aand udi Tisvilde haver »berofftt«, være skyldige for Trolddom, at samme to Kvinder skulde hedenføres og komme med Aanden til Ords, hvilket og er sket, at Unge Hans dennom baade bortførde og lod føre dennom tilbage igen.

Hvis der var sket, beretted *Charine* nu selv saaledes, at der hun kom i Huset, der som Pigen laa, som er besat, og hun tren ind ad Døren, talede Aanden til hende sigende: »Kommer du der *Charine Las Muncks*, din Troldkvinde.« Sagde *Charine*, hun svared: »Hun lyver mig paa.« Svarede Aanden: »Jeg er ingen hun, jeg er en han.« Sagde Aanden ydermere: »Kommer du i Hu, du maned mig ned i *Willum Skrivners Brønd* og skaffed mig i en hvid Hund.« Willum Skrivners Brønd

Og Charine nu begyndte at sværge og formaledide, at hun aldrig saa den Brønd og ikke svor anderledes.

Stejlen ved St. Anne Ydermere beretted Charine Las Muncks, at Aanden sagde til hende, at hun sad ude under den Stejle (nord for Helsingør) og havde Ild under samme Stejle om Natten, der Rasmus Hansens Dreng kom der frem agende, og at Charine havde rød Hue paa. Og hun nu adspurgtes, naar hun sidst gik med rød Hue. Bekendte hun, at nu sidst forleden Paaske hun gik til Sakramente, havde hun rød Hue paa.

Adspurgtes Rasmus Hansen (Byfoged), hvorledes sig med hans Dreng var begivet. Svared han saaledes, at ved Paasketide havde han skikket sin Dreng Laurits, som tjente hannom, at fare sit Hverv med Rasmusses egen Vogn og Heste ud paa Halsnæs. Og der samme Dreng var paa Hjemvejen og om Aftenen kom agende ude mod St. Anne Klokken 9 slet, sagde Drengen, at han saa en Ild under den Stejle, der staar ud mod Vejen, og hos Ilden to Kvinder siddende, som havde to røde Huer paa.

Og som han blev dennom var, begyndte Rasmusses Heste for Vognen at springe og regere og tage paa Løb, at Karlen havde nok at vare Hestene. Og der han kom hjem, beretted han det at være saa tilgaaed, og at der han blev Ilden var under Stejlen, krøb det paa Hovedet, saa at hans Hat vilde oven af. Faa Dage derefter blev Drengen syg og fik saa svar Ve og Sprække i Livet med Brynde og Hede, at han havde aldeles ingen Ro, saa at Rasmus maatte lade hannem vogte, han vilde sprunget i hans Brønd, og blev da liggendes tre Ugers Tid, til han døde. Men der han var død, sagde Rasmus: »At samme Karl havde Helsot, som var noksom kendeligt.«

Gjordes Spørgsmaal til Charine Las Muncks, om hun plejer at være i Omgængelse med Doritte Nippers (som ikke var nu tilstede) og haver med hende nogen Kundskab, hemmelig eller aabenbarlig.

Svarede hun: »Nej, ikke at have enten udi By eller i Mark«, og sig maadedid derover, sagde og, at de er ikke saa gode Venner, men at Doritte haver gjort hende altid megen Fortræd med Urensel og andet ondt Naboskab.

Beritte Poul Bysvends Item fremtrødde Charine Las Muncks og antvordede til Borgmester Henrik Mogensen kong. Majst.s tillukte forseglede Brev, Borgmester og Raad tilskrevet, indeholdende, Beritte Povl Bysvends (forn. Charines Dotter) havde supplikeret til Hans Majestæt, som samme Supplikats i kongl. Majst.s Brev indelukt formelder, at Beritte havde beret, hvorledes hendes Hosbond med en hans Staldbroder var herfra skikkede med en Baad at føre noget Gods til Halmstad og havde inde en Dreng, som skulde Godset fremføre, og at Povl med hans Staldbroder funde paa ondt Raad og kastede Drengen over Borde, løbe bort med Godset og det »fordøiede«, og at Borgmester og Raad havde forment hende Helsingørs By at bo udi, for hun ikke kunde oplede samme hendes Hosbonde, hvilket hun beklaget være hende umuligt, og at være uskyldig udi saadanne hendes Hosbondes onde Gerning, at hun ikke skulde det undgælde etc. med videre Mening hendes Supplikats indeholder, som oplæstes for menige Mand.

Adspurgtes Charine Las Muncks, hvor hendes Dotter Beritte er. Svared *fri Lejde* hun at være her i Byen. Og hun nu blev opsøgt, og ved *en fri Lejde* forsikret, at komme paa Raadhuset, hvilket og skede. Og hun nu adspurgtes, hvo hendes Supplikats havde skrevet. Svared hun, at den, som er Hører paa Skolen i Frederiksborg, skrev den, og at hun af hendes Venner var tilraadt at supplikere etc., hvorved hun benævnte Anne Kirckills.

Da tilspurgtes hun af Borgmester Henrik Mogensen, hvorfor hun ikke haver i hendes Supplikats indstilled den rette Aarsage, hvorfor hun blev forment Byen, men indført hendes Hosbonds Ugerning og den nu saa aabenbaret, som tilforn ikke var vitterligt. Og om hun drages ret til Minde, for hvad Sag hun er fordreven etc. Og hun gav ingen rette Svar.

Da oplæstes af Byens Bog 1570 den 10. Julii, hvis der findes indskrevet om hende, og straxen efter, item den 11. Septembris etc., som deraf er at forfare.

Beritte nu i Dag skød sit Skel om Levned og Omgængelse, og ingen svared noget dertil.

Laurits Maaer, som Sagen paalyder i forn. Bog Anno 70, fremstod i Dag og bekendte at være i alle Maader tilgaaet, som Bogen formelder. Sagde nu og ydermere, at Beritte, der hun boede hos hannem, blandt andre hendes uhøviske Levned, hented hun Hans Mejers Pige, som tjente nogle Hus hos hende, ind til sit med nogle Junkere, og der paa lagde hun en tysk Junker hos en Skøge, kaldet den hvide Kat. *Laurits Maaer*

Tilspurgtes Beritte, om hun ved at kunne sig skelligens undskyldte og afbevise at være anderledes til gaaet, end som Bogen formelder om hendes Sag. og som før er bevist. Og hun ikke kunde sige Nej, men begærede Naade.

Over hendes Bekendelse og hendes Sages Tildrag blev tilnævnte disse 12 Mænd at give beskrevet. Deres Brev findes hos Rasmus Hansen eller i Byes Forvaring.

Da blev Beritte foreholdet, efterdi hun haver indført og klaget sin Sag hos kongl. Majst. i Rette. Og hun det bevilgede og lovede der at møde (i) Dag otte Dage Formiddag at lade sig der finde. Og Rasmus Hansen at møde med hende.

Item forn. Dag mødte Rasmus Hansen paa Frederiksborg, og forn. Beritte kom der ikke.

Anno D(omi)ni 1571 Mandagen den 9. Julii, som Canuti regis (Knud Konges) Aften paafaldt, var Charine Las Muncks nærværendes paa Helsingørs Raadhus og ved sin Son Herluf skød sit Skel om hendes Levned, om nogen haver hende at beskyldte for nogen Sag, eller ved, at hun haver gaaet om at bade eller signe, som somme gør. Og ingen svared til hendes Skudsmaal. *Herluf Munck*

Men at forn. Herluf sagde om Baden og Signen »som somme gør«, tiltaled Rasmus Hansen hannom, Kongens Foged, at han skulde navngive, hvo han dermed mente, og bevise, (de) det gør. Hvis han kunde det ikke bevise, skulde han bøde som en Løgner.

Svared Herluf, han vilde ikke blive Løgner, ej heller skulde det gaa saa

Anne Jens Smørfods haardt til. Og efter langsom Beraad nævnte han *Anne Jens Smørfods*, som havde signed hans Ben i Ledie, han havde det afsprunget, og han fik bedre.

Over disse hans Ord bleve kaldede til Vidnesbyrd tolv Borgere, hvilke *Skudsmaal* efter deres Beraad samtykte at give det beskrevet. Doritte Nippers fremkom i Dag paa *menige Raadhus* og skød sit Skel og Skudsmaal, ved hendes Svoger Peder Otzing Skaaning her ibidem, om Levned og Omgængelse her udi Helsingor, fra hendes unge Dage op, om nogen ved hende for nogen Sag at beskylde, i hvis Maade det kan være, da at give det tilkende. Og udi samme Lyd begyndte Dorthe at sige, at hun aldrig haver omgaaedes med Trolddom eller andet saadant i alle sine Dage. *Til hendes Skudsmaal svared ingen noget til.*

Da fremkom Willum Tingskriver, bosiddendes her ibidem, gav tilkende, »*Trolddoms-sag*« at over et Aar forganget tjente hos hannom en lempelig Pige, er hans Søster-lotter, som nu er til hans Faders . . . . . udi Tisvilde, hvilken samme Pige han sagde være besat med den onde Aand, og at samme Aand giver forn. Doritte Nippers og Charine Las Muncks Skyld udi forn. Piges Krankhed, *Willum Skrivers anklager* og baade (d. e. begge) at være Aarsage til, at den er kommen i Pigen, som de selver havde hørt af Aanden, og derefter klaget Willum baade forn. Kvinder an og dennom beskylder at ville derfor dennom forfølge, saavidt han med Rette kan gøre. Desligeste at forn. Aand sigter og aabenbarlige skylder dennom at være to Troldkvinder, som den haver mundelig dennom tilsagt. Og Willum at ville dennom derfor og forfølge til Rette.

Da oplæstes den Udskrift af Hr. Jacobs Brev udi Hjørlande, (Lensmanden) *Hr. Jacobs Brev* Jørgen Munck tilskrevet, indeholdende ved Ord og Mening, som samme Kopi indeholder og forklarer etc. Og baade forn. Kvinder hørte paa.

Doritte Nippers, nu adspurgt, bekendte at have været med Aanden til Ords, ved saadan Tale, at hun var død fordret ved »Unge Hans« og kom til Aanden en Søndag Formiddag udi Tisvilde. Begyndte Willums Fader at »seendis« paa dennom, sigende: »Kommer I her, I Troldkvinder«, til Doritte og Charine, »I faa den faldende (Syge) etc. Jeg tør selv dømme eder at være Troldkvinder, og at ville vove et Par Stude paa dennem etc. Item at Aanden sagde til hende, hun kommet ham i Willums Brønd«. Hvorpaa hun begyndte sig nu at aarsage ved højeste Formaning, at hun ikke har været hos den Brønd etc.

Da svared Willum Tingskriver, at Doritte ikke ret beretted de Ord, som Aanden havde med hende, men at være saaledes folden: Som Doritte kom ind i Huset, sagde Aanden strax: »Kommer du der, Doritte Nippers, din Trolddjævel«. Svarede Doritte: »Du løjst mig det paa«. Svared Aanden sigende: »Nej Guds (Søns?) Vunder est du saa. Du skaffte mig i en hvid Hund og maned mig i Willum Skrivers Brønd. Jeg skulde faret i hans Hustru, saa kom Beritte (Pigen, som er besat) og skulde tage en Tinpot af Brønden. Saa fo'r jeg i hende som en Lue.« Aarsagen, at han skulde faret i Willums Hustru, at være formedelst at Dorthe og Willums Hustru var kommen Trætte imellem for et Lam, som Doritte fallede af en Bonde, og

Willums Hustru købte Lammet fra hende og gav Bonden en Skilling mere, end Doritte bød. Saadanne Ord vilde Doritte ikke bestaa at have haft med Aanden.

Sammeledes beretted Willum, at der Doritte Nippers var hos Aanden, var tald om, at Doritte var hos den Stejle her for Helsingør, som Rasmus Hansens Dreng kom agende frem for. Herimod sagde Doritte: »Nej, ikke at være omtald, at hun var derhos«.

*under
Stejlen*

Midlertid mens denne Tale handledes nu mellem Willum og Doritte, da var Charine Las Muncks nederst paa Raadhuset, og til hende blev skikket Jens Krogemager, Claus Nielsen (og) Hans Pingel at tilspørge hende, om hun hørde noget tales om fornævnte Ild, der Doritte og hun var hos Aanden. Svarede Charine, at der taldes om af en Hr. Jacop i Hjølunde, (som) det beretted efter Aandens Ord, dog talde ikke Aanden selv derom, hvilket Doritte da bestod at være saa tilgaaed.

Item Rasmus Hansen nu i Dag beretted ald den Progres om hans Dreng, hvorledes af første er dermed begyndt og til hans Endeligt, som her næste Tingdag tilforn findes indskrevet etc. Og som er berørt om de to Kvinder, hos samme Ild var, at have haft røde Huer paa, hvorom Doritte Nippers nu tilspurgtes, om hun haver gaaed med rød Hue. Bekendte hun, at hun undertiden haver en rød Hue paa, undertiden andre. Bekende og, at Charine Las Muncks gaar stundom med en rød Hue efter Lejligheden.

rød Hue

Da gjorde Henrik Mogensen Formaning til Doritte Nippers, at hun skulde gaa til hendes »Conseientz« og sig betænke ved Gud, som alle hemmelig Ting ere aabenbare, og hvis hun ved sig her udi skyldig eller delagtig, da at give Sagen ind til Gud og forekomme, at ikke skal vorde ydermere Rettergang og fattige Mands Besværing. Hvorimod hun ved højeste Ed og Undskyldning sig aarsagede og begærede, at Gud vilde give et sandt Tegn over hendes Aarsage eller Skyldighed.

Der næst fremkaldtes Charine Las Muncks, og hun nu og erkendte at være ved Unge-Hans og nogen andre Bønder did fordret og kom med Aanden til Ords, eftersom næste (d. e. sidste) Tingdag findes indskrevet. Med saadanne Ord at være tiltaled, og at hun med Doritte havde skaft hannom i en hvid Hund og maned hannom i Willums Brønd etc., som for er rørt ved samme Beretning. Item at hun havde en rød Hue paa nu Paasketide, hun lod sig berette.

Item Willum Skrivners Hustru Anne blev i Dag for Rette fremkalled, og hun nu adspurgtes, om hun nogen Tid haver haft Uenighed med Doritte Nippers eller Charine Las Muncks, hvortil hun gav Svar, at nogen Tid forleden var tildraget, kom hun til en Bondevogn *ud for Jens Krogemagers Dør* og fallede paa et Lam, (som) laa paa samme Vogn, stod Doritte Nippers og Charine Las Muncks derhos, fallede og paa samme Lam, og Anne da købte Lammet fra dennem baade og gav Bonden *en Sk. mere*, end de bøde, tog Lammet og gik bort med. Og da lode de ilde paa hende og *seendes til sammen* hun med dennem, og de med hende, dog sagde, at hun ikke vilde bruge

*Willum
Skrivners
Hustru*

mange Ord med dennem, men gik fra dennem. Sagde og, at hun havde tilforn *seendtz* med Charines Datter Beritte Bysvends. Item sagde Anne, at hun lidet tilforn havde haft Ord med Charine og Doritte udi lige Maade. Og at Charine Las Muncks sagde da til hende: »*Du køber altid Lam. du skal engang faa noget for dit Lammekøb.*«

Herimod svarede Doritte og Charine, og dennem højelig aarsaget, at de ikke have seendtz med forn. Anne Willums eller haft saadan Ord med hende, ikke heller at have købt sammen Lam at slagte.

*Menig Mand
adspurgt om
Rygte*

Da gjorde Willum Tingskriver Spørgsmaal til Menigmand, som vare i Dag nærværendes, om nogen haver hørt nogen Tid Ry eller Rygte, om nogen af fornævnte tvende Kvinder, hemmelig eller aabenbarlig, at de haver været mistænkte for Trolddom eller anden saadan uærlig Sag, at hver som ved udaf, vilde for Retvisheds Skyld give tilkende, hvilket kongl. Majst.s Foged udi lige Maade forkyndede. Og særdeles blev *Frantztz Perssen* først adspurgt af Borgmester Henrik Mogensen. Og *Frantztz* gav Svar, at han ikke haver hørt om Charine Las Muncks, men om Doritte Nippers haver han tilforn hørt Ord falde Trolddom anrørende, hvis Sanden er, det være Gud bekendt.

Jens Krogemager i lige Maade adspurgt, bekendte, at nu forgangen Dag var *Charine Willum Wævers af Malmø* her i Byen, som for nogen Aar siden boede her sammesteds. Havde samme Charine Ord med Jens om Doritte Nippers og Charine Las Muncks Sag, som da var begyndt. Da begyndte Charine Willums at sige Jens, at da *Peder Boesen*, som boede her i Helsingør, laa udi sin Krankhed, døde han over hendes Skøed. Da klagede han paa Doritte Nippers, at hun havde gjort hannem sin Sygdom, og skyldede hende derfor, og derpaa døde han.

Mads Krogemager bekendte i Dag, at han hørte det samme af *Peder Boesen* selv, ligesom nu beret er, og at han hørte det samme af Charine Willums, nu hun var her.

*Oluf
Skrædder*

Oluf Ipsen Skrædder bekendte, at et Kvindfolk, som da tjente *Peder Boesen* og nu haver sin Tilhold her ude paa *Lejerne*, haver saa sagt for hannem, at *Peder Boesen* var Raadmand, og formedelst han indlagde til *Doritte Nippers en Baadsmand*, kom nogen Uenighed mellem hannem og Doritte, og at Doritte Nippers havde sagt, *Peder Boesen* skulde faa andet at tage vare. Item, at den Baadsmand, som blev indlagt til Dorittes, kom siden til *Peder Boesen* og spurgte, hvad det var for et Herberg, han havde skaffet hannem, og sagde, at Værtinden, *Doritte Nippers*, havde lovet hannem en *Fandens Aften*, hvilken hendes Undsigelse *Peder Boesen* klagede for Borgmester og Raad. Og *Doritte Nippers* da at have undskyldet, at hun truede hannom med hendes Broder ved Navn *Hr. Thomis* udi Roskilde etc. Og blev *Oluf Ipsen* forelagt at fore nøjagtig Bevis over fornævnte Kvindfolks Ord til næste Tingdag.

*Frantztz
Boesen*

Item blev fremkaldt *Frantztz Boesen*, forn. *Peder Boesens* Søn og adspurgtes, om han vidste noget heraf. Da beretted han om den Baadsmand, som før er meld, og at *Doritte* blev he(rover) vred. Blev hans Fader syg og

svarlige krank, og udi samme Sygdom, og der han døde, mistænkte han Doritte Nippers at være skyldig derudi. Dog bad han Frandtz *lade hende betemme (1) og ikke befatte sig ved hende*, sigende der kommer vel den Dag, hun kommer for en andens Haand.

Var og omtald af *Las Maaer*, at *Christen i Strædet* skulde have nogen Mistanke om Doritte Nippers for nogen sin Skrøbelighed paa hans ene Arm etc. Christen var ikke tilstede. Laurits
Maaer

Laurits Maaer gav tilkende, at for nogen Tid siden er han kommen i Trætte med Charine Las Muncks Datter *Beritte Poul Bysvends*, og at Charine loved hannem at skulle faa et Fandens Fald, og sagde Lauritz, at han haver og faaet. Det er gaaget hannom og hans Hustru alt ilde i Haand siden den Tid.

Da end nu tilspurgtes *Willum Tingskriver*, hvad han er til Sinds at ville gøre og foretage i Sagen, enten at afstaa eller den at udfølge, han sig derpaa skulde beraade og give et endeligt Svar fra sig. Gav han Svar, at han vil ikke lade Sagen affalde, men han nu fornævnte tvende Kvinder *baade anklagede for hans Søsterdatters Krankhed*, og at have Doritte Nippers og Charine Las Muncks mistænkt derfor efter den Aands Sigelse og saadan Rygte, som af gaar. Og derpaa at ville tale, saa vidt han kan gøre med Rette. »Willum
Skriver
beraadte

Da efter lang Progres og Sagsens Forhandling er samtykt efter den Lejlighed og Circumstantzer, her hos begiver, at Sagen indsættes til uvildige Mænd, som den udi kunde granske og alting forfare og derefter at dømme derpaa, hvis Gud giver dennem tilsinde. Og Willum det samtykte. »Hvert
Nævn sin
Kvinde»

Da blev først udnævnt disse 16 Mænd: (Her følger Navnene paa 16 Nævninger for hver af de to Kvinder).

Disse fornævnte tvende 16 Mænd ere tilnævnte at sige paa fornævnte tvende Kvinders Sag, og de nu i Dag haver taget Sagen til dennem, og mellem dennem selver er blevne ens, at de første 16 Mænd, Oluf Hellesen med hans Selskab, have vedtaget at sige over Charine Las Muncks Sag. Item de andre 16 Mænd, Rasmus Bager og hans Selskab, at sige over Doritte Nippers. *Og begge Partier at granske og dømme som de ville ansvare for Gud og være bekendt for Mennisken*. Og den Dag, paa hvilken de skulde afsige, blev nu berammid med Willums egen fri Samtykke at skulle være den *anden Mandag næst efter St. Michels Dag førstkommendes*. Og fornævnte Mænd lovede paa samme Dag at gøre deres Tov fuldt og afsige uden al videre Forhalning i alle Maade.

Da gjorde Rasmus Hansen Spørgsmaal til Willum Tingskriver, at efterdi han haver taget sig an at ville forfølge Sagen til Rettens Ende, som for er rørt, om han vil have fornævnte Kvinder baade indsat eller stille dennem til Borgen, og at holde Rasmus for dennem baade uden al Skade, ihvad dennem hænder til Liv eller Død og uden al Besværing udi alle Maade. Hvor- efter Willum gav Svar, at efter de tvende 16 Mænds Samtykke er han tilfreds, om de kunde faa Borgen for sig, dog hvilket der sker, vil han være Rasmus Hansens Mand og tage hans Haand løs, i hvad som tildrager med dennem Tugtledag

baade eller en af dennem, saa han skal blive uden al Tiltale og ubesværet i alle Maade, og derpaa gav hannem i Dag sin Haand til Tinge.

Item findes tilforn denne Dag i Begyndelsen om *Charine Las Muncks Søn Herluf*, at han benævnte *Anne Jens Smørfods* at omgaa og signe Folk etc. Og samme Anne nu i Dag fremkallid bekendte, at hun for nogen Tid brugede Signelse, men siden at Hr. Rasmus haver hende det forbudt, bruger hun det ikke. Dog fandtes, at hun haver brugt det ligevel. Og hun nu fremsagde, hvad Ord hun dertil bruger. Ben, som er af Led, signer hun saa: »Af Brud i Led i Navn Gud Faders, S(øns) og H(elligaands)«. For Ilding saaledes: »Her slukker jeg ud brun Ild og blaa Ild i Navn Gud F(æders), S(øns) og H(elligaands)«. Og ingen andre Ord at nævne derover, og tilstod Anne nu at have signet fornævnte Herlufs Ben. Item Anders . . . udi lige Maade.

Item at hun haver »semid« Ellen Hans Olsens for »hierne huall« og bandt hendes Hoved sammen med et Handklæde.

Item tilspurgtes Anne, hvor hendes Hosbonde *Jens Smørfod* haver sit Tilhold, om han er hos hende eller andensteds. Svared hun, at have ikke været hos hannem eller søgt Hus med hannem udi lang Tid.

Aarsage gav hun tilkende saaledes. At formedelst hans onde Levned, han lod sig finde udi med Drik og Samkvem hos Hore og løsagtig Kvinder udi Rakkerens Hus og andensteds, item for hans onde Omgængelse med hende, kunde hun ikke blive hos hannem, og de baade haver tilforn været til Tinge om deris onde Samdrægt og *bleve forviste her fra Byen*, did som de komme fra, dog ikke undholde dennem herfra, eftersom dennem er tilsagt.

Da bleve fremkaldede de tvende 16 Mænd, at de skulle sige paa, hvad fornævnte Anne bor at lide for hendes Ulæmpe med ond Omgængelse hos hendes Hosbonde, og at hun her haver sig undholdet mod Forbud, og brugt saadan Signelse, og maaske andet, som hun nu ikke vilde bekende, at hun maa vide en endelig Afsked sig herefter at holde ved.

Da blev besluttet af *Byens Raad og Byfoged samt Hr. Rasmus* i Dag *nærværende, desligeste de tvende 16 Mænd* saa afsagdes, at fornævnte Anne skal *vige her af Helsingør og her fra Byen sig forse inden Onsdag Middag og ikke blive eller stedes paa 10 Mile her nær*. Det samme være og nu sagt og holdes om hendes Hosbonde *Jens Smørfod*. Findes de baade eller nogen af dennom nærmere at komme hid, da at straffes som vedbør uden al Undskyldning.

Anno 71, Mandagen næst for Olai regis*) og var den 23. Julii, nærværendes Henrik Mogensen, Jacop Hansen, Borgmestre, Andris Saxen, Hans Nielsen, Mads Laursen, David Hansen, Raadmænd, Rasmus Hansen Byfoged med menige Borgere, da nærværende forhandlede disse Sager:

Samme Dag paa Raadstuen for Borgmestre, Raad og Byfoged . . .

Samme Dag ude paa Raadhuset . . .

*) d. e. Kong Olafs Dag den 29. Juli.

Fremkom Rasmus Bager paa de 15 Mænds, sine Medbrødrers Vegne, som er udtagne i Nævn paa *Doritte Nippers*, begærede, at de Mænd og Vidnesbyrd, som næste (d. e. sidste) Tingdag have tilstaaed og bekendt, hvis Rygte de haver hørt om samme Doritte, maatte nu fremkaldes, og hvis derom findes efter deris Bekendelse i Byes Bog indskrevet, maatte for dennem nu oplæsis, at forfare om de det samme endnu ville bekende, og de fremkaldedes som vare tilstede, og bekendte, ligesom Bogen indeholder, hvilket Rasmus begærede ved et Tingsvidne at maa fange beskrevet. Og fordi Kvinden, som Sagen angælder, ikke var tilstede, skete det ikke nu, men at opstaa paa videre Belejlighed altid at kunne det faa.

Samme Tid fremkom Willum Tingskriver og gav tillkende for Borgm., Raad og Byfoged udi de tvende 16 Mænds Nærværelse og Paahør at være hannem forelagt af Jørgen Munck at tilsige samme Nævnmænd at være fortænkt at afsige deris Dom om 6 Uger efter Recessens Lydelse, og ikke at maa være forskaanede til den Tægtedag berammed er.

*Lensmanden
kræver Dom
om 6 Uger*

Hertil svarede samme Nævnmænd alle samtlige ikke at kunne sig anderledes understaa om nogen nærmere Tægtedag at vedtage, end som først er bevilget af Willum og da samtykt, som er anden Mandag efter næst kommende Michaelis. Derefter at ville sig rette og da afsige etc.

Anno 1571, den 4. Augusti.

Samme Tid var Rasmus Olsen Bager med flere af de tvende 16 Mænd forsamlede, som var udtagne paa *Doritte Nippers* og *Charine Las Muncks* og havde tilbevilget disse efternævnte Borgere *Albritt Skrædder*, *Peither Nordmand*, *Thil Badskær*, *Anders Bager* og *Mester Hans Bruill Badskær* vare forsamlede til Rasmus Hansen Byfoged. Og bemeldte Rasmus Bager paa alle Nævnmænds Vegne gav til Kende, at den Pige eller Kvindfolk*), som *Oluf Ipsen Skrædder* haver nogen Tid forleden vundet om inden Tinge at have hørt Ord af hende om nogen Tale at være sket mellem salig *Peder Boesen* og *Doritte Nippers*, nogen Aar forleden, som her tilforn findes indskrevet. At samme Kvindfolk var nu her personlig tilstede. Derfor begærede, hun maatte komme med *Doritte Nippers* til Ords, og udi hinds egen Paahør bekende, hvis hende vitterligt er. Og da haver Rasmus Hansen hedengaaet til Raadhusgaarden og lod af Fængsel optage *Doritte Nippers*, overværendes for nævnte Borgere, og da haver fornævnte Kvindfolk ved Navn *Elline Moensdotter*, fød i Landskrone, saaledes bekendt udi *Doritte Nippers* egen Nærværelse. At nogen Aar forleden tjente hun *Peder Boesen* her i *Helsingør*, *Frantz Boesens* Fader, og var i hans Tjeneste udi halvjerde Aar. Da begav sig, at nogen Tid for *Dimmeluge* kom *Peder Boesen*, som var da Raadmand og havde nogen Kongens Folk at forlægge. Og han kom til *Doritte Nippers* med en Styrmand eller Baadsmænd at indlægge til Underholdning, hvis Navn hun sagde at være *Peder Svenske*, da var *Doritte Nippers* i hendes Dør til Svares og sagde, hun var ikke skreven at holde eller gøre saadan Tynge. Svarid *Peder* jo, og visde hende sin Register, at det skulde udvis'it. Og han da

*Ellen
Monsdatter*

*) *Ellen Monsdatter* af Landskrone (se Side 168).

bad samme Karl gaa ind til Doritte. Og at Doritte da sagde til Peder Boesen: »Du skal faa andel at tage vare, end at lægge Styrmænd ind til mig«. Og straks derefter udi Dimmelugen blev Peder Boesen syg og laa den hele Sommer.

Ydermere beretted fornævnte Elline, at om St. Michels Dags Tide, næst efter det er sket, kom Doritte Nippers til hende paa Gaden, spurgte hun hende, hvorledes fat var med Peder Boesen. Svared Elline, at han var ganske syg. Og at Doritte da svarid hende sigende: »Han haver et langt Lærred at blege.«

*Et langt
Lærred
at blege*

Item fornævnte Elline sagde og, at den Stund Peder Boesen laa, da naar han skulde sove, fik han saa svart, at Folket maatte staa omkring ham og slaa Vand paa hannem og rejse hannem over Ende, og da løb det onde ned i hans Ben. Herimod svarede Doritte Nippers, at hun aldrig havde kendt fornævnte Elline, ej heller nogen Tid hørt denne Tale. Sagde og, at hun aldrig havde Uvenskab eller Usamdrægt med Peder Boesen, eller vidste noget heraf i nogen Maade.

Den 1. Octobris.

Samme Dag fremkomme de tvende seksten Nævns mænd, som er udtagen paa de tvende Sager, anrørende Doritte Nippers og Charine Las Muncks, og samme tvende seksten Nævns mænd vare begærendis, at de Vidnesbyrd og Kundskab, som de tilforn have fordrit inden Tinge og findes tilforn i (denne) Byes Bog indskrevet, maatte nu fremkaldes og forhøres, om de endnu bekendte lige som tilforn af Bogen oplæsd. Hver Tingdag, som er forhandled, og hvert Nævn bekom sin Sagis Anliggende Vidner og Kundskab beskrevet under et Tings Vidne.

Udi bland samme Vidnesbyrds Beretning var omtald, at salig Peder Boesen, som nogen Aar forleden var boende her i Helsingør, der han havde Trætte med Doritte Nippers, gav han tilkende om deres Uenighed for Borgm. og Raad, den Tid udi Helsingør etc., som før findes antegnet. Og nu i Dag gjorde Rasmus Olsen Bager Spørgsmaal til Doritte Nippers paa menige Nævns mænds Vegne, som paa hendes Sag ere udtagen, *om hun nogen Tid haver været derfor i Rette med Peder Boesen, at hun skulde have undsagt hannem, eller været derom for Borgmester og Raad med Peder Boesen, hvortil Doritte Nippers svarid Nej og ved sin Ed sig højligens undskyllede, at hun ikke haver haft Trætte eller Uenighed med Peder Boesen, og aldrig at have været med hannem for Rette.* Mod hvilken hendes Undskyldning findes Besked udi en af Byes Bøger med salig Oluf Ipsen Byskrivers Haand indtegnet at være sket for Borgmester og Raad Anno Domini 1551, Mandagen for Fabiani og Sebast: (Dag) som af samme Bog er at forfare videre, hvis der er antegnet.

*Om Trætte
med Peder
Boesen*

Samme Dag gav og Rasmus Bager at forstaa paa menige Nævns mænds Vegne paa Doritte Nippers Sag, at de endnu haver nogen flere Vidnesbyrd, som tilforn ikke er forhørde, begærende, at de maatte komme for og deres Vidne og Bekendelse at maa vorde antegnet og i fornævnte Tingsvidne indstilles ut sequitur.

Frantz Perssen her i Helsingør bekende ved Gud og hans hellige Ord saaledes:

At *Hans Robertsen Slagter*, som nogen Tid forleden var bosiddendes her sammesteds, var beladen med en lang Krankhed. Og som er vitterligt, at han gik længe syg, kom han ofte ind til *Frantz*, som *Frantz* da boede, og at fornævnte *Hans Robertsen* sagde, at han kom engang i Trætte med *Doritte Nippers* for et Lam, han købte fra hende, hvorover han sig beklagede saa sigende: »Gud bedre mig for Lam, jeg købte fra *Doritte Nippers*. Jeg trives aldrig siden«. Det bekendte *Frantz Perssen* ved sin Ed, at (han) saa hørde af fornævnte *Hans Robertsen* selv.

Willum Nacht her ibidem beretted saaledes med sin Ed ved Gud og hans hellige Evangelium, at (da) fornævnte *Hans Robertsen* laa paa sin Sotteseng, lod han kalde ind til sig *Willum Nacht* samt *Hans Nochulsen* og *Christopher Slagter*, og han da klagede, at den Sygdom og Krankhed, han laa udi, skyllede han ingen for uden *Doritte Nippers* og sagde, at hun havde gjort hannem det, og at være sket for han købte fra hende et Lam. *Ydermere* sagde og fornævnte *Willum*, at der samme *Hans Robertsen* laa mod sit *Yderste*, og saa der han døde, da var der inde hos hannem saa fuldt med røde Myrer, at baade hans *Seng*, *Vægge*, og hvad andet i Huset var, overkrøb alt fuldt med røde Myrer.

Jens Ludvigsen Skomager, nu boendes her i Helsingør, beretted i Dag saaledes, at nogen Tid forleden var han udi *Tisvilde hos Hr. Jacop* udi *Hjørlande* at raadspørge om noget Gods, (som) var stjaaled fra hannem. Og at samme Tid kom han med den onde Aand til Tale, som den Pige var besat med. Klagede *Jens* over sin Modgang og Skade, hannem var tildragen paa hans *Læder*, han havde udi Arbejde, at hannem skete stor Ulykke og Skade, som ikke var tilforn von (d. e. vant) at hænde hannem. Hvortil *Jens* sagde, at Aanden svarid hannem, at *Doritte Nippers* i Helsingør havde det gjort, og dertil at have brugt *Bark*, *Horsehaar*, *Søm etc.* Og saadant at være nedsat i hans Gaard. Dog sagde fornævnte *Jens Ludvigsen*, (at) han ikke ved, om hun haver det gjort, thi han ikke ved at have kendt *Doritte Nippers*, ej heller ved at have set hende tilforn, uden en Gang, var hun inden hans Dør og spurgte efter hans Hustru. Sagde og, at hvis *Doritte* haver gjort hannem noget ondt, maa hun være lejet eller købt (der)til, og han ikke ved at kunne skylde hende.

Disse fornævnte *Vidnesbyrd* begærede de 16 Mænd at faa udi fornævnte *Tingsvidne* beskrevne, som *Copia* deraf indeholder.

Dernæst om *Charine Las Muncks* er saa forhandlid, at *Laurits Maaer*, efterdi han ikke var i Dag selv tilstede, som haver givet hende *Skyld etc.*, som findes her tilforn den 9. Dag Julij, da i Dag oplæst af Bogen hans *Klagemaal* og anden *Kundskab*, fornævnte *Charines Sag* anrørende. Om hun havde noget at sige imod samme *Laurits Maaers Klagemaal*, som findes indskrevet. Svarede *Charine*, at hun ikke havde lovet *Laurits* noget ondt eller haft nogen Tale med hannem anderledes end udi saa Maade, at nogen

Tid siden mødte hun Laurits Maaer udi Laurits Esbernsens Stræde, og de hilsede hverandre. Og at Laurits sagde da til hende, at hun skulde lade hannem *være «ubannid»*, hvor hendes Gang faldt, og at hun svarede, at hun ikke havde bannid hannem. Og at Laurits da begyndte at sværge om Guds Død, at hun havde det gjort, hvortil hun svarede hannem saa sigende: »*Da lader eders Vidnesbyrd komme frem.*«

Item over alle de Vidnesbyrd og Kundskab, som er sket om fornævnte tvende Kvinders Sag og deris egen Bekendelse, eftersom findes udi adskillige Tingdage at være tildraget, som her før findes indskrevet, efter de tvende seksten Nævnsmands Begæring bleve disse Borgere udnævnte til Vidnesbyrd udi Tingsvidne at give over hver Kvindes Sag, som er: (Her følger 12 Navne). Hvilke tolv Mænd efter deres Beraad bekendte at være saa tilgaaet og vundet her inden Tinge og samtykt at gives beskrevet ved et Tingsvidne.

Anno Domini 1571 Mandagen som S. Dyonisii Aften paafaldt paa Raadhuset nærværendes . . . . Henrik Mogensen, Jacob Hansen, Borgmestre, Andris Saxen, Hans Nielsen, Mads Laursen, Frederik Lejel, David Hansen, Raadmænd, Rasmus Hansen, Byfoged, med menige Borgere da nærværendes, forhandlede disse Sager: . . . .

. . . . Samme Dag var den rette Tægtedag, som de tvende seksten Mænd, der er tagne i Nævn, at dømme paa Doritte Nippers og Charine Las Muncks etc. have vedtaget at afsige deres Sententz efter den Besked, som findes tilforn indskrevet den 9. Dag Julij næst forgangen. Og fordi det ikke var paa denne Dag almindelig Søgning, blev i Dag ingen Sager forhandlet paa Raadhuset, men Borgmestre, Raad og Byfoged med menige Borgere samledes til Rettertinget, og der er saaledes tilgaaet:

Da fremkom Willum Ipsen, Skriver, og nu som tilforn klageligen berettet om den Krankhed, som hans Søsterdatter ved Navn Birgitte er paakommen, at hun nogen Tid forleden er bleven besat med den onde Aand. Og at være saa tilgaaet, at ved × forleden om en Løverdags ×× som samme Pige, der da var i hans Tjenniste, kom til hans Brønd at optage en Tinpot, (som) laa derudi falden, og som hun havde noget nær samme Tinpot oppe, faldt den ned fra hende igen, og da kom den onde Aand opfarende af Brønden som en Lue og for i Pigen, og hun blev straks ganske krank. Derefter kom hun herfra til Willums Broder udi ××× og siden til hans Fader udi Tisvilde og var midlertid altid meget syg, saa Aanden rystede hende og pinede hende ganske ilde. Og engang, som hun saa begyndte, sad hans (d. e. Willums) Moder hos hende og læste over hende, bad at lade komme Bud efter deris Sognepræst, og sagde, at Hr. Hans i Tibirke først maned hannom, og da gav den onde Aand Svar.

Derefter haver Aanden selv sagt, at Doritte Nippers og Charine Las Muncks i Helsingør havde manet hannem derind etc., eftersom her findes tilforn »widsomt« indskrevet.

×, ××, ××× Disse tre Steder er der afsat tom Plads, som Skrивeren har glemt at udfylde.

Dernæst i Dag oplæstes den Progres, her før findes indsat, hvorledes Sagen er kommen til de tvende 16 Nævnsmænd. Og efter den Vedtægt, samme Nævnsmand haver samtykt, begærer Willum Ipsen, at de nu i Dag ville fuldgøre deres Tov og domme paa Sagen.

Da oplæstes det beseglede Tingsvidne, som Borgm. og Raad haver udgivet indeholdende alle Vidnesbyrd og Kundskab, som de seksten Mænd, der ere tagne at domme paa Doritte Nippers, have haft for Rette, som her for i denne Bog findes indskrevet, og Copia af samme Tingsvidne i min Copiebog adviser.

Og Henrik Mogensen nu i Dag gjorde alvorlig Formaning til fornævnte *Formaning* tvende Kvinder, og først til Doritte Nippers, at hun skulde gaa til sin Samvittighed og bekende, hvis hun ved mellem Gud og sig, Sandhed at være i denne Sag, hun er sigtet for, og paa hvis andet hende af andre tillagt er etc., som Vidnesbyrd findes over etc. Og de baade (d. e. begge) sig hart undskyldede.

End gjordes Spørgsmaal til Doritte Nippers — (Charine Las Muncks var fulgt af Tinget) — om de Vidnesbyrd, som hun nu hørde oplæses, og (Vidnerne) havde vundet over hende, om hun ved nogen af samme Vidner at straffe eller beskylde, eller med Rette at have nogen sanddru Modsigelse derimod, hvortil hun svarede, hun ikke vidste dennem at straffe. Alene sagde hun, at de, som have givet hende saadan Sag og Skyldning, haver det gjort af Avind. Derhos hun ved højeste Formaning sig undskyldede, at hun ikke var skyldig etc. *»Dorittes Svar«*

Da fremstod fornævnte Willum Ipsen og fremæskede de 16 Mænd at ville komme for og sige paa Sagen. Og de Nævnsmænd, som ere tagne paa Doritte Nippers, fremkom, som ere Rasmus Olsen Bager, M(ester) Hans Bardskær med alle (de) andre, som ere her for indtegnede. Og efter deres Beraad komme inden Tinge igen, og den ene efter den anden fremkaldet efter Registers Lydelse, hver af dennom med oprakte Fingre bekendte at have gransket i den Sag, de ere udtagne paa Doritte Nippers. Og efter Forfaring, Kundskab og Vidnesbyrd, som de have beskrevet og i Dag oplæstes til Tinge i Doritte Nippers Paahor, og saalænge samme Vidnesbyrd staa ved Magt, kunde de ikke kende Doritte Nippers fri, men tilsagde hende at være *Doritte Nippers Dom* Troldkvinde, og derefter at straffes, som en Troldkvinde bor efter Retten, saa sandt dennom hver for sig Gud hjælpe og hans hellige Ord.

Og samme Nævnsmænd lovede at ville give samme deris Dom under deris Besegling beskreven.

Willum Ipsen begæred at have (d. e. faa) Dommen beskreven samt Unge Hans paa Jorgen Muncks (Lensmandens) Vegne.

Item Henrik Mogensen kyndede over menige Ting, om nogen er af Doritte Nippers Frænder eller Venner eller nogen anden paa hendes Vegne, som begærer at have fornævnte Dom beskreven, da at komme nu frem og tale derom, at skulle dennem gerne vederfaris. Og ingen svarid noget dertil eller var det begærendis.

Item at fornævnte sexten Mænd have saa sententierid og afsagt over Doritte Nippers, som forskrevet staa, begæred Rasmus Hansen, Kongens Foged, et Tingsvidne. Og dertil udvalgte disse Borgere. (Her følger Navnene).

Disse Mænd efter deres Beraad sagde at ville bestaa og give beskrevet, at saadan Dom er afsagt, som for er rørt etc.

Item derefter fremtraadde Willum Ipsen begærende, at de andre 16 Nævnsmænd, som ere tagne over Charine Las Muncks, ville komme for og afsige over hendis Sag efter deris Vedtægt, som før er indskrevet.

Da fremkom *Oluf Hellesen med alle de 15 Mænd*, som med hannem ere i samme Nævn. Gav saa for paa allis deris Vegne, at efter den Lejlighed sig begiver, at man ikke haver saadanne Vidnesbyrd udi hendis Sag som noksomme og saa klare ere, at de kunde vide dennem efter at rette, var de begærendis otte Dages Tid paa deris Dom at mue opstaa, formodendis middelertid bedre Kundskab at kunne bekommis, hvilken deris Begæring Willum hart imod stod ikke at kunne indgaa.

Dog efter lang Paatale og Forhandling samtykte Willum omsider at lade opstaa til næstkommende Mandag, og det blev saa bevilget af Willums egen fri Vilje og med hans fulde Samtykke. Og da forpligted de 16 Mænd sig at afsige paa den Dag over Charine Las Muncks til en endelig Afsked, som de ville ansvare og bekendt være, og dermed endis det paa denne Tid.

Samme Dag om Aftenen, overværendis Rasmus Hansen, Byfoged, item af Borgerne Johan van Gellern, Frandtz Perssen, Hans Therning, Peiter Mackum, Albrit Jørgensen, Jacop Kandestøber, Jørgen Allesen, Jens Holm, Laurentz Luckessen.

Da blev *Doritte Nippers pinagtigen forhørd ved Rettermanden Andris af København*, og hun dog aldeles intet vilde bekende at være skyldig udi nogen Maade.

Samme Tid havde Frandtz Ord med Doritte, tilsigende hende, at hun visselig kan Trolddoms Handel, hvor meget det (saa) er. Derhos berettende, om hun droges til Minde, at han engang kom med hende i Trætte, for Dorittes Høns opskravede hans Urtebed, og han truede at ville sla samme Høns ihjel. Og Dorittes Dotter, som Michel Nipper fik siden til Hustru, stod derhos og svarede saa sigende, *at skal din bedste Ko betale for det*, og Doritte stod selv hos.

Strax efter fik hans bedste Ko, han havde paa sin Stald, saadan Syge, at hun udi lang Tid laa i Baasen og hverken kunde rejse sig eller staa, og hver Dag malkede ligevel en Spand Mælk, som han lod løbe i Rendestenen og intet kunde bruge til Gavns, og omsider maatte han da sla Koen ihjel og fik ikke videre Gavn af hende.

Item Frandtz sagde og, at et hans Barn, en Dreng, blev og straks samme Tid beslagen med *en underlig Krankhed*, som ikke kunde vides, hvad det var. Og at det voxte paa Barnsens Bug et Tegn som et Træ, og Grenene sribede sig mod Barnsens Bryst og lige ad des Hjerte, og (det) blev død etc.

Svarede Doritte, at hun ikke vidste heraf, ikke heller at hun var skyldig derudi. Og hun vilde intet bekende.

Om Fredagen næst efter (d. 12. Oktbr. 1571). Overværendis Andris Saxen, Madts Laursen, Raadmænd, Rasmus Hansen, Byfoged, og af Borgerne Hans v. Wallsum, M. Hans Hannendorp, Frandtz Perssen, Jørgen Sandersen, Broder Jensen, Didrik Nyemand, Pether Machum, Rasmus Bager etc.

»Findes flere
Borgere i
Tegnebogen«

Samme Dag om Aftenen blev *Doritte Nippers anden Gang pinagtelligen forhørt*, og da faldt saadanne Ord:

Forst gjorde *Rasmus Hansen alvorlig Formaning* til *Doritte Nippers* raadendes hende for Guds Skyld og hendes Salighed, at *hun skulde upint bekende*, hvis hun vidste sig skyldig, og staa til.

Anden Gang
paa
Pinebænken

Og *hun sig hart undskyllede*.

Item, der hun pinedes og formanedes, (at) hun skulde tilstaa, vilde hun intet bekende.

Item hun raadspurgtes, om den Pige besat er.

Item om *Peder Boesen, Hans Slagter* etc. Da vilde hun intet bekende at være skyldig udi deres Krankhed.

Og derpaa svor hun ideligt saaledes: »*Nej, paa min Død og paa min Pine.*«

»Doritte
Nippers Ord«

Sagde og, at *hun vilde lide for Jesu Død og Pine Skyld* og aldrig havde gjort Troldkvindes Stykke, aldrig set Djævl.

Item der hun end haardere pinedes, sagde hun, at hun intet havde gjort saa til »wiis«. *Ej heller ladet gjort. Og der kunde ingen enten med haarde Ord eller i andre Maade faa at vide, hvad hun mente, der hun sagde »saa til wiis«.*

Frandtz Perssen havde endnu Ord med *Doritte*, tilsigendes hende, at hun jo maatte bestaa, thi *hun visselig kan med Trolddom og Skarn*. Sagde og, at der (blev) kast(ed) ind fra hendes udi hans Gaard Trolddom eller Troldskab. Og han tog det selv og kast det ind i hendes Gaard tilbage, sigende: »*Derfra est du kommen, did skalst du igen.*«

Frandtz sagde ogsaa, at *Dorittes Datter*, som *Michal Nipper* havde, sagde det til hende ofte, at *hun havde Potten paa Ild*.

Frandtz sagde og, han ofte havde tilsagt *Doritte* i hendes aaben Øjne, *hun var en Trolddjævel* etc.

Item den første Gang *Doritte Nippers* blev pinet, og *Frandtz Perssen* havde Ord med hende, som forskrevet staa, da blandt anden Tale sagde *Frandtz*, at *nogen Aar siden en Gang kom Doritte Nippers Kat* ind til hans og havde et Knippe Nøgler om Halsen eller Livet, og søgte op paa hans Loft bag en Esse (d. e. Skorsten). Da kom *Dorittes Datter* efter. Og *Frandtz* sagde, at samme *Kat* saa ud i *Hovedet*, som det havde været *Doritte Nippers* selv.

Dorittes Kat

(Hermed slutter Forhorene over *Doritte Nippers*. Faa Dage senere er hun bleven brændt ved de 36 Læs Ved, som Vognmændene aag ud paa Sanden, det nuværende Grønnehave.)

CHARINE LAS MUNCKS SKÆBNE

Mandagen næst efter Dyonisii, som var den 15. Octobris paa Raadhuset nærværendes: Henrik Mogensen, Jacob Hansen, Borgmestre, Andris Saxen, Hans Nielsen, Mads Laursen, David Hansen, Raadmænd, Rasmus Hansen, Byfoged, med menige Borgere.

Samme Dag var paa Rettertinget forsamlede Borgmestre, Raad og Byfoged med menige Borgere.

*Charines
Skudsmaal*

Da fremkom *Peder Huedbo* her ibidem og for menige Mand og Almue skød *Charine Las Muncks*, som er hans Hustrumoder, hendes Skudsmaal, om hendes Levned's Fremdrag af hendes Barndom, om nogen haver hørt Rygte om hende for Trolddom eller andet, som hendes Ære er anliggende. (I saa Fald) begærede han for Retvisheds Skyld, menige Almue vilde give hende det Skudsmaal, man haver hørt om hende, og synderligen Nabo og Genbo, som hun dagligen haver omgaaedes med. Var (der) nogen, hende kunde med Rette beskylde, at komme for og tale om, (saa) vilde han svare etc.

*Godt
Skudsmaal*

Svarede menige Mand, som hende haver kendt, at de ikke haver hørt noget ondt Rygte om fornævnte *Charine Las Muncks*, enten for Trolddom eller andet, men at hun altid havde skicket sig ærlige og vel, som en fattig Dannekvinde. Havde nogen andre hende at skyldte eller sigte, maatte den tale til, efter den Klammer hun nu er udi kommen.

*Laurits
Maaer*

Da blev fremkaldet *Laurits Maaer* og paa Tinget adspurgt, om han skylder fornævnte *Charine Las Muncks* for Trolddom eller anden Sag efter den klagelige Beretning, han haver for angivet paa Helsingørs Raadhus, og tilforn findes anskrevet den 9. Julij etc.

Svarid *Laurits*, at der han nogen Tid siden er kommen i Trætte med fornævnte *Charine*, da loved hun hannem ondt, og siden er Ulykke hannem tilslagen, med Krankhed, at han ikke kan saa vel gaa eller sig behjælpe som tilforn, og det paa to eller tre Aars Tid, med anden Ulykke, (som) ham og hans Hustru er hændt. Men dog sagde *Laurits* nu aabenbar, han ikke skylder *Charine Las Muncks* derfor (som nu stod i Rette), alene kendes at være Guds Straf, og han vilde lide det som af Guds Haand.

Tingsvidne

Over saadant *Charines* Skudsmaal og Gensvar dertil, item *Laurits Maaers* Bekendelse og Undskyldning, bleve disse Mænd tagen til Vidne at give ved et Tingsvidne beskrevet. (Her følger Navnene paa de 12 Mænd, som skal vidne).

Disse Mænd efter deres Beraad samtykte at give det beskrevet.

*De 16 Mænd
gør deres Tov*

Da fremkom *Willum Ipsen* (efter at den 16 Mands Dom paa *Doritte Nippers* var læst i Dag inden Tinge, og de 16 Mænd den bestode at give beseglet) begærede, at de andre 16 Nævns mænd vilde komme for og gøre deres Tov fuldt og sige paa fornævnte *Charine Las Muncks*, som de ville give beskrevet, efter den Samtykke, Dag otte Dage er sket.

Og samme 16 Nævns mænd kom for, som er *Oluf Helliesen* etc. med flere Borgere, berettende at være i Dag deres rette Tægtedag, de haver vedtaget at

afsige. At hvis dennem ikke kunde undes længere Respit, vilde de nu i Dag afsige. Og Willum æskede deris Dom.

Da fremtraadde Oluf Helliesen paa menige samme Nævnsmands Vegne, tilspørgende Willum Ipsen om et Brev, som fornævnte Willum havde været med hos Hr. Jacop i Hjørlande, under hans (d. e. Jacops) Navn tituleret, hvilket Brev er sendt til Jørgen Munck, og her fandtes nu tilstede en Copia deraf indeholdende saadan Ord, udi Hr. Jacops Person at være taled og skreven, at saa sandt Gud er en levendes Gud, da ere de to Troldkvinder (Doritte og Charine Las Muncks).

*Hr. Jacops
Brev*

Adspurgte Oluf, om Willum Skriver (har) samme Brev selv, og hvis Navn der under staar, skrevet udi det principale Brev.

Svarede Willum og bekendte, at han selv haver det skrevet altsammen, og Hr. Jacop i Hjørlande hans Navn staar derunder. Dog haver Hr. Jacop ikke selv det underskrevet.

Willum bekende og, at han selv beseglede samme Brev med en Bondes Signet, som Willums Fader og han selv laante etc.

Over disse Ord og Willum Skrivers Bekendelse om fornævnte Brev begærede Oluf Helliesen paa fornævnte Nævnsmands Vegne et Tingsvidne. Og dertil nævntes fornævnte Borgere, at give det beskrevet, som før ere benævnte, og de det samtykte.

End da fremstod Willum Ipsen (Skriver) og paakaldte, at de 16 Nævnsmand vilde sige deres Sententz af paa Charine Las Muncks, som før er meld.

Saa fremkom da samme Mænd alle samtligen, og den ene efter den anden fremkalded, eftersom deris Navne findes her tilforn indskrevet, og først svor Oluf Helliesen og saa for gav, at han havde gransket og forfarit udi den Sag, han haver været udtaget paa, Charine Las Muncks, som er skyldig for Trolddom, og efter den Kundskab, han haver kunnet bekommet, spurgt og forfarit, sagde, at *han ikke kan kende Charine Las Muncks at være Troldkvinde eller skyldig i Trolddomssag, men dømte hende fri og uskyldig, saa længe (til) andre Vidnesbyrd kommer hende over, saa sandt hannem Gud hjælpe og hans hellige Ord.*

*Sententz paa
Charine Las
Muncks*

Udi lige Maade svor alle de andre Mænd, i samme Nævn vare, og alle gjorde samme Charines Aarsage og Undskyldning for Trolddomssag, som før er rørt, og med deris Ed det stadfæstet.

Rasmus Hansen Byfoged begærede et Tingsvidne over samme 16 Mænds Dom, og dertil bleve nævnte de fornævnte 12 Borgere, som her næst tilforn ere antegnede i de tvende andre Tingsvidner, og de det samtykte.

Willum Ipsen i lige Maade begærede beskrevet. Item Peder Huedbo paa Charines Vegne. Og Nævnsmændene det samtykte.

Peder Huedbo paa bemeldte hans Hustrus Moders Vegne, Charine Las Muncks, tilspurgte, at efterdi de 16 Mænd have dømt Charine fri, *om hun nu maa være hendes Fængsel kvit og paa fri Fod, og fra denne Sag undslagen.* Og derpaa begærede af Borgm. og Raad en retvis Sententz og Afsked.

Da blev derover sententioneret af Borgmestre og Raad, hver særdelis i

fri, saalænge hun anderledes sages saadan Ord, at efterdi de fornævnte 16 Nævns mænd hver og alle samtligen have kendt og sagt Charine Las Muncks fri fra Trolddomssag, efter deris afsagte Doms Lydelse, da saalænge samme deris Dom bliver ved Magt, og hende ikke overkommer andre Vidnesbyrd, end hertildags er hørde og fremkomne, og saa længe, (til) hun anderledes sages, at hun nu maa være fri paa egen Fod og søge sit Hus ubehindret.

Denne Sententz at give i lige Maade beskreven, til hvilke Parter den er begærendis etc.

Tillale mod Sagvolderen Derefter fremstod Peder Huedbo og for Rette tillalede Willum Ipsen, for han havde saget og skyldet Charine Las Muncks for Trolddoms Sag uskyldelig, uden ret Kundskab og noksom sanddru Vidnesbyrd, ladit hende fængsle og der udi anholde paa lang Tid og ikke at mue stedis til Borgen.

Herimod svared Willum, at efter den Tale og Rygte, som var opkommen om Doritte Nippers og Charine Las Muncks for Trolddom, som noksom er hørd, og som var en Tvivlssag, talede han hende til, hvad heller hun kunde findes fri eller skyldig, da at gaa derom til Rette. Sagde og, at der maatte været over hende saa stærke Vidnesbyrd, at det havde gaaet hende anderledes. Item sagde Willum, at han vel vilde stedt hende til Borgen, men de 16 Mænd vilde ikke etc. Og den Tale opsattes paa videre Besked.

(Hermed kommer Charine paa fri Fød, kort efter sælger hun som forud omtalt sit Hus.)

DORITTE NIPPERS ANHANG

Hugersker Hvad der utvivlsomt har været mest fældende for Doritte Nippers var det, at hun nægtede at have truet Peder Boesen og at have været for Retten med ham. Her kom hun uhjælpelig til at staa som en Løgner. Tingbogens Ord vidnede imod hende.

Doritte Nippers hørte til de saakaldte Hugersker (d. e. Sælgekoner), »som om Torvedage rive alle Varer, hvis fal komme, af Bøndervognene, og straks give derfor, hvis Bønderne begære, hvormed de alting paa det dyreste forhøje menige Indbyggere til Besværing« og »løbe omkring udi Herbergerne til fremmede Skipper og byde dennem deres Varer fal, Øl, Brød, Smør etc.«, eller »løbe omkring paa Landsbyerne og oprive Ost, Smør, Høns, Lam og Æg«, som de »udsælge igen til Forprang«. Ikke alene fordyrede de Varerne for Borgerne, men det bebrejdes dem, at de »ikke holde Krigsfolk eller anden saadan Tyngde eller er Byen til Gavn og Hjælp, naar Skat og anden Udgift paakommer.«

Om Doritte Nippers hedder det 1551 Mandagen næst før Fa-

biani & Sebastiani (d. e. den 19. Januar): Item klagede Per Boesen paa »Doritte Nippers Dotter sigendes, at han kom til en Vogn gangendes, (hvor der) var noget Mel fal paa, og fallede paa Melet. Da traadde hendes Datter Bonden paa Foden, at han skulde sige, at det var forsagt.«

*Køb ved
Vognene*

»Bent Hallandsfar klagede og, at der kom en Bonde, havde 3 eller 4 Skæpper Mel paa, vilde have 9 Sk. for Skæppen. Fallede han paa samme Mel. I det (samme) kom Doritte Nippers gangendes. Sagde hun til Bonden: »Kender Du ikke mig?« Kørte Bonden med hende.«

»Gjordes atter Spørgsmaal af Borgmester til menige Mand, om hun (Doritte) maatte bruge noget Køb paa Vognene, som hun dertil brugt haver. Svarede den menige Mand alle samdrægtelige med een Røst: »Nej.« Og var begærendes, at det maa ikke tilstedes, hverken hende eller nogen af de andre ulovlige Hugersker Apollone, Boil Plutzes og de andre ut supra, og Niels Frostes Hustru.«

*med een
Røst: »Nej«*

»Item sagde, (at) fornævnte Doritte tilsagde Peder Boesen, at han skulde faa andet at tage vare inden Roskilde Marked. Det samme sagde hun om Bent. Sagde hun og, at de skulde faa Guds Len for 'et, at de havde hende anklaget. Det hørte Rasmus Vognmand, Christoffer Skrædder, Anders Kruse og Anders Korn, hvilke ved Helgens Ed med oprakte Fingre svor og vidnede i Sandhed, at de hørte hende sige, som forskrevet staar.«

En Maanedes Tid senere (d. 25. Febr.) »opregnedes de Kvinder, som pleje saadant Køb at bruge«. Og det besluttedes, at »dennem skal ingen Byes Rettighed kræves, hverken Skat eller andet, paa det at saadanne herefter skulle intet købe paa Vognene her komme, som var Doritte Nippers, Jesper Skrivners Hustru, halte Apollonia, Boil Plutzes og Niels Frostes Hustru.«

*Ingen Byes
Rettighed*

Samme Dag blev det »af Menigheden vedtaget, at der skal slas et Halsjærn neden hos Jens Klausens Dør, dennem til Straf som købe ulovligen, og ved Severin Murers Hjørne, og Asguds Hjørne og Hans Vævers Hjørne, at de, det gør, skulle sættes i samme Halsjærn, saalænge Torv er, og siden bøde deres Faldsmaal imod Kongen og Byen.«

*slas i
Halsjærnene*

1. Juni samme Aar klages over de samme Personer, og der udnævnes 16 Mænd til at kende i Sagen. Afgørelsen lyder saaledes: »Item om de Kvinder *Doritte Nippers og hendes Anhang*, at de intet maa købe, hverken lidet eller meget, et eller andet, men end nu uryggeligt blev (samtykt), hvis af Menigheden samtykt blev tilforn.« . . . »Hvis de efter denne Dag købe eller have at sælge, det blive de kvit, og siden slas udi Halsjærnene.«

Doritte Nippers og hendes Anhang var i det hele taget ilde an-

skrevet. Det ser man bl. a. ogsaa af følgende Indførsel i Tingbogen Mandag næst for Oculi (d. e. den 19. Februar) 1554:

»Samme Dag var Margrethe, Boil Plutzes Datter i Rette for *en Skarns* *Vise*, hun befandtes at have kvædet, som Niels Søfrensen ved sin Ed beviste hende over, at hun kvad i sit Hus. Det samme og vidnedes af Hans Kleinsmed og Arent Kleinsmed, at de hørte fornævnte Margrethe opregne 7 eller 8 Vers af samme *Vise*.

Gjordes da 3 Gange Spørgsmaal til menige Mand nu nærværendes til Tinge, hvad dennem syntes om saadant Skvallers Folk, først om den, kaldet *den grønne Lind*, hvilken er den første Aarsag, at saadanne Viser er digtede, hvortil den menige Mand svarede, at de, som saadan Aarsage er til saadan Oprør, at Danne-mænd og Dannekvinder kaldes noget Øgenavn eller sættes i Viser, skulde vige og rømme Byen og ikke komme her mere.«

Der udvalgte 16 Mænd, som afsagde, at »saadant unyttigt Skvallers Folk, Kirstine, kaldet *Linden*, og Margrethe, Boil Plutzes Datter . . . skulde vige Byen og ikke komme hid mere.«

Aaret efter (d. 18. Juli) stod Boil Plutzes frem paa Tinge og »vilkaarede sig at tage Kag'en i Favn og der miste sit Øre, om det kunde findes, at hendes Døtre brugede noget Horeri.«

Vi faar her en tydelig Forestilling om, at Doritte Nippers og hendes Anhang hører til de laveste Samfundslag, hvis Liv var en stadig og haard Kamp for blot at faa Lov at blive i Byen. Højest karakteristisk er dette, at man ikke vil lade dem betale Skat, for at de ikke derved skal erhverve sig nogen Rettigheder.

Dette stemmer særdeles nøje med endnu et Blad af Doritte Nippers Historie, som her skal gengives. Det er et Brev til Borgmester og Raad, vistnok skrevet med hendes egen Haand. Hendes Broder var Præst i Roskilde, selv var hun aabenbart dygtig til Handel, og det er ikke usandsynligt, at hun har kunnet lidt mere end sit Fadervor. Af Brevet fremgaar, at »nogle Forførere« har sagt hende paa, at hun ikke har betalt Skat i 10 Aar. Hun regner derfor op, hvad hun har betalt til de forskellige Opkrævere, og siger, at hun nu vil have sit Skudsmaal hos Per Willumsen (Byfogden), om nogen sager hende for Gæld.

Brevet er forneden paategnet:

»*Dorothee Nipp(er)s Supplicatz* og sidder mellem Tingbogens Blade med et Hjørne stukket ind under Traaden, der holder disse sammen. Det lyder saaledes:

Maade och fredt aff Gud vor: him(m)elske fadh(er): tier(e) Burgemesth(er) och Raadt: betæder iegh Eth(er) for all Ær(e) och Dyd, som ij migh giort oc beuist hæffue ij alle Maade: miigh fattige Qui(n)ne: Saa er nogle forfør(er) hæffue saa sagt paa miigh, att iegh hæffuer icke giffuit Skatt vthij 10 Æar.

Saa att ij maa vell vide, att ieg haffuer giffuet mij(n) Skatt til de(n)ne Dag, for vth(e)n dh(e)n: ieg skall nu giffue, th(e)n er iegh rede att giffue: Eth(er):

Saa maa ij vide, at ieg haffuer Matis Kraagemager 8 ß: Preste Penninge.

Nu: Frans Bager: ieg haffuer giffuit mijne Preste Penngge nu till Jull, saa ha(n) haffuer giffuit miig till oc skreffuitth miigh aff: oc stor icke for mer e(nd)!(o)m Jull dauer ieg (bleff) vdsreffuit vtij hans Regist(er):

Rasm(us) Bysuendt 6 ß till Paaske: ieg gaff Vegt(er) Ped(er) och 4 ß oc 1 Allb(um) iijdh(en) Paaske:

Nu er ieg; ieg nu vill haffue mit Skuttmoll till et(her) P(er) Villu(m)s(en) om h(er) er noge(n) Burger(e), som har sagt det paa mig, om ieg har kiofft noget oph for dem, enth(en) (i)nde(n)by's ell(er) uden by's.

Och maa ij vide, om th(er) er noge(n) Bønd(er) ell(er) noge(n) Burger, som migh har sagit for Geld ell(er) andet, ell(er) noge(n) Bønde, som har klaget for Eth(er) for Gell, oc iegh haffuer tagitt nogett, iegh har icke giortt ha(mme)m Skiel for'itt.

Jeg ville: icke: Kier(e) Burgemesth(er): och Raadt att noge(n) skulle giør(e) Spee ell(er) Spott aff migh mer in(d) in(d) andh(e)n: Qui(n)ne: som gaar ept(er) sin forneriingh, som ieg giør.

Her: mett Eth(er) th(e)n Euiqe: Herre Gud beffalind(es).

Scriffuit vthij Hellsingøer 8 Dage(n) for S(anc)te Pouels Dag Anno D(omi)ni 1551.

Dette Brev fra en Heks er ikke alene en stor Sjældenhed, men ogsaa interessant af Indhold. I dets Ord aabenbarer sig den fattige Kvinde, der kæmper for at holde sin lille, beskedne Plads paa By-samfundets Tærskel, sin »Ret til at leve paa Jord«.

Det har tit været svært at afgøre, hvem der havde Retten paa sin Side, men desto lettere var det at finde ud af, hvem der havde Magten. Hos de fattige Kvindfolk, der levede som Sælgekoner, Spaakoner og »kloge Koner«, herskede der ingen Tvivl om dette sidste. Naar de blev angivet for Øvrigheden, forstod de, at deres Skæbnetime var slaaet. En knugende Følelse af Afmagt greb dem, thi de vidste sig intet Raad til Livet.

*Heksens
Afmagt*

Da Citze Bødkers — en af de 8 Hekse, der blev brændt 1626 — hørte, at *Birgitte Skaanings* var sat, blev hun noget urolig. Hun maa vel ogsaa have kunnet med Trolddom, thi hendes egen Datter havde sagt: »*Hun dør aldrig, før den røde Lue gaar over hende*«. Det er da forstaaeligt, at der »*paakom hende en stor Banghed*«, da *Birgitte* kom paa Pinebænken. Hun vovede sig derfor til at træde hen og *binde et Klæde om Birgittes mishandlede og blodige Hoved*. Og samtidig *traadte hun hende paa Foden*, som en stille Bøn, at *Birgitte* vilde lade være at angive hende. Det var en dristig Handling, og Byfogden bebrejdede hende senere, at hun havde gjort dette, »*efterat Birgitte Skaanings havde været i Bøddelens Hænder*«.

*Citze
Bødkers*

Og hvad værre var. Det hjalp ikke. Birgitte »lagde hende ud«. Og nu vidste hun i sin store Banghed ikke sine levende Raad. To Gange gik hun *ud paa den lange Bro (ved Havnen) og vilde have druknet sig*, havde ikke en Mand mødt hende, som hindret hende. Hun gjorde siden Kors for sig og bad Gud for sin hellige Død hjælpe sig. Da tyktes hende, ligesom en havde sagt til hende: »*Gak din Kaas!*«.

Hun gik da op til *Karen Blaa*, (der boede omtrent, hvor Hotel Øresund nu ligger), og krævede hende for 5 Mk., hun var hende skyldig, sigende: »*Hvor skal jeg bære mig ad, for denne Løgn mig er sagt paa? Jeg er saa bange, (at) jeg ved ikke, hvort jeg vil.*«.

Karen raadede hende til at *gaa i Kirken og læse hjærteligen tre Gange Fadervor, saa blev hun vel trøstig*. Men hun sagde: »Jeg kan hverken læse eller andet for Banghed«. Da bad Karen hende læse udi Hjærtet og oprække sin Haand, saa blev hun dog trøstig.

Og der hun vilde gaa fra hende, sagde hun, at hun vilde sige Karen noget, om hun vilde tie med hende. Og Karen lovede hende det. Da sagde hun at have været tvende Gange paa Veje at ville *sprunget i Stranden*. Dertil svarede Karen: »*Er det saa fat med dig, da far Fanden i Vold,*«, og hun gik fra hende.

Forladt af sin sidste Tilflugt drev Citze Bødkers paa maa og faa *ud ad Lappen*. Her traf hun en Bonde, der kørte hjem fra Byen. Han tog hende med *ud til Kongens Mølle*. Hun gik videre i Strandkanten ud mod Ellekilde. En Mand saa hende gaa i Vand til Knæene. Da hun »mod Aften vaad og skiden« kom ind hos *Adam Adamsen i Ellekilde*, forklarede hun dog, at hun var faldet om, og Søen havde slaæet over hende.

Hun blev der i Huset i to Nætter. »Den anden Nat ud paa Natten stod hun op, som hun laa paa en Kiste, og gik hen til Bordet og *rørte ved en Kniv*, som laa paa Bordet. Det hørte Manden og spurgte, hvad hun vilde med den Kniv. Hun svarede: »Intet«. Men han sprang op af Sengen, greb hende om Haanden og tog Kniven fra hende. Saa løb han ud og bad tvende sine Naboer for Guds Skyld komme der ind, da han *mente, hun vilde omkomme sig selv.*« Hver af Naboerne lod en Dreng blive der Natten ud, som Vagt over hende. Næste Dag gik hun videre til *Sivert Skomager i Gilleleje*, som hun spurgte, om han vilde leje hende en *Vogn til Halsnæs*.

Sagen maa nu være bleven meldt til Fogden, som sendte tre Mand fra Gilleleje til Sivert Skomager for at tage hende. Da de traadte ind, sad hun og tørrede sit Halsklæde og sine Sko paa Kakkelovnen. Da sagde de, hun skulde gaa med. Hun svarede: »*Ja, gerne, fordi jeg veed vel, jeg undgaar ikke.*«

Karlene, som lagde Jærn paa hende, sagde: »*Vil I give os noget*

til Øls, saa vil vi slippe Eder«. Men hun sagde: »Nej, min Ven, jeg ved vel, I slipper mig ikke«.

Som hun sad paa Vognen ude i Gilleleje, drev *Hans Hvids Kvinde* Gækkeri med hende og fixeret hende og spurgte, om hun saa havde baaret sig ad, at hun skulde nu brændes. Da sagde Citze: »Ja, ja, skal jeg brændes, da skal Eders Søster brændes med, thi hun haver altid været i Selskab med mig«. — Da de kom ind til Helsingør, og Citze følte, hvorledes det var paa det sidste med Friheden, bød hun Karlene »en Daler, om de vilde tage Fjederen af hende og age hende hjem til hendes Dør«. Men det vilde de ikke.

man fixerer
Heksen

Der var ingen, der vilde hjælpe Citze Bødkers. *Hendes Svigersøn, Niels Gregersen, vilde ikke være hendes Forsvarer*. Han »sagde sig at være en fattig, søfarende Mand, som ikke kunde tage sig saadant paa, og vilde intet have dermed at bestille«. Han var hende i det hele fjendsk. Da hun sad i Kælderen, kom han engang derind sammen med Rasmus Pedersen for at formaa hende til at bekende noget om Maren Peder Holstes. Rasmus satte sig paa Stokken, og Niels sagde: »I ved og noget om Maren Peder Holstes«. Hun svarede: »Nej, intet andet end ærligt og godt«. Da sagde Niels: »Jo, I ved andet. Jeg skal lade pine Eder Led fra Led derfor«. Da bad Citze dem gaa.

Heksen uden
Forsvarer

Alle slog Haanden af Heksen. Hvorhen skulde hun vende sig om Hjælp? Der synes her at være en Forskel mellem den skikkelige Doritte Nippers, der vilde lide »for Jesu Død og Pines Skyld« og aldrig havde ment nogen noget ondt »saa til wiis«, d.v.s. paa den Maade, »aldrig havde set Djævl«, og saa hendes Lidelsesfæller af 1626, af hvilke flere utvivlsomt troede, at de kunde hekse og saaledes opnaa noget ved Djævelens Hjælp.

Da Vægteren en Løverdag Nat, d. 28. Januar 1626, »der Klokken var 12, kom gaaendes at skulle raabe ved Raadhusporten, da hørte de, at den Kvinde, som sad i det Fængsel bag Porten, raabte trende Gange paa Cannis« (d. e. hendes Djævel). Vægterne sagde da: »Han har lydt dig saalænge, kanske han vil ikke nu længere lyde dig«. Saa tav hun stille.

»Cannis«

Den samme Heks, *Citze Tærskers*, havde ogsaa været til Hekseforsamling paa en Bakke ved en Herregaard mellem Roskilde og Køge, halvanden Mil fra Køge. Hun var der sidste Juleuge. »Mennesket falder der en dyb Søvn paa«, sagde hun, »saa er det derhenne udi en Søvn, men Kroppen ligger hjemme. Og de kan dog vel kende hverandre, thi de i deres fulde Gestalt ses der o. s. v.«. Hun haver i det hele taget »lært Trolddom«, men svor, at hun »intet ondt haver gjort«.

Hekse-
forsamling

Af dette senere Hold Hekse er der i hvert Fald adskillige, der tror paa deres egen Evne, ogsaa til at gøre ondt. Og hvem kan

Belønning paa Linge Bedjend som
Lent Kunt.

Belønning gaaend Manden for gaaend
der funder Raast fra den 25 November 7 Mjnt.

1625 Der Raast funder Raast
og indtælle indtænde Dag som belønning
med 5 uger 4 Dage om ugen 4 1/2 3/4 pr — 6 Shr 1/2 15/8

Den 11 Januar 1626 og indtælle den
9 Martij som belønning og uger 4 Dage
om ugen — 4 1/2 3/4 pr — 11 Shr — 13/8

Belønning gaaend Manden for den 9 Martij
og indtælle den 27 Martij som belønning
med 3 uger om ugen — 4 1/2 3/4 pr — 3 Shr 1/2 17/8

Belønning Niels Wiadepst for at føre
Pengene og hin varem till Kaubting og Hællage 8 Shr 1/2

Belønning Raast Bedjend till Hællage
med Linge Bedjend till den 8 Dage
som og Hællage — 2 Shr

Belønning for Linge som Brant der hin Barolles — 4/8

Belønning for den 11 Dage hin Linge der
hin Raast og Raast og den hin Raast
indtælle till Raast den 12 Dage — 30/8

Med Belønning 1/2 pr som Raast paa den
den — 1/2 pr

Belønning 1/2 pr som Raast paa
den og den — 20/8

Belønning som Linge paa den 1/2 pr
den — 5 Shr

Belønning for den 11 Dage hin Linge
den 11 Dage hin Linge den 11 Dage
indtælle till den 11 Dage med
den 11 Dage hin Linge den 11 Dage

R.

Belønning for den 11 Dage hin Linge den 11 Dage
den 11 Dage hin Linge den 11 Dage
den 11 Dage hin Linge den 11 Dage

1627
Linge den 11 Dage

Bekostning paa Tidke Bødkers som
bleff brendt.

Giffuett gregers Madsen fergemand for hendis Kaast fra den 23' Novembris	Mynt
M(ino) 1625 der hun bleff fengslett for trolldom och indtill nyttaars dag som beløffuer	
udj 5 uger 4 Dage om ugen — 4 ¹ / ₂ # 3 β er	6 dlr 1 # 15 β
fra den 1 Januarij 1626 och indtill den 9 Martij som beløffuer 9 uger 4 dage	
om ugen — 4 ¹ / ₂ # 3 β er	11 dlr — 13 β
Skarprichterem giffuett fra den 9 Martij och indtill den 27' Martij som beløffuer	
udj 3 uger om ugen — 4 ¹ / ₂ # 3 β er	3 dlr 1 # 17 β
Giffuett Niels Willdschytt for at føre fangen och tieneren till Lansting och tilbage	8 dlr 1 #
Giffuett Osluff Bysuend till tærepeng med Tidke bødkers till dem begge frem och tilbage	2 dlr
Giffuet for Eys som brende der hun berettis	4 β
Betalt 2 ¹ / ₂ potter Viin hun druch der hun bleff pientt och der hun bleff ud ført till rettersteden potten 12 β er	30 β
Noch Betalt 1 stie som (hun) bleff paabun- den	12 β
Betalt 1/2 pund Krued som bleff paa hende bunden	20 β
Betalt Skarprichterem for hende	
At henrette	5 dlr
Thienerem som varid paa hende i fengselet	1 dlr
Summa — 38 dlr myndt.	

Dette for(schreff)ne bekiender ieg Peder
Nielsens Byens Kemner At haffue
udlagt Aff Byens penninge med
min Seddanlige Boemercke.

P. N.

Befalenndis Holger Osluffson att hand paa Kong(elig)
May(estæ)ttis weigne betaller den halffue partt aff forsch(reff)ne
38 dall(er) och fører thz til Regensschab: Cronneborgh.
20' februarij 1627.

Jørgen Urne
Egen h(and).

»Bekostning paa Citze Bødkers som blev brændt«, Bilag til Byfoged *Holger Olufsens* Regnskab for 1626. Kongen og Byen skal betale hver det halve af Udgiften. Kæmneren *Peder Nielsen* kan ikke skrive, men undertegner Afgørelsen med P. N. Forneden staar Lensmandens Udgiftsordre til Byfogden, skrevet med samme Haand som Opgørelsen, men undertegnet af *Jørgen Urne* egenhændig.

da fortænke dem i, at de bruger deres Magt til Selvforsvar eller Hævn.

David's
109de Salme

Det mest træffende Eksempel paa Forsøg i den Retning er »Krykkekællingen«, Mette Ebbes. Hun læste David's 109de Salme over Lensmanden Christoffer Basse, der havde holdt hende fængslet, indtil hun hørte, at han var bleven syg. Saa holdt hun op. Og siden ude paa Retterstedet, »da hun var tagen af Vognen og bandtes til Stigen«, og Borgmesteren spurgte hende, om hun vilde vedstaa, hvad hun havde bekendt, — det var særlig hendes Sigtelse mod den rige Maren Peder Holstes, det gjaldt at faa tilbagekaldt, — da hævnede hun sig.

Krykke-
kællingens
sidste Hævn

Krykkekællingen, der hadede Maren Peder Holstes, som »ikke nogen Tid kunde lide hende for Døren, men viste hende Fanden i Vold, naar hun kom der«, svarede meget resolut: »Ja, Gud vil jeg saa. Jeg skal sige Eder om Maren Peder Holstes, hun haver haft med Troldfolk at gøre i mange Aar og haft Omgængelse med en Kone af Spuldrup i Skaane«. — Begærede saa, *de vilde flytte hende fra Heden, saa vilde hun sige dem alt, hvis hun vilde.*

»Saa blev Stigen flyt mere fran Ilden«. Men der kom ingen Tilbagekaldelse ud af det. Krykkekællingen gentog: Maren Peder Holstes havde sin Rigdom af Gundel i Birke. Det var Krykkekællingens sidste Hævn. Men den rige Maren Peder Holstes slap med Skrækken.

Tildragelserne paa Tinge og paa Raadstuen tegner kraftige Linier i Billedet af det 16. og 17. Aarhundredes Helsingør. Grellest virker vel Foreteelser som det pinlige Forhør, Lemlæstelse som Straf, Dødsstraf for Tyveri af over en halv Marks Værdi*), Tilskuerens skaanselsløse Haan ved den offentlige Afstraffelse og den ubarmhjertige Forvisning af hjælpeløse, i det hele taget den Strafenes Strenghed, der staar i nøje Sammenhæng med Tidens tilsvarende haarde Livsvilkaar. Dernæst den kulturelle Baggrund, Heksetro, Religionstvang og dybt rodfæstet Klasseforskel, der gør Billedet endnu mørkere. Og endelig selve Retsvæsenets Mangelfuldhed, baade fordi Øvrigheden ikke havde Pligt til og ofte heller ikke evnede at opklare Forbrydelsen, finde Gerningsmanden og bekoste hans Afstraffelse, og fordi Fremgangsmaaden ved Retter-

*) For Tyveri af over en halv Marks Værdi var der i sjællandske Lov sat Dødsstraf. Og da Markens Værdi stadig var nedadgående, blev denne Bestemmelse Aar for Aar haardere. Den ændres endelig af Christian IV. der ansaa det for ubilligt et Menneskes Liv saa ringe at agtes, da noksom forfares at en halv Marks Værdi udi forrige Tider var mangefold højere end nu om Stunder befindes.

gangen mere gik ud paa at faa Sagen afgjort end just at faa den udredet og klarlagt for at naa den retfærdigste Afgørelse.

Et enkelt talende Eksempel vil vise dette. Mandag d. 26. Septbr. 1625, 8 Dage efter, at Nævningerne havde dømt Birgitte Skaanings til Baalet som Heks (II 132), vilde disse tage deres Ord tilbage. I Tingbogen hedder det herom:

»Niels Remmesnider og nogle flere af hans Konsorter, de Nævningsmænd, hvilke i Dag (for) 8 Dage (siden) gjorde deres Afsigt om Birgitte Skaanings, fremkom med en Seddel, som var en anden Beslutning end (den) de i Dag 8 Dage mundtlig afsagde. Begæred den nu læst og paaskreven og vilde, at det skulde være deres Afsigts Beslutning.«

Man faar ikke at vide, hvad der laa til Grund for deres ny Kendelse i Sagen, men tydeligt er det, at de har fortrudt deres Dom, der jo i det hele taget hvilede paa et ganske løst Skøn over en Række Sladderhistorier af samme Art som dem, der opregnedes om Doritte Nippers.

Det laa nu nær for at tænke sig, at Sagen derefter vilde blive undersøgt paany, inden man skred til at tænde Baalet, men saaledes gik det ikke.

Nævningernes tidligere afsagte Dom blev oplæst af Tingbogen, og Tingmændene blev »adspurgt, om det ikke saaledes var gangen og faren, som Tingbogen og deres Afsigt udviser«, hvilket de bekræftede. »Thi blev fornævnte Niels Remmesnider med forskrevne Seddel afvist og svaret, at man nu efter slig Vilkaar bag paa forskrevne deres edsvorne Afsigt intet kan lade derudi forandres.«

Saa blev da Birgitte Skaanings brændt, skønt Nævningerne fortrød deres Dom. Og dermed var Banen brudt for en Række Hekseprocesser, der i Løbet af 1626 bragte endnu 7 andre Hekse paa Baalet.

Det fremgaar i det hele taget af denne og andre Sager, at Rettergangen fra først af hovedsagelig tilsigtede at hidføre en Afgørelse i Sagen ved Foretagelsen af visse Retshandlinger under bestemte, ved Lov eller gammel Sædvane fastslaaede Former, derimod ikke at skaffe det materielle Bevis for Sagens virkelige Sammenhæng.

Dette staar i nøje Forbindelse med, at Nævningerne er Afløsere af Middelalderens Mededsmænd, og at deres Opgave antagelig fra først af kun er den at skønne over, hvorvidt Bysamfundet efter det forefaldne bør taale den anklagede i sin Midte. Deres Skøn i saa Henseende var utvivlsomt ganske afhængigt af, hvad »menig Mand« eller »Menigheden« samtlig »istemmede« eller »bejaede«. Naar en Mand blev »skyldet« eller »saget« for et eller andet, var det afgørende for ham, hvorledes hans Medborgere, specielt den snævrere Kreds, Naboer og Genboer eller Standsfæller, saa paa

Sagen. Vilde de give ham et godt Skudsmaal, gaa i Borgen for ham, saa han kunde forblive paa fri Fod og komme til Bod, og gaa i Forbøn, hvis Retten blev ham for haard? Eller havde han mistet deres Tillid, saa de ikke længere kendte ham for en af deres egne? Det var en alvorlig Ting for Per Steffensen, da han 1552 »ved skellig Bevis blev dreven til en Løgner i menige Mands Aahør«. 1587 dømtes en anden Borger til at være en Løgner og den samme Mand, som han havde skældet og saget en anden for, dertil at bøde sine 3 Mk. og være Byen forvist. Sladder straffedes haardt, thi man kendte dens Magt. Den kunde ikke alene drive en Mand af Byen, men ogsaa bringe en Kvinde paa Baalet.

Mange og strenge Forbud, som ikke efterkommes, haarde Straffe, som hyppigt og vilkaarligt eftergives, »Gøren Forskel paa Folk« og »Tagen Hensyn til, hvad Folk siger«, har da som nu, og alle Vegne, i Samfund, Skole og Hjem, karakteriseret Umodenheden i Retsplejen og været Udslag af Magthaverens Følelse af svigtende Evne. Den Tid, vi her har skildret, er et Afsnit af Vejen gennem Magt mod Ret, hvor den Stræben mod en ideellere Rets-hævdelse, der kan spores f. Eks. i Borgernes Forbøn for de ramte eller i Kongemagtens Indgriben (se Noten S. 188), endnu er mindre fremtrædende end det lille Bysamfunds Kamp for Selvhævdelse ved at værne ikke alene Borgernes Liv, Ejendom og Erhverv, men ogsaa Standens Anseelse blandt de andre Samfundsklasser ved Udstødelse af de Elementer, hvis Forbliven var en Plet paa Bysamfundets Ære. For den enkelte Borger gjaldt derfor, hvad Morten Nielsen Skriver 1566 skrev forrest i sin ny Tingbog: Sørg for at bevare dit Rygte.

*Jammam sruare mmmnto
22ua senn lamissa : p: n: e:*

M. N. S.

Bog, som har tilhørt Graabrødreklostret i Helsingør.

Denne Bog, *Thomas Penkel*: »*Scriptum super sententiarum Joannis Scoti*«, er trykt i Venedig i den bekendte Bogtrykker Nicolas Jensons Værksted, fra hvilket er udgaaet noget af det bedste Arbejde, Bogtrykkerkunsten overhovedet har frembragt. Den udkom 1481, samme Aar, som den første omrejsende Bogtrykker kom til Danmark, og 14 Aar, før den første Bogtrykker bosatte sig her i Landet. Bindet er mulig helsingørsk Arbejde. Bogen er nu i Universitetsbiblioteket. Et indklæbet ex libris viser, at den har tilhørt Valkendorfs Kollegium, og en Inskription, at den forud har været Graabrødreklosterets. — 1571 døde der i Helsingør en Kvinde ved Navn *Karine Rasmusses*, som efterlod sig »6 *Kalke* og *Diske* med nogen *Bøger*, hvilke Graamunkene, som der sammensteds for nogen Aar forleden have været, hende (havde) antvordet udi *Gemme* og *Forvaring*«. Kongen skænkede de nævnte *Kalke* og *Diske* til de fattige i Hospitalet, der 1574 solgte dem til St. Olai Kirke. Bøgerne skænkede han til Kirken og Skolen, der sandsynligvis har solgt disse papistiske *Bøger*, som derved er kommet til Valkendorfs Kollegium og siden til Universitetsbiblioteket. Dette ejede oprindelig flere af det helsingørske Graabrødreklosters *Bøger*, men ved Branden 1728 gik de tabt paa denne ene nær.

De gamle Helsingørs Steds .

AAR 1498

AAR 1555 .

AAR 1585 .

Priors i sorte
brødre Kloster

So hospitals Wabener .

AAR 1446

AAR 1555 .

Aar 1582

Car melite Klosters

Sardians udi
Brødre Kloster

Priors i Carmelite
Kloster

AAR 1598 .

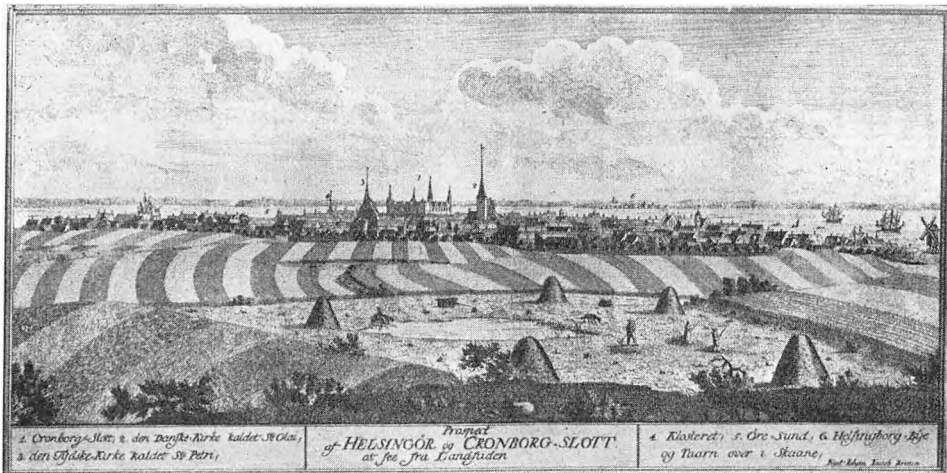
AAR 1446

AAR 1598 .

Helsingørske Segl efter P. H. Resens Danske Atlas.
Øverst tre Stadsseg, derefter Klosters og Hospitalets Segl.

Helsingør og Kronborg. Johan Jacob Bruun. 1757.

»En balstyrig Konge / fordærfer Land og Folk / Men
naar de Vældige er forslandige / da trifvis Sladen.«
Chr. Osterssan Weylle efter Syrach 10 Kap.

BYENS SKÆBNE I 200 AAR. PEST. KRIG. FOLKETAL

DEN enkelte By deler Op- og Nedgangstider med sit Land. De *Ydre Vilkaar* for Byens Trivsel ligger forsaavidt udenfor den specielle Byhistories Omraade. Vi skal da her blot forsøge at vise, hvilke ydre Faktorer der bliver bestemmende for Helsingørs Skæbne, og i hvilken Grad de griber ind i Byens Forhold.

*Ydre
Vilkaar*

Fra Erik af Pommerns Tid nød Helsingør almindeligvis *Kongens Gunst*. Den fik vigtige Privilegier, der Gang paa Gang bekræftedes og udvides. Kongen skænker den hele to Klostre og betydelige Jorder. Undertiden faar den Skattefrihed en vis Aarrække. Kronborgs Opførelse og Hoffets Ophold her virker ogsaa fremmende for dens Næringsliv; men af større Betydning end alt andet er dog dens Handelsprivilegier, som senere skal omtales.

Det var dens vigtige Plads ved Sundet, der bevirkede, at disse Velsignelser ramte den. Men iøvrigt var det *ikke lutter Fordele*, der fulgte med den fremskudte Stilling. For *Skatter* fik Byen ganske vist af og til nogen Forskaansel, men denne var forud dyrt betalt ved *Indkvarteringer, Udskrivninger og Naturalydelse* af mange Slags. *Krig* ramte haardere her end andensteds, og *Pest* baade haardere og hyppigere.

Man forbavses over, hvor lidet de store Mandefald giver sig til Kende i det følgende Aars Mandtalslister. Der er kun een Forklaring mulig: *Folk strømmede til andensteds fra*, fordi her var rige Muligheder, naar Sundtrafikken blot ikke blev forstyrret.

Nedgangs-
liden Grevens Fejde og Pesten 1711 er de dybeste Bølgedale, Helsingør passerede i Tiden 1536 til 1736. Muligvis krævede Pesten 1654 lige saa mange eller flere Menneskeliv end den 1711. Og i hvert Fald medførte Svenskekrigen et større økonomisk Tab end nogen anden Begivenhed i disse to Aarhundreder. Men Virkningen blev mindre, thi ved Aarhundredets Midte havde Byen endnu en betydelig Vækstkraft. 1672 angives dens Folketal til 4033, medens Aalborg anslaaes til 4181, Aarhus til 3474 og Odense til 3808. Og 1676 betaler den i Krigsskat 12,165 Rdl., medens Aalborg giver 12,582, Aarhus 5612 og Odense 4542 Rdl. Endnu er den ikke uden økonomisk Modstandskraft. Denne lider vistnok sit afgørende Knæk paa den skaanske Krigs Tid 1675—79. I hvert Fald lyder der 1684 meget alvorlig og utvivlsomt begrundet Klage fra Borgerskabet over »denne Byes og Indbyggeres meget mærkelige Aftagelse«. Begyndelsen, hedder det, skete i *Svenskekrigen*, »da den største Del af de bedste Gader og Bygninger blev ruinerede og nedbrudt, hvis Pladser endnu synligen ligger øde«. Af andre Aarsager nævnes »denne Steds meget store Besvær med *Indkvartering* udi seneste Fejdetid ved den idelige *Transport* og *Overførsel*, syge og kvæstedes Imodtagelse og udi andre Maader med Forstrækning af *Brød* og »*Foderasj*« uden noget Vederlag«. Dernæst de mange *skattefri*, dels kongelige Betjente, dels skaanske Folk, *Indpas* af Rostokkerne i Handelen og endelig, at Indbyggerne »*vorder forment*« *deres gamle Ret til at handle paa Isefjord og Aalborg Fjord*. Sidstnævnte Aarsag er sikkert en af de vigtigste. Men iøvrigt viser det sig, at ogsaa under disse ugunstige Forhold formaar gode Vilkaar for Sofarten at bringe Opgang.

pfalziske
Arvefølge-
krig 1688—1697 raser den pfalziske Arvefølgekrig, under hvilken Frankrig stod ene mod alle sine Naboer England, Holland, Tyskland, Spanien, medens Danmark var et af de ganske faa neutrale Lande. Man ser da i Helsingør tydelige Spor af det Liv, denne Situation fremkaldte her i Byen. Adskillige Skippere fra Holland eller Nordtyskland faar Borgerskab her og erklærer »sig af Skibsfarten at ville ernære og *saavel udi Freds- som Krigstid under hans kongl. Majestæts Protektion forblive*«. De kan derefter faa Attest for, at deres Skib er dansk, og at ingen andre (end danske) er »interesseret udi fornævnte Galliot, og at *direkte eller indirekte ingen Illusion eller Lurendrejere derunder i nogen Maader er eller skal findes*«. Saavel disse ny tilkomne som andre Helsingoranere udruster nu flittigt Skibe til Farten vesterpaa, mest dog til Frankrig, hvor Helsingoranerne stod i Forbindelse med Købmændene Jan Nording og Iasper Pelt i Bordeaux. Undertiden udstyres Skibene med to Pas, f. Eks. foruden et ægte til Bordeaux, der sikrer Skibet mod Dunkarkerne, tillige et falsk til »*Bilebou*« (Bilbao), der forevises, om man skulde træffe de hollandske Kapere fra Zeevliessingen. Trods al Forsigtighed blev en Del Skibe kaprede. Det hænder da, at Rederne køber deres egne Skibe ved *Priseauktioner i Holland**).

*) Det er ved denne Trafik, at Helsingørs rigeste Køhmand, den franske Konsul Jacob Hansen, skaber sin Formue. Handelen gaar især til Bordeaux, hvortil man fører Korn, Tømmer, Jærn, og Kobber, og hvorfra han henter Vin, Eddike, Brændevin og Sirup (d. e. Cognak). I Aarene 1690—94 udruster Jacob Hansen ikke mindre end 11 Skibe. Gallioten

Vi har anført ovennævnte for at vise, at Krig og Fred mellem fremmede Magter ofte var bestemmende for Op- og Nedgang i Sundtoldsbyen. Det er imidlertid kun yderst sjældent, at den positive Faktor i Helsingørs Udvikling saaledes som her lader sig direkte paa vise. Noget bedre har man Rede paa de negative Elementer, og vi skal nu forsøge at samle, hvad der direkte belyser Byens Frem- eller Tilbagegang, for derefter at meddele nogle Tal paa fødte, døde og Skatteydere, der sammenstillede hermed giver Oplysning om Byens Svingninger i Folketal.

Hvor langt Byen var nede efter Grevens Fejde, faar man en Antydning af, naar Borgm. og Raad 1543 anslaa Borgernes Antal til 80. Maaske kan dette Tal svare til henimod ca. 200 Skatteydere, men Indbyggerantallet har dog snarere været under end over 1000. — For den senere Tid vil Tallene S. 196—197 give Oplysning. Ved 1556—64 stiger Skatteydernes Antal fra 300 til 400, men 1563 begynder Syvaarskrigen. Allerede i Krigens to første Aar er der Pest blandt Soldaterne, og 1564 ogsaa i Helsingør, hvor der skal være død 600. — 1565 er Skatteydernes Antal atter nede paa ca. 300, men stiger til ca. 400 i 1575. Samme Aar er her Pest. Antallet af begravede er 435, medens det de 4 nærmest forudgaaende Aar var 53 til 64. — Derefter er der atter Vækst i Skatteydernes Antal til det ved 1596 er naaet over de 900. Maksimum, 1061, naas 1624. Men trods svære Pestaar 1625 og 1629 er der 1630 endnu lige ved 900 (896). Afvigelserne fra den jævne Stigning kan for en stor Del forklares. Om den stærke Fremgang 1580 og 1586, se I 88. 89. — 1583 var her Pest, der skal have bortrevet 1200; St. Marie Kirkes Begravelser stiger dette Aar til 161, mod 27 de to nærmest forudgaaende. — Andre Pestaar er 1589 med 189 begravede i begge Kirker, 1592 med ca. 460 i Olai Kirke alene, 1601 med 240, 1602 med 317, 1625 med 463, 1629 med 394, 1636 med 755 og 1654 med 312 — alle i Olai Kirke alene. Det maa erindres, at disse Tal

Skatte-
ydernes
Antal

»Pestaar«

»Kronborg« paa 50 Læster, »Haabet« (80 L.), »Catherina Margrethe«, »Den forgyldte Søhest« (50 L.), »Nordstjernen«, »Helsingørs Raadhus« (52 L.), »Staden Elsenour« (120 L.), »Staden Helsingør« (200 L.), »Castellet Kronborg« (100 L.), »Dagerort« og »Den hvide Rose« (52 L.). Men han er ikke den eneste. I samme Tidsrum udsender Købmand Bendix Hansen: »Prins Carl« (40 L.), »Cronprins Friderich« (150 L.), »Fortun« (90 L.), »Prins Christian« og »Adlers Vaaben« paa 170 L.; Toldinspektør Joh. Fr. Meyer: »De Raadstue van Copenhagen«, Krejerten »Fides« (28 L.) og »St. Andreas«; Johan Daniel Burghoff: »Jomfru Agathe«, »Jomfru Dorothea« og »Den kronede Fred«; Borgmester Jacob Halle-vyn: »Helsingør« (150 L.); Heinrich Schnellfeldt: »Catharina«, »De jonge Admiral« og »Haabet«; Jens Rostgaard: »Schloss Cronborg«; og endelig har Borgmester Balzer Garben alene »De Habakuk« og sammen med Willum Wallas »Die Hofnung« paa 64 Læster. Hertil kommer »Cronborg«, »Norske Løve«, »De Maria van Helsingør« (40 L.) og »Justitia«, tilhørende fremmede Skippere, som 1691 fik Borgerskab her. Og endda er Listen ikke fuldstændig. Føjes hertil manglende helsingørske Skibe, f. Eks. dem, der gik i uden-landsk Fragt, (Hallevyns »Helsingør« sejler f. Eks. mellem Ostende og Cadix) samt de fremmede Skibe, der befragtes af helsingørske Købmænd eller føres af helsingørske Skippere, faar man et ganske andet Billede af helsingørske Skibsfart end det af 1725. Apotekerens ene Jagt, der sejler paa Gulland (II. 274). Den lille Opgangstid varer imid- lertid for kort til at faa nogen blivende Betydning.

NOGLE TAL TIL OPLYSNING OM HELSINGØRS FOLKEMÆNGDE 1556—1735

Aar	Krig eller Pest	Opført i Skattemandtal	Begravede			Døbte			Borgerskab	Anm.	Aar	Krig eller Pest	Opført i Skattemandtal	Begravede			Døbte			Borgerskab	Anm.
			Olaf K.	Marie K.	Ialt	Olaf K.	Marie K.	Ialt						Olaf K.	Marie K.	Ialt	Olaf K.	Marie K.	Ialt		
1556	»	338	»	»	»	»	»	»	»	1646	»	»	»	43	»	234	79	313	»		
57	»	301	»	»	»	»	»	»	»	47	»	»	»	37	»	200	69	269	»		
58	»	306	»	»	»	»	»	»	»	48	»	»	»	35	»	203	61	264	27		
59	»	mgf.	[10]*	»	»	»	»	»	»	49	»	»	»	48	»	176	45	221	55		
60	»	359	[15]*	»	»	»	»	»	»	50	»	»	»	37	»	161	43	204	21		
1561	»	360	[44]*	»	»	»	»	»	»	1651	»	»	»	35	»	168	41	209	47		
62	»	[369]	»	»	»	»	»	»	»	52	»	»	»	65	»	[131]*	41	»	24	* til 17,10	
63	K. P.	[389]	»	»	»	»	»	»	»	53	»	»	»	58	»	»	41	»	44		
64	K. P.	[408]	»	»	»	»	»	»	»	54	P.	»	»	312	2168*	»	33	[183]*	14	* Tue Jensens Optegnelser	
65	K.	314	»	»	»	»	»	»	»	55	»	»	»	24	»	»	27	»	44		
1566	K.	324	»	»	»	»	»	»	»	1656	»	»	»	40	»	»	47	»	107		
67	K.	316	»	»	»	»	»	»	»	57	»	»	»	44	»	184	56	240	70		
68	K. P.	350	156*	»	156	»	»	»	»	58	K.	»	»	72	»	152	40	192	38		
69	K.	320	40*	»	40	»	»	»	»	59	K.	»	»	96	»	132	27	159	»		
70	K.	337	75*	»	75	»	»	»	»	60	K.	»	»	40	»	192	49	241	[1]		
1571	»	362	53*	»	53	»	»	»	»	1661	»	»	»	28	»	150	61	211	34		
72	»	386	57*	»	57	»	»	»	»	62	»	»	»	23	»	157	48	205	19		
73	»	376	64*	»	64	»	»	»	»	63	»	»	»	21	»	138	56	194	11		
74	»	378	56*	»	56	»	»	»	»	64	»	»	»	21	»	147	70	217	52		
75	P.	407	435*	»	435	»	»	»	»	65	»	»	»	27	»	154	66	220	8		
1576	»	414	[121]*	»	»	»	»	»	»	1666	»	»	»	32	»	137	78	215	8		
77	»	459	[168]*	»	»	»	»	»	»	67	»	»	»	34	»	130	77	207	7		
78	»	469	159*	»	159	»	»	»	»	68	»	»	»	26	»	109	66	175	53		
79	»	470	»	»	»	»	»	»	»	69	»	»	»	26	»	117	71	188	3		
80	»	474	»	»	»	»	»	»	»	70	»	»	»	32	»	117	85	202	4		
1581	»	[600]*	»	27	»	»	»	»	»	1671	»	»	»	26	»	[120]	79	199	8		
82	»	457	»	27	»	»	»	»	»	72	»	»	»	26	»	»	85	»	8		
83	P.	518	»	161	»	»	»	»	»	73	»	»	102	64	166	133	50	183	5		
84	»	551	»	[20]*	»	»	»	»	»	74	»	»	156	110	266	109	85	194	17		
85	»	544	»	56	»	»	»	»	»	75	»	»	180	99	279	107	64	171	60		
1586	»	559	»	57	»	»	»	»	»	1676	K.	»	269	238	507	115	66	181	35		
87	»	728	»	43	»	»	»	»	»	77	K.	»	293	124	417	80	53	133	2		
88	»	685	»	32	»	»	»	»	»	78	K.	»	146	[47]*	»	145	84	229	5	* } mgl. Opgivelser	
89	P.	710	118	71	189	»	»	»	»	79	K.	»	207	[36]*	»	139	60	199	3	* } om begravede paa	
90	»	678	82	58	140	»	»	»	»	80	»	»	»	[21]*	»	116	63	179	16	* } Ny Kirkegd.	
1591	»	792	»	86	»	»	»	»	»	1681	»	»	»	[13]*	»	126	68	194	68	* ligeledes	
92	P.	811	[215]*	208	»	»	»	»	»	82	»	»	104	44	148	99	52	151	29		
93	»	907	65	28	93	»	»	»	»	83	»	»	87	»	»	110	88	198	29		
94	»	»	93	33	126	»	»	»	»	84	»	»	199	93	292	88	68	156	17		

98	»	919	[110]*	64	»	»	»	»	* 1/5—31/12	88	»	»	97	52	149	105	73	178	42	
99	»	902	71	35	106	»	»	»	»	89	»	»	144	109	253	92	101	193	21	
1600	»	916	144	18*	»	»	»	»	* 1/1—1/4	90	»	»	93	37	130	90	91	181	22	
1601	P.	»	245	»	»	»	»	»	»	1691	»	»	93	73	166	92	85	177	25	
02	P.	»	317	»	»	»	»	»	»	92	»	»	91	65	156	77	70	147	24	
03	»	906	74	»	»	»	»	»	»	93	»	»	136	117	253	82	76	158	37	
04	»	»	52	»	»	»	»	»	»	94	»	»	164	68	232	84	71	155	22	
05	»	957	62	»	»	»	»	»	»	95	»	»	104	42	146	93	88	181	27	
1606	»	929	49	»	»	»	»	»	»	1696	»	»	126	56	182	85	68	153	25	
07	»	974	61	»	»	»	»	»	»	97	»	»	128	64	192	94	71	165	28	
08	»	1006	53	»	»	»	»	»	»	98	»	»	121	101	222	91	75	166	24	
09	»	1040	85	»	»	»	»	»	»	99	»	»	117	54	171	88	64	152	29	
10	»	1036	92	»	»	»	»	»	»	1700	K.	»	120	59	179	88	53	141	10	
1611	»	»	141	»	»	»	»	»	»	1701	»	»	121	59	180	87	44	131	28	
12	P.	»	[51]*	»	»	»	»	[31]**	* 1/1—30/4 ** fra 1/12	02	»	»	88	43	131	108	60	168	21	
13	»	1000	[103]*	»	»	»	»	96	* 1/5—31/12	03	»	»	120	47	167	95	54	149	20	
14	»	»	111	»	»	»	»	45	»	04	»	»	126	55	181	90	69	159	47	
15	»	»	[48]*	»	»	»	»	63	* 1/1—30/4	05	»	»	149	57	206	78	41	119	9	
1616	»	937	»	»	»	»	»	65	»	1706	»	»	133	57	190	85	66	151	25	
17	»	1017	»	»	»	»	»	[10]	»	07	»	»	95	53	148	89	66	155	24	
18	P.	895	[112]*	»	»	»	»	22	* 1/5—31/12	08	»	»	130	57	187	76	57	133	13	
19	P.	947	913	»	»	»	»	54	»	09	K.	»	142	67	209	68	61	129	13	
20	»	877	91	»	»	»	»	55	»	10	K.	»	262	106	368*	66	61	127	19	
1621	»	935	118	»	»	»	»	53	»	1711	K. P.	»	1227	565	1792*	40	41	81	7	* Eft. anden Beregn. 1809
22	»	963	117	»	»	»	»	30	»	12	K.	»	48	27	75	50	40	90	24	
23	»	998	139	»	»	»	»	91	»	13	K.	»	48	62	110	72	60	132	28	
24	»	1061	214	»	»	»	»	[1]	»	14	K.	»	66	34	100	69	59	128	24	
25	P.	1032	463	»	»	»	»	106	»	15	K.	»	54	44	98	68	65	133	28	
1626	»	952	98	»	»	»	»	[11]	»	1716	K.	»	114	66	180	57	80	137	15	
27	»	997	95	»	»	»	»	»	»	17	K.	»	50	44	94	101	68	169	17	
28	»	946	[156]*	»	»	»	»	»	* 1/5—31/12	18	K.	»	57	44	101	88	67	155	16	
29	P.	814	394	»	1118*	»	»	»	* Tue Jensen	19	K.	»	85	74	159	52	55	107	20	
30	»	896	90	»	»	»	»	»	»	20	K.	»	69	40	109	61	82	143	18	
1631	»	»	88	»	»	»	»	»	»	1721	»	»	47	34	81	65	88	153	21	
32	»	»	118	»	»	»	»	»	»	22	»	»	74	48	122	73	78	151	21	
33	»	»	154	»	»	»	»	»	»	23	»	»	100	62	162	72	82	154	29	
34	»	»	128	»	»	»	»	»	»	24	»	»	66	42	108	87	80	167	19	
35	»	»	138	»	»	»	»	»	»	25	»	»	64	29	93	55	87	142	18	
1636	P.	»	755	»	»	»	»	[1]	»	1726	»	»	68	44	112	61	76	137	18	
37	»	»	146	»	»	»	29	[6]	»	27	»	»	106	65	171	61	60	121	11	
38	»	»	151	44	195	»	34	[1]	»	28	»	»	65	48	113	53	64	117	8	
39	»	»	130	42	172	198	48	[1]	»	29	»	»	95	63	158	68	72	140	20	
40	»	»	»	49	»	217	76	[7]	»	30	»	»	79	48	127	[59]	73	132	20	
1641	»	»	»	44	»	196	52	[1]	»	1731	»	»	88	36	124	61	68	129	20	
42	»	»	»	39	»	211	60	[2]	»	32	»	»	83	43	126	48	89	137	13	
43	K.	»	»	55	»	244	89	»	»	33	»	»	78	27	105	68	70	138	23	
44	K. P.	»	»	137	»	207	71	»	»	34	»	»	59	24	83	57	76	133	27	
45	K.	»	»	86	»	148	82	»	»	35	»	»	68	29	97	63	68	131	20	

Sætter man Folketallet til c. 30 Gange de døbtes Antal (Rubin: Hist. Tidskr. 7. III. 53), faar man følgende Folketal beregnet efter Gennemsnit for det Femaar, af hvilke det første Aar anføres: 1641—8160; 46—7620; 51—6270; 56—6240; 61—6270; 66—5910; 71—5610; 76—5520; 81—4920; 86—5250; 91—4920; 96—4650; 1701—4350; 06—4170; 11—3390; 16—4260; 21—4590; 26—3870; 31—4020. Disse Tal er vel Maxima og bør maaske sættes 10 pCt. lavere, som Bebyggelsesforhold viser, dog næppe derunder. For Pesten 1625 var Folketallet antagelig nær 10,000. Tallet for 1672 (4033), der skulde tjene som Grundlag for Beregning af en Toldafgift, indbefatter næppe Garnisonen, Hofstaten og privil. fremmede og bør snarest være 5000.

Pestaar er for smaa, hvormeget ved vi ikke. Tue Jensen skriver: »Er her i Helsingør ved Døden afgaaen af denne grasserende Pest og Blodsot fra Anno 1629 til 1630 1100 og 18 Mennesker, fra Augustj er der død 900 Mennesker. 200 Børn 40 og 9«. Hans Opgørelse for Pesten 1654 lyder saaledes: Juni 24 Lig, Juli 89, August 492, Septbr. 728, Oktbr. 533. »Fra Anno 1654 og til Anno 1655« ialt 2168 døde. I samme Tid født 183, deriblandt »u-ægte Børn 20«. Til Sammenligning kan tilføjes, at der af Helsingørs Smedelav, som næppe har talt mere end 12—15 Mestre, døde ialt »66 gamle og unge«. — For Pesten 1711 opgives de dødes Antal til ca. 1800. Af Skomagervævet, som antagelig talte en Snes Medlemmer, var efter Pesten kun 3 Mestre tilbage, og af Væverlavets antagelig 8—10 Mestre var kun een, som mødte paa Raadstuen for at faa udleveret Lavets Ejen- dele. Først sent rettede Helsingør sig efter denne sidste Pest, og hertil bidrog utvivlsomt den Omstændighed, at den store nordiske Krig vedvarede endnu en halv Snes Aar.

Krigsaar Krig medførte altid — ved Udskrivning, Indkvartering, Skatter, Overførsel og Materialydelse til Hæren — et økonomisk Tryk, der næppe mindre end Pest bidrog til at affolke Byen. — Fra gammel Tid skulde Helsingør i Forening med de nærmeste Kobstæder, i Reglen Roskilde og Slangerup, udruste et Skib. 1557 anskaffedes et nyt Skib, og Helsingørs Part af Udgiften var c. 750 Dlr. Endvidere skulde der stilles det fornødne Mandskab, 1558 10 Baadsmænd og 1 Badskaer, 1563 endogsaa 24 Baadsmænd. Desuden maatte Helsingør til Hæren udrede 10 gode Karle (1564), 10 Knægte (1566) o. s. v. Det Mandskab, der saaledes udrededes, maatte Byen skaffe Udrustning. 1568 blev der udskrevet 10 Hageskytter, og hver Mand forsynedes med Stormhue, Kaarde, Luntebøsse, et Pd. Krudt, Pjæker af blaad Osnabrückklæde, Bukser og Hoser af brunt Giørløst, hvid, gul og rød Sindal til Felttegn, Stovler og Madpose. Endvidere fik de 55 Pd. Ost og en Otting Smør og 2 Skæpper Salt. Desuden 5 Mk. til hver af de menige, 10 til Føreren, og til fem af dem, som var gifte, Underholdningspenge til deres Hustruer. Endvidere fik Føreren i Forvaring 1½ Maanedes Sold d. e. 15 Mk. til hver. De skulde til Engelholm, men allerede i Helsingborg drak de alle Pengene op, sejlede saa hjem, fik Tilgivelse, udstyredes paany og førtes saa af en Raadmand som Fændrik til Engelholm. Begivenheden giver en Forestilling om, hvad slig Udrustning kunde beløbe sig til. Da Bendix Vagtmester 1672 førte 50 Baadsmænd til Kobenhavn, maatte han paa Turen betale »Hoser, Sko og Hat til en Hollænder«, 26 Kander Øl, 4 Pd. Tobak, Piber og »dansk Brændevin til Folkene om Morgenen« m. m. m.

Ekstras-
skatter Om de Skatter, der paalagdes, giver Tingbogen følgende Oplysninger fra Syvaarskrigen. 1564 anaoder Kongen om 2000 Dlr., 1565 om 1500, 1566 om 1000, 1568 om 2000, 1570 i April om 1000 og i Decbr. yderligere om 1000 Daler »straks iligen at give her af Byen« og »Nat og Dag uspart at lade fremkomme«. Endnu 1572 kræves der 800 Dlr. til at aftakke Krigsfolket med. Slige

Ekstraskatter kunde ogsaa komme i andre Anledninger. 1619 kom der saaledes Ordre om at betale 752 Speciedaler til at opbygge Halmstad for, som var afbrændt.

Til Ekstraskatterne kom saa Naturalydelseerne, f. Eks. skal Helsingør 1568 skaffe 20 Læster Øl, 10 Læster Brød og 200 Tdr. Havre til Halmstad, hvor Hæren ligger. De følgende Krigsaar forekommer lignende Leveringer samt af Flæsk, Ost og Smor. Og et Fredsaar som 1574 kræves der Staldrum til 400 Heste til Kongens Hofsinder, Brænde, Mad, Øl og Hestefoder. Som Eksempler fra en anden Tid kan nævnes, at der 1618 skal leveres 600 »Kassaker« (d. e. Soldaterkapper), 1689 kræves 500 Tdr. Malt, og 1716 »resterende 800 Potter Brændevin samt Jærnskuffer og Isokser«. Ligeledes er Leveringer af Hestesko og Sengeklæder til Soldaterne ret hyppige.

*Natural-
ydelser*

Hvad Indkvarteringen angaar, maa det erindres, at mange Soldater medførte deres Koner. Endnu 1727 regnede man for hvert Kompagni af Rytteriet 25 Senge til Soldaterkoner. 1640 klager en helsingørs Skatmand, at han har givet »to Aar i Soldaterskat 24 Speciedaler, og saa haver hos mig været indkvarteret 3 Soldater med Koner og Børn, som alle 3 haver gjort Barsel hos mig, hvilket og ikke er afgaaen uden stor Besværing«. Man forstaar heraf, at Indkvartering virkelig var en alvorlig »Byes Tyng«. Allerede under Christian IV's sidste Krig med Sverige klager Helsingør i stærke Ord. Borgerne »gaa næsten nogne og have ikke det tørre Brød til dem eller deres Børn. En Del har lukket Døren til, fordi der intet er i Huset, og en Del er rømt Byen. Her er en saadan Raaben og Skrigen, at Gud maa forbarme sig derover. Soldaten raaber og klager, at han intet kan faa i sit Logement. Borgeren græder og klager, at han ikke længere har noget at give ham, og heller ikke noget til sig selv, thi det er alt udlæret, saa de lægges nu i Hobetal ovenpaa hverandre, hvorom der er en saadan Overløben, at Øvrigheden har ingen Ro eller Fred i deres Huse enten aarle eller silde«. — 1653 klages der atter. Man har før kun haft et Rytterkompagni til fri Staldrum og Seng, men har nu faaet 500 Mand (foruden Fodfolk). »Tilmed er udi denne besværlige Tids Tilstand formedelst Søfartens Forhindring Næringen ganske formindsket, hvorover en stor Del af Borgerskabet ere forarmede, og over 100 Huse og Gaarde staa ledige«. Et Supplement hertil giver Rasmus Thuesens Optegnelser: 1 Skæppe Rug kostede 1651—53 ikke mindre end 5—6 Mk. mod 20—24 Sk. i 1654.

*Ind-
kvartering*

Saa kom da Svenskekrigen, den store Begivenhed i Helsingørs Historie. Rasmus Tuesen fortæller dens Hovedtræk: »Anno 1657 d. 3. Juni drog Herolden her fra Helsingør — og rejste saa hemmeligen, indtil han kom til Laholm. Der lod han blæse udi Trompet«. Om Vinteren var Sundet tillagt i 6 Uger, saa man kunde ride og køre over. Allerede om Foraaret 1657 havde de begyndt at bygge paa Strandmuren om Helsingborg. Den 7. Juni »begyndte vores Armé at rejse over til Helsingborg«, hvor de slog Lejr under Axel Urup og Ulrik Chr. Gyldenløve. »Gud allermægtigste for din kære Søns Skyld give dennem Lykke og Sejer at overvinde deres Fjende og træde dennem under deres Fødder. Gud bønhøre os for Jesu Christi Skyld. Amen i Jesu

*Svenske-
krigen*

Navn. Amen!« 1658 d. 17. Aug. kom Svensken her til Helsingør med en Del Fodfolk og et Regiment Rytteri og laa her for Cronborg i 19 Dage og maseret den 20de incl, den 6. Septb., som var en Mandag, om Middagen som Klokken var $\frac{1}{2}$ gaaen 2 slet maseret de danske ud og de svenske derind«. Afmarschen skete med flyvende Faner, »Trommer, Piber, Over- og Undergevær, brændende Lunter, Kugler i Munden, Bosser, Pistoler, og saa som hver og en sig tilruster«.

*Den
hollandske
Flaade*

For Helsingør oprandt nu en streng Tid. Et lille Lysglimt var det, da den hollandske Flaade den 29. Oktbr. 1658 slog sig igennem. Karl Gustav holdt til Hest paa en lille Høj ved Kokkens Have for at følge Slaget. Den svenske Admiral Wrangel maatte sætte sit Skib paa Grund »ved Svinglens Trykkerdam«, men den hollandske Admiral Witwizen, som sejrede, men faldt, kom selv paa Grund ved »den gamle Teglovn« (d. e. ud for »Villa Augusta«). Herude rasede Kampen hæftigst. En svensk Rytter, som »red gennem Strandgade, blev skudt midt over af en Stangkugle, saa Hesten løb med den underste Del, og en Kone, som boede ved Blegdammen og sad hjemme ved sin Spinderok, fik begge Fødder bortskudt af en Kugle«, hedder det i en gammel Beretning af et Øjenvidne. Rasmus Tuesen fortæller, at hun hed Lisbeth Hans Hansens, og tilføjer: »Gud give hende en glædelig Opstandelse«. Helsingoranerne fulgte Kampen med ikke mindre Spænding end Karl Gustav. Og adskillige i Kronborgs sammensværgelsen indviede oplevede det følgende Aar ikke mindre spændende Dage. Mest Indtryk gjorde det, at Stenvinkel d. 29. Juli 1659 udenfor Svingelen blev henrettet, parteret og lagt paa Stejle. Rasmus Tuesen noterer Karl Gustavs Dod d. 13. Febr. 1660 og Freden d. 27. Maj s. A. »Den 31. dito quittede de svenske Lejren for København, som var Vor Herre Himmelfartsdag. Og var jeg Rasmus Tuesen udi København den samme Dag og rejste til Lands op herfra og til København, og var jeg den første af Helsingør, (som) her rejste derhen til Lands«. — Den 4. Septbr. s. A. blev *Stenvinkel Ole Stenvinkels Stejle* omhugget. Borgmester *Martinus Owe* forte selv det første Hug. Og efter Kongens Ordre fik Stenvinkels Ben nu en hæderlig Begravelse paa Johannes Kirkegaard.

*Krigens
Følger*

1661 opgør Borgm. og Raad, hvad Krigen har kostet Byen. Indkvartering af et Rytter- og 4 Fodfolksregimenter, foruden Artilleri, Sveriges Rigsadmiral, General Wrangel med Stab, fyrstelige Herrer og Gesandter og »mange høje Officerer, som ingen Krigsfolk havde at kommandere, (men) som alle paa det prægtigste trakteres vilde og en Del Penge til af Værterne tvingede«. Ganske vist skulde Kvarteret egentlig betales, men mange gemene »vilde sig ikke dertil bekvemme, som de sagde sig ikke var Maner udi Fjendeland«. Den meste Betaling blev »blodige Hoveder, Hug og Slag«. Indkvarteringsbilletterne kunde heller ikke registreres »formedelst Trusel, Høden og Stoden«, og iøvrigt var de »mesten forkomne, eftersom ej gaves den Lejlighed i Husene noget at gemme«. Kunde denne Indkvartering udregnes, »skulde den en gruelig Sum oplobe«. Den anslaaes til 100,000 Rdl. Dertil kommer saa Kontributioner »i Penge, Øl, Brød, Rug, Byg, Havre og andre Viktualier, item Lærred, Brændevin og andet« ialt 74,729 Rdl.

JE *Derick Robin* demeurant à *Utrecht* Maître
 après Dieu du Navire nommé *L'Espérance* du port de *Soixante*
 Tonneaux ou environ étant de present *deuant Rouen* pour du premier
 temps qu'il plaira à Dieu envoyer, aller à droite route à *Glastad*
 Confesse avoir reçu & chargé dans le Bord de mondit Navire, sous le Franc-
 tillac d'iceluy, de vous *Daniel Düett* pour
 Compte et risque de *ceux Messieurs Garben*
 & *Wallas* d'Uffigneur deux Caisses de
 marchandises emballées

CDK

le tout sec & bien conditionné, & marqué de la marque mise en marge, lesquel-
 les Marchandises promets, m'oblige mener & conduire dans mondit Navire,
 sauf les vents & fortunes de la Mer, audit lieu de *Glastad* & là les

Ick *Baltzer Jannick* van *Edsbein* Schipper maect Godt van mijn schip
 Igenaemt *de Hoffnungh* alssu ter tijt gereet liggende, *de Bevelen*
 om met den eersten goeden windt (die Godt verleenen sal) te zeylen naer *Bourdeaux*
 alwaer mijn rechte ontladinge zijn sal, oorkonde, en bekenne, dat ick ontfangen hebbe onder den over-
 loop van mijn voorz. Schip van u *myne eigen Prijs te weten Meest^r Baltzer Jannick*
int ressaen, 3000 pouds Doylen 62 kint^r Caphors 248 vaten bleek
Amadam, 100 ringen dars, 7 vatten & en poek ditte dars 2 10

Searchers Office,
 Lymbe 23
 day of
 December
 1691

Receiv'd of *Peter Having*
 Commander of the *Hope of Dalesnow*
 Laden with *marrett goods*
 bound for *Copenhagen* the Summ
 of Three shillings and Four pence, for a Visi-
 ting Fee, in the behalf of Their Majesties
 Searcher Mr. *William Kempe*.

Skibspapirer fra Borgmester Baltzer Garbens og Willum Wallas Skib »Haabet«, som blev kapret af Zeevliessingerne 1691.

Ovenfor gengivne Skibspapirer, som Dr. P. J. Charliat, Paris, der studerer Frankrigs Handelsforbindelser med Østersølandene under Ludv. XIV og XV, venligst har fremskaffet i fotografisk Kopi fra Archivet i Brüssel, giver en interessant Illustration til de Oplysninger, som Helsingørs Raadstuebog indeholder. Skibet kaldes i Raadstuebogen snart »Haabet« og snart »die Hoffnung«. Paa ovenstaaende Dokumenter kalder Fransk-mændene det *l'esperance*, Hollænderne *de Hoffnungh* og Englænderne *the hope*. Naar de forskellige Nationer saaledes benævne Skibet hver paa sit Maal, saa er det en allegorisk Figur og ikke et Navnebræt, der giver dem Underretning. Vi er her i en Overgangstid fra Ting og Tegn til Ord. Der er ingen Tvivl om, at en Række bibelske, mytologiske og allegoriske Figurer kunde klare sig uden skrevne Ord, og det samme gjaldt »Det røde Æble«, »Den forgyldte Søhest«, »Den røde Lue«, »Den grønne Dør« o. lign. Men der opstod Vanskeligheder, naar man havde »Den unge Tobias« baade fra Allona og fra København. »Kronprins Frederik« maatte ogsaa have Tilføjelsen »af Danmark«. Og »Jomfru Maria« er var der saa mange af, at Slednavn maatte med (se ovenf.). Og endelig er der ingen Tvivl om, at »Jomfru Elisabeth Abbesée af Helsingør« (1702) har krævet et skrevet Navn. Ogsaa i Byen var Skillene i gamle Dage Billeder, hvor de nu er Ord. Saksen var Skræddernes Skilt, Hesteskoen Grovsmedenes, Nøglen Klejnsmedenes o. s. fr. Værtshusenes Roser, Falke, Ørne, Isbjørne og Byvaabner er omtalt. Det ligger da nær at anlage, at det »Husornament«, som er afbildet II 151, i Virkeligheden er et Skibsornament -- med en Navneside agter ud med »de tre Styrmand« og en Slags Skibsalter-tavle ind mod Rorgængerens Plads, — Skudens Pryd og Helligdom, som Skipperen, da han blev gammel og søgte sin Næring paa Landjorden, anbragte over sin Husdør som Tegn paa, at han overførte Navnet fra Skuden til Værtshuset.

Desuden har Svenskerne nedskudt herlige Bygninger og skonne Huse, taget Borgernes Skibe og »den ganske Bys Indbyggerses Vaaben og Gevær«, umyndige Børns Gods, Bygningstømmer, Hør og Blaar (til Lunter), samt Godtfolks mange Sengeklæder, Kobber, Tin og andet Husgeraad. Endvidere maatte Byen stille 100 Mand daglig til Fæstningsarbejde, og hertil kom saa »den uendelige Overførsel«. Alt dette »kan ej betales med Penge 120,989 Rdl. 4 Mk.«

Troppe-transport Efter Freden drog hele den svenske Hær til Helsingør for at blive transporteret over Sundet, og fik da frit Underhold og Tractement »en Del paa 6le Uge og en Del udi 4 Uger«, saa det hele »haver kostet denne fattige By over 8000 Rdl.«, foruden »hvad Overførselen i sig selv haver kostet«. Summa Summarum paa hele Opgørelsen blev 303,718 Rdl. 4 Mk., men endda tilføjes der, at »hvad denne Bys Borgerskab lidt og udstaaet haver«, dog »bedrager sig langt mere; thi ikke nær kan optegnes og formeldes, hvad det Borgerskabet samme Tid kost haver«.

Yderligere Nedgang Selv om den skaanske Krig 1675—79 ogsaa medførte betydelige Udgifter for Helsingør, var dette dog for lidet at regne mod de kolossale Tab, den havde lidt ved Svenskekrigen. Aarsagen til den økonomiske Nedgang, som ved 1680 har ramt Byen, maa delvis søges i Landets almindelige Fattigdom og Overbebyrdelse med Skatter. For Helsingør maa der antagelig desuden regnes med en Nedgang i Sundtrafikken, hvorved Byen rantes paa sit ømmeste Punkt. Af andre Momenter kan nævnes, at Skudehandelen forringedes ved Konkurrence syd paa med Rostøkkerne, og i Iseljorden med Hollænderne. Endvidere fik Byen nu, da Kronborg var bleven Grænsefæstning, en større Indkvarteringsbyrde, undertiden c. 1000 Mand. 1691 blev det dog bestemt, at naar Indbyggerne har over 600 Mand i Kvarter, skal det overskydende godtgøres dem i de ekstraordinære Skatter.

Skattefrihed De indvandrede Skaaningers Skattefrihed var tyngende for Helsingør, hvor mange Skaaninger nedsatte sig, og hvor man i Forvejen havde mange skattefri Personer. En Optælling af Kopskatlisten for 1682 er oplysende i saa Henseende. Der er opført som skattepligtige 326 Familier. Af disses Familieoverhoveder var 289 Mænd (med 268 Hustruer) og 37 Kvinder. Desuden var der 11 Mænd og 23 Kvinder, som boede »til Huse«, 266 Børn over 10 Aar og 237 under 10 Aar samt 427 Tjenestefolk (178 M. og 249 K.), ialt 1592 Personer eller omtrent 5 Personer pr. Familie. Men hertil kom følgende skattefri: I Kongens Tjeneste 8, udenlandske Kommissarier 7, af Garnisonen 16, skaanske 59 og fattige 239, ialt 327 Familier (eller Hovedpersoner). Regnes disse Familier af lignende Størrelse — Tallene bør afrundes opefter, da Antallet af de paa Skatelisten opførte Børn utvivlsomt er for lille — saa vil man faa ca. 1600 Personer i de ikke skatteydende Familier. Men hertil maa endvidere lægges de fattige i Hospitalet og Fattighuset samt Gæster og Garnisonen, hvorved Misforholdet bliver endnu grellere.

Det var næved, at Helsingør skulde opleve endnu en Besættelse af Svenskerne. Den 4. August 1700 gik *Karl XII* i Land ved Tibberup Mølle. Nogle Dage efter fik Helsingør Ordre om Leverancer til Hæren af Brød og Øl, Tømmer, Brædder, Søm og Laase, og den svenske General »lod sig formærke med, at være fortørnet over, at ingen fra Staden kom til Lejren«. Borgmester *Fr. Bartels* og Præsterne tog da ud og bad om Forskaansel for Byen, »hvilket ogsaa ved vores Udkomst blev af den svenske Konge lovet, hvad det /: Gud ske Lov :/ til Dato er forbleven«. Et Par Dage senere læstes paa Raadstuen kgl. Majestæts naadigste Patent af 13. Aug. »ang. samtlige danske Undersaatter deres allerunderdanigste Ed og Pligt at ihukomme, og ej med Raad eller Daad den svenske Armé at gøre nogen Bistand, — hvilket vilde enhver saadan gudsforgaaende Menneske blive til alle Tider uforsvarligt og strafværdigt og for sig og sine Efterkommere beskæmmeligt.«

Med 1709 begynder der paany Krig med Indkvartering og Troppeoverføring. 1711 fulgte Pesten og derefter endnu 9 Aars Krig. For Renæssancens Blomstringstid blev alt dette et sidste Grundskud. Nedgangen havde været synlig længe. Vendepunktet falder midt i 1620-erne. 1624 naar Byen Maksimum, 1625 er der Nedgang paa Grund af Pest; men maaske er det egentlig den almindelige Svækkelse af Landets Evne efter Slaget ved Lutter am Barenberg 1626, der nu sætter afgørende Bom for Helsingørs Vækst. Det varsler ikke godt, at Tidens klogeste Købmand, Tolder i Helsingør, Gødert Braem, efter at have tilbragt faa Aar her, opgiver det fornemme Tolderembede og slaar sig ned i København. Indtil Aarhundredets Midte holder Helsingør dog nogenlunde status quo, men med Krig og Dyrtiden 1651—53, Pesten 1654 og Svenskekrigen 1658—60 er Nedgangen utvivlsom. Den omtalte forbigaaende Handelstravlhed under den pfalziske Arvefølgekrig kunde ikke afbøde den Omstændighed, at det 17. Aarhundredes sidste Halvdel og Begyndelsen af det 18. er præget af Vesteuropas langvarige Søkrige, der utvivlsomt virkede hænnumende paa Sundtrafikken.

FRA BYES FÆRGE TIL FÆRGELAV

FÆRGEFARTEN ved Helsingør kan følges langt tilbage. Her, hvor de to Sundbredder var hinanden nærmest, var fra gammel Tid den letteste Forbindelse over Sundet, og de fleste Overførsler af Personer eller Varer er utvivlsomt gaaet denne Vej. Naar der hos Saxo er Tale om, at Kong Rings Skibe er saa talrige, at de danner en Bro mellem Skaane og Sjælland, maa der utvivlsomt tænkes paa Sundets Snævring ved Helsingør.

*Sundets
Snævring*

Den ældste Færgesart her, som vi ved noget om, foregik Langfredag 1294 i *Jens Grand* Sne og Kulde. Det var Erkebispens *Jens Grand* og hans Domprovst Jacob Lange, som var taget til Fange i Lund af Erik Menveds Broder Christoffer. Det hedder om Overfarten saaledes: »Der de komme til Helsingborg med dennem, da kaste de dennem nederst i Færgen bag Hestene, og de stod og magede paa dennem. Strax de komme til Helsingør, da bunde de dennem paa deres Heste igen og forte dennem saa fremdeles til Soborg Slot den samme Aften«.

Helsingør synes fra gammel Tid af at have haft Forpligtelse til at sørge for, at der var Baade til Rede, saa de rejsende kunde blive overført til Helsingborg. Fra Midten af det 16. Aarhundrede giver Tingbøger og Kæmnerregnskaber nogle Oplysninger om dette Forhold. Den daglige Overførsel var dengang ikke stor, thi Byen holdt kun een »Færge«. Denne var anskaffet paa Byens Bekostning og overlodes i Forpagtning til en Færgemand.

Da Lydtke Færgemand 1552 skal aflevere Færgen, som han har haft i 3 Aar, *Byes Færge* blev der foretaget en Vurdering, og Lydtke blev tidomt at betale Byen 40 Mark i Erstatning for de forefundne Mangler, men nogle Maaneder senere blev han »efter Borgmester og Raads naadelige Anseende for Guds Skyld benaadet, besynderlig for den gamle Færgeafgift«. Hans Efterfølger, Skipper Severin, fik »Byes Færge« paa følgende Vilkaar: Han skulde selv holde »en Lejekarl« med »Lon og Underholdning til Mad og Øl«, til Gengæld »skal Byen udi lige Maade holde og en Karl, som skal følge hannem«. »Imod hans egen Person skal Færgen være regnet, dog afregnet al Omkost, Lon, Mad og Øl, siden skifte. Hælvten til Byen, Hælvten til fornævnte Skipper Severin«. Alle Redskaber (Sejl, Mast, Aarer o. s. v.) skulde de ligeledes være halvt om, undtagen Ankrene, som var Byens. Dog hvis Ankrene »formedelst Guds Vind og Vejrlig bleve borte«, skal Severin kun betale halvt. Det ses, at Byen allerede 1563 har flere Færger, da een af dem kaldes »Byens lille Færge«. 1569 er Severin bleven efterfulgt af Laurits Færgemand, og Borgmester og Raad fandt, at Indtægten af »Færger og Færgebaad« var noget ringe. Laurits maa da indrømme, at naar han »bliver af Vinden rusteridt« (d. e. opholdt), saa »fortærer han af samme Fortjeneste og derudaf belønner Folket, hannem følger«, og af det, der bliver tilovers, faar Byen sin Part, som kun bliver en Fjerdedel. Man vedtager da, at den, som har »Færgerne og Færgebaad«, herefter skal give en Tredjedel af Indtægten.

Af de her citerede Udtryk ser man, at den enkelte Færgebaad i Lobet af *Køb af Færge* faa Aar er blevet til flere. Da Lars Kedelsmed 1574 »lod gøre Bøn for sig ved Mads Laursen Raadmand, at han maatte vorde Byens Færgemand«, blev hannem befalet »Byes Færger og Baade med al deres Redskab«, hvilket viser at der ogsaa er flere af de store Færgebaade. Baadene købes ofte paa Kullen. 1578 udgav Raadmand Andris Saxen til »en ny Kulleboskude, som er Færgen og skal bruges til Byens Bedste«, 60 gl. Daler eller 120 Mk., samt en Godt-

Færgelavets Skilt med Frederik IV.s Navnetræk foroven.
Malet 1832.

Færgelavets Lade 1696.

gørelse til Per Nielsen Færgemand, for »han indfor udi Kullen at købe samme Skude«. 1580 »kom Byen til Skade«, at »Byes Færge sønderloges paa Lappen udi stor Storm og Guds Vejr og blev aldeles borte«. Denne Gang blev Andris Saxen selv »forskikket paa Byes Vegne ind udi Kullen at købe en ny Skude til en Færge«. Den kostede ligeledes 60 gl. Dlr. samt 8 Sk., »han udgav til Øls, der han købslog med Bonden om Skuden«, og endvidere havde han lovet Bonden »over alt Køb paa samme Skude 5 Alen skotsk Klæde«, som kostede 6 Mk. 4 Sk. Aaret efter købtes en ny Færge til 26 Mk., saa det maa antages, at den forud omtalte har været den store, saakaldte »Byes Færge«.

Kongens Hest Fra Januar 1586 har man bevaret et lille Træk af Færgefarten. Kongens Vildtskytte var kommen til Byen med Kongens Hest, som skulde overføres til Helsingborg. Han henvendte sig til Byfogden, der sendte sin Fogedsvend Peder ned til Færgevasen for at skaffe ham Befordring med Færgen. Denne var imidlertid lastet saaledes, at Færgemanden Jens Frandsen ikke turde tage mere Fragt. Hesten var for stor, sagde han. Men Peder sagde: »Jo, I maa, thi han skal hastig over. Der ligger Magt paa. Jeg vil fly Eder 24 Sk. for Fragt.« Det var Taksten »af en fuld Baad«. Men Jens sagde nej og lagde ud fra Land. Peder forbød ham nu »paa Kongens Vegne«, at han ikke maatte sejle uden at tage Karlen og Hesten med sig. Da lod der en Røst fra Færgen: »Jeg vil lade tusinde Djævlø fore ham og Hesten over.« Fogedsvenden gav Jens Skyld for den dristige Bemærkning, men han nægtede, og Vidnerne holdt med ham. Ingen kunde vide, hvem der havde brugt de slemme Ord, da Færgen var »fuld af Folk«.

Overførsel I Aaret 1524 fik Helsingør Fritagelse for Byskat og al anden kongelig Tynge, imod at Byen skulde føre Kongens Folk over, »naar de did kommandes vorder, som sædvanligt haver været«. Man ser heraf, at Overførslen har været en betydelig Udgift for Byen. Aarsagen til den nævnte Lempelse er utvivlsomt den, at Byen kort forud havde lidt en Del under Hanseaternes Overfald. Almindeligvis maatte Helsingør uden Godtgørelse afholde betydelige Udgifter til Transporter for Kongen. 1543 klager Borgmestre og Raad til Lensmanden Eske Bilde over de strenge Paalæg. Han havde forlangt, at de skulde føre 80 Karle over til Helsingborg. »Give vi Eders Strenghed ydmygeligen til Kende«, svarer Borgmestre og Raad, »at her er ikke saa mange Skuder og Baade for Byen, at vi kunne føre 80 Karle over, tilligemed saa ere de sønderslagne i dette Vejr og Storm, som været haver, og der ere her ikke over 80 Borgere i Byen, saa ere de heden flytted for Armod og Fattigdoms Skyld, og nogle ere udgjorde til Sverige, og somme til Skibs for Baadsmænd (d. e. Matroser). Dersom sligt et Tal Folk skulle blive beliggende her i 3 eller 4 Dage, da er det befrygtendes, at disse fattige Borgere skulle blive fordærvede.« Magistraten anmoder til Slut om, at der »hid maatte skikkes af København, Malmø og Lands-

krona Skuder at overføre Folk med, som (man) her plejede at gøre, »naar sligt Tal var formodendes, det bede vi Eder gerne om.«

Under Krigen med Sverige blev der selvfølgelig paalagt Byen ganske ekstraordinære Ydelser. 1567 advares f. Eks., at »hvo som haver Skude og Baad her for Byen, som det er at føre Krigsfolk over med eller Landsknægte til Skibs, de skulle ikke løbe her fra Byen, førend samme Krigsfolk er kommen til Skibs«. 1569 blev »tilvaret, at alle, som have Skuder her for Byen, skulle gøre dennem færdige og lade dennem komme i Vandet med det første at hedenføre Fetalje til Halmstad«. Lignende Overførsler af Proviant eller Tropper forekommer ofte under Syvaarskrigen og de følgende to Krige 1611—13 og 1643—45, men endnu langt mere ruinerende for Byen var det dog, naar den 1658, 1660 og 1700 maatte føre en svensk Hær til Skaane, og i den store nordiske Krig en dansk Hær over Sundet og tilbage igen.

*Overførsel
i Krigstid*

Men ogsaa i Fredstid krævede Kongen betydelige Overførsler af Helsingor. 1572 blev der f. Eks. udskibet Rug af Toldboden. Her var 7 Baadforere beskæftiget hver »med sit Selskab«, og de udførte ialt 71 Baadladninger. Endvidere lod Kongen føre Mursten, hugne Sten og Ler fra Helsingborg, samt forskelligt Gods fra Rheden her til Kobenhavn, ialt ca. 40 Rejser, desuden 2 Rejser for at føre »Kongens Duer i Land« og 1 for »andre Dyr fort i Land« samt en Færge med Kongens Vogne. En enkelt Dag blev 7 Skuder tilsagt at føre Ballast til Skibene, og en anden Gang hedder det, at »hans Majestæt lader hugge Sten til Vindeltrapper, skal skibes udi Höganäs Havn og føres hid til Landet. Derfor nu tilsiges at lade did løbe alle Færger, Skuder og store Baade, som saadanne Sten kan føre«. I Aarene 1577—80 kom der fra Norge en Del Skibsmaster, som Helsingoranerne maatte flaade op til Kobenhavn eller Rungsted. Hver Baad kunde kun føre een Mast ad Gangen og fik for 1 Rejse (af Byens Kasse) 1½ Mark. 1577 betaltes der for denne Transport 92 Mk. Gennemgaaende var Byens Udgifter til slige Transporter jævnt stigende til 276 Mk. i 1589; 1582 nævnes det, at Transporten sker med »Færgen og *Borgerbaade*«.

*kongelig
Førsel*

1620 blev »Byens Færgebaad sønderslaget«. Den blev derefter solgt til Borgmester Peder Svendsen. Den sidste Færgebaads Forlis er dog kun den tilfældige Anledning til, at det kommunale Færgesvæsen nu hører op. Den dybere Aarsag hertil er, at Forholdene nu ganske har forandret sig. Oprindeligt kunde man ikke vente, at Borgerne af egen Drift vilde holde saa mange Færgebaade, som behøvedes, for at Byen kunde opfylde sin Forpligtelse til Overførsel. Byen maa derfor bekoste Færgen, ja en Tid giver man endogsaa en Færgemand til Aarsløn et Par Støvler til 2 Mk. og 8 Alen Oksenbryggerst (til 4 Mk.) til en Klædning. Men senere bliver Færgesvæsenet indbringende, Færgemanden kan indtjene en Leje af Fær-

*Færgen
sælges*

gen, og andre gaar ham i Næringen, saa det bliver nødvendigt at paabyde, at Byens Færge skal have første Ret til Fragt. Og da Færgen 1620 bliver ødelagt, finder man det overflødig at anskaffe en anden. Færgemændene og andre Borgere, der holder Baade, kan nu klare det fornødne selv.

Blokhuset føres ud Da Christian IV 1640 skulde have ført det forud (I. 71) omtalte *Blokhus* ud paa Lappegrunden og nedsat det der som en Art Befæstning, arbejdede der indtil 89 Mand med at slæbe det ud, og desuden laa 6 Færger, hver med 4 Mands Besætning, i 2 Dage og 1 Nat rede, ladede med Blaaler, som »blev siden udkast, efter kgl. Majst.'s mundtlige Befaling« (umiddelbart, før Blokhuset anbragtes).

Færgelav 1630 Selv om ikke hele det nævnte Antal var Færgemænd, saa viser dog det, at Borgerskabet uden udenbys Hjælp kan klare dette Arbejde, en mægtig Udvikling fra Forholdene i 1543. Færgemændene danner 1630 et Lav. Og dette maa have været Byens største Lav, thi det fik ikke blot som de andre Lav en Oldermænd, men tillige 4 »Under-Oldermænd«, een for hver Fjerdings.

Færgemændenes Skraa Man ser af den ny »Færgemændenes Skraa«, at Hensigten med dens Udstedelse er at hindre, at nogle »entholder sig«, naar »kgl. Majst.'s og Byens Overførsel skal forrettes«, saa »en Del maa udstaa Tynge, og de, som haver den bedste Næring og Brug, intet udstaar med dennem«. »For den store Uskikkeligheds Skyld, her udi Byen haver været med Kgl. Majst.'s og Byens Rejser, som med Færger eller Baade skulle forrettes«, anholdt Færgemændene da Borgmestre og Raad om Lavsartikler, og de fik dem d. 5. April 1630.

adeliges Forret Ved disse paatager Lavets Medlemmer sig for Byens Regning Kongens og Byens Overførsler til Helsingborg og Kongens Førsel til København. Til Gengæld faar de den Forret, at naar en Færge (en 4 Mands Baad) ligger rede til at afgaa til Helsingborg eller København, da maa ingen anden Baad tage nogen Fragt, før den med kong. Majst. eller Byes Førsel er afsejlet fra Broen, »dog hermed ikke ment fri Folk (d. e. adelige) som vil hastig over«. Heller ikke maa den privilegerede Færgemand »ligge og forsømme kgl. Majst. og Byes« Arbejde (for at samle større Fragt). Og Oldermænden skal, naar Øvrighedens Bud kommer, tilsige Lavsbrødrene *efter Tur* »at gøre Rejse, saa den ene gør lige med den anden«.

Skipperførsel Det fremgaar dog tydeligt, at det slet ikke mere er disse længere Ture, der er Hovedsagen, men derimod de kortere fra Skibene til Byen eller omvendt. Højest karakteristisk er det, at i den Paragraf, hvis Overskrift lyder: »Ingen maa bruge Færgemands Arbejd uden de, som er i Lavet«, nævnes Turene til København og Helsingborg slet ikke. Det hedder blot: »Skal ingen Gæstgiver eller anden, som ikke er i Færgemands Lav, maa holde nogen, som i Land (!) udfø-

rer nogen Skipper eller andet. Den herimod gør, straffes af Øvrigheden med *Halsjernet*«. Her er det, det gælder. Her forudsættes ogsaa at være skarp Konkurrence mellem Lavbrødrene indbyrdes. Derfor skal Oldermændene, »naar Rostokkerøl skal opskibes, *Ølførsel* forordne de, som skal føre i Land, en efter anden, at enhver deraf kan have sin Næring«. »Ingen maa tage flere Fragter, end de kan bestyre«, og »naar en Færgemand staar i Tingning med nogen om en Fragt, da maa ingen anden med *Underfundighed* tage hannem Fragten fra, uden de adskiljes og ikke kan forenes«. Til Medhjælp maa ingen »bruge andre end de, som er i Lavet og gør kongl. Majst.'s og Byens Rejser med«. Heller ikke maa nogen »med Gevalt trænge sig nogen Fragt til«. Den, som »vil *tilvælde sig Fragter* med Skænds Ord eller Slagsmaal og Truen, skal straffes af Øvrigheden«. Og »Fiskerne, som ikke er i Lavet, maa ikke udføre nogen fra Byen til Skibene«. De maa nok sejle Skipperen ind, men »da derfor tage sin Betaling, og *ikke fortøve* hannem at udføre«.

Færgelavets Udvikling i det her omtalte Tidsrum afspejler hele Byens. Saa vel nu i sin Vorden som altid senere var dette Lav en sikker Maalestok for Byens Vækst. Ved Peder Oxes Indførelse af Lastetolden 1567 (I 59—60) blev de passerende Skibe tvungne til at gøre længere Ophold, da Lasten skulde undersøges. Antagelig er det herved, at der skabes Betingelser for den Handel med de opankrede Skibe, som vi i det foregaaende har betegnet som Sundmarkedet, og som blev Grundlaget for alt helsingørsk Erhvervsliv.

ERHVERVSLIV. LAVSMONOPOLER

NÆRINGSLIVETS VILKAAR I LAVSTIDEN

DET ER DE PRIMITIVE Samfærdselsmidler, der er bestemmende for de Former, Næringslivet fik i Lavstiden. Hertil kommer saa de, sammenlignet med Nutiden, smaa Forhold. De Varemængder, der kunde være Tale om at forbruge eller sælge, var i Forhold til Nutidens meget smaa, ikke alene fordi Byerne kun havde faa Indbyggere, men ogsaa fordi Varemængden pr. Indbygger var langt ringere end i vore Dage. I en dansk Provinsby var ved den Tid, vi her skal omtale, saavel Tilbud af Varer som Efterspørgsel ringe, og Omsætningen havde et efter de lokale Vilkaar nøje tilpasset, beskedent Omfang. Hver By med sit Opland dannede et eget Felt, indenfor hvilket Omsætningen ikke i nævne-

*lille
Omsætnings-
felt*

værdig Grad paavirkedes udefra af Tilførsel eller Opkøb. Byen rummede netop saa mange Bagere og Slagtere, Skræddere og Skomagere, som den havde Brug for, og den søgtes af saa mange Sognes Bønder, at den fik fornøden Tilførsel af Levnedsmidler. Saaledes var den Ordning, der tilstræbtes, og som Forholdene ikke tillod synderlig Afvigelse fra.

Det var under slige rolige Forhold en Begivenhed, som rygtedes, naar en rejsende Handelsmand gæstede Byen. I Helsingør træffer vi baade i det 16. og 17. Aarhundrede Købmanden, der selv gaar om Bord paa Skuden og følger med sin Vare for selv at sælge den i fremmed Land. Transporten var besværlig og dyr, og Risikoen stor under Vejs, men forløb alt vel, stod Fortjenesten utvivlsomt i Forhold hertil.

*den færende
Kræmmer*

Som Markedet er Begyndelsen til Byen, saaledes er den færende Kræmmer Forløberen for den bosiddende Købmand. Og for de sjældnere Varers Vedkommende, af hvilke der kun var ringe og ujævnt Forbrug, gør han Fyldest langt op i Tiden. Vi træffer ham f. Eks. som den vandrende *Bogsælger*, der konkurrerer med den stedlige Bogbinder, og som *Bissekræmmeren*, der møder op med sin Kramkiste.

*ringe Vare-
mængde*

Hvad der falder meget i Øjnene ved Sammenligning med vor Tids Forhold, er den langt ringere *Varemængde*, Samfundet havde til Fordeling. Kongen kunde ikke holde et Prinsessebryllup eller et Barselgilde uden at laane Tinfade, Glas, Dækketøj og Sengeklæder af Helsingørs Borgere. Byens fornemme Folk, der holdt Gilder paa Raadhuset, laante Byens Tin. Det kunde ofte hænde, at Tømmer eller Mursten til Byens offentlige Bygninger maatte laanes hos en eller anden Borger, der tilfældig besad et lille Forraad. 1589 maatte man endogsaa sende en Karl til Landskrona for at købe 900 Mursten, som »var ikke her til Fangs at bekomme«.

*sjældne
Varer
udenfor
Reglerne*

I vore Dage vil man saa nogenlunde kunne købe hvadsomhelst og naarsomhelst. Dengang var Forholdet anderledes. Sjældnere og vanskeligere erholdelige Varer var derfor i Praksis udenfor alle Omsætningsregler, da man maatte købe dem hos den, der tilfældig laa inde med noget. Det kunde derfor forekomme, at Helsingørs Kæmner købte en Laas til Byens Fængsel hos en Hattemager, eller at Kongen købte engelsk Klæde til at betække Lundehaves Bænkehynder med af en Landsknægt paa Kronborg. Paa Byens Torv havde de færende Kræmmere deres Plads. Her kunde de leje en Bod for nogle Dage og holde deres Varer fal, til Byen var bleven forsynet.

*Kræmmere i
Torveboderne*

1579 stod saaledes i Helsingørs Torveboder Henrich Flynnni, Gert v. Deventers Tjener, i 14 Dage med »Kramgods«, Jørgen Karchhoff, Jesper de Suartz's Tjener, i 3 Dage med »Isenkram«.

Jens Hansen, Kandestøber af København, »med hans Tin«, Henrich Warne v. Brunsvig, Evert Sybesen af København og Henrich Hybens v. Maastricht hver 3—8 Dage med »Messingkram« eller »Messingværk« og Johan Dallemen af Maastricht i 3 Uger med Filthatte og hvid Traad. Endvidere »udstod Jørgen Møllers Tjener med Peberkage at sælge«, og en af Byens egne Borgere, Poul Thiesen, havde ligeledes lejet en af Torveboderne, hvor han »havde udstaaet 3 Maaneder med Filthatte«. Han var ellers Apoteker. Om den helsingørske Købmand Morten Piper oplyses 1618, at han »haver vandret i Smaalands med sine Kranvarer«.

Det kan tilføjes, at Sjakren med alle Slags Varer Mand og Mand *Sjakren* imellem var ganske almindelig, navnlig med Værktøj, Køkkenredskaber, Klædningsstykker og lignende Brugsgenstande, hvis Værdi dengang var forholdsvis større og langt varigere end nu. Oplysende er det saaledes at se, hvad der stjæles og falbydes. Ting som en Kniv, en Økse, en Trøje, et Skørt, et Tørklæde, en Særk eller en Barneble stjæles ofte ikke til Brug, men til Salg. Ja, det hænder, at en Pige under sin Madmoders Bortrejse sprætter en Dyne op for at kunne udtage og sælge en Del af Fjerene.

Det var den farende Kræmmers Fordel, at han handlede med Ting, som almindeligvis kun nu og da var at faa til Købs. Ved at drage om fra Sted til Sted kunde han oven i Købet altid slaa sig ned, hvor der netop var Vareknaphed. Og den rige Kræmmer var den, der forstod at hente sjældne Varer langvejsfra. I Hans Christensen Sthens Skuespil »Kortvending«, utvivlsomt et af dem, han lod sine Disciple opføre i Helsingør, lader han den velhavende Kræmmer prale med følgende Ord:

*Kræmmeren
i »Kort-
vending«*

»En Kramkiste førte jeg fra Holland i Aar;
Vidste nogen, hvad den mig staar,
Det hellig Kors skulde han for sig gøre,
At nogen formaa'de sligt Gods at føre.
De Varer er ikke udi Portugal,
Jeg haver ej i min Krambod fal.
Jeg haver mine Købmænd udi Tyrki,
Til Florens og til Venedig,
Til Andorf (d. e. Antwerpen) og til Amsterdam,
Der henter jeg mit Gods og Kram.
Fløjel, Bliant og Gyldenstykke,
Sligt haver jeg nok med anden Smykke;
Ædle Stene og skønne Guldringe,
De kunne mig Penninge sammen bringe.
Finans kan jeg og bruge dertil.
For Almues Folk, inaar jeg vil:

Spansk Messing for Guld jeg sælge kan,
 Dermed bedrager jeg mangen Mand,
 Besynderlig Piger og unge Kvinder,
 Der saadan Smykke haver kær udi Sinde.
 Dennem kan jeg sætte Brillen uppaa,
 At de vide aldrig, hvad de faa.
 De Penninge, jeg fører ud af hvert Land,
 Den Sum hun noget drage kan.«

Handel med Livsfor-nødenheder Kræmmeren er Tidens Indrømmelse til Frihandelen, en Rest fra Fortiden, et Undtagelsesfænomen, som indenfor Lavstidens Erhvervsliv kun var tænkeligt, fordi der her kun var Tale om Luksusvarer og Smaating, som ikke var uundværlige.

For Livets daglige Fornødenheder var en anden Ordning nødvendig. Her gjaldt det først og fremmest om at hindre, at Befolkningen kom til at lide Mangel. Man overdrog derfor Forsyningen til et Lav, en Sammenslutning af et bestemt Fags Udøvere. Disse fik Eneret paa deres Virksomhed og maatte saa til Gengæld forpligte sig til at holde Byen forsynet med Varer i tilstrækkelig Mængde, af god Kvalitet og til rimelige — eller som det dengang hed, — billige Priser. Bagerne paatog sig f. Eks. at skaffe Brød, Skomagerne at skaffe Støvler. Magistraten — undertiden i Forening med Lavets Oldermænd — undersøgte Varernes Godhed og fastsatte Prisen. Til Gengæld havde Bagerlavets og Skomagerlavets Medlemmer Eneret til deres Haandværk og til at sælge deres Varer saavel hjemme »paa deres Vindue« som fra deres Torvebod. Paa Markedsdage stod det dog enhver frit for at handle; og Lavets Eneret lempedes som oftest en Smule overfor Fagets fattigste Udøvere. Man saa gennem Fingre med, at »Skoflikkere« ernærede sig ved deres Hænders Arbejde, og en Del fattige Kvinder havde Lov til at bage Grovbrød, naar de blot ikke forhandlede det paa Torvet. »Ingen maa holde Brød fal paa Torvet uden Bagerne«, hedder det. »De, som ellers bage«, skal holde det paa deres Vindue«, og maa ikke »holde det fal over Vinduesstenen«. Kommer de trods Forbud paa Torvet, »skal Bytjenerne tage Brødet fra dem og give det til Helliggejsthuses Folk«, d. e. de fattige i Hospitalet.

ringe Tilpasnings-evne Saaledes var i Hovedtrækkene Omsætningsvilkaarene i Lavstiden, det var de Hovedlinier, man allerede sporer i Erik af Pommerns Købstadordning 1422 og i Helsingørs Privilegium 1426, og som først helt opgives 1857. Det var saavel Statens som Byøvrighedens Maal at ordne Erhvervslivet saaledes, at Produktion og Tilførsel udefra nogenlunde kom til at svare til Forbruget. Med Datidens Samfærdselsmidler, til Lands ad daarlige Veje, til Søs

truet af Sørøvere og uden Søfartens nuværende Hjælpemidler, havde Samfundet kun ringe Tilpasningsevne overfor et vekslende Forbrug og ydede kun ringe Sikkerhed for en ensartet Tilførsel. Det ringe Tilbud og de smaa Forhold, hvorunder Omsætningen foregik i danske Provinsbyer, rummede endogsaa altid den store Fare, at en enkelt velhavende Købmand kunde opkøbe Hovedparten af Stedets Beholdning af en bestemt Vare og derefter forlange for denne, hvad han vilde. Øvrighedens regulerende Indgriben var derfor ganske nødvendig baade for at værne Befolkningen mod ublu Priser, slette Varer eller ligefrem Varemangel og for at hindre, at Købmænd og Haandværkere under en Overproduktion forarmedes, saa de ikke duede som Skatteydere.

Den første Betingelse for, at Handelen kunde reguleres, var imidlertid, at den kunde ske under Kontrol. Den skulde derfor foregaa indenfor Byens Grænser, hvor Kontrol var mulig, helst paa Byens Torv, hvor der var særligt Tilsyn, helst ikke ude paa Sundet eller paa Landevejen uden for Byen. *Kontrol*

Det gælder imidlertid om de Forordninger, der udstedtes for at regulere Handel og Haandværk, som om alle Datidens Forordninger, at der i Almindelighed var langt fra Udstedelsen til Gennemførelsen. Og ganske særligt maa det her erindres, at der var megen Forskel paa Handelslivet i en stille dansk Provinsby, der kun havde den ringe Forbindelse med sine Omgivelser, der saa at sige var Forudsætningen for hele Lavsordningen, og i en By som Helsingør, der stod i den livligste Forbindelse med Omverdenen. Ligeledes var der stor Forskel paa stille Aar efter Krigs- og Pesttider og Opgangsaar under Frederik II eller Blomstringstid under Christian IV, hvor Livet pulserede saa stærkt, at intet Reglement lod sig overholde. Og endelig maa det for Helsingør mindes, at her altid var en stille Tid fra November til Marts og et livligt Ryk-ind i Sommermaanederne, da man ikke alene skulde sørge for Byens Forsyning, men ogsaa for de passerende Skibes.

LEVNEDSMIDDEFORSYNINGEN

INGEN Del af det helsingørske Erhvervsliv naaede et saadant Omfang og blev af saadan Betydning for Byens Borgere som Handelen med Levnedsmidler. Det skal derfor forsøges at give et lille Uddrag af, hvad de bevarede Kilder oplyser om denne Virksomhed.

Fra meget gammel Tid har Byen haft sit Slagterlav og Bagerlav. Derimod dannede Fiskerne vistnok ikke nogensinde Lav. For *Bagerlavet* er der bevaret en Lavsskraa af 1559, den ældste helsingørske, vi kender. Den er udstedt af Byens 2 Borgmestre og *Bagerlav*

6 Raadmænd i Forening med Byfogden i Anledning af Bagermestrenes, »deres alvorlig Bøn og Begæring«. Der var dengang kun 6 Mestre, siden steg Antallet, og 1646 blev det ved kgl. aabent Brev fastsat til 16. I Aaret 1629 fik Lavet en ny Skraa, der er af omtrent samme Indhold, hvad selve Omsætningsreglerne angaar, men dog lidt mere udførlig. Det fremgaar af dem begge, at Bagerne skal have Eneret paa Haandværket. *Andre Haandværkere* maa ikke bage Brød at sælge, men skal ernære sig af deres eget Haandværk. *Herbergererne* maa bage *Ankerstokke* til deres Behov, men »ikke holde Bagersvende, Piger eller Kvinder at bage«. »*Andre fattige Folk*, Borgere, besynderlig de, som ingen Haandværk bruger, og de, som ellers ringe Brug og Næring haver, desligeste fattige Enker«, maa »bage groft Brød at sælge, dog *ikke dermed husesere*, men holde det fal udi deres Huse og paa deres Vinduer og paa Torvet«. *Helsingborgs Bagere* og Borgere »være det frit for at føre Brød hid« at sælge paa Torvet, men det skal være godt Brød, og hvad de »ikke sælger, skal de *tage med sig igen* og ikke oplægge at udsælge nogen til Forprang«.

*Her-
bergererne*

*tre Slags
Brød*

Hvis der *en hel Dag ikke er Brød at faa* til Købs, skal alle Bagerne hver bøde efter Kong Eriks Ordinans 2 Mark. 1639 er Beløbet forandret til 5 Daler*). Hver Bager skal have fal tre Slags Brød: *Hvedebrød, Skonroggen og Rugbrød*. Den, som sig »fortrykker og ikke holde vil«, skal miste sit Embede. Brødet skal være ustraffeligt bagt i alle Maader og af umænget Korn. Den, som mænger Byg eller Havre blandt Hvede eller Rug, skal have sit Embede forbrudt.

Følles Køb

Hvis der bydes nogen Lavsbroder »Korn fal, som føres til Skibs«, eller om han »fanger Budskab om udenbys Korn at ville købe«, skal han straks tilsige Oldermænden, som skal købe paa alle Brødres Vegne. Hvis han selv »farer hen og køber, Oldermænd og Lavsbrødre utilsagt«, skal han bøde 1 Gylden til Lavet og 4 Sk. til de husarme.

*Prisen
udregnes*

Prisen paa Brødet fastsattes 1559 af Øvrigheden efter meget omhyggelige Forundersøgelser. Man gav tre Bagere hver en Skæppe Korn at bage udi Brød. Der gøres omhyggelig Rede for, hvormange Lod Mel og Klid der kommer af Skæppen, og hvormange Brød, samt hvad disse Brød skal sælges for, naar der regnes, hvad Kornet har kostet, og det at »tørres, males og bages, med hvis Omkost der kunde gøres paa for Husleje, Svendeleje, Skat, Tyng, Kost og Tæring«.

Derefter fastsættes Prisen saaledes:

*) Det fremgaar af Udregningen, at *Skonroggen* er et Brød af sigtet Rugmel (Roggen = Rug). *Skon-* betyder utvivlsomt her *Skaane*. Der tales ogsaa om »en *Hvedeskonning*« paa 7 Lod og »en *Skonning* af Rug« paa 13 Lod (Th. 9-5-1593). Smlgn. Ordet *Skonfarsejl*, Storsejlet paa en Smakke, antagelig = Skaanefarersejl.

Naar en Skæppe Hvede gælder 20 Skilling danske, da skal *en Wegge paa en Blaffert* veje $5\frac{1}{2}$ Lod.

Gaar Hvedeprisen ned til 18, 16 eller 14 Skilling, skal en Wegge paa en Blaffert veje henholdsvis 6, 7 og $7\frac{1}{2}$ Lod. Naar Hvedeprisen gaar ned til 12 Skilling, sættes Prisen paa *en Wegge til en Penning*, og Weggen skal saa veje 4 Lod. Gaar Hvedeprisen ned til 10, 8, 6 eller 4 Sk., skal en Wegge til en Penning veje henholdsvis 5, $5\frac{1}{2}$, $6\frac{1}{2}$, 8 Lod.

Paa lignende Maade fastsættes der for Skonroggen og Grovbrød en Skala, hvorefter Brødet gøres større, naar Kornet bliver billigere, og mindre, naar det bliver dyrere, medens Prisen paa Brødet bliver uforandret.

I Kæmnerregnskaberne finder man af og til Udgift til Brød, *Kontrolkøb* som er købt hos Bagerne for at undersøge, om det var fuldvægtigt og godt. Som oftest var der Klage.

1572 blev Bagerne advaret. Brødet var »ikke nær saa vægtigt, som det burde, ej heller vel baget og med faret«, men »meget imod den Ordning og Skik, som er gjort«, 1574 var Brødet atter »ganske ulovligt«. Bagerne mente, *for ringe Vægt* det var ligesaa godt som i København, Malmø og Landskrona. Og Borgmester Fr. Lejel vil da »bestille hid af samme Brød til næste Ting«. Saaledes lyder Klagerne ustandselig.

1575 mistede Bagerne alt deres Brød, »for det fandtes ulovligt baget«; men overfør en fattig Bagerenke formildedes Raadet dog og erstattede hende »for Guds Skyld og hendes Armod« Brødet med 11 Skilling. 1577 vejede Brødet *ulovligt bagt* atter for lidt og var ikke godt bagt, og det blev denne Gang helt forbudt Bagerne at bage indtil videre Besked. Der gaar næppe noget Aar, uden at der klages over Bagerne, og undertiden straffes de med Bøder, men alle Midler synes frugtesløse.

Til at føre Tilsyn med Bagerlavets Forhold var der valgt et Medlem af Raadet, der som *Bisidder* var til Stede ved Lavets Møder. 1592 døde den daværende Bisidder, Raadmand *Niels Barfod*, og da der fandtes »megen Uskikkelighed« hos Lavet, udnævntes i hans Sted Raadmand *Anders Hess*, og Bagerne formanedes til at være ham lydige, hvis de ikke vil straffes efter Byens Ret. 1597 udnævntes der 4 og 1608 endogsaa 8 Borgere til at føre *Tilsynsnavn* Tilsyn med Bagerne, dels undersøge, om de laa inde med tilstrækkeligt Forraad af Korn og Mel, og dels (1608) to Gange om Ugen prøve og veje Brødet. Hvis der fandtes Mangler, skulde alt Brødet føres paa Raadhuset og uddeles til de fattige.

Bagerhaandværket maa have været indbringende, thi der var *Indpas* mange, som havde Lyst til at drive det. 1573 klager Bagerne »at være nu begyndt af *Skomagere og andet Haandværksfolk saa vel som af mange andre* blandt menige Borgere at bage Grovbrød, og (de) ikke eneste holde det fal paa deres Vindue dagligen, men

om Torvedage *lade deres Tyende sidde med Brød neder paa Gaden udi Kurve*«. 1600 klager Bagerne paany. Lavsbrødrene vil nok samtykke, at »Enker og andre fattige Folk« maa bage, men de angiver desuden 5 Borgere, som maa love at ophøre med deres Bageri. Til Gengæld paamindes Bagerne, at »efter(di) de stander saa haardt paa deres Skraa«, saa maa de ogsaa holde rigtig Vægt paa Brødet. Saaledes gik Kampen mellem Byen og dens Bagere uden Ophør.

Vi skal nu se, hvorledes Vilkaarene var for Slagterne. Vi kender ikke nogen særlig Lavsskraa for Slagterne før Christian V.s, men af Tingbøgerne ser man, at de ligesom Bagerne maatte finde sig i, at fattige Kvinder gik dem lidt i Næringen, idet de fik Lov at slagte og »*udhugge*« Lam.

Det var vistnok dette Udtryk, der havde givet dem deres Navn, *Hugisker* (Høkersker), der allerede da ogsaa blev brugt om andre Torvekvinder og i det hele taget om ulovlige kvindelige Opkøbere.

Som et Eksempel kan nævnes Charine Las Kældersvends, der 1573 »beklagede sin store Armod med Hunger og Nød, som hende og hendes smaa uopfødte Børn overgaa, hvilken hendes Nød og er udi Sandhed vitterlig. Da anset hendes Fattigdom og Trang, er hende samtykt og givet Forlov med menige Borgeres Samtykke og Bevilling, at hun maa hver Dag i Ugen slagte et Lam og ikke mere, dog om Lørdagen skal hun ikke købe eller komme til Vognene, som forbudt er. Men ellers om Ugen at hjælpe sig, som sagt er.«

For at faa et Indblik i Slagternes Forhold vælger vi Aarene 1571—75, da et Pund Oksesteg (Nødkød eller Gropenbrad) ikke maatte koste mere end 2 Album og en Lammefjerding 4 Sk., medens Slagterne nødig vilde sælge under henholdsvis 4 Album og 5—6 Sk., da de kunde faa solgt alt, hvad de havde, til fremmede Søfolk.

Hvad hjalp det, at Raadet fastsatte billige Priser, naar der saa intet Kød blev holdt fal, fordi Slagterlavet mente, at Prisen var for lav. Der gik mange Rygter om Slagterne, og Mandag før Bartholomæi Dag d. 24. August 1571 blev de opkaldt paa Tinge til Forhør.

Peder Bysvend, Slagter, vidnede om »*Slagternes Forbund*«. Han havde hørt, »at Slagterne havde dennem forbundet, at hvilken af dennem først slagter og bær Gropenbrad paa Torvet at sælge Pundet for 2 Album, den skulde give en Tønde Rostokkerøl i Lavet«.

Svend Brolægger havde hørt, at Christoffer Slagter, da han fik at vide, at Prisen var sat til 2 Alb., havde »*svoret ved Guds 3 Mænd, at han skulde ikke saa slagte*«.

Mads Krogemager, Slagter, bekendte, at »han med alle Slagterne var forsamlet til Hans Kock's Slagters at raadslaa om den Paalæg at sælge Pund ferskt Nødekød for 2 Alb., om de kunde blive dermed ved uden deres Skade. Og efter deres Beregning tykte ikke at kunne det saa lidt sælge. Da blandt

*zünftig
Paavirkning*

anden deres Tale svared Hans Slagter, at hvis nogen gjorde mod saadan deres Forhandling, og (det) skete i Tyskland, da kunde det vel gælde en Tønde Rostokkerøl. Og Mads Krogemager sagde haardt, at der skete ingen endelig Beslutning eller Samtykke derpaa, nogen at skulle saa bøde.

Henrik Mogensen, Borgmester, »gav da tilkende, alle Slagterne at skulle være herudi fortænkt — saa mange (som) ved have taget Slagter at være og befindes at være i dette Samtykke og Forbund«, thi »*hvis saadant findes bevisligt, da vil det gælde deres Ære og Pendinge ved højeste Faldsmaal*«.

Man fratog derefter Slagterne Eneretten til Haandværket. Alle og enhver fik Lov at slagte og sælge Kød, dog et Pund Nødekød ikke dyrere end 2 Alb., men Hugisker ikke mere end et Lam om Dagen. Alle skal bære Kødet paa Torvet at sælge (d. e. de maa ikke hugge det ud hjemme og stikke de bedste Stykker til Side at sælge til Skibene og sende det daarligste til Torvet). Og ingen maa bære noget Kød hemmeligt (d. e. tildækket med et Klæde). Det skal bæres aabenlyst, saa enhver kan se, hvad der købes og sælges, og navnlig kontrollere, at ingen køber op til at sælge til andre.

Det varede ikke længere end til Maj det følgende Aar, før menige Mand paa Tinge beklaget, at »undertiden intet fersk Kød er hos Slagterne at bekomme. Og nu at maa give for en liden sulten Lammefjerdning 5 eller 6 Skilling.«

Paany vedtog Borgmester og Raad med menige Borgere, at enhver herefter maa »bruge Slagteri, som han kan afstedkomme«. Dog bedste Lammefjerdninger 4 Sk. i det dyreste, og al Handel at ske »inden rette Torvemærke«. Overtrædere skal miste deres Vare og straffes i Halsjærnet og »paa deres Pendinge«.

Den 21. Aug. 1572 vedtager man at sætte Prisen paa Nødkød op til 1 Sk. (= 3 Alb.), medens en Lammefjerdning stadig skal sælges for 4 Sk. »Vil og nogen ikke saa sælge, da den som vil købe at maa lægge 4 Sk. (til) den, som sælger, og være dermed betalt, hvad saa den anden siger«.

Sælgetvang

Allerede næste Foraar klager Slagterne, at de ikke kan sælge Oksekød for 1 Sk. Pundet, og det bevilges dem at tage 4 Alb. Samtidig advares de om »at holde fersk Mad fal«, da »menig Mand ikke kan bekomme ferskt til Købs, synderlig de, som holde Gæsteri etc.«.

Der vælges nu 16 Mand til at affatte nogle Bestemmelser om Torvehandelen, hvori det bl. a. blev afsagt om Slagterne, at »der som nogen af Slagterne sig undholder og vil ikke slagte, og det befindes, han haver ikke slagtet eller holdet Kød fal en Uge igennem«, han skal bøde 10 Mk. til Kongen og 10 til Byen. Lammefjer-

Slagletvang

dingerne skal gælde 4 Sk. indtil St. Hansdag, derefter »5 og ikke mere«. Saalænge Slagterne holder denne Vedtægt, »og de den ikke opsige«, maa ingen andre bruge Slagteri.

*Byfogden
syner Kød*

Næste Aar — 1574 vilde Slagterne atter have Prisen op. »Herom blev saa samtykt, at alt det Kød, de herefter slagte, skulde de intet sælge af eller udhugge, hverken til fremmede eller udi andre Maader, før de lade *Claus Nielsen (Byfoged) det se*«. Han bestemmer derefter Prisen. »Sammeledes at skulle bære alt Kød til Torvet, før deraf noget sælges«. I modsat Fald er Varen forbrudt til de fattige.

»Meneder«

Endvidere, hvis nogen Slagter, »naar han haver noget Kød, som godt og fedt er, at han deriblandt forskyder og *indmænger sultet og mavert Kød, som ikke kan ellers sælges, da skal han være derfor en Meneder og straffes derfor som en Meneder*«.

Herpaa gjorde to paa Tinge tilstedeværende Slagtere deres Ed, »og de andre at skulle i lige Maade sværge, som slagte ville. Item skal ingen af Slagterne *udhugge Kød hjemme*, men altid bære til Torvet. Item *ikke heller at sælge til fremmede udi hele Fjerdinger*, men for dennem at *udhugge ligesom for andre*«.

De sidste Linier røber, hvor Vanskeligheden ligger. Slagterne har i de fremmede søfarende, overfor hvem de selv kunde sætte Prisen, en mere indbringende Kundekreds end Byens Borgere.

*Stort
Fiskekøb*

Foruden Brød og Kød spiller ogsaa *Fisk* en betydelig Rolle som Næringsmiddel for den helsingørske Befolkning. Det ser man bl. a. af et Regnskab over Udgifterne til Byggeforetagender ved St. Olai Kirke 1557—61, hvor der forekommer følgende karakteristiske Udgiftsposter, antagelig til Bygningshaandværkernes Underholdning:

3 Læs 3 Ol Sild à 4 Sk. Olen	25 Mk.
1 Læs 7 Ol Sild à 4 Sk. Olen	9 Mk. 4 Sk.
Bødkeren for 8 Tdr., han bandt til samme Sild	4 Sk. 2 Alb.
Dennem, som gældede samme Sild, og for hun blev lagt og for deres Mad og Øl	26 Sk.
Peder Bødker for samme Sild at sla sammen	5 Sk.
Item kom til samme Sild 2 Tdr. Salt	9 Mk.

Vi har tidligere (I. 31, 32) omtalt Sildefiskeriet og Fiskebænkene paa Torvet og skal da her blot anføre et Par Træk, der viser Kampen for at undgaa Opkøb og Fordyrelse af Fisken.

*Fisk
skal sælges
paa Torvet*

Allerede 1559 træffer man den Bestemmelse, at Fiskerne skal sælge deres Fisk paa Torvet, førend de maa sælge nogen fremmed deraf. De havde mere Lyst til at sælge den ved Stranden til fremmede. Til Borgerne maa de dog undertiden sælge ved Stranden, men ikke til de fremmede. 1589 forbydes det ogsaa at sælge

Tørfisk paa Gaden. Det maa antagelig være denne Vare, der handles af 2 »Fiskeblødere«, der senere havde Bod paa Torvet.

1628 gaar man et Skridt videre, idet man forbyder at sælge »Sild eller Fisk af Skibene her for Byen — straks i deres Skuder at indtage og andensteds at hedenføre«. Slige Varer skal »først i Land føres, vrages og fortoldes« og »siden enhver det at købe og føre, hvorhen de ville«. »Dog hvem, som nogen stor Parti køber«, skal lade »de af Borgerskabet, som det begærer«, faa »en halv eller hel Tønde til Husholdning«. Der var ved den Tid ansat en særlig »Fiskevrager«, hvis Bestilling var at sætte Prisen paa eller eventuelt vrage »salt Fisk, Torsk, Sild og andre Fedevarer paa Skibsbroen«.

»først i
Land føres«

Med Tilførsel af *Landbrugsprodukter* var Helsingør uheldigt stillet med sit ringe Opland, men Regeringen havde bødet derpaa ved at udstrække dette i Vest ud til Hundested og mod Syd til Karlebo, Lyngø og Clausterud Sogne, hvilke sidstnævnte 1547 fik Ordre til »at gøre dennem Tilførsel med Korn og andre Varer og der holde deres Torvedag etc.«, — »hvilket de dog ikke gøre«, hedder det nogle Aar senere.

Tilførsel fra
Omegnen

For yderligere at skaffe Helsingør Tilførsel havde *Christoffer af Bajern* 1441 givet den Ret til, efterdi dens Borgere »have ej selv Torv«, at »købe Korn og ædende Varer til deres Behov i andre vore Købstæder og Land fri uden Told, undtagen vore Fiskelejer«.*) Dette Privilegium benyttede Helsingoranerne i det 16de Aarhundrede bl. a. til at gøre *Opkøb i Helsingborg*, der dengang i Forhold til Helsingør var en lille By, men med et stort og rigt Opland. 1541 klager Helsingborgs Borgere over dette Indgreb i deres Næring, og Sagen kom for Kongens Retterting, hvor den blev afgjort saaledes, at Helsingoranerne beholdt deres Ret til i Helsingborg at gøre Indkøb direkte hos Bønderne, ligesom hjemme i deres egen By, hvorimod Helsingborgerne fik samme Ret i Helsingør. Der var derfor altid paa Helsingørs Torv en halv Snes Boder for Helsingborgs Slagtere, ligesom ogsaa Helsingborgs Bagere, som nævnt, havde Ret til at sælge Brød her.

Opkøb i
Helsingborg

Antagelig er det ogsaa i Følge ovennævnte Kong Christoffers Privilegium, at Helsingørs Borgere opkøber Varer ved *Isefjord* og ved *Limfjorden*. For Isefjordshandelen erhvervede de et særligt Privilegium 1566 og for Limfjordens Vedkommende anerkendtes deres Rettigheder 1631.

ved
Isefjorden
og
Limfjorden

Naar det stadig hedder, at Helsingør »ikke har noget Torv« eller dog »ikke noget ret Akseltorv«, saa kan dette kun betyde,

*) Naar Fiskelejerne undtages, er det utvivlsomt, fordi her i Fisketiden var en saadan Tilstrømning af Mennesker, at man ikke kunde undvære Levnedsmidler. Til Fiskelejerne regnes i Erik af Pommerns Privilegium for Helsingør 1426: Skanør, Falsterbo, Malmø og Dragør, hvortil ved nævnte Privilegium føjedes Helsingør.

Torvehandel at Byens Tilførsel til Torvet var utilstrækkelig paa Grund af det lille Opland. I Virkeligheden gik netop Torvehandelen her livligere end i nogen anden dansk Provinsby, og Torvedagen her var i langt højere Grad end andetsteds en spændende Kamp mellem Købere og Sælgere, som ved at omgaa alle Torveregler søgte at komme direkte i Forbindelse med hinanden, og de af Byøvrigheden ansatte Tilsynsmænd, der skulde hindre dem heri.

Paa *Torvet* foregik Handelen saavel paa Markedsdage og Torvedage som paa andre almindelige Dage. Der maatte endogsaa handles om Søndagen, dog ikke under Gudstjenesten, men mellem begge Gudstjenester. Men medens Handel var aldeles fri paa Markedsdage, var den mest bunden paa Torvedagene, der var bestemt til at skaffe Bybefolkningen Lejlighed til at forsyne sig med de Varer, de havde Brug for (først og fremmest Fødemidler) ved direkte Køb uden Mellemlhandlere.

Paa almindelige Dage lempedes de strenge Regler noget af Hensyn til fattige. Derimod var Omløben med og Falbyden af Varer forbudt, ikke alene i Byen, men ogsaa ude paa Landet (Landprang).

ulovligt Køb Gang paa Gang viser det sig, hvor vanskeligt det var at faa de gældende Regler overholdt. 1571 klages der saaledes over dem, der ikke overholder »den Skik, som tilforn er gjort«, men »udgaa og gøre ulovligt Køb uden Byen« og »rive af Vogne og Slæder, hvis Vare fal kommer, førend de komme dermed inden rette Torvesteder«. Det er især »Hugisker og andet saadant Folk, som Byen haver ingen Hjælp udaf udi Tynge eller andre Maader«. Og »hvad de saaledes kunne oprive, udsælge de igen til Forprang i det allerdyreste, Herbergerere og andre Borgere til stor Besværing, som af dem skal købe«. »Og endog saadant haver været ofte forbudet til Tinge og lagt Straf derhos, holdes det dog ikke ved Magt, hvilket og menige Mand, nu til Stede, gav Klage over, begærendes, at Borgmestre, Raad og Byfoged vilde tilhjelpe at kunne findes Raad og Middel, at saadant kunde afskaffes og raades Bod paa.« Der udnævntes da 24 Borgere til »derom at beraadslaa« og fastsætte »en børlige Straf«. Disse vedtog da: »At ingen Kvinder, som kaldes Hugisker eller andre, som købe ind til Forprang, skal maa komme til Bøndervognene om Torvedag enten indenfor eller udenfor Torvestederne. Hvo herimod findes hos Bøndervognene eller at købsla, skal bøde mod Konningen 10 Mark og til Byen 10 Mk., og de Varer, som købes, være forbrudt. Men paa andre Dage i Ugen maa de købe skelligt, dog ingen andensteds end indenfor Torvestederne ved samme Straf«.

»Sammeledes, hvilken Borger eller anden, hvo det er, som findes med at gaa uden Byen og hemmelig fortinger nogen Vare, og kan skelligt bevises over«.

»Eller om nogen kommer følgende med Bønder, som haver Vare fal, og

under et Skin holder, som han ikke vil købe, før han indkommer paa Torvet, give de samme Bøder«.

»Hvo som og køber uden de rette Torvesteder for sin Dør eller andensteds, skal være falden under de samme Bøder, som forskrevet staar«.

»Item findes og nogen, som ser saadant med en anden, og det døl og fortier i nogen Maade, skal han give ligesaadan Bøder«.

Denne Ordning vedtoges af menige Mænd paa Tinge og endvidere blev »nu paasagt og berammet at skulle tilskikkes 4 Borgere af alle 4 Fjerdinger«, som skulde »skiftes 4 en Lørdag og 4 en anden at gaa, 2 ved Svingelen paa Stengaden og 2 mod Bjerget og de Gader derhos, og have flittig Indseendt, at ingen køber andensteds, end som nu er sagt. Og hver Lørdag at vogte paa fra Kl. 5 eller 6 til 12. Og Tjenerne skulde efter Registre paa Mandtal tage Vare samme 4 Mænd altid at tilsige Fredagen om Middag at vare paa om næste Morgen, og hvilken ikke er til Stede at bestille sin Nabo for sig, saa der vares uden Forsømmelse«.

Tilsynsnævn

Allerede 1573 er der paany alvorlig Klage over den helsingørske Torvehandel. Folk, som bor udenfor Torvestederne, køber og handler med Bønderne ved deres Døre, og »naar andre ser, der sankes Vogne nedenfor, kommer de og dertil at ville købe«. Trods »al den Skik og Politi, som forgangen Aar er gjort«, er der stadig »en Hob Kvinder, Hugisker og andre saadanne«, der »rive af Bøndervognene Lam, Høns og andre Vare« og »ikke aleneste købe ulovlige her i Byen uden rette Torvesteder, men udløbe uden Byen og ligge i Veje for Bønderne, og der prange og købe med dennem. Og siden sælge her igen saa dyrt, de selv ville, Lammefjerdinger for 6 Sk, etc.« (Taksten var 4 Sk.).

Hugisker

Det blev da paany fastslaaet, at ingen »Mænd, Kvinder eller Piger« maatte Torvedage eller andre Dage købe uden rette Torvesteder eller uden Byen. Kun Slagterne maa »fare ud paa Bygden og købe med Bønderne«. »Alle Kvinder, Piger og saadant Folk skulde holde dennem fra Bøndervognene, saavel Borgersker som andre«. Mændene skal altsaa gøre Indkøb, antagelig for Kontrollens Skyld. »Men hvilken Borger eller Enke, som vil købe til sit Huses Behov«, — »det være tilladt«. Straffen for Overtrædelser sattes til 10 Mk. til Kongen og 10 til Byen.

Ogsaa udenfor Torve- og Markedsdage var det vistnok ikke usædvanligt at træffe en handlende, der som de før omtalte (II. 210) udstod paa Torvet med sit Kram, eller en Bonde, der falbød sine Varer.

»Item haver jeg købt paa Gaden af Bøndervogne 9 Læs Ved« til Skorstenene paa Raadhuset, skriver Kæmneren 1582, og et Par Aar før maatte Hospitalsforstanderen »købe Ved paa Gaden

Køb paa Gaden

at bruge«, ligesom han kort forud havde købt 9 Skp. Humle »af en svensk Mand, som var kommen til Marked«. Selv Byens offentlige Institutioner deltog med deres Indkøb i den almindelige Smaahandel fra Vogn eller Torvebod.

Markeder Af *Markederne* var vistnok Hellig Trefoldigheds Markedet det betydeligste. Det stammer fra Christian III, der 1547 bestemte, at »efterdi Helsingør ligger paa Strandbakken, og der er ingen Torvedag udi Byen hver Uge som udi andre vore Købstæder«, skulde der »aarligen staa et Marked udi fornævnte Helsingør, hvilket som skal begyndes næst efter Hellig Trefoldigheds Søndag og siden vare 8 samfelde Dage der næst efter«. Det skulde her være »hver indlændiske og udlændiske frit for at sælge og købe saa frit, som det holdes i nogen Marked udi vore Købstæder*) her udi vort Rige Danmark«, dog »Kronens Told og Rettighed uforkrænkt«. Byen havde desuden St. Mikkels Marked, der afskaffedes 1577, fordi Borgerne mente »at have Hinder og Skade deraf paa deres Næring og Bjæring« paa Grund af »nogen Uskikkelighed, som sig derudinden tildrog«, men indførtes igen 1580, da »Bønderne, som bo deromkring have beklaget sig, at dets Nedlæggelse er dem til Afbræk«. 1736 oplyses, at dette Marked varede i 3 Dage. 1727 fastsættes yderligere et Kvægmarked udenfor Byen (I. 128), og 1798 kom hertil to Hestemarkeder. Om Handelen paa Markedet er kun tilfældige Oplysninger bevaret. Det ses, at hele den brogede Flok af Sælgere, der indfandt sig paa Markederne, havde Tilbøjelighed til at møde op Søndagen, før Markedet skulde begynde, og da opslaa deres Bod og begynde Handelen allerede Søndag Eftermiddag, hvad man i Pietismens Tid søgte at hindre ved at lade Markedet begynde om Tirsdagen og indskrænke Markedets Varighed til 2 Dage. Endvidere kom der blandt de markedssøgende Købmænd og Haandværkere efterhaanden en Flok Professionals, der, stadig paa Rejse fra Marked til Marked, søgte at benytte Paverserne i det omvankende Liv til ulovlig Falbyden af Varer. Der klages 1736 fra Helsingør over fremmede Skomagere, som har »omløbet i Byen med deres Varer«, skønt de dog har haft et tre Dages Marked at sælge i, og senere hører man om Hattemagere, der løber om paa Landet og »sætter deres Hatte paa Spil«. Slige Udskejelser fører til, at der i det 18de Aarhundrede indføres skarpere Kontrol. Der kræves Pas af enhver markedshandlende, og Kromanden, hos hvem han overnatter, skal kræve dette forevist inden han maa give ham Logi, i modsat Fald maa han bøde 10 Rigsdaler.

Ved Roskilde Marked, som aabenbart var det Marked, der

*) Ved Kongebrev 1554 bestemtes, at ved alle »de Markeder paa Landsbyerne, som staa over alt Krogens Len, skal ingen udlændiske Mænd stedes at bruge nogen Handel at købe der nogen Vare under Godsets Forlis.«

fandt størst Deltagelse fra Helsingør (II. 81.) sætter man 1718 Vagt ved Byporten og kræver af dem, som vil sælge paa Markedet, Bevis for, at de er edsvorne Borgere og ikke »omløbende Kræmmere og Fuskere, som i disse Tider gør Købstæderne kun altfor stor Afbræk«. Kun hvis Beviserne findes rigtige, gelejder Vagten dem ind til Byen. Roskilde
Marked

Med Hensyn til Torveordningen var Helsingør og dens Genboby hinsides Sundet at anse for een By, kun delt under to Byøvrigheder. Dette Fællesskab medførte, at Helsingborg fik samme Ret som Helsingør til at drive Handel med Skibene i Sundet, men var dog baade i sin Oprindelse og senere egentlig et Privilegium for Helsingør, som denne By vanskeligt kunde undvære og nødigt vilde miste. Den helsingørske Øvrighed var derfor stadig paa Vagt overfor dem, der tog sig ulovlige Friheder i Helsingborg, da man var bange for, at en Klage fra Helsingborg kunde føre til, at man mistede sine Rettigheder. Iøvrigt havde Helsingoranerne ogsaa Ret til Opkøb i andre Købstæder, hvad man bl. a. af og til benyttede sig af i Landskrona. Helsingborg

Vanskelighederne var naturligvis de samme som hjemme i Helsingør. 1571 gav Borgmester Henrik Mogensen til Kende paa Tinge for menig Mand, »hvorledes at disse Byfolk, synderlig en Hob Kvinder, overfare til Skaane og baade i Helsingborg og Landskrona dennem utilbørligen anstiller med deres Købs Bestilling, at de udløbe uden rette Torvesteder uden Byerne og købe med Bønderne Korn og andre Vare paa det dyreste, item gøre Forkøb for Borgerne i fornævnte tvende Stæder. Og saa samme udløbe paa Bygden og købsla mod deres Friheder, hvilket er klaget for Borgm. Jacob Hansen nu ved Mikkelsdagstid, han var i Skaane, som Jacob tilforn haver givet at forstaa, hvoraf kan gives Aarsage, at den Frihed, som Helsingørs Borgere er given, kan vorde forkast og anden Ulæmpe kan efterfølge. Derfor advaredes hver at være fortænkt sig herudi at undholde, (der) som han ikke vil have Skade for Hjemgæld. Ogsaa hver at tilvare sin Hustru derudi at være fortænkt«. »Forkøb«

»Og paa det at saadant maa vorde afskaffet, blev i Dag saa herom bevilget og samtykt af Borgmestre, Raad og Byfoged og menige Borgere, at ingen Kvinder skal fare til Helsingborg om Torvedag at købsla, og hvilken Færgemand, som findes at overføre nogen Kvinder, han skal sættes i Kælderen og straffes. Og haver samme Kvinde Husbonde, da skal han bøde Faldsmaal for hende. Er hun ugift, da straffes hun selv«. »i Kælderen«

Trods de strenge Bestemmelser lyder Klager allerede 1573 i samme Tone. »Synderlig var nu anklaget Didrik v. Bremens Pige, (om) hvilken Morten Bødker beretted, at som han nu for nogen Dage var i Helsingborg og stod og fallede paa et Stykke Smør af en Bonde og bød hannem Penge derfor, kom fornævnte Pige dertil og drog Bonden i Kjortelen, tog hannem med sig og gav hannem mere derfor, end Morten kunde det bekommet«. Overbud

videre opregnes 17 andre Kvinder, der har gjort Forkøb, 7 i Helsingør og 10 i Helsingborg.

Henrik Mogensen advarede paany »hver at skulle være fortænkt at bruge saadan Frihed til Skellighed med at købsla udi Helsingborg, saa at fornævnte Privilegia og Frihed ikke skal forkastes formedelst slig Folkes (som [er] Menigheden intet til Nytte) Uskikkelighed«. Der nedsattes da et Nævn paa 16 Mand, som bestemte »at skulle altid holdes saa ubrødeligen:«

Torveskik i Helsingborg

1. »Om Torvedag udi Helsingborg skal ingen Kvinder, Piger eller Dreng, ej heller nogen Mands Tyende fare did over at købsla, men *hver Borger selv at fare over* og købsla skelligen inden rette Torvesteder.«

2. »Item en fattig Enke, som haver Born og er trængt, vil hun fare over at købsla, skal hun først gaa til Fogden og tage en Seddel, at hun er forlovet, og hendes Trang er, dog skal hun (kun) købe til sit Huses Behov og handle skelligen, at ikke paaklages.«

3. »Item naar Marked falder udi Helsingborg paa Midfaste eller Palmelørdag, da handle hver, som sædvanligt er.«

Hver, som kan overbevises om »at have købslaget uskelligen eller ulovlig udi Helsingborg (ind) til denne Dag«, skal bøde Kongen og Helsingørs By hver 30 Sk.; men den, som herefter overtræder den gjorte Vedtægt, skal bøde 10 Mark til Kongen og 10 til Helsingørs By, og det ulovligt købte Gods skal være »forfaldet til Helsingborgs By«. Item om nogen *fremmed*, som ikke er Borger udi Helsingør, farer over og købslar udi Helsingborg, da handle de udi Helsingborg med hannem, som deres Frihed udviser efter Sagsens Lejlighed«.

SKUDEHANDEL. SKUDESKIPPERE

Skudehandel Den i det foregaaende omtalte Handel foregik — lovligt og ulovligt — paa Torv, Gader og Veje, i Hovedsagen ens i de to Genbobyer. En ikke mindre omfattende Handel blev drevet af de saakaldte Skudeskipper, der som nævnt havde Lov til at opkøbe Korn og Fødevarer til Helsingør, men som gerne vilde arrangere sig saaledes, at de kunde have Fragt baade frem og tilbage, og derfor ofte forsyndede sig ved at udsælge i smaat Maal til Bønder og Borgere paa ulovlige Steder.

Gilleleje og Villingebæk

Hvor værdifuld denne Skudehandel var, kan man skønne deraf, at Helsingør og Søborg 1536 i Forening anklager »menige Bønder og Almue, som bygge og bo paa *Gilleleje og Villingebæk Fiskelejer*«. »for nogen Handel og Købmandsskab, desligeste for nogen uskellig Fiskeri«. Sagen blev af Kongen afgjort saaledes, at de vel maatte fiske, men skal *sælge deres Fisk »her udi Riget*«. samt at de *ikke maa drive »Handel eller Købmandsskab*, hverken med *Øksne, Korn, Smør*« eller lignende »Helsingør og Søborg til Hinder eller Forprang«, uden hvad de »køber til deres eget Huses Opholdelse«.

Af Altergitteret i St. Marie Kirke, skænket af Bendix Hansen.

Bendix Hansens Kiste. (c. 1700).

De helsingørske Skudeskipperes Færd gav ofte Anledning til Klage, især fra de Byer, der led Skade ved deres ulovlige Handel, nemlig Holbæk, Nykøbing i Odsherred, Viborg og Aalborg. 1594 finder Christian IV sig foranlediget til at sende Helsingørs Borgere et Brev »Isefjorden anlangendes«, hvori han udtaler, at en Part misbruger hans Benaadning, idet »de sig understaa at indløbe udi adskillige smaa og ulovlige Havne« i Isefjorden og der sammesteds udsælge forskellige Slags Varer udi smaat Maal til Bønder og andre, Holbæk og Nykøbing til stor Forprang.

Ogsaa ved Ankkomsten til Helsingør forefaldt der Uregelmæssigheder. Skuderne ankommer (1589) med »Fetalje, Tømmer og andre Varer«, som »kommer til Købs ved Stranden«; men nogle »opkøber det altsammen og sælger det igen, deres Medborgere til Forprang.« Der vælges da et 12 Mands Nævn, som bestemmer, at ingen maa købe af Fødevarer mere end til sit eget Huses Behov. Og kommer der Tømmer, »skal det ikke være tilstedt nogen enlig Borger at købe det altsammen og siden til Forprang udsælge«, men »hver Borger skal frit annamme og beholde, hvis han til sin Bygning og Behov behøver, for det samme Køb, som de fremmede sælge det for«.

Om Handelen paa Limfjorden har man en Del Oplysninger fra 1631, da nogle Helsingørskippere klager over, at man i Viborg og Aalborg ikke har villet respektere deres Privilegier, men har søgt at forhindre deres Handel paa Aalborg Fjord. Kongen afgør Sagen ved en Bekræftelse af Helsingørs Privilegier.

Kort efter opkalder Borgm. og Raad i Helsingør 13 Skudeskipper, som i mange (gennemsnitlig 22) Aar har sejlet paa Aalborg Fjord, og forhører sig om Skik og Brug i saa Henseende.

Først fremkom Aage Lauritsen, der havde »sejlet og faret paa Aalborg Fjord udi 42 Aar og haver solgt Salt paa Fiskelejerne oven for Aalborg indtil Løgstør, naar Fiskeri haver vanket, i lige Maade solgt og igen tilforhandlet sig Korn og anden ædende Vare paa adskillige Havner og Pladser ovenfor, som er fornævnte Løgstør, i Fursund, Ellebækshavn, Lysen, »Hopøtt«, Hjarbæk, Struer, »Støffbeck«, »Donkill« og Thisund. Og at det er hannem aldrig nogen Tid forment, ej heller haver han hørt nogen af Helsingørs Indbyggere paa deres Handel derudi Fjorden at være gjort nogen Forhindring af nogen omliggende Købstæder, førend i Fjor hans Medborgere derpaa klaget«.

Paa lignende Maade vidner de andre 12, af hvilke en har sejlet i 40 Aar og en i 36, at der aldrig er gjort dem Hinder. Handelen er gaaet for sig i Sildetiden, »imidlertid Silden gik til«. Og de har drevet deres Handel paa følgende Steder: Virksund, Ottesund, Hvalpsund for Krabbesholm (Lyby), Gundstrand, Tagesund og Fæggesund, foruden de fornævnte.

Her som overfor Helsingborg er Helsingørs Øvrighed meget omhyggelig for at standse den Uskikkelighed, der har fundet Sted, for derved at bevare sine

Privilegier. Den 11te Marts 1631 udsteder Borgm. og Raad en Vedtægt for *ny Vedtægt* Handelen paa Aalborg Fjord. Det hedder heri: »Eftersom kongl. Majst. vores allernaadigste Herre haver konfirmeret, højlovlig Ihukommelse Kong Christophers Privilegium og Frihed, han Helsingør givet haver, hvori os privilegeres i alle disse Lande Handel og Køb til vores Husholdning at bruge, efterdi vi haver ikke Akseltorv, saa kongl. Majest. nu naadigst haver særdeles stadfæst vores forrige Handel udi Aalborg Fjord«, saa efter at en Del af Helsingørs Borgere og Skibsfolk ofte hertil haver misbrugt Byes Privilegier baade i Isefjord og Aalborg Fjord, idet en Del udtapper Øl i Potter og Kandetal, »udvejer med Bismere« og »udmaaler med Fjerdinger og Halvskæpper«, ligesom »nogen og indkøber i det Navn til Helsingør at fare, og det dog andre Steder bortfører«, »eller og sælger til fremmede udenrigs Folk, førend de dermed hjemkommer« og »en Del dennem ofte i Købstædernes Friheder indløber og i saa Maade køber og sælger, en Del af Modvillighed, en Del af Uforstand, at de ikke bedre ved, hvorfor Helsingør — paa de Steder næsten var fra Privilegiernes Brug og Handel, dersom den ikke nu med stor Besværning ved ny Confirmats og Privilegie, havde bleven oprettet og igen kommet paa Fode«. Det vedtages derefter, at enhver, der herefter handler ulovlig, skal have »forbrudt uden al Modstand Halvparten af sit medhavende Gods eller dets Værd uden nogen Dom eller Rettergnag«, hvilket skal deles i tre Dele til Kongen, Byen og de fattige, »at den skyldige billigvis maa lide for hans Modvillighed andre til Eksempel« og Privilegierne dermed holdes vedlige, »at fromme og uskyldige maa nyde deres rette Næring og Brug uforment«. Vedtægten er »befalet i den store Byes Bog at indskrives«, at enhver kan bekomme en Kopi deraf, »paa det de ikke skulle sige, som hidtil er sket, at de vidste der intet af.«

Tegning fra Helsingørs Tingbog.

»førend de hjemkommer«

En lignende Skudehandel som den her omtalte synes at være dreven paa Halland og Danzig, hvorfra man hentede Korn, paa Marstrand, hvor man i det 16de Aarhundrede selv deltog i Sildefiskeriet, og i Sverige. Her klager Helsingoranerne 1618 over en Indskrænkning i Frihederne efter Kalmarkrigen formedelst en ny Reces, hvorefter de kun maa handle i visse større Søstæder, men ikke i de smaa Søstæder og Landstæderne. Den fornemme helsingørske Købmand Johan v. Föhrden kom 1614 til Norrköping med en Skibsladning Sild og Salt, han solgte en Læst Sild til Borgmester Niels Svendsen af Linköping, »hvorfor hannem blev fratagen 110 Daler«. Endvidere beretter han, at »naar en dansk Mand bekom-

Handelen i Sverige

mer Korn eller anden slig Vare for deres Gods der sammesteds, foregives dem, at slig Vare er forbøden at udføre«, medens det tilstedes de lybske og andre, som giver Told, at udføre samme Vare«, Ligeledes maa »i aabenbare Markeder ingen dansk Mand aabne sin Krambod, førend Markedsdagen er til Ende, og intet endda sælge ved smaa Vægt eller Maal«. En anden har mødt Forbudet i Finland. Han »sejlede 1613 og 14 paa Jekness og Helsingfors og havde der sin Handel«, men »siden er det hannem forment«. Og en tredje har i 1616 i Innekøping set, at man nægtede Thomas Jacobsen af Helsingborg »at aabne sin Krambod udi en almindelig Herredag«.

*Skudeskip-
perlav 1632*

Ved 1630 synes Handelen paa Limfjorden dog at have været det væsentlige, og det er et Led i Kampen for Privilegierne der, at *Helsingørs Skudeskipperne 1632 opretter et Lav*, der faar sine egne Lavsartikler. Af disse ser man, at der til Skudeskipperne henregnes dem, som »bruger Skuder, Krejger, Bojerter eller store Færger paa Købmandsskab«. Enhver Borger, som vil fragte Skuder, skal rette sig efter denne Lavsret. Forser han sig, skal han foruden anden Straf bøde 50 Dlr. til Skipperlavet. Fortier han nogen Ulovlighed med Handelen, bøder han 20 Rdl. til Lavet. Han skal ikke have »utilbørlig Ord paa fremmede Steder«, »trodse og pukke med Byens Friheder enten ved en Drik eller i andre Maader, hvorved nogen kunde imod Byens Indbyggere opirres til Bitterhed«. Alle, der misbruger Byens Privilegium, skal straffes efter den foran gengivne Vedtægt, som er »befattet i den sorte Bog«.

*de
deputerede
Købmænd*

Oldermanden skal sammen med Overkøbmanden og Lavets Hossidder »aarlig gøre Køb med fremmede om Salt, Sild, saltet Fisk og tør Fisk og andet, paa det enhver kan komme til sin Nødtørft efter sat Køb«. Ingen maa købe, før Købet er sat, hver skal have en Seddel fra de deputerede Købmænd, hvilket ogsaa gælder Helsingborgs Borgere. Naar Skudeskipperen kommer hjem med sin Skude, skal han angive for de deputerede, hvad han ønsker at købe af nævnte Varer, og »naar Varerne siden ankommer, skal enhver annamme, eftersom han først er hjemkommen«. Ingen maa selv eller ved sin Hustru eller Bud løbe efter fremmede Skippere, som haver Salt eller Varer fal, »paa det (ved) saadan daarlig Efterløb ej skal foraarsages des dyrere Indkøb«. »Naar nogen kommer udi Havn paa de privilegerede Steder, hvor en anden ligger før hannem, saa skal han ikke straks købe dyrere eller sælge ringere Køb end den, som tilforn laa der«, og »kommer der andre fremmede og gør dennem Indpas, da skal de raadføre sig med hinanden, hvad dennem nytteligst kan være, og ej hemmelig eller aabenbare gøre hinanden Skade i Køb eller Salg«. Paa fri Markeder skal de ikke bruge falsk Skæppe, forblande deres Salt, eller raabe

nogen Købmand til sig, som staar i Handel med en anden, ej heller føre Salt, Rug eller Malt op i Byen paa de Steder, hvor man kan enten ligge ved Brygger eller ved »Stillinger til Landet«. Men hvis andre føre deres Gods op og gør dennem Fortræd, saa skal de »raadslaa tilsammen, hvad dennem tjenligst og nytteligst kan eragtes, at de ej skal forhindre dennem selv i Markedet«.

MONOPOLER. HANDELSKOMPAGNIER

De her omtalte helsingørske Skudeskipperne har kun haft Smaafartøjer til deres Raadighed, og deres Lav synes hovedsagelig at tage Sigte paa den her omtalte Fremføring af Levnedsmidler, der dog ikke alene hentedes fra Limfjorden og Isefjorden, men ogsaa fra Halland og fra Østersølandene. Sjældnere gik Turen til Holland, hvorimod Hollænderne selv førte en Del Levnedsmidler til Sundet.

*Defensions-
skibe*

Det var utvivlsomt kun sjældent, at helsingørske Købmænd havde de fornødne Midler til at udruste større Skibe til Langfart. Videre end til Østersøens Kyster, Skotland, England, Holland og for de største Skibes Vedkommende til Vestfrankrig, Spanien og Portugal efter Salt og Vin gik Turen ikke. Og der var betydelig Forskel paa en lille »Hallandsfar« og den store »Fransfar«, der kunde tage den farlige Tur til St. Ybes, hvor man maatte være forberedt paa at møde »Dunkarkerne« (d. e. Sørøverne) i Kanalen og den spanske Sø. Et Skib, der vovede sig hertil, maatte være »Defensionsskib«, der var forsynet med 6—8 Kanoner. At udruste et saadant oversteg en Skudeskipperes Evne. Og endnu mindre kunde han tænke paa at udruste en af de endnu større Ostindiefarere.

Saa vel indenfor Handel og Søfart som indenfor Haandværk og Industri var Kongemagtens Middel til at bøde paa den stadige Kapitalmangel, naar noget skulde sættes i Værk, overalt det samme, nemlig *Monopolet*, som solgtes — eller skænkedes mod forventet senere Godtgørelse — til den enkelte eller til et Handelskompagni.

Monopol

Den københavnske Købmand og Sæbesyder *Hans Røper* fik 1621 Eneret paa at forsyne ogsaa Helsingør med *Sæbe*, og Borgerne her formaner til i god Tid at melde det til ham, naar man trængte til ny Forsyning. Og den helsingørske Borgmesterson *Wilhelm Henriksen (Rosenvinge)* til Egebæk fik Eneret til at grave efter *Kul* i hele Helsingborg Len. Senere uddeles i Helsingør mange Monopoler af samme Art paa Væveri, Garveri, Tobakshandel, Sejldugsfabrikation og meget andet. Paa lignende Maade sad desuden hver Haandværksmester med sin lille Part af Lavets Monopol paa vedkommende Haandværk. Og højt svævende over den menige Lavsmester kom Kongens Smed eller Snedker eller »Prinsens Bal-

ber« med sit særlige, kongelige Privilegium, der sikrede ham Lavsret uden de Betingelser, der stilledes en almindelig Mester.

Regulering For Storhandelen og den udenrigske Skibsfart var Vilkaarene ikke gode. Omend Statsstyrelsens regulerende Indgriben kunde være nødvendig og i mange Maader heldig for Detailhandelen og den hjemlige Handel, saa virkede den dog her hovedsagelig skadeligt paa Grund af det uberegnelige i dens Indgreb. Kongen søgte ved skiftevis at tillade og forbyde Udførsel af en eller flere Kornsorter, Kød, Kvæg, Brændsel eller andre vigtige Livsfornødenheder, eller ved at monopolisere Handelen med en bestemt Vare eller paa et bestemt Land at bestyre det udenrigske Sluseværk efter Landets øjeblikkelige Fornødenhed, idet Synspunktet iøvrigt var det rent merkantilistiske, at det gjaldt om at lede Pengestrømmen ind i Landet. Men ved den hyppige Veksel mellem Udførselsforbud og -tilladelse og mellem Monopol og dettes Ophævelse opnaaede man at skabe en for al Handelspekulation ødelæggende Usikkerhed.

Salt-kompagnier Nogle Træk af Salthandelens Vilkaar er et karakteristisk Eksempel herpaa. 1621 forordnede Regeringen, at der i alle Købstæder med gode Havne skulde oprettes *Saltkompagnier*, ogsaa kaldet spanske Kompagnier. Disse skulde have Eneret til Indførsel af fransk og spansk Salt og Vin, som saa skulde være forbudt fremmede Købmænd. Tanken var at gavne den danske Købmandsstand, skaffe Regeringen en Indtægt og faa bygget større med Kanoner forsynede »Defensionsskibe«, der om fornødent kunde bruges til Rigets Forsvar. Det sikre for Saltkompagniets Medlemmer var dog Udgiften til Anskaffelse af de store Skibe og Iværksættelse af Foretagendet, det usikre Fortjenesten. Der var derfor ved Monopolets Indførelse den Fare, at Købmændene ikke skulde være saa ivrige til at indtræde i Saltkompagnierne, at disse blev i Stand til at sikre Landets Saltforsyning. Det var antagelig for at holde sig en Udvej aaben, hvis Forsyningen skulde slaa Klik, at det ved nævnte Forordning om Saltkompagniers Oprettelse bestemtes, at »*udi Helsingør skal intet saadant Kompagni anrettes*«, men enhver ind- og udlændisk Mand skulde have Lov til her at indføre, oplægge og forhandle disse ellers forbudte Varer, »endog naar Kompagnierne andensteds her i Riget oprettede vorder.« *)

Spansk Kompagni Allerede 1623 søger Kongen dog at bevæge Helsingoranerne til at indtræde i et nys oprettet spansk Kompagni. Den 10. Febr. d. A. læses Kongens Benaadning om Salt og Handel paa Isefjord.

*) 1621 havde en Saltsyder »ved vor Købstad Helsingør« faaet Privilegium paa at anlægge en *Salthytte* »til at brænde Salt af Salt med«. — Paa Helsingørs Toldbod var altid betydeligt Oplag af »*Toldsalt*« (I. 59).

Det blev forelagt Borgerskabet at møde paa Tinge igen Onsdag efter Prædiken og give Svar, »hvem i samme Salthandel vil være interesseret«. Det kneb med Tilslutningen, for man mente i Forvejen at have Ret til at sælge Salt paa Isefjordens Kyster. Den 30. Marts befaler Kongen, at eftersom en Del af Borgerskabet afholder sig fra at indtræde i det nys oprettede spanske Kompagni i den Tro, at de frit kan handle med Salt, skal Borgmestre og Raad tilholde dem at indtræde i Kompagniet efter deres Formue. Den 19. April s. A. var der dog saadan Saltmangel, at Kongen maatte (som forud) tillade Helsingoranerne at købe Salt paa Rheden til at sælge paa Isefjord, indtil det spanske Kompagni faar Skibe og kommer fra Spanien.

Aaret efter, 1624, er Borgm. Peder Svendsen og nogle Konsorter i Kompagniet og gør sig store Anstrengelser for paa Raadstuen at faa overtalt andre til at gaa med. Men de er forsigtige, de vil først se »Peder Svendsens Skrift« (d. e. Privilegium). Ogsaa Slotsherren søger at overtale dem. Men intet hjalp, og 1626 ophæves Saltkompagniet.

Borgmester
Peder
Svendsen

Samtidig med Saltkompagnierne opretter Kongen *et gullandsk Kompagni* bestaaende af Jesper Pedersen i Helsingborg og Peder Svendsen i Helsingør »med deres Konsorter«, der fik Eneret paa at besejle alle Havne paa Gulland. De gullandske Markeder ophævedes, og der gaves »det gullandske Kompagni i Helsingør«, som det snart hed, Ret til at opkøbe Salt i Sundet til at sælge paa Gulland og der at opkøbe Talg, Tjære og Tømmer samt at opsætte Savmøller, Kompagniet »til Gavn og Bedste«. Allerede 1625 ophæves det gullandske Kompagni paa Grund af adskillige Klager, og fordi de gullandske Købmænd nu vil tage fat paa at bygge Defensionsskibe, der senere kan forsynes med Kanoner. Hermed ophører den sidste specielle Forbindelse mellem Gulland og Helsingør.

det
gullandske
Kompagni

Det eneste Handelskompagni, der i nogen Maade fik Betydning for Helsingør, var det *islandske*. Den 20. April 1602 forbød Christian IV fremmede Købmænd at handle paa Island og gav København, Malmø og Helsingør Eneret til denne Handel, »efterdi vi os uden al Tvivl kunne erindre samme fremmede Købmænd ikke ringe Profit at have af samme Seglation og Handling, og vi gerne saa, at vore og Rigens Undersaatter den Fordel at nyde maatte være næst«. Dette Kompagni bestod under skiftende Vilkaar og trods mange Klager fra Islænderne i henved 200 Aar (til 1786), og dette velhavende Selskab var det eneste af Handelskompagnierne, der satte sig varige Spor i Helsingør, hvor det bekostede en monumental Port til St. Olai Urtegaard, en Hovedindgangsdør til Kirken og et Pulpitur for Kompagniets fornemme Medlemmer.

det
islandske
Kompagni

ØL. BRYGGERLAV

IERIK AF POMMERNS Købstadordning af 1422 regnes Bryggeriet i Modsætning til Haandværk for en »Købmands Haandtering«. Og et Par Aarhundreder senere blev det bestemt, at ingen Haandværker maatte komme i Helsingørs Bryggerlav. Købmanden, der, om han var heldig, kunde blive baade Raadmand og Borgmester, stod nemlig i Rang højt over Haandværkeren. Det er ret ejendommeligt, at Bryggeren er Købmand, medens Bageren og Slagteren er Haandværker, men saaledes var nu den Ordning, man i Lavstiden tilstræbte som den ideale, men som ganske vist ofte var fjernt fra de virkelige Forhold, som vi i det følgende skal søge at udrede.

Bryggeren
er Købmand

1704 bor der paa Stengade to Vintappere, der »skænker *The og Kaffe*«. Om den ene af dem tilføjes endda, »hvoraf han kun ringe Næring haver«. Og det er troligt nok, at det kun er ganske faa velhavende, der forsøgte sig med disse ny Drikke. Endnu langt ind i det 18. Aarhundrede drak Menigmand næsten kun Øl. Han bryggede det ofte selv, og trængte han til en kraftigere Oplivelse, forstod han ogsaa at destillere Brændevin i sin »Brændevinspande«. Ved Aar 1800 var der i Helsingør 44 Bryggere og Brændevinsmænd mod 8 Slagtere og 6 Bagere. Et Par Aarhundreder forud var Bryggeri endnu mere almindeligt. Man faar nærmest det Indtryk, at Øl kunde købes i hverandet Hus, og at Enker, Haandværkere og Færgemænd bryggede og tappede (d. v. s. solgte i smaat Maal) for at skaffe sig en Biindtægt.

Øl alles Drik

Øllet var Allemands Drik. Ølkruset stod paa Bordet i Stuen. Den vandrende Svend bad om en Slurk, naar han kom forbi, og naar han naaede Svendekroen, havde han Ret til en »Skænk«. Var Helsingørborgerne ude at skære Tørv i Havreholm, havde de arbejdet ved Færgebroen, eller havde de blot St. Thomæ Dag hørt Byens Regnskab paa Raadhuset, saa maatte Anstrengelsen belønnes med en Tønde Øl. Øllet var for den Tid ikke alene det uundværlige Næringsmiddel, men ogsaa Folkets Festdrik. Ved Julenadveren drak man højtideligt »den hellige Christ's Skaal«, og ved Jul som ved Bryllups- og Barselgilder kunde baade Byens høje Velyndere og dens Bestillingsmænd -- lige ned til Skarpretteren, vente sig en eller flere Tønder Rostokkerøl som Festgave. Endnu den Dag i Dag har vi »at skænke« i den dobbelte Betydning at give eller at hælde op, og en »Skænk« kan enten være en Drik eller en Gave i al Almindelighed.

alle sælger
Øl

Vil man have et Indtryk af, hvormange der levede af at brygge og tappe, kan man f. Eks. lægge Mærke til Beboerne i den lille Del af Strandgade, der laa i 2. Fjerding (I, 380—381). Man træffer her 1704 alle Variationer fra den beskedne Per Nielsen, der i Baghuset

oppe i Brostræde tapper »Øl og Brændevin med god Aftrak«, til den velhavende øresundske Toldbetjent, der handler med Humle, og en Kaptajn og en Borgmesterenke, der brygger til Skibsfornødenhed. Paa hver Side af Gaden findes der kun eet Hus, om hvilket det ikke nævnes, at der sælges Øl.

Netop fordi Øllet var saa uundværligt, var det af største Betydning for Borgerne at sikre sig, at Øllet var godt. 1626 skulde Bryggerne her i Byen brygge tre Slags: *Dobbeltøl* til 5 Tdr. Øl af 1 Pund Malt (d. e. 24 Skp.), *Middeløl* til 7 Tdr. og *Skibsøl* til 10 Tdr. af Pundet, »foruden *Cavente**, som de maa holde fal til de fattige, som ikke formaa bedre at købe«.

I Christian IV's Tid blev der ansat to særlige Ølvrage, der skulde smage paa Øllet og mærke Øltræet med en Cirkel, hvis Øllet var ustraffeligt, og med en Halvcirkel eller *Vragtegn*, hvis der var noget at udsætte. Om Vragernes Virksomhed hører man 1654, da Nicolaus Broholt »var for Retten opkommen havende med sig et Krus med Øl udi«, som han havde købt for Tystøl, men ansaa for at være dansk. Man hentede de *edssvorne Vragere*, Hans Hummel og Abraham Pedersen, og anmodede dem om at smage paa Øllet, »det de nu her for Retten gjort haver, og deres Bekendelse gjort haver, at de det fornævnte Øl hverken udi Lugt eller Smag kan erkende tysk Øl at være«.

Lignende Undersøgelser havde man iøvrigt brugt længe før den Tid. 1550 var en kongelig Baadsmand anklaget, fordi han »uden noget Skel straffede en fattig Mands Øl, som havde af samme Slags Øl her paa Raadhuset. Derpaa smagede *Herluf Trolle*, Borgmestre og Raad med flere af Menigheden og sagde, at saadant Øl var ustraffeligt«.

Hvor mange der end bryggede her i Byen, saa forslog det dog lidet til de passerende Skibes store Forbrug, men desuden lader det til, at de fremmede foretrak det tyske Øl for det danske, hvad de indfødte da ogsaa selv gjorde.

Rostokkerne sejlede derfor herop og lagde sig i Sundet med deres Skibe for at sælge Øl, hvorefter de gik ballastede hjem for at hente ny Forsyning. I Tiaaret 1584—1593, da de fortoldende Skibe, som passerede Sundet, østpaa eller vestpaa, til eller fra *danske Havne*, kun udgjorde ialt 2152 eller mellem 154 og 303 Skibe aarlig, var af disse ikke mindre end fra 52 til 92 aarlig eller ialt for nævnte Tiaar 719 Ølskibe til Helsingør fra Rostock.

Skikken var ikke ny. Allerede 1572 klages der over »den idelige Brug og Bedrift, som fremmede her bruge med *Tyskølføring*, de her udsælge, og anden Handel, de derhos bruge«, hvorved Bor-

*) Skal komme af Ordet Konvent og betegner oprindeligt det daarligste Klosterøl, i Modsætning til det bedre, som Prioren drak.

Køben-
havnere

gerne mindskes deres Næring. Aaret efter forbydes det Helsingoranerne at handle paa Rostock, og Borgmestre og Raad oplyser da, at her en Tid lang har ligget Rostokkere paa Rheden, »som andre formoder med Tystøl«. Paa lignende Maade klages der samtidig over *Københavnere*, som ligger paa Rheden her og sælger *Danstøl*. Endnu 1692 klager Helsingoranerne til Kongen over »den store Skade og Indpas, som Borgerskabet her i Byen tilføjes af fremmede, nemlig *Rostokkerne*, som nu haver taget sig en Sædvane, siden Oplaget blev frigivet for Rekognition, at ligge her i Sundet med deres Skiberum og ikke alene sælge Rostokkerøl og Brød til fremmede Skibe, som forsamle sig her i Sundet«, men ogsaa »*opvarte Convoy for den samme Pris, nemlig 12 Mk. eller 14 Mk. for en Tønde Rostokkerøl, som vi ellers plejer at faa for en Tønde godt dansk Øl*, hvilket foraarsager os stor Forsinkelse udi vores ringe Næring«.

»Samkøber«

De egentlige Bryggere var som nævnt Storkøbmænd, der drev Storhandel med Øl til Skibene og til Herbergerere, Kroersker og Øltappere, hvilke sidstnævnte solgte i smaat Maal og ikke maatte brygge selv, men kunde købe en Tønde Øl ad Gangen hos Bryggeren og »betale ham, naar Tønden var udtappet«. Haandværkere skulde passe deres Haandværk og ikke indlade sig med Bryggeri, men Tapperi og Ølsalg var dem ikke forbudt. Ølsalg synes i det hele taget at have været fri Næring for Byens Borgere, men »Gæster«, d. e. fremmede Købmænd, som nok maatte sælge Øl i hele Tønder eller Læster (1 Læst = 12 Tdr.), var det strengt forbudt at sælge i Potter eller Kander. Ingen kunde imidlertid forbyde flere (privat) at slaa sig sammen om at købe og »oplægge« en Tønde Tyskøl; men Værten maatte ikke være Samkøber med Tyskeren. I Willum Nachts Herberg paa Strandgade kom der 1574 et Selskab paa »7 underlige Kumpaner«, der havde købt en Tønde Tyskøl, som de had ham »lægge op«, hvorefter de »holdt et frit Levned med idel Dobbel og Drik«. Da de havde saaledes »drukket og slapankid« i flere Dage, blev det meldt til Byfogden, og Willum Nacht blev straffet som »Samkøber« med en Bøde paa to Gange 40 Mark. Som oftest var der dog nok ringe Kontrol med saadan ulovlig Ølhandel, og med Hensyn til Brygning er det i hvert Fald ganske utvivlsomt, at man saa gennem Fingre med, at Smaafolk erhvervede sig en lille Bifortjeneste ved at brygge lidt mere end til Husbehov og sælge en Del ud i smaat Maal, ganske som man tillod fattige Kvinder at bage Grovbrød til Salg, at slagte og sælge et enkelt Lam eller lære Børn at læse.

Den 21. Juni 1574 fremkom imidlertid en Del af de mere velhavende Borgere — vistnok alle Købmænd — paa Tinge »og gav til Kende, som de

og udi deres overgivne Supplikatz havde ladet forstaa, at være betænkt og mellem dennem beraadslaget, dog paa Borgmestre og Raads gode Behag saa meget ske kan uden menig Mands Skade og Afbræk, at ville begære, om lideligt kan være, at maa oplages og begyndes et Bryggerlav her i Helsingør at holdes ved Lav og Skraa, som udi andre Købstæder er og holdes. Og det for den Aarsage, som fornævnte Borgere nu beklagede, at de sidde daglige for stor Tyngde og Besværing og have saare ringe og liden Næring baade til Land og Vand. Og hvilken iblandt dennem, som noget kunde bruge at brygge og dermed at ville sig behjælpe, da er samme Bryggeri ulmindeligt hos hver Mand, mest hos Haandværksfolk og Embedsmænd (d. e. Haandværkere), som Skomagere, Skræddere, Smede, Vævere etc. og alle andre. Saa at hvad de kunde enten med Embede eller i andre Maader bruge og nære sig af, da holde de dog almindelig Bryggeri. Hvorover de, som ikke har lært Embede (d. e. Haandværk), ikke heller havde synderlig Handel med Købmandsskab til Søs eller paa Landet, ere aldeles deres fattige Næring nedlagt, saa de ikke vide sig at behjælpe.« De ønsker derfor, at »hver, der haver Embede, maatte sig deraf nære, at den ene med den anden kunde have Bjærgning og nogen Fordel. Begærendes herpaa et godt Gensvar«.

Ønske om
Bryggerlav

Til denne Fremsat gaves saadan Svar, at »Borgmestre og Raad vilde herom tage i Betænk, og efterdi den Klage, herhos falder, synderlig indstiller sig mod Embedsfolk, da (skal) alle de, som Embede, Lav og Skraa have og holde, gaa tilsammen hver Slaug for sig, at beraadslaa, hvad de ville samtykke. Enten om deres Embede og Skraa at blive ved og holde sig ved deres Embede. (Og dersom nogen haver Skraa, som lyder, at (de) maa bruge anden Handel end deres Haandværk, da at bringe den til Stede). Eller man vil det overgive (d. e. opgive) og tage andet Haandværk for. Og hver herudi at betænke, hvad bedste Middel er og kunde paafindes, og derom at møde nu kommende 14 Dage til videre Besked.«

»gaa
tilsammen
hver Slaug
for sig«

Den 5. Juli samledes man atter til Tinge. Borgmester Henrik Mogensen fremlagde Sagen og tilføjede, at »efterdi saadan Sag vil være anliggende den menige Mand i Helsingør og paagælde den hele ganske By«, da hvad »herudi skal handles, bevilges og samtykkes, at være fornødent at ske med menige Borgeres Samtykke«.

Borgernes
Samtykke

Der rettes derefter Forespørgsler til de forskellige Haandværk. Kun Skomagernes, Smedenes og Skræddernes Svar er indført i Tingbogen.

Skomagerne oplyser, at deres Skraa, som »af fremfarne Konninger er stadfæst«, giver dem Lov til »hos deres Embede at bruge Brygning« og fremlægger Skraaen, hvori der staar, at »Skomagerne her udi Helsingør maa bruge, hvis (d. e. hvad) ærlig Næring og Bjærging de kunde føre ud og ind, deres Embede anrørendes.«

Haand-
værkerne

Endvidere var til Stede de Skræddere og Smede, som brugte Brygning. De »beklagede alle at have ringe Næring af deres Embede og at maatte bruge (d. e. være nødt til at bruge) hvis Næring og Bjærging, som de kunde ærligen dennem med behjælpe og underholde«.

»Da efter lang Forhandling og mange Ord dennem paa alle Sider imellem« *udnævntes der 16 uvildige Mænd*, som ikke brugte Bryggeri, til at dømme i Sagen, »hvilke udginge og begærede at maatte *tilnævnes nogen af Raadet*, med hvilke de kunde have Raad at ramme det bedste Middel i denne Sag. Og der tilskikkedes dem Raadmændene Jørgen Mahr, Frederik Lejel og David Hansen. Og de samtligen efter deres Beraad saa afsagde, og Jørgen Mahr holdt deres Ord paa alle Borgernes Vegne:

ikke
Bryggerlav
1574

at dem syntes ikke raadeligt saadant Bryggerlav at stifte og anrette, men at skulle dermed være frit herefter, ligesom her til Dags været haver«.

Dog maa Haandværkerne kun sælge i deres Hus, uden det kan findes i København eller andre Steder, at Skraaen hjemler Haandværkerne saadan Ret.

Brygger-
lavsskraa
1624

Den ældste helsingørske Bryggerlavsskraa er konfirmeret af Christian IV den 5. Oktober 1626, men Bryggerlavet maa have bestaaet noget forud, thi ved en Skrivelse af 20. December 1624 til det danske Kancelli ligger en Afskrift af samme Lavsskraa, udstedt af *Jørgen Urne*, som blev Lensmand paa Kronborg 1. Maj 1623. Lavsartiklerne maa altsaa stamme fra Tiden mellem de to sidstnævnte Datoer. Antagelig er de affattet umiddelbart før Indsendelsen 1624.

Det var 50 Aar før, at Helsingoranerne ikke vilde have Bryggerlav, fordi alle vilde brygge. Fra en Tid, hvor Opgangen lige netop var begyndt, var man nu naaet Byens mest blomstrende Tid, om hvilken det ogsaa fra Hovedstaden høres, at »*Søfart og Handel, Gud være lovet, daglig tiltager*«. Den stigende Omsætning gjorde det nu muligt at leve af et Haandværk, saa det ikke var nødvendigt at se gennem Fingre med Bryggeri som Bibeskæftigelse. Det var ogsaa ugørligt for Vragerne overfor alle de mange Smaabryggere at holde Kontrol med, om Øllet var godt, og Byfogden fik megen Besvær med at opkræve Maltaafgiften til Kongen. Desuden er Christian IV netop ved denne Tid optaget af at *hindre Rostokernes Ølhandel*. 1621 forbød han Indførsel af tysk Øl, undtagen det billige *Pryssing*. Aaret efter henlægger han i København alt Bryggeri til særlige Bryggergaarde, 1623 giver han Københavns Bryggerlav Artikler, og 15de Novbr. anmoder Kongen Lensmanden paa Kronborg om i Forening med Borgmester og Raad at gøre Anordning om, at ingen, som brygger, sælger Øl i Pottemaal, og at Kroersker ikke brygger Øl, men henter det hos Bryggerne, saa enhver kan have sin Næring, og der kan haves bedre Rigtighed med Oppebørselen af Kongens Accise.

Dette Bryggerlav er det eneste Købmandslav, man kender i Helsingør i det 17de Aarhundrede. Som tidligere omtalt har det sandsynligvis en Forløber i Hellig Trefoldigheds Gildet i det 16de Aar-

hundrede. Foruden Bryggerne havde man endnu to Slags Købmænd: *Klædehandlerne*, der havde en rigtig Købmandsgaard og regnedes for at være de fornemste Købmænd, og *Kræmmerne*, der kun havde en Krambod*). Kun Bryggerne opnaaede at faa Lavsret. I deres Artikler hedder det:

»Eftersom Købmandshandelen her i Byen er ellers ringe, da maa hver ærlig Købmand (*Kræmmere undtagen*), som begærer, Bryggeri bruge.«

Dette indtil da fri Erhverv, forbeholdes hermed de velhavende Købmænd, der ejede en Købmandsgaard, som tillod at drive Bryggeri i større Stil end Færgemænd og Haandværkere.

Om *Udtapningen* af Øllet hedder det, at den »sker mest udi *Gastgeberes* og *Herbergeres Huse*« og hos »Kroer« eller »Kroerske«. Disse Personer maa da ikke brygge, men skal købe hos Bryggerne. Og »hvilken Kroerske, som for en Brygger tapper, hun skal være pligtig at betale ham, naar Tønden er udtappet, medmindre hun kan have det udi hans Minde«.

Prisen paa Øllet skal fastsættes af en dertil valgt »*Overkøbmand*« i For-
 ening med en *Raadmand* og »*tvende andre Assessorer af de bedste Borgere*«, som vælges af *Overkøbmanden*. To eller tre Gange om Aaret skal disse taxere, hvad Tønden og Potten af hver Slags Øl skal gælde, eftersom *Indkøbsprisen* er paa Korn, Malt, Humle og Ildebrand. Hvis Bryggerne og Tapperne ikke overholder de fastsatte Priser, skal de betale Bøde. *Overkøbmanden* skal tillige dømme i al Tvist og Irring, som sig kan begive mellem Købmændene formedelst Køb eller Salg. Og »naar Humle, Korn eller Malt *ved Søfarten* kommer her for Byen at sælges«, skal det meldes til *Overkøbmanden*, inden nogen maa købe. Han skal fordele det købte, saa »den fattige efter Lejligheden med den rige sin Portion deraf bekommer«. Naar *Bønderne* kommer til Byen med Korn, maa ingen Købmand eller Brygger samtidig have mere end et *Bud paa Gaden* til at gøre Indkøb. Og er han selv eller hans Hustru paa Gaden eller ved Porten for at købe, maa han ikke have nogen Bud eller Tjener ude derom. Heller ikke maa han have Bud eller Tjener uden Byen eller paa Vejen for at opkøbe Korn »eller det ved nogen partisk hos Bonden bestille, hemmelig eller offentlig«. *Overtrædelse* heraf straffes med Bøde paa 40 Mark til Byen og lige saa meget til Kongen.

Først i en senere Lavsskraa af 1642 nævnes det, at Bryggerne skal have en *Oldermand*. De skal »udi deres Lavshus tilsammen komme og der til en god Begyndelse endrægtigen udvælge *tvende forstandige Mænd* af Lavet, med hvilke de paa Raadhuset for Borgmestre og Raad opkomme skulle«. Raadet skal da bestemme, hvilken af de udvalgte der skal være *Oldermand*. Desuden skal de have *to Bisiddere*, valgt blandt Lavsbrødrene, og en *Lavs-*

*) 1577 befales det, at »de, som Kræmmere ere og Kram vilde bruge«, ikke skal falholde Klæde, »ej heller de, som Klæde holde, skulle bruge Kram at sælge, men hver at bruge sit«.

skriver. Disse fire Personer skal mødes i *Lavshuset* for at afgøre Tvistigheder mellem Bryggerne og deres Svende og Dreng. For at disse Sammenkomster ikke skal give Anledning til Dobbelt og Gæstebud, skal de foregaa om Formiddagen.

Brygger-
svend og
Underknægt

Derefter følger Bestemmelser omtrent som i Haandværkernes Lavsartikler om to aarlige Sammenkomster »paa fastendes Mode« ved Nytaar og St. Hans. Om Lydighed mod Oldermænd, om Mødepligt, sømmelig Opførsel i Lavshuset samt om Forholdet overfor *Bryggersvend* og *Underknægt*. Den sidste er Lærling og maa tjene to Aar, inden han kan kaldes Bryggersvend. Ingen maa give en Bryggersvend mere end 10 Sletdaler om Halvaaret, »men dersom Bryggeren holder *Heste og Vogn* og hans Øl dermed i Byen lader udføre, deraf skal Bryggersvenden nyde Halvparten med Underknægten«.

»Befindes nogen Bryggersvend, meget mindre Underknægten, at *forømme hans Husbonds Arbejd*« eller »ligge af deres Husbonds Hus om Nattetider«, da skal han bøde 3 Mark til 2 Rdl. og fjerde Gang, det sker, være *sin Tjeneste kvit* og aldrig mere komme i Bryggerlavet«. Og hvis Bryggersvenden »*drikker sig drukken udi Mølle* eller paa andre Steder, naar han skal male hans Husbonds Malt eller have Ild under Køllen«, da skal der afkortes ham tre Mark i hans Løn.

Brygger-
gaarde

Fra 1672 har man et Udkast til ny Artikler for Helsingørs Bryggere. Det foreslaas da her som i København at udvælge *bestemte Bryggergaarde*. Disses Ejere skulde da betale hver 200 Rdl. for at faa Eneretten til Brygning knyttet til Gaarden for et Tidsrum af 30 Aar, saaledes at Privilegiet kan sælges sammen med Gaarden. Det er ved denne Lejlighed, at Maksimum af Antallet af Bryggergaarde sættes til 80; men iøvrigt havde der allerede længe forud — for Bryggerlavet som for andre Lav — været Forslag om at fastsætte Medlemmernes Antal. Helsingørs Bageres Antal blev saaledes 1646 sat til 16. En saadan Begrænsning i Medlemsantallet var en betydelig Fordel for Lavbrødrene.

»hveranden
brygger«
1704

Det ser ikke ud til, at Bryggerlavet blev holdt vedlige i Nedgangsperioden i Slutningen af Aarhundredet. 1687 søger Bryggerne i hvert Fald om Oprettelse af et »sær« Bryggerlav. Formodentlig fik de det ikke. Thi 1704 anholdes der paany om Lav, og det hedder: »I hvad stor Disorden Bryggervæsenet her i Byen er geraadet udi, idet *snart hveranden brygger, brænder og tapper tillige*, endog de, som har deres faste Profession og Lav«, saa de Borgere, som skulde leve af Bryggeriet »lider største Præjudicia i deres Haandtering«. — Men netop den livlige Virksomhed viser, hvilken overordentlig stor Betydning Ølbryggen og Øltappen havde i Sundtoldens Helsingør.

DE FREMMEDE OG HELSINGORANERNE

PAA næsten alle Erhvervslivets Omraader led Helsingoranerne *Rostokkerne* under en overmægtig Konkurrence med fremmede. Det er nævnt, at fremmede Skibe ude paa Sundet drev lovlig og ulovlig Handel med hinanden indbyrdes. Som det klarest fremtrædende Eksempel herpaa staar Rostokkernes Ølhandel. Det er ligeledes omtalt, hvorledes Købmænd og Skudeskipperne fra København, Malmø og Helsingborg, saavel som adelige, paa lovlig Vis tog Del i Sundmarkedet, og at Slagtere og Bagere fra sidstnævnte By havde Boder paa Helsingørs Torv.

De Vanskeligheder, Helsingoranerne saaledes havde, var mange og næsten uovervindelige. Det er en Selvfølge, at de Tyskere, Englændere, Hollændere eller Skotter, der laa her i Sundet med deres Skuder, eller som for kortere eller længere Tid slog sig ned i Helsingør, hver for sig havde lettere ved at opnaa Forbindelse med deres Landsmænd, naar disse passerede Sundet, end Byens egne Folk. Men den største Vanskelighed var dog nok, at Helsingoranerne slet ikke var i Stand til at magte Opgaven, idet de ikke kunde skaffe den fornødne Tilførsel. Dette viste sig særlig i Krigstid, hvor der skulde skaffes Levnedsmidler til en Hær. Under saadanne Vilkaar maatte Kongen være glad for, at Hollændere og Rostokkere vilde hjælpe til. Dette medførte, at Reglerne for fremmedes Handel maatte lempes, men havde saadanne Lempelser været gældende en Tid, var det vanskeligt atter at faa de strengere Regler indført, naar Forholdene tillod det.*)

Dertil kom, at Kontrollen, navnlig med hvad der solgtes til Skibene, var yderst vanskelig, ikke mindst i det Tilfælde, at de fremmede betalte en helsingørsk Borger til at være Samkøber, d. v. s. lade Handelen gaa i sit Navn, men ved Brug af de fremmedes Penge. En saadan *Samkøber* blev derfor anset som en Forræder mod det ærlige, pligtopfyldende Borgersamfund, der holdt Byen ved Hævd og Lige, idet de betalte deres Skatter og gjorde *Vagt* og anden *Byes Tyng*. Det var netop denne Opfyldelse af Forpligtelserne overfor Byen, der gav Borgeren hans Forrettigheder fremfor den fremmede, hans Borgerret.

I det følgende skal anføres nogle Træk til Oplysning om Forholdet mellem Borgerne og de fremmede.

Saa langt tilbage, som vi kender noget til Byøvrighedens Virksomhed, kan man se, hvorledes Borgerne altid er vagtsomme overfor de fremmedes

*) Deraf saadanne Variationer som, at det undertiden var tilladt fremmede at sælge Øl i Tønder, naar de blot ikke solgte i Kander og Potter, medens de til andre Tider kun maatte sælge i hele eller halve Læster (1 Læst = 12 Tdr.)

i Skippund og Læster Færd. 1553 blev »kgl. Majst.'s Byfoged af Borgmester alvorligen foreholdet, at han skal flittigen have Opseende hos *de fremmede Købmænd*, hid kommer med Hør og Hamp, at de skulle sælge i hele Skippund, desligeste Øl i Læstetal og halve Læster. — Item, hvilke Købmænd, hid kommendes vorder, skal intet Gods opskibes, førend de have været hos Byfogden og givet tilkende, hvad Gods de inde haver«. Advarslen gentages senere paa Aaret.

Samtykke at besidde Gaard I 1556 spørger Henrik Mogensens »menige Borgere, til Tinge nærværende, paa *Peiter Jacobsens Vegne*, efterdi han havde givet sig udi Fordrag (d. e. Forhandling) med salig *Christian Pedersens* Arvinger om den fornævnte Christians Gaard, om de vilde give deres Samtykke til, at han maatte besidde samme Gaard. Hvortil de gave for Svar, at han det maatte gøre, hvor som han tilbørligen vilde skikke sig som en anden god Borger.

Dernæst gjorde fornævnte Hendrik Spørgsmaal til Peiter, om han vilde indgaa disse efterskrevne Vilkaar, som tilforn have været her fremsatte om fremmede udlændiske Folk, her boede og var ulydige, som var, *at de bryggede og bagede og solgte til Skibs* og brugte anden Køb og Salg med fremmede den fattige Menighed til Skade og Fordærv. *Om fornævnte Peiter vilde sig nu forpligte saadant at have udi Fordrag, da var det muligt, at han maatte komme i samme Gaard.*

Hvortil at fornævnte Peiter svarede »Ja! at han vilde det sig forpligte, at hvor det sig befindes med ham at gøre imod Borgm. og Raads Forbud og handler noget, være sig med Brygning eller Bagning, sine Naboer eller nogen anden Borger til Skade, vil han lide den Straf, som han ved bør som en ulydig Borger.«

sælge til Krigsfolket I Februar 1567 »var en Part Borgere forsamlede (og) gav klageligen tilkende for Borgm. og Raad, at her ofte tilkommer *fremmede Købmænd af Rostock og anden Sted*, som lang Tid tilsammen bliver liggende her i Byen og udsælge deres Varer«. »En Part sælge til Bønderne og andre fremmede, som ikke ere hjemme her i Byen«. — »Herom blev nu i Dag saa samtykt, at naar her kommer nogen fremmede Købmænd, som hidføre *Tyskøl, Mel, Brød, Hør, Hamp, Humle* og andet saadant, den Stund Krigen er her i Riget, maa de *sælge til dennem af Krigsfolket*, og det Steder, hvor de ere liggende, baade Øl, Mel, Brød og andet, det som ædendes Varer er, saa vel som til Borgerne — en Tid lang og paa videre Besked, saalænge til anderledes tilsiges, dog ikke til Bønderne eller til andre udenbys fremmede«. Men »Hør, Hamp og andet saadant« maa de kun sælge i hele og halve Lispund.

Borgered Samtidig vedtoges, at »*hvem der ikke inden næste Tingdag har svoret sin Borgered, han skal efter denne Dag være forpligtet at tillukke sit Vindue og ingen Borgers Handel bruge*«.

Liggere Allerede samme Aar d. 30. Oktbr. var opkaldt nogle »*unge Karle, Købsvende, som almindelig kaldes Liggere*, hvilke gøre deres Rejser til Tyskland og andetsteds hen og haver deres Tilsøgning hid og Paaskud, at de her have hjemme. Dog gøre de ingen Tyngte til Kongen eller Byen, paa

#. 08.

#. 08.

#. 08.

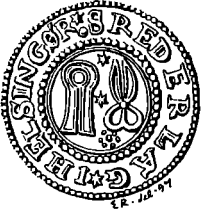
#. 08.

#. 08.

#. 08.

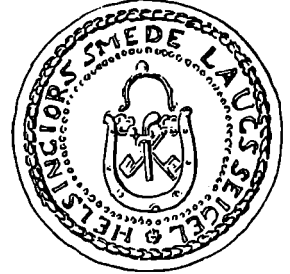
#. 08.

#. 08.

#. 08.

#. 08.

#. 08.

Helsingørske Lavssegl.

1 og 2 Bagernes, 3 Badskærernes (1603), 4 Guldsmedenes (1610),
 5 Handskemagernes (1645), 6 Handskemagernes (1743), 7 Slag-
 ternes, 8 Slagtern-s (1767), 9 Skomagernes, 10 Skomagernes (1690),
 11 Snekernes, 12 Skræddernes (1634), 13 Skræddernes (ældre),
 14 Smedenes (1603), 15 Smedesvendenes, 16 Smedemestrenes,
 17 Vævernes, 18 Kongens Snekder Jesper Matthiesens Segl.

»unge
Karles Skat«

det de noget maa komme Byen til Hjælp.« — De paagældende maa saa betale en *Skat*, der opføres for sig selv under Navn af »*De unge Karles Skat*« og forekommer 1561 og senere. Det højeste Antal af den Art Skatteydere i Aarene 1561—1630 er 16, der forekommer 1561 og 1628; som Regel er det under 10, for adskillige Aar er ingen anført.

Aaret efter (1568) faar *Herbergererne* Ordre til at *advare deres Gæster* (d. e. Liggerne), »synderligen dem som fore Tystøl, Hør, Hamp, Humle og andet saadant«, at de kun maa sælge Øl i hele og halve Læster, og de andre Varer i hele og halve Skippund (1 Skippund = 20 Lispund à 16 Pund). »Dog heri undtaget kgl. Majst.'s Krigsfolk, der køber ved Tøndetal, som dennem lyster«.

Slige Paabud forekommer ofte, og Overtrædelser ligeledes. Snart er det Udlændinge, der handler ulovligt, og snart er det en Borger, der har været »*Samkøber*« og »drevet en fremmed Mands Handel«, som f. Eks. Hans Pingel, der havde indskibet 12 Læster Salt fra en Lybækker og udskibet dem igen til en Hamborger, der skulde sejle Saltet til Cimbrishamn, og kunde overbevises om at have laant Penge til at betale Saltet med af Hamborgerskipperen Dagen før, »og havde samme Dalere hos sig en Nat over«.

I April 1570 fandt man, at der burde gøres noget alvorligt. Menige Borgere rettede paa Tinge *Anklage for Øvrigheden over de fremmede Købmænd*, der solgte i smaat Maal: Tyskøl i Tønder, Hamp i »Stenetal« og andre Varer i Pund, desligeste opkøber Skind, Huder, Smør og Talg, »hvorudover fattige Borgere, som her er boendes og sidde for daglig Skat, Tyng og Besværing, deres Næring og Bjering fortages, saa de herved undergaa og forarmes«.

nogle
besynderlig
eller menige
Mund

»Da tilspurgtes Menigheden, hvo det er iblandt dennem, som saadan Klagemaal forebringer. Om det var nogle besynderlig, eller det var menige Mands Klage og Beretning, og hver, som herudi var samtydig, at skulle komme frem og lade høre sin Mening«.

»Og menige Borgere og Almue opstode, som vare til Tinge, og med eel Stemme alle samtlige klagede det samme ved alle Ord og Mening. Lode sig og høre, (at) hvis det længe skulde have Fremgang med saadanne fremmede Købmænd, da nødes de til at overgive Hus og Hjem«.

»Da paa det, at Sagen desbedre kan gaa for sig, blev nu samtykt, at Borgerne skulle lade opregne alle de Stykker«, som de paaklage.

Næste Tingdag udsættes »menige Mands Anklage«, for at »hver Vært, som samme Gæster haver i deres Hus, skulle lade samme Gæster opskrive deres Navne paa videre Besked«.

Den følgende Tingdag drøftedes da: »Om fremmede Købmænd, Borgernes Anklage«. *Borgmestrene Henrik Mogensen og Jacob Hansen* og fem Raadmænd, *Andris Saxen, Hans Nielsen, Jørgen Mahr, Frederik Lejel og David Hansen*, samt Byfogden *Rasmus Hansen* var til Stede og et Nævn paa 24 Borgere førte paa samtlige Borgeres Vegne »den Klagemaal, som er begyndt, anrørende de fremmede Købmænd, Tystølførere og Liggere, som

her ligge det ene Aar efter det andet og bruge deres Handel at indkøbe og udsælge allehaande Varer, og udi samme Handel bruge den Frihed, som højlovlige fremfarne Konninger og Herrer have undt og givet Helsingørs svorne Indbyggere, hvorudi Borgerne højeligen anklagede, vores Privilegier ikke aleneste at gøres imod, men og den menige Mands Bjerging, Nytte og Fordel, som her sidder for Skat og anden stor daglig Tyngde, at være dermed undergangen, saa at Borgerne jo mere fortrænges, og derudaf ere for-aarsagede saadan Klagemaal at anhæve«. . . .

»Mod samme Borgernes Fremsat er først givet Svar udi saa Maade:

At den Frihed, som saadanne fremmede haver en Tid lang været udi saa Maade efterladt, er sket og overdragen ikke uden Aarsage, *formedelst den Lejlighed, som i den langvarende Krig sig begiven er etc.*, hvilket menige Borgere vel er vitterligt, og *de nu som før gave Magt*. Dog efterdi de sig nu saa højeligen beklage og herudi besværges at skulle findes Middel til, saa meget muligt kan være efter Lejligheden.

Og spurgtes nu, udi hvis og hvad Stykke Borgernes Klagemaal er, det at gives til Kende«. Borgerne klager da:

»Først at samme Købmænd selv eller deres Tjenere ere her overliggendes det ene Aar efter det andet og bruge deres Købmandsskab med alle Haande Vare som Borgerne, og hvis Gods de imidlertid bekomme af Tyskland, Tystøl, Mel, Brød og andet Tøndegods, item Hør, Hamp, Huder etc., udsælge de udi Tøndetal (og) Stenetal etc., Borgerne til stor Skade og imod Privilegier«. *Borgernes Klagemaal*

»Om Tystøl og andet Tøndegods er almindelig vitterligt, at fremmede have det udsolgt i Tøndetal«.

»Om Hamp udi Stenetal solgt, fandtes bevisligt, at en Købmand Roluf Poulsen solgte til Jørgen Skomager Hamp i Stene*) og efter Rostokkervægt. Vilde ikke sælge efter denne (Bys) Vægt«. Det bekendte Roluf nu selv nærværende, og ikke han kunde sig undskylde. Item han bekendte ydermere, at nu siden Paaske solgte han til Albret Skrædder Hamp udi Stenetal og vejede hannem den til i hans Kælder med Albrets egen Bismer. Vilde ikke komme til Byens Vægt. Sagde og, (at) Albret Skrædder sagde, hans Bismer var ret og brændt med Byens Brænde, gjordes ikke Behov at komme til Byens Vægt etc. Item en Part af Fiskerne havde i lige Maade købt Hamp af fornævnte Roluf efter saadan Vægt i deres Trang«.

For det andet klages der over, at »samme fremmede købsla med andre fremmede af Skuder og Skibe og andensteds, hvor Lejligheden sig begiver, Borgerne til Forprang og Skade«. *Hans Terning* tilstod at have købt Huder af en fremmed, som denne havde købt af en lybsk Skipper i en Skude paa Lappen. »Item beklagedes, at samme fremmede købe nyflaane Huder og Skind og *udfaa hemmelig deres Pendinge at lade købe for*. Herom fandtes bevisligt med tvende Købmænd *Henrik Sommer* og *Henrik v. Brunsvig*, som selv bekendte at have købt af *Mads Krogemager (Slagter)* her ibidem 3 Degger

*) En Sten Hør eller Hamp = 20 Pund. En Sten Fjer eller Uld 10 Pund.

nyflaane Skind, og selv dennem udspiled til *Svend Brolæggers*, (hvor) de ligge udi Herberig«.

»Svend Brolægger og bekendte at have solgt dennem blodige Skind«.

Endvidere klages for det tredie, »at samme fremmede en Part *udfare paa Bygden* til Præster og andre herom (kring), sælge dennem deres Tyskøl og andet og købe med dennem igen. Herom fandtes bevisligt, at en fremmed havde solgt til Præsten i Gilleleje $\frac{1}{2}$ Læst Tyskøl og bekommet af hannem Torsk og anden Vare. Det bekendte samme Købmand selv«.

»Det og andet saadant mere, som befindes, at samme fremmede bruge, og Borgerne sker forkort udi, blev nu foregivet med videre Progres og Samtale at maa ved gode Læmpe fores Raad til«.

»Købmændenes Svar herom«: »Var og i Dag *nærværendes alle fremmede Købmænd og Liggere*, som nu vare her i Helsingør til Stede og saadan Klagemaal er anrørende. . . . Derhos de nu gave for Svar, at *de ikke have vidst herudaf saadan Frihed* (at) være forbrudt, sagde og at ville efter denne Dag sig gerne underholde der efter, dog vare begærendes at maa sælge, hvis Gods de have liggendes som tilforn«.

Man oplæste derefter paa Tinge de paagældende Artikler af *Helsingørs Privilegier*, og *Byfogden* tillalte de Købmænd, der havde handlet ulovlig, hvorefter de, »fordi at samme Købmænd beklagede ikke at have udaf vidst, blev nu tilgivet og afstaaet, derhos dennem alle alvorligen befalet at skulle holdes herefter af alle fremmede, som ikke ere svorne Borgere, som efter følger«:

Det bestemmes nu, at alle fremmede for Eftertiden skal *melde sig hos Byfogden*, som i Forening med en Borger skal *opskrive deres Gods, »Tyskøl og andet Tøndegods, Mel, Brød etc., item Hør, Hamp, Huder, Kabelgarn, Salt, og hvis det kan være eller nævnes, og intet deraf at forties«*. »Samme Gods skal hver Købmand gøre Rede for hos Byfogden, til hvo han det sælger«. Han maa intet sælge i smaat Maal. Og Gæst maa ikke købe med Gæst, »men om nogen *Junker eller god Mand* (d. e. adelig) selv eller hans Bud vil købe af nogen fremmed, Øl eller andet saadant Gods, til sit Behov, være det den fremmede uforment at sælge dennem, synderlig blandt dennem, som ere under Krigen«.

Helsingborgs Borgere bevarer deres Frihed til at købe, lige med Helsingørs. »Det samme være og uforment om *Sutlere* (d. e. Marketendere), som retteligen er Sutlere og efterfølge Krigen«. Der maa sælges til dem »til Krigsfolkenes Behov udi hele og halve Læster«.

Dernæst forbydes det Borgerne »at *lage under sig fremmed Gods* at udsælge som deres eget Gods, den fremmede til Fordel«, eller »*fremmed Købmands Penninge at købsla med*«.

Ingen »skal tilstede nogen fremmed Købmand, som han haver lejet Hus eller Kælder, at *ligge paa hans egen Kost og Underholdning eller at lage nogen anden fremmed til sig paa Kost*«, men »hver fremmed skal ligge til Underholdning hos Borgerne, som Privilegierne udviser«.

Uviljen mod Udlændinge holdt sig. 1574 tilholdes »fremmede at bruge Privilegier maadelig«. Der klages over, at de misbruger Byens Rettigheder i Helsingborg, skønt de »ikke haver noget bekostet eller udlagt til saadanne Privilegier«, og der er Fare for, at de »kunne *formedelst saadan Djærvhed snart forkaste samme Friheder*«. Aaret efter klages der over, »at *disse Hollændere* og andre deres Lands Folk, som her bosidde, *haver al Næring og Brug, hvis her falder hos den fremmede søfarende Mand*, baade at købe med dennem og saa at sælge til dennem Øl, Brød, Smør, Flæsk, Kød etc. og alt andet, hvis de behøve«. Da der samme Aar fremkom »nogen *fremmede Nationers Folk af Holland og England og begæred sig her at nedersætte* og bruge deres Handel som andre Borgere,« klager Borgerne ogsaa over, at »den bedste Næring er dennem af Hænde tagen ved saadanne fremmede Nationer, som sig indlægger og forvilliger med den fremmede søfarende Mand, (som) hid kommer, og saa *vender til sig al Profit* andre til stor Skade«. Man ønskede »ingen at tillades her at komme og bosidde, hvorefter fornævnte fremmede finge og nu deres Afsked«.

*Djærvhed i
Helsingborg*

Da Frederik II tog fat paa at bygge Kronborg, vilde han se Byen vokse, saa den kunde udfylde sin Plads. Til Gengæld for de Privilegier, han gav dens Borgere 1577, ønskede han derfor, at de skulde »*deres By bygge og formere*«, og »dersom og nogen (af) vore Undersaatte, Borgere eller Købmænd her udi Riget eller andre *udlændiske Købmænd ville did flytte*, enten at de der selv købe Gaarde eller dennem lejendes vorder eller og tilforhandle dennem Jord og Ejendom der udi Byen og selv derpaa af ny ville bygge Huse og Gaarde, da skal *dennem ikke Borgerskab formenes*, saafremt de ellers have et godt og ærligt Vidnesbyrd, hvorfra de ere kommen, og *ikke have nogen Sekt og kætterisk Lærdom med at fare*«. Men »hvilke i saa Maade did komme at bo, skulle dennem forskrive der at bo deres Livstid og siden ikke der fra at flytte«.

*Privilegium
1577*

Allerede et Par Maaneder senere, i Marts samme Aar, maatte Kongen udstede en nærmere Forklaring til det fornævnte Privilegium, i hvilken der hales i Land. Borgmestre og Raad i Helsingør, hedder det, »befrygte dennem, at der ikke holdes Skilsmisse paa, hvad Folk som skulle tages til Borgere, (saa) at en hel Hob løst Folk og Parti af andre Steder for en Frihed og Forskaansels Skyld« skulde søge hertil »og ikke nogen evnende Folk af Formue, som kunde opholde borgerlig og Byes Tyngde med dennem«. »For slig Lejligheds Skyld« vil Kongen nu dermed saaledes holdet have«, at ingen kan nedsætte sig i Helsingør uden Tilladelse enten af Kongen eller af Borgmestre, Raad og Byfoged.

*Forklaring
dertil*

For at hindre, at de af Udlændinge i Helsingør samlede Formuer ved Arv gik ud af Landet, havde allerede Christopher af Bajern i de Privilegier, han gav Byen 1441, bestemt, at *»naar nogen tysk eller udlændisk i fornævnte vor Købstad dør, da skal gives af hans Gods hver tiende Penning, halvt til Kongen og halvt til Byen«*. Paa Frederik II's Tid fik Spørgsmaalet paany Interesse. Den 8. Maj 1582 meddeler Borgm. og Raad Absalon Juul, at de efter kongl. Majst.'s Ordre har befalet *»de vesterske, der bo her og drive Handel, at aflægge Ed paa at ville blive her deres Livstid og ikke, som nogle have gjort, drage bort, naar de have faaet Posen fuld«*, og at Svaret lød, at de vilde blive, men ikke aflægge Løfte.

Der kan næppe være Tvivl om, at det er denne Henvendelse, der er Aarsag til, at Kongen d. 27de i samme Maaned tilskriver Borgm. og Raad i Helsingør,

at han er kommet udi Forfaring, at adskillige, der en lang Tid har boet der udi Byen og søgt deres Næring under Byens Frihed og derved *»tiltaget og forbedret dennem udi Rigdom«*, nu vil drage herfra *»med hvis Gods, Pendinge og Formue, de udi saa Maade have samlet«*,

og at han nu har *»betænkt og overvejet den Lejlighed«* og har bestemt, at dersom nogen af Borgerne i Helsingør, som er barnefødte uden Riget, efter denne Dag bliver til Sinds at ville flytte derfra og begive dem ud af Landet, saa skal de betale *»Trediedelen af al deres Formue og Gods. rørendes og urørendes, aldeles intet undertaget«*, Halvdelen til Kongen og den anden Halvdel til Byen.

Det vilde have været interessant, om man gennem *Borgerskabsbøger* eller lignende kunde statistisk belyse Tilgangen af Udlændinge i det 16de og 17de Aarhundrede. Gennemgaaende giver Notitserne om Borgerskabs Erhvervelse ingen Underretning om den ny Borgers Fødested, men for Aarene 1691 til 1733 er dette dog som Regel Tilfældet. I disse 43 Aar erhverver 897 Personer Borgerskab. Af disse er 422 danske og 407 Udlændinge. Om 68 savnes Oplysning. Af de 422 danske er kun 188 fra Helsingør. Af de 407 Udlændinge er 264 svenske. Af disse er atter de allerfleste Skaaninger, altsaa gamle Landsmænd, der som Følge af denne deres Særstilling var skattefri.

Der er ingen Tvivl om, at Tilstrømningen af Udlændinge ved denne Tid er langt mindre end i Frederik II's og Christian IV's Tid, men selv om man ser bort fra Skaaningerne, er den dog altsaa endnu ret betydelig.

Vi nævnte forud, at man 1692 besværer sig over *Rostokkernes Ølhandel*. Samme Aar klages der over, at *»Kornet opkøbes af Hollændere og andre som Jan van Deurs, den hollandske Residents*

Sekretær her i Byen, som endnu er ude at opkøbe i Sjælland, Fyn og Jylland, alt hvad han kan overkomme, saa det har allerede forårsaget stor Nød og Dyrkøb«, og 1701 hedder det om samme, at han »bor i sin egen Gaard«, »tæller Penge til Skipperne« og »fører Gods fra Skibene paa Rheden ved sit (eget) Fartøj«, medens Engländeren *Robert Thig*, der ligeledes har solgt Varer, udfører Kommissioner og sælger Brændevin i hele og halve Ankere.

Vestre Sidelænge af fransk Konsul Jacob Hansens Gaard. (B. 268 — I. 385).

De her nævnte fremmede indtog som vedkommende Regerings Repræsentanter en Særstilling. I Løbet af Tiden fra Slutningen af det 16de Aarhundrede havde de fleste europæiske Lande, hvis Skibe i større Antal passerede Sundet, faaet deres egne herboende Udsendinge til at varetage deres Interesser ved Sundtolden. Hollænderne var vistnok de første. Allerede i det 16de Aarhundrede boede her *Isac Petersen*, »de nederlandske Staters Commissarius«. 1604 nævnes baade en *Willum Adriansen* og en *Bertel Olfertsen* som »de hollandske Staters Commissarius her udi Sundet«, og 1631 »de høje formaaende Herren Staters Commissarius *Carl v. Krachou*«. Aaret efter har vi en *Johannes Figeus* (?), hs. kgl.

*Fremmede
Kommissarier*

Majst. af Sveriges betroede Agent«. 1664 har Frankrig en *Willom Freyer*, lidt senere træffes »den engelske Resident, Ridder *Jean Paul*« og den hollandske *Jan van Deurs*, efterfulgt af *Arent van Deurs*, samt — foruden fornævnte *Robert Thig* — de engelske *Consuler Patrick Lejel* (1640) og *Johan Butts* (1692). Noget enestaaende er det, at en helsingørsk Købmand *Jacob Hansen* ved 1700 er fransk Konsul. Han efterfølges 1716 af Mons. *Rochefort*, »som af Kongen af Frankrig er ordineret til at være *Commissaire ved Øresund for den franske Nation*«.

Fremmed-
koloni

Undertiden gled de menige Udlændinge efterhaanden ind mellem de øvrige helsingørske Borgere og følte sig hjemme her. Saaledes synes det altid at være gaaet med de fremmede Haandværkere, der nedsatte sig her, men derimod sjældnere med de fremmede Købmænd og Værtshusholdere. Disse havde en stærk Interesse i at fastholde Forbindelsen med Moderlandet, fra hvilket de havde deres Kunder. Et Udslag heraf er de tidligere omtalte Værtshuse som »Amsterdam«, »Bremen«, »Oranienbaum« o. s. v. med det hjemlige Byvaaben som Skilt. Og der er ingen Tvivl om, at Udlændingene i Repræsentanten for deres Hjemland fik et Midtpunkt at samles om, der gjorde det lettere for dem at holde sig som en lille Fremmedkoloni og i al Gedulghed værne deres Særinteresser. Hvad selve de fremmede Konsuler og Commissarier angik, er der ingen Tvivl. De blev for Helsingørs Borgere langt værre Konkurrenter end de andre fremmede Købmænd.

Af Courtoisie overfor de fremmede Regenter, som de repræsenterede, blev de fritagne for Skatter, Vagt og anden Bys Tyng, som f. Eks. Indkvartering, ligesom den danske Konges egne Embedsmænd var det. Fritagelsen gjaldt ganske vist kun, forsaavidt som de nøjedes med deres Embedsstilling og ikke befattede sig med Købmandsskab, hvad de fleste af dem gjorde, men hvad det paa Grund af deres indflydelsesrige Stilling var vanskeligt at komme dem til Livs for.

Man ser da i Helsingør det ejendommelige, at Byens mest indbringende Forretninger, dem, der havde Handelen med de større Nationers talrige passerende Skibe, i Hovedsagen er i Hænderne paa vedkommendes egne Landsmænd, medens de indfødte maa nøjes med den Forretning, der kan blive med de mindre Nationers lidet talrige Skibe. Skotter, Englændere, Hollændere og Tyskere modtages i Helsingør af Landsmænd, der hjælper dem til Rette, sælger dem, hvad de har Brug for, og fører dem til et Værtshus, hvor et hjemligt Skilt forkynder, at deres Modersmaal lyder. Og det er disse fremmede, der sidder paa »de danske Kongers Guldbjerg«.

HAANDVÆRKERLAV. ZÜNFTEN

DA Enevoldsmagten 1672 forbereder en ensartet Lovgivning for Haandværkerlavene, er det Københavns, Bergens og *Helsingørs* Lavartikler, der overgives Statskollegiet til Mønster for de ny. Ogsaa paa anden Maade viser det sig, at ingen anden dansk Provinsby har et Lavsliv som Helsingør. Navnlig bevirker *Kronborgs Opførelse* en stærk Tilstrømning af fremragende dygtige Haandværkere, og den nære og livlige Forbindelse med Tyskland medfører, at den tyske Lavsskik, den saakaldte »Zünft«, tidligt faar Indpas i helsingørske Lav, hvor den spores næsten et halvt Aarhundrede før end i de københavnske og holder sig til 1857.

De ældste Haandværkerlav var fremvokset af de middelalderlige Gilder eller havde eksisteret sammen med disse. Bagere, Slagtere, Skræddere, Skomagere og Smede har utvivlsomt haft deres Lav allerede i Middelalderen. Om Skomagere og Skræddere ved vi, at de fører Strid om en Alterplads i St. Olai, som var bleven solgt for nogle Tønder Øl, og i Smedenes ældste Segl stod Billedet af deres Helgen St. Loye; alt Spor af en Tid, da hvert Lav havde sin Helgen og sit Alter i Kirken, og Lavslivet prægedes af kirkelige Fester med Lavsoptog med Lavets Skytshelgen.

Ofte var da flere Haandværk forenet i samme Gilde eller Lav. Ganske vist kræver allerede Erik af Pommern, at hver skal holde sig til sin Gerning, men, som det vil fremgaa af det forud berettede, var dette Krav end ikke helt gennemført i det 17. Aarhundrede.

Naar Smedesvendene 1591 faar en ny Skraa, sker det, fordi den gamle var »efter den Vis og Brug, som udi Papisteriet medfulgte og nu aldeles er afskaffet.« Og den ny skal være »efter den Lejlighed, som Nutiden begiver og medfører.«

I Hans Christensen Sthens førnævnte Skolekomedie »Kortvenning« træffer man den gamle og den ny Haandværkertype stillet overfor hinanden. Den gamle, som praler:

»Saa mange Embeder jeg ene kan,
som nogen udi det ganske Land«,

og derefter regner op, hvorledes han baade er Skomager, Remmesnider, Bødiker og Buntmager, ja endogsaa kan »berede et Sværd«, og saa den ny, som »Nat og Dag« bruger sit Skomagerembede, og beskedent siger:

»et Embede haver jeg lært og kan
det haver jeg idelig varet uppaa«. —
»Der nøjes ikke nu mangen Mand
med sit Embede, der han kan,
Embedsmænd ville nu Købmænd blive — — —«.

I Komodien belønner Skæbnen Skomageren, der er bleven ved sin Læst. Han bliver rig og den anden fattig.

*Gebrauch
Mesterzünfl*

Den tyske Lavsskik kommer her til Helsingør ad to Gange, først ved 1600 den saakaldte »*Gebrauch*«, der hovedsagelig rummer Mestrenes Krav, og siden ved Aarhundredets Midte den saakaldte »*Gewohnheit*«, der indeholder Svendenes.

Forbindelsen mellem de danske og tyske Lav skabtes ved *Svendevandringerne*, der medførte Kravet om, at de smaa danske Lav efterhaanden fik den samme *Begrænsning til det enkelte Fag*, som de store tyske, og at man udstrakte den gensidige Hjælp, som var Princippet allerede i Middelalderens Gilder, til ogsaa at omfatte Hjælp til de rejsende Svende ved Oprettelsen af *Svendekroer*, Tildeling af Skænk, Anvisning paa Arbejde m. m.

At Lavet kun omfattede et enkelt Fag, stillede det stærkere i Kampen for at holde Priserne oppe, naar Byøvrigheden vilde sætte dem ned. Og det er et umiskendeligt Tegn paa zünftig Paavirkning, naar den tyske Slagter Hans Koch, som forud omtalt, 1571 lærer sine Lavbrødre, at naar Priserne, efter Lavets Skøn, er sat for lavt, vilde det i Tyskland koste en Tønde Øl, om nogen Slagter bragte Kød paa Torvet til den Pris.

I Lavsskraaer af 1591 for Skræddermestre og Smedesvende omtales Svendekro hos en Mester, der kaldes Krofader. Her samles *Svendekro* Svendene; uden paa Huset er anbragt deres Skilt, paa hvilket den vandrende Svend kan kende Stedet. Og hvert andet Aar, naar en ny Mester bliver valgt til Krofader, flyttes Skiltet med stor Højtidelighed. Det er denne Festlighed, der menes, naar der i Smedesvendenes Regnskabsbog 1597 staar en Udgift paa 2 Mark til *Skilflytning* »Spillemandene, der Stangen blev flyt.« 1602 føres Lavsbogen første Gang paa Tysk, og 1610 begynder Smedelavet at føre en sort Bog over efterskrevne Svende, der begynder med »et Drivebref fra de Mestre i Danzig« med Navnene paa 12 Svende, som skal udelukkes fra Arbejde, fordi de ikke har skilt sig ærligt fra Lavet i Danzig.

Blakstævne

Lidt senere fører Smedene ogsaa en sort Bog over de Mestre, der har forsyndet sig mod Lavet. Den føres paa Tysk og oplyser os om, at Lavet foruden sine lovlige Lavsmøder, hvor en Raadmand skulde være til Stede som Bisidder, for at paase, at alt gik lovligt til, ogsaa holdt ulovlige, hemmelige Lavsmøder, de saakaldte »*Blakstævner*«,*) hvor »*Blaksbrødrene*« samledes og dømte ulydige Lavbrødre, endogsaa til Udelukkelse af Lavet og Fortabelse af Retten til at udøve deres Haandværk, hvis de ikke rettede sig efter Lavets hemmelige selvgjorte Vedtægter, selv hvor disse gik imod Kongens og Øvrighedens.

*) *Blak* betyder den røgblandede Flamme. Navnet kommer af, at Møderne i hvert Fald oprindelig holdtes i Smedien ved Essen, hvor Tilslutning gaves til Kende ved Hammerslag paa Ambolten.

Samtidig er det 1581 oprettede Snedkerlav, hvis første Oldermann var Kongens Snedker paa Kronborg, *Jesper Matthiesen*, ogsaa bleven zünftigt, idet det 1603 har antaget en tysk »*Handwerksgebrauch*«, den første som kendes paa dansk Grund. I Følge denne har Snedkerne en Svendekro, hvor den vandrende Svend modtages. Kommer han fra et anerkendt (»zünftigt«) Lav, maa han kunne dokumentere sig ved at aflevere ordret en udenad lært Hilsen (»*Grusz*«). Han er derefter berettiget til at faa sin Skænk (»*Geschenck*«), i Øl eller Penge, og til at »omskikkes« af Oldgesellen til Mestrene for at faa Arbejde. Omskikningen skal foregaa »efter Vallen«, d. e. efter den Rækkefølge fra den ældste Mester til den yngste, i hvilken Mestrene stod opført paa »*Valtavlen*«. Svendene skal hver fjerde Uge komme sammen og »for aaben Lade« holde »*Omfrag*«, ved hvilket der spørges, om nogen har noget at sige den anden paa. I saa Fald skal han sige til her og siden tie stille. Naar Laden er aaben, er Retten sat, og der fældes da Dom over den, der har forset sig mod Haandværket, f. Eks. ved at omgaa Fuskere eller ikke faglærte eller ved at aabenbare Lavets Hemmeligheder.

Under Gebrauchens Ordning var alle Afgørelser lagt i Mestrenes Haand, men ved Aarhundredets Midte kommer der noget nyt frem. Vi møder det første Gang 1642, da nogle Snedkermestre i København mødes for at afgøre en Strid mellem Mestre og Svende, og finder skrevet med Kridt paa Bordet, ved hvilket de skal sidde og raadslaa, et tysk Digt, i hvilket det bl. a. hedder:

»Magt gaar for Ret, det klager jeg fattige Svend,
Du skal ikke dømme væk, men først høre den andens Ord.
Een Mands Tale er en halv Tale, man skal billigvis høre begge«.

Saa længe hver Svend havde Udsigt til selv at blive Mester, var det patriarkalske Styre naturligt. Men den Tid var længst forbi i Tyskland. Her hjemme krævedes det efter Gebrauchen af en Svend, at han skulde have staaet et vist Antal Aar i Lære, have gjort Svendestykke og faaet Lærebrev under et zünftigt Lavs Segl. Men det var i Virkeligheden kun Mestrenes Anerkendelse, han derved fik. I Tyskland var dette ikke længere tilstrækkeligt. Der maatte han tillige optages i Svendelavet, betale Afgift til dette og have dettes Anerkendelse, som han fik ved en Svendeindvielse, den saakaldte Behøvling. Bestemmelserne herom fandtes ikke i Gebrauch'en, men derimod i den saakaldte »*Gewohnheit*«. 1649 rejser derfor Helsingørs Snedkerlavs Oldermann til Stralsund, hvor han for gode Ord og en Betaling af 31 Dlr., af hvilke Svendene havde ydet de 10, fik et Par smukke Pergamentsbind med Afskrifter af det stralsundske Snedkerlavs Mester- og Svendeartikler, der indeholdt »*Gewohnheit*«.

Behøvling Behøvlingen var en Art Daabsceremoni. Fire af de gamle Svende fungerede som Præst, Klokker og Faddere. Præsten holdt en »Høvleprædiken«, der beskrev, hvilket elendigt Væsen den ubehøvede Svend (»der Kuhschwantz«) var, dernæst berømmede Snedkerhaandværket og beskrev de 5 Søjleordener, og endelig belærte den unge om, hvorledes han skulde forholde sig under Vandringen. I »Høvleprædikenen« spores en Kærne af oprindelig alvorlig ment Belæring, ganske gemt under senere Tilsætning af raa Løjer. Man havde i Helsingør Snedkerlav en Kiste med særligt Behøvlingværktøj: Sav, Høvl m. m. af Træ. Den udlærte blev behandlet som en Træblok, der ved Behøvling skulde tildannes, saa han blev en smuk Søjle. Man stillede ham op, satte under drøje Puf Hage, Arme og Ben i Vinkel, tog Maal med en Passer, i hvis ene Ben der var sat en Pensel, dyppet i sort Farve. Man lagde ham paa en Bænk og behandlede ham med Sav og Høvl, løftede flere Gange Bænken op og lod ham falde ublidt paa Gulvet. Til Slut fik han af Præsten et Par Ørefigen, blev overhældt med Vand (das Waschen — en Parodi paa Daaben) og fik et nyt Navn. Efter endt Behøvling fik han Lov at drikke af Svendenes Velkomst og lærte at skrive deres hemmelige Tegn paa Bordet (en Passer over en Vinkel). I Efteraaret 1649 kunde man i Helsingør behøve Peter Sørensen Kruse fra Lund, »som var den første, der her blev behøvlet efter Haandværks Gewohnheit und Gebrauch«.

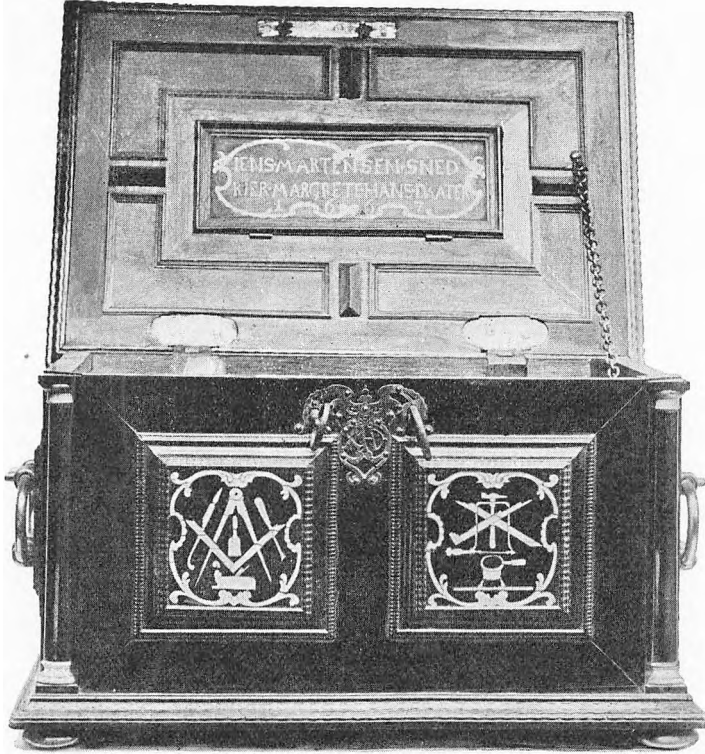

Gesellenschein

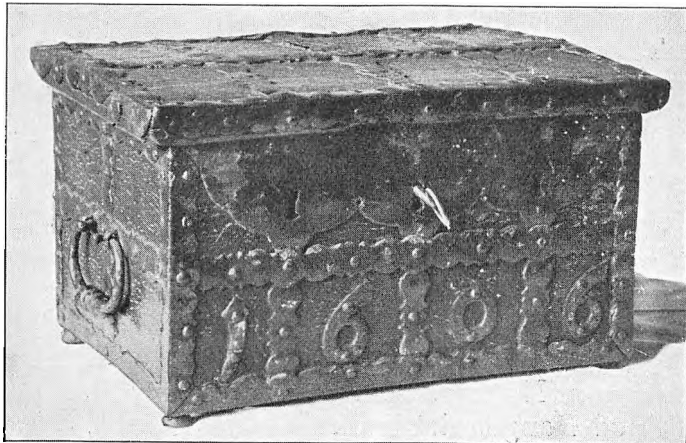
Denne Gewohnheit betyder, at det helsingørske Lav nu er anerkendt som »zünftigt« af de store tyske Lavskorporationer, saa at dets Svende kan klare sig Tyskland over med et helsingørsk Lærebrev plus »Gesellenschein«, d. e. Bevis for at være anerkendt ogsaa specielt af Svendelavet. Hvad dette var værd, ser man af, at det var forbudt at lade de dyrebare Afskrifter gaa videre til andre Byer. 1673 nægter Helsingørs Snedkerlav at overlade Christiania en Afskrift, og da Stralsunds Snedkerlav 1681 har mistet sine Originaler ved en Ildebrand og sender en Mester til Helsingør for at faa en Afskrift, turde Helsingoranerne ikke give ham den, før han fremskaffede en Fuldmagt under det stralsundske Lavs Segl.

Helsingørslavet

Da Helsingborgs Snedkere 1662 vilde have en Gewohnheit, solgte Helsingoranerne dem en Afskrift af den gamle Gebrauch fra 1603. Senere skulde man i Helsingborg have et Par Svende behøvlet. Man opdagede da, at der manglede nogle Paragraffer. Men nogle gamle vandrende Svende, som var til Stede, sagde, at det forstod de nok. De skulde nok føje til, hvad der manglede, og udføre alt rigtig. »I faar ikke saa snart Svende igen, som kan gøre det.« Man lavede saa Behøvling, saa godt man forstod det. Helsingørslavet klager nu over, at Helsingborgerne har gjort Gewohnheit af deres

Snedkermestrenes Lade,
Gave fra Lavets Oldemand Jens Mortensen 1667.

Smedemestrenes Lade 1606.

Gebrauch og indstævner dem derefter til at møde for Københavns Lav, eller, hvis de ikke vil møde der, da »i Tyskland, hvor den ældste Handwerchsgewohnheit er.« Helsinborgerne udeblev. Man ventede paa dem i 3 Dage. Saa faldt Kendelsen. Man vilde ikke ære og agte deres Svende, før de forliger sig med Helsingoranerne. Og endnu 1664 maa Svende fra Helsingborg betale en Bøde og lade sig behøve, før de kan blive anerkendt i Helsingør. Det stærke faglige Sammenhold gav selvfølgelig Lavene Styrke i Kampen for deres Rettigheder. Lavenes Ønsker var foruden høje Priser, en Begrænsning af Tilgangen til Lavene, saa der kunde blive mere Fortjeneste til den enkelte Mester. Derfor søgte man ved Krav om

*Mester-
stykke
Igang*

Mesterstykke og ved at kræve *Indgangsgilde* og høje *Indgangspenge* at hæmme Tilgangen, samtidig med, at man begunstigede Lavsmedlemmerne ved at give disses Sønner og de Svende, der ægtede en Mesters Enke eller Datter, Adgang for halv Betaling. Endvidere ønskede Lavet Domsmyndighed over Medlemmerne.

Som meddelt forud havde Magistraten flere Gange ophævet Bager- og Slagerlavets Eneret, og paa lignende Maade greb Kongen undertiden ind; men man kunde ikke undvære Lavene. 1507 ophæver Kong Hans alle Landets Skomagerlav, men 1510 stifter han paany Helsingørslavet. 1609 ophæver Christian IV det atter, fordi det tager for høje Priser. Midlet herimod var at give andre Byers Skomagere frit Lov til at sælge Sko og Støvler paa Helsingørs Torv. Ondet var imidlertid dengang mere alment, og 1613 griber Christian IV til det Middel at ophæve alle Landets Lav og forbyde al Lavsret, 1621 maatte han atter tillade Lavenes Oprettelse; men det ser iøvrigt ikke ud til, at de helsingørske har følt sig trykket af Forordningen. De af dem, som man ved noget om, bestod ganske uhindret af det kongelige Paabud, Smedene tillod sig endogsaa 1620 aabenlyst i Overværelse af den kongelige Befalingsmand paa Kronborg, Thomas Noll, at udelukke en Ordensbroder, Willum Sværdfejer, der ikke vilde holde Svendekro, og som »foragtede det ærlige Haandværk og med Gunst at melde at ville sk . . . derudi og udi alle deres Mesterstykker« og foreslog, at »vi skulde udledske ham af vor Bog udi hundred Tusind Djævles Navn«.

I Virkeligheden var Lavene dog i Knibe. Vilde de taale en Mand, der ikke vilde holde Svendekro og foragtede Haandværket, saa blev de udelukket af de tyske zünftige Lavs Kreds; men Kongen krævede, at Magistraten skulde have Afgørelsen af, hvem der kunde blive Borger og blive optaget i et Lav. Og i Helsingør viste det sig, at selv om Magistraten vilde se gennem Fingre med et og andet, saa tillod Kongen det ikke.

I Helsingør havde de fleste Lav i Aarene 1624—35 gjort sig Tilføjelser til Skraaerne, der i Hovedsagen gik ud paa at forhøje Ind-

gangspengene fra 6 til 30 Dlr. og at give Lavet Lov til »at lægge Haandværket« for de Mestre, der ikke vilde lystre. Ved en Strid mellem Smedene og deres Bisidder, Raadmand Iver Pedersen, kom dette for Dagen. Da Smedenes Oldermænd var mødt paa Raadstuen for at svare for Lavets Bedrifter, kom Kongens Smed, Casper Fincke, med »Mestedelen af Smederne« uopstævnede ind paa Raadstuen og vilde tale et Ord med. Sagen endte med, at Casper Fincke beskyldte Iver Pedersen for at være den ene Part mere »tilgedaen« end den anden, hvortil Iver Pedersen svarede, at han løj ham det paa som en Skælm. Under den Retssag, som fulgte, og som til Slut førtes for Herredagen, fremlagde Iver Pedersen 36 Aktstykker, der tilfulde beviste hans Paastand om Lavenes selvgjorte Vedtægter. Og da mange af disse var tiltraadt af Magistraten, skønt de stred mod de kongl. Forordninger, gav Kongen Ordre til at tiltale Borgm. og Raad herfor og kræve alle Lavsskraaerne afleveret. 1637 indlægges da otte indbundne Skraaer paa Raadstuen. I Marts s. A. stævnedes Magistraten af Ridefogden, men et Par Maaneder senere har Kongen »efterladt deres Forseelse med Skraaerne«, og allerede 1641 udstedes aller helsingørske Lavartikler uden smaaligt Hensyn til kongelige Forordninger.

*Casper
Fincke*

Paa lignende Maade endte Christian V's Forsøg 1681 paa at hæmme Zünftens Indflydelse. Man forbød Lavene at holde Svendeindvielse med Skilteflytning og berøvede dem deres smukke Velkomster og andre gamle Lavssager, men kunde ikke hindre, at de i Hemmelighed holdt deres Sammenkomster. Og 1710, da en helsingørsk Raadmand, Willum Fahrenhusen, opsøger Ole Rømer for at skaffe Helsingørs Snedkerlav Tilladelse til at behøve sine Svende, saa de kan opnaa Anerkendelse i Udlandet, gav Ole Rømer ham mundtligt det Svar, at de godt kunde behøve, »undskyldende ikke at kunne give det skriftlig fra sig.«

Ole Rømer

BYSTYRE. INSTITUTIONER

BORGMESTRE OG RAAD. STIFTAMTMANDENS TILSYN

DET Bystyre, vi træffer i Helsingør fra Reformationstiden og mere end et Aarhundrede frem i Tiden, er udgaaet af Byens mest velhavende og indflydelsesrige Købmandsfamilier, ialt kun nogle ganske faa Slægter. Det er almindeligt, at de fleste af Raadets Medlemmer ved Slægt- eller Svogerskab staar hinanden nær, eller at de helsingørske Raadsmedlemmer er i Slægtskab med andre Købstæders. Der synes i saa Henseende særlig at have været

Slægtsstyre

Forbindelse med Helsingborg, Malmø, København, Køge, Odense og Flensborg, altsaa de betydeligste nærliggende Handelsbyer. Det er Middelalderens udprægede Slægtsstyre, man genfinder et godt Stykke ind i det 17. Aarhundrede, efter Svenskekrigen dog mindre udpræget.

Adskillige af dette ældre Tidsrums Raadsmedlemmer rager op som dygtige Købmænd. *Sander Lejel* er i sin Tid en af de ganske enkelte Købmænd i Danmark, der holdt Skibe i udenrigs Fart. *Borgmestre og Raadmænd* Borgmester *Peder Svendsen* spillede en stor Rolle i det islandske Handelskompagni; han ejede en af Byens største Købmandsgaarde ved den store Skibsbro, »Peder Svendsens Bro«, til hvis Bygning han for Byen udlagde over 300 Dlr.; og det kan nævnes, at den senere Borgmester i København, Hans Nansen, i sin Ungdom fik sin Uddannelse i Helsingør hos Peder Svendsen.

Borgmester *Jacob Holgersen* var Byens største Grundejer, og Borgmestrene *Jørgen Andersen*, som var med at opføre Nyboder, *Hans Hansen* og *Corfitz Braem* var ligesom Raadmændene *Johan Wilders* og *Rasmus Regelsen* velhavende Købmænd, af hvilke flere efterlod sig store Købmandsgaarde, der vidner om solid Velstand.

adelige Af Byens Borgmestre og Raadmænd var *Sander* og *Frederik Lejel*, *Jens* og *Henrik Mogensen (Rosenvinge)* og *Frants Lauridsen Skriver adelige*. De fire førstnævnte var ligesom Raadmand *David*

Toldere *Hansen* tillige *Toldere* ved Øresundstolden, og indtog som saadanne en højst betydningsfuld Stilling som Kongens Raadgivere, hvad der utvivlsomt ofte kom Byen til gode. *Henrik Mogensen* var

Henrik Mogensen saaledes ikke sjældent personlig hos Kongen for mundtlig at forhandle om Byens Sager. Da Kongen 1565 krævede en Levering til Hæren i Halmstad paa 20 Læster Øl, 10 Læster Brød og 200 Tdr. Havre, lovede Henrik Mogensen at gøre sit Bedste for, at Byen kunde slippe med Halvdelen. Resultatet læses i Tingbogens Margin: »Dette blev paa Hælvten«. 1579 ønsker Kongen, at Henrik Mogensen, Frederik Lejel og David Hansen skulde vige deres Sæde i Raadet og nøjes med Tolderembedet, da der har været Klage over, at den søfarende Mand forsømmes. Siden forener dog Fr. Lejel Tolder- og Borgmesterstillingen til sin Død 1601. David Hansen bliver atter Raadmand. Senere bliver hans Søn Raadmand og Toldskriver, og Borgmester Hans Hansen Translatør ved Øresundstoldkammer, hvilket Embede Borgmester Corfitz Braem faar Løfte om, men vist ikke faar, da han dør Aaret før Hans Hansen; — men iøvrigt skiller Embedsmændene ved Øresundstolden sig nu ud som en fornem Gruppe kongelige Embedsmænd, der betragter sig som hævet over Byens Borgmestre og Raadmænd, og den Magtstilling, som Foreningen af Borgmester- og Tolderembedet havde givet, opnaaede ingen efter Frederik Lejel.

Den fremragende Købmand *Gødert Braem* var 1639—41 Tolder, men ikke i Raadet. Han byggede den Tids betydeligste Købmandsgaard i Helsingør med den største og bedste Oplagsplads ved Byfogdens Bro, men trak sig kort efter bort fra Byen, hvad der utvivlsomt er et Tegn paa, at han anser Helsingør for at være i Tilbagegang. Og den største Købmand, Byen har at opvise i det 17. Aarhundredes sidste Halvdel, den franske Konsul *Jacob Hansen*, erhvervede sig 1695 kgl. Frihedsbrev paa at være fri for alle borgerlige og Byens Bestillinger mod at betale 20 Rdl. aarlig. Borgmesterringen, der i det 16. Aarhundrede var Byens fornemste, har nu for den velhavende Købmand ingen Anseelse at bringe, og naar han har Raad til det, køber han sig fri for slig Besvær.

Endnu i det 16. Aarhundrede havde Bystyret kunnet forme sig noget forskelligt i de danske Købstæder. Lensmændene blandede sig sjældent i Byens Styrelse, i hvert Fald oftest kun efter højere Ordre. Derimod griber Kongemagten navnlig i Christian IV's Tid oftere ind og bidrager ved de forskellige Recesser 1615 og 1643 og Forordninger om Lavene 1621 og 22 samt om Købstadsstyrelsen af 1619 til at skabe større Ensartethed. Og siden hen mod Aarhundredets Slutning fortsættes denne Udvikling til fuld Ensartethed under Enevælden, hvor nu Lensmændenes Tilsyn afløses af Stiftamtmandenes.

Her skal fremdrages et Par Træk fra det gamle patriarkalske Styre, som viser, at man stadig henvendte sig til *Tingsforsamlingen* som øverste Myn- dighed, men ogsaa, at der ikke var lutter Tilfredshed hos Menigmand, end ikke med saa ansete og fremragende Borgmestre som Sander Lejel og Henrik Mogensen Rosenvinge.

1551 havde en Kvinde »ladet sin Ord staa paa *Sander Lejel*, at hvis han- nem lykte efter sit Tykke godt eller ondt, skulde altsammen være og staa, som han vilde have det«. Han skød da sit Skel og Skudsmaal, hvortil »den menige Mand gav for Svar, at han haver sig saa omgaaet og bevist som en ærlig og kristen Mand, betakkende ham alle samdrægteligen for alt godt«. Hvo, som siger andet, »gør ham stor aabenbar Uret og siger ham usandt paa«.

En enkelt Gang gengives en saadan Scene ordret i Tingbogen, nemlig 1604, da *Borgmester Gudmand Nielsen* skyder sit Skudsmaal »med efterskrevne Ord«: »I, ærlige Mænd, Borgmestre, Raad og Byfoged. Jeg haver udi tyve Aar siddet inden Døre med de gode Mænd, som ere ved Døden afgangen, og Eder, som igen lever.

Desligeste: Ærlige Mænd, Borgere, jeg haver ved 27 Aar boed her i Helsingør.

Saa staar jeg her i Dag og skyder mit Skel og Skudsmaal til Eder alle. Om jeg nogen af Eder haver med Villie gjort nogen Uret, da er jeg overbødig at stande derfor til Rette. Eller om nogen ved mig noget at beskylde, det

min Ære og ærlige Navn er anlangendes, saa begærer jeg mit Skudsmaal, saadant, som jeg det haver forskyldt.

Skudsmaal Borgmestre, Raad og kgl. Majst.s Byfoged saavel som samtlige Danne- mænd, som til Tinge vare, gave alle fornævnte Borgm. Gudmand Nielsen et godt og ærligt Rygte og Skudsmaal, sigende, at han havde været *bold* og omgænget med dennem udi Liv og Levned, som det en ærlig og kristelig Dannemænd vel egner, sømmer og anstaar, hvilket de hannem vilde være gestændige, hvor og naar han det af dennem er begærendes, eller han vil tilsige.«

Valg Naar Raadet var fuldtalligt, bestod det af to Borgmestre og 6—8 Raadmænd. Det supplerede sig selv, men Valget bekræftes dog ofte, særlig for Borgmestrenes Vedkommende af Kongen, hvorefter den nyvalgte paa Tinge præsenteredes for Menigheden. Fremgangsmaaden ved Valg af Borgmestre og Raadmænd synes at have været den, at der foretoges Valg af Raadet selv i lukket Møde paa Raadstuen. Derefter fremstilledes paa Tinge de, som der var »*givet Stemme paa*,« og Menigheden tilspurgtes, om de udvalgte »vare saadanne Personer, at de maatte kendes duelige at sidde i Raad og Ret.« Resultatet heraf var altid det samme, at »den ganske Almue« »samtykte« og »kendte dem gode nok.« Ofte følger da en kongelig Bekræftelse af Valget, undertiden et kongeligt Bestallingsbrev, som f. Eks. til Borgmester Jørgen Mahr 1578 og til David Hansen og Fr. Lejel ved deres Genindsættelse 1591.

Raadmandsed Da Niels Madsen 1614 blev kaldet til Raadmand, »gjorde han sin *Ed* med oprakte Fingre, at han skal raade og dømme, hvis kristeligt og Ret er, *ej for Vild eller Venskab, Had eller Gunst*, mens som han med en god Samvittighed vil ansvare mod den fattige saavel som den rige, — og *ej aabenbare*, hvis paa Raadstuen bliver under Borgm. og Raad forhandlet, som hemmeligt er og bør at ties«.

Ved Optagelsen i Raadet erhvervede vedkommende den Forret frem for andre Borgere, at enhver Klage over ham først skulde fremføres »under lukte Døre paa Raadhuset«, og kun hvis »de da ikke der kunne forliges, da offentlig til Tinge at søge sin Ret.«

Takserborgere Den væsentligste Anledning til Sammenstød med Borgerskabet var *Skatteligningen*. Denne foretoges oprindeligt af Borgmestre og Raad, men fra 1620 af særlige *Takserborgere*. Man har dog allerede 50 Aar tidligere Eksempel paa, at Magistraten har ønsket Borgernes Medvirkning ved Skatteansættelsen.

1570, da der skal betales 1000 Dlr. i Skat til Kongen, meddeler Henrik Mogensén, at »de Dannemænd udi Raadet vare ens om *ikke at ville selv takseré* samme Skat, men kalde dertil nogen af de fornemste Borgere paa

Menighedens Vegne derhos at overvære, paa det at ingen skal tænke sig udi saadan Skats Takst at ske forkort og over Evne at sættes, hvorudaf *Mytteri og anden Ulæmpe* maatte komme«. »Endog Menigmand svarede herimod, saadant ikke Behov at gores«, saa udnævntes der dog 16 Borgere dertil »at møde i Morgen 7 slar for Middag«.

Item tilspurgte Borgmester Henrik Mogensen paa menige Borgeres og Raads Vegne, om der var nogen, som havde sig noget at støde paa eller at beklage med Borgm. og Raad, enten for Skats Paalæg eller udi andre Maader og derfor havde ladet sig høre om Mytteri eller Oprør at ville begynde, hvoraf Jørgen Rebslager kunde have Aarsag saadanne Ord at lade undfalde. Var der nogen, som vilde fremkomme, vilde Borgm. og Raad *pleje dennem enten Minde eller Ret*. (Men) dersom han (Jørgen R.) havde taget saadanne Ord af sit eget Betænkende, om han (da) havde svaret sin Øvrighed tilbørligen, efterdi de jo er foraarsagede efter Kongens Befaling at taksere hannem for Skat saavel som den ganske Menighed«. Hertil svarede »menige Borgere og Almue«, at J. R. »havde været i sin Sag og sagt de Ord, han ikke burde«.

Ydermere fremsatte Henrik Mogensen: Efterdi at *de Dannemænd Borgmestre, Raad og Byfoged ere tilskikkede af Gud og kongl. Majestæt i denne Stad*, at de skulle hjælpe hver Mand til Lov og Ret, var han og begærende af Borgerne paa Borgm. og Raads Vegne, at de ville lade dennem finde villige mod Borgm. og Raad og Byfoged igen og hjælpe dennem til Ret i de Sager, dennem er anrørende«. »Efter langsom Tale« overdrages det til 16 Borgere at domme i Tvistighederne.

»tilskikkede af Gud«

Den 1. Marts 1618 fik tre Adelsmænd Kongens Ordre til »ved forderligste Lejlighed« sammen med 8 Borgere, som de selv maatte vælge, at undersøge Helsingørs *Byregnskaber*. Lignende Undersøgelser foretages samtidig i København og Malmø, og lidt senere i Korsør, Køge, Slagelse, Halmstad og Slangerup, antagelig som Forberedelse til Købstadordningen af 1619.

Undersøgelse
1618

Den Kritik, der fremkommer som Resultatet af denne Undersøgelse, rettes dels i al Almindelighed mod Magistraternes for store Rundhaandethed med Borgernes Penge, som naar nogle Instrumentister har faaet 12¹/₂ Dlr. for at lege paa Orgelværket, eller Mestermanden 16¹/₂ Dlr. »for en Byfogdens Svend og hans Hustru at curere, som vare fulde af Franzoser,« men hovedsagelig dog mod den Skavank ved Slægtsstyret, at Raadet gerne handlede med sine egne Medlemmer, lod Borgerne vedligeholde Fiskedamme og Vejerbod, som var skænket Raadet til Underhold, og det skønt Vejerpengene nu var fordoblede, og var meget tilbøjelig til at uddele betydelige Julegaver i Øl og Vin til de store i Samfundet, de nærmeste Lensmænd og Slotsfogder m. fl. —

Et vigtigt Punkt i den følgende Forordning var da ogsaa det, at *Raadspadserne skulde gaa paa Omgang*, idet øverste Borgmester

Fastelavns- borgmestre hvert Aar ved Fastelavn rykkede ned til at blive nederste Raadmand, medens de øvrige Medlemmer rykkede en Plads op, saa øverste Raadmand nu blev anden Borgmester. Disse skiftende Borgmestre, der som Regel kaldes »*Fastelavnsborgmestre*«, fik ingen lang Levetid. I Helsingør foregik Omskiftningen første Gang d. 4. Marts 1622 efter Lensmandens Ordre, men ved Recessen 1643 opgav Regeringen Fastelavnsborgmestre i alle Byer, hvor de ikke var indført, og 1646 afskaffes de ogsaa i Helsingør, hvor der paany indsættes to Borgmestre paa Livstid, for at de skulde kunne »desto bedre Byens Bestillinger forrette.«

Takser- borgere I nævnte Forordning kom endvidere Bestemmelser om Valg af Takserborgere til at sætte Skatten, om en bestemt Dag for Aflevering af Byens Regnskab, om Valg af Overformynder til at vaage over de umyndiges Midler og Overkøbmænd til ikke som »Dommere«, men som »Underhandlere« at mægle i Handelsstridigheder. Meget nyt var der ikke i noget af dette. Skatten var tidligere oftest bleven sat af Borgm. og Raad sammen med 24 Borgere. Regnskabsaflæggelsen var foregaaet meget præcis paa den gamle Vis ved en Tønde Øl paa Raadhuset St. Thomæ Dag d. 21. Decbr., i hvert Fald saalænge Kæmneren var et intelligent og velhavende Medlem af Raadet, der baade selv kunde føre sit Regnskab og rummede den fornødne økonomiske Garanti. Formyndere for umyndige havde man længe brugt, og Overkøbmandens Stilling var nær beslægtet med de forud eksisterende Fiske-, Vin- og Ølvrager, og kom nærmest til at supplere disse som en overordnet Instans.

24 Mænd De oftere i det forudgaaende omtalte 24-Mænds Nævn fik 1627 i Helsingør en fast Form, idet man gav dem »Fuldmagt med Borgmestre og Raad ibidem at handle og beslutte, hvis Byens Anliggender, som fornøden gøres udi denne ufredelige Tid og Tilstand, og hvis samme Dannemænd med Borgmestre og Raad besluttende vorder til Byens Velstand, vil menige Borgere dem efter rette.« Det er disse 24 Borgere — Antallet indskrænkes senere til 16 —, som bliver til de saakaldte »eligerede Borgere« eller »de 16 Mænd« og 1838 til »Borgerrepræsentationen«. Ved 1700 har disse hverken synderlig Interesse for eller megen Indflydelse paa Byens Styrelse.

Kæmnerne Raadets vigtigste Hjælper var Kæmneren, der først og fremmest maatte være en formuende Mand, da Byens Kasse og hans egen private Kasse aldrig blev holdt adskilt. Fra 1580 valgtes der udenfor Raadet to Kæmnere aarlig. Disse synes først at have virket i Fællesskab, men ved 1620 er deres Virksomhed delt saaledes, at den »store Kæmners« Regnskab omfatter »den almindelige Contribution til Kirkens, Skolens og Byens Tjeneres Løn og Besoldning, saa og til Murens, Vandkunstens og Vandbroernes Bekostning, som ingen af alle Indbyggerne er fri forre,« medens den »lille Kæmner«

oppebærer »den borgerlige Skat og Udgift, som Borgerskabet i Særdeleshed udstaar og alle andre privilegerede her i Byen er fri forre.« Ad anden Vej kan oplyses, at den store Kæmner oppebar Sjettepenge [af Udlændinge, som vilde forlade Byen], Sagefald og de kongelige Ekstraskatter, sørgede for Vedligeholdelsen af Raadhuset og Byens andre Boliger, betalte Lønninger til Byens, Kirkens og Skolens Tjenere, Rentepenge af Byens Gæld samt de aarlige Julegaver, medens den lille Kæmner betalte Bøsseskytterskat, Overførsel, »Postpenge for Bud« og Underholdning for Kongens Folk samt »Helsingørs aarlige Skat 18³/₄ Speciedaler«, vistnok lig de 20 Mark, Byen var ansat til i Kong Valdemars Jordebog.

Det maa siges, at de blandt Borgerne valgte Kæmnere havde deres Mangler, *ikke skrive* bl. a. den, at adskillige af dem hverken kunde læse eller skrive. En Tid synes det, som om Byskriveren har skrevet Regnskabet. 1629 møder Kæmneren med en Udgift paa 4 Dlr. »givet for mit Regnskab at skrive, formedelst Byskriveren blev død, og Drengen forstod sig intet paa at skrive det«. 1652 er der »efter forrige sædvanlig Maner givet Byskriverens Tjener for Byens Regnskab at renskrive, til et Par Sko, Pendinge 1 Dlr. 1 Mk.« »Og eftersom jeg selv (d. e. Kæmneren) hverken haver kunnet læse eller skrive, da haver jeg givet for dette Regnskab at samle, renskrive, item regne og efterlægge — Pendinge 12 Dlr.«

1692 forenede Raadmand Helmer Didriksen begge Kæmnerbestillingerne, som nu kaldes Byens og Kongens, og der tilsiges ham en Løn af 45 Dlr. samt Frihed for Skat og Indkvartering, men 1695 fratager man ham Lønnen, da han endnu ikke har afleveret Regnskaberne fra 1693. En Opgørelse af 1719 viser bedst, hvor galt Forholdet kunde være. Der mangler da Regnskab fra Aarene 1710—17 inklusive, og de vedkommende Kæmnere tilsiges derfor til at møde paa Raadstuen og aflevere deres Regnskaber. Poul Jensen, Kæmner for 1710, havde overtaget Bestillingen efter sin Formand i Ægteskab, Erik Lædertouger, paa samme Maade har Chr. Leegaard arvet Kæmneriet for 1715 efter sin Formand i Ægteskab Chr. Corneliussen. Det lykkedes at faa disse to Regnskaber gjort færdige og afleveret 1719. For 1711 var der paa Grund af Pesten ingen Kæmner. Kæmnerne for 1712, 13, 14 og 16 begærer 4—6 Ugers Frist til Afleveringen, og Cort Sadelmager, der var Kæmner for 1717, var slet ikke mødt. Han fik dog med de andre 6 Ugers Frist til at indkomme med sine Regnskaber »til Endskaabs og videre Rigtigheds Befordring«.

Man bør hermed sammenholde den Skildring af Byens Forhold, som Generalprokurist Niels Bentzen og Assessor Poul Vinding giver 1691, da de har faaet det Hverv at undersøge »Øvrighedens og Byfogdens Dygtighed og Vederhæftighed udi Helsingør, om de deres Bestillinger vel har forestaaet, item om de sig kunde være Aarsag i noget til Byens slette Tilstand« o. s. v. Den lyder saaledes:

*Undersøgelse
1691*

Borgmester *Frederik Bartels* befindes »at være en føjelig og stille Mand,

lidet vederhæftig, som lader sig sige og derfor snarere er færdig til at lade sig anføre, end at anføre andre«. Borgmester *Halewin* »berettes at være uvederhæftig, er ej flittig at antage sig Byens Sager, saasom han meget med de fremmede converserer og ellers gør mange Rejser til København i sine egne private Sager«.

Raadmand *Ludvig Jespersen* »befandtes uvederhæftig, men vittig, og saa vidt fornemmes kunde, ærlig og flittig og vel lidt af Borgerskabet«. Han »forretter det meste af Raadstuens Dogent (d. e. Arbejde); men holder sig derimod mere til Borgerskabet, end det sig skulde skikke«.

Raadmand *Henrik Didriksen* »er hverken uvittig eller uvederhæftig, ej heller uegennyttig og kan være god nok, naar han haver gode Formænd«.

Byfogden *Morten Bolt* »er uvederhæftig, skal være tilgiven til Drik, dog gaves der ingen Klage over hannem, saasom han ikkun haver med Domme, Skifter og deslige at bestille, og en Underfoged findes desforuden for Byens Dogent«.

»Ellers kan de ikke rose Øvrigheden, at de forsvarligen skal have forestaaet deres Embede og udi intet været Aarsag til Byens slette Tilstand«, eftersom der er intet Kæmnerregnskab aflagt siden 1685, og der i »tvende Aar efter hinanden tilsat Kæmnere, som hverken kunde læse eller skrive« og derfor var »ubekvemme til at gøre Regnskab«. »Saa vidt Kæmnerregnskaberne angaar, da haver en Prokurator, navnlig *Tue Rasmussen* stor Skyld, som ej har villet tillade Kæmnerne, omendskønt de forstode det, dennem at forfatte, men ved Dom tvunget dem til at levere sig dem over og at betale ham derfor«, da han af Magistraten har faaet Bestalling paa »at forfatte og renskrive Kæmnerregnskaberne«, hvilket Dokument er konfirmeret af Kongen 1672.

ubekvem
til Regnskab

Kommissionens Forslag er, at Magistraten indskrænkes til 1 Borgmester og 2 Raadmænd, idet Borgmester *Halewin* udgaar, medens de andre »kunne forblive, saasom der ikke ere mange dygtige eller vederhæftige til Borgmester eller Raadmænds Bestillinger, undtagen *Bendix Hansen* og *Jørgen Mogensen*, som dog hellere passer deres eget Dogent, saavel som *Tolderen Caspar Hansen*«.

Stiftamt-
manden

Ved en 1690 udstedt Instruks for *Stiftamtmandene*, var der overdraget disse Tilsyn med Byøvrighederne. At dette blev af langt mere indgaaende Art end *Lensmændenes*, vil et enkelt Træk vise. Den 29. Juli 1733 besøger Stiftamtmand *Gersdorff* *Helsingørs* Raadhus. Han »saa alle *Byens publique Protokoller* og dennem paaskrev,« ligeledes *Kæmnerregnskaberne*. »Derefter behagede højbemeldte Hans Excellence at bese de 16 *Byens Formænd*, saa mange, som nu virkeligen ere, som paa Raadstuen efter Tilsigelse mødte, hvor da enhver foredrog, hvad dennem kunde være anliggende, og fik Svar og Resolution derpaa.« Videre efterspurgte hans Excellence de fattiges Væsen og forføjede sig tilsidst hen til *de*

fattiges Hus og befalede, at flere Lemmer her skulde »indrømmes« og af Gaderne »udrømmes«, at »herefter ej nogen paa Gaderne maatte gaa og tigge.« Til allersidst blev *Byens Sprøjter* »præsenterede og prøberede« og »i god Stand befundne«.

Bag Stiftamtmanden stod Enevoldskongen, for hvem Bystyrelsen ydmygt maatte staa til Rette. I Aaret 1717 var en Slagter, som lige havde staaet sine 3 Aar i Lære, af Løvet bleven dømt for en Forseelse til at staa 3 Aar i Lære paany. Denne Afgørelse havde Magistraten tiltraadt, men Sagen blev indberettet, og Borgmester Garben modtog en meget skarp, skriftlig *Reprimande* fra Kongen med Forespørgsel, »om han for sig og sine Medkolleger vilde love herefter i saa Maade ikke at forse sig, hvorpaa hans Svar forventes.« Borgmester Garben »forhaabede at have en naadig Konge« og »allerunderdanigst bad, om de havde forset sig, at det allernaadigst maatte blive dennem forladt,« hvilket Hans Excellence, Stiftamtmand Krabbe lovede »at referere til hans Majestæt og tillige bede, at Hans Majestæt vilde i Naade ikke tænke mere paa saadan deres Forseelse.« Dette blev »til Advarsel og Efterretning« oplæst paa Raadstuen.

en Reprimande

RUMORMESTER. BORGERVÆBNING. VÆGTERE. BRANDVÆSEN

Sammenholder man et af de ældste Kæmnerregnskaber fra Slutningen af 1550-erne med et fra Byens mest blomstrende Tid under Christian IV, ses det, at de for Borgerne fælles Anliggender, som blev lagt ind under Bystyret, voksede i Antal og Omfang.

Vi har udførligt omtalt Erhvervslivets Ordning og skal her blot tilføje, at der ved 1624 ansættes en *Underfoged*, der skal passe at alle Bestemmelser om Handel og Haandværk overholdes. Han skal forfølge »de stærke Kvindfolk og Rendekællinger«, der driver ulovlig Handel, hjælpe Haandværkerne at forfølge Fuskere, undersøge Bagernes Brød, passe paa, at ingen Borger køber Kød til at sælge, og at der bruges lovlig Vægt og Maal. Men desuden skal han vaage over, at Gaderne holdes rene, og at omstrefjende Svin indfanges. I Kirken skal han »have flittig Indseende ved Fonten,« at ingen møder med flere Faddere end tilladt o. m. m. Senere skal han assistere Byfogden ved Udpantning og Skifteforretninger. Lidt senere ansættes der en særlig *Rumormester* (siden kaldet *Torvemester*), der ogsaa faar en særlig Instruks. En lille Tid er disse to Bestillinger forenede, men i det 18. Aarhundrede bestaar de hver for sig, Torvemesterens til 1811 og Underfogdens et Aarhundrede længere. 1727 udtales det, at »Underfogden ikke kan paatage sig den besværlige Torvemestertjeneste uden at være til Hest«. Sam-

Underfoged

Rumormester
Torvemester

tidig med Instrukserne for Underfoged og Rumormester kommer 1631 en »*Borgm. og Raads Forordning om Politi her udi Byen*,« der hovedsagelig indeholder Forbud mod ulovlig Handel og Urensel paa Gaderne og bestemmer, at der »til en god Politis Bestyrelse« skal antages 4 Mænd til sammen med Byens Tjenere at vaage over Reglernes Overholdelse.

Saa langt tilbage, som Tingbøgerne rækker, har Helsingør haft en *Borgervæbning*. Naar en Mand havde erhvervet Borgerskab, maatte han møde paa Raadstuen for at aftale, hvilket Vaaben han efter sine Forhold skulde holde sig. Naar Stormklokken ringer, maa alle Borgerne møde under Vaaben ved Raadhuset. Til og af Vagt ringes der indtil 1575 med »den lille Klokke udi Spiret«, men nævnte Aar blev man enig om ogsaa hertil at bruge den store Klokke, da den anden »høres lidet over Byen.« Vagttjenesten gik paa Omgang. Man havde Lov at stille en anden for sig, men det skulde ikke være gamle og afmægtige Mænd, men føre Karle og vaabenvante. Til Vagt skulde de stille med skarpladt Gevær.

Helsingørs Borgervæbning var vistnok mere imponerende end de fleste Provinsbyers, da den i Krig skulde gøre Tjeneste paa Kronborg og i Fredstid ofte paradere ved Fyrstebesøg. 1747 tillades det dens Officerer at bære gallonerede Hatte, og i det 19. Aarhundrede havde de Rang med Hærens Officerer.

I Anledning af en Mønstring 1583 blev der bekostet en hel Del paa Udstyr, bl. a. til Felttegn og en ny Fænnike. Der blev købt 3 Stk. Sindal, gult og rødt, og 15 Alen hvid Sindal og bekostet en Stang, hvortil Guldsmeden gjorde et lille Spyd, og der blev købt ca. 20 Al. rød og gul »Kortheck« og 23 Al. rød Sindal til Felttegn, det sidste til Trommeslagerne og Piberne. Endvidere brugtes der 2 Lod Guldsnore og »en Knap, omgjordet med Sølvtraad« (til Fændrikens Hat) samt 15 Alen Taft til Felttegn til »Befelsmændene« for Hørgerne. Samtidig maatte Sværdfeberen »viske Byens Harnisker«. 1586 »nedskikkede velbyrdig Gert Rantzau, Slotsherre, tvende Befalingsmænd af K. M.s Krigsfolk paa Kronborg, som skulde skikke Folket udi Ordning«, samt 2 Tromslagere og 2 Pibere, og disse 6 Personer »bleve foræret hver med 6 Al. rød og gul Skellert til Felttegn«. 1589 maatte de alle møde med Rustning og Værge, da »Frøken Anna blev ført fra Frederiksborg og her igennem Byen til Kronborg«. Ti Mand, som undlod at møde, maatte bøde hver 1½ Dlr.

For 1626 har man en »Munsterrulle«, af hvilken det fremgaar, at Borgervæbningen omfatter ialt 767 Mand (1634 var den kun 545). Den var delt i 3 Faner, hver med en Hopmand, en Løjtnant, en Fændrik og to »Sarcianter« samt en Rodemester for hver Rode. Første Fane havde »Liberiet rødt bebræmmed med hvidt« og bestod af 19 Roder à 10 Musketerer, samt 14 Mand med »Harnisk og Spitz, 4 med Slagsværd og 50 med Hellebarder«. Anden

Fane, som havde »Liberiet rødt, besat med gult«, og 3die, hvis Liberi var »gult besat med rødt«, var omtrent af samme Styrke. Ialt var der 570 Musketerer, 40 med »Harnisk og Spitz«, 14 med Slagsværd og 143 med Hellebarder. Mellem dem med Slagsværd træffes Borgmester Niels Madsen, Raadmand Hans

Det sidste af Kongegobelineerne fra Kronborg med Frederik II og Prins Christian (IV).

Kierurt, Byfoged Holger Olsen og flere fremragende Personer, men ogsaa Hans Jørgensen Skolemester og Sidze Willums. I det hele taget opføres Enker, da de skulde stille en Mand fra deres Gaard.

Samtidig med Borgervæbningen eller »den store Vagt« omtales allerede i det 16. Aarhundrede »den lille Vagt«, d. v. s. Nattevagten. Senere kaldes den »den lille Byens raabende Vagt«, og det ses, at det allerede 1582 er Skik, at

*Byens
raabende
Vagt*

Vægterne skal raabe. Oprindeligt er den lille Vagt et Udvalg af den store, men den føres af en lønnet Vagtmester. Senere afløses den af lønnede Vægtere. Overgangen hertil sker uden Tvivl derved, at Borgerne i stor Udstrækning har stillet for sig. 1687 bestemmer Kongen, at Vagtmester, Vagtskriver og Instrumentister skal være afskaffet, og Borgerskabet under sig selv udi enhver Gade den Anstalt kan gøre med Tjernerne for sig at lade raabe, som det sker i København. Vægtervæsenet holder sig dog til vor Tid, og omkring ved 1700 tilføjes en særlig Taarnvægter, der oppe fra Olai Kirketaarn skal give Agt paa mulig Ildebrand, i hvilket Tilfælde han skal klemte med den store Klokke og hænge en Lygte ud til den Side, hvor Ilden er. Han skal desuden hver Time raabe, hvad Vinden er, og synge sit Vægtervers, een Gang til hver Side.

Helsingør er vistnok den eneste By i Landet, som har sine særlige Vægtervers. De er trykt 1685 og gengives her:

Vægter-Sangen udi Helsingør Bye.

Under den Kirke Melodie. fra Himmelen høit komme vi nu her:

Prentet i København Aar 1685.

Kloffen 9.

Nu viiser Dagen os sin Hæl /
Og Natten kommer tyk og fæl,
O store fader stat os bi. /
Vor Klokke slog nu nylig NJ /
Bedar vor Huus fra Roff og Jld /
At vi ey blifver Huuse-vild;
Giff os i Fred vor Natte-Roe
At vi maa vogne friff og froe.

Kloffen 10.

Nu er vi fra vort Arbeid fri /
Thi Kloffen den er slagen THJE;
Vor Siæl og Lægem, Eif og Maud
Befaler vi i HERrens Haand.

Kloffen 11.

Saa hviler vi i Jesu fasn /
I fuld fortrosthing / at hans Nafn
Skal frelse os fra Spot og Spee /
Hør! nu slog Kloffen EEEDUE.

Kloffen 12.

Ved Midnat kom vor Brudgom hjem
De klaage Jomfruer var fem /
Som hafde deris Lamper tendt
De andre fem blef ilde stændt.
Gjør fader altid os bereed
At tænke paa vor Salighed /
Ved Middag oc ved Midnats-stund
At bære dig i Bryft oc Mund.

Kloffen 1.

Det er nu fiendens Spøge-Tid /
Gud lad ham tabe all sin flid /
At han / os ingen fryct før paa
Nu hør jeg Kloffen EE at slaa.

Kloffen 2.

Os minder Hanen med sit Skrig
At hand er oc en Dæcter lig,
Mens GUD er Siæle-Dæcter troo
Vor Klokke den er slagen TW.

Kloffen 3.

Naar vi hør dette Klokke-Slag
Da venter vi den klare Dag,
GUD lad os den med Glæde see
Vor Klokke den er slagen TEE.

Kloffen 4.

Haff Taæ WJESu for din Vagt
Haff Taæ for Naade oc for Magt
At du har frelst os naadelig
fra fJRE Kloffen bøyer sig.

Kloffen 5.

Kom glad igien du fauffre Soel
Men vi os kaster for Guds Stoel
Oc tacker for en rolig Nat
Retnu vi tager Dagen fat.
Vor Klokke er alt slagen fEM
Loff see dig GUD at du vort hjem
Har frelst fra Jammer Sorg oc Nød /
Di prise dig indtil vor Død.

Foranstaltninger mod Ildsvaade kan spores tilbage til Midten af *Brandvæsen* det 16. Aarhundrede. I Juli 1565 blev »tilvaret og alvorlig befalet, at hver Mand her i Helsingør skal have udsat *en Tønde Vand* for sin Gadedør, saa det er udsat inden i Morgen under deres 30 Mark at forbryde.« Ordren gentages ofte. I Juni 1608 beordres Borgerne at holde deres Ildsteder i god Agt og holde Vand i Tønder og Baljer for deres Døre »paa det, — det Gud forbyde —, nogen Nød eller Fare af Ildebrand opkom, at (de) formedelst saadan Forsyn næst Guds Hjælp det udi Tide kunde forekomme.«

Det var kun smaat, hvad man med den Tids Slukningsredskaber for- *Straatag* maaede mod en Ildebrand, tæt bebygget, som Byen var, med Bindingsværkshuse, de fattigste ofte lerklinede og med *Straatag*. Dette sidste var dog forbudt; men hvor lidet Forbudet hjalp, viser de hyppige Gentagelser. 1582 greb man til det Middel at sende alle Dragerne ud at afrive Halmtagene, hvorefter man belønnede dem oven paa det anstrengende Arbejde med en Tønde Rostokerøl til 4½ Mark. 1599 udnævnes nogle Borgere af hver Fjerding til at besigtige *Ildstederne*, og 1652 indstævnes de Borgere, som ikke havde »ladet deres skidne Skorstene feje« eller »ladet forfærdige deres ulovlige Skorstene, Bagerovne og Esser«. »Alle ulovlige Ildsteder Byen til Fare skal straks slaas neder i Grund, eftersom de lovlig til Tinge ere advarede«.

Hvad *Vandforsyningen* angaar, var Helsingør særdeles heldigt stillet, dels fordi den allerede 1576 fik indledet Vand fra Dammene syd for Byen, og dels fordi man desuden paa Langebjerg havde en særlig Branddam, som »naar den udskæres, løber den langs ad Gaderne« (I 95). Mulig er dette en medvirkende Aarsag til, at Byen aldrig efter 1522 er hjemsøgt af nogen større Ildsvaade. *Vandforsyning*

For Vandet blev indledet, havde man adskillige *Brønde* rundt i Gaderne. Det hænder 1627, at en Borger faar Lov at indhegne en saadan forfalden Gadebrønd, men kun paa den Betingelse, at der skal være fri Adgang til den i Ildebrandstilfælde. *Pumper* omtales allerede paa Christian IV's Tid. 1636 er der en saadan i Byskriverens Residens, og 1670 blev dennes Hjærte flyet »med en ny Klap med Læder«. En Sprøjte har Byen i hvert Fald fra 1640-erne, og 1693 købes en ny Sprøjte i København for 170—80 Rdl. Dette Aar lægges til Borgernes almindelige Skat »et lille Kvantum til *Spøytten*«, nemlig 3 Mk. af hvert Etmaal og 2 Sk. af hver 'Time. Iøvrigt bestod Brandredskaberne af Brandhager eller »Brandtyve« og *Brandstiger*, af hvilke sidstnævnte der hang 3 paa Raadhuset, 1 paa den nu nedrevne østre Længe af det gamle Fattighus ud mod Johannes Kirkegaard og 1 paa Kirkegaarden vest for Klosteret paa Muren ind mod Præstens Have. Det nævnes oftere, at Byen lader gøre *Læderspande* til Brug ved Ildebrande, saaledes blev der 1588 købt 12 og 1589 ikke mindre end 31 Læderspande »Byen til Bedste, naar Behov gores«. 1738 udkom en særlig Forordning om en Lygte- og Sprøjteskat for Helsingør til Tran og Bomuld til Gadelygterne og til »de ved store publique Poster anskaffede store Vandkamme«. Denne Skat lignes efter Brandtaksationen af 1736. *Spøytten*

Det berettes ved 1740, at Stiftamtmanden billiger, at Helsingørs *Brandhjælp* Sprøjter under en Ildebrand har ydet Hjælp i *Helsingborg*. Og det foreslaas af Kaptajn *Stadtz*, at de ogsaa sendes *paa Landet*, naar der er Ildebrand. Mandskabet til Sprøjternes Betjening toges af Borgerkompagnierne, men det synes, som de udtagne har dannet et særligt Brandkompagni. Dettes Anseelse synes endogsaa at have overgaaet Borgerkompagnierne. 1743 »ere Ober-Officererne ved Brandkompagniet af de allerunderdanigste Tanker, at de *gallonerede Hatte* kunde være beføjet at gaa med *gallonerede Hatte*.« Dette bevilges dem, og da der rejstes Tvivl med Hensyn til den forrige Kaptajn, resolverede Stiftamtmanden, at »da Monsr. Hansen, i den Tid han var Kaptajn i Brandkompagniet, har comporteret sig som en ærekær Kaptajn egner og anstaar, — kan ham ikke formenes at gaa med galloneret Hat«. Først 4 Aar senere opnaaede Borgerkompagnierne Officerer den eftertragtede Tilladelse til at gaa med gallonerede Hatte, men de maatte kun benytte denne Prydelse, *naar Kompagniet var under Gevær*, hvorimod det var bevilget Brandkompagniets Officerer »bestandig at gaa med gallonerede Hatte.«

FATTIGVÆSENET

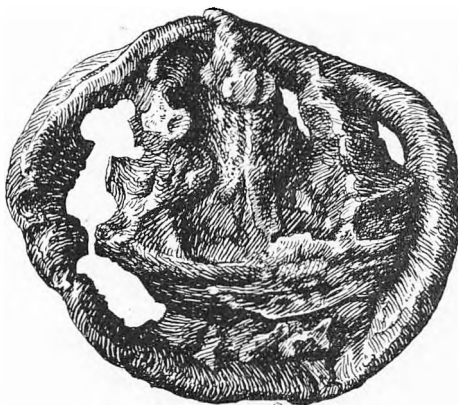
Det var i gamle Dage let at blive fattig. Skibbrud, Ildsvaade, Pest eller Krig kunde hurtigt ruinere selv den mest velstaaende. Den, der var Medlem af et Gilde eller Lav, havde et lille Værn herimod. Hvis en Lavsbroder i Helsingørs Bagerlav »fanger Skade af Ildebrand, Havsnød eller af Sørøvere bliver frataget og ikke er formuende siden at bage«, skal Oldermændene »hjælpe ham af Lavs Pendinge til trede Bægter Brød«. Og den Broder eller Søster, som »krænkes med Sygdom og er saa alderne eller til Fattigdom kommen, at de ikke formaa at hjælpe sig selver,« skal Oldermændene give »af Lavs Pendinge hver Dag en Skilling,« dog kun, hvis de »have levet deres Liv ærligen og kristeligen.« Lignende Bestemmelser findes i alle ældre Gilde- og Lavsvedtægter.

Princippet gensidig Hjælp var saaledes fastslaaet, at det fulgtes ogsaa, hvor ingen Forpligtelse gjaldt. Ikke sjældent kom en Udlænding for at bede om Hjælp til sin Fodeby, der var bleven hjemsøgt af en eller anden Ulykke. 1587 kom to Mænd fra *Stargard* i Pommern med Brev under Byens Segl for at bede om »Hjælp og Almisse til den skadelige Ildebrand, som af »Tordunn og Liun Ildt« udi fornævnte Stargard var optændt«. Lignende Udsendinge kom senere fra *Worms* og *Speyer*, der var bleven ødelagt i Krig, og fra *Nordholland*, hvor man fik Hjælp til at opbygge en Kirke af Helsingørs

Skomagerlav. Saa sent som 1740 kommer en Person fra *Württemberg* for at bede om Hjælp til en Kirkes Opbyggelse i sit Hjemland.

Til enkelte Personer udstedtes ogsaa saadanne *Tiggerbreve*. 1604 fik en Mand fra Helsingør, der havde mistet sin Skude, »Brev at besøge Godtfolk med om Hjælp under Stads Segl«. Og det samme fik en Kvinde, der »lang-sommelig Tid haardelig haver ligget under Guds og Badskærs Haand«. Et lignende Tiggerbrev af 1654 til en syg Kvinde slutter saaledes: »Er derfor til alle og enhver ..... vores ganske venlig Begæring, (at) de af kristelig Medynk hende med noget til hendes forrig Velstands paa Fode Kommelse ville til Hjælp komme, tagende Løn igen af Gud allermægtigste«.

Slige Breve var almindelige, og man træffer ikke saa sjældent falske Tiggerbreve. Derimod er det noget usædvanligt, naar man 1654 bevilger en Mand

Fattigtegn af Bly med Byens Vaaben.

8 Sk. dansk om Ugen af de fattiges Penge, indtil Biskoppen kommer, og naar man under Pesten 1636 udsender to Borgere, »at besøge Menigheden her udi Helsingør om Hjælp at give til fattige Folk, som udi denne skrøbelige Tid ved Døden afgaar, dennem at lade til Jorden bestædige«.

Den almindelige Maade at hjælpe de fattige paa var at give dem et Tiggertegn af Bly (senere ogsaa af Kobber) med Byens Vaaben, hvilket gav dem Ret til at tigge her i Byen. Der ansattes saa 2, senere 4 *Stodderfogder* (ogsaa kaldet *Stodderkonger* eller — efter en anden Del af deres Virksomhed — *Skarnfogder*) til at holde fremmede fattige borte. Princippet var, at hver By og hvert Lav sørgede for sine egne.

Stodderkongen fik af Byen 10—14 Al. »rød Gjørlost« til sin Dragt samt *Stodderfoged* Sko og en Filthat med grønne eller gule Fryndser, og et Vaaben af Messing, »udgravet« af Guldsmiden. Det maa være sidstnævnte, der menes, naar der 1588 gives 13 Skilling »for tre store Messingtegn, blev gjort, som Stodderfogderne har paa dennem«. »Regimentet«, som Byen købte af Anders Stod-

derfogeds Efterleverske for at give det til den ny Stodderfoged, er muligvis det samme Tegn. Iovrigt var Stodderfogderne væbnet med Hellebarder. Til deres Bestilling horte Renholdelsen, »hvor Behov gjordes«, paa Torvet, ved Stranden og ved Broerne, og 1588 anskaffedes der »tvende fattiges Bosser, som er gjort efter kgl. Majst.s Forordning, som Stodderfogderne paa de fattiges Vegne skulle omkring gaa med og bede om Hjælp i Guds Navn«. Derimod var det 1600 Fattigforstanderens Hverv at gaa om i Byen og optegne de fattige i hver Fjerding. Stodderfogderne har vel næppe kunnet skrive.

Det bedste Billede af gamle Dages Fattigvæsen faar man af Tingbogen *Tryglere* d. 12. Juni 1573. »Samme Tid oplæstes Kgl. Majst.s *Brev om Tryglere* at skulle have Opsyn om saadan Folk, at de, som ikke kunne arbejde for deres Føde, skulde tilstedes at bede Guds Almisser der, som de ere fødte eller have bosiddet, og at gives dennem Tegn, (at) saadant er tilladt. Og hvilke, som findes at være stærke og føre, at skulle forvises og holdes til Arbejde og ikke tilstedes at »tøgge«(!), eller om de ikke ville, da at straffes etc. Og var samme Dag paa Raadhuset en ganske Hob arme Folk, Mænd og Kvinder.« Recessen blev dem forelæst, og derefter blev de »hver for sig forhørte og efter deres Vilkaar enten forvistes herfra, eller, om de tilstedtes at blive, da forbødes dennem og deris Børn, at de ikke skulle gaa om By. Vare de og ret Almissehoved, da gaves dennem Tegn, hvorpaa findes Register«.

»Blev nu samme Tid alvorligen advaret og forbudet, at ingen skal huse eller hjemme saadant Folk, som under et Skin gaa efter Almisse og ere dog føre Menniske. Ej heller huse dennem, som ere forviste at forse sig til andre Steder«. Og »ingen skal huse eller hjemme Byrdedrenge og andre saadanne løse Kompaner, som løbe ud med Stranden, eller de, som gaa paa deres egen Haand og ikke tjene«. Og saa »hver at vide, hvo han lejer sine Hus og Boliger til, . . . og hver vare sin Nabo ad«. Derpaa toges et 16 Mands Tingsvidne »saadant at være her advaret«.

Allerede før 1630 ejede Helsingørs Fattigvæsen Spindehuset, Pesthuset og *fattiges Huse* nogle Sjøleboder i Kirkestrædet. Hertil kom senere vekslende forskellige Smaahuse trindt om i Byen. 1630 købte saa Borgmester Peder Svendsen paa de fattiges Vegne den store Gaard, der nu kaldes Karmeliterhuset, men som allerede da fik Navnet »*de fattiges Hus*« (I 436, 454 og 457), og kort efter skænkter Jens Nielsen Ravn og hans Hustru 100 Daler Mønt »til Ildebrand« til »de fattige husarmes forordnede nye Hus«. Det er utvivlsomt Pesten 1629, der er medvirkende til denne Gavmildhed, og maaske er det den følgende Pest 1636, der er Aarsag til, at man da faar Ligklæde »udi de fattiges Hus«.

Landet over var Fattigvæsenet dengang kun et organiseret Tiggeri, først Fattigforordningen af 1708 gør en Forandring heri, idet den tillader Paaligning af en Fattigskat. Helsingørs Fattigvæsen har paa Christian IV's Tid været langt forud for sin Tid, men Forordningen af 1708 satte paa Grund af Pesten 1711 ingen Spor her før 1733. Da »fremkom« (Nytaarsaftensdag) »efter Tilsigelse

Byens Borgerskab og dennem blev forkyndet, at nu de fattiges Væsen var sat i den Stand, at herefter ingen fattig mere for Folkes Døre maa lade sig finde, men derimod enhver af Borgerskabet hvert Kvartal til de fattiges Forstander betaler det, som de udi den derover forfattede Ligning er antegnet for.« Denne Ordning tager sin Begyndelse d. 2. Januar 1734.

Ved denne Tid havde de fattige ogsaa deres egen Tørvemose, men Fattigforstanderen klager over, at Torveskærerne, naar de »komme og gaa« vil »ej alene have Øl, men endog Brændevin m. m., om man ellers ud af Arbejdet vil vente sig deres Flittighed«.

*fattiges
Tørvemose*

Til Inventariet hørte bl. a. »3 Jærnkakkelovne og 33 Himmelsenge i de fattiges Stuer« og »1 Prædikestol med sit Tilbehør«. Fattigforstanderen fortæller i sine Bemærkninger til Regnskabet, at »de fleste ikkun have lidet at ligge paa, andre mindre« og som Undskyldning for, at han har brugt meget Sengehalm, tilføjer han, at »en Del er saa elendige og svage, at Naturens Gang bliver hos dem i Sengene, som, naar de ikke skulde have mere end een Gang frisk Halm om Aaret, blev deres Leje miserabelt ynkverdigt og meget ilde stinkende«, saa »det ganske Huses Lemmer med snitsom Sygdom blev inficerede«.

I Fattighuset

Foruden de fattige, der hørte til her i Byen, vrimlede Helsingør af fremmede hjemløse fattige. I Christian IV's Tid sendes disse ofte ind til Børnehuset i København, og Listerne over de saaledes indsendte viser, at de var kommet langvejs fra, f. Eks. fra Horsens, Oslo og Marstrand. 1709 hedder det, at »her i Byen mange Betlere sig opholder,« som »Tid efter anden har indsniget sig, saavel fra en og anden Steder her i Landet som fra Skaane.« Desuden »findes her ved Stedet, mere end i andre smaa Købstæder i Sælland, mangfoldige fattige Soldater-Hustruer og -Børn, som formeerer sig hvert Aar formedelst den stærke Garnison og des Omvekslinger. Thi det befindes ordinairement, at naar en Bataillon afmarcherer, da efterlader den sig en Del Soldaterenker med Børn, som Mændene ere fradøde, hvilke da forblive her ved Byen og søger deres Ophold med Bettelstaven.«

*fremmede
hjemløse*

Soldaterbørn

HOSPITALET ELLER HELLIGGEJSTHUS. LÆGER. BADSKÆRLAV

Allerede i Aaret 1536 overgav Kongen St. Nicolai (Sortebrødre-
renes) Kloster ved Svingelen til Byen til »et Hospital og Sygehus til syge Menneskers Opholdelse« (I 432). Fem Aar senere er dette for lille, og Kongen skænker da yderligere hele det store Karmeliterkloster i samme Øjemed og lægger endda hertil de Alterjorder, som hørte til Sognekirken. Byen fik herved en rig Stiftelse

*St. Nicolai
Kloster*

*St. Marie
Kloster*

for fattige og syge, dog af en lidt anden Art end det senere Fattighus. Sygehuse i moderne Forstand kendte det 16. Aarhundrede ikke, endnu langt ind i det 18. Aarhundrede foretrak velhavende Folk under Sygdom deres eget Hus. Hospitalerne var for gamle eller værkebrudne, som maatte regne med at opholde sig der Livet ud. Og man tilstræbte da at skaffe Hospitalet en Indtægt ved at faa gamle Folk til at give sig ind med deres faa Ejendele, saaledes at disse ved de gamles Død kunde tilfalde Hospitalet. 1544 kom saaledes »Elnes Datter af Himlolt udi Hospitalet og gav med hende ind en Ko og en Bryggerkedel. Den Ko annammede Henrik Smed straks. Item denne Bryggerkedel vurderede Severin Kedelsmed for 10 Mk., og fornævnte Elnes Søn Rasmus annammede (den) til sig, at give de fattige derfor en fed Stud i Efterhøst. Denne Stud annammede Henrik Smed selv St. Mikkelsdag«. »Dermed er det klarret«, tilføjer Skriveren. 1550 »gav Gregers Bagers Svend sig i Helliggesthus og var selv til Tinge og der gjorde de fattige til hans Arvinger efter sin Død, og dermed drog derind«. Siden opdagede han, at han »var tilvant at være udi Arbejde paa sit Embede, og hvor som han skulde blive sin Tid i Helliggesthus, skulde han ikke længe leve«. Han blev da enig med Sander Lejel om, at han skulde give 20 Dlr. og »fik dermed sin Haand løs«.

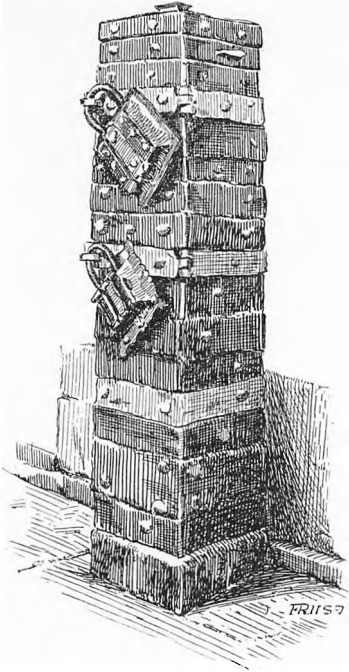
*Ordning og
Styrelse*

I Hospitalet skal efter Fundatsen af 1573 optages »saa mange fattige Folk og arme Guds Lemmer«, som dets Midler »mest taale og sig strække kan«, og 30 af Latinskolens Disciple tillige med Skolemester og Hørere skal have Kosten der. Hospitalsmesteren skal udvælges af Borgm. og Raad med Sognepræstens og Kapellanens Samtykke. Og kan han ikke selv skrive, skal Høreren skrive for ham. Ligeledes skal de fattige optages »med Borgm. og Raads udi Helsingør og Sognepræsten og Kapellanen der sammesteds Raad og Samtykke«. De 30 Skolepersoner udvælges derimod af Biskoppen og Hospitalstyrelsens to gejstlige Medlemmer.

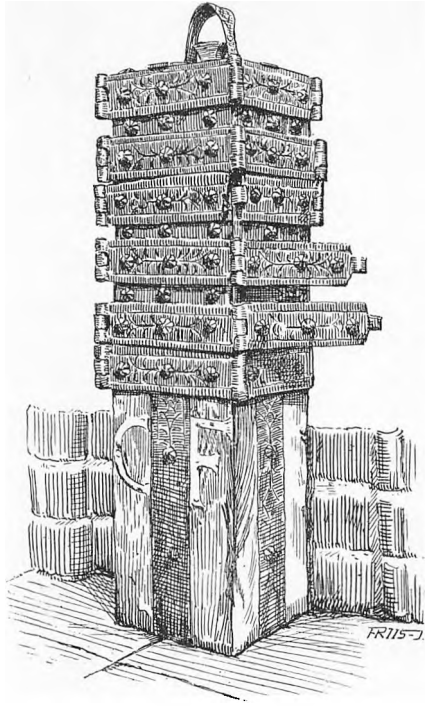
Der skal »ingen indtages, som rige og formuende ere, uden de ville dennem indgive med saa meget Gods, som de vel kunde underholdes af deres Livstid, men alleneste de, som syge, saare og arme Guds Lemmer er, og ikke kan med deres Hænders Gerning adspørge deres Livs Næring og Ophold, og som tilforn haver ført et godt Levned og haver et godt Vidnesbyrd af deres Sognepræst, saa og af deres Naboer, hvor de tilforn været haver«.

Efter denne Fundats bestod Hospitalstyrelsen af Magistraten samt Præst og Kapellan ved St. Olai Kirke, i hvilken Forsamling det verdslige Element udgjorde 8—10 Personer mod de 2 gejstlige. Nogen højere Myndighed kendes ikke udover Kongen, og det fremgaar klart, at Myndigheden laa hos Byens Borgmester (II 81). Samtidig med, at Byøvrigheden senere taber sin Anseelse og Myn-

Kirkeblok i St. Olai Kirke.

Kirkeblok i St. Marie Kirke,
skænket 1636 af Casper Fincke*).

Epitafium over Generalmajor Hans Erasmus von der Pforten
(1646—1710). St. Marie Kirke.

*) Casper Fincke, Danmarks berømteste Smed, var fra Schatzlar i Böhmen, en Mils Vej fra det »Finkenberg«, efter hvilket han antagelig har faaet sit Navn. 1610 arbejder han ved Kronborg, 1612 optages han i Helsingørs Smedelav. Han dør 1655, 71 Aar gammel og begravet i Fra-terhaven. I Klostret var forud et Kobberepitafium over hans to første Hustruer.

dighed, idet den i et og alt underkastes Stiftamtmandens Afgørelser, bliver Bestyrelsen af Hospitalet ogsaa (1733) lagt i Hænderne paa Stiftsøvrigheden (Biskop og Stiftamtmand), der bliver Hospitalsforstanderens foresatte. De stedlige Personer derimod »fik blot Tilsynet for at advare, som de bedst kunne, formedelst deres nøje Forbindelse med Byen«. De er altsaa ikke længere Forstanderens foresatte, men hans Tilsynsmænd; »men for at lade dem beholde noget, tillagdes dem Titel af residerende Direktører«. Saaledes blev Ordningen ved den ny Fundats af 1752. Her blev ogsaa Stiftelsens Øjemed forandret, saaledes at der kun skal optages bedrestillede fattige, derimod ikke »ganske gemeene Folk, som gemeene Tjenestefolk, og de, som med grove Arbejder haver haft deres Føde«, »om de end blive gamle og skrøbelige«. Endnu en Ændring i Styrelsen foretages 1791, idet den tyske Præst ved St. Mariæ Kirke indsættes som Inspektør. Der var derefter ikke meget tilbage af det gamle Styre, hvis Kærne var Borgmester og Sognepræst.

Stifts-
øvrigheden

bedrestillede
fattige

Tabel ved
Svenske-
krigen

Ved Svenskekrigen havde Hospitalet mistet en meget væsentlig Del af sine Indkomster, nemlig alle dets Ejendomme og Tiender i Skaane. Som en Erstatning herfor blev det bestemt, at der een Gang aarlig i alle Landets Kirker skulde gaa en Tavle om til Fordel for Helsingørs Hospital, mulig er det herved bleven almindelig Skik ogsaa at optage udenbys.

Før 1660 laa det gamle Hospital hen som en ret omfattende Institution. 1580 bespistes her 90 Personer daglig og desuden 97 »under tre forskellige Tider«. Til de første hørte de 30 Disciple med Hørere og Skolemester, 11 var Tjenestefolk og af Resten var de 44 i Sygestuen. Blandt Tyendet nævnes Kældersvend, Kok, Kokkedreng, Brygger, Bryggerdreng, en Vogn dreng og 3 Kvinder, af hvilke en »tager vare paa Sygestuen«. Nævnte Aar opføres et stort Hus i »Sygestuehaven«. Af og til omtales ogsaa, at der ved Hospitalet er en *Daarekiste*. Skolemesteren skal prædike for de fattige »alle Søndage om Middagen, naar Klokken er 12«, hedder det 1566, og Aaret forud viser Regnskabet, at den kendte Salmedigter *Hans Christensen Sthen* fik 5 Dlr. bl. a. »for hans Tjeneste, som han gjorde i Helliggesthus om Søndagen«. Ikke sjældent benyttes Hospitalet til syge Soldater. 1616 gav Christian IV endogsaa Ordre til, at man for Fremtiden slet ikke mere maatte optage husarme, men kun Baadsmænd og Bøsseskytter, som var blevne »kvæstede og skamferede i Kongens Tjeneste«. 1644 befaler Gyldenløve at indlægge de mest syge Soldater i Hospitalet, men samme Aar blev dette forbudt af Kongen.

Husholdning

Abbed
Anders

Kort før Jul 1560 gav den gamle Abbed Anders Ibsen fra Ebelholt Kloster sig i Hospitalet med alt sit Gods, deriblandt Kongeliender fra Blidstrup, Helsing, Vejby og Kregome Sogne, som ved

hans Død et halvt Aar senere overgik til Hospitalet. En væsentlig Indtægt fik dette gennem Indsamling. 1573 havde man 7 Bøsser staaende hos forskellige Købmænd, Mester Jacob (Badskær?) og hos Anne Sachariases (i »Stjernen«). Og »af en gammel Sædvane« plejede man to Gange om Aaret »at lade udskikke nogle, som kaldes *Termebrødre*«, der hos Præsterne i visse Sogne afhentede Ost, Smør, Brød o. l., som Bønderne efter forudgaaende Tillysning havde afleveret, saa det »til de fattiges Nødtørft kan blive samlet«. I Byen plejede Hans Bendtsen »at gaa de fattiges Bud« med en Bøsse, »den Stund, han var saa før«. En Blok stod i Olai Kirke og en anden paa Skibsbroen. Fra Øresundstolden fik man Salt, som solgtes i dyre Domme til Fordel for de fattige. 1573 gav Bøsserne ialt 165 Mk., Salt 131 Mk., Hus- og Haveleje c. 250 Mk., ialt var Indtægten 1315 Mark. Men langt større Værdi havde de store Naturalydelse, Tienderne fra de førnævnte og flere andre Sogne. Endvidere havde Hospitalet sine Jorder, sin egen Vejrmølle og Hestemølle, sin Tørvemose og sit Bundgarnsstade. 7 Købmænd samt Tolderen i Marstrand skænker det aarlig hver 1 Td. Sild, og endda indkøbes der f. Eks. 1591 »udi Varbjergs Marked Sancte Laurs Dag« ialt 62 »Øxen og Slagtetude«. Morten Skrifer var selv rejst derop med Heste og Vogne og Hospitalets 3 Karle, som skulde drive Studene den lange Vej fra Varbjerg. De medførte »en Laasetønde med Fetalje udi«, men Morten betalte undervejs for Hø til Hestene og Øl til sig selv og Folkene, »og hvis i saa Maade var fornødent« i Helsingborg, Laholm, Falkenberg og Varbjerg, frem og tilbage. I det hele har vi i de fra 1544 bevarede Hospitalsregnskaber en interessant Skildring af et større Avlsbrug med tilsvarende Husholdning fra den Tid. Man kan her følge det daglige Liv Aaret igennem, til det ender med *Julegildet*, hvor der købes 1 hel Td. Kød, 3 Pd. Smør, Hvedebrød og 42 Potter Tystøl, »som de arme finge paa Sygestuen«, hvorefter der gaves »Folket til Offerpenge«, som uddeles »samme Aften — 1½ Mk., 2 Sk.«

*

Den første Dr. med., man kender i Helsingør, er vistnok den berømte Jurist og Diplomat *Jonas Charisius* (1571—1633). Han har dog næppe haft megen Tid til at praktisere som Læge; men om en af hans Efterfølgere, en Doctor *Michael Christensen*, ved man, at der 1625 bevilgedes ham en aarlig Sum paa »200 Sletdaler af Byens Kasse, at han her vil residere og betjene, hvem hans Kur begærer for billig Betaling efter den trykte Takst.« Senere nævnes Doctorerne *Creutzauer* (1644), *Christopher Rost* (1650) og *Fredrik Hammerich* († 1683), og der synes som oftest at have været en Medicus i Byen. Ligeledes var her til Stadighed en eller flere *Jordemødre*. 1605 nævnes f. Eks. en hollandsk Jordemoder, som

man bevilgede 20 Mk. af Byen, senere var der i hvert Fald to samtidig (II. 136). En Jordemoder, der antages 1722, møder med Bevis for at være undervist ved det medicinske Fakultet, og ved Antagelsen forelæste man hende den kgl. Anordning om Jordemødre af 1714, hvorefter hun blev »tagen i Ed«. 1581 fik *Peither Pester* Bevilling til i Helsingør at »anrette et Apotek og nyde sammesteds slig Ret og Frihed, som en Apoteker udi andre velordnede Steder haver og nyder«. Bevillingen lød paa Eneret for 10 Aar, men »han skal holde *et godt ustraffeligt Apotek med forstandige Svende og nødtørftige Urter*, de der gode og uforfalskede ere«. Den tidligere Apoteker *Poul Thiesen* har da vistnok slaaet sig paa Købmands-handel. Fra den her nævnte Tid havde Byen stadig en Apoteker, til Tider to. Saa langt tilbage som Raadstuearkivet rækker, var her desuden flere *Badskærere*. De var Barberer og Saarlæger og gav sig af med at aarelade og at sætte Blodkopper, men iøvrigt ogsaa med at ordinere Medicin. Enkelte af dem havde desuden Badstue. Saavel denne som Barberstuerne var oftest tillige en Slags Værtshuse. I Krigstid maatte Lavet stille en Badskær til at følge Hæren som »Feltskær« og udruste ham med en Badskærkiste med Instrumenter og Medikamenter.

Badskærerne lærer man at kende gennem en Lavsskraa, som de fik 1603. Efter den skal deres Antal her i Byen være 7. Det skal være »ærlige og velforfarne Mestre«, og deres Hustruer skal være »ærlige og uberygtede«. En Dreng skal staa tre Aar i Lære og derefter vandre som Svend i 4 Aar for at blive »undervist i Lægekunsten, saafremt han vil have Arbejde hos en Mester her i Helsingør«. »Naar nogen Slagsmaal sker udi Helsingør«, hvilket ikke var helt sjældent, blev der altid tilkaldt en Badskær eller to for at forbinde Saaret og afgive Erklæring om Skaden til retslig Brug. Og hvis »nogen *Kvaksalver eller Landfarer* vil udstaa (paa Torvet) og udfly deres Vare«, skal »deres Teriak, Pulver, Olie, og hvis de have at sælge, som Medicin og Lægekunst er anrørende«, først være »beset og proberet« af *Oldermanden* og Lavsbroderne. »Dersom deres Vare findes gode og uforfalskede, skulle de af Borgm., Raad og Foged efter gammel Sædvane bedes Forlov at udstaa«. Men »ingen Stensnider eller Landfarer« maa understaa sig i, »nogen med indvortes eller udvortes Medicin at kurere«, uden han forud har »opladet sig for Borgmestre, Raad og Fogeden og for Mestrene udi Lægekunst«, og de kender ham »duelig« og »bekvem« dertil. En Undtagelse synes man at have gjort med Bastian Kratzwascher, der kurerede Fnal, og ikke vides at være bleven forulempet i denne sin nyttige Virksomhed.

Da Charles Ogier 1634 besøgte Helsingør, overraskedes han ved »selv i *en Barberstue* 1608 Barberernes Bod at finde fine og kostbare Haandklæder til Brug for Haandværkere og Daglejere«. Af en Retssag fra 1608 faar man følgende lille Scene fra en helsingørsk Barberstue: »Den Aften Niels Olsen blev ihjelslaget, kom

Willum Mortensen (Tolder) og Rasmus Hansen ind i Mads Badskærs Hus at ville lade sig klippe. Nogen Stund derefter indkom Niels (Olsen) Bager, som var noget tilskænket, og siden Carsten Odendal, og som Willum med sit Selskab sad og legte udi et Brætspil, saa begyndte Niels og Carsten at lege Kort med hverandre«. De blev uenige. Niels greb en Lysesstage, slukte Lysen og vilde slaa til Carsten. Rasmus Hansen lagde sig imellem, men Niels greb »sit Skakbræt«, som laa paa Bordet, og slog efter Carsten, saa Rasmus, der holdt Haanden for, fik flækket Neglen paa sin Tommelfinger. Først »da greb og Carsten et stort Krus og ramte Niels i Ansigtet« o. s. v. »Imidlertid fik Niels sin Skade«.

Det ser ud til, at Baderne nød ringere Anseelse end Barbererne. *Bader*
 Det var derfor en grov Fornærmelse mod Kongens Barber Gotfred Fröhlich, naar Byens andre Barberer 1642 havde sagt til ham: »Hvem Fanden ved, hvor I er fra, og hvor I har lært jert Haandværk. *I er vel en Bader!*« Han lader da sit Ægte- og Lærebrev læse i Retten, hvorefter de »med sammenlagte Hænder ere venlig og vel forligte«.

Ikke sjældent var der Strid mellem Badskær, Apoteker og Læger, naar de gik hinanden i Næringen; eller mellem disse og de omrejsende Landfarere, Stensnidere, Stærstikkere, der af og til gæstede Byen, eller de hjemlige Kvaksalvere, kloge Mænd og Koner saa vel som Skarpretteren, der ofte udnyttede det Kendskab til Anatomien, som hans Bestilling gav ham Lejlighed til at erhverve sig.

Ganske vist havde Badskærerne Eneret paa at kurere, og en gammel Kone, som havde forsøgt sig paa ulovlig Vis, fik 1637 strengt Tilhold om at holde sig fra »friske Skader, Benbrud eller andet, som med Rette alene tilkommer Badskærerne«. Men det tilføjes, at det ikke skulde være forment hende eller andre »gamle Skader at læge og hjælpe«, »anseende, at Erfarenhed ofte er befunden, at de ere bleven hjulplne af andre, som Badskærerer haver overgivet og ikke villet anlage«. Gammel Skade skal derfor ikke »regnes for deres Haandværk alene«, efterdi »den, Skade haver, gerne vilde været hjulpen, som er Guds og naturlig Lov«.

Det kunde hænde, at en Badskær blev stævnet for en mislykket Kur. Saaledes gik det 1625 Hans Ridder, der havde været uheldig med en ung Karl. Han maatte indrømme at have nogen Skyld, idet han »om Juletid« havde lagt Patienten »paa et koldt Loft«, men han tilbød »at kurere ham paany«, og hvis det ikke hjalp, give ham sine Penge igen. *»kurere paany«*

Ikke sjældent viste Borgerne stor Tillid til de omrejsende Læger. *Stensnider*
 1606 kom hertil en Stensnider fra Ober-Elsass, om hvem »4 Borgere ved deres Helgens Ed bekendte, at han næst Guds Hjælp havde hjulpet deres Børn for Tarmløb«, deriblandt en, som havde

»haft Tarmløb fra den første Tid, han kom af Moders Liv, nu udi 20 Aar«. Paa dette Vidnesbyrd gav Borgm. og Raad ham en skriftlig Certificatz.

Rakkeren Der var imidlertid den Fare ved at gaa til Kvaksalverne, at Badskærerne nægtede at hjælpe, hvis man maatte ty til deres Hjælp senere. Skudskipper *Anders Lerche*, som 1637 var »kommet for Ulykke udi hans Fød«, saa det saa ud til, at han skulde miste den, vilde dog gerne forsøge, om der var andre Udveje. Men først stævner han da alle Badskærerne paa Raadstuen for at tilspørge dem, »om saa var, at nogen anden var, som sig vilde paa-tage at hjælpe ham, om de dermed vilde være tilfreds; og om saa var, at han endelig skal miste Føden, at den skal af ham skæres, om de da vil ham den afskære«. Dertil svarede de ja, naar han blot lod sig forbinde af ærligt Folk, ikke af Rakkeren.

Alle de Træk, der er os bevaret, tyder paa, at den meste Kureren er gaaet for sig efter gamle Husraad, som mundtlig gik fra Slægt til Slægt eller optegnedes til Ihukommelse for Efterslægten. Saaledes finder vi i Tue Jensens Optegnelsesbog følgende Raad:

Tue Jensens Husraad »For Frost i Benene. Item tag Hestemøg og syd (d. e. kog) i rent Vand under lugt Laag, og sæt Benene derudi, saa længe og saa hedt, som du kan taale det hedest, indtil det bliver koldt igen, det med Guds Hjælp hjælper og er forsøgt«.

Heksekur Ikke mindre karakteristiske er de Hundreder af mærkelige Kure, som der berettes om i de helsingørske Hekseprocesser. Oftest er her en Tilsætning af Mystik, som maaske ikke er mindst virksom. En Klud med indviet Jord fra Kirkegaarden blev bundet paa den syge. Man gik tre Gange avet om ham med en Æggebund med brændende Svovl, eller der læstes over ham en gammel Trylleformular. Da Niels Lund gik paa sit Gulv og værrede sig og sagde, at hans Mave vilde ud af hans Mund, købte man efter Krykkekællingens Raad til ham en halv Pot Vin og lod ham drikke den gennem Gaarsdøren paa Udsiden af Døren, idet man tog Døren af Hængslerne og stak en Pennefjer gennem Klinkehullet og lod Niels suge Vinen gennem den, — og »straks fik han bedre«. Til denne Række af Helbredelsesmidler slutter sig den helsingørske St. Hans Kilde (I, 94), der »Dagen før Døberens Fødselsfest søges af mange syge fra denne By«.

»ret udi Kisten« Over for de grasserende *Pestsygdomme* kom dog alle Tidens Hjælpemidler til kort. Under Pesten 1636 fortæller en helsingørsk Soldaterkvinde, at man i Tyskland »kastede levende Katte i Graven, paa det at Pesten skulde stilles«. Og Maren Anders Bysvends havde efter hendes Raad lagt sin døde Søster paa Siden i Kisten, for at »de skulde dermed ophøre at dø«. Sagen kom for Retten, og Borgm. og Raad samt Sognepræsten Peder Lange, som samme Dag præsi-derede paa Raadstuen, bestemte, at Liget skulde graves op og lægges »ret udi Kisten, som et kristent Menneske ordentlig lægges og bør at ligge«.

Under Pesten 1654 udstedte Kongen en Anordning om, »hvorledes i Hel *Pestmidler*
singør i Sygdommens Tid forholdes skal«. Gader og Rendestene skal renses, ond Luft og Stank afværges, Svin skal fjernes fra Byen. Ingen maa føre Klæder fra befængte Huse. Hvor Sygdommen er begyndt, skal Vinduer og Døre til Gaden holdes lukkede. Er det hos en Bager, maa han ikke holde Brød fal. Ligene maa ikke ligge ubegravede længere end til tredie Dag. Alle Bryllupper, Værtsskaber og Forsamlinger forbydes, og af Ligfølget maa kun to af de nærmeste Slægtninge gaa ind i Huset. Endelig skal enhver, som bliver angrebet, bruge Nadverens Sakramente og »udi Tide søge Raad og Middel hos Pestmesteren«, den førnævnte Badskær Gotfred Fröhlich.

Den Elendighed, der herskede under en saadan *Pest*, gør man *Pesttider*
sig vanskeligt Begreb om. 1629 laa 45 peetsyge Soldater fra d. 12. til d. 26. Juni ude paa Lappen »under Baadene og havde ingen Kvarter«, men blev dog »spiset med Øl og Brød hver Dag«. 1710—11 var det ogsaa Soldaterne, Pesten først angreb. men den bredte sig snart til den hele By. Man afspærrede denne med militære Vagtposter i en Linie fra Villingebæk over Nyrup og Mørdrup til Espergærde. Ved Lokkerup indrettedes et *Marked*, hvor Bønderne kunde sælge deres Varer. To Mand udenfor Posteringen opkøbte Varerne, og to indenfor modtog dem. Iøvrigt opfordredes Indbyggerne til »dagligen og ideligen at indfalde til Gud med Bøn og Paakaldelse om deres Synders Forladelse, Plagens Forlindring og Straffens Formindskelse« og beflicte sig paa et skikkeligt Levned. Man forbød at indføre Brændevin, men ogsaa Mælk, Ost og alle Slags Frugter samt Gæs og Svin. Gaderne skulde renses, og Svinestier nedbrydes, »saasom Svinemøg er det farligste til at drage Giften til sig«.

Allerede 1710 var det daværende Fattighus (nu Karmeliterhuset) *Pesthuse*
belagt med »elendige lemlæstede døende, der var lagt i to Rader, saa at der alene var en smal Gang imellem Hovederne«. Siden maatte mange andre Bygninger tages i Brug, »Damgaarden«, Sygehuset paa Trykkerdammen, Bilits Hus og en Bygning i Kronborg Have. Som Kur brugte man et Brækmiddel til at drive Giften ud, Svedemidler samt Plastre paa Bylderne. Man desinficerede Sengetøj ved at gennemryge det med Eneris, Svovl, Harpiks og Krudt. Bohave tvættede man med Lud og Saltvand. Penge lagde man i en Spand Vand med Løg.

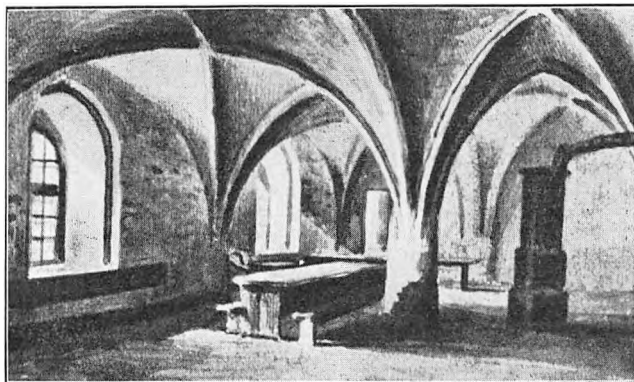
Toldkamret blev henlagt til Vagtskibet, Auktioner forbødes, der *den pestsmittede By*
opførtes en særlig Pestkirke paa »Ny Kirkegaard«. Den 8. Juni 1711 ophørte al Skolegang. Pestsmittede Huse mærkedes med et stort hvidt Kors. Hele Sommeren igennem laa den pestsmittede By afspærret med al sin Elendighed. Først hen paa Efteraaret tog Sygdommen af, og 2. Juledag hævedes Spærringen. 1800 var døde,

siger Kirkebogen, og den eneste overlevende af Byens 4 Præster tilføjer: »Saa mange var det svundne Aars døde, som Morderenglen efter Guds Befaling til Straf for vore Misgerninger med sin tunge Haand bortrev«.

SKOLE OG KIRKE

Helsingør er en af de faa danske Byer, der allerede i Middelalderen havde et særligt *Skolehus*. Det laa nordøst for Olai Kirke og er nu længst forsvundet. Rimeligvis tilhørte det Sognekirken og var en Art Byskole. Fra Middelalderen har Sundtoldshyen og

Skolestue i Klosteret. Akvarel fra 1850erne.

Poul Helgesen saa en fremsynt Skolemand som *Poul Helgesen*, der slaar til Lyd for, at aandelige Interesser vækkes hos Menigmand, og priser »den, som annammer et Barn udi sin Skole og giver det aandelig Mad og Drikke, det er Lærdom udi Bog, Tugt og Ære«.

Latinskolen Efter Reformationen oprettes en *Latinskole* i Karmeliterklosteret, hvor den blev til 1807. Indtil 1575 var der kun een Hører ved Skolen foruden Skolemester, men under Byens Vækst de følgende Aar stiger Antallet. 1576 er der to, 1591 tre, 1617 fire og 1648 føjes hertil »nok en Hører i nederste Lektie«. Endnu 1712 er der 5 Hørere, men nu gaar Antallet nedad. 1721 er der kun 4, og 1732 ikke mere end 3. Da hver Lærer havde een Klasse, er Klassernes Antal i samme Tid gaaet op fra 2 til 6 og derefter ned til 4. Det er forud nævnt, at Skolemester og Hørere samt c. 30 Disciple fik Kosten i Hospitalet. Her fik ogsaa Skolemester sin Løn »af gammel Tid« 100 Rdl, og her indrettedes der paa Skolens Loft Bolig for 28 Disciple. Byen betalte derimod Løn til Hørerne. Den varierede fra 20 til 10 Sletdaler aarlig. Disciplene hjalp man ved at give dem Lov til at tigge. 1632 var der i Helsingør 70, »som gaar

Herluf Trolles Mindetavle i St. Olai Kirke,
 udført af Hans Floris og opsat 1568. (I. 232).

Skofter for Døre«. Dette Tiggeri forskaffede Latinskoledrengene Øgenavnet »*Skofter*«¹⁾, en Betegnelse, som Friskskoledrengene i Helsingør brugte flittigt helt ind i det 20. Aarhundrede.

H. Chr. Sthen lader Disciplen skildre sin Tilværelse i følgende Linjer:

„Et ret godt Maaltid jeg aldrig fik, siden jeg først til Skolen gik,
men Hunger og Tørst med Kuld og Frost, det haver været mit meste Kost.“

Paa Skolens Spisestue i Klosteret var ophængt et Reglement for Disciplene:
Reglement De maa ikke kaste sig over Maden som en Flok Smaagrise, men skal først bede med blottet Hoved og foldede Hænder. Bønnen skal omfatte Kirken, det kongl. Hus, Rigens Raad og Øvrighedspersoner, gejstlige og verdslige. De maa ikke sætte Albuerne paa Bordet, som Bønder og udannede Folk. Efter Middagen skal de vekselvis forelæse et Kapitel af Bibelen; men de maa ikke smudse Bogen med urene Fingre »under Straf af Pisk i Skolen«. Efter Maaltidet skal de musicere og disputere, det sidste skal ske »med Beskedenhed og Sindets Blidhed uden Kiv og Mundhuggeri«. Ved Bordet maa de kun tale lidet og kun Latin. De maa ikke bande ved Gud, Christi Død og fem Saar, og heller ikke efter hin gængse djævelske Maade at sværge paa ved Pesten, ved Pokker (den franske Syge), og i det hele skal de ikke vække Forargelse ved smudsig Tale. En Discipel ved hvert af de 3 Borde skal være Notar. Han paaser, at ingen medtager noget af Levningerne, og efter Maaltidet uddeler han disse til fattige Skolebørn udenfor Klosteret.

Paa Gaden og andensteds skal de tage Hatten af for adelige, Præster, Borgmestre og Raad, ældre Borgere og ærbare Matroner. Overalt skal de opføre sig ærbart, ikke løbe grassat, skrigе eller larme, kalde nogen med Smædenavn, udgrine dem eller te sig med gemene og utugtige Ord og Fagter.

I Spisestuen skal de møde Kl. 10 om Formiddagen og Kl. 5 om Eftermiddagen. De skal overvære Gudstjenesten og maa ikke gaa, for den er forbi. De samles i Skolen og gaar til Kirken i Orden, som det sømmer sig. De maa ikke kives og trættes med Borgerne, ikke tage sig selv til Rette, men om fornødent klage til Skolemester. Om Sommeren Kl. 9 og om Vinteren Kl. 8, »naar Klokkeren lyder«, skal de gaa i Seng »under Skolens Straf«.

Efter at have tilbragt Arbejdstid og Maaltid under dette Reglement var det ret naturligt, at Disciplen slog sig løs, naar Lejlighed gaves, som naar de opvartede med Sang ved Bryllupper, om Helligaftener, naar de sang for Folks Døre, eller naar de hentede Maj i Hammermølleskoven. For Diskantsang i Brudemesser fik Disciplene en gammel Daler, og Skolemester og Hørere frit Bryllupsmaaltid. Skulde de derimod tillige »følge Bruden med Sang til Brudehus«, fik de »Mad og Øl i Brudegaard efter gammel Sædvane, men da ingen Penge. Derimod skulde det saa staa Skolemester og Hørere frit at modtage Penge. -- Der er bevaret os et Par Prøver paa Skolens Præstationer ved slig Lejlighed.

Den 1. Septbr. 1629 holdt Ove Gedde Bryllup i Helsingør, fra hvilket haves

*) En Skofte er »et grovt Skillingsbrød, som man ellers giver Heste.«

et Brudedigt. Det indledes med: »Ret nu maat du i Gaarden gaa (huor de mon staa), at mod dem tage«. Det er Brudeparret, der skal modtages af Latin-skoledrengene. Digtet ender med en latinsk Vekselsang sunget af 4 Søstre, Pietas, Fides, Spes og Charitas. Et andet lignende Digt i Anledning af Sognepræst *Chr. Fr. Poppes* Bryllup 1749 maa have været brugt ved Parrets Ankomst til Byen, da Brylluppet stod i Koge. Her bemærkes udtrykkeligt, at Sangen blev sunget af Mesterlektiens Disciple i Helsingørs Skole. Det slutter med følgende poetiske Billeder fra Helsingør og Koge:

„Gud give Deres Sæd lyffaligen maa leve
Saa længe fugl i Luft og fiff i Vand kand svæve,
Mens Lunde-Haven kan udgive yndig Lugt,
Saa længe mindes Kand af Kiøge Slag og Bugt.“

Man har ligeledes en Tale, holdt paa Skolen af en Discipel over en afdød Kammerat og en Ligtale over en Lærer, affattet og »sørgelig indsendt af Helsingørs Skoles Mester-Lecties Discipler«.

Af Skolemestrene har ingen vundet sig et Navn som *Hans Christensen Sthen*, kendt for sine Salmer og sine Skolekomedier. Det er en af disse sidste, »Kortvending«, vi nogle Gange har citeret. Den vilde næppe vinde Bifald i vore Dage, men den har kulturhistorisk Interesse, fordi den giver os den Tids Samfundstyper, skildret af en samtidig. Hans Eftermand, *Albert Hansen*, skrev ogsaa Skolekomedier, og begge modtog de ofte ved disses Opførelse en Belønning af Byen.

*Hans
Christensen
Sthen*

Ligesom en Del af Eleverne boede Hørerne og vistnok ogsaa Skolemesteren i Klosteret. Deres »Kamre« var forsynet med »Spaanemaatter« paa Væggene, »Slaug-Vinduer«, Kakkellovn, Bænke, Bord og Seng, samt »en Hylde at sætte hans Bøger paa«. I Fraterhaven var »Hyschenet, som Skolemesteren och huer Hører haffr sin Nøgel«.

Med Slutningen af det Tidsafsnit, her omhandles, mister Latinskolen sit gamle Præg. 1720 afløses Kosten paa Hospitalet af Kostpenge, og 1739 ophører Omgangen om Helligaftnerne og erstattes med et Højtidsoffer.

Kirkeordinansen fastslog 1536, at Børn skal møde til *Katekisation* i Kirken for at faa lært deres Børnelærdom. Og i Helsingørs Tingbog møder man allerede 1562 Kravet om, at Børn skal »holdes under Ave« i Skolen eller til Haandværk. »Findes de at løbe paa Gaden«, saa skal Skolemester (Latinskolens) lade drage dennem i Skolen og straffe derover«. Christian IV gentager Forbudet mod at holde Børn »i Ørkesløshed«. I hans Tid sendes fra Helsingør de Børn, som »langs Gaden løbe«, til *Børnehuset* i København. I Aarene 1630—58 fik den helsingørske Skolemester *Claus Petersen* 30 Sldr. aarlig af Byen for at undervise fattige Børn gratis, men derudover er der ingen gratis Skole for fattige, før Forordningen af 1708 beordrer Oprettelse af *Fattigskoler*, hvor de fattige Børn kunde faa gratis Undervisning i Religion. Først efter Pesten fik

Katekisation

*Skoler for
fattige*

Helsingør en saadan Skole. Den indrettedes i *Fattighuset* og blev snart efter forbundet med et *Spinderi*, hvor Børnene skulde tjene deres Føde.

Skrive- og Regnemestre Iøvrigt var al Undervisning udenfor Latinskolen *privat* Erhverv, men med *lausmæssig* Ordning. Der skelnes meget skarpt mellem *Skrive- og Regnemestre*, der har Ret til at lære Børn at læse, skrive og regne mod en Betaling af 2—8 Sk. ugentlig, og *Læsemestre*, der kun maa lære Børn at læse (og Katekismus), men forfølges som Fuskere, hvis de giver sig af med at undervise i Skrivning og Regning. Da der i Helsingør stadig boede mange Nederlændere og Tyskere, var her baade *danske* og *tyske* Skoler af begge Slags. Samtlige nævnte Skoler var kun for Drengene. Piger undervistes af »Læremødre«, der tillige lærte Smaadrenge under 6 Aar at læse.

Lærling og Hører Skrive- og Regnemestrene var uddannede som *Lærlinge* og *Hørere* hos en Skolemester; en Del af dem havde faaet deres Uddannelse i Tyskland. Den ovennævnte *Claus Petersen*, som var fra Flensborg, fik 1632 Eneret paa at holde baade dansk og tysk Regne- og Skriveskole. Hans Efterfølger, *Niels Andersen*, havde Elever langvejs fra, som fra Norge og Landskrona. Ved hans Død blev hans Hører, *Niels Lauritsen*, sendt til Holland for at uddanne sig, hvorefter han blev Niels Andersens Efterfølger, dog vistnok kun med tysk Skolehold. 1681 nævnes den danske Skolemester *Laurits Dinesen* som Byens »øverste og fornemste«. Hans Skole fortsattes af hans Hører, *Fr. Frederiksen Fries*. 1686 blev det fastsat, at der maatte være 4 Skrive- og Regnemestre, hvoraf mindst 2 danske, tidligere havde der været ialt 5.

Læremestre Medens de her nævnte Skolemestre var ret velhavende, saa var Læsemestrene fattige. Claus Petersen efterlod sig ved sin Dod en Gaard, to Huse og en Have, Guld- og Solvsager for over 300 Dlr. og et saa sjældent Instrument som et »Clawer Cordium«, men Rasmus Simensens Bo vurderedes til ialt 8 Mk., og hans Kone maatte spinde for Folk. Endnu ringere var Jacob Hansens Bo, der vurderedes til 2 Dlr. 1 Mk. med 13 Dlr. Gæld. Der er mellem Skrivemester og Læsemester det samme skarpe Skel som mellem Lavenes zünftige Haandværkere og Fuskkerne.

dansk og tysk Menighed Som Hollændere og Tyskere havde deres særlige Skoler, saaledes havde de fra 1578 en særlig Menighed, der fik overladt Klosterkirken til Brug. Her prædikedes paa Tysk indtil 1730 hver Søndag, derefter hveranden Søndag til 1819 og endelig hver fjerde Søndag til 1851. Dog var i det 17. Aarhundrede St. Olai Kirke Byens Sognekirke, til hvis Præst der skulde ofres, selv om den tyske Præst havde forrettet Tjeneste, hvilket afstedkom mange Stridigheder, der kunde gaa saa vidt, at begge Sognepræster mødte ved en Begravelse, og begge kastede Jord paa den døde.

I en By som Helsingør hørte Sognepræsten ofte til de frem-

ragende indenfor sin Stand. *Niels Simonsen Glostrup* blev 1617 Biskop i Oslo, og *Andreas Wøldicke* 1735 Biskop i Viborg. Den førstes Udnævnelse var dog vel nærmest en Belønning, fordi han overlod Christian IV sin trolovede Karen Andersdatter og selv tog til Takke med hendes Søster. Til de betydeligste Præster hørte iøvrigt foruden den oftere nævnte Hans Christensen Sthen, Peder Rasmussen Lange og Gert Albertsen Schumacher, der begge tager sig med Omhu af Skolen og optræder med Myndighed, hvor de i Embeds Medfør supplerer Borgmestre og Raad. Adskillige af Præsterne begyndte deres Virksomhed ved Latinskolen. *Søren Torndal* var først Skolemester her og blev siden Præst ved Olai Kirke. *Thomas Lund* († 1636) ved Marie Kirke havde været Konrektor i Flensborg og var en lærd Mand, der udgav en latinsk Grammatik, som han tilegnede Gud Fader, Søn og Helligaand og Christian IV's Sønner Christian og Ulrik. — Hvor anset en Stilling Sognepræsterne indtog, ser man bl. a. af deres Familieforbindinger. *Søren Torndal* var gift med Raadmand David Lejels Enke, *David Christensen* var Søn af Borgmester Christen Davidsen, *Peder Nielsen* Søn af Niels Pedersen Byskriver, *Gert Schumacher* af en Raadmand i Roskilde, og *Peder Lange* var Søn af Byfoged Rasmus Lange, hans Hustrus Farfar var Borgmester Henrik Mogensen Rosenvinge, og af deres Børn blev to Døtre gift med Borgmestre, og en Søn blev Professor ved Universitetet.

Der er i det foregaaende nævnt mange Træk, som viser, hvilken indflydelsesrig Stilling Sognepræsten indtog. Vi gengiver dernæst nogle Uddrag af Slagter *Tue Jensens Optegnelser*, for at belyse det enkelte Hjems Forbindelse med Kirken, og for at vise, hvorledes alle Slægtens betydningsfulde Oplevelser, som af Slægtens Overhoved optegnes i Slægtbogen til Amindelse for Efterkommerne — Glæde eller Sorg, men Livets Alvor fra Vuggen til Graven, — uden nogen Undtagelse altid ses i religiøs Belysning.

»Aar 1610 den 18. Novbr. blev jeg Tue Jensen og Anne Ipsdatter viet tilsammen her i *Ægteskab* St. Olai Kirke, og gav Mester Anders os sammen. Gud allermægtigste for din allerkæreste Søns Døds og Pines Skyld give det maatte ske Gud til Lov og Ære og os til Glæde og Gavn og en god Forligelsesmaal. Amen. Gud bønhøre os naadelig for din kære Søns Døds og Pines Skyld. Amen. Om Jairi Datter. Evang. Matt. 9.«

»Aar 1611 gik min kære Kone Anne Ipsdatter i Barselseng og fødte hun en ung *Fødsel og Død* Datter og blev hun født om en Onsdag imellem 12 og 1 efter Middag den 23. Januarij. Og fik hun Daab og Kristendom Søndagen dernæst efter, som var den 27. Januar og blev kaldet Anne efter min salig Søster. Og var der godt Himmeltegn baade for at tage Lægedom og godt Aareladende og godt Bad (og) at koppe den Dag. Og var hendes Tegn Vægten«. Derefter følger Faddernes Navne med Angivelse af, hvad hver ofrede. Om trent enslydende indføres om de følgende Børns Fødsel: 1613 Jens, hvis Tegn var Vandmanden. »Og var det godt Bad at koppe. Hans Planet var Solen og Mars, hans Aspect var Quadratus«. 1616 Maren, hvis Tegn var Skytten. Og endelig Lille Juleaften 1620 Rasmus. »Og var hans Tegn Vædderen, og var godt Aareladende og tredobbelt godt Koppesættende den Dag han var født paa«. »Item døde min salig Moder Pernille Tuedatter her i Helsingør den Mandag Morgen, der Klokken var imellem 4 og 5, som var det Evangelium om Cana i Galilæa Søndagen før. Og samme Dag var, der hun døde, paa den 21. Januarij om Morgenen tidlig, som var 1622. Og prædikede Mester Hans Kruse over

hende, Gud give hende og os allesammen en glædelig og ærefuld Opstandelse paa den yderste Dommedag med alle Guds udvalgte til Liv og Sjæl evindelig. Amen!»

Vi forbigaar Anne Ipsdatters Barselseng den 6. Maj 1623 med Sønnen Tue, hvis Tegn var Skytten, og citerer nogle Optegnelser om andre alvorlige Hændelser:

»Aar 1627 den 12. Februar, som var en Mandag Aften, der Klokken var imellem Torden 7 og 8, var her et Torden og Lynnet, som det kunde være nogen Tid om Sommeren, som gav tvende store Tordenslag, hvis som meget var at undre, og Folk blev meget bange og forskrækket, som de vel maatte, Gud forbarme sig over os arme elendige Adams Børn alle«.

et Luftsyn »Aar 1628 den 29. Januar, som var en Tirsdag om en høj Middag, kom der en Mand ved Navn Peder Skrædder, og med hans Søn og Køresvenden, fra Engelholm. Blev var over Solen i Luften udi en Sky et Klæde, som droges over (Solen). Da iblandt andet blev (de) var et Ansigt i fornævnte Klæde, og blev paa Sikasten (d. e. til sidst) et Menne-ske». Her afbrydes Fortællingen, og han lader Peder Skrædder selv berette, hvad han har set.

»Først blev jeg var en klar Straale, som strækket sig langt paa Himmelen i Sønder og Nør, og paa den Ende, som strækket sig i Nør, blev et Mennekeansigt, som var stor, med en Krone paa sit Hoved, og paa Sikasten som et gammelt Menneke, siddendes paa en Stol. — Siden kom der udi Luften 7 Skibe, som jeg kunde tælle, og tvende store Skibe satte an mod dem, som kom fra Sønden. Og gav Fyr paa hverandre, (det) saa jeg med mine syndige Øjne saa vel som de, med mig vare, baade Ild og Røg af fornævnte Skibe. Og paa Sikasten blev de saa mangfoldig, at vi ikke kunde tælle (dem), og tit og ofte laverede imod hverandre og gav Fyr, saa et Hjærte maatte derover forskrækkes det at se. Saa sandt hjælpe mig Gud, som det er sandfærdigt og er i lige Maade sig ogsaa tildraget, som skrevet er, bekender jeg dette Peder Nielsen Skrædder i Helsingborg. De Mænd, med mig vare, var først min Søn ved Navn Thomas Pedersen, desligeste min Svend og den, som kørte for mig ved Navn Peder Svendsen. Dette forskrevne saa vi udi Luften ved Gud og hans hellige Ord. — Gud hjælpe os naadeligen og forbarme sig over os arme elendige, syndige Menneker alle for Jesu Christi hellige Navns Skyld. Amen. Gud bønhøre os naadeligen for Jesu Død og Pine Skyld. Amen, I Jesu Navn. Amen. Amen. Amen».

»Et forfærdeligt Syn, som Peder Skrædder i Helsingborg haver set i Luften, der han drog fra Rosendal og til Helsingborg ved den røde Mølle«.

en Prædiken Tue Jensen var en flittig Kirkegænger. Og i hans Optegnelser træffer man ofte Salmer, Bønner eller kristelige Betragtninger, bl. a. nedskriver han undertiden de Historier, Præsten har fortalt i sin Prædiken som om Ignatius, i hvis Hjerte man, da han var bleven sønderrevet af de vilde Dyr, fandt »med forgyldte Bogstaver IESU Navn, og des dybere de skar i dette Hjerte, des mere stod dette Jesu Navn der«. Eller følgende:

»Paa Nyaarsdag Anno 1622 paafaldt til Froprædiken en Historie om det velsignede IESU Navn, at der var en Mand, som skulde rejse af By, og formedelst, at Natten paa trængte hannem, at han ikke kunde komme til Hus, da er han omsider bleven var en Høstak paa Marken og der stegen af hans Hest og haver velsignet sig med dette høj-ærværdige IESU Navn, der han siger: »Udi IESU Navn vil jeg lægge mig og sove i dette Hø«. Og der han haver ligget en Tid lang og ikke kunde komme i Søvn, er der kommen en Karl gaaendes, og var en Troldkarl, og (han) ser denne Mand ligge i Høet. Da siger han til den, som han troede paa og havde Omgængelse med, som var Satan, »Bryd mig Halsen itu paa den Mand, der ligger i Høet«. Saa svarer Djævelen straks og siger: »Nej, jeg kan det ikke gøre, forårsagen, der han lagde sig neder i Høet, da betegned han sig med det højærværdige Herre Jesu Navn. Derfor kan jeg intet ondt gøre hannem. Da siger Troldkarlen igen: »Bryd mig Halsen itu paa hans Hest, og gør mig hannem endda nogen Fortræd«. Da svarer Satan straks imod igen og siger: Nej, at han ingenlunde kunde gøre eller var mægtig for at gøre, thi han havde lagt sig IESU Navn, da kunde ingen gøre hannem noget ondt, eller noget, som hannem tilhørte i nogen Maade. — Saa kraftig er det søde IESU Navn, sagde Satan. — Og skulde det været en Præst, der havde ligget i Høet. Og prædikede Her Peder Lange den Historie Nyaarsdag 1622.

Om Tue Jensens Død skriver Sønnen Rasmus:

Endeligt »Anno 1639 blev min salig Fader syg anden Jule Nat, og laa til Nytaarsaften om Morgenen. Da meddelet hæderlig og vellærd Mand Peder Christensen hannem det hellige højærværdige Sakramente. Og laa siden til hellig 3 Kongers Aften om Natten, der Klokken var imellem 12 og 1 Anno 1640 den 6. Januar. Da kalded Herren hannom udj Guds Navn. Og præket hæderlig og vellærd Mand Mester Peder Lange over hannem. Gud give hannem det evige Himmerig og en glædelig og ærefuld Opstandelse, (og) efter Døden det evige Liv«.

Det klinger gennem alle de Ord, Tue Jensen tegned op i sin Bog, at han »beredt« var beredt paa Døden. »I Dag en Konge, i Morgen et Lig. I Dag i sin konge-

lig Magt, i Morgen udi Graven lagt«. Eller: »Tænk paa dit Endeligt, da skalt du ikke synde«. Og »Vogt Dig vel til Liv og Sjæl. Lever du kristelig, saa dør du vel«.

*

Tæt sammenstuede paa den lille Plads indenfor Byens Mur og Hegn laa, *Kirke og Raadhus* i Sudergade og Brøndstræde de mindre Huse og Gaarde, og paa Stengade de større Gaarde, hver med sin Kyllingeflok af Fattigmandsboliger, alt efter en vis Rangforordning, de fornemste Gaarde »op ad Gaden« d. v. s. nærmest Slottet. Allernærmest dette boede Mads Mortensen Tolder, Byens fornemste Mand. Midt i denne Flok ragede Kirke og Raadhus op i fyrstelig Højhed, Borgernes Fælleseje, Sædet for gejstlig og verdslig Øvrighed.

I Opgangstiden ved 1560 bygger man først Kirken, siden Raadhuset. Og de nærmest følgende Aar smykkes begge paa forskellig Vis: Ny Raadsstole, Brudehus, Stormklokke og endelig Kongens og Dronningens Vaaben, skænket af Majestæten selv. Og til Kirken anskaffedes Klokke, Prædikestol, Sejerværk og Kirkestole. Og Orgelværket fik først en ny »bævende Stemme« og blev siden bygget helt af nyt og »malet med Guld og Sølv«. Det var Borgernes Stolthed, at Kirke og Raadhus var Byen værdig.

Som Borgmesteren fra Raadhuset stræbte at hjælpe Borgerne til timelig Velstand og en retfærdig Fordeling af verdslige Goder, saaledes var det Sogneherrens Opgave at varetage deres evige Velfærd. Det *Borgmester og Sogneherre* riddermæssige »Hr.« foran Præstens Navn, og det høje Spir paa Kirkens Taarn slog dog til fulde fast den dybere Respekt for Herrens Tjener og Guds Hus. Men iøvrigt var der megen Lighed i Styrelsens Form. Den verdslige Øvrighed kunde optage en Borger i Bysamfundet, vaagede over hans retmæssige Vandel, regulerede og kontrollerede hans Erhverv, og kunde atter udstøde den uværdige af de ærbare Borgeres Rækker. Sognepræsten modtog den nyfødte, stemplede ham som ægte eller uægte. Var det en af de sidstnævnte, han havde for sig, vendte han Kirkebogen paa Hovedet og skrev ham ind bag i Bogen. Alle, ægte og uægte, blev de dog ved Daaben indlemmede i Menigheden. Ved aarlig Overhøring i Kirkerne kontrollerede han, om Skolemestrene har gjort deres Pligt, og Bornene har lært deres Kristendomskundskab. Uden Omsvøb indfører Pæder Lange i sin Visitatsbog: »Alle Drengene vare godt informerede med Undtagelse af den elendige Tykvom Lauridses Dreng«, eller »den pukkelryggede Lauridses Dreng udviste ikke Spor af Flid«. Han formaner Rektor til at undgaa Straffe og belærer andre Skolemestre om at lære Børnene »sædelig med Hændernes Oploftelse, saa og Korsens Betegnelse at fremstille sig«. Sognepræsten undersøger de fremmede, om de har den rette Tro, og fører overfor hele Menigheden Kontrol med den enkeltes sædelige Vandel, skriver Synderne paa den sorte Tavle, lader dem offentlig skrifte og meddeler dem Absolution. Søndag efter Søndag prædiker han Guds Ord for dem og til Slut giver han dem et Lejested paa Kirkens Urtegaard.

Den samme Rangforordning »i Gang og Sæde«, som gjaldt i det verdslige Liv, herskede ogsaa i Kirken. De velhavende sad paa »Mellemgulvet«, det er *Rang i Gang og Sæde*

Stolene i Midtergangen. De fornemste naturligvis nærmest Koret, allerøverst oppe var »Slottens Folk«, de rige Toldere og Borgmestre, »Kongens Stol« og »Raadsens Stole«. Og da »Fastelavnsborgmestrene« afskaffedes (II. 258) giver Kongen udtrykkelig Ordre til, at naar øverste Borgmester rykker ned til at blive nederste Raadmand, skal han ogsaa skifte Plads i Rækken baade paa Raadstuen og i Kirken. I Hovedsagen er Borgerne i Kirken ordnet som Husene i Byen. Stengaden svarer til »Mellemgulvet«, det kongelige Slot til Højalteret. Parallelgaderne Sudergade og Brøndstræde svarer til Sidegangene i Kirken. Her havde man endda endnu ringere Pladser, *Klapperne* ved Enden af hver Stol. Paa disse træffer vi Fattigfolk som Søren Drager, Laurits Tromslær, »Niels Peberods Kvinde« og »Skrædderkvinden med den ene Arm«. Deres Klapper er endda alle øde, fordi de ikke har haft Raad til at betale den ene Mark, den kostede i aarlig Leje.

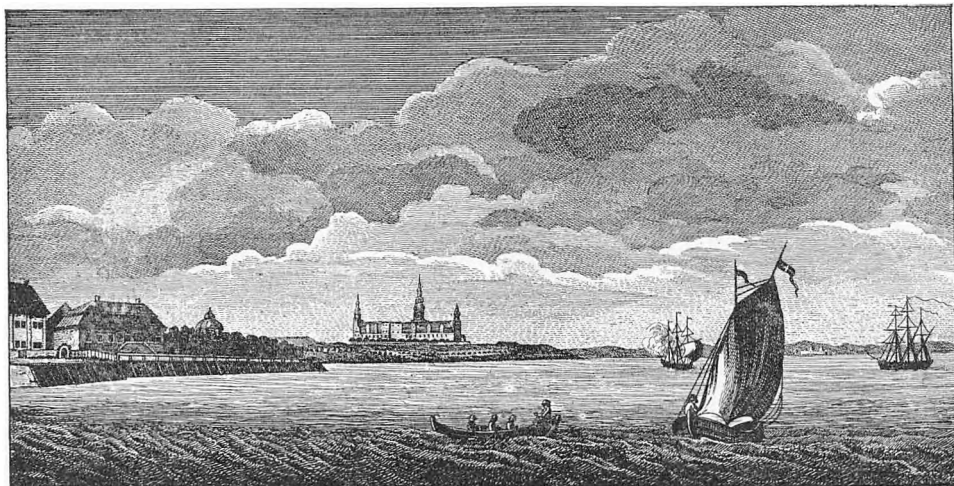
Der var Regler for, hvor mange Faddere hver maatte have, hvor mange Par man maatte byde til sit Bryllup, om Bruden maatte bære Perlelad, og hvad der maatte opvartes med, alt efter hvers Stand og Stilling. Ja ved Begravelsesforordningen af 1682 var paa det nøjeste foreskrevet, hvorledes Kisten maatte se ud, enkelt eller dobbelt, med eller uden Betræk, med eller uden Navneplade, Hjørnebaand og Messingsøm, hvormange Personer der maatte følge, hvad de maatte opvartes med o. s. v., alt efter hver enkelts Plads paa Samfundets Rangstige. — Døden gjorde alle lige.

»Hvad Fortrin havde for en fattig da en Greve,
om Ligbegængelsen ej skille ham derfra«.

hedder det i en Sang til Ære for Helsingørs store Ligkompagni, der var »benificeret at borthæve blaa og hvide Ridder«. Et kunde Greven dog opnaa: et smukt Epitafium i Kirken og en fornem Begravelsesplads med Grevekronen indhugget i Stenen, medens den jævne Borger maatte hvile paa St. Olai Urtegaard og den fattige i en simpel navnløs Grav paa den ny — ogsaa kaldet »de fattiges Kirkegaard«; thi paa Kirkegaarden som i Byens Gader og i Kirkestolene fandt hver sin Plads efter sin Rang »i Gang og Sæde«.

Helsingør set fra Sundet. Efter Stik i Bonstettens Neue Schriften 1799.
Til venstre ses Øresundstoldkammeret med Have, hvori Lysthus, til højre Kronborg.

FRA CHRISTIAN VI.s TID TIL KIELERFREDEN

TIDEN 1736—1814

DEN STORE HANDELSPERIODE. ENGLÆNDERNES HELSINGØR

AF LOUIS BOBÉ

I. KØBSTADSLIVET

en gamle Sundtoldstad ved Nordens Bosporus, der endnu 1656 af Forfatteren til »Danmarks og Norges Frugtbar Herlighed« betegnes som »fast den lystigste Købstad« i Landet, var ved Aarhundredets Udgang en hensygnende By, mærket af hærgende Krige og Farsoter. Kun en fremmed lagttager, som Franskmanden de

de Vrigny

Vrigny, kunde den give et overfladisk Indtryk af Velstand og Velvære. »Helsingør«, siger han, »ligger ved Havet, paa Skrænterne af et Bakkedrag, friskt og frit. Den nederste Gade — Strandgade — er ikke noget særligt, skønt den er meget lang og tæt besat med Huse. Den næste, med denne parallelle Gade — Stengade — er meget smuk, meget lang og bred. Men hvad der overraskede mig, var at se store Huse, baade til højre og venstre, for største Delen med Indkørselsport og kønne Træer foran samme. Jeg har været i nogle af disse Huse; de har smukke Værelser og er meget velmøblerede, thi der er i Helsingør flere rige Familier, der næsten alle holder Vogn. Midtvejs i denne Gade ser man i det Fjerne

Kronborg, der tager sig herligt ud. Der findes desuden andre meget smukke Gader og andre Tværgader lige til henimod Højdedraget.«

Tilbagegang De ulykkelige Krige med Sverige havde for Helsingør medført stor Tilbagegang og Fattigdom, og næppe havde Byen i det første Aarti af det ny Aarhundrede langsomt begyndt at rejse sig, før den hjemsøgte af Pesten, som bortrev en Tredjedel af Indbyggerne. Yderligere blev den sat tilbage ved den store nordiske Krigs Følger. Først omkring 1770 var Byen naaet op til et Indbyggerantal af 3300, medens Landets største Provinsby Odense samtidig talte 5200, Aalborg 4180, og Aarhus som den tredje største By i Danmark havde 3474 Indbyggere.

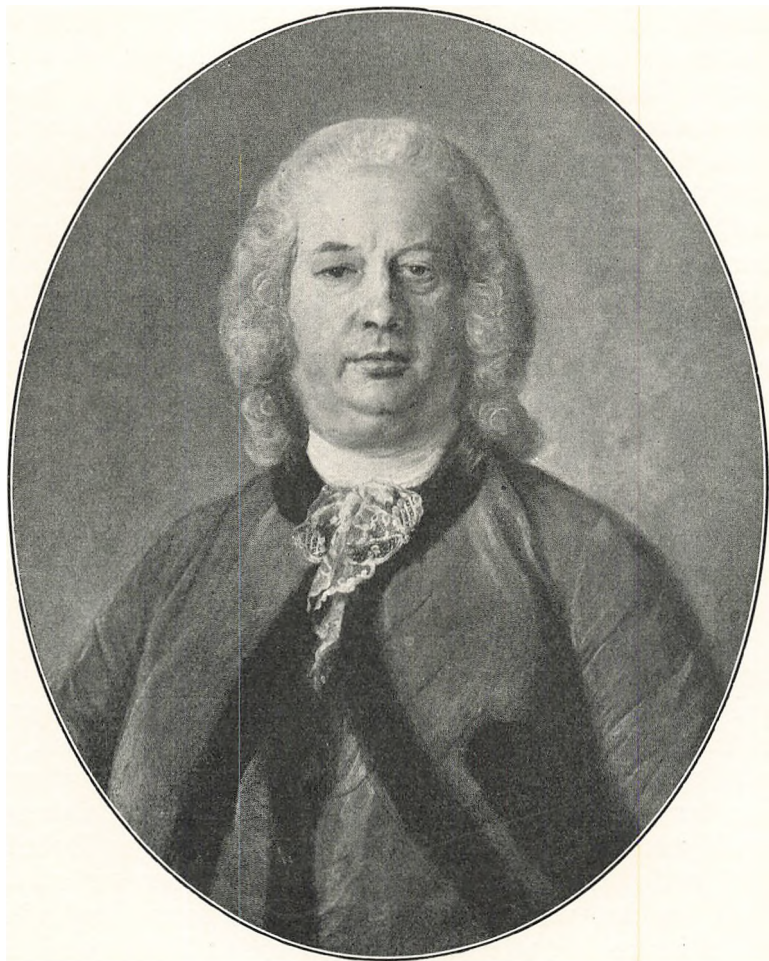
Indberetning 1735 Fra Aaret 1735, med hvilket Tidspunkt nærværende Afsnit af Helsingør tager sin Begyndelse, foreligger en oplysende Indberetning om Byens Tilstand fra Magistraten til Stiftamtmanden, foranlediget ved et særligt Reskript. Redegørelsen giver et alt andet end lyst Billede af Helsingør som en Smaakaarsby uden Drift og Fremadstræben, nøjet med at subsistere af, hvad Skibsklareringen indbringer, og »den Skilling, Garnisonen lader her tilbage«.

Handel Af Handlende, som holdt aaben Bod, var der ialt kun fem, som den rigeste nævnes Kommerceraad J. G. Hansen, og syv havde Kommissionsoplag med Trælast og Fiskevarer. Handel og Næring bestod i, at Bønderne i Kronborg og Hørsholm Amter solgte deres Korn til Borgerne, som af hine indhandlede Salt, Korn og Fiskevarer. I det større Forbrug kom Saltet fra København, Fiskevarer med de norske Skibe, Hør, Hamp og Humle med hollandske og lybske Skibe, »slagtet Kvæg af Stude og Kalvekød og andre Smaakreaturer« tilførtes af Skaaninger, som her købte Uld og andre Kramvarer. Trælasten kom fra Norge, Gulland og Skaane. Vine og Brændevin importeredes med danske Skibe fra Frankrig. Byens Søfart bestod kun i de Fartøjer, som Færgelavet ejede, ud over dette havde Apotekeren en Baad paa nogle og tredive Læster, der for mellem Gulland og Østersøen. Jagter fra Byen hentede Korn fra Holbæk og Odsherred.

Lavene er fattige, hedder det, paa Grund af de store Indgreb, »der voldes dem af Fuskere og efterliggende Soldater foruden hvis af Garnisonen, der lettere kan give deres Arbejde til Fals end de, der skatter og skylder.«

Fabriker Af Fabriker fandtes kun et Garveri med et Privilegium, lydende paa ti Aar, et Tobaksspinderi, der var privilegeret paa ubestemt Tid, men det syntes kun maadeligt, to ligeledes bestandig privilegerede Farvere, »dygtige nok til deres Brug, men har og sine Fuskere«. Byens eneste med Privilegium forsynede Apotek var i god Stand.

Af Lavene var Færgemændenes det dominerende med 58 Færgemænd og 18 Svende. Skræderlavet talte 8 Mestres, Skomagerne 12, Murermestrene 3, Linnedvæverne 3, Vognmændene og Smedene hver 7, Snedkere og Bagere hver 6 og Slagterne 7 og to Enker. Af Bødkere, som gerne ønskede sig Lavretsrettigheder, fandtes

Helsingoraneren Frederik Hansen (1699—1779),
Konsul i Bordeaux, 1748 adlet under Navnet Lilliendahl.

5. Desuden 2 Malere, 3 Parykmagere, en Tinstøber, en Remmesnider, en Gørtler og 5 Handskemagere. En Barber med to Svende havde samme Lavretsrettighed som deres Kolleger i København. Til de rejsendes Tarv var indrettet to privilegerede Værts-
10 huse. Af Grundejere paa Byens Markjorder fandtes ialt 40.

Som Aarsager til den borgerlige Handels slette Kaar i Helsingør anføres i en af 6 Købmænd affattet Betænkning, at baade

de 6
Købmænds
Betænkning

Bryggere, Haandværksfolk og Færgfolk tillige drev Købmandskab og til Skade for de andre Købmænd og Kræmmere ved om-løbende Personer lod forhandle, hvad de ikke kunde sælge og afsætte. Som Middel til at modvirke disse Misbrug foreslaas, at ingen maa tildeles Borgerskab, som ikke kan bevise at have lært Handelen og vil holde aaben Krambod. Købmændene bør deles i tre Klasser: Uldkræmmere, Urtekræmmere og Hørkræmmere, saa at den ene ikke bør gøre den anden Indpas, men forblive ved sit rette Kram.

*Kommerce-
raad
J. G. Hansen*

Om et større Udsyn vidner den førnævnte Storkøbmand, Kommerceraad Hansens Særberetning, som er præget af Datidens merkantilistiske Ideer, deriblandt Importreguleringen. Først og fremmest kræves der efter hans Mening en Toldrulle for alle indkommende og udgaaende Varer, dernæst burde opelskes Manufakturer, og Indførsel af alt, hvad der kunde fremstilles herhjemme, forbydes, saa at Pengene blev i Landet. Den Kræmmer, der vilde holde Bod, burde sætte en vis Kapital i Tilvirkningen af de Ting, han agtede at handle med, saa at han kunde se sin Fordeel ved at sælge sine egne Varer frem for de udenlandske. Skibsfarten maatte bringes paa Fode igen, og Skibene bygges i Landet selv for at holde paa vore berømmelige Søfolk, som tjener de fremmede i Mængde. Overdaadigheden i Klædedragten burde indskrænkes, de fattige, som desværre fandtes i stort Antal paa Gader og Stræder, burde forsørges ved Anvisning paa Arbejde, saa at selv gamle og vanføre kunde erhverve deres Underhold. Magistratspersonerne skulde lønnes anstændig, for ikke af Trang for Brød at fristes til at se gennem Fingre med Lovovertrædelser. Det burde forbydes Soldater, der drive Haandværk, at gøre Borgerne Indgreb i deres Næring. Alle Monopoler maa anses for skadelige for Handelens Opkomst. Der burde skelnes skarpt mellem Handelsmænd og Købmænd, mellem en gros og Detailhandelen, »da kunde begge Parter leve i Staden, men nu er den ene ikke noget for den anden, og begge er ikke meget beskaffen.«

Havnen Uden en bedre Negotie vilde en Havn for Byen være til ringe Nytte, hvorimod Indretningen af en god Bro, der vilde kunne underholde sig selv ved de den tillagte Indkomster, kunde blive til stor Nytte, og mange Ting, der nu blev losset til Kronborg, kunde oplægges ved Broen i Stedet for at man nu med Baade maa bekoste alt sejlet i Landet med største Risiko. Tolden bør være moderat og taalelig paa de Ting, der hører til Menigmands Livsunderhold. Naar Handel og Vandel kommer i Flor, og Manufakturerne oprettes og trives, og Sejladsen forøges, vil ogsaa Befolkningstallet tiltage og dermed ogsaa Indtægterne af Konsumptionen, den reelle Indtægt for Kongen og den taaleligste for

Undersaatterne, naar den paalignes og fordeles forstandig og retfærdig.

I Juni 1743 henvendte 8 velmeriterede, ved Handelen opvante og oplærte Købmænd i Helsingør sig gennem Kommercekollegiet til Kongen med Bøn om at der maatte udstedes Love for et Købmands Societet i deres By i Lighed med, hvad Odense Bys Handelsmænd i 1724 var benaadet med. I Andragendet hedder det, at Byen Dag for Dag svækkes og aftager. »Indvaanernes befundne Uformuenhed og Handelens Forknyttelse beror hovedsagelig i, at foruden nogen Handlende med Vin og Franskbrændevin findes der af Kræmmere og Byens edsvorne Borgere med Andragerne ialt kun 6 eller 7, som i aabne Kramboder forhandler inden- og udenlandske Varer. Disse Folk vilde kunne drive en langt fordelagtigere Handel end hidtil, om de blev haandhævede mod Indgreb fra Høkere, Fragtmænd, Øltappere og Haandværksfolk, samt løse og ledige Mandspersoner og Omløbere, der idelig gør Indgreb i deres Negoce.«

Aar og Dag hengik inden de otte behjertede Mænd saa Frugten af deres Henvendelse i Form af de under 11. November 1744 af Kongen udstedte »Lavsartikler for Kræmmere i Helsingør.« Indholdet af disse er i Korthed følgende. Ingen maatte herefter ernære sig af Kræmmerhandelen eller holde egen Krambod uden saadanne, der allerede havde erhvervet Borgerskab eller vilde lade sig indskrive i Kræmmerlavet. Enhver, der handlede derimod, var hjemfalden til en Mulkt, i Tilfælde af Gentagelse til en dobbelt Bøde og tredje Gang til Konfiskation af deres Varer. De Kræmmere, samt Vin- og Tømmerhandlere, der blev indskrevne i Lavet, maatte handle med alle de Købmandsvarer, som det var tilladt Silke-, Ulden- og Lærreds-, Isen-, Urte- og Hørkræmmere i København i Henhold til deres Lavsartikler at handle med. I Spidsen for Lavet stod en Oldermænd, der kunde tilsige Lavsbrødrene at møde og i Tilfælde af Udeblivelse idømme dem Bøder. Ingen maatte drive Handel eller Krambod uden at være fyldt 25 Aar og i Stand til at bevise at have ærlig tjent en ærlig Kræmmer og i Magistratens Overværelse af Oldermænd og 4 Lavsbrødre at være examineret i Bogholderi, Vexel- og Pengekurs og anden til Kræmmerfaget hørende Kendskab. Kræmmerne var forpligtet til at ophjælpe Uld- og Linnedmanufaktur og opmuntre Haandværksfolket til at forfærdige alskens Kram i selve Byen. En Række Artikler indeholder almindelige Bestemmelser for Drenges Læretid og Svendenes Forhold til deres Mestre.

De otte Købmænd, der »efter megen Umage« nu kunde glæde sig ved at have kaldt et ærbart Kræmmerlav i deres By til Live og dermed vundet Sejrr over alle lovstridige Forhandlere, lod nu

Indpas i Næring gennem Magistraten indkalde en Del navngivne Personer, der levede af Handel, hvoriblandt 10 Øltappere, 2 Guldsmede, 1 Skrædder, 1 Handskemager og forskellige Skibsfolk, for at opfordre dem til at indtræde i Lavet som Købmænd, eller i modsat Fald i Henhold til Lavsartiklernes Paabud at udsælge deres Kramvarer med et halvt Aars Frist og derefter afholde sig fra al Handel. Folk, som Jøderne Salomon, Simon o. s. v., Citron-Konerne og »Lille Kestine« kom ikke i Betragtning, da de ikke kunde komme i Lavet. Derimod maatte en Række navngivne Personer, som drev Handel, anses for at være selvskrevne til at optages i Lavet. De nævnte Guldsmede vilde forblive i deres Profession og ikke præjudicere Lavet. En alsidig Skrædder, der ved Siden af dette sit Haandværk havde drevet Købmandsskab, Ølbryggeri og Brændevinsbrænderi, vilde nedlægge det hele for at indtræde som Kræmmer i Lavet. Flere nægtede at indtræde i samme, fordi de ikke vilde opgive deres Bryggeri og Brænderi. Adskillige Haandværkere og Øltappere, for hvem den nye Ordning betød et stort Afbræk i deres Næring og Bjæring, udstødte Trusler mod Magistraten. I de første Aar af Lavets Tilværelse gik adskilligt det imod. Seks af de Borgere, der, som nævnt, ikke vilde opgive deres Bryggen, Brænden og Værtshushold, opnaaede gennem højere Instanser Ret til at optages i Lavet uden at opgive deres Bierhverv. I en Aarrække skete der en ret livlig Tilgang til Lavet gennem en Del fremmede, hovedsagelig Englændere, der kunde godtgøre at have drevet Handel i Udlandet, og hvoraf flere havde vundet et anset Navn i Byens Handelshistorie, adskillige ogsaa ved deres Forsøg paa at omgaa Lavsartikler eller ved anmassende Optræden overfor de hjemlige Borgere, hvorfor der spores en afgjort Uvilje i Lavet mod at optage Udlændinge. Om Lavets videre Skæbne — det ændrede i 1862 sit gamle Navn til Helsingørs Handelsforening (nu Handelsstandsforening) — er anskueligt fortalt i et særligt Skrift, fremkommet i Anledning af dets 175-aarige Bestaaen. Det var kun Handels- og Sømandsstanden, som stod i Agtelse i Helsingør. De fleste Næringsdrivende og Haandværkere fristede en trang Tilværelse.

Fabriksmonopoler

Tidens Tendens gik i Retning af at fremelske privilegerede industrielle og Fabriksforetagender, som i Helsingør førte en gennemgaaende kort og krank Tilværelse. I 1707 fik J. Ph. Bratfisch Privilegium paa i 20 Aar at være eneste Farver. Enken Sara ægtede Georg Christopher Frøde og fik, anden Gang Enke, i 1742 Eneret paa den til Garveri indrettede Gaard paa Hjørnet af Stengade og Søstræde. Sønnen H. P. Frøde arvede det efter Moderen. 1756 sprængtes Garvergaarden i Luften. Den blev dog 1759 atter bygget op, men allerede 1767 gik Ejeren fallit. I 1731

havde fhv. moskovitisk Kaptajn Joh. Gottlieb Obenhausen en Fabrik af Jugten og Læder. Apoteker Philip Klein og Andreas Cederløf fik i 1742 Privilegium paa to Lakfabriker, og en tredie oprettedes 1753 af en Jøde. I 1752 fik Georg Kiel Ret til at anlægge et Tøjmageri, to Jøder i 1744 og 55 at indrette en Blyantfabrikation, og 1753 begyndte C. B. Zwerg Tilvirkning af Berlinerblaat. Stivelse- og Pudderfabriker indrettedes i 1785 og 1792.

De paa godt Ler rige Jorder omkring Helsingør udnyttedes ved Anlæg af Teglværker. Kronborg Teglværk ved Snekkersten blev 1730 tilskødet Jean Jean og Felix du Sart i København. I 1722 anlagde Simon Bergmann et Teglværk mellem Kronborg Teglgaard og Helsingør, kaldet Bergmannsdal. Paa det nærliggende Meulenburg blev i 1775 af Prokurator Niels Hansen anlagt et tredje Teglværk. Teglværker

Et til alle Sider oplysende og tilforladeligt Billede af Byens Befolkning, dens Antal, Fordeling efter Stænder og Erhverv, Formuesvilkaar og Tjenesteforhold omkring Midten af Aarhundredet giver det i Anledning af Udskrivningen af Ekstraskatten af 1762 optagne Mandtal. Mandtal

Ifølge den herom udgaaede Forordning af 23. Septbr. dette Aar skulde hver Person af gejstlig og verdslig Stand baade af Mand- og Kvindekøn udrede 8 Sk. maanedlig, aktive Militære undtagne. I Købstæderne skulde Magistrat og Byfoged selv eller ved Rodemesteren lade Hus for Hus efterspørge og undersøge, hvormange Personer der fandtes over 12 Aar. Ogsaa de uformuende skulde opføres, og Beløbet for deres Vedkommende fordeles paa de besiddende.

En Optælling af dette Mandtal, sammenholdt med de for Aarene 1763—65 optagne, giver følgende Resultater:

Mandtal	Mand og Hustru	Børn over 12 Aar	Tjenestekarle	Tjenestedrenge under 12 Aar	Tjenestepiger over 12 Aar	Andre Husbeboere	Ialt	+ ⁸ / ₁₀ (Børn under 12 Aar)
1. Jan. 1763	1247	309	242	113	336	66	2313	3007
1. Jan. 1764	1277	287	255	108	346	58	2331	3030
1. Jan. 1765	1305	266	721			61	2353	3059

I den sidste Rubrik er angivet den omtrentlige Forhøjelse af Tallene for de ikke skattepligtige Børns Vedkommende; til det fulde Befolkningstal maa lægges Garnisonen paa Kronborg, der for største Delen var indkvarteret i Byen, men som ikke skatteplig-

Garnison tig ikke er medtaget i Mandtallet. Normalt laa der i disse Aar et Regiment (to Batailloner) paa Kronborg eller ca. 1300 Mand, hvoraf til Stadighed mindst 600 Mand var til Tjeneste. Regner man med sidstnævnte Tal — for Aaret 1762 muligvis for højt, da største Delen af Hæren var samlet i Holsten paa Grund af Faren for Krig med Rusland — kommer man for hine Aar til et Befolkningsantal af fra 3570 til 3659 Indbyggere.

Fordeling efter Erhverv Fordelingen efter Erhverv giver et klart Indtryk af, hvilken Betydning Øresundstolden og Sundtrafiken har haft. Det mest fremtrædende Erhverv er Færgemændenes, af hvilke der fandtes 74 med 47 Medhjælpere, foruden 12 selvstændigt boende Færgekare, hvortil kommer 8 Dragere. I Forhold til Byens Størrelse er ogsaa Antallet af Købmænd ret anseligt, nemlig 25 med 33 mandlige Tyende, tillige 2 Kommissionærer, 1 Mægler og 3 Konsuler (engelsk, svensk og russisk). Blandt de opførte Rangspersoner er flere kendte som Storhandlende, f. Eks. Etatsraad Putscher og Kommerceraad Claessen, samt David Fenwick. Af andre Handlende findes kun opført 3 Spækhøkere og 1 Hørkræmmer og af Fabrikanter kun to. Fire Husstande er opført som Jøder.

Af Værtshusholdere, hvoriblandt en benævnes Traktør, findes 13 med 6 mandlige og 9 kvindelige Medhjælpere.

Haandværkere Blandt Haandværkerne er Skomagere (og Skoflikkere) de talrigste, nemlig 20 Udøvere med ialt 22 Medhjælpere samt 4 Træskomænd, derefter kommer Skrædderne med 12 (hvoraf 1 Bukse-skrædder) + 17 Medhjælpere. Af Bryggere fandtes der 15 med 10 Medhjælpere. Slagterne tæller 10 med 9 Medhjælpere, og Bagerne (1 Kommissbager) 5 med 10 Medhjælpere. Der findes 8 Gartnere, hvoraf de fleste dog synes at have været privat ansatte, og 4 Møllere, af hvilke de 3 ved »nye Kirkegaard«. 8 Snedkere med 4 Medhjælpere, 4 Tømrere med 12 Medhjælpere og 7 Murermestre med 10 Medhjælpere, samt 5 Malere med 7 Medhjælpere. Endvidere 2 Kalkslagere, 1 Teglblænder, 1 Stenhugger, 1 Brobygger, 2 Rendelæggere, 2 Drejere, 3 Hjulmænd, 2 Stolemagere, 1 Karetmager og 9 Vognmænd med 3 Medhjælpere.

Af Guldsmede, hvoriblandt en Juvelér, var der ialt 5 med 4 Medhjælpere, 2 Kandestøbere og 3 Kobbersmede med 5 Medhjælpere, 3 Finsmede med 9 Medhjælpere, 1 Nagelsmed, 1 Krogmager, 1 Grovsmed med 3 Medhjælpere. Af Smede nævnes kun én med én Medhjælper. Der fandtes 1 Blikkenslager og 1 Blytækker samt 2 Urmagere.

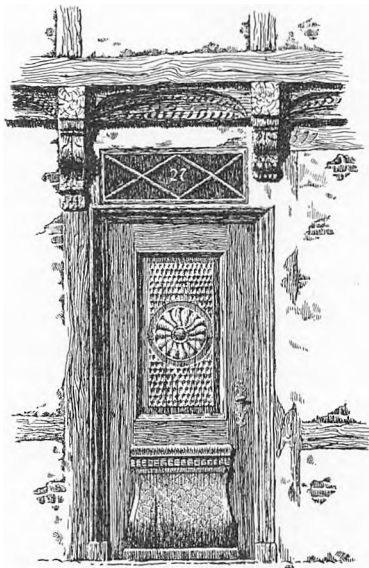
Af andre Haandværkere møder man 8 Bødkere med 8 Medhjælpere, 2 Glarmestre med 2 Medhjælpere, 1 Gibser, 1 Sadelmager og 1 Remmesnider hver med 1 Medhjælper, 1 Garver med 3 Medhjælpere, 1 Farver med 2 Medhjælpere, 2 Vævere med 2

Medhjælpere, 1 Tobaksspinder, 1 Høseplukker, 1 Syerske, 2 Knapmagere og 3 Feldberedere. Endelig findes der 4 Parykmagere med 2 Medhjælpere, 7 Handskemagere med 7 Medhjælpere og 4 Hattemagere med 2 Medhjælpere samt 1 Skibshuemager.

Blandt Tjenestemændene møder i første Række Toldetaten op med 5 overordnede Toldembedsmænd, 4 Funktionærer, 2 Translatører, 1 Passkriver og 9 Konsumptionsbetjente. Øvrigheden talte 1 Byfoged (Heinrich à Møinichen, der tillige var Raadmand), 1 Byskriver og 1 Underfoged, 4 Præster og 7 underordnede gejst-

Embedsmænd

Fra Strandgade 27.

lige Funktionærer, 7 Skoleholdere og Lærere. Den kommunale Styrelse bestod af 2 Borgmestre (Milan og Fersleff) samt 3 Raadmænd (Dahl, Enghaven og Møinichen), hvorhos der var 1 Fattigforstander og 1 Hospitalsforstander samt 2 Raadhusbetjente og 9 Vægttere. Der findes 3 Prokuratorer og 3 Læger. Endelig nævnes 1 Stadsmusikant med 4 Medhjælpere.

Det almindelige økonomiske Sammenbrud efter Svenskekri-
gene havde ogsaa udøvet sin skadelige Indflydelse paa Byernes Styrelse rundt om i Danmark, saaledes ogsaa i Helsingør. Og trods det forud omtalte, afskrækkende Resultat af Kommissionsundersøgelsen af Helsingørs Øvrigheds Forhold i 1691 synes Byens øverste Embedsmænd ikke derved at have faaet en alvorligere Opfattelse af deres Pligter. Borgmester Baltzer Garben efterlod sig ved sin Afgang (1718) en betydelig Del uafgjorte Sager, der-

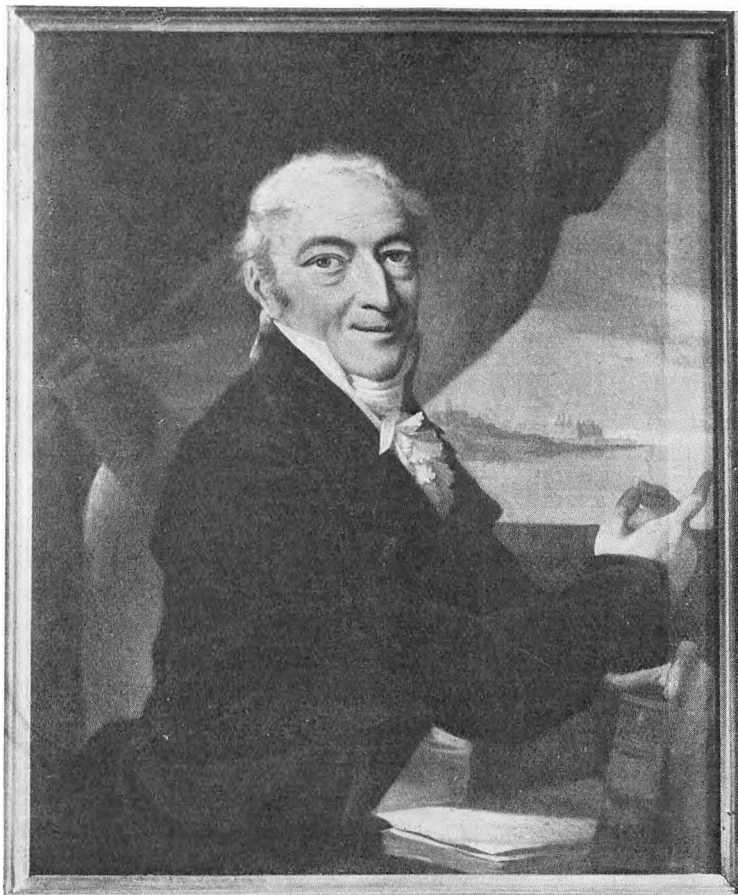
Bystyre

iblandt alene 70 ikke afsluttede Skifter, havde ejheller siden 1704 indsendt noget Regnskab til Rentekammeret, men endog tilvendt sig de Penge, der var anvist til Vedligeholdelse af Helsingørs Bro. Derimod synes Garbens Efterfølger *Andreas Bussæus* (1718—1735) at have været en dygtig Embedsmand, der forstod at skabe sig Respekt i sin Stilling. Bussæus, Søn af en Foged i Lofoten, var tillige en lærd Mand, tidligere Højesteretsadvokat og har udgivet en Række Smaaskrifter og Afhandlinger om nordiske Antikviteter og historiske Emner. En i sin Art ikke mindre interessant Skikkelse er Bussæus' Efterfølger i Embedet *Matthias Fersleff* (1741—1763), oprindelig Skriver i Dansk Assignationskontor, derefter fra 1724 Assistent ved den af Egede anlagte første Koloni i Grønland, senere Købmand og Bogholder først i Godthaab, derefter i Christianshaab, og en af de første Danske, der berejste Diskobugten. Borgmester Fersleff efterlod sin store Familie i saa trange Kaar, at hans ældste Datter Aaret efter hans Død blev Lem i Helsingørs Hospital. Fersleff efterfulgtes i sit Embede af *Tewis Wilde*, der beklædte dette i henved 40 Aar. Han var ustuderet og skal have faaet Posten som Erstatning for en personlig Fornærmelse, der i unge Dage, da han tjente i en beskedent Stilling ved Hoffet, skal være bleven ham tilføjet af den daværende Konge. Han omtales som en retsindig og velvillig Mand uden synderlig Energi, hvorfor man, da han havde fyldt de 70 Aar, besluttede at sætte en betydeligere Personlighed i Spidsen for Byens Styrelse, nemlig den tidligere Kæmmererer ved Øresunds Toldkammer, Kammerherre Hauch, der 7. Decbr. 1798 udnævntes til Præsident i Helsingør, dog beholdt Wilde Embede og Indtægter til sin Død to Aar senere. *Tewis Wildes* Efterfølger som Borgmester var *Berthel Bjørnsen*, en Højesteretsassessors Søn, og Kancellisekretær, da han allerede 1776 traadte i Byens Tjeneste som Byfoged og Viceraadmand.

De i Aaret 1735 af Regeringen iværksatte Undersøgelser af Løn Byforholdene gav Anledning til, at der fra Helsingør fremkom Ønske om, at Magistratens og Rettens Betjente blev saaledes lønnede, at de kunde leve, og at der ikke gaves dem Anledning til paa Grund af knappe Kaar at se gennem Fingre med nogen Uskel. Dette billigede Stiftamtmanden for Byfogedens Vedkommende, men mente, at Magistratsstillingerne var Æreshverv, saa at deres Indehavere maatte nøjes med at have Lov til ved Siden af at drive borgerlig Næring. Herimod gjorde det nyoprettede Kommercekollegium gældende, at Magistraten lige saa meget havde Hjælp behov som Dommerne, og at deres Stillinger ikke længer kunde betragtes som Æreshverv. Vejen til Forbedring af Magistraternes Kaar var en Sammendragning af Embederne. Medens

Helsingør i 1682 havde 2 Borgmestre, 3 Raadmænd, 1 Byfoged og 1 Byskriver, var disse Poster i 1768 indskrænket til 1 Borgmester, 1 Raadmand, 1 Byfoged og Raadmand og 1 Byskriver og Viceraadmand i samme Person.

Kæmnerstillingen var det vigtigste borgerlige Ombud. I 1724 *Kæmner* var Forholdet i Helsingør saaledes, at Magistraten ved hvert Aars

Borgmester Berthel Bjørnsen (1749-1820). Efter Maleri paa Helsingørs Raadhus.

Begyndelse valgte en Kæmner, der indkrævede By- og Ekstras-katter og aflagde Regnskab derfor. Til Hjælp var der adjungeret ham 4 Lægds mænd. I 1778 udgik et kgl. Reskript om Ansættelse af faste Kæmnere med 10—50 Rdlr. aarlig Løn. Den første faste Bykæmner var P. D. Hjort, der fik tillagt 50 Rdlr. og extra 10 Rdlr. I 1783 bestemtes Vederlaget af Kancelliet til 100 Rdlr. af Byens Kasse, senere forhøjet til 400 Rdlr. P. Hjort afgik 1782 fra sit Embede og afløstes af Student Andr. Chr. van Deurs, en Søn af Raadmanden. En af de eligerede Borgere, Christopher

Holm, følte sig indigneret over dette Valg og kaldte ham Faderens Dreng og grøn om Næsen, hvilket van Deurs i ungdommeligt Overmod besvarede med at betegne Holm som »rød om Næsen«. Sagerne voxede den unge Mand over Hovedet, og han forlod 1788 Byen og Landet. De eligerede Borgere gjorde nu overfor Magistraten gældende, at det vilde falde vanskeligt at finde en dygtig og paalidelig Mand, som for det ringe Vederlag af 100 Rdlr. vilde paatage sig et saa besværligt og utaknemligt Arbejde, hvorfor de ansøgte og fik baade Magistratens og Stiftamtmandens Samtykke til at vende tilbage til den gamle Vedtægt, at vælge en af Byens Borgere til at besørge deres Regnskabsvæsen.

eligerede Borgere Borgernes Indflydelse paa Bystyret gennem et Udvalg af 24 af de bedste Borgere i Byen havde holdt sig i Hævd i Helsingør. Antallet indskrænkedes 1706 til 16 formedelst Byens og Borgerskabets Afgang; til Gengæld voxede deres Betydning ved at de fra 1711 begyndte at føre en Forhandlingsprotokol og Kopibog, fra 1740 havde et fast Mødelokale og fra 1742 en egen Formand. Magistraten valgte som Regel nogle af de eligerede Borgere, der foresloges dem, men det ses, at Borgerne kunde gøre Indvendinger og stundom fik deres Vilje sat igennem. I 1712 udnævnte Magistraten 6 nye eligerede Borgere efter Forslag af de ti tilbageværende. At Magistraten til Tider optraadte med Overlegenhed overfor Borgerne ses af, at den ellers forstandige Borgmester Bussæus overfor Stiftamtmanden nægtede at lade de 16 underskrive et Aktstykke, da det ikke var »konvenabelt med en suveræn Regeringsform«, og da Borgerne »ikke kunde skønne bedre om slige Sager end den blinde om Farverne«.

Valg Ved Reskript af 1797 bestemtes det, at Borgerne i alle Byer ved indtrædende Vakance blandt de eligerede Mænd efter Indkaldelse af Magistraten skriftligt skulde stemme paa tre for hver ledig Plads. Disse frisindede Valgregler fandt kun ringe Tilslutning rundt om i Byerne. Ved Valget i 1804 var kun mødt 10 Borgere, og deres Stemmer var til dels faldne paa udelige, saa at Magistraten havde foretrukket at lade Pladserne staa aabne, indtil der kom en bedre Valgmaade. Magistraten androg Aaret efter, ligesom allerede tidligere, i 1800, om selv at foreslaa 3 Mænd, blandt hvilke Borgerne skulde vælge ved skriftlig Afstemning.

I 1724 og nærmest paafølgende Aar styredes Byen af en Borgmester, to Raadmænd samt af de 16 eligerede Borgere. Retsplejen udøvedes af en Byfoged og en Byskriver. I Begyndelsen af hvert Aar valgte Magistraten en Kæmner, 8 Tingmænd, 2 Tavlemænd og 4 Lægds mænd, samt af de eligerede Borgere 8 Taxéborgere og 2 Indkvarteringsborgere med 2 Assistenten. Det ses, at det tit faldt lidt vanskeligt at finde Mænd, som egnede sig til at

overtage de forskellige Hverv, idet Magistraten maatte tage Hensyn til ikke »at bebyrde de ved Pesten formindskede Borgere« for meget.

Byfogdens hovedsagelige Hverv var at dømme paa Byting, *Byfoged* der holdtes en Gang ugentlig offentligt, hvor der som Vidner var 7—8 Tinghørere til Stede, og derefter at iværksætte Dommen. Han skulde gøre Arrest paa en Skyldners Person eller Ejendom, ledsaget af to Borgere som Vidner. Paa Bytinget oplæste han de kongelige Befalinger, Købebreve, Skøder, Mageskifter, Pantebreve o. l. Alle Retshandlinger blev bogført af Byskriveren. I Fællig fungerede Byfoged og Byskriver som Auktionsholdere. I Livs- og Æressager dømte Byfoged sammen med Borgmester og Raadmænd eller i Forening med de 8 bedste Tinghørere.

Fra 1742 og længe efter var Byfogeden ogsaa Raadmand, fra 1768 Byskriveren tillige Viceraadmand. Under Byfogeden som Politimester stod (1728) en Underfoged, 2 Raadstuetjenere og 4 Kvartermestre samt 6 dygtige Vægttere, de sidste under Tilsyn af Underfogeden eller den ældste Raadstuetjener. 1742 fik Vægterne beskikket en særlig Inspektør.

Raadhuset laa paa Stengade, af Grundmur, to Etager højt, og *Raadhus* var opført 1574. Den store Sal kaldtes de 16 Mands Sal. Her holdtes Raadstue i den ene Ende af Raadstuesalen; i den anden Ende holdtes Ting af Byskriveren, der havde Bolig under Raadhuset, her boede ogsaa Raadstuetjenerne, og et »Apartement« og en Kælder var indrettet til Arrestanter og Delinkventer.

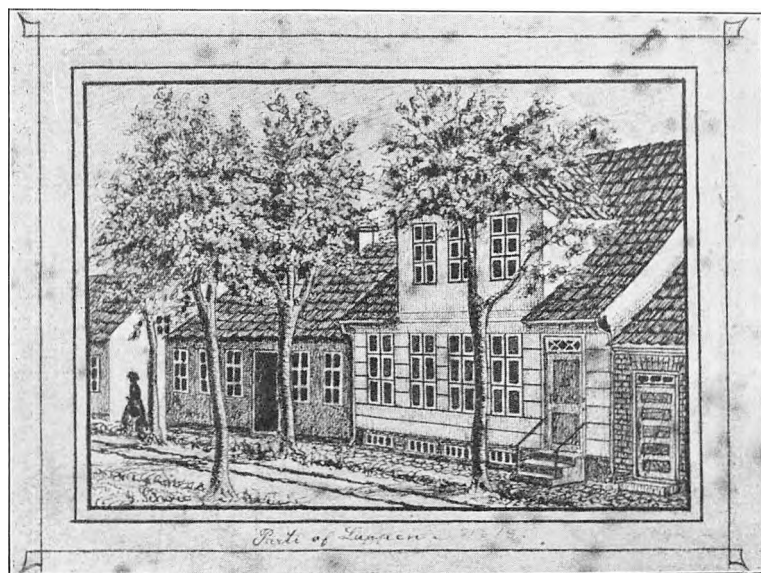
Stor Interesse for Byens Historie havde den vise Øvrighed ikke, *Arkiv* thi 1755 siges der at henstaa paa Raadhuset nogle Fustager, hvori fandtes »en Del gamle Dokumenter, Byen og Raadstuen vedkommende, og mest fortærede af Rotter og Mus«. Overfor Protokoller og indbundne Sager, som ikke kunde stuves i Tønder, maa man dog have haft mere Respekt, thi Helsingørs Arkiv er den Dag i Dag et af de ældste og bedst bevarede Byarkiver i hele Landet.

Justitsens foragtede Haandhæver var Skarpretteren, til hvis *Bøddel og Rakker* Betjening var knyttet Natmanden og Skorstensfejeren. Bøddlen og hans Haandlangere var saa forhadte, at ingen vilde leje Hus eller Værelser som Nabo eller Genbo til disse. Indtil 1719 oppebar Skarpretteren sin Løn af Byens Kasse, men fra den Tid af blev han berettiget til at indkræve Mestermanspenge: 2 Skill. af hver Gaard og Hus. Hvor nu Marienlyst ligger, laa i 1793 Natmandens Vænge, der aldrig betraadtes af en helsingørsk Borger. En Grøft ved »Ofelias Kilde« hedder endnu Rakkerrenden. Endnu ved Aar 1800 fik en Natmand ikke Lov at sidde ned i et Værtshus, og i de af laveste Art havde man paa Hylden et Krus til ham alene,

som han staaende ved Døren maatte tømme. Natmandens uhyggelige Bestilling indskrænkede sig tilsidst kun til at fange løsgaaende Hunde. I 1792 havde Byen en særlig Skorstensfejer.

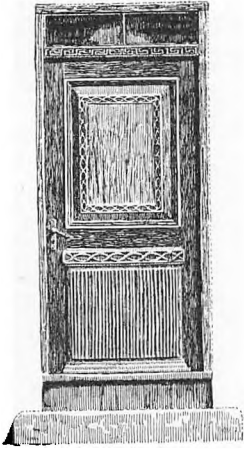
Bybillede Af Helsingørs Bybillede, som det i store Træk holdt sig gennem hele det her omhandlede Tidsrum, faar man et livagtigt Indtryk ved at jævnføre de to samtidige Skildringer, der skyldes Niels Bache og Ole Lund, suppleret med enkelte Træk af autentiske Kilder.

Ved Aarhundredskiftet var man naaet saa vidt, at man i Ho-

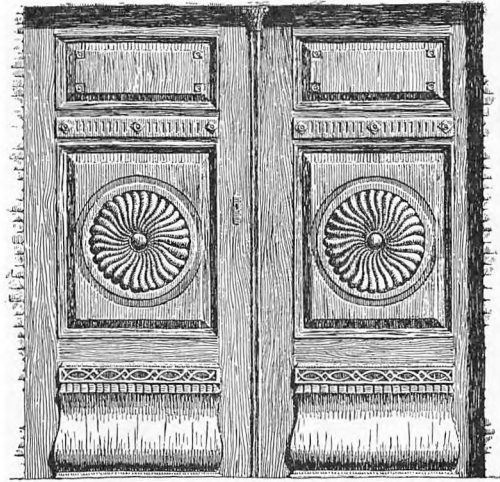

Gammel Tegning af Lappen Nr. 18 (B. 112),
opført 1797 af Otto Salomonsen.

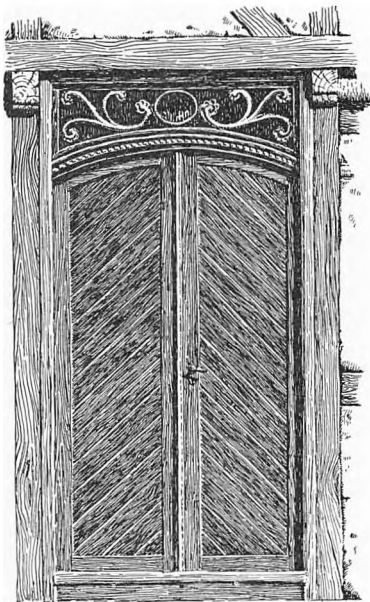
vedgaderne havde aabne Rendestene langs Fortovene; i de afsides Gyder og Stræder løb de midtvejs og tjente som Afførselskanaler for alskens Uhumskheder, saa at Luften her i den varme Sommertid var kvalmende og stinkende. I mange Gader laa der fra gammel Tid store Sten, som besværliggjorde Færdslen. Hovedgaderne blev fejret først hver Lørdag, senere 2 Gange ugentlig og strøet med Sand, hvad der gav Byen et vist overfladisk Præg af Properhed, som en Rejsende fremhæver og jævnstiller med de engelske Byers. Endnu dominerede blandt de statelige grundmurede Huse fra Opgangsperioden i det 18. Aarhundrede Bindingsværksbygningerne med malede Stolper og smaa Vinduer med *Karnapper* Blyruder. I en Magistratsberetning fra 1790 siges, at der nu ikke mere fandtes de forud brugelige Karnapper, eftersom Øvrigheden i sin Betjenings Tid altid havde sørget for, at saadanne Ud-

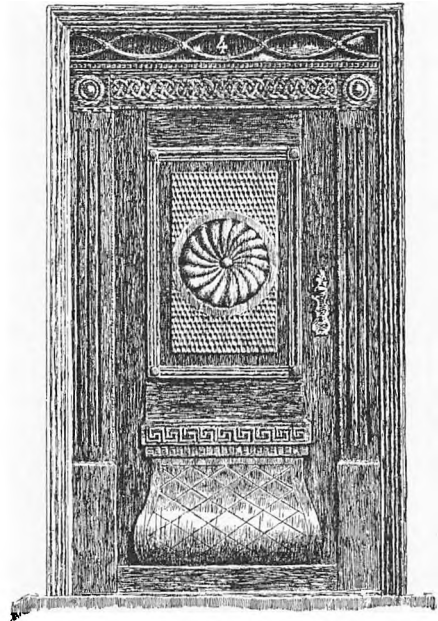
Fra Brøndstræde Nr. 14.

Port i Sudergade Nr. 36.

Fra Brøndstræde Nr. 45.

Fra Groskenstræde Nr. 4.

bygninger ikke anbragtes paa nye Huse og stedse blev fjernede ved Ombygninger. Alligevel saa man endnu omkring Aar 1800 en Del Karnapper, Bislag og aabne Svalegange i første Etage, ligeledes nogle dybe Kælderhalse med og uden Lemme eller Rækværk, hvis Faldgruber var alle Aften- og Nattevandrerens Skræk.

Tranlamper

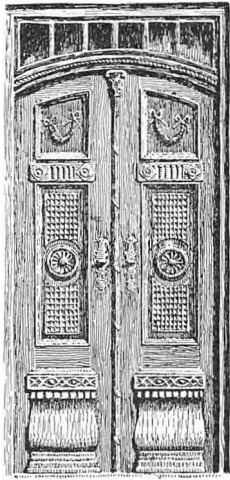
Omkring 1750 havde man faaet Lygter overalt paa Gaderne, »som tændtes hver Aften ligesom i København«. Man var paa det nævnte Tidspunkt begyndt med at ophænge Tranlamperne paa Murene, men i flere Gader gjorde sig endnu den gamle Belysningsmaade gældende, en Lygte hængende midtvejs i en over Gaden spændt Jernlænke. Ved det mindste Vindpust svingede den triste Tranlampe frem og tilbage og gjorde den svage Belysning endnu mere usikker. Butiksvinduerne oplystes af døsig brændende Tællelys, der ofte ikke blev pudset. I 1788 fandtes i Byen 88 Gadelygter, men Magistraten bekender da ærligt, at man egentlig behøvede 120—30. I Stræderne fandtes overhovedet ikke offentlig Belysning. Var en Familie paa Besøg om Aftenen, lod de sig afhente af et Tjenestetyende med en tændt Lygte som Vejviser. Lappen, der med sine 18 Huse var indlemmet i Byen, og hvis Beboere svarede lige Skat med dens øvrige Indvaanere, klagede i 1788 over, at denne Bydel i alt kun opviste to Lygter samt en »Nattevægter«, til hvis Bestridelse man haabede, at Kronprinsen vilde bidrage, hvorved hans Palæ yderligere vilde sikres. Dette skete i 1793 mod et aarligt Tilskud af Beboerne paa 70 Rdlr. Foran Vinduerne — hyppigt hollandske Skydevinduer — havde man til Sikkerhed Skodder. Fra Svalegangen førte Døre ind til de enkelte Værelser. De store Bilæggerovne begyndte at blive erstattet med endnu større svenske Fajanceovne. I Dagligstuen stod opredt den store Ægteseng, der mindede om et Lysthus. I Bohavet havde Tiden som Regel ikke gjort store Forandringer. Det meste og bedste stammede fra Bedste- og Oldeforældre. Paa den mægtige, nedarvede Dragkiste stod opstillet Porcellæn, store Pokaler og kinesiske Figurer o. l. I Slutningen af Aarhundredet opkom Hesthaarsbetræk, glat, stribet eller vævet i forskellige Mønstre, som holdt sig til langt ind i Tyverne.

Interiør

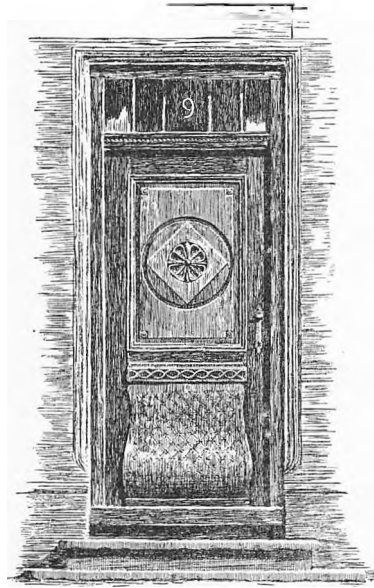
Et værdifuldt Indblik i Sundtoldstadens som i dansk Byliv paa Struensees Tid overhovedet giver Em. Ballings førnævnte sammenlignende Betragtninger. I de velhavende Hjem finder man de høje, lyse Vinduer, behængt med dobbelte Gardiner, af hvilke de inderste maa være af Damask, om ikke af Fløjel. Det kostbare Panel er kantet med forgyldte og lakerede Lister. Dørbeslag og Laase er af Messing. Tapeterne er af Damask eller andet Silketøj, i tarveligere Hjem Voxdug eller malet Lærred. Lofterne er af kunstfærdigt Stuk eller malede Plafonds. Man nøjes ikke med et eller to

Falling

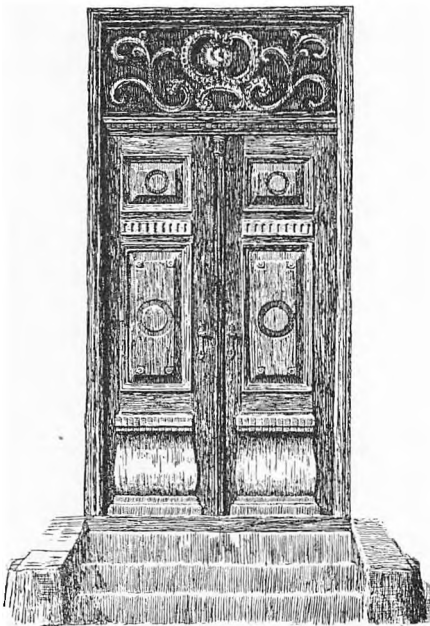

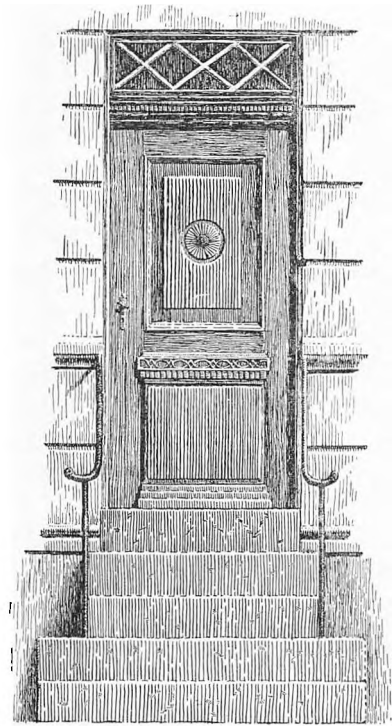
Fra Stengade Nr. 70.

Fra Sofiegade Nr. 9.

Fra St. Annagade Nr. 23.

Fra Lappen Nr. 18.

Spejle, men anbringer dem overalt mellem Vinduesposterne, eller har i Stedet herfor flere Lampetter med Glas saa stort og saa kostbart i Rammen som forhen det eneste Spejl i Huset. Hvor man før saa de gammeldags Skabe har man nu kinesiske eller andre kostbare lakerede Chatoller med Spejlglas i Dørene og de saakaldte Commoder, forgyldte, indlagte eller lakerede under hvert Spejl. Desuden smaa Marmorborde eller Consuler (!), Kanapeer, Taburetter og Stole, som ikke kan faas subtile nok. Sengestederne, der har erstattet Alkoverne, er kostbare, alene Gardinerne koster 100 Rdlr. eller mere.

Hver ærlig Skriver, Handelsmand og Tjener har sit Sølvur og *Sølvtoj* sin Sølvdaase i Lommen, Sølvspænder paa Skoene og Sølvkaarde ved Siden. Beskedne Embedsmænd, Købmænd og Borgere har anbragt en Kapital i Sølvet paa deres Spisebord, Kaffe- og Tebord, ja Natbord. Man pranger med et Par Sølvterriner, Sølvmaskiner, Sølvspølkumme, Sølv-Girondeller og Plat de Menager, 3—4 Sølvlysestager med eller uden Arme, nogle Dusin Sølvsker, et Dusin sølvskaftede Knive eller to og et mindre Konfektfad af Sølv foruden mange andre Ragerier som Sukkerbøsser, Saltkar og Lyse-sakse af samme ædle Metal.

Nu har man Kareter, Chaiser, Phaetons og Portechaiser; i Stedet for almindeligt Vinduesglas har man det stærke og fineste Spejlglas, hvoraf hver Rude koster 4—5 Rdlr., med lakerede eller ægte forgyldte Indfatninger.

Nydelses-
midler Nydelsesmidlerne er bleven forfinede og fordyrede. Man har faaet Smag paa franske, spanske, rhinske, ungarske og italienske Vine samt »hitsige« Likører. Der drikkes mere end det dobbelte af før. Vin er ikke længer Herrens Drik alene, men ogsaa Tjenere. Ved højtidelige Forsamlinger undser man sig ved at traktere Tjenere og Kuske med Franskbrændevin. Gives der ikke rød Vin overalt, da roses Gildet ikke. Dansk Kornbrændevin er ikke længer god nok for Haandværksmanden; der maa Franskbrændevin til. Te og Kaffe nydes mer end rigeligt. Man indfører Seltser, Emser og Pyrmonter Brøndvande i Stedet for at man burde søge til danske eller norske Mineralvandskilder. Man indforskriver Hamburger Oxekød, hvilket er en slet Økonomi, da Oxerne fedes i den holstenske Marsk.

Snustobak og Røgtobak importeres i store Mængder. Landmanden burde lade sig nøje med Tobak fra Fredericia Plantager.

Medens Fløjel før var en Udmærkelse, der tillagdes visse Embedsmænd, gaar nu Tusinder i hele eller halve Fløjels Klædninger. Kvinder klæder sig i Fløjelspelse, bræmmede med Hermelin.

Om det selskabelige Liv i Helsingør i Halvfjerserne er der overleveret enkelte karakteristiske Smaatræk i Privatbreve. *Selskabeligt Liv*

Marinekaptajn Peter Schiønning, der 1769—71 kommanderede Vagtskibet i Sundet, var hyppig Gæst i Land, hvorom han fortæller i sine udførlige efterladte Dagbøger.

Paa »Postgaarden« kunde de tilrejsende altid faa Middagsmad, Aftensmaaltid, The, Kaffe og fordrive Tiden i tilfældigt Selskab med et Parti Billard eller Domino.

I Generalkonsul Fenwicks Hus spiste man godt efter engelsk Mønster, ingen Suppe, halv stegt Steg. Efter Bordet foreviste en lejet Kunstner kinesiske Skyggespil (ombres chinoises) eller Laterna magica Billeder. Schiønning omtaler en Souper i et Officershjem, hvor der blev drukket tæt. »Jeg mærkede strax, da jeg kom, at det især skulde gaa paa en Drikken løs«, hedder det, »og det af den saakaldte hidsige Drik Cardinal, ligesom Biskop tilberedes af Rødvind, laves denne af Rhinskvin og stegte Pommeranser.« Flere af Selskabet fik sig da ogsaa en ærlig Rus. *Schiønning*

H. W. v. Warnstedt, den senere Teaterchef, der 1776—78 laa i Garnison i Helsingør, giver Byen et alt andet end godt Skudsmaal. Han kalder den et øde Sted, man maa sulte ihjel i Helsingør, man kan intet faa for Penge uden man bestiller det længe forud. »De rangsyge Bourgeois«, siger han, »hylder den veritable engelske Grovhed, som alle Indbyggere af al Magt affectere uden at have de gode engelske Kvaliteter«. *Warnstedt*

Besøgene fra Skibene, naar disse holdtes tilbage enten af ugunstig Vind eller frøs inde, gav det selskabelige Liv stadigt skiftende og inciterende Islæt. Saaledes beretter Balling i sin Avis, at Byens fornemste Indvaanere i Vinteren 1769 bestræbte sig for med ugentlige Baller og Koncerter at divertere de russiske Officerer paa den store Flaade, der samledes paa Rheden for at gaa til Tenedos. Om Væggene kunde tale i de gamle Patricierhuse, vilde de kunne fortælle baade om hede, flygtige Møder, om mættet Lykke, om Anger og Nød, om Hjerter i Længsel og Uro for Skibe og Skæbner, der gled ud i Natten. *Balling*

En Førsterangsplads i Landet indtog Byen for Nydelsesmidlernes Vedkommende. Helsingør var fra gammel Tid berømt for sine gode Vine og Drikkevarer. De fremmede Skibe bragte Vine og krævede til Gengæld Forsyning af Øl og dansk Kornbrændevin. Sukkerraffinadør Späth forstod at friste Søfolkene med sine selvfabrikerede Likører og Akvaviter. Vin- og Spiritushandelen indskrænkede sig dog ikke til Skibenes Forsyning alene. De engelske Skibe tog 20—30 Ankere Cognac og Genever og derover ombord, som smugledes ind i Rusland. Hver større Købmand havde derfor et betydeligt Vinlager og sin egen Kyper, *Drikkevarer*

Vin og der var desuden 6—8 Vinkældere, i hvilke der skænkedes for Borgerfolk, høje og lave, som ogsaa for Søfolk.

Af Vinforretninger i Helsingør paa hin Tid er den kendteste *Chr. Wurmbs*, fra hvem der er leveret en Prislise over hans Vine fra 1780. Af Vine fra Bordeaux kostede ung fransk sød Vin pr. Oxehoved 30 Rdlr., gammel fransk Vin bedste Kvalitet 40 Rdlr., bedste rød Medoc 60 Rdlr., bedste Margaux 60—90 Rdlr. Blandt Vine fra Languedoc var den dyreste rød Hermitage, 110 Rdlr. Frontignac 70 Rdlr. Af Rhinskvine havde Firmaet sikret sig af den berømte Aargang 1748, der kostede 9 Mark Flasken. Et Oxehoved mellemgod Rhinskvin regnes til 90 Rdlr., mousserende Champagner 5—6 Mark Flasken. Rød og hvid Bourgogne er sat til 3—4 Mark Flasken. Den da meget yndede Constantiavin kostede ikke mindre end 14 Mark pr. Flaske og ungarsk Vin i halve Flasker 12 Mark. Af Dessertvine forekommer Canarie-Sect og Samos. Prisen for »extra stærk Kognac« var 100 Rdlr. pr. Oxehoved.

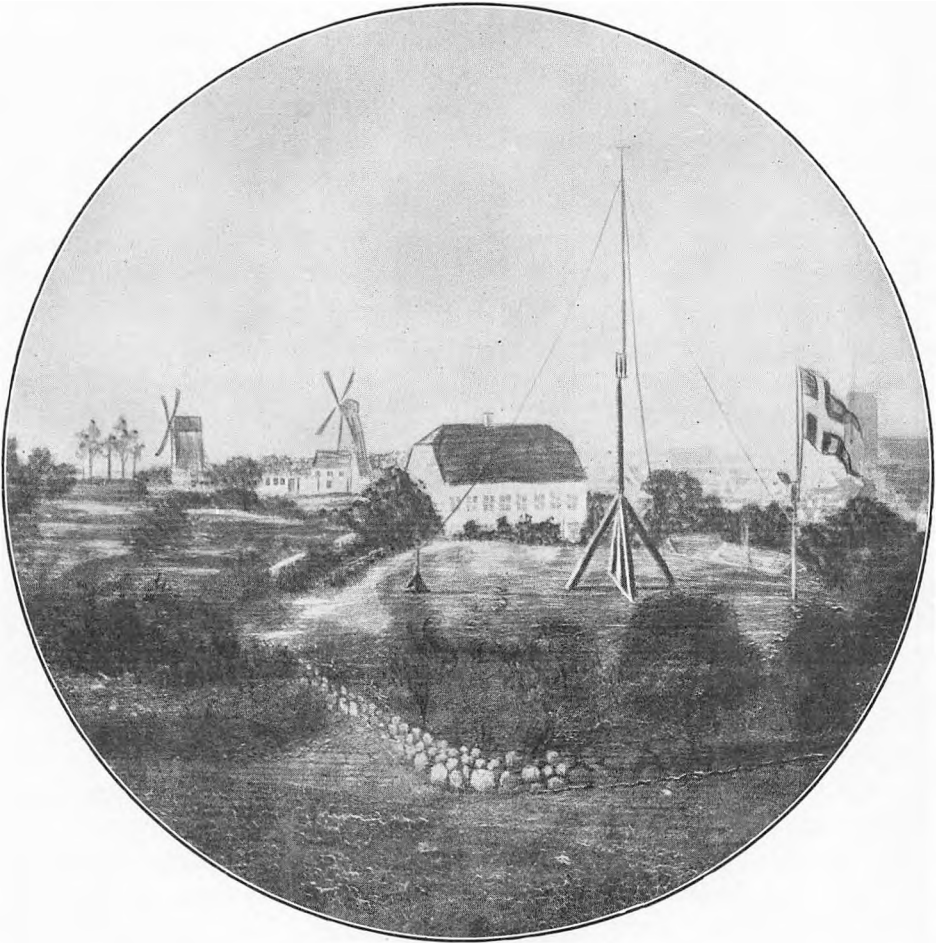
Firmaet Thalbitzer havde ved Aarhundredskiftet oplagret for ca. 30,000 Rdlr. Vin i forskellige Pakhuse i Helsingør.

Skydeselskab Som i andre danske Provinsbyer var Skydebrødrenes Korporation ogsaa her den første Form for selskabelig Sammenslutning udenfor Hjemmet. Hen mod Aarhundredets Slutning følger Helsingør Hovedstadens Exempel efter Visens Ord: Koncerter, Klubber, Baller, Komedier og meget mer i yndig Mængde falder.

Helsingørs *borgerlige Skyttelav*, »Skyde-Kompagniet«, indstiftedes i 1764 paa Initiativ af den kongelige Vognmester Peter Siøstedt, der blev Fuglekonge ved dets første Fugleskydning. Under Christian VII.s Besøg i Byen 16. Aug. 1766 fremførte Skyttelavets Bestyrelse en Anmodning til Majestæten om at faa kongelig Konfirmation paa dets Vedtægter og saaledes blive ligestillet med det ærværdige og fornemme kongelige københavnske Skydeselskab. Skyttelavet havde Held med sig, thi allerede 5. Decbr. s. A. erholdt det allerhøjeste Stadfæstelse som »Det Kongelige Priviligerede Skyde-Selskab udi Købstaden Helsingør«. Ikke nok hermed skænkede Majestæten 100 Rdlr. til dets første Indretning og gav Anvisning paa hvert Aar at fremkomme med et Andragende om et Bidrag til de aarlige Omkostninger.

Salut Som Indledning til Selskabets Protokol, taget i Brug Aaret efter dets Stiftelse, har Siøstedt egenhændig som sit Valgsprog nedskrevet den stolte Devise: *La Gloire est la recompence*. Som Hyldest til den brave »Fondateur« vedtoges, at hans Skaal skulde proponeres ved hver Fugleskydning og hver festlig Lejlighed og honoreres med trende Kanonskud. Først en Snes Aar senere, da man anskaffede nye Kanoner, og disse tog to Lod Krudt mere end de gamle, bestemtes det at stryge Kanonsaluten for Stifteren, der

følte sig højlig krænket over, at denne Æresbevisning, »lidet overensstemmede med den danske Karakter« — en Kompliment fra den svenskfødte Mand til den danske Nation — for Fremtiden skulde nægtes ham. I 1794 blev der opsat et Æresminde for P. Siøstedt, men Aaret efter enedes man om, at hans Skaal ikke

Helsingørs Skydeselskabs 1796 erhvervede Bygning, tidligere »Kokkens Have«, B. 550, nu Teknisk Skole.

mere maatte proponeres under Straf af 2 Rdlr. Det vides ikke, hvorved den af Kompagniet saa fortjente Mand har forspildt sine Skydebrødres hidtil gode Omdømme og Erkendtlighed.

Selskabet har gennem Tiderne kunnet glæde sig ved Kongegunst, idet samtlige Konger har været Medlemmer af Selskabet, og flere af dem har endog indvilget i at lade skyde for sig til Fuglekonge. I 1772 lod Arveprins Frederik sig optage som Medlem;

samme Aar og i 1779 blev Pladen nedskudt til ham. Ogsaa Kronprins Frederik indmeldte sig i 1775 i Selskabet, og hans Svigerfader, Landgreve Carl af Hessen, og hans Svoger Hertug Frederik Christian af Augustenborg fulgte senere hans Exempel. Førstnævnte Aar blev Arveprinsens Mentor Ove Høegh Guldberg Fuglekonge. Sin Fædrelandssindethed viste Selskabet ved i Aaret 1808 ikke alene at afgive alle sine Sølvskilte til Landsindsamlingen til Fordel for Bygningen af en Flaade, men ogsaa ved at skænke en 105 Lod vægtig Sølvpokal, en Gave fra Landgreve Carl af Hessen, med hvilken fulgte Løftet om et aarligt Bidrag af 150 Rdlr. til det nævnte Øjemed af Selskabets Kasse.

Skudebanen I 1796 havde Selskabet købt et Hus udenfor Svingelporten, og i mere end et Aarhundrede rejstes her Fuglen, indtil Byens Udvidelse voldte, at Skydningen maatte henflyttes til de militære Baner ved Teglstrup Hegn.

Gennem halvandethundrede Aar kan Selskabet blandt Fuglekongerne opvise de fleste gode og kendte Navne i Helsingørs Historie, hvorom vidner dets prægtige, kulturhistoriske Samling af ligesaa mange Skiver. At studere dem, er som en Vandring gennem gamle minderige Gader, som en Ledetraad i Byens rige Historie. Joh. Distons stærkt gennemhullede Skive med Vagtskibet 1790, Kommerceraad A. Claessens fra 1777 med et Parti af Selskabets Have, Højen med Fuglestangen og hinsides Vejen Saltværkets store Bygning, Krigsraad J. V. Petersens Skive fra 1832, der til al Held har bevaret os det bedste Billede af den nedrevne stolte Toldkammerbygning, og Skiven med den Hilligsøeske Købmandsgaard fra 1834 — for blot at nævne nogle af de værdifuldeste.

Øresunds-klubben Byens første, fineste og toneangivende Klub var *Øresundsklubben*, hvis Historie gaar tilbage til den franske Revolutions Dage. Ifølge den af Selskabet 1. Novbr. 1791 tagne Beslutning, skulde Klubben med alle dens Ejendele og Inventarium stedse være en offentlig Stiftelse, »bestemt til Helsingørs Indvaaneres anstændige Fornøjelse og de trængendes Understøttelse«. Klubben skulde herefter hedde »Den Øresundske Klub«, hvis Medlemmer kunde forlyste sig med daglige Konversationer, Billard, Baller, Assemblé, Keglebane og Lysthave. I November 1792 erhvervede Klubben det anselige Hus paa Hjørnet af Sofiegade og Hestemøllestræde med Inventarium for 20,000 Rdlr. Kort efter indgav dens Direktører og Repræsentanter — Arthur Howden, Peder Adolf Bähr, kgl. svensk Postsekretær, Louis de Tuxen, Inspektør ved Øresundstolden, Andreas Alexander Berner, Told- og Konsumptionsinspektør, Fritz de Liliendal, Konsul og Købmand, Isaac Gløerfeldt, Generalkonsul, Jac. Henr. Schou, Kæmmererer ved Øresundstolden,

og Berthel Bjørnsen, Justitsraad og Byfoged — en Ansøgning til Kancelliet om, at Klubben maatte anses som en offentlig Stiftelse, da dens Bestemmelse var at afhjælpe Husarmes Trang og befordre den herværende Øresunds Toldkammers Friskole. Øresundsklubben var Samlingsstedet for Byens Honoratiores, saavel for den civile, gejstlige og militære Embedsetat som for de fremmede Magters Konsuler og for den højere og velstaaende Borgerklasse. Af den anselige og rummelige Bygning med to Etager var den nederste indrettet til Billardsal, Spille- og Læseværelser. Der fandtes kun faa indenlandske Blade, og af udenrigske holdtes kun et Par Hamborger Blade. Klubben ejede ogsaa et, dog ikke synderlig stort Bibliotek. I den tilliggende, meget betydelige Have fandtes en Kegelbane til Afbenyttelse for de Sommerbesøgende. Paa første Sal var det egentlige Bal- og Festlokale med meget store prægtige Sale. Klubben ydede Frimurerlogen Husly indtil den 1812 fik sin egen Loge.

Klubben gav de største og festligste Baller og Assembléer. Flere af dens større Sale udlaanter eller udlejedes til Datidens rejsende Virtuoser. Bygningen nedbrændte 1860, hvorefter Klubben, der nu maatte nøjes med et lejet Lokale, kun var en Skygge af fordums Herlighed.

De dramatiske Foreninger i Helsingør er en naturlig Afføding af de Gæsteforestillinger, hvormed forskellige Skuespillerselskaber i de første Aar af det ny Aarhundrede diverterede Byens Indvaanere. Som Station for alle rejsende Kunstens Udøvere af hver Art og Værd til og fra det øvrige Skandinavien og København havde Helsingør Løjlighed til at glæde sig ved deres Gæsteoptræden. Siden de engelske Komedianter Optræden paa Kronborg i Shakespeares Tid har mange Artister forlystet Byens Indvaanere. I 1769 optraadte paa Raadhuset med Magistratens Tilladelse »en berømt Sanger« fra Stockholm med »en stor Musikus« i København. Ved Overgangen til det 18. Aarhundrede oplyser Byens Avis om forskellige Kunstneres og Artisters Optræden i Helsingør. I Eftersommeren 1800 gav Familien Price Forestillinger i Øresundsklubbens Koncertsal med en berømt Springer og Danse af de smaa Frøkener Price, medens deres Moder dansede paa slap Line. Senere viste han paa Skydebanen et Voxkabinet med Pjerrot og Kolumbine i Voks. En ædlere Kunstnydelse var den Instrumental-Vokal-Koncert, som den italienske Operasanger Comoglio samtidig gav i Øresundsklubbens Koncertsal. Programmet byder paa en Symfoni af Mozart, en Duet af Cimarosa, en Arie af Paisiello, en Symfoni af Gyrowitz, en Arie med Recitativ af Martini, en Serenade af Gazaniga og til Slut en Symfoni.

Efteraarssæsonen bød endelig ogsaa paa sceniske Præstatio-

*omrejsende
Kunstnere*

Skuespillere ner. En svensk Skuespildirektør Lindqvist lod til dette Brug opføre en bekvem Bygning paa Torvet af Brædder. Parterret var delt i 2 Klasser, første til 3 Mk., anden til 2 Mk., Galleriet til 1 Mk. pro persona. Man kunde abonnere for 2 Mk. til 1. Klasse, for 1 Mk. 8 Sk. til anden Klasse, men ikke til bestemte Pladser, da man maatte sætte sig, hvor man kunde bedst. Da der var gaaet Rygter i Byen om, at Huset var bygget daarligt, blev det paa Lindqvists Begæring synet 24. Nov. af to Murmestres, der befandt det at være solidt. Fra Begyndelsen af har Loftet vistnok kun været af Lærred, og da Tilskuernes i det stærke Regnvejr klagede over, at det dryppede ned, lod han lægge Bræddeloft over hele Komediehuset. Personalet var svensk, Repertoiret viser for en stor Del Kotzebue'ske Stykker og Beaumarchais Barberen i Sevilla. Niels Bache fortæller i sine Erindringer om de stærke Indtryk, han som Dreng fik af den svenske Trups Opførelse af Marmontels og Grétrys Syngestykke »Zemire og Azor«, der allerede 1777 havde gjort stor Lykke paa det kgl. Tater. Endnu 2. Marts 1801 ses N. G. Svane-lius »af den svenske Komædie« at have haft Benefice, men snart gav den truende Krigsfare Helsingørs Indvaanere alvorligere Ting at tænke paa.

Schwarz I Februar 1802 fik Johan Reitzenstein af Næstved Tilladelse til at opføre tyske Skuespil, og det følgende Aar begyndte Sceneinstruktør Schwarz i Henhold til det ham forundte eksklusive Privilegium paa at opføre Skuespil og Balletter i Købstæderne i Danmark og Norge at give Forestillinger paa det ny indrettede Teater i Helsingør med nogle af det kgl. Teaters Begyndere, af og til ogsaa med en kendt Kunstner som Gæst.

Schwarz gav sine første Forestillinger paa et i »Øresunds Klub«s Sal indrettet Scene. Den daværende dramatiske Skoles Elever kørtes to Gange ugentlig fra København til Helsingør og efter endt Optræden tilbage hver Gang. De fleste Skuespillere og Skuespillerinder var ifølge S. D. Thalbitzers »Bekendelser« kun »maadelige Subjekter«. Repertoiret opviser bl. a. Lessings »Emilia Galotti«, Kotzebues meget yndede »Menneskehad og Anger«, Ifflands »Høstdagen«, Grossmanns populære »Kun sex Retter«, Molières »Den Gjerrige«, »Barberen i Sevilla«, Cumberland's »Jøden« og af danske Stykker »Kærlighed uden Strømper«.

Kritik Schwarz' Forestillinger blev anmeldt af Dr. de Meza, der offentliggjorde sine Kritiker dels i »Iris og Hebe« og dels i en særlig »Journal for Skuespillere og Skuespilyndere« (1804), for som han siger »efter sine ringe Indsigter i dramaturgiske Videnskaber at bidrage sin Skærv til den gode Smags Fremme og for efter bedste Evner at gavne de spillende«. Han erfarede til sin Tilfredsstillelse, at Schwarz ugentlig oplæste dem for Selskabet.

Forestillingerne ophørte med April 1804. Huset var ikke fuldt, hedder det, hvilket vi have iagttaget som oftest at være Tilfældet, ligeledes var der kun faa af den opvoksende Ungdom, der dog skulde høste mest Gavn af slige moralske og Lasterne med rette Farver malende Skuespil«. Da en svensk Skuespiller, Löwenhagen, med Anbefaling af Byens Indbyggere ansøgte om Tilladelse til at give Forestillinger i Helsingør, blev Schwarz af Kancelliet forespurgt, hvornaar han atter vilde benytte sig af sit Privilegium, hvortil han svarede, at det vilde ske, saasnart han havde forskaffet sig et Par manglende Skuespillere og sikret sig et tilstrækkeligt Antal Abonnenter. Da det viste sig, at Schwarz ikke kunde spille uden med Underskud, overdroges Privilegiet i 1806 til den for sin Teatermani bekendte Baron F. W. Jarlsberg, der organiserede et Skuespillerselskab, som han vilde gøre til en Planteskole for det kgl. Teater. Blandt de Forestillinger, han gav, fremhæver Niels Bache Samsøes »Dyveke« og Sanders »Niels Ebbesen«.

Omkring Aar 1800 dannedes i Helsingør »*Det dramatiske Selskab*«, der 1804 indrettede sin egen Scene i Huset Bjergegade 16, som det erhvervede for en Købesum af 3200 Rdlr. Det var en to Etagers Bindingsværks Bygning, der blev opført i 1737 af Proviand-Ammunitions- og Materialforvalter Vincens Bartholin. Huset solgtes i 1810 af Selskabet, der Aaret efter erhvervede Købmand Goods Gaard og Haveplads, hvor de opførte Byens nuværende Teater Bjergegade 28. Klublokalet laa i Bjergegade, Teatret i Groschenstræde, men ved det bagved liggende Gaardsrum var der dannet en indbyrdes Adgang mellem begge. »Dramatiken«, som den kaldtes, var efter Ole Lunds Udsagn i hans Tid en fuldstændig Mandfolkeklub, Kvinder var aldeles udelukkede fra Adgang, og dens egentlige Stamgæster var de agerende Skuespillere, som kun var Dilettanter. Man dyrkede Dramaet og Musik og Sang. Kortspil og andet Tidsfordriv fandt kun sjældent Sted, men Klubben havde ogsaa sine Fællesspisningsaftener, hvor man sluttede med at synge de obligate Selskabs- og Drikkeviser. Som Samlingssted for Byens gode og vittige Hoveder blev Klubben hyppigt kaldet »Skumleklubben«. Det dramatiske Selskabs Segl er bevaret i Byens Museum, hvor det er havnet efter at være fundet hos en Marskandiser i London.

Medens det selskabelige Samvær om Vinteren i større Kredse kun omfattede Byens Embedsmænd og fornemme Borgerskab samt Garnisonens Officerer, var Friluftsglæderne til de forskellige Aarstider særlig Menigmands Eje.

Saalænge Søen var aaben, krævede den alle Indvaaneres stadige Nærværelse og Tid, hvorfor Sommerforlystelser og Udflugter som

*Det
dramatiske
Selskab*

*Selskabelighed og
Forlystelser*

Sommer-udflugter Regel indskrænkede sig til Byens nære Omegn, og helst holdt man sig til Kysten for altid at være nær, naarsomhelst Havet bød paa en Chance til Fortjeneste. Hellebæk og Snekkersten, Sletten og Lave Skov var det hyppigste Maal for Helsingoranernes Friluftsglæder. Endnu nærmere var Klostervangen, Søndre og Nordre Teglværk, der skildres som idylliske Pletter. Her kunde man træffe Damerne af Helsingørs Beaumonde, nydende Havets friske Brise og Sommerduften i Skyggen af »en grøn Skovvifte eller Par à Plus af rødbrun lakeret Træ og grønt Papir med Blomsterværk og siret med et grønt Baand.« For den jævne Mand var et Slag Kegler med en Pot Øl paa Teglgården det almindelige. Med Ejers Tilladelse vandrede man St. Hansaften til Rosenkilden.

Sejltur og Marked I blikstille Vejr tillod man sig en improviseret Tur til Dyrehaven eller Fredensborg, men blæste det pludseligt op, skyndte man sig hjem. En Svip til Ramløsa eller en Sejltur med sydlig Vind forbi Hveen, med nordlig Vind forbi Kullen, ogsaa til Egebæksvang eller Odinshøj, hvortil man lejede en eller flere Lystbaade, var det almindelige. Sjældnere gjorde man Skovture til Esrom, Marienlyst, Hellebæk og Gilleleje, hyppigst to eller flere Familier i Fællesskab.

Fester Af Aarets Fester spillede Pinsefesten og St. Hans en Rolle. Den første Dag i Maj red Karlene Sommer i By. I de to Pinsedage øvede Hammermøllefesten i Hellebækskoven en stor Tiltrækning paa Helsingoranerne. Paa en aaben Plads var indrettet en Slags Dyrehavsbakke med alskens Løjer og Gøgl, Karussel og Stikken til Ringen. Hovedpersonerne var Narren, der var valgt hvert Aar blandt dem, der havde bestaaet Svendeprøven paa Hammerværket. St. Hans Aften tændtes Blus paa hver Pynt eller Høj paa begge Sider af Sundet, saa at man langs begge Kyster kunde tælle 3—400 Baal. Og laa der Skibe paa Rheden, kastedes der herfra Raketter eller afbrændtes Blaalys.

Marked Naar Sommeren gik paa Hæld, var Store og Smaa i Byen belavet paa Markedslystighederne. St. Mikael's Marked holdtes i den Del af Stengaden, der laa Raadhuset nærmest. I Markedstiden var her rejst Telte og Boder paa begge Sider af Gaden, og for Tilladelsen hertil maatte de Handlende betale en lille Afgift saavel til vedkommende Husejer, der efter gammel Skik plejede at overlade den helt eller delvis til sit Tjenestetyende, som ogsaa til Byfogeden, 5 Skill. pr. Bod, som af ham uddeltes blandt de vagthavende Politibetjente.

At Markedsfolkene ikke som Helhed havde det bedste Lov paa sig, fremgaar af den Omstændighed, at man af Hensyn til Kong Christian VII's Besøg i Helsingør, som var bebudet til den 7. Oktbr., opsatte Markedet fra den 8. til den 17. Oktbr. for at forebygge al Uorden, eftersom Markedsfolket plejede at komme nogle Dage før

Markedsdagen, og en Del af dem og især deres Hjælpere var »meget ryggesløse«.

Fra 1770-erne er bevaret nogle Lister over de Handlende og deres Salgsvarer. De fleste Folk var fra København og Hillerød, ganske enkelte fra Ringsted, Roskilde, Holbæk og Korsør. Ialt var mødt 72 Handlende. Talrigst repræsenterede var Skomagerne, ialt 27; seks handlede med gamle Klæder, Kaaber, Skjorter, Mandsklæder, Silkeklædninger, tressede Hatte og Snørliv med Børnetøj; fem, der kaldte sig Købmænd, solgte Linned, sorte Kyser og Puldkyser. Fire Hosekræmmere handlede med Uldtøj, færøiske Trøjer og Nattrøjer samt Faldhatter (ialt 3 Dusin). Af Boghandlere er mødt tre med ialt 13 Dusin adskillige Bøger samt Bogbinderarbejder af forskellig Slags. To Kukkenbagere havde medbragt to Kister og to Sække med Peberkager og Pebernødder. Endvidere var mødt 4 Forhandlere af asiatiske og ostindiske Varer, to Guldsmede, 1 Kobbersmed, 1 Kunstdrejer og Bendrejer med Bensager og Dukkesager, 1 Blikkenslager, 1 Kandestøber, 1 Gørtler, 1 Handskemager med ialt 50 Par sorte og gule Skindbukser, 1 Feldbereder med 100 tilberedte Skind, og endelig en, der solgte tønderiske Kniplinger.

*Markeds-
kram*

Af Markedslivet og dets Løjer har Ole Lund i sine Erindringer givet et anskueligt Billede.

Naar Isen lagde til i Sundet som i meget strenge Vintre, f. Eks. i 1799, kunde begge Kyststæder synes at være forbundet ved en fast Bro. Som Regel holdt Strømmen omkring Kronborg Pynten en aaben Rende fri, men Trafikken gik sikker over Isen Syd for Kronborg over Hveen til Landskrona med tospændige Slæder. For at opretholde den direkte Forbindelse mellem de to Byer benyttedes en Isbaad, der blev sat paa en stor Slæde, som af 4—6 Mand fra Isranden blev skudt ud i den aabne Rende, paa hvis anden Side Folk var rede til at hale Slæden op. Vanskeligheden bestod i at gøre Ind- og Udstigningen paa Isranden saa sikker som muligt.

*Sundet
tillagt*

Paa den frosne Flade udfoldede sig et travlt og broget Folkelivsbillede. Fiskere for ud paa Slæder med Sejl for at hugge et Hul i Isen til Medefangst, andre gik paa Jagt efter Havfugle. Det vrimlede overalt af Folk til Fods, i Slæder eller paa Skøjter. Der var rejst Karusseller og Boder med varme Hjertestyrkninger, og Isen var fra Mørkets Frembrud belyst med Begfakler. Ved pludselig indtrædende Søndenvind med Bragen i Isen skyndte Brøderfolket sig hjem hver til sin Kyst.

Den Teaterbegejstring, der greb Byen i hine Aar, var nærmest en Modes- og Forfængelighedssag og bundede ikke i litterær Sans. *de Mezas Dom* Helsingør har i sin Storhedstid aldrig haft Ry for at være særlig æstetisk eller kunstnerisk interesseret, selv om Dr. de Mezas Dom — Resultatet af et kvart Aarhundredes Ophold i Byen (1784—1809) maa siges at være for haard —, nemlig at man hverken agtede Musik, Lektur eller fornuftige Samtaler, og intet var tilpas uden Kortspil. Helsingør har dog i Forhold til sin Størrelse fostret en ret anselig Række af Mænd, der har gjort deres Fødeby Ære. Fremfor alle og tidligst den af vort Modersmaal saa højt fortjente *Christiern Pedersen* († 1554), Historiografen *Johan Pontanus* (1571—1639), Matematikeren og Historikeren *Villum Lange* (1624—84) og Orientalisten *Aug. Ferd. von Mehren* (1822—1907); af Statsmænd Diplomaten *Christopher Vilh. Dreyer* (1737—1810), mangeaarig Gesandt i Paris, Minister *Chr. Albrecht Bluhme* (1794—1866), fortjent ved sin udmærkede Ledelse af Forhandlingerne om Øresundstoldens Afløsning. Af Officerer bør nævnes Admiral *Carl Vilhelm Jessen* (1764—1823), Helten fra Sjællands Odde; General og Krigsminister *Christian Frederik Hansen* (1788—1873) og General *Christian Julius de Meza* (1792—1865).

De første, der i det 18. Aarhundrede viste Interesse for Helsingørs Fortidsminder var Sognepræsten *Peder Orsleff* (1698—1748) og Stadens tidligere nævnte Borgmester *Andreas Bussæus* (1679—1735), der samlede Indskrifter fra dens Kirker. Et virksomme Udslag i samme Retning er forud omtalt, nemlig det 1757 i Aalborg udgivne, af Student fra Helsingør, senere Præst i Vigerslev *Ludvig Boesen* forfattede Skrift under Titlen »Den ved Øresund beliggende Anseelige Stad Helsingørs Beskrivelse«.

Ophavsmanden til den første Avis, der saa Lyset i Helsingør, var Folkeskribenten *Emmanuel Balling*, en Købmandssøn fra Præstø, der ved 1760 kom til Byen som Fuldmægtig hos Stadens daværende Notarius publicus. For at hjælpe paa sine smaa Indtægter oprettede han et Eddikebryggeri og fik 1766 sammen med Hofmedikus *Johan Pehr Homuth* Privilegium paa i 10 Aar at præparere en af dem opfunden Slags Vineddike, og da dette ikke gik, søgte og fik han Privilegium paa et Bogtrykkeri og paabegyndte 1769 Udgivelsen af »Helsingørs Adresse-Contors Nye Efterretninger«, i Lighed med de københavnske, 4 Sider ugentlig i Kvartformat. Foruden politiske Nyheder fra Udlandet og Smaaartikler fra alle Interessessfærer bragte han Lister over de ind- og udpasserende Skibe, og Bynyt, saasom notable Bryllupper og Dødsfald. Af Læsestoffet kan fremhæves en læseværdig Sammenligning mellem Livet i By og Land i Fortid og Nutid, en belærende Samtale mellem en Lærer og tre Skoledisciple om Ogiers ypperlige Beksrielse

Peder Orsleff (1698—1748). Sognepræst ved St. Olai Kirke.

Ornament fra
en helsingørsk Ligkiste.

af Helsingør fra 1634, der den Gang kun kendtes af den latinske
Balling Tekst. Balling oprettede i Forbindelse med Bladet en Skrivestue, der kunde give »enhver Assistance i Penge«; han tog Ordet for Oprettelsen af en Hjælpekasse og andre filantropiske Foretagender til Gavn for Byens Borgere. Til Opbyggelse for de sikkert ikke mange følsomme Sjæle i Helsingør udgav han en Oversættelse af Youngs taaretunge Modedigtning »Night thoughts« (1770). Ballings prisværdige Bestræbelser for at holde Liv i sit lille, gode og nyttige Lokalblad mødte desværre ikke den fortjente Anerkendelse, og hans Avis ophørte at udkomme med Udgangen af 1770. Hans Afskedsord til Læserne er uden Bitterhed, det genspejler hans bramfri, beskedne og retsindige Karakter. Balling flyttede derefter til København, hvor han indtil 1783 som Redaktør af Gavn under Agent Holcks Navn udgav »Aftenposten« og var en af Medstifterne af Selskabet for Borgerdyd.

Der hengik et Kvartaarhundrede, inden Helsingør igen fik sig en
E. Michaelsen egen Avis. I 1797 fik Bogtrykker E. Michaelsen Tilladelse af Regeringen til at udgive en Avis i Helsingør to Gange ugentlig. Medens de eligerede Borgere havde anbefalet Ansøgningen, mente Magistraten, at den var overflødig, da man havde det nære Københavns Blade, Berl. Tidende og Adresseavisen.

Michaelsen beder Abonnenterne om ikke at anse ham som Redaktør, thi dertil har han »følt sig for svag«, ej heller havde han Raad til at holde en saadan, men har blot modtaget ethvert Bidrag, man har sendt ham, og indrykket det, naar Indsenderen har villet indestaa for Følgerne. »Helsingørsbladet« var i Modsætning til dets Forgænger og Efterfølger et virkeligt Lokalblad, hvorom vidner Titler paa Artikler som: Kapt. Brisacs Opførsel paa Helsingørs Rhed, For eller imod Færgefolket, Er Helsingørs Krammarked til Nytte eller til Skade for Byen, Om Torvets slette Renholdelse, Om Helsingørs Overdrev, Breve om Helsingør o. s. v. Desuden Optællinger af de forbipasserende Skibe og »Lokale Nyheder«. De udenlandske Nyheder er trykt tilsidst med mindre Typer. Efter derom udtalt Ønske optog Michaelsen omsider ogsaa Avertissementer.

Hans Blad led imidlertid en krank Skæbne, idet Michaelsen blev
Russerne et af de første Ofre for den Trykkefriheden indskrænkende Forordning, og hans Sag er unægtelig et grelt Eksempel paa en mere end borneret Fortolkning af Loven. Michaelsen havde i Anledning af, at et Berideroptog med fuld Musik var draget gennem Byens Gader, i sin Avis udtalt, at man skulde tro, »Russerne havde gjort Landgang og kom med klingende Spil for at tage Byen i Besiddelse samt tillige at hilse paa godt Folks Lommer«. Den russiske Konsul i Helsingør fandt denne Bemærkning højst kræn-

Boas Larsen Schmidt 1783
(i Konfirmationsalderen).

Jes Vester Bjørnsen (1737–1786),
Sognepræst ved St. Marie Kirke.

Brændevinsbrænder Boas Larsen Schmidt med Familie.
Ejede ved 1800 B. 479 og 478 (Brøndstræde 12 og 14).

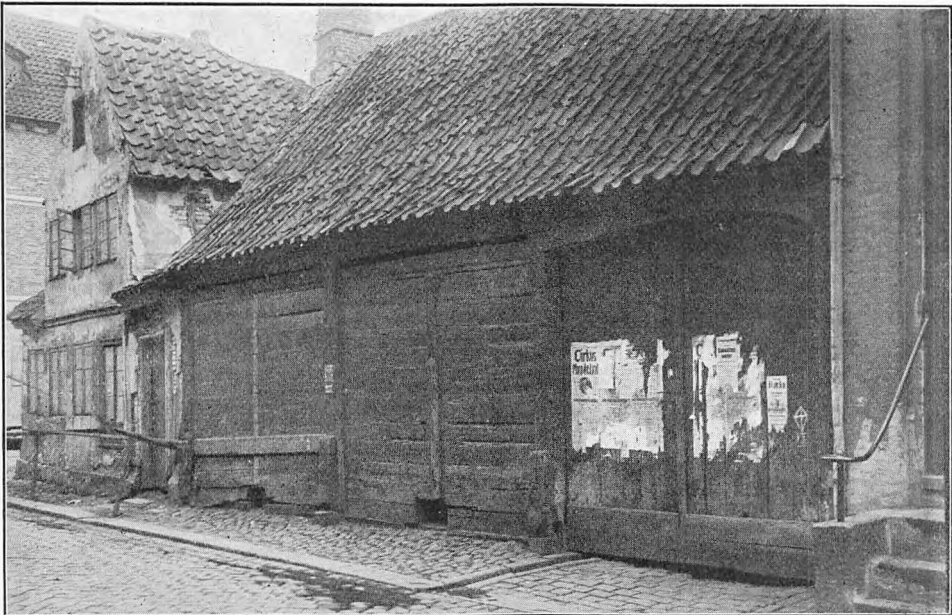
kende for Russerne, der efter hans Mening blev betegnede som Tyve og Røvere og indberettede Sagen til sin Gesandt, der forlangte den paaanket for Domstolen. Michaelsen blev af Byfogeden idømt en Bøde paa 200 Rdlr., medens Aktor, Auditor Ortved, havde nedlagt Paastand om, at Paskvillanten, fordi han havde bragt det gode Forhold mellem Rusland og Danmark i Fare, »burde dømmes til at miste sin Ære og arbejde i Jern paa Livstid.« (!). Inden Dommen faldt, var Michaelsen flyttet til København, overladende sit Blads videre Skæbne til den Mand, der sagde sig at være dets »Begynder, Bestyrer og Michaelsens Medudgiver af Skibslisten«, nemlig Elias Laurits Grüner, der fra 1794 havde virket som residerende Kapellan ved Mariekirken. Denne ægte Repræsentant for Datidens travle Oplysningsspredere blandt Præstestanden, fik efter Ansøgning i Okt. 1799 Tilladelse til at købe Michaelsens Bogtrykkeri, hvortil Agent J. Good havde forstrakt ham med et Laan paa 6000 Rdlr. og lade det drive ved Drengene og Svende, endvidere Privilegium paa i Hertugdømmerne at lade Listen over de Øresund passerende Skibe trykke samt Bevilling paa at oprette en Boghandel fornemmelig med Søkort og alle Sømandsvidenskaberne vedrørende Skrifter. Forinden havde denne foretagsomme Mand, der havde en Familie paa elleve Personer at ernære med sin Kapellangage paa 400 Rdlr. »paa det næsten dyreste Sted i Landet«, oprettet og bestyret saavel et engelsk Læseselskab som et Lejebibliotek, hvilket sidste han havde bragt op paa over 1000 Bind i tre Verdenssprog. Med Selvfølelse beretter han om de paa Rheden liggende russiske Flaadeofficerer, deriblandt Overgeneralens Besøg i hans Lejebibliotek. Ved sine Oversættelser af den tyske Modeforfatter Lafontaines overfølsomme Familieromaner mente han at have bidraget sit til det danske Folks Forædling.

I sin Takkeskrivelse til Kancelliet, som havde skaffet ham hine Begunstigelser, bebrejder han sig selv, at denne Tak kommer saa sent. »Jeg skulde for længe siden have revet mig fra mine Embedsforretninger, Avisen, Skibslisten, Lafontaines Oversættelse, Bogtrykkeriets og Boghandelens Tilsyn, det engelske Læseselskabs og Helsingørs Lejebiblioteks Bøgers Udlejning — jeg er ene om dette Arbejde —, revet mig fra de faa Timers Søvn, jeg faaer, for at have sagt Dem min brændende Tak.« Med et Hib til »den bitre Indskrænkning af Trykkefriheden« af Sept. 1799 fremsætter han en ny Begæring om at maatte undertiden udgive et Tillæg til Avisen, helst om Torsdagen, for saaledes om muligt hurtigere at kunne lade Bladets Læsere tilgaa de i Ugens Løb indkommende interessante Nyheder. Han var forberedt paa, at man vilde lade haant om »Bogtrykker-Kapellanen«, men trøster sig med de skriftlige Udtalelser, Biskop Balle og Chr. Bastholm har medgivet

Hjørnet af Strandgade og Hovedvagsstræde, set fra sidstnævnte. Det skraatliggende Hus til venstre er den i 1740erne opførte Hovedvagt. Den skraa Beliggenhed stammer fra, at det er anbragt i den gamle Bymurs fremspringende Bastion, der skulde værne Byfogdens Bro.

Samme Hjørne, set fra Strandgade, med et gammelt Pakhus og i Forgrunden Trappen til Færgemand Hans Meinertsens Gaard, B. 337a (Strandgade 52).

Grüners Avis

hans Ansøgning til Forsvar for hans mærkelige Dobbeltvirksomhed. Ogsaa denne Begæring blev ham bevilget under 6. Decbr. s.A. Fra 1. April 1800 begyndte Grüner Udgivelsen af »Helsingørs Kongelige alene privilegerede ind- og udenlandske Nyheder« og erklærede sig straks i det første Nummer rede til at modtage »Bidrag som sigte til Politiorden og det almene Bedste, om de er fri for Stikleri og Fornærmelser, og Autors Navn haves, hvormed Tavshed haves.«

Grüner fortsatte sin Virksomhed som Avisudgiver selv efter at han 1814 var bleven Sogne- og Slotspræst og endte den først med sin Død i 1819. Kuriøs som saa meget i Grüners litterære Virksomhed er hans 12. April 1804 daterede trykte Supplik til Kongen, indeholdende ikke mindre end 11 forskellige Anmodninger om nye Begunstigelser. Den bærer Fodnoten: »sat og ordnet til Præsen (!) af min 12 Aars ælste (!) Datter og min 11 Aars ældste Søn og trykt af mig selv.« Han drev paa den Tid Trykkeriet blot »ved sine 6 ældste Børns Arbejde og et Par Gaardskarle«, han havde lært at trykke.

Latinskolen

Bortset fra Grüners Virksomhed, der særlig kom Menigmand til Gode, kan det ikke siges, at hverken Præste- eller Lærerstanden i Helsingør har gjort en nævneværdig Indsats for at fremelske boglig Sans blandt Byens Borgerskab. Helsingørs lærde Skole havde lige til 1807, da den flyttedes til den Kammerherre, Præsident i Helsingør A. Hauch tilhørende Gaard i Kongensgade, til Huse i Karmeliterklostret eller Hospitalet. Skolelokalet fandtes i nederste, vestlige Længe ud mod St. Annægade, som det beskrives af H. Steffens, der forlod Skolen i 1785. Undervisningen foregik i en stor kælderagtig lav Hvælving, baaret i Midten af en kort, plump Søjle, der delte den i fire Dele. Til venstre for Døren stod parallelt og noget fra hinanden to bruntmalede Borde med Bænke paa begge Sider og i Midten en Stol til Læreren. Til højre for Søjlen fandtes samme Indretning for anden Klasse og tilvenstre bag Søjlen for tredje. Til højre over for denne Klasse var en tom Plads, som til Dels var opfyldt af en stor Ovn. At de forskellige Klasser var forenet i samme Rum uden Skillevægge maatte forårsage et Virvar af Stemmer, der maa have vanskeliggjort Undervisningen. Kun øverste Klasse, i hvilken Rektor underviste, var afsondret for sig.

I Skolens anden Fundats af 1752 bestemtes, at da Hospitalet var stiftet fortrinsvis for Skolens Skyld, skulde en Tredjedel af dets Indtægter, fikseret til 1600 Rdlr., tilfalde Skolen til Lærernes og Disciplenes Kostpenge samt Stipendier, desuden afholdtes af Klostret de aarlige Lønninger for Rektor og Konrektor. Af Skolens Rektorer har i dette Tidsrum præget Skolen *Jakob Ba-*

den, den lærde Filolog og Kritiker, fra 1764 Konrektor og 1770 *Latinskolen* —80 Rektor, under hvis Styrelse Skolen nød et godt Ry og havde et forholdsmæssigt stort Antal Disciple, 50 og derover. Han efterfulgtes af den senere som Filosof og norsk Statsmand bekendte *Niels Treschow* (—1789). Under hans Eftermand svandt Discipeltallet ind til tre, men hans Efterfølger igen, *Jens Bertel Møller* (1806—26), om hvem Ole Lund fortæller i sine Skoleminder, til-

Den 1754 opførte, ved Restaureringen nedrevne, Tilbygning til Karmeliterklosterets østlige Fløj. Denne Tilbygning og Laxmandsalen udgjorde tilsammen det Rum, hvori »de gamle Koner« boede.

førte atter Skolen nyt Liv. I St. Olai Skole gik de fattige Børn frit, *Almueskoler* de mere formuende betalte 4—12 Sk. Skoleholderen, en Student, der blev ansat af Magistraten og Sognepræsten, lærte Børnene at læse, skrive og regne og oppebar derfor af Byen 30 Rdlr., af Øresunds Toldkammers Fattigkasse 60 Rdlr. I den anden Skole, den tyske Skole, undervistes i Tysk og Dansk, de ubemidlede gratis af en Student, der aarlig fik 60 Rdlr. af Toldkammerets Fattigkasse samt fri Bolig, beskikket af Forstanderen for Hospitalet, Præsten og Tolddirektøren. Hermed var forenet Toldkammerets Friskole, hvor der undervistes i Uld- og Linnedspinden, Vævning samt Strikning, af ældre Fruentimmer og en Student.

*Post-
forbindelse* Af stor Betydning for Byens Samkvem og Føling med Hovedstaden og det øvrige Land blev det stadig forbedrede postale Forhold og Anlægget af Landevejen mellem Helsingør og København i Aaret 1776. Ved Postvæsenets Overgang til Staten havde Helsingør et Hovedpostkontor, hvis Indtægter efter aflagt Regnskab indgik i Postkassen og som bestyredes af en fastlønnet Embedsmand. Mellem Helsingør og Roskilde gik to Gange ugentlig over Slangerup og Frederiksborg en ridende Post, der medførte Breve og Pakker med Dokumenter indtil 50 Lod, medens Penge og tungere Breve og Pakker befordredes af den agende Post, der af Postbestyrelsen var bortforpagtet til private Personer, hvis Takster den fastsatte, og som stod til en vis Grad under deres Kontrol. Mellem Helsingør og København var der gaaende Bude én Gang daglig, om Sommeren Kl. 9 og om Vinteren Kl. 8 Fm. i begge Retninger. Taksten for et Enkeltbrev, d. v. s. Fjerdeparten af et Ark, halvt eller helt Ark, var 4 Sk.

Den norske ridende Post gik én Gang ugentlig mellem København og Christiania, fra København Lørdag Kl. 10 Em. over Helsingør gennem Sverige til Christiania, hvor den skulde ankomme Torsdag Morgen.

Drubien Mellem København og Helsingør var der i Aarene 1726—27 etableret en agende Post, der befordrede Personer, Gods og Penge. Bevillingen var overdraget Kilian Drubien, den senere Parykmager og Holbergs Genbo i København, — som Belønning for gode Tjenester i en vidtforgrenet Toldsvigsag. Drubien holdt ikke sine Forpligtelser, kom i Strid med de andre agende Poster. yppede Kiv med en Underofficer i Svingelporten og sloges med de vagthavende Soldater. I Efteraaret 1727 maatte han paa Grund af sin Ufredelighed, slette Opførsel og slette Befordring gaa fra Bestillingen. Efterat Postvæsenet i 1777 havde overtaget de agende Poster, indrettede man en saadan mellem Helsingør og København, der ogsaa paatog sig Forsendelse af Brevposten, hvormed de daglig gaaende Bude ophørte, fordi Poststyrelsen ansaa dem for usikre for en kongelig Post. Følgende Aar oprettedes Postekspeditioner i Lyngby og Hørsholm, og Postvogn afgik hver Morgen saavel fra Helsingør som fra København.

Diligence I 1798 sattes den første Diligence eller stage-coach i Gang i Danmark mellem Hovedstaden og Helsingør. Vognen var indforskrevet fra Filadelfia og kunde rumme ni Passagerer samt én hos Kusken. Den benyttedes meget og var efter syv Aars Forløb opslidt. Der anskaffedes ikke en ny, men der afsluttedes en Overenskomst med Vognfabrikant Fife i København, som paatog sig for en Betaling af 1 Rdlr. 2 Mk. pr. Mil eller 8 Rdlr. for hele Turen at lade til Brug for Postvæsenet en med 4 Heste forspændt Karet

afgaa én Gang daglig om Vinteren og to Gange daglig om Sommeren i Modsætning til før, da der hele Aaret igennem kun var én Gang Forbindelse hver Dag, de 5 Gange tilmed i aaben Vogn. Kareten havde 4 Pladser indvendig og 3 udenpaa.

En tysk Rejsende, der var med paa den nye kongelige Postkarets første Tur fra Helsingør over Hørsholm og Lyngby 1. Juli

Gammel Strandvej,
hvor denne er afbrudt ved Anlæggelsen af Kystbanen.

1806 priser i høje Toner den ligesaa elegante som bekvemme fire-sædede Vogn, hængende i Fjedre og med et aabent Bagsæde yderligere til to Personer. Forspændt med fire Heste tilbagelagde den Vejen i 5 Timer. Til Trods for Glæden over dette Fremskridt og den stærke Tilslutning bragte Foretagendet Underskud, hvorfor *Takster* man allerede efter et halvt Aars Forløb maatte forhøje Passager-taksten for en indvendig Plads fra 2 Rdlr. til 2 Rdlr. 48 Sk. Man fornyede Overenskomsten med Fife, og Kareten afgik fra nu af 2 Gange daglig i Aarets 8 Maaneder Kl. 7 Fm. og Kl. 3 Em. baade

fra Hovedstaden og fra Helsingør. Pladserne havde Numre. Afstemning mellem Passagererne afgjorde, om Vinduerne skulde holdes lukkede eller aabne.

Postmestre Postmestertjenesten gaves til Folk, der ejede Gaarde, og som forpligtede sig til ikke alene at holde Huset i god Stand, men ogsaa til at modtage Rejsende. Postmester ved det norske Postvæsen Jørgen Hansen blev 1782 tillige dansk Postmester, fordi han ejede en Gaard, som han lovede at indrette som Post- og Herbergerergaard. Da han 1787 fik sig løst fra Løftet, lykkedes det at finde en Englænder James Carmichael, der 1788 løste Borgerskab som Herbergerer og fik Brev paa ved indtrædende Vakance at blive Vognmester i Byen, og at den af ham købte Gaard bestandig skulde blive Herbergerer- og Postgaard.

Herbergerere Af Herberger fandtes 1730 tre »bekvemme og vel opterede Herbergerhuse for fremmede Rejsende i Henhold til den kgl. Forordning af 1695 om privilegerede Værtshuse for Rejsende i fornødent Antal«. Privilegium paa Værtshus fik 1746 Johan Adam Späth, 1750 Johan Christian Sprunck, »der haver at forsyne de rejsende med Mad, Øl og Vin for billig Betaling samt have og holde oprigtigt Maal,« og i 1762 Ludvig Adolph Düring.

Takst 1758 fastsattes af Magistraten en Takst, hvorefter et Kammer med Seng af bedste Lejlighed sattes til 24 Sk. for et Døgn, af ringere Lejlighed til 1 Mark og i Fællesskab med andre til 8 Sk. p. pers. Desuden havde den fornævnte Købmand Späth Værelser tilleje i den nye Bygning ved Stranden til fornemme Rejsende for 4 Mark for en Dag og en Nat. 1765 nævnes atter 3 privilegerede Gæstgivergaarde, to paa Stengade; Spruncks, Dürings samt Späths i Strandgade.

Peter Siöstedt Späths Herberg overtoges af hans Søn Johan Andreas, der 1766 sammen med Nicolai Rytzin fra Altona fik Privilegium paa at holde Værtshus, medens Spruncks Enke endnu 1774 holdt Gæstgiveri. 1770 fik fornævnte *Peter Siöstedt* Bevilling paa at være bestandig Vognmester og Herbergerer i Byen, samt at hans Gaard paa Stengade, hvor han iøvrigt havde ladet indrette et bekvemt Billard til Divertissement for enhver, herefter skulde være Postgaard. Siöstedts Herberg var derefter i en Aarrække Byens fornemste Gæstgivergaard, som dog efter Dr. de Mezas groteske Skildring maa have været lidet indbydende. Han kom fra København til »det paa hine Tider for Svir og uordentligt Levnet saa meget berygtede Helsingør« en mørk Oktobernat i Aaret 1784. Det var over Midnat, da hans Vogn uden Vanskelighed fik Lov til at passerere Svingelportens forfaldne Stakit, der skulde vogte Byen og tjene den til Sikkerhed. Postillonen kørte de Meza til Siöstedts Herberg, hvor man trods al Ringen ikke lukkede ham

ind. I det andet Gæstgiveri, der ligeledes ejedes af en Svensker, hed det sig, at man ikke kunde tage mod nogen og i det tredje, Rhodes Auberge lod man ham vide, at de ikke lukkede Rejsende ind saa sildigt paa Natten. Man forsøgte da for anden Gang at komme ind hos Siöstedt ved at dundre kraftigt paa Porten, indtil der omsider blev lukket op. En Pige i dybeste Negligé og med en Tællepraas i Haanden førte de Meza ud gennem nogle mørke, gotiske og med alskens Ting møblerede Værelser i en temmelig stor, ikke mindre mullen og gammeldags Stue, som hun foregav

de Meza
hos
Siöstedt

Isaac Gløerfeldt den ældre 1740—1803,
svensk Generalkonsul i Helsingør, gift 1772
med Frederikke Louise Fersleff.

Dr. med. Christian Jacob Theophilus de Meza,
født 1756, kom til Helsingør 1784, blev 1819
Overlæge ved Øresundshospitalet, død 1844.

at være Værtens *Stadsestue*, da de andre Værelser var optaget, og hvori der stod en gyselig stor Seng, opstablet med Dyner til under Loftet, der denne Nat skulde være hans Hvilested. Han fik ikke Søvn hele Natten ved et Selskab af nogle store Rotter, som nu og da hoppede ham over Hovedet. Om Morgenen lærte han sin Vært at kende. »Hr. Siöstedt var en gammelagtig, men rank, høj Mand med et blidt, muntret Ansigt, snaksom høflig i det uendelige, svensk af Fødsel, hvilket han ikke vilde være bekendt, thi han talte godt Dansk, noget Italiensk og gebrokket Fransk, ogsaa Tysk, med hvilke Sprog han ved alle Lejligheder slog om sig som med Trommestikker. Han bar en pudret Piskeparyk og Nathue, en gammel, rød Skarlagens Kjole og Vest med smalle Guldgalo-

ner, stumpede Skøder, store opslagne, gule Skindbukser og Støvler med Sporer paa.«

Der synes herefter at have været Trang til et mere komfortabelt Herberg, som kunde tilfredsstille de mange notable og forvænte Rejsende, der gæstede Helsingør, og et saadant kom da ogsaa i Stand faa Aar efter de Mezas Ankomst til Staden.

Engländeren *James Carmichael*, der fra sin tidlige Ungdom var opfødt og havde opholdt sig i København og Helsingør, beboede en gammel og forfalden, lidet rummelig Gaard, der tilhørte Købmand von Mehren, ansøgte 1788 om og fik Bevilling paa Ekspektancen efter Jørgen Hansen som dansk og norsk Postmester og tillige som Vognmester efter Siøstedt. Endvidere blev der tilstaaet ham et Laan paa 2000 Rdlr. til Møblering af den i samme Anledning erhvervede Gaard, en af de største, rummeligste og betydeligste Gaarde i Helsingør paa Hjørnet af Stengade og Bjerregade, der skulde tjene som bestandig Post- og Herbergégaard. hvorfor der forundtes ham de 200 Rdlr. aarlig, som Jørgen Hansen havde opbeaaret som Postmester.

Fra 1798 haves en Raadstuetakst for de faste Priser for Logis og Fortæring i Byens Gæstgivergaarde. I Mad. Juhls kostede en af de store Sale med Kabinet og Seng 5 Mark. Af Værelserne var de 10 større beregnet til 3 Mk., de 6 mindre sat til 2 Mark, et til 12 Sk. For Lys og Varme betaltes ekstra (2 Tællelys 8 Sk.). Rum for Kusk eller Tjener 4 Sk. Ordinært Middagsmaaltid ved Værtens eget Bord dog uden Vin til rette Spisetid. Aparte Anretning efter Akkord med Værten. 1 Portion Kaffe paa Kamret kostede 1 Mk. 4 Sk., ved Værtens Bord 1 Mk., en Portion Thevand 12 Sk., Rødvinen 2 Mk. 12 Sk. — 2 Mk. 4 Sk., Rhinskvin 4 Mk., Gammelvin 2 Mk. Bouteillen. En Portion Smørrebrød, Ost eller Kød, Rugbrød eller Finbrød 6 Sk.

I Siøstedts mindre fornemme Gæstgivergaard kostede eget Kammer og Seng af bedste Lejlighed 2 Mk. 4 Sk., Natteleje i et Kammer for mer end én Seng pro persona 8 Sk. Det tredie, Stevensons Herberg, Steng. 54 (B. 136), var lille og omfattede Salen til 3 Mk., en Stue og 6 Værelser à 2 Mk.

Købmand Elias Petersen, der 1749 havde taget Borgerskab, siges det følgende Aar at befatte sig med Værtshusholdning, Skipperherbergere-Næring o. v. Han lod ophænge et ordentligt Skilt over Døren, hvorefter Skipperne kunde finde Huset. Han anlagde en Bog, hvori Skipperne skulde skrive deres Navne, saa at der efterhaanden kunde holdes et komplet Herbergéhus. Det hebrejdes ham af de øvrige Herbergerere, at han skænkede Vin i Pægle- og Bouteille-vis, logerede fremmede og Skippere, »hvem han syntes, der var noget ved at fortjene«. Desuden løb han om-

kring paa Gaden og Toldbroen for at annamme sig alle de fremmede, han kunde faa fat paa, og bringe dem hjem til sin Kone, hvorefter han gik paa nyt Kaperi, for ganske og aldeles at tage Brødet af Munden paa de andre. Gennem Dusører paa 2 à 3 Sk. for hver Skipper, som førtes til hans Hus, bestak han Færgemændene til at skaffe sig Gæster, ja var endog saa dumdristig at oppasse de hos de øvrige Herbergsejere logerende Folk for at faa dem til at købe hos sig og ved nedsættende Omtale at gøre dem kede af deres rette Herberge.

Brokaper

Carmichaels Gaard — Hotel Øresund — hævdede sit Ry gennem Tiderne. Det statelige Hus, der 1905 blev ombygget, har sin egen Historie. (I. 362, 382 f. og 452). Carmichael døde 1793, kun 43 Aar gl., og havde saaledes kun liden Glæde af sin Gaard. Enken, snart efter gift Juhl, fortsatte Bedriften. 1789 tilbød hun at levere 3 Retter Mad daglig i Hotellet for 2 Rd. ugentlig, dog kun for en Uge ad Gangen, fordi hun var forpligtet til at beværte fremmede Rejsende og derfor ikke kunde binde sig for længere Tid. I Tidsrummet 1790—1800 holdt Hotelpriserne sig uforandrede. De dyreste Værelser kostede 5 Mark pr. Døgn, medens Natteleje for Kusk og Tjener kun betaltes med 4 Skill. Mad. Carmichael oplevede at se mange fornemme Rejsende i sit Hotel, deriblandt Greven af Artois i Maj 1793 og i Aug. s. A. de franske Kommissærer Castera, Delamarre og Duveyrier, kendte fra Fru J. L. Heibergs Bog om sine Svigerforældre og Grandmamas Bekendelser. 1809 fik Mette Marie Juhl, da anden Gang Enke, fornyet sit Privilegium mod at være pligtig til at modtage de med Pakkeposter ankommende Rejsende mod et aarligt Vederlag af Postkassen af 200 Rdlr. Samtidig udgik Betegnelsen Postgaard af Privilegiet.

*fornemme
Gæster*

Efter den store Pest i 1711 lod de sanitære Forhold i Helsingør meget tilbage at ønske, hvilket fremgaar af den store Dødelighed i Befolkningen, som holdt sig langt ned i Aarhundredet. I 1727 var der 170 Døde mod 121 Fødsler, i 1741 endog 220 mod 136. Øresunds og Helsingørs Sygehospital stiftedes med kgl. Bekræftelse i 1795 og aabnedes det følgende Aar med en Bekostning af o. 18,000 Rdlr., tilvejebragt ved Bidrag fra private og Toldkammerets Fattigkasse. I 1798 udstedte Hospitalet Forpligtelse at stille 40 Senge til Raadighed for Jægerkorpset med Forplejning o. s. v. mod en aarlig Betaling af 450 Rdl. I Begyndelsen af det følgende Aarhundrede opførtes en tidssvarende Nybygning, hvorefter Byens andet Sygehus nedlagdes ligesom tidligere Jægergaarden.

*sanitære
Forhold*

Sygehuse

Om Helsingørs Lægebetjening, som den antagelig havde været siden Pesten, oplyser den tidligere nævnte, her praktiserende Hofmedikus Homuth i 1771, at der i Byen til Stadighed fandtes over 10 Medici, som alle vilde gælde for lige duelige, nemlig Regimentsfeltskæren med 3—4 Svende og 3 Stadskirurger med deres Svende, saa at der var lidet at fortjene for en retskaffen, velstuderet Medikus.

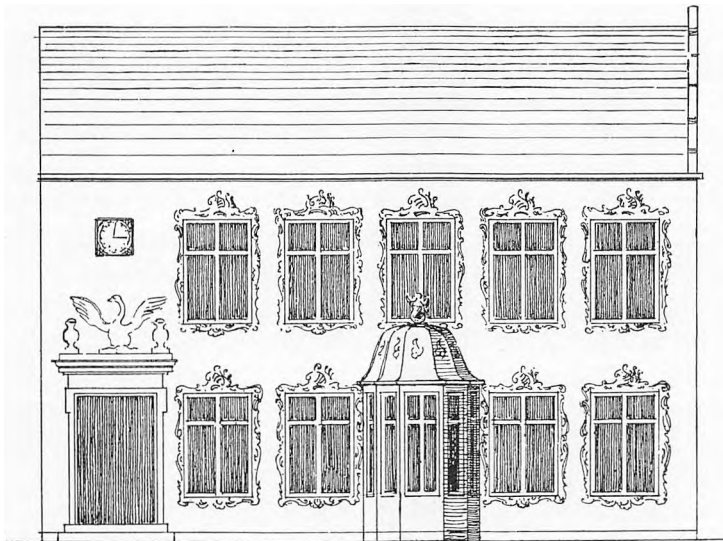
Af examinerede Læger virkede i Helsingør den forud (I. 148, 149) omtalte *Johan Samuel Neander*, fra 1739 til sin Død i 1764. *Johan Abel de Lafont* fik 1768 af Magistraten Tilladelse til at nedsætte sig i Byen som praktiserende Læge, men man kunde ikke lønne ham som Fysikus, da man i Forvejen maatte bidrage til Lønningen af to Fysici. Lafont gjorde sig fortjent af Byens Fattige ved hver Morgen i Aaret 1769 at give gratis Konsultation for Syge. Efter ham kom Dr. med. *Eiler Salholt*, hvis Død i 1784 blev Anledning til at Dr. med. *Christian Jacob Theophilus de Meza* (1756—1844) nedsatte sig som Læge her, hvor han praktiserede i 60 Aar. En Samtidig karakteriserer ham som en dygtig Mand, »lille og bevægelig som en Sydbo, vindig i sit Udvortes og i sine Manerer og forliebt til sin Oldingealder«. Samtidig med de Meza var Kirurgen *Chr. Beaufin* (1722—91), fra 1754 Stadskirurg, og tillige Kirurg ved Fattigvæsenet og Hospitalet, »en sand Original af Idioti og den personificerede Stolt-hed«, som de Meza med sin skarpe Pen tegner ham. Ogsaa med sin Kaldsfælle Dr. med. *Jørgen Strætt* (1755—1819), fra 1784 Læge ved Hospitalet, levede de Meza i Strid. Med Ringeagt nævner han blandt sine Misundere og Forfølgere en vis Steffensen, identisk med Regimentsfeltskær *Henrik Steffens*, Filosofens Fader, der 1779—85 garnisonerede i Helsingør.

Helsingør Apotek indrettedes i 1692 i den velkendte Gaard paa Strandgade, hvor det endnu findes. Det indehaves fra 1703 af den i Lübeck fødte *Frantz Peckel*, som ideligt kævledes med Barbererne i Staden, hvilke han beskyldte for at tilberede og sælge Lægemidler, som han havde Privilegium paa at forhandle, hvorimod hine gjorde gældende, at hans Apotek ikke var forsynet med de nødvendige Medikamenter. Efter Pesten 1711, der stillede store Krav til begge Parter, som paa rosværdig Maade holdt ud paa deres Post, synes der at være faldet Ro over Sindene. Apoteket berømmes som et af de ypperste i Landet i Retning af Velforsynet-hed, og det hedder om Peckel, at han var beflittet paa at plante Lægeurter i sin Have, for at Folk altid kunde faa friske Medikamenter til rimelig Pris. Efter Peckels Død i 1727 indehavdes Apoteket bl. a. af Philip Klein, der foruden dette drev flere Virksomheder og blev en holden Mand, medens hans Efterfølger *Hans*

von Holten, der 1767 købte Apoteket for 11,200 Rdlr., efter faa Aars Forløb gik fallit. I 1786 overtoges det af *Jens Foss Steenberg*, hvis Søn og Sønnesøn efter hans Eksempel ved Indsigt og faglig Dygtighed hævdede Apoteket til høj Anseelse, ikke mindst ved at skabe et godt Samarbejde mellem Byens Læger og Apoteker, som tidligere Tider havde savnet.

Før Oprettelsen af Ligkompagnier var det Skik, at hvert Lav viste sine Medlemmer den sidste Ære ved at følge og bære dem til Graven. Vanskeligheden ved at faa Folk til at bære Lig under smitsomme Epidemier, Vedligeholdelsen af de kostbare Ligrekvisitter

Lig-
kompagnier

Helsingørs Apotek, B. 15 (Strandgade 79)
efter en Tegning fra Begyndelsen af det 18de Aarhundrede.

og enkelte Lavs Faatallighed gav Anledning til Dannelsen af det ældste lille Ligbærerlav, det saakaldte St. Annæ Kompagni. Pesten i 1654, der krævede mange Ofre i Byen, hvis Ligbegængelse Kompagniet havde vanskeligt ved at overkomme, voldte Oprettelsen af »det store Ligkompagni«, hvis Medlemmer bestod af de bedrestillede Haandværkere og Handlende. De idelige Rivninger mellem begge konkurrerende Kompagnier, der skruede Priserne op, om Privilegierne og Retten til at bære det enkelte Lig førte i 1731 til Dannelsen af det saakaldte »forenede Ligkompagni«, bestaaende af Byens anseteste Mænd, deriblandt Borgmesteren og en Raadmand, hvis Medlemmer forpligtede sig til at bære hinanden bort »og ej videre«. Dette naturlige Modtræk mod det store Ligkompagni, der tog saa høj Betaling, at »Folk overiledes over Formue«, havde ikke Held med sig. »Det forenede« maatte allerede efter tre Aars For-

Det forenede
Kompagni

løb indstille sin Virksomhed, men dets korte Tilværelse havde dog til Frugt, at der opsattes en bestemt Takst for det store Kompagni, hvorefter følgende 9 Klasser af Borgere kulde bæres af dette, nemlig Øresunds Toldkammers og andre kongelige Betjente, Borgmestre, Raadmænd, Rangspersoner, Præster og Rektorer ved Latinskolen samt Købmænd og formuende Borgere. Derimod kunde den 10. Klasse, ikke formuende Borgere og Hørerne ved Latinskolen, frit vælge, hvilket Kompagni de vilde bruge.

Takst

Det store Kompagni nød større Æstime fremfor det lille, ved en 1734 i dets Artikler indført Bestemmelse, hvorefter Borgmestre, Raadmænd og kongelige Betjente, skønt Medlemmer, ikke var pligtige til at tage Del i Ligbæringen. Ved Landstingsdom af 1750 tilkendtes der det lille Kompagni Eneret til at bortbære den ringere, mindre bemidlede eller saakaldte »maadelige« Borgerstand.

Et gammelt Tvistepunkt var Spørgsmaalet om, hvem der skulde bære de uærlige. Striden herom brød ud i lys Lue, da den »stinkende og remarkable Pasasie« indtraf i 1771 med Natmandens Knægt, som blev fundet død, staaende paa Hovedet i Natmandens Brønd, og Benene sammenbundne med et Tov. Magistraten mente, at dette Kadaver i al Stilhed burde henbringes og begraves af Slaver. Amtmanden bestemte imidlertid, da der baade forelaa Mulighed af Mord eller Selvmord, og Karlen havde været syg, at Liget skulde i kristen Jord nedsættes af begge Kompagnier »under Straf af yderste Formue eller paa Kroppen«. Kompagnierne havde den Tort at maatte »bære det Asen« til Jorden. Borgmesteren »lagde først Haanden paa Kisten og hjalp til med«.

*Natmands-
begravelse*

Først i 1815 kom en Forening af de to rivaliserende Kompagnier i Stand. Det nye Lav fik Navn af »Helsingørs forenede Ligbærerselskabs og Broderskabs Forening« og bestaar endnu den Dag i Dag.

Slutsten fra Hans Pipers Port,
Strandgade 49, B. 378.

II. SUNDTOLDEN, FÆRGELAVET, KAPERI OG SMUGLERI

Trods alle Forsøg paa at fremelske Industri og Fabriksdrift var og blev Klareringen af og Handelen med de gennem Sundet gaaende Skibe Byens vigtigste Næringsvej og Rigdomskilde og Livsnerven for alle Interesser og Rørelser. Grundloven for Oppebørslerne af Øresundstolden vedblev lige til dens Ophævelse i 1857 at være den tidligere nævnte Christianopol Traktat af 1645 og den hertil knyttede Toldrulle eller Tarif, dog suppleret Tid til anden med de saakaldte Usancer eller faste Regler for Afgiften af ny tilkomne Vareartikler og Benævnelser samt Forandringer i de forskellige Landes Maal og Vægt. Man skelnede mellem de privilegerede Lande, med hvilke der var afsluttet Traktater om Øresundstolden, som sikrede dem visse Forrettigheder, og de upriviligerede Nationer. Til de første hørte Nederlandene, England, Frankrig, Spanien, Rusland, Preussen, Hamborg og Sverige, efter at dette ved Fredstraktaten af 1720 havde frasagt sig Toldfriheden i Sundet og var bleven ligestillet med hine Nationer, Nordamerika og Brasilien. Christianopol-Traktaten blev fornyet ved Traktaten af 1701, der særlig havde til Formaal at betrygge Trafiken mod mulige Overgreb fra Toldvæsenets Side. Toldsatserne beroede ikke paa nogen streng Vurdering af Varernes Værdi, men havde Karakter af en beskeden Kendelse, som maatte anses lempelig overfor den hos de fremmede Nationer ret ildesete Toldpligtighed i Sundet. Satserne var beregnet efter Varernes Art og Beskaffenhed i runde Vægter, pr. Kolli eller Stykker til hele, halve eller Kwartdalere, i det hele taget saa enkle, at de let kunde kontrolleres af Yderne.

Antallet af Skibe, der passerede Tolden, var indtil Midten af Aarhundredet 4—5000, i 1752, som ansaas for særlig højt, 6000, hvorefter det fra 1770 var i stærk Stigning, nemlig i 1789 8847, i 1790 9732, i 1791 10,452, i 1792 12,114 og i 1796 12,113 Skibe. I 1797 dalede Tallet til 9623 og beløb sig i Aarene 1799—1801 til 8—9000, for derefter atter at stige i 1802 til 12,164. I 1803 angives Tallet til 11,537, 1804 til 10,580, var 1805 11,537, 1806 og 1807 henholdsvis kun 7140 og 6240 og i 1808 kun 121. Aarene 1810—12 opviser kun ca. 2400 aarlig, 1813 sank det til 1426, var i Tidsrummet 1814—16 gennemsnitlig 8600 for 1817 at naa det højeste Tal der kendes, nemlig 13,170 mod 12,588 i 1818.

Hvad Toldindtægterne angaar, var disse i Kong Christian VI's 16-aarige Regeringsperiode, da de tilflød Partikulærkassen, hvilket først ophørte i Juli 1770, hvor de anvistes Statskassen, i aarlig Gennemsnit 200,000 Rdlr. I Tiaaret 1747—56 var denne 273,000 Rdlr., i de 9 Aar 1757—65 318,462 Rdlr. Tidsrummet 1766—71

Sundtolden

*De
passerende
Skibes Antal*

*Indtægt af
Sundtolden*

viser for 1770 den største Indtægt nemlig 450,890 Rdlr. I de 13 Aar 1772—84 var Indtægten lavest i Aaret 1776, nemlig 427,639 Rdlr., højest i 1784, nemlig 623,000 Rdlr. For Perioden 1785—99 var Indtægten efter Middeltal aarlig 576,175 Rdlr. Af de paafølgende Aar 1800—06 var Aaret 1804 det, der gav størst Indtægt og større end nogensinde før, nemlig 929,261 Rdlr. Aaret 1806 viser en betydelig Nedgang til 554,239 Rdlr., 1807 til 423,962 Rdlr., og i 1808 kun 9704 Rdlr., i 1809 34,083 Rdlr., men i 1810 204,541 Rdlr.

Forretnings-
gangen

Den yderst simple Forretningsgang ved Øresundstolden krævede fra først af kun en meget lille Embedsstat, der bestod af Direktøren, 3—5 Toldkammererere, 2 Toldinspektører, en Translatør, en Passkriver, en Toldbetjent og en Kasserer. Ifølge kgl. Befaling af 1701 skulde Tolddirektøren lønnes med $\frac{1}{2}$ Rdlr. af hvert passerende Skib. Desuden havde han fri Bolig i den Toldkammeret tilhørende Bygning. En 1739 udstedt Instruks for Direktøren paalægger denne at have tilbørligt Opsyn med alle Toldkammerets Betjente, at de alle indfinder sig hver Søgnedag, »naar noget falder at forrette«, om Sommeren, regnet fra Paaske til Mikkelsdag, 6—11 Fm. og Eftm. 1—7, om Vinteren 8—11 og 1—5. Kammerererne paahvilede det at føre Toldbøgerne. Toldinspektøren, der havde Sæde nederst ved det Bord, hvor Direktøren og Kammerererne sad, skulde gaa om Bord i Skibene, saasnart deres Passer var udfærdigede, for at paasé at ingen Misligheder fandt Sted. Han oppebar fra 1686 én Rdlr. af hvert inspektørpligtigt Skib »for sig og en Chaluppe at holde«. En kgl. Ordre af 1729 bestemmer, at forinden Skibene klareredes, skulde deres Pas og Konnossementer oversættes af en Translatør, hvem det tillodes som Medhjælp at have en edsvoren Fuldmægtig.

Embeds-
mænd ved
Øresunds-
toldkam-
meret

I en Relation over Helsingørs Tilstand fra 1755 opføres Embedsmændene ved Toldkammeret saaledes: En Direktør, som gerne er en Mand af Distinktion, to Translatører, tilforn kun én, men siden Petersborgs Handel er kommen i Konsideration, er den anden tilsat; 4 Toldkammererere, 1 Passkriver, 1 Stempeltrykker, som sætter Sigillet under Passerne, 1 Visitør eller som han kaldes Inspektør, og en Løber, som skal gaa Skipperne til Haande og vise dem til dem, som de have at bestille med. Som et Kuriosum anføres følgende: Og har en hollandsk Nation fra Stauorn det Privilegium, at hvor mange Skibe der ere under Expedition, skal dog det Skib, som derfra kommer, først expederes. Aarsagen skal være, at saadant Skib skal først have passeret Sundet. Til Rekognition for denne Frihed give de hvert Aar til Toldkammeret et Stykke sort Tøj til at klæde fattige Skolebørn. Dette Tøj har i Begyndelsen været sort Klæde, men har nu taget af til grovt sort Baj.

Den tiltagende Skibsfart, især fra 1817 af, nødvendiggjorde efterhaanden en Udvidelse af Etatens Rammer, hvilket væsentligst skete ved at oplære unge Mennesker, saakaldte Elever i Toldfaget. Translationen var i Tidens Løb fra et Oversætterkontor blevet det vigtigste Beregnings- og Ekspeditionskontor, gennem hvilket de største og vanskeligste Ekspeditioner ikke alene oversattes, forsaavidt det var nødvendigt, men ogsaa blev ordnet og opgjort, saa at der kun paahvilede Kæmmerererne en Efterligning af Hovedsummerne. I 1819 bestod Personalet af Direktøren, 5 Kæmmererere, to Toldinspektører med en Assistent, en Translatør med en Kontrollør, en Fuldmægtig, en Translationsassistent og 3 Elever, endvidere en Passkriver, en Arkivar og Stempelpapirforvalter i samme Person, en Kasserer med en Fuldmægtig og to Loopere. Disse sidste, hvis hollandske Betegnelse er hentet fra Christianopol-Traktaten, havde det Hverv at bringe Skippernes Papirer ud i Byen til Klareringshusene, men arbejdede tillige som Medhjælpere hos Passkriveren og Kassereren. De var sportelønnede og havde paa den Tid en Indtægt aarlig af 2—3000 Rdlr.

*Udvidelse af
Personalet*

Rækken af Indehaverne af det gennem Aarhundredet i stigende Grad lukrative og eftertragtede Embede som Direktør for Øresunds Toldkammer er i flere Henseender oplysende.

Direktører

Tidligst møder man de to borgerlige Chefer, der har tjent sig op ad Embedsstigen, *Stephen Kenkel* fra Tønder (1650—1732), Student fra Kiel og Professor og Vicedirektør for det ridderlige Akademi i København, der i 35 Aar beklædte Posten under hele Kong Frederik IV's Regering (1699—1732), og Etatsraad *Hans Christian Lautrup* (1732—38). Efter dem gik Embedet, som E. Pontoppidan 1760 betegner som adeligt, i 1738 over til *Wilhelm August von der Osten*, Søn af en fra Pommern indvandret Adelsmand, i høj Grad yndet af Kong Christian VI, der betroede ham Styrelsen af Finanserne, men afskediget straks efter Frederik V's Tronbestigelse, ilde omtalt paa Grund af sit ekscentriske Væsen og sin Hensynsløshed. Osten fulgtes af den tidligere Minister i Paris *Niels Krabbe Wind* (1764—66), hvorefter *J. H. E. Bernstorff* beklædte Posten indtil sin Afskedigelse 1770, da hans Efterfølger som Udenrigsminister Grev *Adolf Siegfred von der Osten* overtog den. Ved hans Afgang gik Embedet atter i Dec. 1772 over til en borgerlig, *Otto Georg Pauli*, som havde siddet i Finanskollegiet sammen med A. P. Bernstorff, der betegner ham som det mest forvirrede Hoved, han har kendt, og som en Mand, der ved alle Lejligheder havde modarbejdet ham. Betegnende for den Lige-gyldighed, Statsmagten udviste overfor Styrelsen af dette vigtige Embede, er det, at Pauli først et Aar efter sin Udnævnelse tilflyttede Helsingør. Betegnende for Paulis Karakter er det Træk, at han

C. F.
v. Numsen

vågrede sig i det første Aar ved at betale det Embedet paahvilende Bidrag af to Rdlr. til Lønningen af to Provinsial-Medici og en Kirurg. Sagen indankedes af Magistraten for Rentekammeret, hvis Kendelse gik ham imod. Denne udmærkede Embedsmand afgik efter 4 Aars Forløb med sin fulde Gage som Pension paa Grund af Svagelighed eller rettere veritabel Sindssyge. Paulis Efterfølger blev en Mand uden ringeste forudgaaende faglig Uddannelse, *Christian Frederik von Numsen*, tidligere Rytterofficer og Statsafsending i Rusland. Numsen flyttede straks til Helsingør, hvilket ses af Grev Christian Stolbergs Beretning fra 1776 om sit Besøg med et notabelt Følge af fremmede Gesandtskabsfruer i den herskabelige Direktørbolig, hvor Numsen førte en glad Ungkarletilværelse med god Mad og Vin. Damerne fik et Glas Brændevin paa Sengen, som holdt dem i oprømt Stemning, til den opulente Frokost serveredes i det Fri paa Numsens »Kikkenborg« med dens herlige Udsigt over Sundet. I 1781 kaldtes han atter til Hovedstaden som Deputeret i Rentekammeret, var virksom ved de hemmelige Planer til Gennemførelsen af Regeringsskiftet og Bernstorffs Indkaldelse i 1784 og belønnedes med Stillingen som Overhofmarskal hos Kong Christian VII, til hvilket Embede var knyttet Posten som Teaterchef. I 1791 afskedigedes Numsen for bedre at kunne varetage sine Pligter som Toldkammerdirektør, og han tilbragte derefter de sidste tyve Aar af sit Liv i Helsingør lige til sin Død. Den myndige og bydende Mand, hvis Forhold til Warnstedt, hans aandeligt langt overlegne Kollega i Teaterstyrelsen, dadles strængt af Overskou, — »Manden med de store Næsebor«, et Tegn paa hans Lidenskabelighed — som han kaldtes i den Bernstorff-Reventlowske Kreds — blev i sin Alderdom ogsaa menneskeligt set »Byens Centrum«, mild og opladt for alle Planer til Byens Bedste. Hertil bidrog hans udmærkede Hustru, født Comtesse Holck, en Søster til Christian VII's Yndling og Enke efter Københavns Overpræsident, Geheimeraad V. von der Lühe, tidligere Overhofmesterinde hos Dronning Caroline Mathilde.

Numsens store Indtægter som Direktør varierede i Tiaaret 1775—1804 mellem 5000—7000 Rdlr. aarlig; de beløb sig endnu 1805 til 6775 Rdlr., dalede i 1803 til 3635 Rdlr., var i 1808 kun 66 Rdlr., men havde i 1810 naaet den ganske vist beskedne Højde af 1116 Rdlr. I sine Velmagtsdage førte han et stort Hus, men havde det knapt i sin sidste Tid. Emigranten Drévon skildrer ham som en almindelig agtet Mand, en stor Velynder af Videnskaben og de skønne Kunster, i Besiddelse af Smag, Artighed og Verdensdannelsen. Ved flere Lejligheder viste Numsen sin Interesse for Toldkammeret og Byens Anliggender og optraadte med Takt og Forstaaelse under Englændernes Overfald 1801 og 1807. Ham skyl-

des væsentlig Oprettelsen af Øresunds Toldkammers Friskole (1786) og Øresunds og Helsingørs Sygehospital (1795).

Numsens Efterfølger blev Geheimstatsminister *Frederik Moltke*. Han saas, som en Samtidig beretter, aldrig i Helsingør, hvilket i alt Fald gælder Tiden efter hans Udnævnelse til Stiftamtmand i Aalborg (1815).

Ikke alene selve det ansvarsfulde Direktørembede opfattedes, som det anførte viser, for de flestes Vedkommende, med eller uden Tilladelse som en Sinecure, der hverken krævede Foruddannelse eller personlig Indsats af Arbejde, men det samme gjaldt ogsaa i mange Tilfælde Toldkammerererne, hvilket Embede bort-

*Kammere-
rerne*

Direktør for Øresundstoldkammeret, Overhofmarskal, Gehejmeraad
Chr. Fr. Numsen, død 1811 i Helsingør, og Hustru Margrethe f. Comtesse Holck.
Klippet af »Silhouetteur Weitlandt«.

gaves ofte som Retrætepost af Kongen eller som Belønning af de skiftende Magthavere, saaledes til unge Adelsmænd som f. Eks. Kammerjunckerne N. C. von Heilsberg († 1748), Otto Frantz von der Osten (1768) og Adam v. Lüttichau (1770). Skønt J. H. E. Bernstorff som Direktør for Toldkammeret maatte synes pligtig til at varetage dets Interesser ved Embedsbesættelser, saa meget mere, som hans Ministerstilling næppe lod ham Tid til at ofre synderlig Arbejdskraft paa denne Stilling, og uagtet han selv indrømmede, at Institutionen trængte til duelige og virksomme Mænd, gav han efter for Enkedronning Sophie Magdalenes ihærdige Anmodninger om at skaffe sin økonomisk betrængte Kabinetssekretær *C. F. Walther* Ventebrev paa et Toldkammerembede (1768).

Betegnende for dette mærkelige Forhold er det ogsaa, at den tidligere Pagehovmester *Jakob Henrik Schou*, Udgiver af Schous Forordninger, der 1781 udnævntes til Toldkammererer, 1804 fra-

flyttede Helsingør under Paaskud af Svagelighed, men beholdt største Delen af sine Indtægter, som han oppebar til sin Død i en Alder af 94 Aar. Det anførte udelukker dog ikke, at der blandt Toldkammerets Embedsmænd til alle Tider, ogsaa da Favorit-systemet blomstrede frødigst, har været ikke faa administrativt dygtige og pligtopfyldende Personer, der her, maaske mere end i andre Etater, har draget et tungt Læs for deres mindre kvalificerede og samvittighedsfulde Kolleger. Der kunde nævnes en Række Navne, som har en god og kendt Klang ikke alene i Helsingørs, men ogsaa i Landets Slægtshistorie. Ved Bygninger, de har rejst, og som delvis endnu er bevaret, prydede med deres Navnebogstaver, taler Stenene endnu om deres Minde, og Gætteevnen sættes i Bevægelse om, hvordan Livet levedes inden for disse Mure i den Tid, de hørte til de levendes Slægt.

I sidstnævnte Forbindelse tænker man uvilkaarligt paa den allerede nævnte *Otto Frantz von der Osten*, ældre Broder til Toldkammerdirektør Grev A. S. v. der Osten og Fætter til dennes Embedsforgænger W. A. v. der Osten. Saaledes knyttet til Byen ved Slægt og Tradition var han som gammel Soraner og Student fra Københavns Universitet efter en Aarrækkes Hoftjeneste i 1768 bleven udnævnt til Toldkammererer i en Alder af 44 Aar og har uden Tvivl fra første Færd af været bestemt paa at bygge og bo i Sundtoldstaden Resten af sine Dage. I Aarene 1769—70 lod han opføre det storstilede Palæ (Stengade 79, nu Alb. Wright tilhørende), det stateligste Bygningsminde fra den yngre Baroktids Arkitektur og Smag, som Helsingør kan opvise. Baade i Anlægget og Facaden er der Momenter, som indprenter sig i Hukommelsen. De tre mægtig høje rundbuede Vinduer ind til Husets store Sal, Mansardtaget over Kvisten, der alter rummer en hel Sal, den monumentale Mur med Portgennemkørsel og Dør, ved Østgavlen en af de Altanbygninger, hvorfra man forud observerede Skibene i Sundet. Kun ti Aar fik v. der Osten Lov at hygge sig i det prægtige Hus, da Døden bortkaldte ham 1778. Skiftet efter ham viser et overdaadigt rigt Indbo, og dog blev der til Deling efter den ugifte Mand kun 4400 Rdlr.

Da J. H. E. Bernstorff tiltraadte Embedet som Toldkammerdirektør, tilskrev A. G. Moltke ham, at af Øresundstoldens Embedsmænd var Putscher, Bluhme og Frisch de mest egnede til at sætte ham ind i Forretningerne og være værdige til hans Godhed og Tillid. Om de her nævnte Mænd vides da ogsaa et og andet udover Navnet.

Johan Gottlieb Putscher (1709—81) var ifølge en Tradition i Familien indkommen fra Hessen-Cassel som Læge og fik Ansættelse som Kammertjener hos Kong Christian VI, blev 1746 Liv-

O. F.
v. d. Osten

J. G.
Putscher

Øresunds Toldkammers Friskole 1786 – 98.
Senere den foretagsomme Englænder John Distons Købmandsforretning. B. 402 (Stengade 42).

Det indre af ovennævnte Gaard.

kirurg, udnævntes 1750 til Kæmmerer og 1754 til Toldinspektør. Under Caroline Mathildes Ophold optog han sin Lægegerning ved daglig at tilse Dronningen. Putscher, der udmærkedes ved Konferensraadstitlen, nød megen Anseelse i Helsingør. Hans Hustru var Marie (Manon) Richebourg. Deres Datter Johanne Charlotte (f. 1764) blev gift med Conrad Daniel Linde. Ligesom v. der Osten har Putscher sat sig et Minde i den af ham 1752 byggede smukke Gaard Stengade 48, der bærer Aarstal og Navnetrækkene J G P og P T P. 1766 købte han efter Tolddirektør Niels Krabbe Vind for 6600 Rdlr. Gaarden paa Hjørnet af Sofie- og Stengade næst op til Toldkammeret. Bygningen ud til Stengade havde en Frontespice og Kobbertag. Ud til Sofiegade havde Gaarden 27 Fag med 2 Kviste, og her var Indkørslen og Brandmuren, der skilte Gaarden fra Toldkamret. Putscher solgte den til Bolig for Tolddirektøren i 1774, men forbeholdt sig at bo her til sin Død. Bygningen er senere nedrevet.

Christian Albrecht Bluhme († 1772) blev 1750 Toldkammererer. *C. A. Bluhme* Han var Søn af Christian VI's Hofpræst J. B. Bluhme og Bedstefader til den efter ham opkaldte Direktør for Øresunds Toldkammer, Stiftamtmand i Aalborg og Minister C. A. Bluhme, hvis store Forhandlingsdygtighed Danmark skylder den gunstige Afvikling af Øresundstolden 1857.

Hartvig Marcus Frisch (1709—82), der 1755 blev kaldet til Toldinspektør, var barnefødt i Altona, Søn af Byens Kæmner, selv en velskolet og dygtig Embedsmand og Stamfader til en endnu blomstrende, anset Efterslægt. *H. M. Frisch*

Af andre højere Officianter ved Toldkammeret har udover deres Embedsgerning Krav paa at mindes paa forskellig Maade. *Frederik Christopher Lütken* (1739), der afskedigedes 1737 som Kaptein i Søetaten paa Grund af sit djærve Frisprog som Forsvarer i Sagen Benstrup-Danneskiold og Samsøe og tillige kendt som fremtrædende økonomisk Forfatter, fik 1739 Posten som Kontrollør ved Translationen og døde i denne Stilling, optaget i Adelsstanden 1784, efterladende Sønnen *Joakim Lütken* (1730—1811), Kæmmerer ved Øresundstolden. Kendt i Sammenhæng med *F. C. Lütken* Struensees Fald er *Nicolai Jacob Jessen* († 1800), først Kammer tjener hos Frederik V og meget yndet af Dronning Juliane Marie. Han tilvejebragte Forbindelsen mellem Ophavsmændene til Sammensværgelsen mod Struensee med Enkedronningen og Guldberg og viste dem Natten til den 17. Januar Vej til de forskellige Gemakker paa Christiansborg Slot. Jessen blev 1779 Toldkammererer og beklædte denne Stilling i 30 Aar. Han købte og beboede den v. der Osten'ske Gaard i Stengade. I sit Ægteskab med den tidligere Kammerfrue hos Dronning Juliane Marie, Elisabeth Char-

lotte Jacobi havde han Børnene *Juliane Marie* (1760—1832), Forelæserinde hos Enkedronningen og efter ringe Evne Digterinde, bl. a. af den prisbelønnede »Nationalsang« *Dannemark, Dannemark, hellige Lyd* — og Admiral *Carl Vilhelm Jessen*, kendt fra Kampen paa Sjællands Odde og død som Guvernør paa St. Thomas. Enken og Børnene boede i J. Goods Hus i Bjergegade, indtil de forlod Byen i Aaret 1800.

Til den saakaldte Krogh'ske Gaard, der nu er nedreven, var *A.G.v.Krogh* knyttet Erindringen om *Adam Gottlob von Krogh*, der som Kam-

Chr. Fr. Lütken 1698—1784.
Kaptajn i Sæetaten. Kontrollør ved Øresundstoldkammeret. Forfatter af statsøkonomiske og gudelige Skrifter. Ejede og behøede B. 26 (Stengade 82).

Forfatter, Redaktør Emanuel Balling (1733-95), Bogtrykker i Helsingør, Udgiver af Byens første Avis, »Helsingøers kongel. privil. Adresse-Contoirs Esterretninger« 1770—71, boede da i B. 259 (Stengade 50), som han ejede.

merpage hos Kronprinsen kom til Skade ved Slotsbranden og 1796 blev Kæmmererer. Han tog Bolig paa Marienlyst og opførte 1797 den efter ham opkaldte Gaard, hvor han, udnævnt 1833 til Tolldirektør, havde Bolig til sin Død. I 1801 organiserede han det »sjællandske ridende Jægerkorps«, der atter samledes 1807 og udmærkede sig ved sin Tapperhed.

Nævnes maa endelig Embedsfamilien de Tuxen, der i tre Generationer har spillet en Rolle i Helsingørs Liv. *Christian de Tuxen*, Christian VI's Spion og benaadet med de høje Titler som Generalkrigskommissær og Generalmajor, var fra 1764 først som Toldinspektør og siden som Kæmmererer bosiddende i Helsingør indtil sin Død i 1792. Han havde Forbindelser hinsides Sundet og sendte

*Chr.
de Tuxen*

Regeringen Oplysninger om Forholdene i Sverige, var ivrig Tilhænger af Swedenborgs Lære og havde i 1780 Besøg af ham. Sønnen, Admiralitetsretsraad Louis de Tuxen (1748—1821) var Toldinspektør og havde i sit Ægteskab med Elisabeth von Klingfelt, Datter af en svensk Oberst, fem Døtre, alle bekendte for deres sjældne Skønhed og førende i Helsingørs selskabelige Kredse.

J. F.
Trentwedel

Af Passskriverne kan erindres *Jørgen Friedrich Trentwedel* (1714—72), ikke fordi hans Embedsvirksomhed er omtaleværdig, men som den, der i 1770 opførte den endnu bevarede fornemme Gaard i Stengade Nr. 77, nu frit beliggende ud til Pladsen, hvor tidligere Toldkammerbygningen laa, og Nabo til von der Ostens Gaard.

Øresunds-
toldkam-
meret

Øresunds Toldkammer, der opførtes 1740, og erstattede den herværende ikke længere tidssvarende Bygning, laa for Enden af Strandgade paa den nuværende aabne Plads »saa tæt ved Sundet, at de derværende Embedsmænd fra Vinduerne kunde betragte alle ind- og udgaaende Skibe og efter deres Bygning i Flag og Størrelse gøre Overslag over Beskaffenheden af Skibenes Ladning.« »Lukker man et Vindue op«, skriver Boesen, »og ser til højre Side, saa er den smukke Strandgade; ser man til venstre, saa er en Lysthauge med et lidet dog anseligt Lysthus udi, og endelig Slottet.« Toldkammeret, der blev nedrevet o. 1860, var en statelig, fuldendt Barokbygning med Kvaderdekoration og indvendig med prægtig dekorerede Sale. Op til Mellem- eller Hovedetagen førte en statelig Trappeopgang udenpaa Bygningen. Til venstre var et Forgemak, hvor Skipperne forsamledes, indtil de blev expederede. Herfra førte to Døre hver til sine Værelser, hvor Toldforretningerne afgjordes. Paa højre Side laa en stor Sal, hvor Kong Christian VI under et Besøg i Helsingør spiste sammen med alle kongelige Herskaber. Baade den høje Tagetage og Kjældereren rummede smukke Værelser. Bagved Toldkammeret var opført en høj Mur, der skilte det fra Tolldirektørens Bolig. Som Personalet udvidedes, blev Bygningen for trang, Kæmmerererne, Passskriverne med 1—2 private Betjente samt de to Loopere arbejdede ved forskellige Borde eller Pulte i samme Værelse, det største i Toldkammeret, med Kæmmererernes store grønne Bord i Midten. Dette Værelse havde ved 1830 over Døren Skiltet »Expeditionen«, medens Døren ligeoverfor i Salen havde Paaskriften »Translationen«, i hvilke to Kontorer Skippernes egentlige Ekspedition foregik. Ved Tilbygningen af et Par Sidefløje bedredes Forholdet, Kæmmerererne fik deres Værelse for sig, medens Passskriveren med sine Betjente samt Looperne erholdt anvist et særskilt tilstødende Værelse, som fra den Tid kaldtes Passskriverkontoret.

I sine læseværdige »Bidrag til Sundtoldens Historie« har Told-

kasserer C. F. Holm skildret Forretningsgangen ved Toldkammeret som den var i Slutningen af det Tidsafsnit, der her skildres, og som den antagelig da havde været i mange Aar. C. F. Holm

I Direktørens Fraværelse var Kæmmerererne de ledende i alle Toldkammerets Anliggender. Den ældste af dem havde første Un-

Øresundstoldkammeret efter en Skydeskive fra 1832.

derskrift og repræsenterede ved visse Lejligheder Direktøren, men deltog ligefuldt i sine Kollegers Hovedarbejde med Skibsekspektionerne. De konciperede Korrespondancer, der renskredes af en Fuldmægtig. Denne Lokalbestyrelse havde den store Fejl, at den ikke i sin Midte havde Fagmænd, der til Bunds kendte det hele Beregnings- og Klareringsvæsen. Iøvrigt var Arbejdet uligeligt og uretfærdigt fordelt. Toldinspektørerne gik ikke mere ud til Skibene, hvilket var deres eneste Pligt. Stempelpapirforvalteren og Arki-

varen i samme Person boede i Fredensborg og kom kun hver Maaned til Byen for at hæve sine Indtægter og lod iøvrigt sit Embede besørge af en Kæmmererfuldmægtig. Forretningsgangen var træg og skødesløs. At en Skipper maatte vente et eller to Døgn paa at blive ekspederet var ikke ualmindeligt. Hele Vinteren var Toldkammeret lukket fra Mikkelsdag til Paaske, og de forefaldende Ekspeditioner skete fra Embedsmændenes private Boliger og besørgedes omsendte fra den ene til den anden. Vel fandtes

Henry Wright († 1825), der, indvandret fra Hull, 1778 grundlagde den Wright'ske Skibsklarerer- og Provianteringsforretning, og hans Hustru Christiane Hedvig, f. Meulengracht († 1821).

der i Sundtoldens Embedsstat mange brave og paapasselige Mænd, men det moderne Ord at Tid er Penge, havde ikke Bud til dem. Kontortiden gjaldt kun for de yngre, de ældre gik og kom efter Behag.

*Fremmede
Konsuler*   Helsingør er den By i Danmark, hvor fremmede Magters Konsuler paa Grund af de særegne Forhold tidligst træffes og paakrævedes ved Afgørelsen af de mange Retsstridigheder, der maatte opkomme mellem Folk fra de forskelligste Lande. Den stærkt stigende Trafik af toldpligtige Skibe øgede stadigt Antallet af Konsuler, der ved deres privilegerede Stilling og de Rettigheder, de tiltog sig, spillede en fremtrædende Rolle i Byen. Klareringen af

Skibene og Besørgelsen af Kommissioner med Oplagsgods gled i Tidens Løb næsten ganske over i Hænderne paa de fremmede Konsuler, der vægrede sig ved at tage Borgerskab og yde deres Del i Byens Udgifter. Saavel det nederlandske Konsulat, der fra 1700

Johanne Christiane Petersen,
Datter af Negotiant Elias Petersen og Hustru Anna Kirstine Meinertz,
i Ægteskab med Købmand Carsten Meulengracht († 1786)
Moder til forannævnte Henry Wrights Hustru.

beklædtes af *Jan van Deurs*, og det engelske, der indehavdes fra 1725 af *Fenwick*, var gennem flere Generationer arveligt i disse andetsteds nærmere omtalte Familier. Sverige havde fra Aarhundredets Midte som Konsul og Postmester, svensk Hofraad *Samuel Gottlieb Krüger* († 1765), der paa den Konferensraadinde Rost-

Fremmede Konsuler gaard tilhørende Ørsholtgaard opførte en smuk Bygning, som efter hans Død gik over til hans Efterfølger *Peter Rahling*, først Postkommissær og fra 1767 Generalkonsul († 1777), for hvem det nedbrændte 1769 med et Tab af 10,000 Rdlr. Efter ham beklædtes Generalkonsulatet af *Isaac Glöerfeldt* fra Assens (1742—1803). Han opførte i Aaret 1791, vistnok ved en svensk Arkitekt, den saakaldte svenske Konsulatsgaard paa Stengade (Nr. 46), en imponerende Bygning i tre Stokværk og paa otte Fag, der er bemærkelsesværdig som et ret enestaaende Udtryk for dansk Klassicisme. Embedet som Generalkonsul gik efter ham over til Sønnen *Isaac Glöerfeldt d. y.* (1777—1842), hvis ældre Broder Thomas (1776—1841) var Skibsklarerer og Løjtnant samt Associé i Handelshuset Adam Gradmann og Glöerfeldt.

Konsulaterne for Rusland, Spanien og til Dels Frankrig og Sverige beklædtes af en udsendt Konsul, de øvrige, som Regel med Byens Skibsklarerere, der meget ofte var Udlændinge. Disse som hine paaberaabte sig overfor Magistraten den internationale Ret for Konsuler at være fritaget for Skatter og anden Tyng, hvilket satte ondt Blod hos Byens Borgere, i hvis Handel de gjorde Indgreb, et Forhold, der affødte talløse Trætter.

Det franske Konsulat, der i Aarhundredets første Halvdel indehavdes af den i Helsingørs Historie hæderlig bekendte Familie *Hansen de Lilliendahl* (se S. 363), blev 1777 besat med *Simon de Brosseronde* som den første indfødte franske Konsul med Forpligtelse til at bo i Helsingør. Tillige var han fra 1791 portugisisk Generalkonsul og 1780—83 spansk Konsul. Han bevarede sin Stilling endnu nogle Aar efter Kongedømmets Fald i Frankrig, men skønt han 1796 havde maattet underskrive en Erklæring om sin Hengivenhed for Republikken og et evigt Had til Kongedømmet, afskedigedes han og afløstes af Borgeren Laville. Han ejede Stengade Nr. 49 (B 268) og blev boende som Privatmand i Helsingør til sin Død 1820 i en Alder af 81 Aar. Russisk Konsul var 1760—63 *Paul Aledinskoj*, som afløstes af *David Hofman*, der ved sin Død 1795 efterfulgtes af Sønnen *Carl Hofman*. Konsulatet havde til Huse i den statelige Hjørnebygning i Stengade ud mod Søstræde (I. 388).

Den første spanske Konsul var *Carlos Macarti* (1773—80), hvis Efterfølgere var *Louis Michael Badin* († 1797) og *Jean Auguste Badin* (—1835). En kejserlig østrigsk Generalkonsul optræder først 1782 med Emanuel Bozenhard, der 1807 fulgtes af *Johan Jacob Lilliendahl*.

Samtidig med Østrig beskikkede Preussen en Konsul, *Heinrich Albert Thalbitzer* (1737—85) fra Berlin, tidligere preussisk Konsul i London, Marseille, Portugal og Spanien, derefter hans

Sønner *Henry* (1767—1818) og *Charles* (1772—1814), Vicekonsul, Brødrenes Descendens har lige til den Dag i Dag trofast forblevet ved deres gamle Hjemstavn og paa forskellig Maade gjort sig fortjent af den. Ogsaa *Joost Jacob van Aller* fra Rotterdam, tidligere Konsul paa Kamschatka, der 1792 blev beskikket til nederlandsk Konsul, har gennem sin Efterslægt knyttet Navnet til Helsingør.

*Fremmede
Konsuler*

Heinrich Albert Thalbitzer, født i Berlin 1737,
kgl. preussisk Konsul i London, Lissabon, Marseille, Barcelona og Helsingør. † 1785.
I Ægteskab med Rebecca Pinsum Stamfader til den helsingørske Thalbitzer-Familie.
Efter Maleri af Angelica Kauffmann.

Nøje knyttet til Sundtoldvæsenet var Helsingørs én Gang verdenskendte *Færgelav*, hvis Ordning hvilede paa Lavsartikler af 1685. Lavet havde Eneret til Sejlads for Betaling med Færger og Baade mellem Sjælland og Skaane og fra Helsingør langs Kysten til København. Det var forpligtet til at holde saamange Færger og Joller som fornødent til at besørge den regelmæssige Fart 2 Gange ugentlig mellem Helsingør og Helsingborg samt at lodse og færge for Kaptajner, hvorfor hver Færgemand skulde eje en Færge, der kunde rumme 2—3 Læster samt en Baad. For Befordring af Personer og Gods var under normale Forhold fastsat en omstændelig

Færgelav

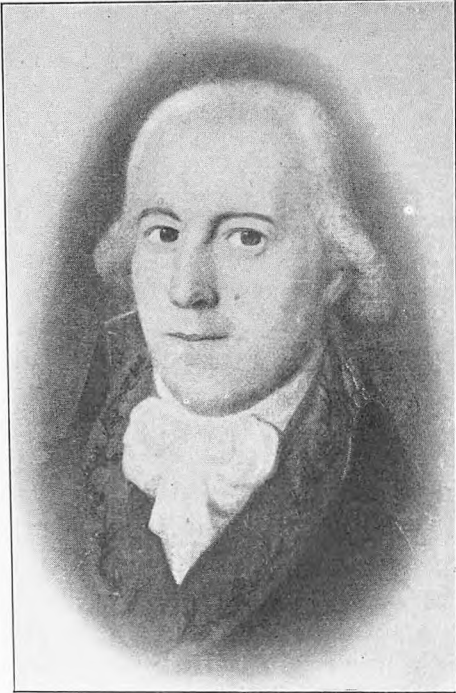
Taxt. Saalænge Helsingør manglede en Havn, var Forbindelsen mellem Skibene og Land besværlig. Ved stærk Sønden kunde det vel lykkes at komme i Land med egen Skibsbaad, men fra Land tilbage næsten ugørligt. Kaptajnerne maatte da benytte sig af Lavets Færge-Sejlbaade. Tarifen var afhængig af Vindstyrken, der blev angivet af Vagtskibet ved Hjælp af 1—3 Kugler, samt ved at der yderligere hejsedes et særligt Flag. Naar dette var oppe, kunde Færgefolkene forlange, hvad de vilde. Tog de sig end godt betalt, saa udførte de deres Hverv med en Pligtfølelse og Bravur, der uden Overdrivelse sagt, skaffede dem Verdensry. Færgemændene var Borgere, og der indprentedes dem Lydighed mod Majestæten.

Kæmmererer ved Øresunds-Toldkammer Jean de Coninek 1781—1847
og Hustru Anna Elisabeth, født de Coninek 1787—1826.

Lodseri Indtil Oprettelsen af et særligt Lodseri i 1775 fungerede Færgefolkene som Lodser for Skibene til København. Endvidere besørgede de paa Grund af Datidens slette Landeveje Gods til og fra København ad Sundet. Fremdeles bragte Opfiskningen af de talrige sunkne Ankere, hvorpaa Helsingør i 1770 fik Privilegium, en god Fortjeneste. Endelig optraadte Lavet samlet ved Indisning af Skibe til Nivaa Havn og Bjergning af Havarister. De afsatte forliste Skibe, som de enten atter gjorde brugbare eller bragte i Behold og da for en ringe Penge afkøbte Inventar eller Gods, som de siden lod bortauktionere med god Profit.

Færgelavets Størrelse I Lavsartiklerne af 1685 hedder det, at der i Færgelavet maa indtages indtil 80 Mand, og at dette Tal stedse havde været komplet. Færgemændene udgjorde til Tider omtrent en Tredjedel af Helsingørs Borgere. I 1683 var der 100 Færgemænd, i 1753 var Tallet det oprindelige, og ved 1800 talte Lavet 90 Mand med 250 Familiemedlemmer. Da Kong Christian VII gik over Sundet i 1766, mønstrede de 17 store Færger paa $2\frac{1}{2}$ —3 Læster, hver med

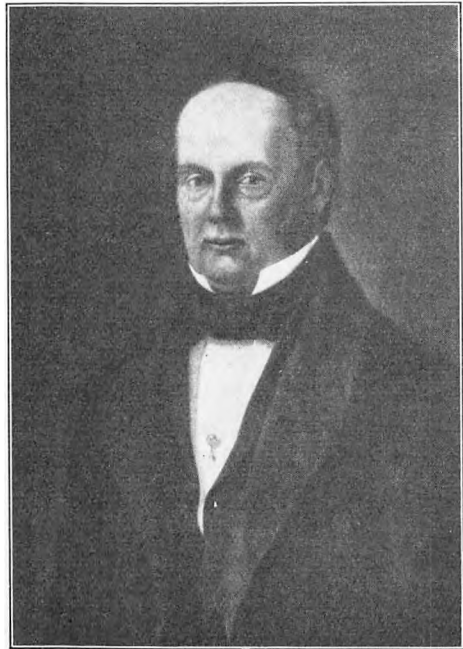
Henry Thalbitzer,
født 1767, død 1818, kgl. preussisk Konsul.
Søn af Heintr. Alb. Thalbitzer.

Sophie Dorothea Zinn,
født 1774, død 1851, gift med Henry Thalbitzer.
Forf. til »Grandmama's Bekendelser«.

Charles Thalbitzer,
preussisk Vicekonsul i Helsingør, født i Mar-
seille 1772, død i Helsingør 1814, gift med
Frederikke Holm, var Broder til ovennævnte
Henry Thalbitzer.

William Heinrich Thalbitzer,
født 1803, Skibsklarerer, Købmand, østerigsk
Vicekonsul i Helsingør, død 1869, gift med
Angelica Frederikke Erica Holm, var Søn af
nævnte Charles Thalbitzer.

sin Bugsérbaad, 7 Færgebaade paa 2 Læster ligeledes med Bugsérbaad og 54 Rofartøjer. I 1780 havde Lavet 148 Fartøjer, hvoraf 16 paa 2—3 Læsters Størrelse.

Færge-
mændene Færgemandssønner havde fortrinsvis Adgang til at blive Færgemand, hvad der skabte Tradition og Rutine. I 1749 var der ialt 22 unge dygtige Færgemandssønner, og Lavet fik da udvirket, at der for Fremtiden ikke maatte indtages nogen til Færgemand, med mindre han var en af Lavets Sønner eller ogsaa i visse Aar havde tjent Lavet, og naar han begav sig i dette, ægtede en af Lavets Døtre. Havde Enken efter en Færgemand ingen voxne Sønner, kunde hun lade Lavet besørge af en Færgemands Søn, i manglende Tilfælde af en Færgekarl.

Lavets nærmeste Foresatte var Magistraten, det havde en Oldemand, Bisiddere og Bud, og holdt Møde i deres eget Lavshus. Byskriveren var Lavets Skriver; i 1811 fik det tildelt en Inspektør, som Lavet selv maatte lønne. Lavsprotokollen, der er paabegyndt 1683 og sluttet ved Lavets Ophævelse to Hundrede Aar senere, vidner om, at dette Folkefærd, som Magistraten i en Skrivelse af 1754 udtrykker sig, »stedse har vist sig uregerligt og til Oprør og Sammenrottelse aldeles hengivet.« I Følelsen af sin Betydning og Uundværlighed, sin stærke Sammenslutning og Vedhængen ved sine Traditioner laa det hyppigt i Konflikt med Øvrigheden. Snart drejede Striden sig om, at de har taget Fragten fra deres Kolleger; snart har de holdt for mange Folk, snart havde de ikke deres Baade i Orden, og hyppigt var de indviklede i Slagsmaal. Naar Færgekarlene om Aftenen intet havde at bestille, prøvede de Kræfter med Søfolkene fra fremmede Nationer, mest Englændere og Finner. »Pryglene paa Helsingørs Bro var saa bekendte i den vide Verden, at naar en Matros pralede af at have været i Kina og Indien og ikke havde faaet Prygl i Helsingør, regnedes han ikke for at have faret til Søs.«

Ligbæring Færgelavets Velstand og Uafhængighed præger sig i alle deres Forhold. Mange ejendommelige Vedtægter og Skikke er knyttet til Lavet, hvorom man nu kun har mangelfuldt Kendskab. Allerede 1683 havde det 3 sorte Ligklæder, hvoraf det ene var besat med sorte Silkefrynser, endvidere to Liglagen og et Par Messinglysestager. 1695 anskaffedes et Ligklæde med Sølvfrynser. Begravelserne foregik med Klokkeringning og hyppigt fra Kirken.

Fastelavns-
fest Storstilet var Færgefolkenes Fastelavnsfest, oprindelig foranstaltet af Færgemændene, der alt som de blev finere paa det, overlod den til deres Karle og Dreng. Optoget drog gennem Byens Hovedgader og bestod af en stor Færgebaad paa Hjul, i Snevejrpaa Kjælker, i hvilken sad Fader Neptun med Trefork og et vældigt Skæg til Bæltestedet, dannet af oplukket, tjæret Værk,

og omgivet af Havmænd og Havfruer, der var »baade forfærdelige og dejlige at skue«, samt af en Musikbende, der gjorde et infernalsk Spektakel paa store Muslingskaller, Messingbækkener, Triangler, Ildtænger og Trompeter. Man gjorde Holdt udenfor hver større Købmands og Skibsklarerers Hus, der ikke lod det mangle paa gode Drikkevarer.

Da den oprindelige Taxt fra 1685 holdt sig gældende i det følgende Aarhundrede, til Trods for Pengenes synkende Værd og Livsfornødenhedernes Fordyrelse, gjorde Lavets Medlemmer sig Takster

Færgemand og Brygger Hans Larsen og Hustru,
der ved 1790—1800 ejede B. 424 a, nu Stengade Nr. 17.

hyppigt skyldige i Overskridelse af Taxterne, hvilket stadigt af fødte Klager af Skippere og Rejsende. Saaledes finder man i »Magasin for Patriotiske Skribenter« for 1776 et Angreb paa Færgelavets ublu Fordringer. Det hændte ofte, at en Skipper, som kun havde to Rdlr. at betale i Told, maatte erlægge 5—10 Rdlr. til Færgemanden for at sættes i Land og ombord igen, hvilket vilde undgaas, om den herskende Regel for Tur og Omgang ophævedes. I et Gensvar fra Færgelavet indrømmer dette, at en saa høj Betaling er forekommet, men det anføres til Forsvar, at den er afhængig af Vind og Vejrlig og Størrelsen af den medhavende Fragt. Færgemanden vover sit Liv paa den aabne Rhed i Uvejr, Isgang og andre Havets Voldsomheder. Lavet yder Kongen og Landet vigtige Tjenester, dels ved at vaage over, at Skipperne, navnlig naar Vagt-

skibet er fraværende, ikke echapperer, dels ved »at være Bussemænd for vore Contrebandiers«, men især ved at hjærge Skibe i Havsnød.

Først efter mange frugtesløse Forhandlinger ændredes den gamle Taxt ved en i 1803 udstedt Plakat.

Hvilke Overgreb og Uregelmæssigheder, Færgelavet end har gjort sig skyldig i, var det et stolt og stovt Folkefærd, der har øvet mangan en tapper Bedrift, naar det gjaldt at vove sin Trøje.

Færgemandstiv Niels Bache, den for sit Heltemod bekendte Færgemand Lars Baches Søn, har i sine ypperlig fortalte Livserindringer skildret Scener af Færgemændenes farefulde Gerning. »Det var et skønt Syn, naar de store Skibe kom Sundet ind i en Storm med klosrebede Mærsejl eller lænsende for Stumper, at se disse Gutter i deres Baade, snart paa Toppen af en Bølge, saa glidende ned i Dybet, hvor de syntes at skulde begraves, atter at flyve op og med sikkert Øje og sikker Haand — ved et Fejlgreb vilde de blive knust for Bougen — at duve op for den store Kolos og tage Kaptajnen i Land eller sætte Folk ombord til Assistance. Eller naar man stod paa Skansen at se dem nede under sig hivende til at vippe om imellem Skibene, én Mand til Rors med Enden af Storskødet kastet til Naglen, én ved Fokkeskødet og én klar til at tage fat, alle rolige, bestemte og sikre, medens den ene Sø gik over dem efter den anden. Ogsaa Efteraars Aftener i Storm og ondt Vejr, ofte med Tov og et stort Anker til et Skib, der havde forlist et saadant, i Mørke, saa man ikke kunde se en Haand for sig, krydsende mellem flere hundrede Skibe til Ankers, finde det rette Skib, aflevere den tunge Last og gennemblødte vende tilbage.«

Lars Bache Naar Muligheden tilbød sig at kunne redde en kostbar Ladning, gav Færgefolkene aldrig tabt, men at de krævede en endogsaa ublu Betaling derfor, beretter Niels Bache om sin egen Fader. En mørk Vinternat laa en amerikansk Brig med en meget værdifuld Ladning højt oppe paa Rheden, det ene Tov var sprængt, og Skibet tørnede op for det ene Anker med Fare for at strande. Kaptajnen og Superkargoen, der var i Land, spurgte Niels Bache, om han vilde gaa ud, sætte 2—3 Mand ombord, bringe Skibet under Sejl og give Styrmanden Ordre til at søge København. Bache var straks villig dertil, dog ikke for mindre end 500 Rdlr. gamle Penge. Han gik ud, ledsaget af nogle raske Folk, bragte Undsætning ombord og vendte tilbage med den Besked, at Skibet, da Vejret bedagede sig, var uden Fare, naar det fik et Anker og et Tov. Bache førte begge Dele ud og kom med sine Fæller tilbage som Ismænd. Uden at skifte de stivfrosne Søklæder maatte de tapre Mænd følge op i Øresundsklubben for at blive hyldet og optøet af Cham-

pagne, medens Gulvet flød af Vand. For begge Ture fik Bache og hans Kammerater ialt 800 Rdlr. eller 640 Speciesdaler.

Som Modstykke til denne lovlig glubske Fordring staar Lars Baches menneskekærlige Bedrift, som Oehlenschlæger synger om:

Kling, Harpe! om den bolde Mand
Med Orgellyd og Klokkeklang!
Hvo saadant Højmod vise kan,
Ham lønner ej Guld, ham lønner Sang.
O, held mig! held, at jeg sjunge kan,
Udødelig sjunge den Dannemand.

Det var den 3. Novbr. 1801, at Lars Bache med sit Baadelav, fem helsingørske Sømænd, satte Livet i Vove for at frelse nogle skibbrudne. I en Storm, hvis Lige man ikke havde set i Mands Minde, var et Skib kængret ud for Københavns Toldbod. 8 Sømænd klyngede sig til Vraget og raabte fortvivlet om Hjælp. Rigsmænd stod paa Toldboden og udlovede store Belønninger for Redningsforsøg, men ingen turde gaa ud. Da kom Lars Bache til med sine Folk, og de var straks rede. Men nu vilde ogsaa de københavnske Færgemænd. Kunde Helsingoranerne, saa kunde de vel ogsaa. De havde Eneret til Færgesfart ved København og forbød Lars Bache at gaa ud. Et Øjeblik efter maatte de selv vende om med synkefærdig Baad. Først da fik Lars Bache Lov til at prøve. Med yderste Livsfare reddede han med sine søvante Gutter 7 af de skibbrudne. Den ottende havde allerede maattet slippe sit Tag. Den københavnske Færgemand modtog af Grosserer Staal Hagen en mindre Douceur til sig og sine Folk for deres Redningsforsøg, men da man bød Lars Bache den udlovede Belønning, svarede han stolt: »Jeg redder ikke Mennesker for Penge!« eller, som Digteren Fr. Høegh-Guldberg gengiver hans Ord:

»Giv Guldet til Arme! Giv Himmelen din Priis!
Mig give Du Haanden paa Sømands Viis!«

Øresund var, som det vil ses, Helsingoranernes Vej baade til Ros og Vinding; det sidste gælder ogsaa de lyssky, forvovne *Smuglere*, hvem Nærheden mellem de to Lande fra deres politiske Adskillelse og til vore Dage har fristet til Foretagsomhed. Den sidste professionelle helsingørske Smugler døde først i 1907 som en meget gammel Mand.

Størsteparten af Smugleriet foregik fra Helsingør til Skaanes Kyst. Objekterne var engelsk Klæde, franske Silketøjer, Guld- og Sølvvure, Lærreder og kulørte eller hvide Tøjer af alle Slags samt Varer med de hvertidige særlig høje Toldsatser, ikke at tale om

Brændevin, der indsmugledes i Sverige i store Kvantiteter. Desuden havde næsten hver Skipper til sit eget Brug sin Kælder i Byen med Oxehoveder og Ankere af kostbare Vine. De Købmænd, om hvem man vidste, at de stod i Ledtog med Smuglerne, havde den største Omsætning, da de kunde sælge billigere end andre.

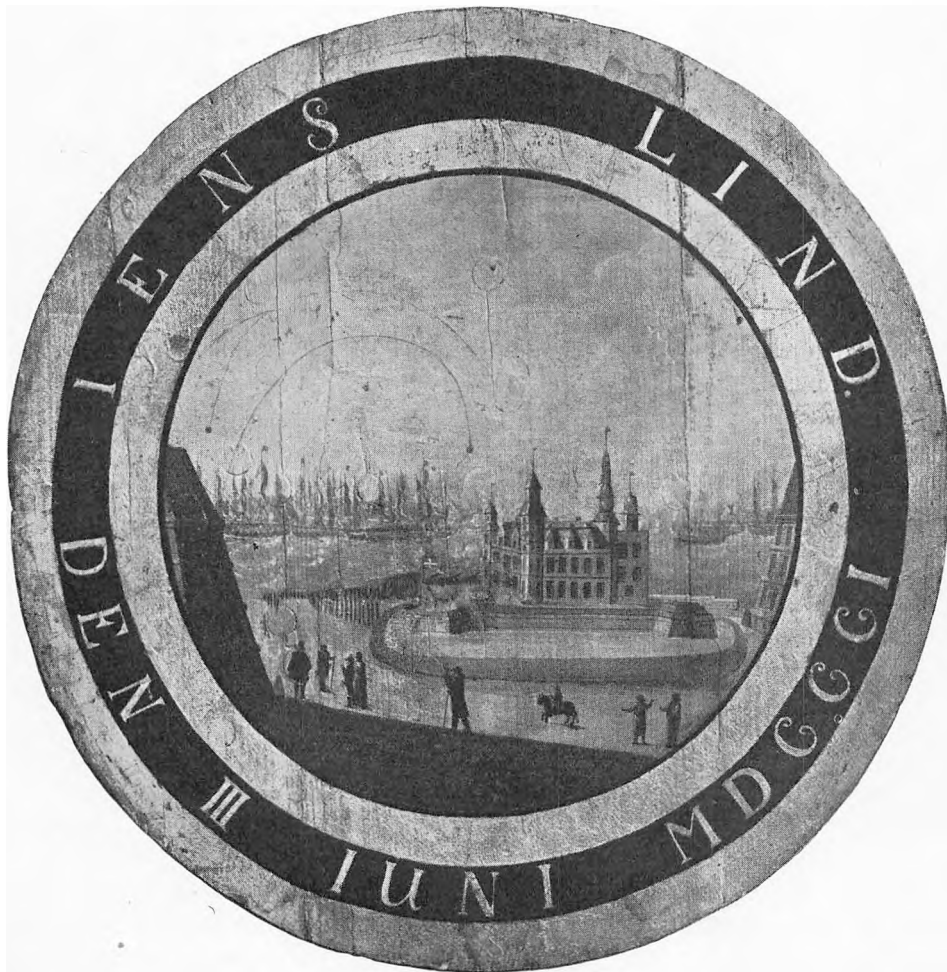
Smugleri Smuglerne opererede i mørke Aftener og Nætter med haardt Vejr, naar der var Mulighed for at undgaa de hele Døgnet patrullierende Told- og Strandbetjente og Toldkrydseren i Sundet. Lokalteterne paa begge Sider af Sundet var Smuglerne gunstige. Helsingør var vel om Natten aflukket gennem Portene for Enden af de Gader, hvor Landeveje førte ind til Byen, men da den ikke var indesluttet af nogen Ringmur, og mange Huse og Haver vendte ud til den aabne Mark, var det let at faa Godset indsmuglet. Ikke alene de store aabne Pladser ud mod Søen, hvor Færgfolk og Lodser havde deres Baade, men ogsaa den store, fredlyste Kirkegaard afgav med sine mange Grave og tætte Beplantninger Ly for Smuglerne. Hinsides Sundet tjente de mange Huler og Grotter, saasom Silfverpickarehålet, Frederik VII's og Valdemars Grotten som Oplagringsplads for Smuglergodset.

Smugleriet var sat i System og organiseret med Hjælpere og Hælere. Selve Arbejdet udførtes af Fiskere og Kadrejere, der 8—10 eller 12 Mand stærk roede de lange, smalle Smuglerbaade, »Sniver« kaldet, skarpe i Stævnen som moderne Kaproningsbaade, men rummeligere, dybere og stærkere. Smuglernes Hjælper paa den svenske Kyst blev forud underrettet om, naar et Kup skulde gøres. I den mørke Nat gik Baaden til Søs, roet af stærke Arme, med Smuglerformanden ved Roret, spejdende efter den velbemandede Toldbaad, der, naar den blev Baaden var, første Gang udsendte et Varselsskud, og lykkedes det ikke Smuglerne ved Anspændelse af al Kraft at komme udenfor Rækkevidde, tog det andet Skud Sigte paa Baad og Mandskab. Havde man lykkelig undgaaet Toldbaaden gjaldt det nu saavel den farefulde Landing med Godset gennem Brændingen, som at slippe forbi den svenske Strandvagts Udkig. Af Lyssignaler fra stedlige Hjælpere bag Toldvagtens Ryg blev Smuglerne instrueret om, hvor Landgang kunde foretages eller ikke. Var ogsaa dette vel overstaaet, kom tilsidst den vanskelige Transport af Godset i den mørke Nat op ad stejle, isglatte eller slibrige Klippestier til Hulerne og Grotterne i Bjergets Side, hvorfra Sagerne, naar gunstig Lejlighed gaves, skaffedes til Købmandshusene i Byen.

Ud- og Indsmuglingen fra Skibene paa Reden, mest af Spirituosa og Tobak, skete fortrinsvis gennem Kadrejerne, og foregik fra en lille Baad i Mulm og Mørke gennem Kanonportene. Blev nogen greben paa fersk Gerning, kom han ombord paa Vagtskibet

og fik Tamp. Et enkelt Tab opvejedes let af et Par heldige Ekspeditioner.

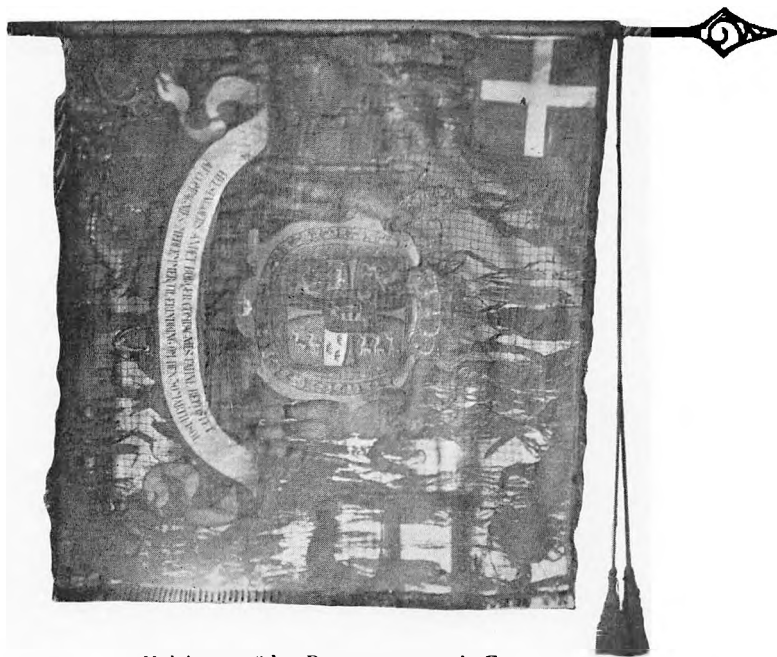
I den viltre, dumdristige Kaperkrigs Aar 1807—14 gjorde de *Kapere* helsingørske Søfolk sig baade beundrede og frygtede som Sundets pilsnare og graadige Hajer. Fædrelandssindet, Vovemod og

Den helsingørske Kaperkaptajn Jens Linds Skydeskive
(i Københavns Skydelav). Forestiller den engelske Flaade sejlene gennem Sundet
den 30te Marts 1801.

byttegridsk Sørøveri mødes i samme Bryst, modnes i samme Daad. Helsingør kan prale med de mest livsforagtede Vikingebedrifter, med Entringer i Storm og Brænding, med det rigeste Bytte af fjendtlige prisedømte Koffardifareres kostbare Last. Kaperbaadens Navne tolker den enkelte Kapergasts Opfattelse. Nogle skiltes med Fædrelandskærligheden, »Dannefærd«, »Dannemand«, »Den

Kapere gode Patriot«, andre med stolte danske Orlogsnavne som »Regnar Lodbrog«, »Peder Skram«, »Niels Juel«, »Cort Adeler« og »Tordenskjold«, heller ikke »Holger Danske« mangler. Andre Navne tjener til at retfærdiggøre Pirateriet: »Hævneren«, »Hævneren af Harme«, »Gengæld«, »Gengældsretten«, »Nødværge« »Røverfjenden«, »Tak for sidst« og »Desværre«. Milde Strenges røres: »Haabet«, »Lykkens Prøve« og »Den gode Hensigt«. En stor Del vedgaar ærlig og redeligt, hvad de fører i Skjoldet ved at døbe Baa-

»Helsingørs 2det Borgercompagnis Fane,
bekostet af Compagniets Medlemmer til Erindring om den 30. Martii 1801«,
(da Kompagniet fra Kronborgpynten beskød Englænderne under Gennemsejlingen).

dene efter alle mulige Rovdyr: »Hyænen«, »Krokodillen«, »Den modige Haj«, »Sværdfisken«, »Gjedden«. Herhen hører ogsaa »Den lille Røver« og »Den lille Djævel«.

Næppe var Kapervæsenet blevet anerkendt ved Lov af 14. Juli 1807, førend hver Søgut med et modigt Bryst, Skippere, Lodser, Færgemænd og Fiskere, der kunde skaffe de fornødne Penge eller rejse en Kredit, udrustede Fartøjer, Købmænd og Handlende enkeltvis eller i Interessentskaber satte Baade i Søen for hurtigst muligt at gøre Englændernes og de med dem forbundne Magters Koffardskibe i danske Farvande al tænkelig Skade.

Helsingør udsendte i Aarene 1807—14 ialt 58 Kaperbaade, hvortil kom fra Kyststrækningen Sletten—Gilleleje 18 Baade. De i 1807

fra Byen udriggede 13 Baade var af Størrelse 1—2 Kommercelæst (à 2 Tons) og bemanded med 11—15 Mand, de 8 af dem uden Kanoner, en med to Kanoner og to med én Kanon. I 1808 udsendtes 12 Skibe.

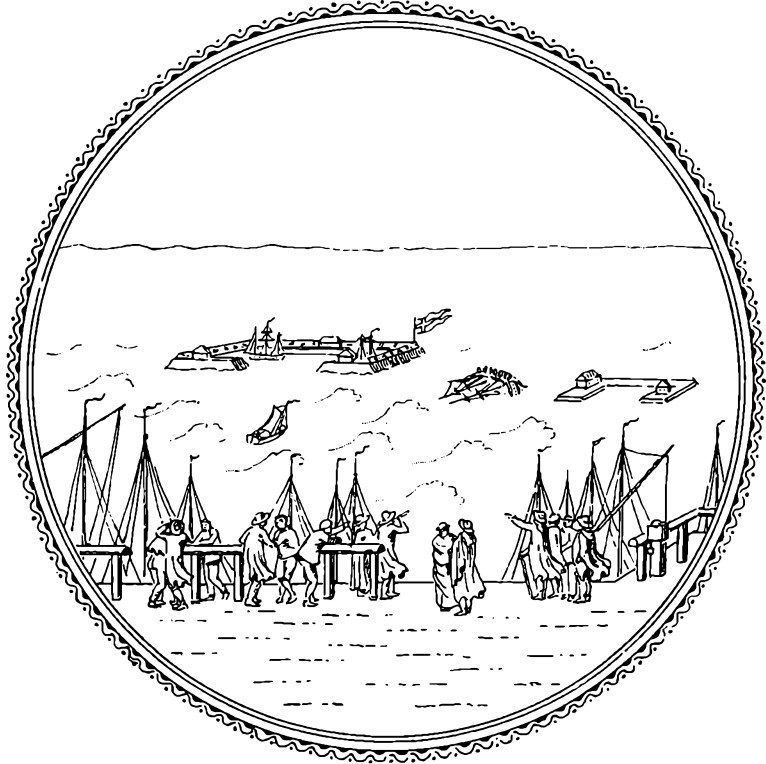
Færgefolkenes søvante Dynasti i Helsingør organiserede sig til et Korps, der forrettede Udkigs-, Vagt- og Spejdertjeneste. Allerede 29. Oktober erobrede de to engelske Brigger og en Skonnert, og

Færgemand Lars Bache, Maleri (i Helsingørs Museum) af Sønesønnen Otto Bache, efter et samtidigt Stik (Brystbillede af Lars Bache).

næsten hver Dag kunde berette om en eller anden dristig og bytte- *god Prise*
rig Bedrift. Store Summer tjentes i en Haandevending. Skib for Skib blev opbragt, prisedømt og sammen med Ladningen bortauktioneret. Af den kostbare Last, der faldt Kapergasterne i Hænder, kan nævnes store Partier af vestindisk Kaffe, Kakao, Ingefær, Muskatnødder, Ris, Sukker og Salt, Farvetræ, Kampechetræ, Kochenille og Indigo, Vine fra Frankrig og Spanien, Virginiatobak, Jern og Planker. En enkelt Ladning paa 360,000 Pund Kaffe og 140,000 Pund Sukker indbragte ved Auktionen 3½ Td. Guld, og hver Matros fik i Andel 1000 Rdlr.; en anden Gang drejede det sig om 656 Oxehoveder Rødvind.

Den kendteste Type paa Datidens Kapergaster var *Jens Christian Lind* (1776—1841) fra Aalsgaard, tidlig modnet til en rask og uforfærdet Gut, men tillige Spilopmager og Laps, hvad der indbragte ham Øgenavnet Jens Vind. Som Færgekarrl ægtede han i 1801 sin Husbonds Enke og blev derved Færgemand. Han var den første, der løste Kaperbrev og skal ved sin Uforfærdethed og Snildhed allerede inden Vinteren var til Ende have tjent 30,000 Rdlr.,

Lars Baches Bedrift d. 3. Novbr. 1801, tegnet af Otto Bache efter Sølvkanden, der overrakte ham som Belønning. Originaltegning i Helsingørs Museum i Karmeliterklosteret.

købte en stor Gaard paa Strandgade og lejede Værelser i København, hvor han levede i Sus og Dus og paa Grund af sin Fløjlsdragt fik Navnet Fløjls Lind. Da et Interessentskab i Hovedstaden udrustede en tremastet Kaper »Cort Adeler«, en Korvet paa 20 Kommercelæster med 12—16 Kanoner, det største af alle danske Kaperskibe, blev Lind dets Leder og Fører. Han tog flere gode Priser. I den strænge Vinter 1808—09 kom den efter et dristigt Kup i Køgebugt i Isgangen, blev Vrag og siden ophugget.

Ved Forordningen af 2. August 1809 ophævedes Kaperiet, men allerede 28. Marts det følgende Aar blev dette genoptaget ved kongelig Forordning. Lind, der i nogle Aar havde levet i Fredensborg,

som Landjunker, men sat sine Penge over Styr, begyndte i 1813 atter paa Kaperi og udrustede Baaden »Grevinde Danneskiold«, med hvilken han 19. Decbr. fra Helsingør udskar en Galease af en svensk Konvoj ved Landskrona, men kom i hidsig Kamp med Fjenden, som han afslog 3 Gange med et Tab af 3 Mand, hvoriblandt ogsaa hans Broder. Til Belønning for sin dristige Daad blev han 22. Jan. Aaret efter udnævnt til Dannebrogsmænd.

Lars Bache var blandt de tidligste, der løste Kaperbrev i 1807. Han udrustede to Fartøjer og tog om Foraaret og Sommeren flere gode Priser, men allerede i Juli kuldsejlede den vakre Mand paa et Krydstogt under Stevns, og hans Lig drev i Land og blev begravet paa Lyderslev Kirkegaard.

*Lars Baches
Død*

Kaperiets store og indbringende Tid var paa sin Højde i 1808. De store Skibe lærte at tage sig i Agt, og de smaa lønnede det sig ikke at tage, »skønt det ikke manglede paa Dristighed«, som en samtidig Beretning siger. I 1809 havde Helsingør 9, i 1810 14, i 1811 kun 1, 1812 2 og 1813 3 Kapere i Søen.

Der tjentes i hine Aar store Penge i Byen ved denne Trafik — alene Direktøren for Øresunds Toldkammer C. Numsen fik i 1814 udbetalt 30,000 Rdlr. i Prispenge. Ved Fredsslutningen var de hurtigt fyldte Lommer atter tomme, men Sundtoldens Guldstrøm begyndte atter at rinde til Fordel for de evigt letsindige.

Brændevinsbrænder
A. Randrops Skilt 1739.

III. GARNISONEN, KRONBORG, KONGELIGE BESØG

Garnisonen Oprettelsen af en staaende Hær efter Enevældens Indførelse havde øget Helsingørs Garnison saa betydeligt, at den nu og da kunde være Byens Borgere numerisk overlegen. Ved Udgangen af det 17. Aarh. talte Garnisonen foruden Artilleriet paa Kronborg 900 Mand. Underofficerer og Soldater skulde have frit Kvarter, Ild, Lys og Seng, men Borgerne havde intet med Forplejningen at gøre. Ofte arbejdede de for Kosten hos deres Værter, men var iøvrigt anvist paa at spise i Marketenderierne. Borgerne kunde slippe for Indkvartering mod at betale 1 Skilling daglig pr. Individ, men da mange enten ved Privilegium eller paa Grund af Fattigdom var fritaget for Indkvartering, kneb det tit at skaffe Logis for Penge. Indkvarteringen følte af Borgerne ved de stadigt stigende Skatter og Erhvervslivets Depression som meget trykkende og en evindelig Kilde til Stridigheder mellem Militær og Borgerskab.

Kvarter De menige Soldaters Klager kender man ligesaa lidt som de tavse, udpinte og forpnyede Hestes. Logiset var ofte usselt, Møblementet mer end tarveligt. I fattige Familier sov Soldaten i deres Fællesstue og tilbragte Aftenen hos sin Kvartervært, hvem han tit ogsaa gik til Haande. Mange Soldater havde Kone og Børn, som Byen maatte skaffe Husly, hvortil tjente en Del smaa Boder og Huse, der lejedes ud. Blandt de stationære Underofficerer af Artilleriet ejede en og anden et Hus i Byen. De fleste Kompagnichefer var enten Husejere eller boede til Leje.

militære Fuskere For at bøde paa deres usle Løn drev ikke faa Soldater, bistaet af Konen, borgerlig Næring, hvad Byens Borgere maatte føle som et Indgreb. Saaledes klagede Værtshusholderne over Marketenderne, der kunde give billigere Køb, Stadsmusikanten besværede sig over, at Garnisonens Tambourer og Pibere gjorde Indgreb i deres Rettigheder.

Talløse er Klagerne fra Øvrigheden og Borgerne over Soldaternes Overgreb, Brutalitet, Rapserier og Udskejelser af forskellig Art, uden at der toges Hensyn dertil.

Adspredelser For Officerernes Vedkommende bød Byen faa Adspredelser; de havde Vinhusene at ty til, de menige søgte til Øl- og Brændevinskipperne med deres Kælderpiger og løsagtige Kvindfolk, og naar de havde drukket tæt, huserede de i Gaderne, løb grassat, hujede og skreg med blottede Kaarder i Haand, og der vankede braadne Pander. Vægterne klager over Soldaternes Ustyrlighed, at det om Natten gik paa Livet løs, saa at Magistraten i 1704 saa sig nødsaget til at forøge deres Antal til 16.

Retsprotokollerne fortæller kun om de daarlige Elementer. Fler-tallet har sikkert til daglig Dags levet i Fred og Forstaaelse med

Borgerne, og mange blev efter overstaaet Tjenestetid selv skikkelige og stræbsomme Haandværkere og Næringsdrivende i Byen. Det fortjener ogsaa at nævnes, at Borgerne i alvorlige Tilfælde, naar de faa Retsbetjente ikke forslog til at skabe Ro og Orden, maatte søge og fandt Bistand enten hos Hovedvagten ved Strandporten eller andre Vagter ved Indgangene til Byen.

At Indkvarteringsbyrden var en ulidelig Tynge for den udpinte By er uomtvistelig. Ogsaa her taler de tørre Tal mest overbevisende. I 1709 havde Byen i Indkvartering, foruden 720 Mand, alle Kvinder og Børn fra Prins Karls Regiment, ialt 800, som levede af Tiggeri. Aaret efter maatte Byen fra Armeen i Skaane mod Vederlag af 2 Sk. pr. Seng optage 200 Syge, hvis Antal voxede til 600, som indkvarteredes i de fattiges Huse og spredte Soten i Byen. Til Lettelse for Indkvarteringen fik Borgerne af Staten tilstaaet Udvisning af de kgl. Skove. I 1717 laa 1. Bataillon og to Ryttereskadroner i Kvarter, der forøgedes med Revenfeldts Ryttere, ialt 288 Mand. Artillerikompaniet fik 1721 anvist fri Kvarter i Byen eller i Erstatning 2 Mk. maanedlig pr. Mand. I 1759 voxede Byrderne ved Paabudet om at skaffe fri Kvarter til alle Officerer, ligesaa til Underofficerer og Menige og til disse Brændsel til Kogning og Lys, saa at Udgifterne ved Indkvarteringen steg fra 3000 til 5000 Rdlr. aarlig. Desuden maatte Byen faa Aar efter købe en Bygning til Indretning af et Garnisonssygehus, lade det indrette til dette Brug (1764) og vedligeholde, medens de militære Autoriteter kun sørgede for dets Møblering. Rustningerne i 1762 paaførte Byen en Udgift af 2500 Rdlr., som ikke blev den erstattet. Aaret efter klages der højlydt over den brutale Optræden, Prins Frederiks Regiment har udvist, og over at Byen nu ogsaa maatte betale til Officerernes Logis. Om Indkvarteringssystemets sørgelige Følger udtaler en Magistratsskrivelse fra 1773 i stærke Ord, at den Tilbagegang, der herved var kommen over Byen, havde gjort, at en Mængde Huse stod ledige og forladte af deres forrige Ejere, uden at nogen var i Stand til at købe dem, og at, hvis der ikke skete nogen Forandring, vilde efter al Sandsynlighed den sirlige og bekvemme Stad blive underkastet total Ruin og forvandlet til en Bondeby eller et Fiskerleje. Til Trods herfor blev der samtidig med, at Byen havde 3. Bataillon af danske Livregiment, bestaaende af 5 Kompagnier med 405 Officerer og Menige og en Afdeling Artilleri indlagt i Kvarter en Eskadron Husarer. Disse blev her det følgende Aar og vendte tilbage i 1780 trods Borgernes Protest. I 1783 købte Byen den saakaldte Husargaard, senere Jægergaard kaldet, i Sudergade (B. 513) til Opstaldning af Heste. Den faste Garnison i hine Aar var foruden den kronborgske Bataillon det af Greve Otto Didrik Schack kommanderede sjællandske Jægerkorps, men de øv-

Indkvarteringsbyrden

*Husargaarden
eller
Jægergaard*

rige, hyppigt skiftende Garnisonsafdelinger voldte Magistrater store og vidtløftige Skriverier med at paaligne Indvaanerne Indkvarteringen og anvise Garnisonen deres Kvarterer. Mod Slutningen af Aarhundredet havde Helsingør dog kun en meget ringe Garnison, og 1798 solgtes Husargaarden. Man skulde nu tro, at Byen vilde aande op, men i Stedet for ansøgte den i 1799 om at faa en stærkere militær Besætning, hvad enten man efterhaanden var kommet til den Anskuelse, at en talrig Garnison ogsaa kunde være en økonomisk Vinding, eller at den under truende Krigsforhold vilde være betryggende for Byens Sikkerhed. Det anføres, at den daværende Garnison, der bestod af en Del af det sjællandske Jægerkorps og de to kronborgske Kompagnier, hvert paa 160 Individer, var saa svag, at flere af Portvagterne, endog Hovedvagten ved Svingelporten, ikke kunde besættes, og Vagtbygningerne havde staaet lukkede og tilspærrede, saa at Byen var udsat for Ugerningsmænd, mest Svenskere, der som Regel havde til Huse paa Lappen, hvortil de lettest kunde komme i Baade fra Sverige, ikke at tale om Desertører.

Om venlige Berøringer mellem Byens Borgere og Garnisonen, som i Aarene 1801—08 og atter efter 1816 var Kronens Regiment, fortæller den førnævnte Konsul J. J. van Allers' Søn, Major van Aller, i sine Erindringer.

*Borger-
væbningen* Byens *Borgervæbning* kan i Tiden følges tilbage til Enevældens Indførelse. I Helsingørs Museum opbevares to Faner (Blodfaner) fra Frederik III's og hans Efterfølgers Regeringsperiode. I alle Landets Byer kom Borgervæbningerne under den almindelige Tilbagegang i Forfald. Vel blev de ikke afskaffede ved særlig Befaling, men de havde tabt deres Betydning. I Aarene 1762 og 1788, da det tegnede til Krig, vakttes de til Live igen. Et kgl. Reskript af 27. Februar 1801 foreskrev Oprettelsen af Borgerværn overalt, hvor det var muligt, til Forsvar af Byerne, og Udgifterne herved paalignedes alle Byens Indbyggere af Taxérborgerne. Borgervæbningen skulde kun bruges til Forsvar af Byen og staa under borgerlige »Officerer«, der udnævntes af Magistraten. Fra denne Genoprettelse af Byens Borgerkorps stammer dens Fane, der opbevares i St. Olai Kirke. Den militærbegeistrede Konrektor ved Latinskolen H. C. Hansen, Fader til Krigsminister C. F. Hansen, ofrede al sin Tid paa det borgerlige Artilleri, der under Krigen gjorde Tjeneste paa Kronborg og Skanseøres Batteri, og blev 1801 Major og Chef for Korpset samt 1806 Oberst. Regimentschefen var den fra Københavns Overgivelse bekendte General Johan Mangelsen Voigt, paa Grund af sin Døvhed kaldet General Hva'ba, en meget streng Herre, alle yngre Officerers Skræk som en af Armeens Tugtemestre.

Saalænge den herlige gamle Lindeallé, der førte fra Helsingør ud til Kronborg, endnu stod, var Samhørigheden mellem Byen og det herlige Slot med Fæstningen baade naturlig og let anskuelig, indtil det plumpe Anlæg af Skibsværftet netop paa dette Sted ødelagde den sammen med saa mange andre Skønhedsværdier. Kronborg var Byens Stolthed og Smykke.

*Kronborg-
alléen*

En Udsigt over de fortifikatoriske Forbedringer, Slottet er undergaaet siden Svenskekrigen, ligger udenfor Hensigten med nærværende Fremstilling. Datidens Rejsende priser dets skønne Beliggenhed og Arkitektur. Mallet og Drevon fremmaner i farverige Billeder Kampen i Øresund og Dronning Caroline Mathildes sjælelige Martyrium under hendes Fangenskab paa Slottet. Rejseskildringer fra Slutningen af det 18. Aarhundrede føjer hertil Hamlets Genfærd paa Kronborgs Bastion.

Kronborgs militære Besætning med Kommandanten i Spidsen hørte i kirkelig Henseende til Mariekirkens Menighed, hvis Præst tillige var pligtig til at prædike i Slottets Kapel, der dog efter 1800 ikke mere anvendtes til kirkelig Brug, men var nedværdiget til Fægteskole, indtil det restavreredes og atter indviedes i 1843.

Paa Kronborg fandtes ligesom i Statens tre andre Fæstninger et Stokhus eller Slaveri, der husede de saakaldte »uærlige« og »ærlige« Slaver. For at gøre dem let kendelige var de iført en Dragt, der ligesom et Spillekort var delt i Felter af forskellig Farve, de uærlige i lysegult og lysegrønt, hvorfor man i Byen kaldte dem »Kanmariefuglene«, de ærlige i mørkegrønt og mørkebrunt. Disse lød efter Bøjlen om Benet Navnet »Hosebaandsridderne«. De første kom aldrig udenfor Fæstningen, hvor de arbejdede under Tilsyn af en Gevaldiger, medens de sidstnævnte, hvis Antal var ret stort, naar der ikke var Brug for dem i Fæstningen, blev lejet ud til Borgere i Byen som »Husslaver« og selv oppebar den ringe Løn, de fik for deres Arbejde. Borgerne heftede for deres Tilstedeværelse, naar de arbejdede uden Bevogtning, og behandlede dem godt, saa at de hyppigt følte sig ret godt tilfreds med Tilværelsen. De ærlige Slaver gjorde derfor sjældent Forsøg paa at undvige, hvilket derimod var Tilfældet med de uærlige Slaver, der dog som Regel ikke naaede udover de omkringliggende store og tætte Skove, der afgav et udmærket Skjulested. Undvigelserne straffedes med et større eller mindre Antal Slag Kat, indtil 27. I Aaret 1785 udbrød en almindelig Slaveopstand, en Slave blev stillet for en Krigsret, otte blev straffet med 2—3 Dages Kat, de øvrige fik Pardon.

Slaverne

Blandt Kronborgs Kommandanter har flere ikke alene et i Danmarks Militærhistorie kendt Navn, men adskillige har i denne til Tider ansvarsfulde Retrætestilling grebet ind i Byens Skæbne.

*Komman-
danter*

Mindst fordelagtigt omtalt er vel General *M. C. von Schnitter*

Kommandanter (1712—25), om hvem den øverste Hærledelse ved hans Afgang udtaler, at han har forvoldt mere Besvær og Skrivning end alle andre Kommandanter udi det ganske Danmark og Holsten, og at man ønsker ham i Fremtiden et føjeligere Humør. Generalløjtnant *Andreas von Hauch* (1765—82) kendes som Dronning Caroline Mathildes humane Fangevogter. En original Fremtoning var Generalmajor Francois Aubert (1787—93) af en lothringsk Adelslægt og Stamfader til den endnu levende kendte norske Familie, indkommen som Ingeniørofficer ved Midten af Aarhundredet, landflygtig paa Grund af en Duel, der voldte hans Modstander Døden. Aubert var en evnerig Mand, men en vanskelig, hidsig og pirrelig Natur. Hans idelige Klager over Fæstningens Tilstand er ikke uberettigede. Besætningen bestod kun af Desertører fra alle Lande, de fleste svenske, der vilde være de første til at overgive Fæstningen og de første til at snigmyrde Kommandanten. At vogte og forsvare Kronborg med 19 stakkels Skildvagter, strøet over det store Terræn, var umuligt. Han foreslog at give alle de internerede Slaver fri, da Underofficererne ikke var skikket til at passe paa dem, fordi de var gamle, kraftesløse og altid fulde. Slaverne havde hans Hjerte, fordi de var berøvede Menneskets største Gode, Friheden, og han antog tre af dem til sin personlige Opvartning, hvad der blev ham forbudt. Aubert vilde gøre Kronborg til et andet Gibraltar og foreslog at nedlægge alle smaa Forter ved Fæstningen og paa deres Sted at skabe en ny Havn, som kunde dækkes af Kanonerne.

Auberts Efterfølger blev Generalmajor *Ezechias Stricker*, der i de for Danmark kritiske Aar udmærkede sig ved resolut Optræden.

Englænderne Englændernes »insolente« Optræden i danske Farvande begyndte i Sommeren 1798. Et engelsk Krigsskib, som under Skagen havde beslaglagt et tidligere engelsk, men af en fransk Kaper opbragt og derefter til en Dansk afhændet Skib, blev af Vinden forslaaet ned gennem Sundet. Fregatten »Kronborg« fik Ordre til at sejle til Helsingør for sammen med Vagtskibet at sikre sig det danske Skib. Situationen var en Stund faretruende, og Folkestemningen i Helsingør meget ophidset, men Sagen blev bilagt ved fredelig Overenskomst.

Krigen 1801 Om Morgenen d. 30. Marts 1801 passerede den engelske Flaade under Nelson Helsingør tæt inde under den svenske Kyst, ivrigt beskudt fra Kronborg, dog paa Grund af den store Afstand uden at tage Skade. Stricker var selv til Stede paa Batterierne og opmuntrede de kamplystne. Af de Bomber, hvormed Englænderne besvarede Kanonaden, ramte den første Konsul Fenwicks Hus, en faldt i St. Olai, en traf St. Marie Kirken og en tændte i Assessor Schous

Ejendom, men Ilden blev straks slukket uden at anrette næneværdig Skade. Fra Helsingør sendtes ialt 33, dels frivillige, dels pressede Folk kort før 2. April til København, af hvilke 28 deltog i Slaget paa Rheden, og 6 faldt. Desuden havde man afgivet saa mange Tømrere og Smedesvende, som Mestrene mente at kunne undvære, samt henved en Tredjedel af Færgelavets Medlemmer. Paa Kronborg faldt to Mand af Besætningen og 3 saaredes. Da Englænderne anden Gang gik gennem Sundet i fjendtlig Hensigt, 3. August, laa de for Anker i 12—13 Dage paa Helsingørs Rhed for at proviantere sig. Først sent gik det op for Byen, at Englænderne forberedte sig til et snarligt Angreb. Til Forstærkning af Kronborg rykkede 300 Mand af norske Livregiment samt en Afdeling Ryttere ind i Helsingør, og mange begyndte nu at sende Hustru og Børn ud til Bønder paa Landet af Frygt for et Bombardement paa Byen. Stricker udvirkede, at Kronborg ikke blev indbefattet i Kapitulationen. Efter Englændernes Afmarch blev *Moritz von Scheel* Oberstløjtnant og Kommandør for Kystbevogtningen mellem København og Helsingør og udnævntes tillige til Interimskommandant og 1810 til virkelig Kommandant. I Krigsaarene havde Scheel en saare vanskelig Stilling, da Fæstningen ikke var Herre over Indløbet til Sundet. Kunde man faa Englænderne paa Rækkevidde, skød man paa dem. Vanskeligere var Stillingen til Svenskerne, med hvilke man var i officiel Fred, men som ustandseligt tirrede og drillede Kommandanten ved at konvojere engelske Skibe eller lægge Hindringer i Vejen for Postgangen og de danske Skippere. Indadtil havde Scheel ogsaa Bryderier, bl. a. ved at Kronens Regiment, som var en Hovedbestanddel af Garnisonen, gjorde Mytteri i 1812 og maatte forlægges andetsteds hen. Samme Aar blev han Formand for en Kommission til Omdannelse af Kronborg til en virkelig Fæstning. Planerne om at afbryde Taarnene og fjerne Slottets Tage blev aldrig til Virkelighed. Scheel afgik først som Kommandant i 1829, udnævnt til Generalløjtnant, almindelig hædret og agtet for sit elskværdige Væsen og sin Ret-sindighed.

Krigen
1807—14

Blandt kongelige Besøg i Helsingør og paa Kronborg i det her omhandlede Tidsrum er Kong Frederik V's i Juli 1749 af særlig Interesse, fordi samtidige Beretninger om denne Begivenhed vidner om en mere naturlig og frigjort Tilkendegivelse af undersaatlige Følelser end de, der ytrede sig overfor hans stive og ceremonielle Fader. Monarken gæstede Byen paa Hjemgaaende fra Norgesrejsen. Der fortælles, hvad Bevægelse, Munterhed, Fryd og Omløben den glade Tidende foraarsagede i Byen, at Eskadren var i Sigte, »som havde vor elskværdigste Konge inden Borde«. Færgfolkene modtog Kongens Chaloupe med et trefoldigt Hurra, »som

Kongebesøg

Hs. Maj. var saa naadig fra sin egen Chaloupe at lade besvare med eet Hurra«. Da Kongen passerede gennem Byen, »er det ikke at udsige, hvor yndig, mild og naadig Hs. Maj. viste sig paa denne ganske Vej, som skete til Fods, saa at alles Hjerter kunde ej andet end indtages af Glæde ved saadant livsalig og tillige majestætisk Aasyn.«

Samme Aar Kong Christian VII besteg Tronen, besøgte han Helsingør den 16. Aug., besaa den ny Toldbro, tog derfra ud paa Vagtskibet og afrejste samme Dags Eftermiddag, men kom to Maaneder efter atter hertil med et stort Følge for at ledsage sin Søster, Prinsesse Sophie Magdalene over Sundet og videre til Skaane, hvorfra hendes Vej gik til Stockholm for at vies til Kronprins Gustav af Sverige. Hele Hoffet kørte i seksspændige Vogne gennem Stengade til Havnen. Det kongelige Tog blev indladet i 25 store Færgebaade, hver bugseret af en hel bemandet Jolle, medens Bagagen førtes over af mere end halvthundrede store Robaade. Helsingør fik travlt med at slagte og bage til Forsyning af de mange Rejsende.

Et mere varigt Minde i Byens Historie end disse flygtige Besøg fik Dronning *Caroline Mathilde*s tvungne Ophold paa Kronborg. De Værelser hun havde beboet, blev, som det ses af talrige Rejsebeskrivelser, Helsingørs største Seværdighed ved Siden af Marienlyst og Hamlets Grav.

Den 17. Januar 1772 tiltvang Grev Rantzau Ascheberg sig Adgang til Dronningens Værelser, for at overrække Kongens egenhændige Ordre om hendes Forvisning til Kronborg. Skælvende af Kulde og Sindsbevægelse førtes hun til den ventende Vogn, i hvilken der var anvist Plads til hende samt en Hofdame, en Kammerjomfru og Ammen, der havde den lille Prinsesse Louise Augusta paa Skødet. Ligeoverfor Dronningen satte sig Major Castenschiold med blottet Kaarde som Chef for en Eskorte af 30 Dragoner, der ledsagede Vognen med dragen Kaarde. I afsindig Hast, uden Skaansel af Mennesker og Dyr tilbagelagdes Strækningen ad de slette, frosne Veje paa tre Timer. Ankommen til Kronborg fik Dronningen anvist Kommandantens, General Hauchs Værelser, fra hvis Vinduer hun om Aftenen saa København illumineret. Hun boede først i Kongefløjens underste Etage ind til Gaarden, men havde senere Adgang til Gemakkerne i 1. Etage, der vender ud til Volden og Havet. Dronningen fik tildelt en Overhofmester, to Hofdamer og en Kammerjomfru, men holdtes som Statsfange under streng Bevogtning. Den 1. Marts indfandt sig hos hende Grev Thott, Geheimeraad Schack Rathlau, Baron Juel Wind og Generalprokurør Henrik Stampe for at tage mod hendes Forklaring. En Uge senere var Generalfiskal Uldall hos Dronningen som hendes

Forsvarer og fik paategnet den hende forkyndte Stævning, hvorefter hun uden Hensyn til sig selv underskrev Tilstaaelsen for derved at redde Struensees Liv. Hun følte det nærmest som en Befrielse, at Skilsmiddelen den 8. April forkyndtes hende i Kommandantens Nærværelse af Justitiarius i Hof- og Stadsretten, hvilket ogsaa betød en Lettelse i hendes Fangenskab, idet hun bl. a fik Tilladelse til at spadsere paa Fæstningens Volde. Efterretningen om, at den, hun blindt elskede, havde maattet lide den forsmædeligste Død, som ogsaa at hun skulde skilles fra Datteren, rystede hende dybt. Efter lange Forhandlinger om hendes fremtidige Opholdssted kom Dagen, da hun udfriedes af Fangenskabet. Den 31. Maj ankom to engelske Fregatter og Kongejagten for at afhente og føre hende til Hannover. Da hun forlod Fæstningen, hilste denne og Vagtskibet hende med 27 Skud, og da hun gik ombord, ledsaget af den engelske Statsafsending Sir Robert Keith og nogle faa Hoffolk, hejsedes Flaget, og Skibene kanonerede tre Gange for de engelske Fregatter.

Efter Dronningens tidlige Død blev hendes Eftermæle helgenkronet i vide Kredse. Som Baggese og andre efter ham søgte til den kronede Martyrerskes Grav i Celle paa Pilgrimmes Vis, valfartede man til de Rum paa Kronborg Slot, hvor hun havde udstaaet de haardeste Sjælslidelser og Ydmygelser. Betegnende for de Følelser, der greb fremmede Besøgende her, er den fra Dronninggaards Historie i F. de Connincks Dage bekendte Oberst Henry Drévons Optegnelser (1786): »Jeg kan ikke beskrive den Følelse, der greb mig, da jeg traadte ind i disse meget beskedne og enkelt møblerede, dog ret bekvemme Rum. Det var mig, som saa jeg den Fortvivlelse, hun hengav sig til ved at træde over denne Tærskel, jeg troede at høre hendes Hulken og de Bebrejdelser, hvormed hun overøste dem, der med Vold havde ført hende derhen, hendes Protester mod Uretfærdigheden ved dette Overgreb og hendes gentagne Bønner om at maatte tale med sin høje Gemal.«

Af svenske Kongebesøg erindres Kong *Gustav III's* i Vinteren 1787, da han kom bag paa Hoffet, hilset af den sindssyge Christian VII med Ordene: »Der har vi min Broder, Kong Quixote;« hver Dag i skiftende Dragt, snart overbroderet med Juveler, snart i Guldmor, blændende elskværdig. Sammen med Kronprinsen ankom han med en meget talrig Suite paa Tilbagevejen fra Fredensborg til Helsingør, hvor begge paa Grund af det stormfulde Vejr overnattede 7.—8. Nov. paa Kronborg.

*svenske
Kongebesøg*

Større Interesse knytter sig til *Bernadottes* Besøg i 1810, da han som Tronfølger første Gang betraadte Sveriges Jord. Den 19. Decbr. ankom Prinsen af Ponte Corvo fra Sorgenfri til Helsingør,

hvor han tog ind i Generalkonsul Glöerfeldts Hus (B. 257), udenfor hvilket der blev spillet Janitscharmusk. Hans og hans talrige Suite fik deres Forplejning af det kongelige Køkken, der var sendt *derhen*. Endnu samme Dag foregik Prinsens pligtmæssige Overgang til den protestantiske Kirke. Den højtidelige Handling forrettedes i Husets inderste Gemak af Erkebiskop Lindblom i fuldt Skrud og i Overværelse af en Del fornemme svenske Herrer. Biskoppen talte først til Prinsen om den for ham nye Læres Sandhed, men Bernadotte sparede ham al videre Deduktion ved sine velovervejede Svar og underskrev Kl. 6 den lutherske Trosformular. Dagen efter gik han over Sundet til Helsingborg. Den 22. Decbr. passerede Bernadottes Gemalinde, den senere Dronning Desideria, Helsingør og stod Fadder her til Generalkonsul Glöerfeldts Søn og skænkede som Faddergave en endnu i Slægten bevaret Diamantbroche.

*Livet ved
Sundet*

En aandfuld fransk Historiker har som Indledning til sine baade lærde og fantasifulde Skildringer af Livet i Venedig i det 18. Aarhundrede ligesom i Akvarelmanér søgt at anskueliggøre dets Trylleri i Døgnets skiftende Farvetoner. Helsingørs verdenskendte Panorama med dets Mangfoldighed af koloristiske Stemninger over Sundet og Staden, ejendommelige for en Kyst, hvor tvende Have mødes, fortjente vel en lignende Dyrkelse og Fordybelse. Helsingørs forud saa brogede, myldrende Havneliv i Fortids farverigere Klædebon tilhører ligesom Venedigs en svunden Tid. Medens Lagunestadens Bybillede næsten uforandret har bevaret sit Præg, er Helsingørs i Danmark én Gang enestaaende arkitektoniske Fysiognomi ikke blot ved den ny Tids uafviselige Krav til Hamskifte, men ogsaa ved plumpe Forsyndelser mod berettigede Pietets- og Skønhedshensyn — særlig gælder dette Kronborg Slot og dets Omgivelser — berøvet meget af sin Tilløkkelse. Alligevel har den i vore Dage mere end i nogen anden By herhjemme, takket være den seneste Tids Bestræbelser for at værne og genskabe, bevaret Skønhedsværdier og Bygningsminder af første Rang.

Uforandret er Naturomgivelserne, Udblikket til Byens nære Genbo med Husterrassens solglitrende Ruder og den ærværdige firskaarne Kärna, det blaanende Kullen, Tycho Brahes Ø som for Anker, Kronborg, det endnu fredede Opland, den lyse, svale Hellebækskov, alt øver som i fjerne Dage sin dragende Virkning paa alle, der gæster Helsingør. Af samtidige Beretninger, fremfor alt Henrik Steffens' Optegnelser maa man forsøge at rekonstruere Stemningsbilleder af Sundtoldstaden i den store Handelsperiode, den Tid om hvilken Talleyrand siger, at hvem der ikke har kendt de ti Aar, der gik forud for Revolutionen, har ikke kendt Lykken at leve.

Udsynet fra Carl Gustafs Høj over de røde Gavltage i Helsingør *Udsynet*
 Husrækker, det blanke Sund og Kronborg en stille, klar Sommermorgen. Solen hæver sig over Sveriges Kyst og flimrer over de riflede Smaaavover. Omkring Vagtskibet, Sundets respektindgydende Vøgter, et Par Hundrede Sejlere fra al Verdens Lande og i alle Størrelser, stolte Orlogsskibe, Brigger, Skonnerter, Storbaade i døsig Ro. Et Skud fra Vagtskibet forkynder Dagens Komme og følges af alle Skibenes mangestemte, glade Morgenklokker. Krudtrøgen flænger Morgendisens. Nattens Fortryllelse er hævet. Det var som et Billede paa det Frihedens Morgengry, al Verdens Nationer drømte om. Overalt ombord begyndte Dagens Travlhed. Baade fra Land og fra Skibene hentes eller landsættes Folk af de forskelligste Nationer.

Aftenstunden samme Dag. Hveen hæver sig eventyrligt solbeskinnet op af Vandet. Flaget sænkes i Aftenrøde paa Vagtskibet, og i samme Øjeblik bebuder et enligt Skud Hvilestundens Komme og følges af Byens tunge Aftenklokker og de hundrede Skibes spinklere Klokketoner. Dyb Stilhed sænker sig over Byen og Vandet. Øresund ligger rugende tavst, matblankt som smeltet Bly. Fra et Skib hist og her glimter ud af Kahytvinduet et ensomt Lys og kaster en smal flakkende Stribe over Vandet. Vandreren langs Stranden hører i den stille Nat kun Vægterens Horn og en Skibshunds Gøen.

En af de skønneste Dage i Øresundspassets Historie har Stefens i Erindringen klædt i Livets Farver — den Dag, den mægtige *en Festdag*
 Sejlerskare, Krigsskibe og Koffardifarere, fejrede Freden i Versailles. Inde i Byen havde man i alle Hjem med Spænding imødeset Dagen gry. Alle Skibe flag- og vimpelsmykkede; endog ud fra Kahytvinduerne var der stukket Flag. Et pludseligt Vindpust fik med ét alle Flag til at udfolde sig. Kanontordenen rungede over Vandet. Jublende Hurraer og Sang i de forskelligste Tungemaal og Toner lød fra Skibsdækkene. Overalt i Byen hyldede man den ny Republik med Skaaler og Taler; det nordamerikanske Flag vajede Side om Side med det danske. »Det var den venlige Morgenrøde, der gik forud for Historiens blodige Dag.«

Samtidige kappes om at berømme det vidunderlig skønne, opløftende Skue, naar Befrielsens Stund med den friske Brise oprandt for alle de ofte i mange Dage af ugunstig Vind tilbageholdte Skibe op til 300, ja 400 i Tallet, der dannede en milelang Masteskov, og omsider stævnede ud i Flok og Følge som et mægtigt Svanekuld, der vil prøve sine Vinger.

Mod Aarhundredets Slutning passerede gennemsnitlig 10,000 Skibe Helsingør. I 1769 angives Tallet kun til 7000. Skønt Kielerkanalens Aabning tog de Skibe, der fra Nordsøen søgte ud til

Østersøen, viser de følgende 15 Aar en betydelig Stigning. 1786 tæller man 9000 Skibe, ligesaa i de følgende fem Aar. Fra 1791 stiger Tallet til 10,450, 1792 endog til 12,114, 1794 10,510, 1795 kun 8000, men 1796 12,000 og 1797 9000 Skibe.

*Handels-
travlhed*

Helsingør var atter velhavende og gjorde Indtryk af at være den rørigste By i Danmark. At dømme efter Travlheden i hver en Gade og Gyde maatte man tro, at den havde mange Tusinde Indbyggere. Byen havde ved Aar 1800 lige saa mange Indbyggere som før Pesten 1711 og en Indtægt dobbelt saa stor som dens Udgift. »I selve Byen,« siger H. Steffens, »var Modsætningen paafaldende mellem de to parallelt løbende Hovedgader. Strandgade med dens Handelstravlhed, Vareballer, der blev losset ud af Baadene, For-sendingsgods, der laa ophobet langs Husrækkerne, Kommis'erne, der ivrigt beskæftigede kom ud af Gadedørene med Gaasepennen bag Øret, synede Godset og passiarede med Arbejderne. Skibene i det fjerne, selve Skibsbroen var øde og forladt, kun nu og da oplivet af ankommende og afgaaende Baade, thi intet Skib kunde her nærme sig Byen.« Et helt andet Billede viste Stengaden. Her var man Vidne til det livlige Samkvem mellem Land- og Bybefolkning, særlig i den sydlige Del af Staden. »Husene forekom mig her anselige; torveagtig udvider Gaden sig mod Nord. Den stærke Trafik i Gaden havde noget meget tillokkende for mig, og disse to forskellige Retninger i det daglige Liv, der gav sig Udslag i de to Gader, har næsten prentet sig fast i mig som konstante Sindbilleder for hele Livet.«

*det
borgerlige
Hjem*

Steffens har endvidere givet et illuderende Billede af Livet i et borgerligt Hjem i Datidens Helsingør, hvor Faderen havde sin Gerning som Byens mest søgte Læge. Gennem den fattige Forstad Svingelen kom man ad den lidet befærdede Strandvej ud til hans Barndomshjem, der laa mellem Byens to Sukkerfabrikker, som den Gang var i travl Virksomhed. Huset var af Bindingsværk, overstrøget med en livlig Farve. Gennem de propret pudsede Vinduer saa man ind i pyntelige, lyst og venligt udstyrede Stuer. For-neden gik Salen gennem hele Huset, prydet med Lysekroner, i Kvistetagen laa Soveværelserne og Pulterkamrene. Salen var sædvanligt aflaaet og kun benyttet og oplyst, naar der var større Selskab, hvilket dog ikke gik helt sjældent paa, da Steffens' Fader var meget selskabelig af Naturen. I hans gæstfri Hjem samledes hyppigt Byens anseteste Familier; dér kom Kunstnere, som spillede og sang.

Drengelin

Hvor fantasi- og idévækkende Iagttagelsen af Berøringen med de mange Nationers Skibe og Mandskab, der i broget Afveksling gæstede Helsingør, maatte være for en opvakt Dreng, gør Steffens ogsaa Rede for. Drengene havde paa deres Stue et Flagkort, hvor-

ved de snart lærte at skelne, hvad Nation Skibene tilhørte, hvorefter de kappedes om at kunne bestemme deres Nationalitet og Art efter andre Kendetegn, særlig efter Skibets Bygning. Denne Viden benyttede de til at følge dets Vej frem og tilbage til Sundet paa Kortet og kom saaledes i livlig og forstaaende Forbindelse med alle Handelsstæder hele Verden over. I Fritimerne var selv-sagt Rejsebeskrivelser Drengenes kæreste Læsning, der belærte dem om de fremmede Havnepladsers Liv og Færd. Stundum fik de Lov til at gaa ombord i et Skib, blev kendt med hver af dets Rum, med Navn paa Master og Sejl og alle Navigeringens Fagudtryk. De begreb, at hvert Skib har sin egen Historie, sin egen Skæbne, at det er et levendegjort Væsen for sig, og de, der styrer og bringer det fremad, smelter sammen med det til én Individualitet. De blev Venner med Matroserne af forskelligt Sprog, Temperament og Lød, tilegnede sig, hvad de formaaede af deres Tungemaal for at høre dem fortælle om Livet paa Søen, om deres Hjemstavn og deres Skæbner bag de store Have. De lærte ogsaa Ladningernes Art at kende i det enkelte, hvorfra og hvorhen de gik, og hvad de skulde omsættes med. Med særlig Interesse omfattede de det ostindiske Kompagnis Skibe, om de kom fra Frederiksnagore ved Kalkutta eller fra Trankebar ved Madras eller fra Kanton i Kina.

Det fremmedartede Præg, der særmærkede Helsingør, hidrørte *de fremmede* ikke alene fra den store Tilstrømning af Søfolk fra alle Nationer i den Tid, Skibsfarten stod aaben. Hovedaarsagen hertil var snarest den Mængde af Konsuler og Vicekonsuler, de talrige engelske, tyske og hollandske Familier, som paa den Tid førte an jævnsides med Byens danske Honoratiores, med hvis Sønner og Døtre de indgik Forbindelser. Hertil kom, at en stor Del af Haandværkerstanden var tysk og holdt tyske Svende. For at gøre sig forstaaelige for den store Masse fremmede Søfarende, der gav dem en betydelig Næring, maatte de Handlende lære sig lidt af deres Sprog og spekulere i deres specielle Sædvaner og Livsfornødenheder. Det Helsingørske Tungemaal var efterhaanden bleven en babylonisk Sprogforvirring, og det Danske tilsat med fremmede Brokker af ofte gaadefuld Oprindelse.

Hvis Flaget ikke havde været, kunde man tro sig hensat til en *engelsk Præg* engelsk By. Dette gjaldt saavel det ydre Tilsnit som f. Eks. den engelske Properhed og Renhed, hvori Helsingør overgik alle andre Byer i Danmark, som det intimere Liv, Levevis og Sædvaner. »Engelsk Komfort, engelsk Ødselhed og engelsk Selvfølelse havde etableret et lille England i Danmark med Motto: »A short but a merry life.« Aand og Dannelse i den højere Borgerstand blev angliseret af de dominerende Engelskmænd.

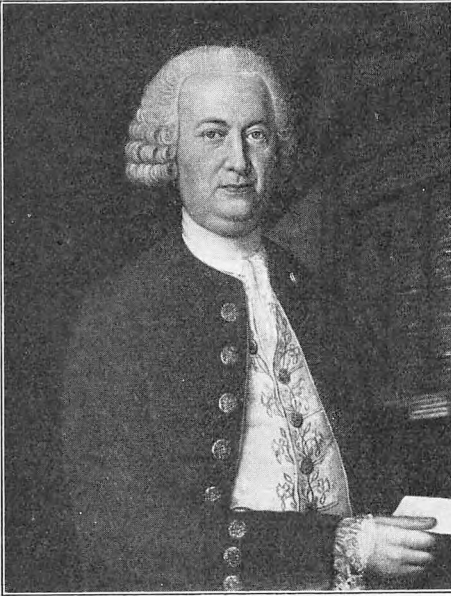
De kendteste og indflydelsesrigeste af de mange til Helsingør indvandrede Familier, der længe prægede Byens Liv, men nu næsten alle er uddøde, skal her gøres til Genstand for en kort Omtale.

Fenwick Stamfaderen for Familien *Fenwick* kom o. 1730 til Byen som Kommissionær for et Handelshus i London. Efter hans Død (1747) fortsatte Enken hans Forretning, en Te- og Porcellænshandel, og optog Sønnen Nicolas (1729—99) i Firmaet. Nicolas var fra 1752 engelsk Generalkonsul for Danmark og spillede en stor Rolle i Byen, men var kendt som en pengegridsk Gnier, der holdt sig for fornem til at indtræde i det helsingørske Kræmmerlaug, til hvilket han nægtede at svare Afgift, skønt han drev en større Forretning til Skade for de andre Købmænd, og som han lod styre af en Straamand. Hans i Arkangelsk fødte Hustru berømmes i Datidens Rejseskildringer, f.E. Wraxalls, for sin Skønhed og Elskværdighed. Broderen *David* (1726—65) indgik 1751 med Elias Petersen, en fælles Negoce med Vine, Brændevin og udenlandske Varer, som de forskrev. Kompagniskabet opløstes snart, og *Fenwick* fik paa Trods af Magistratens Nægtelse og Klager over, at Familien drog al Handel med de engelske Skippere til sig, i 1754 for sig alene et Privilegium paa en Vin- og Brændvinsforretning. Han ægtede Anna Marie Bex, Enke efter Chr. Lucassen Klaumann, hvis Børn efter deres Bedstefader arvede en Formue paa over 80,000 Rdlr. Nicolas' Søn *Charles* (1775—1832), der boede i Strandgade 13 og var engelsk Vicekonsul, var ligeledes ilde lidt i Byen. »Skønt født i Helsingør af en svensk født Fader og en russisk Moder, gaar hans ublu britiske Overmod vidt,« skriver Geheimeraad Numsen i 1799 om ham.

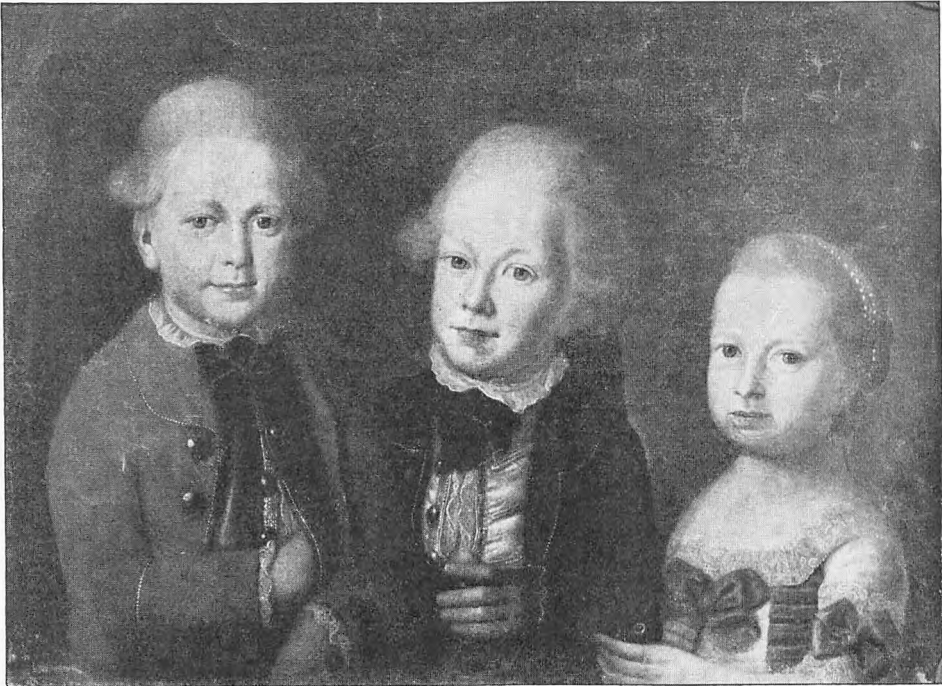
Efter Tidsfølgen løste en Række andre Indvandrere Borgerskab i Helsingør, saaledes John Beckett (1741), Thomas Baidon (1752), William Brown (1754), John Diston (1775), Henry Wright (1777), John Chapman (1777), John Good (1783), John Daniel Belfour (1787), Arthur Howden (1788), alle Købmænd, hvortil kom engelske Skippere og Haandværkere, samt en Tid lang endog engelske Bønder.

Af de ovennævnte har følgende, om hvem der haves nærmere Oplysninger, Krav paa at mindes i Helsingørs Borgerskabs Historie.

Baidon *Thomas Baidon* var født o. 1724 i Hull, var fra først af Værts-husholder og Herbergerer for fremmede Skippere samt Forhandler af kinesiske Varer, men etablerede 1757 en Vin- og Brændevinshandel, der udviklede sig til en af de betydeligste i Byen, og som et Bevis paa den Anseelse, han nød blandt sine Medborgere, kan anføres, at han valgtes til Statskaptajn. Fra 1766 ejede han Gaarden i Strandgade lige over for Apoteket og erhvervede ved

Kammererer ved Øresunds-Toldkammer. Konferensraad Johan Gottlieb Putscher (1709—81) og Hustru Manon Putscher, født Richebour (1717—93).

Købmand William Browns Børn, John, født 1763, William, født 1765 og Lovisa, født 1767, malet 1771 af U. F. Beenfeldt. Faderen, William Brown, var født i Edinburgh 1729 og døde i Helsingør 1796. Han blev 1760 gift med Louise Godenius.

Udskiftningen af Bernstorffs Slots Tilliggende Nørregaard i Vangede, den efter ham benævnte, velkendte »Vintappergaard«. Baildon døde 1782; Navnet uddøde med hans Datter.

De efter Slaget ved Culloden 1746 til Danmark indvandrede *Brown* reformerte Skotter, Brødrene *John, William* og *David Brown*, var paa forskellig Maade knyttet til den førnævnte Familie Fenwick. Den ældste, John (1723—1803) tjente som Fuldmægtig hos Nicolas Fenwick, nedsatte sig 1754 i Kbh., gik i Kompagniskab med Carl Frederik Godenius, optog 1759 Broderen David som Kompagnon, havde en stor Handel med ostindiske Varer og mange Skibe i Søen. Han var i den store Handelsperiode en af Landets rigeste og anseteste Købmænd, Direktør for asiatisk Kompagni og det kgl. oktroierede Østersø- og guineiske Handelsselskab med Titel af Generalkommissær. Brown var Ejer af Herregaarden Benzonseje, Lyststederne Agershvile, Hellerupgaard og Maglegaard og købte 1779 det senere af Lensgreve Mogens Frijs beboede *Palæ* paa Hjørnet af Frederiksholms Kanal og Ny Kongensgade. Under Handelskrisen ramtes ogsaa hans stolte Handelshus, og han maatte 1788 realisere alle sine Ejendomme, ja endog sit rørlige Gods. Den anden Broder *William Brown* (1729—96) kom 1749 til Danmark, tjente sig fra Dreng op i Fenwicks og Godenius' Forretninger, etablerede sig 1754 i Helsingør, hvor han handlede med de engelske Skippere, og havde Udsalg af The, Porcellæn og andre kinesiske Varer, dog var hans Hovedforretning Bordeauxvine. Han var gift med en Søster til sin Principal Godenius. Den yngste Broder *David Brown* tog 1752 Borgerskab som Vinhandler og ægtede Nicolas Fenwicks Søster. Han blev 1771 kejserlig russisk Agent, var 1773—79 Guvernør paa Dansborg og købte efter sin Hjemkomst Efterslægtens Gaard paa Østergade. Brødrenes Fald drog ham med sig, saaledes at han mistede alt, hvad han ejede og havde, hvilket han anslog til 400,000 Rdlr. Som en Slags Retrætepost overtog han 1789 Stillingen som Stempelpapirforvalter og Arkivar ved Øresunds Toldkammer og købte C. C. von Mehrens Gaard, Nr. 57 i Stengade lige op til Raadhuset, men solgte denne, da han i 1796 ved sin Ven de Conincks Hjælp erhvervede Gurrehus, hvorefter han kun beboede et Par Værelser i Helsingør til Leje. Af den anden Generation optoges William Browns Søn William (f. 1765) 1783 i Faderens Forretning, drev Handel med Kul, kinesiske Varer og Vine, men maatte 1786 gøre Opbud og forlod Byen, da han 1788 udnævntes til Generalkonsul i Gøteborg.

Særlig Fortjeneste af Industriens Opkomst i Helsingør havde *Belfour* *John Daniel Belfour* fra London (—1805), der 1787 tog Borgerskab i Byen og mod Kræmmerlavets Indsigelse blev optaget i dette. Ved sit Ægteskab med Mariane Dodt, Enken efter hol-

landsk Konsul Stephen Arent van Deurs, Helsingørs ældste Handelsfamilie, erhvervede han Midler og Anseelse. 1789 byggede han en smuk Gaard mellem Raadhuset og Justitsraad Wildes Gaard og gjorde indenfor Rebslagertekniken en betydningsfuld Opfindelse, der patenteredes i England og andre Lande og forårsagede en hel Nyskabning af denne Industri. Han grundlagde 1792 det første Geneverbrænderi udenfor Vestindien, der eksporterede ca. 20,000 Potter aarligt, samt et Garveri. Han optog i Firmaet en Landsmand ved Navn Thomas Ellah, og ved hans Død kom det gennem hans ældste Datter, der ægtede John Rainals, til at hedde Belfour, Ellah, Rainals & Co. Dette Firma var Eneagenter i Helsingør for det engelske Admiralitet. Foruden anselige engelske og overvejende amerikanske Klareringsforretninger provianterede de til Stadighed de enkelte Orlogsskibe, der altid brugtes til Konvojering, med alt Behov, og i 1806 de to Eskadrer, der under den franske Invasion i Preussen og Belejringen af Danzig løb ind her, senere Nelsons Flaade, inden den efter Vaabenstilstanden 1801 gik ud i Østersøen, endelig i 1807 Flaaden og Hæren, der gik til København og atter efter Kapitulationen. Alligevel efterlod de sig ingen Formue, og Konsul Ellahs og to af Rainals Sønner maatte som mange Mennesker selv bane sig Vej.

Th. Ellah

Paa Opfordring af de engelske Familier i Byen indkaldtes allerede 1781 en engelsk Præst, som dog ikke længe efter forlod Byen. I 1793 indrettedes med kongelig Bevilling en engelsk Kirke i en Ejendom i Søstrædet (tilhørende Howden, Brown og Belfour), men allerede 1798 opløstes Menigheden paa Grund af Uenighed med den paagældende Gejstlige, og Huset solgtes for 4000 Rdlr. til den fornævnte John Good. I Aarene 1806—07 virkede som Præst for de herværende engelske Familier den som Foregangsmand i Arbejdet for Udbredelsen af den hellige Skrift bekendte Ebenezer Henderson.

engelsk Kirke

Mod adskillige af de i det foregaaende nævnte engelske Familier nærede det helsingørske Borgerskab som allerede antydte, en vis Uvilje, dels fordi de tilegnede sig den største Del af den Fortjeneste, Øresundstolden indbragte, dels fordi man tillagde dem overmodige og for de Danske fornærmende Ytringer. Betegnende er den Taktløshed, Fenwick sammen med de andre Englændere i Helsingør udviste ved i Aug. 1800 at ville fejre den engelske Admiral Dixon og hans Officerer, da en Flaade paa 19 Krigsskibe ankom til Helsingør for at støtte den herværende engelske Gesandts Krav til den danske Regering om ikke at modsætte sig Handelskibenes Visitering af Englænderne. Det følgende Aar maatte gøre Forholdet mellem Danske og Englændere i Helsingør yderligere spændt. Den 6. Marts 1801 indgav følgende herboende indfødte

Taktløshed og Overgreb af Englænderne

Engelskmænd — J. Good, A. Howden, J. Chapman, Brown, Duncan, J. D. Belfour, Henry Wright, John White, Tho. Ellah, Will. Aveson, John Rainals, Tho. Bryan, Rich. Bradley, Wm. Terner, Johs. Walker, Wm. Webster og Eliz. Roman — Begæring om at maatte faa anvist et Sted udenfor Helsingør, hvis der skulde udbrude Fjendtligheder med England, i hvilket Tilfælde de kunde komme i Konflikt med deres Pligter.

Af alle de nævnte engelske Familier er nu kun Slægten *Wright* med sit ansete Firma repræsenteret, tilmed, som før nævnt, bosiddende i en af Byens stateligste, historisk interessante Gaarde. Familien Good blomstrer vel endnu, men har forlængst forladt Helsingør. I Begyndelsen af det ny Aarhundrede fik den fremmede, næsten udelukkende engelske Indflydelse i Byen et neutraliserende Islæt fra Frankrig gennem de Emigranter, der i kortere eller længere Tid levede her som Informatorer. I samtidige Memoirer nævnes *le Tellier* Abbé *le Tellier*, der opholdt sig her fra Revolutionens Udbrud og til Ludvig XVIII's Tronbestigelse som Mentor for en ung Mand af Frankrigs fornemste Adelslægter, Gabriel d'Estrée. Han var en videnskabelig dannet Mand, der indrettede en Privatskole for Børn af Byens Elite, Drengene og Piger, og var tillige Lærer i Fransk ved Byens Latinskole. Den fornævnte *Carl Friedrich Godenius*, barnefødt i København som Søn af en fra Tyskland indvandret Skræder, var i Kompagni med Vinhandler Georg Fenwick, fik 1766 Titel af Agent og blev Formand for Købmandslavet i Helsingør. Han ægtede 1772 Maria Elisabeth Brugmand, Enke efter Toldkammerer Christian Albrecht Bluhme. Efter Godenius' Død i 1784 fortsatte Enken Firmaet sammen med William Fenwick, der ifølge F. de Conincks Udsagn ødelagde hendes Pengesager ved Uorden og Ligegyldighed og i 1791 mod indgaaet Kontrakt etablerede sin egen Forretning.

Ingen af de nævnte indvandrede Familier har tilnærmelsesvis været knyttet saa længe og intimt til Helsingør som Slægten *van Deurs*, der i fulde tohundrede Aar byggede og boede i Byen, hvor dets Firma nød største Anseelse.

Stamfaderen *Simon Jansen* var nederlandsk Konsul i Aleppo i Syrien. Sønnen *Arent*, der 1640 kom fra Haarlem til Helsingør, hvor han døde 1669, blev i Ægteskab med Janniche Beelaerts Fader til *Jan van Deurs* (f. 1637 i Haarlem, † 1710 i Helsingør), var 1700 Sekretær ved Øresunds Toldkammer, da han udnævntes til nederlandsk Kommissær i Helsingør. Hans Søn *Arent* (1683—1747) arvede Faderens Stilling, der ogsaa gik over til dennes Søn igen, *Jean Christopher* (1725—81), som i Forening med sin Svoger, Kommerceraad *Andreas Claessen* var Indehaver af Handelshuset sal. *Arent van Deurs' Enke & Co.*, der havde Sæde i Hjørneejen-

dommen Strandgade—Havnepladsen, som var opført 1760 af Generalkrigskommissær Stephen Hansen, der ejede Hammermøllen, og hvis Datter Birgitte Catharine Hansen († 1765) var gift med J. C. van Deurs. Forretningen gik over til deres Børn *Stephan Arent* (1761—91), nederlandsk Konsul, og Frederikke Dorothea van

*Andreas
Claessen*

Det Claessenske Palæ, B. 10 (Strandgade 93),
opført 1794 af Jean Jacob Claessen.

Deurs (1762—1818) i Ægteskab med Grosserer Jean Jacob Claessen (1752—1806), Søn af førnævnte Andreas Claessen, som efter Svo-gerens Død førte Firmaet videre under det gamle Navn. Han byggede 1791—92 ved Siden af den van Deurs'ske Gaard »Palæet«, i hvilket hans Enke blev boende til sin Død, efter at hun to Aar havde havt den Sorg at maatte gøre Opbud. Hendes Svigersøn Christian Borries begyndte en ny Forretning under det gamle ansete

*Jean Jacob
Claessen*

Navn Arent van Deurs & Co., der havde Kontorer i Hjørneejendommen, og holdt Forretningen gaaende indtil sin Død 1857, samme Aar Sundtolden ophævedes. Borries' to Sønner søgte at fortsætte, men gik Fallit i 1862, hvormed det gamle Firma skrinlagdes.

Af Slægten van Deurs var til Byens Styrelse knyttet Raadmand, Byskriver, Justitsraad *Gerhard Joachim van Deurs* (1720—1800), en Broder til Jean Christopher van Deurs.

G. J.
van Deurs

Andreas og
Jean Jacob
Claessen

Om de førnævnte i Familien van Deurs indgiftede Claessen'er Fader og Søn, fortjener at bemærkes, at Kommerceraad Andreas Claessen (1712—83), i 1756 nævnes som den eneste, der havde egne Skibe i Helsingør, som foer til og fra fremmede Steder. Sønnen Jean Jacob Claessen (1752—1806) byggede 1782 en Reberbane i Bøddelgaden (nuværende Lundegade), om hvilken den efter ham opkaldte Claessensgade fra Marienlyst Allé til Lundegade langs den vestlige Side af Reberbanen minder. Han arbejdede sammen med Belfour i Rebslageriet, som han drev ved Hjælp af en indkaldt Hollænder, der holdt Reberbanen i god Drift og beskæftigede mange Folk. 1784 fik Claessen Bevilling paa at anlægge et Skibsværft med tilhørende Ankersmedie, dog var Værftet endnu i 1799 ikke bleven indrettet, saa at Skibene maatte lægge op ved Skibsbroen.

Af tyske Indvandrere, hvis Navn har betydet noget for Helsingør i første Halvdel af det her omhandlede Tidsafsnit, bør nævnes den ovenfor omtalte *Johan Adam Späth* (1702—78) fra Zerbst, der 1730 kom til Helsingør og etablerede sig som Gæstgiver og Vinhandler, optoges 1748 i Købmandslavet, blev Oldermann for samme og opførte kort før 1758 den anselige, endnu temmelig uforandret bevarede Bygning i Strandgade, der som nævnt ogsaa herbergerede notable Tilrejsende. I 1761 fik Späth Privilegium paa at anlægge et Sukkerraffinaderi, som beskæftigede én Mester med 3 faste Folk, men solgtes i 1774 ved Auktion. Ved sin Død omtales han som en af Helsingør vel fortjent Mand.

J. A. Späth

Hans Søn *Johan Jakob* havde en eventyrlig Livsskæbne. Som ung etablerede han en Købmandsforretning i sin Fødeby, rømmede 1761 paa Grund af Gæld, tjente sig i russisk Krigstjeneste op til Major, blev 1768 af Kong Stanislaus optaget i den polske Adelsstand, indtraadte 1773 i dansk Tjeneste som Oberst og Generaladjutant hos Kongen, blev 1777 Chef for 2. Husarregiment og naturaliseredes som dansk Adelsmand, gik atter tilbage til Rusland, kommanderede et Armékorps under Potemkin i Krigen mod Tyrkerne og døde som General paa Krim i 1797, efterladende en endnu blomstrende Efterslægt.

J. Chr.
Sprunck

Späths beskednere Kollega som Gæstgiver, *Johan Christian Sprunck*, var antagelig ogsaa en indvandret Tysker, der 1748 op-

toges i Købmandslavet som Vinhandler og Fasbinder. Han byggede ved 1760 Gaarden Strandgade 89 og erhvervede sig et anset Navn i Helsingør som Forretningsmand og gennem Familieforbindelser. Hos Sprunck, der døde i 1774, fik Grundlæggeren af et velrenommeret, ned til vore Dage bestaaende Firma, *Christian von Mehren* (født paa Skjoldnæsholm) sin første Uddannelse. Han tog 1777 Borgerskab og opførte omkring 1789 Gaarden Stengade 57. Chr.
v. Mehren

En anden Købmandsfamilie, hvis Navn længe havde en god Klang i Helsingør, nedstammer fra *Frantz Arnold Dodt*, en alsidig Mand, der først drev Købmandsskab, Ølbryggeri, Brændevinsbrænderi og Skrædderi, men opgav alle disse Erhverv for 1744 at indtræde i Købmandslavet som Kræmmer. *Arent Heinrich Dodt* (1733—1811) tog 1764 Borgerskab og ægtede Aaret efter Susanne Marie van Dockum, en Søster til Viceadmiralen, og havde med hende Sønnerne *Frantz Martin* (1776—1819), Marinekaptajn og senest Inspektør ved Helsingør Færgelav, og *Joost Peter Dodt* (1782—1828), Marineløjtnant, berømt for sine tapre Bedrifter under Felttoget i russisk Tjeneste i Finland 1809, med et Ordspil kaldet »le héros Dodt«, død som russisk Admiral. *Frantz Martin* blev Fader til den folkelige Forfatter *Beatus Dodt* (1817—1901), der i sine Fortællinger ofte benytter den nordsjællandske Natur som Baggrund. Dodt

Overfor det i Rigdom og Anseelse dominerende fremmede Blod indtager de indfødte Slægter i Helsingør en beskeden Plads.

Af oprindelig danske Familier, der Generationer igennem har holdt sig i Velstand i Helsingør gennem hele det 18. Aarhundrede, er særligt fremtrædende kun Slægten Hansen de Lilliendal. *Jacob Hansen* (1657—1715), fra 1700 fransk Konsul i Helsingør, Søn af Byens Borgmester Hans Hansen, havde i Ægteskab med Borgmesterdatteren Anne Buur Sønnerne *Jean George Hansen* (1692—1760), Etatsraad og fransk Generalkonsul i Helsingør, og *Frederik Hansen* (1699—1779), Konsul i Bordeaux, hvilken sidstnævnte i 1748 blev adlet med Navnet Lilliendal. *Jean George* havde Børnene *Jacob Herman* († 1773), Vcekonsul i Bordeaux, *Frederik*, Kammerraad, en af Byens mest ansete Købmænd, og *Conrad Hansen*, kgl. Agent, samt Datteren Anna Catharine, gift med *Friederich Fritz* (1737—1814), Konsul i Bordeaux, som 1774 optoges i Adelsstanden, ligeledes med Navnet Lilliendal. Hans Søn *Jørgen* († 1800) døde før Faderen som østrigsk Generalkonsul i Helsingør. Hansen de
Lilliendal

I sidste Tredjedel af Aarhundredet blev en Gren af Slægten *Otrik* omplantet til Helsingør og har i tre Generationer gjort en betydelig Indsats i Byens Styre.

Fra Sverige indkom *M. F. Liebmann*, der grundlagde et længe blomstrende Handelshus.

Jøderne har aldrig spillet nogen særlig fremtrædende Rolle i *Helsingør*. I 1738 faar *Salomon Isak* kgl. Bevilling paa at ernære sig af saadan Handel, som Jøderne er tilladt, og leve efter de jødiske Ceremonier, som udi al Stilhed skal ske.

I 1762 gives der Jøderne *Jacob Wulff* og *Simon Salomon*, Borgere i *Helsingør*, Bevilling til i Kompagni at aabne en Butik og deri sælge alle Slags indenlandske Tobakspiber, Sæber, Sukker, Sirup, Pudder, Stivelse og Blaafarvet i detail. Et Par Aar senere faar *Nathan Levin Cantor* Tilladelse til at nedsætte sig i Byen og ernære sig ved at drive en liden Handel med kinesiske og ostindiske Varer samt Sukker, Sirup, Pudder og Stivelse, dog at han derimod svarer til al borgerlig og Bytyng. Stamfaderen til den i Generationer i Byen ansete Familie *Unna*, *Salomon Ascher Unna*, fik i Ægteskab med *Elkana Abrahams Datter* af *Helsingør* i 1770 Tilladelse til at nedsætte sig i Byen. Sammen med en Trosfælle, *Fürst*, drev han 1782 Vexellererforretning. 1811 optoges Sønnen *Abraham* (1770—1846) og 1814 *Simon Unna* i *Helsingørs* Kræmmerlav. Deres kendte Vinhandel var paa Hjørnet af *Brostræde* og lige overfor Apoteket og indehavdes senest af *Abrahams Søn Chr. Fred. Unna* (1814—82). En anden anset Jødefamilie i Byen var *Elkan*, af hvilken *Abraham* og *Isak Pesak Elkan* i 1778 fik Privilegium, hvilket kostede henholdsvis 200 og 150 Rdlr., som anvendtes til Bestridelse af Udgifter ved den nye Landevej.

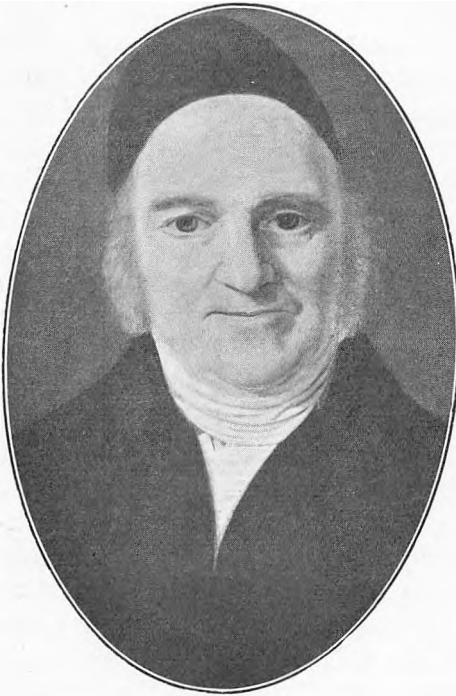
Fra omkring 1775 havde Jøderne en saakaldet Skole eller Synagoge, hvor de havde deres Samkvem og Religionsøvelse og i Overvær af *Latinskolens* Rektor aflagde deres Vidnesbyrd.

At Jøderne i det hele taget var agtet i Byen fremgaar af den Omstændighed, at man i 1782 efter deres Anmodning udskød det i Almindelighed til 12. Oktober fastsatte Krammarked til den 18. i M. af Hensyn til *Torafesten* og *Sabbaten*.

Der levede i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede ialt 8—10 jødiske Familier, der ifølge *Ole Lunds* Optegnelser var agtede for deres bramfri Vandel, og som ikke behandlede anderledes end de øvrige Familier i Byen. Han fortæller om den gamle *Isak Elkan*, der i hans Barndom som en Patriark sad udenfor sin Dør med sin ærværdige Hustru ved Siden, rygende paa en Pavepibe, med sort Kalot paa det respektindgydende hvide Hoved. To af Byens mest ansete Mænd var døbte Jøder, *Lægen Dr. de Meza* og *Byfogeden Jakob August Stenfeldt*, en Søn af *Købmanden Moses Levin Mariboe*. Skønt *Byfogeden* gjaldt for en meget dygtig og klog Mand, blev netop hans Hus udsat for de mod Jøderne af Byens Pøbel iværksatte Optøjer, der som en Efterdønning af Jøde-

**Ephraim Magnus Ruben (1767—1850), gift med Sara, født Moses.
Ejer 1801 i Forening med Abraham Elkan Jødernes Synagoge i Helsingør (B. 366, Strandgade 39),
der 1771 tilhørte en ældre Ephraim Magnus Ruben.**

Magnus Ephraim Ruben (1781—1855), gift med Hanne, født Salomonsen.

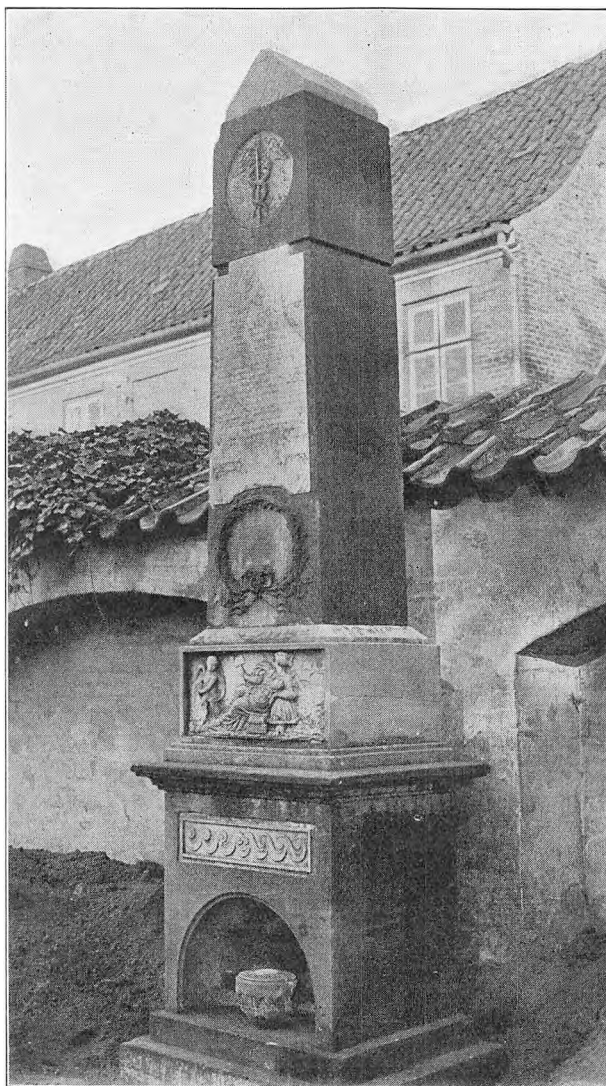
Jødefejden fejden i København ogsaa forplantede sig til Helsingør. I to Aftener bombarderede Gadens Bærme Jødefamiliernes Vinduer indtil Militæret rykkede ud og kom Byens faatallige Politi til Undsætning. Følgen var kun gode Indtægter for Glarmesteren, og det beklagelige Optrin medførte hverken Nag eller Ondskab paa nogen af Siderne.

Eventyret De stadig færre og færre tilbagelevende Ætlinge af de kendte helsingørske Slægter, gennem hvis Hænder Guldstrømmen er gledet i Sundtoldens udbytterigeste Aar og i Handelsvældens Størhedstid, véd endnu at fortælle om Skuffer og Skrin med fremmede Guldmønter og Sølvpenge fra alle Herrers Riger og Lande, engelske Pund, Louisdorer, preussiske og hollandske Gylden, lyneborgske og brandenborgske Mark, Rubler, Dukater, Piastre og Krusader. Som i Eventyret strøg man det toppede Skæppemaal med Specier lige, uden at ænse dem der trillede paa Gulvet. Det ligger nær at spørge, hvor disse let erhvervede og let rundne Rigdomme er vandret hen. De Opgør af Storkøbmændenes Boer, man kender, viser gennemgaaende beskedne Aktiver i rede Penge. De fleste gamle Firmaer har, og ingenlunde i de vanskeligste Tider, en Gang før eller senere maattet gøre Opbud, sikkert fordi de har undladt at samle Kapital til at modstaa Krisetider. Sansen for at sanke i Lade til sine egne gamle Dage, til Arvinger eller til Opretholdelse af Slægtens og Navnets Glans synes ikke at have været syndeligt udviklet. Et er sikkert. Pengene gik ikke til ideelle Formaal, hverken til Æresminder i Byen, ved at rejse Taarne eller Spir, endsige til at skaffe sig Kunstsamlinger eller Bogskatte, ej heller til velgørende Formaal — et Par Legater er det højeste, gavmilde Hænder har ydet. *Ebenezer Henderson* Ebenezer Hendersons Karakteristik af Byens Befolkning staar til Troende. »I Helsingør raadede«, siger han, »en verdslig Atmosfære. Som Følge af en vedholdende Invasion af Fremmede fra alle Egne af den travle Verden, havde de fleste intet andet Maal for Øje end at samle sig jordiske Rigdomme og viste en sørgelig Ligegyldighed overfor Religionen. Folkets Venlighed mod mig og mine var stor, ja ubegrænset, men vi havde altfor megen Grund til at beklage os over, at de viste større Venlighed mod os end mod deres Herre og Frelser.«. Det er, som om Hjertets Slag aldrig høres i den evige Klingen af Guld og Sølv og Pengesedlernes Knitren. Man tænker paa Staden ved Zuydersøen, som Vandene opslugte til Straf for dens Borgervældes brovtende, hjerteløse Pengeglæde, Hoffærdighed og Slemmeri. Da Havets

Rigdomskilde veg fra Helsingør ved Sundtoldens Ophør, stod den ribbet og bar for al sin Prang og Lyst.

Men bedre end at følge Eftertidens moraliserende, tørre Pege-

Købmand C. v. Mehrens Gravminde
paa Helsingørs Kirkegaard.

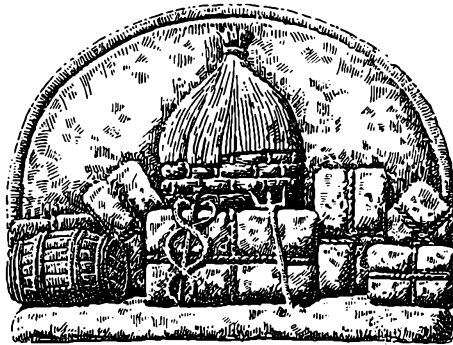
pind er det at lytte til den prægtige, gamle Helsingoraners Hyldest til hans Fødeby.

»Mit Helsingør var *Staden*, for hvilken alle Nationer maatte bøje Knæ, hvis de vilde have Tilladelse til uhindret at passere forbi det mægtige Kronborg og den stolte Orlogsbrig, der kaldtes Vagt-

Ole Lunds
Staraffen-
land

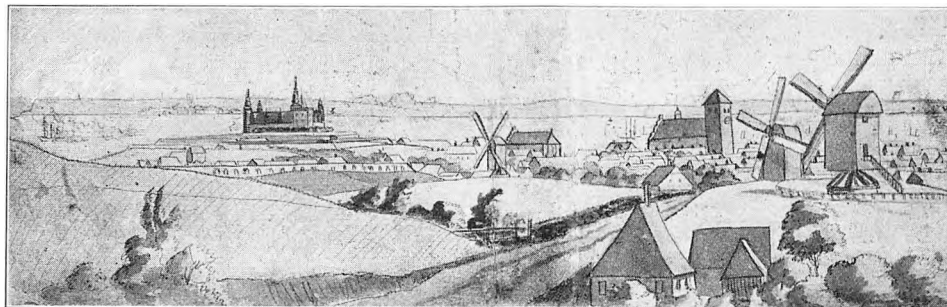
skibet. Mit Helsingør var Europas erkendte Verdensstad og den By, som kendtes i alle Verdens Hjørner og Kanter, selv om man ikke havde fjerneste Kendskab til, i hvilket Land den laa. Helsingør var en Virkelighed, man ikke kunde gaa af Vejen for. Mit Helsingør var det virkelige Eldorado, langt bedre end de kaliforniske Guldgruber, hvor Aar ud og Aar ind utalte Millioner strømmede ind i Statens og Borgernes Pengekister. Mit Helsingør var det livsglade, levelystne, muntre og flygtige Helsingør, det rigtige Slaraffenland, hvor man holdt Munden opspærret for at modtage de stegte Fugle, de kostbareste Frugter og Alt, hvad Verden har af gode Sager, hvor man helst i Forening, men ogsaa alene, naar saa maatte være, drak Madeira, Oporto og Sherry fra den tidligste Morgen og til om Aftenen. Mit Helsingør var et lykkeligt Helsingør, hvor man trygt stolede paa, at man havde en Konge, der alene vidste, hvad der var Landet tjenligst, og at man havde en Magistrat, der alene vidste, hvad der var Byen tjenlig.

Mit Helsingør var Klubbernes, Kanefarternes og den dramatiske Tids Helsingør. Her kendte den ene den anden fra Fødselen indtil Døden, og man deltog i hverandres Sorger og Glæder, som om man kun var en eneste Familie.«

Relief fra et Gravminde
paa Helsingørs Kirkegaard.

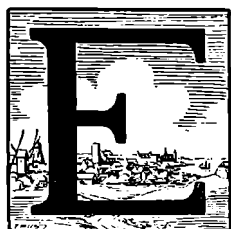

Helsingør set fra Ny Kirkegaard. Efter Tegning af 1807 (Eckersberg?).

FRA KAPERKRIGEN TIL SUNDTOLDENS OPHØR 1857

AF LAURITS PEDERSEN

ETER KRIGEN 1807—14 og Statsbankerotten var Danmark et fattigt Land. Og til den almindelige økonomiske Nedgang kom for Helsingør de lokale Virkninger af Krigsaarenes ringe Sundtrafik. Ganske vist havde en Del Færgemænd og Fiskere af den kække Sømandstype, som Ewald og Oehlenschläger kappedes om at besynge, ikke været bange for at sætte Livet i Vove paa Kapertogter, og mange af dem havde derved tjent sig velhavende. Men den Velstand kom for overvældende og varede kun kort. Gamle Lods Simonsen ved endnu at fortælle, hvorledes der i hans Slægts Hjem oppe i et Loftskammer stod Penge i Skæppemaal og Fjerdingskar, af hvilke Familiens Medlemmer frit hentede, hvad de ønskede. Men hvad der kom let, gik let. Selv Jens Lind, Føreren af det største danske Kaperskib, Cort Adeler, og maaske tilmed Danmarks mest forvovne Kaper-gast, som gjorde mange gode Priser, var kort efter en fattig Mand. Og Byens Lodser og Færgemænd var ved Krigen komne i en saadan Fattigdom, at Skolekommissionen 1815 ligefrem regnede med, at denne Samfundsklasses Børn slet ikke vilde kunne gaa i Skole, da Forældrene ikke vilde kunne undvære Børnene »til deres Næringsdrift, om de ved den skulde kunne ernære sig og dem«.

*Fattigdom-
men efter
Krigen*

Betegnende for Byens Tilstand er det ogsaa, at den *Skoleordning*, som blev paabudt 1814, først kunde komme i Gang 1822, og at en Udvidelse af Havnen, som man drøftede allerede i 1780-erne, først kom til en nogenlunde antagelig Løsning i Aarene 1824—32. Ganske umiddelbart virkede Tilbagegangen naturligvis paa *Skibskla-*

rererforretningerne, af hvilke adskillige brød sammen, saaledes den anselige *Wrightske* Forretning, og Byens største »*Salig Arent v. Deurs' Enke*«, hvis Indehaver, *Jean Jacob Claessens* Enke, maatte gøre Opbud 1816. Samt endelig den *Liebmanke*, der holdt ud en Tid, men til sidst gik samme Vej.

Ny Opgang
Ny Fare Men var Nedgangen særlig stærk og brat i Helsingør, saa var her paa den anden Side, saasnart Skibsfarten atter kom rigtig i Gang, de bedste Muligheder for en ny Opgang. Og den kom. Men endnu inden den var rigtig begyndt, dæmrede en ny og større Fare, idet der 1838 begyndte den Række Angreb paa Øresundstolden, der førte til dennes Afløsning. Denne Gang forestod der ikke blot en ny Nedgangstid som saa ofte før, men Afslutningen paa hele Herligheden. Allerede 1840 maa man i Helsingør have haft Fornemelsen af Angrebene Alvorlighed, thi da nogle radikale Vælgere dette Aar vilde opstille *Orla Lehmann* som stænderdeputeret, ønskede man dog først at faa Rede paa hans Mening om Sundtoldens Ophævelse. Det var imidlertid ikke Stillingen herhjemme, der var bestemmende. Og i Udlandet blev Resultatet af Spørgsmaalets Fremdragelse overalt det samme: Forundring over, at en lille Magt som Danmark i Aarhundreder havde kunnet tiltvinge sig denne Afgift. Om Sundtoldens Skæbne kunde der ikke være nogen Tvivl.

svunden
Stortid Den sidste Opblussen af Sundtoldslivet i 1840—50-erne forlener Sundtoldens sidste Dage med et Skær af svunden Stortid. I de nærmeste Aar efter Afløsningen drages Fattigdommens mørke Skyer for den synkende Sol. Nu er den forlængst gaaet ned. Men fra sin Plads nede under Horisonten kaster den sine gyldne Straaler op bag den graa Aftenhimmel, og gennem Skyernes Flænger og Rifter skimter gamle Helsingoranere endnu Skæret af den fjerne eventyrligt straalende Herlighed, der sank i Havet.

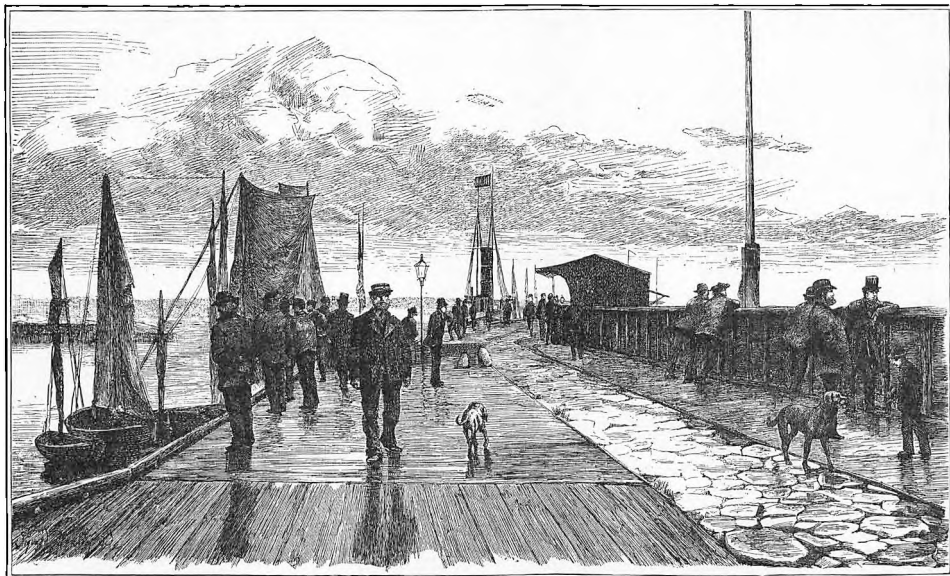
*

Nogle Tal vil bedst belyse Byens Vækst i Sundtoldens sidste Periode:

Folketal Ved *Folketællingen* 1801 havde Helsingør kun 5282 Indbyggere. den var endnu nogenlunde paa Højde med Aalborg (5579); men begge var de overfløjet af Odense (5782). Ved den følgende Folketælling, der først blev foretaget 1834, var Helsingør naaet 7122 og steg nu jævnt til 1840 — 7645, 1845 — 7995, 1850 — 8111 og 1855 — 9097. Den holdt endnu sin Plads paa Siden af Aalborg, der 1855 havde 9102, men Odense var nu naaet 12,932, og Aarhus, der 1801 kun havde 4102, var nu næsten ligestor med Helsingør (8891).

Ved Siden af Folketallet giver Antallet af *fortoldende Skibe* et klart Indblik i Byens Vilkaar. I Slutningen af det 18. Aarhundrede var man et Par Gange (1792 og 96) naaet over de 12000 eller det

dobbelte af de 6000, der passerede 1752 og dengang var det største Antal, man indtil da havde oplevet. I Krigsaaret 1808 passerede kun 121 Skibe*), men efter 1814 kom Tallet atter op til over 8000, og 1817 naaede man for første Gang over 13000. De følgende Aar indtil 1838 svingede det ned paa 8500 i 1822 og naaede ikke over 14000. Først 1839 steg det til over de 16000, og efter endnu en lille Bølgedal ned til knap 14000 var det 1844 over de 17000. 1846 blev Antallet over 21000 og 1847 23997, et Tal, som efter en lille Svingning ned til 19500 i 1848 blev overskredet 1853, da man naaede det højeste Antal i Sundtoldens Dage, nemlig 24648. *Skibstal*

Søndre Havnemole. Tegning af Sigvard Hansen. 1884.

De følgende Aar bragte en Nedgang (til ca. 16000) paa Grund af Krimkrigen. Det synes, som om den Stigning i Folketal paa ca. 1000 i Aarene 1850—55 ganske svarer til den stærke Opgang i Sundtrafikken i de nærmest forudgaaende Aar 1846—53, — og til den Nedgang, som fulgte i det første Tiaar efter Sundtoldens Ophævelse. De første Tiaar efter 1814 gaar til at bøde paa den Fattigdom, Krigen havde skabt. Men med Opgangen ved 1838 er vi inde i en Velstand, som spores overalt, og Kulminationen 1853 er næppe uden Indflydelse paa, at man nu tog fat at opføre det ny Raadhus. Tiden 1814 til 57 er iøvrigt præget af betydelige Forandringer i Bylivet. Nyt og gammelt mødes. *Samfærdselsmidlerne* udvikles, de første Hjuldampere pløjer Sundets Bølger. 1850 ophæves Consumptionen, hvorefter Byportene falder. Sundtolden og *Ny Vilkaar*

*) 1809 var Antallet 379; 1658: 333 og 1660: 107.

Lavsvæsenet hører op 1857. Øresundstoldkammeret rives nu ned, de gamle Lavsskilte forsvinder, Laderne sættes paa Raadhuset, og faa Aar senere faar Byen sin første Jernbane. Humane Fremskridt gennemføres i Omsorgen for syge, gamle, fattige og Børn. Oplysningstidens Tanker realiseres, ofte efter fattig Evne i en beskeden Form. Men Skolereformerne 1822 og en Snes Aar senere baner dog Vejen for den voksende Forstaaelse af Samfundsspørgsmaal. Nær op ad de humane Bestræbelser gaar de demokratiske. *Stændersforsamlingen* og siden Rigsdagen giver Befolkningen Indflydelse paa Statens Styrelse, og 1838 gaar Bystyret fra den gamle Magistrat over til *Borgerrepræsentationen*, der dog ved sin Side har særlige Kommissioner for Fattigvæsen og Skolevæsen. Flere og flere for Borgerne fælles Anliggender kommer efterhaanden ind under Bystyret, men *Valgdeltagelsen* viser endnu ringe Interesse for offentlige Anliggender hos Menigmand. Til at vække denne bidrager *Aviserne*, der efterhaanden tiltager i Størrelse og Antal. Blandt andre Udslag af kulturelle Interesser kan nævnes Teaterforestillinger snart af Skuespillere og snart af Dilettanter, og Sammenkomsterne i Skydeselskabet, Øresundsklubben og Den borgerlige Forening, hvor Forlystelserne efterhaanden faar lidt mere Indhold end i de gamle Lav, hvor Højdepunktet var den Tønde Øl, der blev oplagt. Ikke mindst Interesse har det at se, hvorledes Forholdet til Genboerne, med hvem Striden i Aarhundreder havde været standende, efter 1814 slaar over i et Venskab, der aldrig har udfoldet sig varmere og barnligere end i *Skandinavismens* Tid.

I det følgende skal det forsøges at illustrere disse Forhold ved nogle Træk af Livet i Sundtoldens sidste Dage.

SUNDTOLDSLIVET. SKIBSKLARERING. FÆRGEVÆSEN

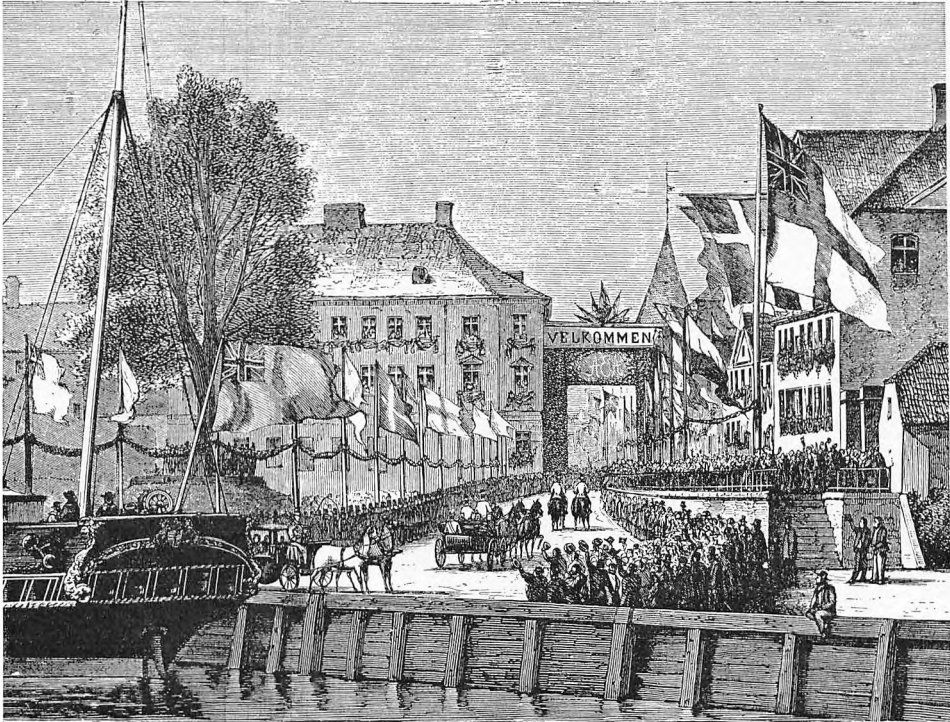
I Sundtoldstiden fandtes der paa Søkort over Sundet en Plan af Helsingør med Oplysninger for de fremmede Skippere. 1842 findes herpaa anført foruden Øresundstoldkammeret, Karantænehus, Vandfyldningsplads m. m., ialt 8 fremmede Konsulater for Rusland, Hannover, Nederlandene, Østerrig, Sicilien, Meklenborg, Preussen og »Hanseaterne«*).

Man vil paa dette Kort, som gengives her, kunne følge Skipperen paa hans Vej gennem Havnen. Men for at begynde med Begyndelsen maa vi møde ham ved *Kullen*. Her *hønsede* man endnu i Slutningen af det 18de Aarhundrede. Da Chr. Fester d. 18. Aug.

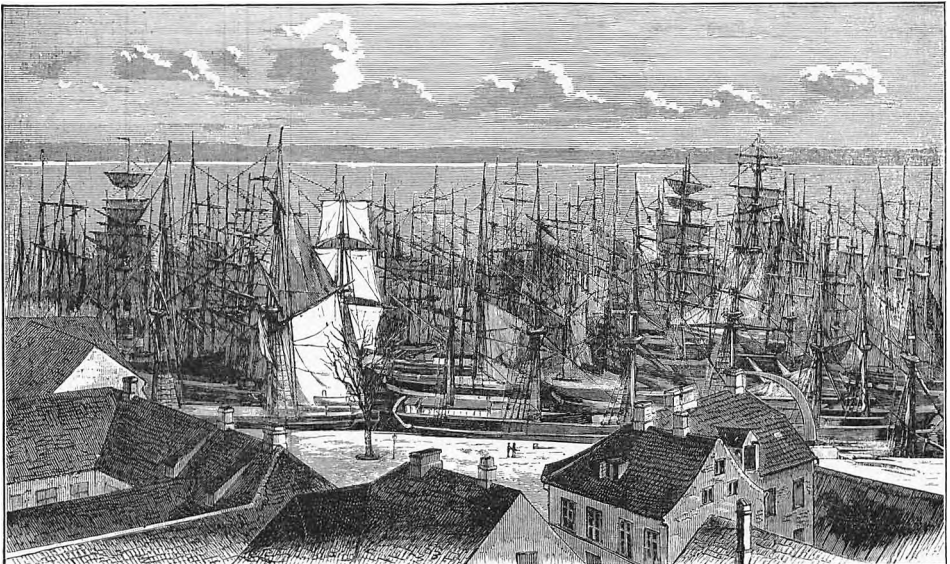
*Kort over
Havne-
kvarteret*

*hønsede
ved Kullen
1768*

*) Andensteds i Byen var Konsulater for Sverige og Norge, Belgien, Sardinien, Spanien, Portugal, Frankrig, Storbritanien, Amerika, Brasilien og Uruguay. Adskillige af dem var ikke alene for Helsingør, men »i Danmark og for Øresund«.

Havnepladsen hvor Øresunds Toldkammer laa.
Prinsen og Prinsessen af Wales' Ankomst til Helsingør 1864.
Efter Tegning af C. Neumann i Ill. Tid.

Parti af Helsingørs Havn under Isvinter. 1879. Fr. Winther i Ill. Tid.

1768 passerede, noterer han i sin Dagbog: »Kl. 10 passerede vi Kullen og maatte da hønse til Søfolkene«. Det er dog snarest kun en Drikkeskilling her er Tale om. For Skibene nordfra gjaldt det nu, om Vinden var gunstig, thi kun med god Vind kunde man klare sig gennem Sundet. Før de naaede et godt Stykke indenfor Kullen, var det for dybt til, at de kunde kaste Anker, men i Modvind laa de saa ofte her og krydsede i lang Tid uden at vinde frem. Gik saa endelig Vinden i Nord eller Vest, stod de ind for fulde Sejl alle paa een Gang, ned forbi Kronborg, hvor det danske Vagtskib laa.

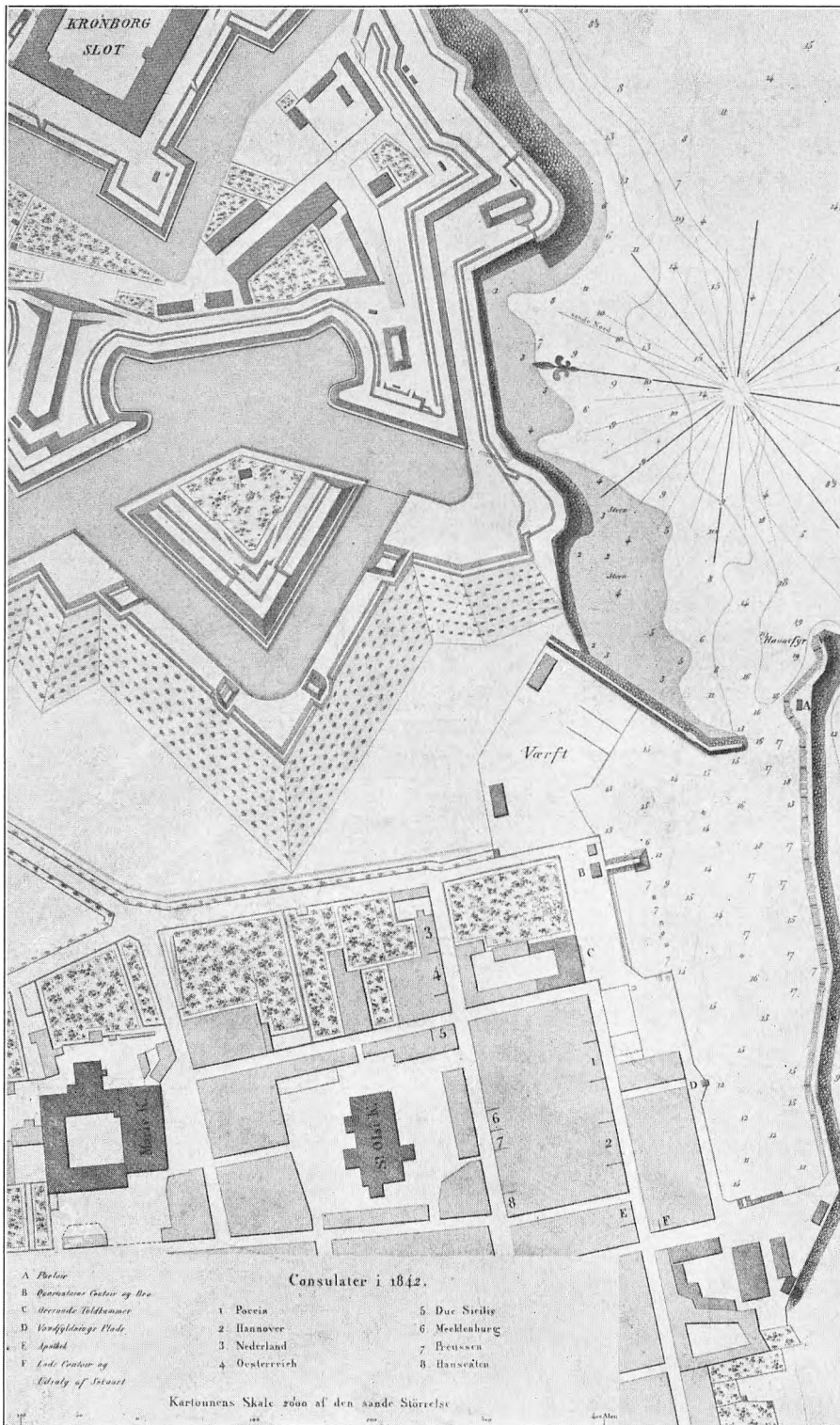
Vindstille Har det været Vindstille nogle Dage, kan det ogsaa hænde, at Ventetiden er faldet Skipperne for lang, saa en Del af dem har ladet sig færge ind til Helsingør og indlogeret sig i Havnekvarteret for at nyde Bylivets Glæder. Men Ventetiden er dyr. Om Dagen spejder de mod Vindfløjen, og om Natten lytter de efter Vægterens Sang, thi naar Verset er ude, raaber han, hvad Vinden er. Endelig kommer der en rask Kuling, og saa gælder det for Skipperen om hurtigst muligt at faa fat i en Færgemand, der kan ro ham ud til hans Skib, saa han ved Daggry kan hejse Sejl.

sætte og stryge Det maa navnlig i Sundtoldens seneste Aar have været et stolt Syn at se de mange Sejlere slaa Sundet ind og »*sætte og stryge*« for Kronborg. Et Antal af 24000 om Aaret giver 66 om Dagen, men hele Vinteren kom der kun faa. Sundet kunde være tillagt i Maaneder, og ofte kom der med Søndenvind Isgang, saa Løbet spærredes. Mangen Sommerdag hindredes Gennemsejling af Modvind eller Vindstille, og Juli—September, naar Trafikken var paa det højeste, kom der undertiden 2—300 paa en enkelt Dag, d. 15de Juni 1847 346 og d. 18de Septbr. 1853 endogsaa 353 Skibe. Til denne Vrimmel af fremmede Sejlere kom saa alle de helsingørske Fartøjer. Under Vindstille havde man i flere Dage kunnet se den voksende Flok af ventende Skibe, og naar Vinden slog om, var man parat til at modtage dem. Færgebaadene stod ud af Havnen for at finde Fragt, og hver Baad, der blot kunde flyde, kunde altid forsyne sig med Drikkevarer, Levnedsmidler, Tobak, Tovværk og andre Skibsfornødenheder og dreje om Kajen ud at handle med de fremmede.

Kadrejere *Kadrejernes* Virksomhed var næppe videre anset, men ganske indbringende. De handlede jo ret ofte med Matroserne, medens Skipperen var i Land, og det kunde da nok hænde, at en Ende Tov gled ned i Kadrejerbaaden som Betaling for Matrosens Skraa eller Genever. Efter Kadrejerne følger nu ogsaa Betjentene fra Øresundstoldkammeret, som skal visitere Skibene.

»Det er meget interessant at opholde sig ved Havnen en Dag, naar det blæser op, og en hel Flaade af Koffardiskibe arriverer«, skriver Aarhus Avis 1856. »Da er der Travlhed paa Færde. Man

Øresunds Toldkammerets nærmeste Omgivelser 1842.
 (Af Søkort over Sundet). Hvor Havnen nu skærer sig ind mellem Byen og Kronborg,
 var der dengang landfast Forbindelse.

ser Færgebaadene i Mængde hoppe om paa Bølgerne og stryge frem og tilbage mellem den Vrimmel af større eller mindre Skibe, der krydse hverandre i forskellige Retninger. Den ene Baad efter den anden med afhentede Skibskaptajner stævner ind ad Havne-
Havnebetjent munden, hvor den gamle Havnebetjent paa Brohovedets Trappe modtager de ankommende med sin udenad lærte Lektie. Denne Ramse sker paa forskellige Sprog, alt som det er nødvendigt, thi han er hjemme i Engelsk, Fransk, Tysk etc. — Tiltalen lyder omtrent som saa: Hvorfra? Hvorhen? Hvorlænge undervejs? Ingen syge eller døde i den Tid? Og med det samme rækker han Kaptajnen en Billet, der sidder i Klemme paa Enden af en lang Stok. Baaden styrer nu tværs over Havnebassinet, hvor en Trappe fører op til en lille Pavillon, gennem hvilken Kaptajnen træder ud paa Pladsen foran Øresundstoldkammeret«.

Inde i den lille smalle Havn naaede Travlheden sit Højdepunkt. Baadene pilede hinanden forbi ind og ud med Gæster, som skulde frem og tilbage, med Proviant fra Skibsklareringshusene eller
Vandhus Vand, som Skipperne købte af Helsingørs Vandkompagni, der tæt ved Øresundstoldkammeret havde sit »*Vandhus*«, ved hvilket der var en stadig Trængsel og Puffen for at komme til, ledsaget af Skælden paa alle mulige Sprog.

Paa Toldkammerpladsen omringedes Skipperen straks af »*Bro-*
Brokaper *kaperne*«, der søgte at overgaa hinanden med lokkende Tilbud for at faa ham kapret hjem til den Skibsklareringsforretning, de var udsendt af. Det var et meget nærgaaende Selskab, han her kom i. Ifølge en Bestemmelse af 1828 hørte det ganske vist til den ved Øresundstoldkammeret posterede Skildvagts Pligter at vaage over, »at Skipperen ikke antastes af Brokaper«, men Virkningen heraf spores ikke. 1835 skildrer »*Helsingørsposten*« Sammenstødet mellem Skipperne og Brokaperne saaledes:

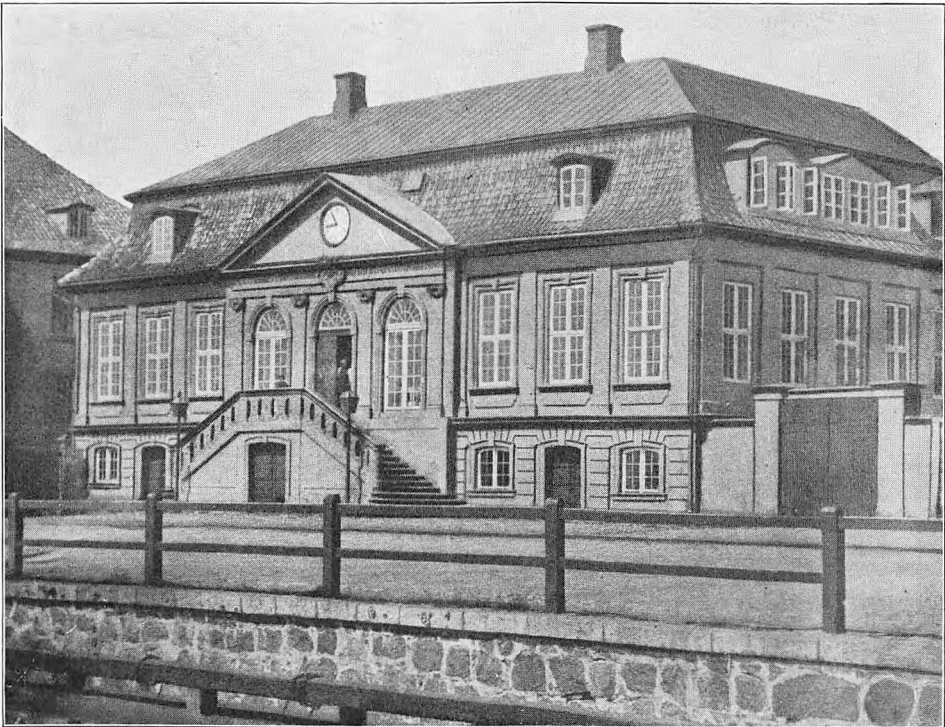
»Den ene tog ham i den højre Arm, den anden i den venstre; en greb ham i det højre Kjoleskød, en anden i venstre, og Munden løb paa dem alle som paa en Flok Jøder paa Hamansfesten«. — — »Disse Folk kaldes Brobetjente, og de passer her paa hver Skipper — som en Høg paa en Due, eller som en Kaper i Krigstid paa en Flaade uden Konvoj, — for at bringe ham til det Kontor, i hvis Sold de staa«. — Engang kom en meget lille engelsk Skipper. Brobetjentene omringede ham, og Manden stod ganske betuttet. Saa klarede en bomstærk Brokaper Sagen, idet »han tog Skipperen paa Armen, som et Barn tager sin Dukke, løb lige op paa Toldkammeret med ham og satte ham der paa Gulvet under alle tilstedeværendes Latter«.

»Paa selve Havnemolen«, hedder det i den før citerede Aarhus
Viktualier Avis, »ser man ved samme Lejlighed det ene Læs Viktualier efter

Den gamle Allé fra Hestemøllestræde til Kronborg, fældet 1881.
Efter Skitse af J. P. Wildenradt i III. Tid.

Øresunds Toldkammer, fotograferet umiddelbart før dets Nedrivelse ved 1860.

det andet af alle Slags bringes ned i en Baad efter den anden«. »Slagterne maa stundom benytte Natten med til at slagte i for i en Fart at skaffe saa store Partier af fersk Kød, der ofte rekvireres. Fiskerkoner og Grønthandlere tilbyder deres Varer, sommetider paa en særdeles indstændig Maade«.

Af *Skibsklareringshuse* var der mange, deres Antal opgives til 35, hvad der omtrent stemmer med det Antal Navne man kender. *Skibsklarereren* optraadte som Kommissionær for den fremmede

Madame Liebe (Jomfru Marie Richter), Koristinde ved det kgl. Teater, kom 1829 hertil med sin Mand Musiklærer Edouard Liebe og blev Haandgerningslærerinde ved Borgerskolen. »Ved Guds og gode Menneskers Bistand« sørgede hun i en Aarrække for Mad og Klæder til Byens fattige Børn.

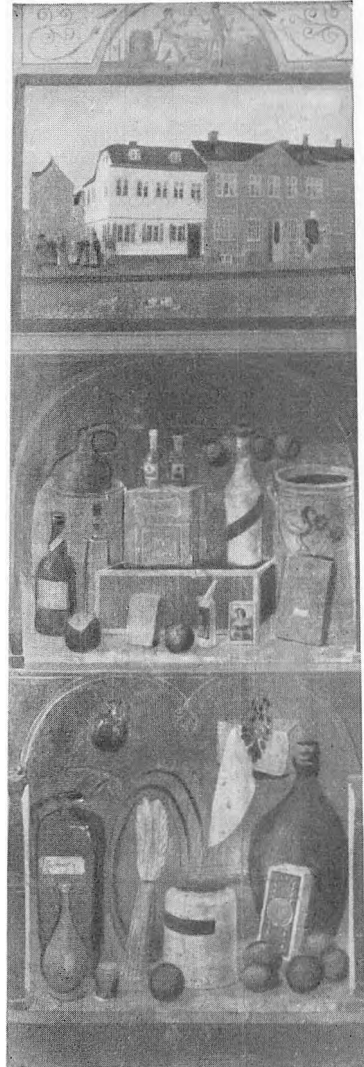
Skibsklarerer N. P. Kirck (1802–64), Borgerrepræsentant 1839–50, stænderdeputeret fra 1841, siden 1849 Landstingsmand, »Helsingørs virksomste og dygtigste Forretningsmand og ved sin Død Byens største Skatteyder«.

Kaptajn og betalte (klarerede) Sundtolden for ham. Dette skete ved Regnskabsposter, idet samtlige Skibsklarerere paa Øresundstoldkammeret havde deponeret Penge eller Værdipapirer, hvoraf Tolden kunde tages. Men naar Skibets Ladning havde flere Ejere, og disse indbyrdes og Kaptajnen havde forskellige Skibsklarerere, kunde Forholdet blive indviklet. Det var da Skik, at den, der klarerede Skibet, gjorde Udlæg for de andre og ordnede det hele.

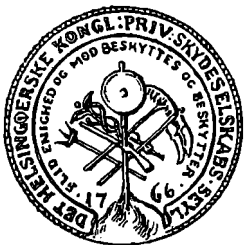
Der var ikke meget at tjene ved Skibsklareringen, men »*Sundklarernerne*«, som de officielt kaldtes, havde deres Hovedindtægt

Slagterlavets Velkomst.

Et Købmandsskilt.

A. 08.

Skydeselskabets Segl.

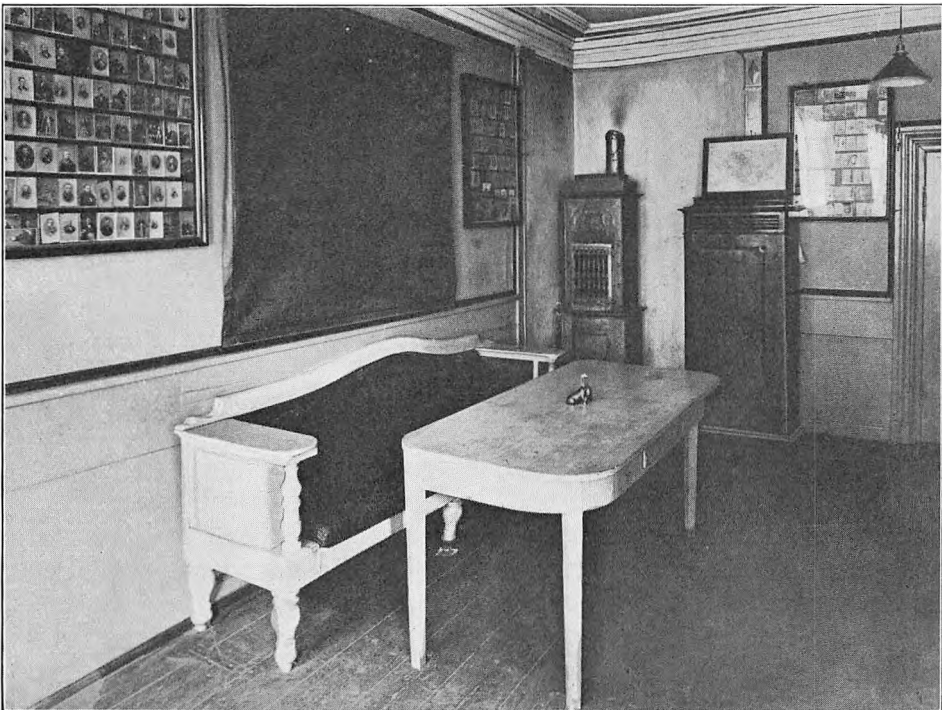
Smedenes Lydhammer, Skafferstok, Signetæske og Signet.

ved *Skibsproviantering* og *Havariordning*. Havarier indtraf hyppigt i Sejlskibenes Tid. Man forbavses f. Eks. over, hvor ofte der sker Strandinger ved Helsingør. For en Del er vel Aarsagen, at Skibene saa ofte laa her og ventede i det vanskelige Farvand. Men Havarister hentedes ogsaa langvejs fra, bl. a. fordi flere af de fremmede Konsuler var Kommissionærer for hele Landet, og saaledes kunde beordre Havaristen til Helsingør. Her kunde dette give Arbejde til adskillige, navnlig naar Ladningen maatte oplooses under Reparationen.

Levnedsmiddel-forsyning

Langt den største Indtægt havde man dog af at forsyne Skibene med Levnedsmidler og andre Skibsfornødenheder. De fornemste Skibsklarerere, de fremmede Konsuler, drev ikke selv Købmandsforretning, men havde deres faste Leverandører. Men mange gamle Skibsklarerere havde en stor Købmandsgaard med store Pakhuse med Gavluger og Kranbjælker til at hejse Varerne op med, som man endnu ser det f. Eks. i den gamle Kirckske Gaard paa Strandgade (B. 14). I saadan en Gaard slagtede man selv Svin, saltede Flæsket og pakkede det i Tønder, fortæller Galschiøt. »Oksekød fik man fra Slagteren i halve Oksekroppe, som man selv saltede, eller man fik dem færdig nedsaltede, 100 Tdr. ad Gangen. Rug og Hvede købte man og lod det male og bage til Beskøjter. 5 Tdr. Hvede og 2 Tdr. Rug gav 1000 Pd. Beskøjter. Man havde ogsaa paa Lager Klipfisk, saltet Sild i Tønder, Smør i Dritler, Salt, Tjære, Sirup, Brændevin, og i Kælderen et velforsynet Vinlager«. *Galschiøt* anfører eksempelvis følgende Skipperordre »taget ud af Bunken«: 6 Pd. Te, 20 Pd. Kaffe, 30 Pd. Sukker, 8 Pott. Rom, 9 Fl. Vin, 12 Pd. Røgtobak, $\frac{3}{4}$ Kiste Cigarer, 20 Pd. Blyhvidt, 10 Pott. Linolie, 1 Td. Salt, 2 Tdr. norsk Sild, 1 Td. Tjære, 1 Td. Beg og 300 Pd. Tørfisk, og han tilføjer, at en halv Snes Stykker om Dagen af den Slags nok kunde give en god Dagsfortjeneste. Vedkommende Forretnings Omsætning var i 1844 — 40,000 Rd., 1847 — 105,000, 1848 — 45,000, 1851 — 94,000, 1856 — 190,000 og 1857 — 202,000 Rd. Og derefter 1860 — 280,000 og endnu 1865 — 212,000 Rdl. hvilket sidste Tal viser, at Handelen med Skibene ikke standsede umiddelbart ved Sundtoldens Ophør. I 1859 var der 5810 Skibsførere i Land i Helsingør, d. e. 484 om Maaned eller 16 om Dagen, flest i Juli Maaned (1081 eller 36 om Dagen). Og endnu i Slutningen af 70-erne passerede her saa mange Sejlskibe, at der d. 13de Oktbr. 1879 laa 3—400 syd paa mod Landskrona ventende paa Medbør. Først efterhaanden som Sejlskibene forsvinder og erstattes af de hurtigtsejlende Dampskibe, der ikke behøvede at vente paa Medbør og derfor heller ikke at proviantere undervejs, led Skibsprovianteringsforretningerne i Helsingør det sidste Knæk.

Ligesom Skibsklarerernes var *Færgemændenes* Erhverv ganske

To Billeder fra den gamle Skipperstue
(her omdannet til Kontor) i den Galschiøt-Kierboeske Skibsklarererforretning, Strandgade 91.
Portrætsamlingen paa Væggen er Billeder af Skippere, som er Husets Kunder.

Færgemand
Færgelav

afhængigt af Sundtrafikken. Siden 1630 havde det været lavs-ordnet. Lavet bestod længe efter Sundtoldens Ophør og ophævedes først 1882, da der indsattes Dampfærge til at besøge Overfarten. Dets Medlemstal var en Tid oppe paa 80—100, men de ny Lav- artikler af 1820 oplyser, at det da kun har 75 Medlemmer, og fast- sætter, at det nu efterhaanden skal nedsættes til 60. 1836, da det atter fik ny Artikler, var det nede paa 70, men de 60 fastslaaes atter

OFFICE RULES.

1. Gentlemen upon entering will Leave the Door Wide Open, or apologise.
2. Those having No Business should remain as Long as Possible, take a chair and Lean against the Wall; it will preserve the wall, and may prevent its fall upon us.
3. Gentlemen are requested to Smoke especially during Office Hours; Tobacco & Cigars will be supplied.
4. Talk Loud or Whistle, especially when we are engaged, if this has not the desired effect, Sing.
5. If we are in Business Conversation with anyone you are requested not to wait until we are done but Join in, as we are particularly fond of speaking to half-a-doze nor more at a time.
6. Profane Language is expected at all times, especially if Ladies are present.
7. Put your Feet on the Tables, or Lean against the Desk, it will be of great assistance to those who are writing.
8. Persons having no Business with this Office will Call often or excoise themselves.
9. Should you need the Loan of any Money do not fail to ask for it, as we do not require it for Business Purposes, but merely for the sake of lending.
10. Spit on the floor, as the spittoons are only for ornament.

Our hours for listening to Solicitors for Benevolent Pur-
poses are from 11 a.m. to 1 p.m., Book Agents from 1 to 3 p.m.
Beggars, Pedlars, and Insurance Agents, all day. We attend
to our busineses at night.

*The Lord helpeth those that help themselves, but the
Lord help, any man caught helping himself here.*

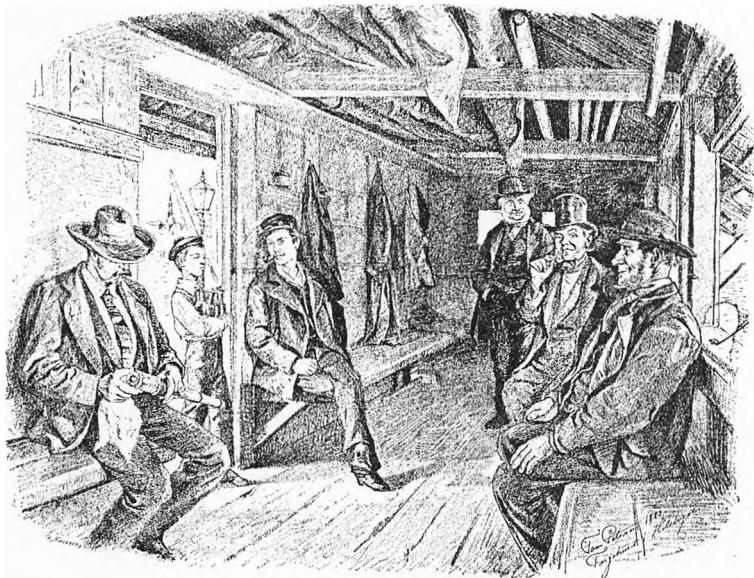
»Kontorreglement« fra en engelsk Skibsklareringsforretning.

som Maalet. 1853 var Antallet kun 25 og foreslaas yderligere ned- sat til 15.

Færgemændene og deres Karle var allerede i det 17de Aarhun-
indrullerede drede *indrullerede i Søværnet*. De var fritagne for Udskrivning og optraadte i en Slags Sømandsuniform. Deres Baade skulde have en Størrelse, saa de kunde transportere 6 Oksehoveder eller 3 Piber. Ingen kunde blive Færgemand, før han ejede en saadan Baad. Den letteste Maade at erhverve den paa var at gifte sig med en Færgemands Enke. Det var aabenbart med dette Formaal, at den 23-aarige Lorenz Justesen 1808 giftede sig med Færgemandsenken Ingeborg Sønnedatter, der var over de 90. I Artiklerne af 1820

blev det dog betonet, at ingen mere saaledes kunde gifte sig Lavet til. Derimod har en Enke altid Lov til at afstaa Lavet til sin Søn, »naar denne er et dueligt og ordentligt Menneske«.

Foruden de ovennævnte almindelige Færgebaade skulde Lavet ogsaa være i Besiddelse af mindst 8 større, saakaldte »Mellemjoller«. Færgebaadene var kendelige paa to store F''er for oven i Sejlet. Færgemændene var paa Strækningen fra Skotterup til Hammermøllen eneberettigede til al Transport for Betaling med Baade og Færger til Fartøjerne i Sundet, til Helsingborg og til Vedbæk Toldsted. De var forpligtede til at tage Tur, med mindre

Færgelavsskuret paa søndre Mole,
hvor Passagererne venter paa at blive overført af en Færgebaad.
Efter Tom Petersens Tegning i »Ude og hjemme« 1883.

Lavets Inspektør, efter at have raadført sig med Oldermændene, *Farvandet usejlbart* skønner, at »der er forbunden øjensynlig Fare med at gaa ud«. Han erklærer da »Farvandet usejlbart«, idet han i Havnen lader hejse et hvidt Flag med rødt Kors. I saa Fald maa de endogsaa vende om, selv om Turen er begyndt. Der fastsættes en bestemt, hvert tredje Aar revideret Takst efter Vindstyrken, idet der skelnes mellem Magsvejrs og 1ste, 2den og 3dje Kulingsgrad — f. Eks. 7, 9, 12 og 16 Rdl. for at føre en Skipper i Land med Familie og Besætning og senere bringe ham ombord med en stor Vandtønde og indtil 300 Pd. indkøbte Varer. Taksten var høj, thi samtidig kunde en Mand fra Helsingør i Magsvejrs faa Baad ud til et Skib og tilbage med en Times Ventetid for 2 Rdl. Resultatet blev da ogsaa, at Skipperne i større og større Udstrækning brugte deres

egen Baad. Man satte Taksterne ned for ved større Søgning at faa forøget Indtægten. Bedre hjalp dog nok det førnævnte Middel at indskrænke Medlemmernes Antal, saa der blev færre til at dele det indkomne.

*Færgemændene
1848*

I Krigstid gjorde Færgemændene god Nytte. Fra gammel Tid havde Kongen her fortrinsvis udskrevet Baadsmænd til Orlogsskibene, og som forud omtalt (II 339—43) gjorde de Gavn i Kaperkrigen. Det kan tilføjes, at de 1848—49 stillede to Færgebaade med Mandskab til Tjeneste under Anførsel af Færgemændene *Buch* og *A. W. Møller*. De gjorde nærmest Nytte ved at besørge Depecher, Proviant, Ammunition, saarede, raske eller Fanger til eller fra Skibene, ofte under Fjendens Batterier. Da Buchs Baad en Aften kom lidt for tæt paa Land, fik den pludselig en Gevær-salve fra en prøjsisk Deling. Men det fandt Færgemændene sig ikke i. De løb tættere paa Land og jagede Prøjserne væk med et Par Ladninger Kardætsker. Naar man siden roste Buch for den lille Bedrift, sagde han altid: »Vi har intet at rose os af. Vi var jo danske«.

I Hjemmet var Færgemændene jævne arbejdsomme Folk, hvis Koner selv spandt det Garn, som man vævede Ravndug af til Færgebaadens Sejl.

*Jens Lind
Cort Adeler*

Trods al Respekt for Lars Baches Bedrifter er der dog næppe nogen for de helsingørske Færgemænds Vovemød og Sømandsdygtighed mere karakteristisk Type end *Jens Lind*. Det var ham, der d. 20. August 1808 laa med »*Cort Adeler*« eller »*Den spanske Fregat*«, som dens Kælenavn var, ud for »*Villa Augusta*«, hvor han om Aftenen, da kun 13 af hans 93 Mænd var paa Dækket, blev overfaldet af 150 Englændere, der i tre Barkasser med beviklede Aarer lydløst kom over Sundet for at entre den danske Kaper. Entrenetene hindrede dog Englænderne saalænge, at de danske fik Tid at sætte sig til Modværge. De slog og stak ned alt, hvad de kunde faa Øje paa. Englænderne »drattede som Fluer« og gav til sidst op. Til Afsked sendte *Jens Lind* dem et 24 Punds Kardætskud, der ramte i en af Baadene, saa der lød et »*Vraal*«, som kunde høres helt ud paa Lappen. Først nu kom de danske Kanonbaade til Hjælp, men Fjenderne undslap i Mørket. Kampen grundfæstede imidlertid *Jens Linds* Ry ogsaa udenfor Hjemstavnen.

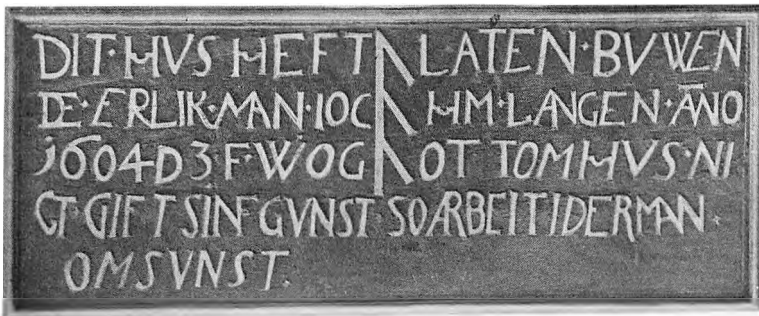
*Ruslandstur
i aaben Baad*

Ikke mindre interessant er det dog at følge *Jens Lind* paa hans Sejltur 1836 til Rusland alene i aaben Baad, hvis Jolle var en Kasse, han selv havde slaaet sammen, og om hvilken han siger: »Denne Tingest maa man være meget forsigtig med, ellers gaar den rundt«. I Snestorm forsøger han at ankre op under Øsel ved en lille Holm, gennemvaad er han, thi »ved saadan Lejlighed kan man ikke benytte Kavaj«. Efter adskilligt Slid lykkedes det, og

Fisketorvet paa det sydvestre Hjørne af Stengade og Bramstræde, hvor nu Helsingørs og Omegns Bank er. (B. 261).

Tavle over Indgangsdøren til Jacob Langs (eller Langes) Hus, Stengade 40. (I. 451).

han skriver herom: »At fortøje, som anmeldt er, i en mørk og rædsom Nat, uden at kende Stedets Beliggenhed og uden at kunne faa Hjælp af et menneskeligt Væsen, kan være let nok paa Papi-ret, men er ikke saa let en Sag at udføre i en Storm og ene«. For Jens Lind var saadan en Rejse en ægte Sømandssport, og han ytrer da ogsaa, at han havde »Lyst til at gøre Turen alene«. Iøvrigt havde han tre Aar før været i Rusland med en Baad, som Czaren havde ladet bygge paa Løves Træskibsværft i Helsingør. Lind opdagede paa Turen, at Baaden havde adskillige Fejl, »hvilket ikke er at undres over, da den blev klappet sammen i en Fart«. Men »jeg har rost den til Skyerne«, siger han, og »Kejseren, Admiraler, Generaler, Adjudanter, Oberster og Kaptajner« var alle fornøjede med den. Lind og hans Dreng Oluf fik mange fornemme Indbydelser. »Oluf var propert klædt«, skriver han. Eller »Oluf var stolt som en Paafugl«. Der var dog nok en til, som ogsaa var stolt og holdt af at være »propert klædt«. Niels Bache fortæller,

Fløjelslind

hvoreledes Jens Lind spadserede om i den fine guldbroderede Uniform med Ankerknapper og Fløjlskrave, han havde lagt sig til som Kaptajn paa Cort Adeler, og med Dannebrogskorset paa Brystet. Det var den, der skaffede ham Navnet »Fløjelslind«. Og det skal have været et stolt Syn at se Linds elegante Sluproere med C. A. i store Sølvbogstaver i Kasketten sejle Chefen ud forbi den fattigt udstyrede Kanonbaad, der laa i Havnen. Man sagde da ogsaa, at Lind havde tjent 30,000 Rdl., og han købte sig en smuk Gaard paa Strandgade. Men Herligheden fik hurtigt Ende.

Maaske har Niels Bache ikke Ret i, at Lind kunde være blevet en Tordenskjold eller en Kolumbus, men han er en ejendommelig Skikkelse, hvis Tapperhed og Forvovenhed, Eventyrlyst og barnlige Stolthed giver os Billedet af en af de Skikkelser, der var en Pryd for det gamle Helsingør.

Nogle Skibsklarerere var der i Følge deres Borgerskab hjemlet en særlig Ret til at holde *Skipperhus*, d. v. s. beværte og logere Skippere. I Modsætning hertil havde en almindelig *Værtshusholder* kun Bevilling til at beværte og logere »simple fremmede Søfolk«, altsaa Matrosen, men ikke Skippere. Der var ved Havnen adskillige Sømandsbeværtninger med Opvartningspiger samt Mad og Drikkevarer til billig Pris. Saalænge Matrosen havde Penge, var han her en kærkommen Gæst. Og slap de op, gav Værten Kredit, til Matrosen fik Hyre og kunde faa et Forskud til at betale sin Gæld med. Somme Værtshusholdere, de saakaldte »*Seelenverkoopere*«, forhyrede selv Matrosen, drak ham fuld for at undgaa Indsigelse og afleverede ham saa til Kaptajnen mod rundelig Godtgørelse for alle Udlæg.

Skipperhus

Værtshus

*Seelenver-
koopere*

Den eneste Skibsklareringsforretning, der er nogenlunde ufor-

Købmand Hans Jørgen Hansen
(1807—73) og Hustru
Birgitte Sophie f. Matthiesen (1811—76)
med deres Børn
Medea f. 1837, Margrethe Sophie f. 1841
og Christian Hansen f. 1838.

andret bevaret til vor Tid, er den tidligere (I. 355—56) omtalte *Skipperstue* Kierboeske, før Galschiøts og endnu tidligere Elias Petersens. Her var bag den før skildrede Butik en *Skipperstue* med Frokostbord for Gæsterne. Familien boede paa første Sal, hvor Husets fineste Stue, »Søsalen«, var, og paa anden Sal var »*Skipperhus*«, d. v. s. 5
Søsal Gæsteværelser for Skipperne.

Ove Elling Galschiøt var paa een Gang Skibsklarerer, Købmand, Vinhandler, Brygger og Skipperhusholder. En saadan Forretning var meget alsidig og kunde levere mange mærkelige Ting fra Olie-tøj, islandske Trøjer, Helsingørhuer, Skraa (negro-heads), Tobak, 10

Mary Ann Good, Datter af Købmand i Helsingør John Good, født i Hull 1787, og hendes Ægtemand, Skibsklarerer Gordon Norrie (1790—1874), med hvem hun blev gift 1830.

Kridtpiber, Genever, Tjære, Tjærekoste, Malervarer, Sejldug, Tovværk, Søkort, Lanterner o. m. m.

Efterhaanden blev Skipperhusholdet de fleste Steder opgivet. Arrangementet var for dyrt til, at det kunde betale sig. Og ønskede man imellem at traktere en god Kunde, var det billigere at gøre det paa et Hotel. Men iøvrigt 15
 udvidedes Forretningen, idet Varernes Mangfoldighed utvivlsomt efterhaanden blev større.

Kun Grøntforretningerne synes aldrig at have været indlemmet i selve Skibsklareringsforretningerne; men mange af disse havde deres Grønthandlerske boende i Kælderen, og andre havde en speciel Leverandør blandt 20
Grønt-handlere Gartnerne.

I det 18de Aarhundredes Slutning, da Bestræbelserne for at naa det naturlige og det nyttige bl. a. gav sig Udslag i Anlæg af engelske Landskabs- og Nyttehaver, interesserede Kronprins Frederik sig personlig for Anlægget af en saadan Have ved Helsingør, og ved hans Støtte blev der 1784 af Eng- 25

lænderen *John Diston* anlagt en saadan paa nogle Tdr. Land nord for Begyndelsen af den nuværende Rosenkildevej (den senere Tegnerske Have). Den gik under Navnet »Køkkenhaven« og var specielt bestemt til i stor Stil at levere Grøntsager til Skibene. Foretagendet blev i hvert Fald ikke noget 5 varigt. Men det er iøvrigt værd at lægge Mærke til, at Helsingør efter saavel Beretninger som gamle Stik at dømme var omgivet af mange Haver.

I Nabogaarden til den Galschiøt'ske Forretning var den Liebman'ske (Strandg. 89. B. 12, senere kaldet »Pumpen«). Den var indrettet omtrent som den førstnævnte, dog var her ingen Butik, men blot et Kontor, og Skipper-

Hester Fenwick, gift med engl. Konsul Fenwick.
Stik efter Maleri af D. Monies. 1847.

10 stuen var Familiens Dagligstue. I Pakhuset paa Stengade (B. 38) oplagrede man Varerne, af hvilke man havde et Udvalg ved Haanden i de saakaldte »Tekamre« i Porten ved Kontoret. Her var da ikke blot Te, men »Kaffe, Sukker, Skraa- og Røgtobak, Olietøj, lodne Matroshuer, Beghatte, Søstøvler, Træsko, Svabere, Kompas, Raabere etc.« Det to Fags Kontor havde 15 kun Pultplads til Chefen og 4 Kontorister, hvilket var lidt nok i den Tid, da man ikke havde Skrivemaskiner.

Den mest indgaaende Skildring af en Købmandsgaard fra den Tid giver Herredsfoged Ole Lund, der er født i Helsingør 1812, og hvis Erindringer nærmest maa stamme fra 1820–30. »Mine Forældre var en af Datidens vel- 20 havende Familier«, siger han, »men derfor ingenlunde rige«; men efter Tidens Skik beboede de alene den store 4-længede 2-Etages Købmandsgaard paa Hjørnet af Stengade og Bramstræde lige overfor den Plads, hvor Fisketorvet senere indrettedes. Han skildrer indgaaende hele Gaardens Indretning. Vi skal her blot, for at give Indtryk af den Velstand, der herskede, omtale den

*Ole Lunds
Hjem*

*Sal i et Køb-
mundshus* store Sal med 7 Fag Vinduer, den største efter Øresundsklubbens Sal i Sofie Brahes gamle Gaard. Her stod 24 højryggede Stole med meget brede Sæder og 2 Kanapéer, betrukne ligesom Stolesæderne og Vindueshynderne med stribet Hestchaarsbetræk, 2 Kommoder med Spejle, som gik til Loftet og helt fyldte de brede Vinduespiller, et meget kostbart forgyldt Taffelur med forgyldte Søjler og fritstaaende Figurer. Alle Møbler af det saakaldte Ibenholt eller sort Mahogni, ikke finerede, men af fuldt Træ. Glaslysekronen ligesom Lampetterne ved Fløjdørene eller Spejlene af slebet bohmsk Glas. Salen havde »to runde meget smukke Porcellænskaminer af blaa figurerede, hollandske Sten, hvis Døre var af blankpoleret Messing, og som især ved Lys var imponerende«.

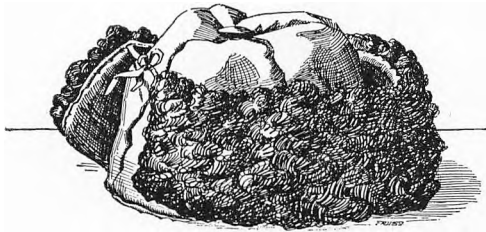
*Skibsklarer-
ringsforret-
ningernes
Oprindelse* Det vilde have været interessant, om det direkte kunde udredes, hvorledes Skibsklareringsforretningerne er opstaaet. Det lader sig imidlertid ikke gøre. Der er dog ingen Tvivl om, at Begyndelsen til hele denne Forbindelse med de passerende Skippere er, at de fremmede faar Hjælp af deres herboende Landsmænd. Sandsynligt er det, at Skipperhuset er Udgangspunktet. Her hvor Skipperen søgte hen og undertiden overnattede, laa det nær for at hjælpe ham til Rette. Men der kan ogsaa være Tale om, at en Købmandsforbindelse eller den stedlige Konsul eller Kommissær er det oprindelige Element i Skibsklareringsforretningen. Og endelig er der Mulighed for alle tre Udgangspunkter med noget forskellig Udvikling. Helt op til 1840-erne synes Skipperstuen dog at være et saa fast Led af en middelfin Skibsklareringsforretning, at der er Grund til at anse den for det oprindelige.

Erik Persen Den første, om hvem man hører, at han driver *Skibsklareringsforretning* er den I. 375 omtalte *Erik Persen*, om hvem det endogsaa siges, at han »ernærer sig af« de frivillige Afgifter, som de Skippere, han klarer for, vil give ham. Og den første, der giver sig af med *Brokaperi*, er den førnævnte *Elias Petersen*, over hvem der 1750 føres en meget vidtløftig Klage. Han »befatter sig med Værtshusholdning, Skipperherbergerere-Næring og videre«. Han er bleven optaget i Kræmmerlavet, men straks efter har han »ladet op-hænge ordentlig *Skilt* over Døren, hvorefter Skipperne skal søge at finde Huset«. Han »holder *Skipperbog*, hvorudi Skipperne skal skrive deres Navne, for derved Tid efter anden at faa oprettet *et complet Herbergeer-Huus*«. Han »skænker Vin i Pægle og Bouteille-Viis«, »logerer fremmede og Skippere, hvem han synes der er noget ved at fortjene« og »løber desuden omkring paa *Gaden og Toldbroen* for at anmasse sig alle fremmede, han kan faa fat paa, baade Skippere, Sø-Folk og andre trafiquerende, og bringer dem hjem til sin Kone, hvorefter han gaar ud paa nyt Caperie, for ganske og aldeles at tage Brødet fra os andre« — —, »ja end mere, *hvad han ikke kan snappe, det holder han andre til*, og allermest har han faaet det paa den Fod, at han igennem douceurs paa 2 à 3 Mk. for hver Skipper, som kan bringes til hans Hus, har bl. a. *persvaderet Færgemændene* til, at de til ham skal henbringe de Skippere og andre, som bemeldte Færgemænd til Byen hidbringe«. — »Han er saa dumdrstig, at han i Nabolavet *oppasser den trafiquerende*, naar

de gaar ind og ud af vore Huse, og naar ingen af os eller vore Folk kan være ved Haanden, saa persvaderer han de fremmede at komme til sig og købe, hvad de behøve, da han vil give bedre Køb end vi andre. Og ved den Lejlighed søger han tillige ved hans Samtale med Skippere og andre *at gøre*

5 *dem kedsommelige af deres rette Herberge*«. Paa Københavns Torv herskede endnu 1816 den gamle Skik, at Køberne *Torvekaper* omringer Vognen og lægger Haand paa Varerne, og »nu tør ingen vove at give 1 Sk. mere, om han end skal staa hele Dagen og spille sin Tid«. Paa Helsingørs Torv vakte det i 40-erne stor Forargelse, at en ung Urtekræmmer

10 havde »fundet paa at holde et Slags *Torvekaper*« til at formaa Bønderne til »at forlade de Steder, hvor de før have handlet«. »Det er smukt Syn at se denne Person byde en Bonde en Skraa, en anden en Snus og trykke en tredie i Haanden«. Slige Forsøg paa at vinde Kunder ansaas for uhæderlige.

»Den helsingørske Hue«.

Elias Petersen hylkede den fri Konkurrence. Lad os som Modstykke hertil

15 se, hvorledes den *lavsmæssige Handelsmetode* var i sin mest udprægede Skikkelse. Helsingørs 10 Handskemagere og Pelsnere havde i det 18de Aarhundrede den Skik og Aftale, at de samtidig syede hver en Pels, hvilke 10 Pelse

20 saa hængtes frem til Salg hos en af Lavsbrodrerne. Først naar de 10 Pelse var solgt, leverede de atter hver en Pels, og saa fremdeles. Ordningen tilsigtede at fordele Arbejdet og Fortjenesten lige mellem Lavsbrodrerne. Det vilde være dem en fremmed Tanke, at nogen ved Reklame eller paa anden

25 Maade skulde søge at gøre den anden Indpas i hans Næring, eller at nogen anden med Avance skulde forhandle et Haandværksprodukt end vedkommende Haandværker selv. At en Skibsklarerer skulde have Lov at sælge en

30 Pels eller en Skindhue, som Handskemageren havde syet, eller Reb, som Rebslageren havde lavet, var ganske mod al Lavssordning. Beretninger herom kan mulig stamme fra Tiden efter 1857, da Næringsfriheden blev indført. Naar der i 1840-erne førtes langvarige Retstrætter mellem Handskemagere og Pelsnere om, hvem der maatte lave og sælge helsingørske Huer, er det

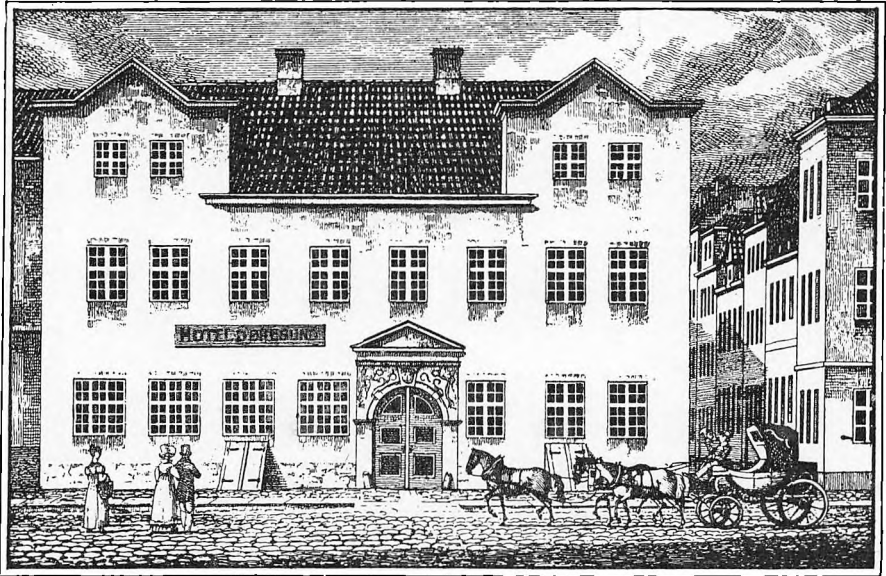
usandsynligt, at man har tilladt Skibsklarererne at forhandle disse Sømands-

huer, som solgtes i tusindvis til de passerende Søfolk.

Endnu vaagede man ogsaa strengt over, at Grænserne for den enkelte Borgers Virkefelt ikke blev overskredet af uberettigede. I Helsingør havde

Fuskere man altid fort en stadig Kamp mod *Fuskere* blandt Soldaterne, og selv om denne ikke længere førtes med saa voldsomme Midler som 1694, da samtlige Smede, Mestre og Svende, som med Underfogden i Spidsen brød ind hos en Soldat, der drev Smedchaandværk, for at tage hans Værktøj, blev laaset inde og gennemptryglet af »en utallig Hob Soldater«, som »gav Borgmestre og Raad Døden og Djævelen«, saa led de dog stadig Indpas af Soldater, men nu fik disse ofte som *Frimestre* Ret til at øve Haandværket, naar de blot ikke holdt Svende eller Dreng. Og disse privilegerede Fuskere var ikke mindre generende.

Med smaalig Agtpaagivenhed passede man paa, at intet beslægtet Fag

»Hotel d'Øresund« (Stengade 53, B. 266) 1833.

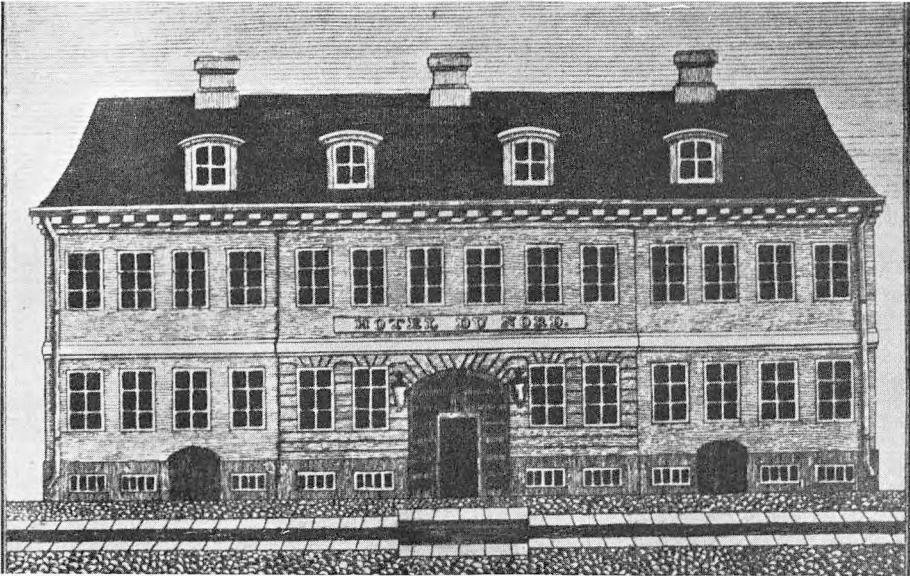
den helsing-
orske Hue overskred sine Grænser til Skade for ens eget. *Buntmager Werner*, der havde »vandret paa Professionen i hele det nordlige og vestlige Europa«, havde 1795 slaaet sig ned i Helsingør, hvor han gav sig til at »forædle de danske Lam- og Faareskind«, saa de fik Lighed med de russiske. Af danske Skind fremstillede han da »den helsingørske Hue«. Denne blev afsat i tusindvis, 15 1841 siger Werner om den, at medens Søfolk før havde købt deres Huer paa Losse- og Ladestæder i Østersøen, kan de nu kun bruge Huer fra Helsingør«, og disse sendes endogsaa »i Partier til Amerika«. Det kan tilføjes, at den helsingørske Hue stadig var gangbar Vare, indtil den efter 1900 blev for- 20 trængt af den saakaldte »Frihavnshue«. Handskemagerne gav sig imidlertid ogsaa af med at fremstille helsingørske Huer, og 1841 anlagde Byens 3 Buntmagere da Sag mod en Handskemager for at forhindre dette Indgreb i deres Næring.

Striden, under hvilken Buntmagerne, der ikke havde Lav i Helsingør, »fik

Hjælp af Københavns Buntmagerlav, og Handskemageren af baade Helsingørs og Københavns Handskemagerlav, var ca. 30 Gange for Byretten og medførte en Mængde Indlæg, der var bilagt med en Række Domme i lignende Sager helt tilbage til Christian IV's Dage, der alle viser, hvor vanskeligt det har været at trække Grænsen mellem de forskellige Lavsmonopoler, idet man vakler mellem Inddeling efter Materiale, Arbejdsmaaden eller den færdige Handelsvare.

Buntmagernes første Paastand lød paa, at de havde Eneret til at lave Huer. Deres Mesterstykke var netop »en Hues Forfærdigelse«. Det var ikke svært for det helsingørske »Handskemager- og Pelsnerlav« at omstode denne Paa-

Hotel du Nord (Stengade 25, B. 427) ca. 1850. Tidligere Peter Sjøstedts Gæstgivergaard.

stand. Huer af Klæde og Voksdug fremstilledes af mange andre end Buntmagerne. Handskemagerne syede som Mesterstykke en Handske, men derfor havde de dog ikke Eneret paa at sy Handsker. Buntmagerne syede jo selv Handsker af Vildtskind. Nej, sagde de, det er *Materialet*, det kommer an paa. Vi maa tilberede og forarbejde Faare- og Lammeskind, men Buntmagerne maa kun forarbejde »*Foderværk*«, d. v. s. Vildtskind.

Det kunde Buntmagerne ikke gaa ind paa. De Pelse, I, Handskemagere, laver, bestaar kun af et enkelt Lag Skind, men vore er forede. Vi har *Eneret paa at underfore*, ogsaa med Lammeskind. Der staar udtrykkelig i vore Lavsartikler, at vi maa »underfore ringe Huer med Lammeskind«.

Dermed var man naaet Stridens Kærnepunkt, for nu paastod Handskemagerne, at *det lodne paa Huen slet ikke var For*, men Ydertøj. Naar Huen blev smøget ned over Ørene, sad det lodne indvendig; men smøgede man den op, sad det udvendigt. Hvad var nu dens normale Tilstand? Man æskede

Udtalelser af Københavns Buntmagerlav og Handskemagerlav, der hver for sig holdt med sine egne Fagfæller. Dommeren fandt saa endelig en Udvej. Retten til at forarbejde Lammeskind tilhørte Pelsnerne, og da den indslævnede Handskemager ikke tillige var Pelsner, frakendte man ham Retten, uden at det iøvrigt blev afgjort, om de øvrige Handskemagere maatte lave hel- 5
singørske Huer.

Vi har her kun givet Sagens Gang i kort Rids. Der var mange udviklede Hensyn, Regler og Undtagelser, som skulde klares, for man kunde vide, om »en Lavssag« man maatte sy en helsingørsk Hue. Maatte man garve Lammeskind? Og med hvad? Og maatte man forarbejde det? Med Uld paa? Eller uden Uld? Til 10 Ydertøj? Eller til For? Og hvad maatte man lave deraf? Handskemagerne fremstillede af Lammeskind »Trojer, Benklæder, Veste, Lagener og Dynere, ja, vi gør endog Fodtøj af Lammeskind, de saakaldte Voltigeerstovler eller Bendeleersko«. Og en københavnsk Buntmager havde maattet bøde 4 Rdl., fordi han havde solgt et af ham selv tilberedt Lammeskind med Uld paa. 15 Men paa den anden Side var Københavns Skræddere og Hatstofferere 1627—29 og 67 bleven domt for at have solgt Huer, som var forede, o. s. v., o. s. v. Dette var en ægte Lavssag. »Oldermanden er den værste«, hedder det i Klods-Hans. Og i 1840 bruger helsingørske Aviser Ordet »Lavssag« i nedsættende Betydning om juridisk Pindehuggeri om Bagateller. »Her var 20 ej Talen om en Lavssag«, hedder det.

Samtidig med, at man for Helsingørs Byret dyrkede slige »Lavssager«, bar det travle Liv ved Havnen i sig selv Spiren til mere moderne Omsætningsforhold.

Sømændene, der kom paa kort Visit og stod ukendt i Byen, kaldte 25 direkte paa *Reklamen* og *Frihandelen* eller krævede i hvert Fald, at samtlige Varer fandtes nær for Haanden. Dette sidste havde man ogsaa forstaaet i Lavstiden, men man tænkte sig da Opgaven løst paa en anden Maade. 1789 udkom saaledes en »Plan til Efter- 30 tanke for Tid efter anden at iværksættes«. Den gik ud paa, at Handels- og Haandværksmanden i Helsingør skulde »i sin rette Orden anlægge alle mulige velforsynede Butikker lige fra Iland- 35 trædelsen igennem Byen til Toldkammeret med alle Fornødenheder, som de ilandkommende Capitainer, Styrmande, Matroser og Drengene kunde behøve af alle Sorter. Levnedsmidler og de nød- 40 vendige Søklæder især for Matroser alt færdig gjort, ligesom i England og Holland«. — — — »Der skulde være aabne Butikker paa Broen for Bagere og Slagtere«, Kongen skulde opføre Butikkerne, og Anlægget skulde have »sin egen Natvægter med et Par gode Hunde til Sikkerhed for Indbrud«.

Der blev næppe noget af denne Kongstanke, men i Helsingør synes dog at have hersket mere moderne Former for Handelen end andensteds i Norden. Den norske Kaptajn F. Schneider skriver

herom i sine Rejseerindringer fra 1807 (før Krigen): Helsingør *F. Schneider*
 »viser sig straks som en levende Handelsstad. Alt røber her Rig-
 dom og Overflødighed eller i det mindste Trang dertil. Det var
 overraskende for mig igen efter saa lang Tids Forløb at se *glin-*
 5 *rende Kramboder*. hvis fornemste Artikler vare synlig saavel igen-

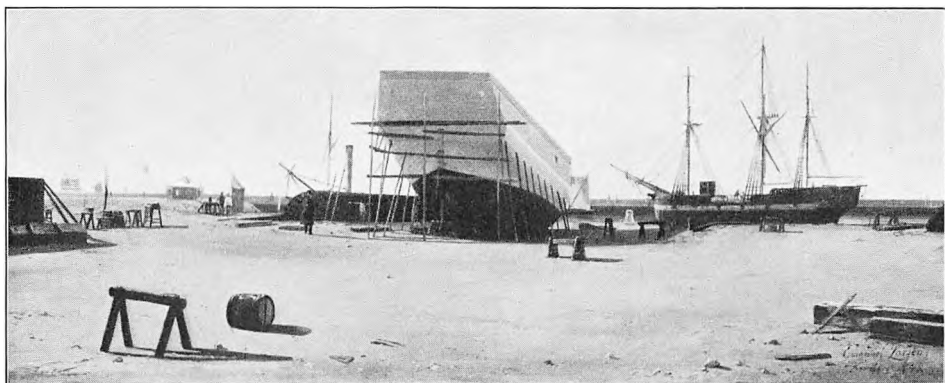
Møllebakken med den i November 1928 nedbrændte Christine Mølle.
 I Forgrunden til højre laa Will. Codday, John Good & Co.s Genever-
 brænderi »Schiedam«, der 1833 overtoges af Redaktør Galschiøts
 Fader C. A. Galschiøt.

nem Dørene som *de klart oplyste Vinduer*. Dette er *aldrig Tilfæl-*
det i de svenske eller norske Stæder, ikke engang i Christiania«.

Endnu et moderne Træk af helsingørsk Forretningsliv er den
 Mængde Tryksager her benyttes paa et Tidspunkt, hvor dette
 10 vistnok ikke var meget almindeligt. Grüner havde aabenbart nok
 at gøre med sit lille Trykkeri. Her trykkes den mest brogede Sam-
 ling af Forretningspapirer. Engelske Cirkulærer. Skipperregnin-
 ger, Skipperbeviser, Kaptajnordrer, Pasblanketter, Klareringsbevi-

Bogtrykker-
arbejde

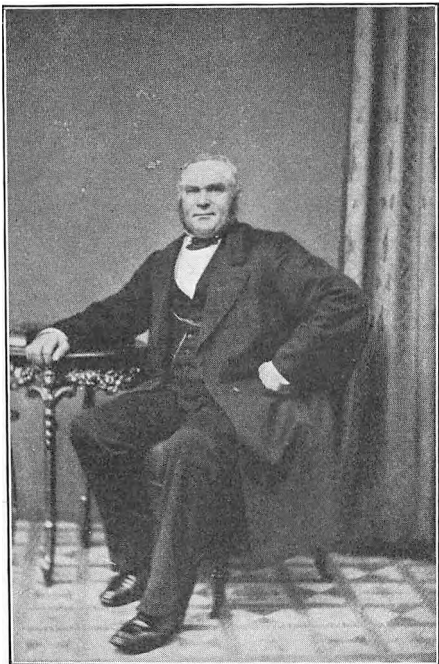
ser og Bodmerilaansbreve til Good, Fenwick o. fl., tyske og hollandske til v. Deurs og Thalbitzer, ogsaa svenske og franske forekommer. Føjer man hertil Politimesterens »Plakater for *Waterschouten* i Helsingør» og om Auktioner paa Toldboden, samt om »hvad *Sælgekoner* er berettigede til at handle med«, »Blanketter til Brug af *Færgebaade* til Skippere« og Takster for *Bryggere* og *Brændevinsbrændere*, *Spækhøkere*, *Slagtere*, *Bagere*, *Dragere* og *Herbergerere* samt 8000 *Øresundspas* til Toldkammeret og »Smaa Sedler med Bitter paatrykt« til *Apoteker* Steenberg, saa har man blot ved et flygtigt Blik i Grüners gamle Regnskabsbog for et enkelt Aar et Indtryk af helsingørsk Forretningsliv. Og endda kunde yderligere nævnes Reglementer og Spisesedler for Øre-

Løves Træskibsværft, grundlagt ca. 1824.

sundshospitalet paa Dansk, Svensk, Tysk, Engelsk, Hollandsk, Fransk og Spansk.

Endnu 1836 overholdes Torvereglementet, hvorefter kun Byens 15
Torve- Borgere maatte købe indtil Kl. 10, og der klages over en Høker, 15
reglement som møder Kl. 9. Og i Købmandslavet vaages strengt over, at
 Læredrengen bliver lovlig indskrevet i Lavets Bog, staar 7 Aar i
Handels- Lære og underkastes en Prøve, før han kan blive Købmand. 20
eksamen Eksamensudfaldet indføres i Lavsbogen. 1821 hedder det: »Com- 20
 parenten underkastede sig den befalede Examen, hvilken han ud-
 holdt og blev derfor tillagt Første Charakter«. Senere bruges
 Betegnelsen »godt« og »temmelig godt«, med mindre Kandidaten
 »erklæredes reject« eller »ikke befandtes kompetent til Optagelse
 i Lauget«. Der var to Eksaminer, een for Butikshandel og een for 25
 »Skibsklarering og Kommissionsforretning«, og i hver gaves to
 Karakterer, een for den mundtlige og een for den skriftlige Prøve.
 1838 overværedes Eksamen af Raadmand Rogert. Den tog sin Be-
 gyndelse Kl. 3 og varede til 5^{3/4}, da »Examinandi indleverede deres
 skriftlige Besvarelse af Opgaverne i Rente og Vexelregning samt 30

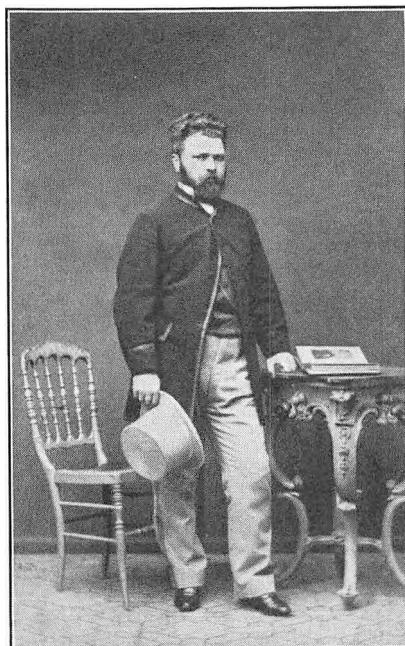
Skibsbygmester Jacob Vilh. Løve.
(1813—75), hvis Fader ca. 1824 grundlagde det
ældste Træskibsværft.

Skibsbygmester Poul Abraham Barfoed,
der grundlagde det andet Træskibsværft 1843.

Madam Ramm, der tjente sig en Formue ved sin
Grønhandel i Hosekræmmer Christian Svendsens
Kælder, Strandgade 77, (B. 16), og hendes Mand.
En af deres Sønner var Direktør for Frederiks-
berg Sporveje, Oberst Ramm.

Kaptajn, Brønderiejer Jens Levin Tvede
(1830—91), Borgerrepræsentant fra 1857,
senere Landstingsmand.

Affattelse af Handelsbreve i det danske og det engelske Sprog. Disse skriftlige Udarbejdelser toges til Protokollen efter at være forsynede med alle vedkommendes Paategning«. Den ene Eksaminand dumpede, den anden fik tg i mundtligt og skriftligt.

Det er en stram Lavsluft, man møder her, af en helt anden Art end det friske Pust fra Søen. Men der er ingen Tvivl om, at Lavsmonopolernes snævre og indviklede Grænser efterhaanden delvis faldt af sig selv inden 1857. Det store Antal Frimestre og de mange Indgreb ved Industrimonopoler, og endelig de ukontrollable Omsetningsforhold i Sundtrafikken undergravede alle Reglementer,

Butikken i den Galschiøt-Kierboeske Skibsklareringsforretning. Disken er forsynet med Skydevinduer, der kan slaas ned, naar Kunderne bliver for paatrængende.

mest i gode Tider, som det var i Sundtoldens sidste Aar, da Skibene var blevet baade flere og større.

Af de industrielle Foretagender kan foruden de to Træskibsværfter, Løves og Barfoeds, som maatte vige for Jernskibsværftet, Tegners mislykkede Forsøg med en Papirmølle ved Siden af hollandsk Mølle, og Matthias Jørgensens Anlæg af Glasværket »Godt-
haab« ved »Verdens Ende«, ogsaa nævnes andre, der blev af mere varig Art, Redaktør Galschiøts Fader, Købmand C. A. Galschiøt anlagde det Brænderi i Sudergade, der 1842 solgtes til J. M. Tvede og 1854 overgik til dennes Søn, Kaptajn Jens Levin Tvede, den senere Borgerrepræsentant og Landstingsmand, der udvidede Forretningen, som imidlertid 1864 efter en Ildebrand var bleven flyttet hen i Stjernegade, til en stor Spritfabrik, der afløste alle Byens smaa Brænderier. For 1835 har man mellem Bygnings-
sager en Liste over alle de Gaarde i Helsingør, der havde »Kjoller«

Skyttenstræde set fra Strandgade.
Paa Hjørnet (med Flagstangen) Borgmester Iver Pedersens Gaard.

Tre Gaarde i Brøndstræde (Nr. 35, 37, 39), alle fra ca. 1600.
I Midten Poul Arkeliskrivers Gaard 1590. (I 433—34).

til Maltgørieri. Det var 28 ialt. Men Antallet af Bryggere og Brændevinsmænd var nærmere det dobbelte. Blandt Bryggerierne blev det *Chr. Jeppesens* paa Stengade, der skulde faa Overtaget. 1840 overtoges det af *Carl Wibroe*, der 1851 begyndte at brygge bajersk (d. e. undergæret) Øl. Efter at han havde faaet Lager i nogle Kældere i Kronborgs Volde, lykkedes Forsøget. 1856 begyndte Salget. Og efter »Klubben«s Brand i 1860, fik han her indrettet det store Bryggeri, der nu er Byens eneste. — De store Sukkerhuse paa søndre Strandvej havde maattet indstille Virksomheden. Det ene omdannedes til et Saltværk. Endvidere bør det nævnes, at William Thalbitzer (II. 323) 1836 anlægger den Tobaksfabrik, der senere rykkede ind i Stengade Nr. 74, og at I. F. Dithmer 1846 anlagde Klostermosegaards Teglværk. Overhovedet synes der at have hersket en betydelig Foretagsomhed i Sundtoldens sidste Aartier. Men mange af de Virksomheder, der kom i Gang, sygnede hen, efter at det store Slag havde ramt Byen.

BYSTYRE. INSTITUTIONER OG LEDENDE MÆND. AVISER

DE eligerede Borgere var valgt paa Livstid, og det var saaledes ikke ofte, at der foretoges Valg. Siden 1797 havde Borgerne haft Ret til, naar en Plads var ledig, at foreslaa 3 Mænd, af hvilke Magistraten valgte den ene. Valgdeltagelsen var ikke stor. Af 350 Borgere stemte 1801 31 og 1805 kun 10. Og Magistraten oplyser, at Stemmerne oven i Købet faldt paa »*uduelige*«, hvorfor den lod Pladserne staa ubesat. Siden 1800 havde den kæmpet for at faa indført den norske Valgmaade, hvorefter det blev Magistraten, der foreslog 3 »*af de mest oplyste og retskafne*«, og Borgerne, der udvalgte en af disse. Først 1806 fik man Lov at bruge den ønskede Metode.

Den 24. Oktb. 1837 kom den ny Anordning om Købstædernes Bestyrelse, hvorefter Helsingør skulde have 18 *Borgerrepræsentanter*, et Antal, som foruden den kun Odense og Aalborg naaede op paa, medens Aarhus maatte nøjes med 15 og Hillerød med 8. Borgerrepræsentanterne skulde nu vælges direkte. Da man i Helsingør ved den Tid havde 10 eligerede Borgere, valgte man i Febr. 1838 otte ny og lod disse 18 udgøre Borgerrepræsentationen. Denne holdt sit første Møde d. 1ste Marts 1838. Af de 417 Vælgere, Byen dengang havde, blev der nu afgivet fra 103 til 150 Stemmer paa de valgte, men dette var en Kraftanstrengelse, 1841 faldt der kun 40—92 Stemmer.

Det maa siges, at Bystyret i Helsingør stod betydeligt over Landets Gennemsnit. Maaske var de eligerede Borgere ikke videre interesserede, 1791 havde de dog søgt om at faa Løn, hvad de ikke fik. Men med Borgerrepræsentationens Indførelse vaktes efter- *Borgmestre*
 5 haanden Interesse for offentligt Liv, og de helsingørske Borgmestre var fremragende dygtige Embedsmænd med Evne til at løse de betydelige Opgaver, der laa for, og med god Vilje til at samarbejde med Befolkningen. *Berthel Bjørnsen, Stenfeldt og J. B. Olrik* er et
 10 Treklover, som der skal ledes længe om. Af de to sidste, som særlig skal omtales her, blev Stenfeldt Byens sidste Borgmester under Enevælden, og Olrik blev den første under den fri Forfatning. Det blev Stenfeldts Opgave at bøde Krigens Saar, iværksætte et forbedret Havneanlæg, gennemføre Skoleloven af 1814 og lade den ny Borgerrepræsentation træde i Virksomhed. Olricks Hovedopgave
 15 blev at bøde Nedgangen efter Sundtoldens Afløsning, og han oplevede at se Borgerrepræsentationen afløst af et Byraad, Lavs-væsenet af Næringsfrihed, Byportene af Jærnbane og Tranlygterne af Gasbelysning.

Jacob August Stenfeldt (1783—1858) var Jøde. Hans Fader var
 20 Grosserer Moses Levin Mariboe. 1810 blev han døbt, og 1819 efter Jødeforfølgelsen fik han kgl. Bevilling til at føre Navnet Stenfeldt. *J. A. Stenfeldt*
 I Helsingør blev han 1813 Politimester og ved Bjørnsens Afgang (1820) Borgmester. Han udgav flere juridiske Skrifter, bl. a. »De danske Købstæder og deres Bestyrelsesmaade, en Haandbog for
 25 Embedsmænd og Købstadsborgere«, som giver en udmærket Fremstilling af gammeldags Købstadsstyrelse, der den Dag i Dag kan læses med Interesse. Han hørte til den »Forsamling af oplyste Mænd«, der blev udvalgt til at overveje Provinsialstændernes Indførelse, og var 1835—48 stænderdeputeret, først valgt i Helsingør,
 30 siden kongevalgt. Hans første Gerning som Borgmester var at stille Forslag om den ny Havn, som gennemførtes i de følgende Aar (I. 189). 1817 blev han Justitsraad og 1846 »virkelig Etatsraad«.

Han undgik ikke den ublide Kritik, der fulgte med det unge Demokrati og Trykkefriheden, og 1848 trak han sig tilbage og
 35 flyttede fra Helsingør; men ved sin Død 1858 fik han i »Helsingørs politiske og Avertissementstidende. Et Organ for Handel og Søfart« et smukt Eftermæle »af den yngste, men ikke den sidste af hans mange Venner« (Fr. Algreen-U'ssing).

Jacob Baden Olrik (1802—75) tilhørte en gammel helsingørsk *J. B. Olrik*
 40 Embedsmandsfamilie. Hans Fader var Raadmand og Hospitalsforstander *Holger Ludvig Olrik* (1769—1824) og Farfaderen Viceborgmester og Hospitalsforstander *Chr. Magnus Olrik* (1729—93). J. B. Olrik var født i Helsingør, blev Student fra Latinskolen her og derefter 1826 juridisk Kandidat. De følgende tre Aar var han

Fuldmægtig hos Politimesteren her. 1829 udnævntes han til Auditor og 1833 til Byfoged og Politimester i Helsingør. Dette Embede beklædte han, til han 1849 blev Borgmester her i Byen, hvilken Stilling han havde til sin Død d. 29. Decbr. 1875. 1839 blev han udnævnt til Kancelliraad og 1850 til Etatsraad. Han var Medlem 5

Borgmester Jacob August (Mariboe) Stenfeldt,
f. 1783, Byfoged i Helsingør 1813, Borgmester 1820—48, † 1858.

af den grundlovgivende Rigsdag og senere, 1849—53 og 1864—74, af Landstinget, hvor han nærmest sluttede sig til Centrum.

Ligesom Stenfeldt var Olrik helt igennem Embedsmand. Begge dygtige og overlegne overfor den øvrige Del af Bystyrelsen faldt det dem naturligt paa patriarkalsk Vis at lede og repræsentere ikke blot hjemme i Raadet, men ogsaa i Stænderforsamling og Rigsdag. 10 Baade Stenfeldt og Olrik følte den sagkyndige, juridisk uddannede Embedsmands Ansvar for Byens fornuftige Styrelse og værdige

Repræsentation udadtil paa alle Omraader, et Ansvar, som ingen eligerede Borgere eller Borgerrepræsentanter kunde tage fra dem. De var vel de sidste Borgmestre af den Embedsmandstype. Den første var Andreas Bussæus, Byens første juridisk uddannede Borgmester, der i Modsætning til de hjemmegroede Borgmestre stod

Borgmester Jørgen Baden Olrik,
f. i Helsingør 1802, Byfoged her 1833, Borgmester 1849, † 1875.

som Kongens Repræsentanter overfor Befolkningen. Men der var en Forskel. Baade Stenfeldt og Olrik var liberale, ikke af Lehmanns radikale Gruppe, men dog i Besiddelse af den første Liberalismes Tro paa og Tillid til Folkestyret, som en noget senere Tids Embedsmænd ofte var blevet tvivlende overfor.

Til Byens ledende Mænd i dette Tidsrum hører foruden de nævnte Borgmestre Skibsklarererne *Knud Henning Gad* (1797—^{ledende} 1870), *P. N. Kirck* (1802—64) og *Edward Thune* (1810—85). ^{Mænd}

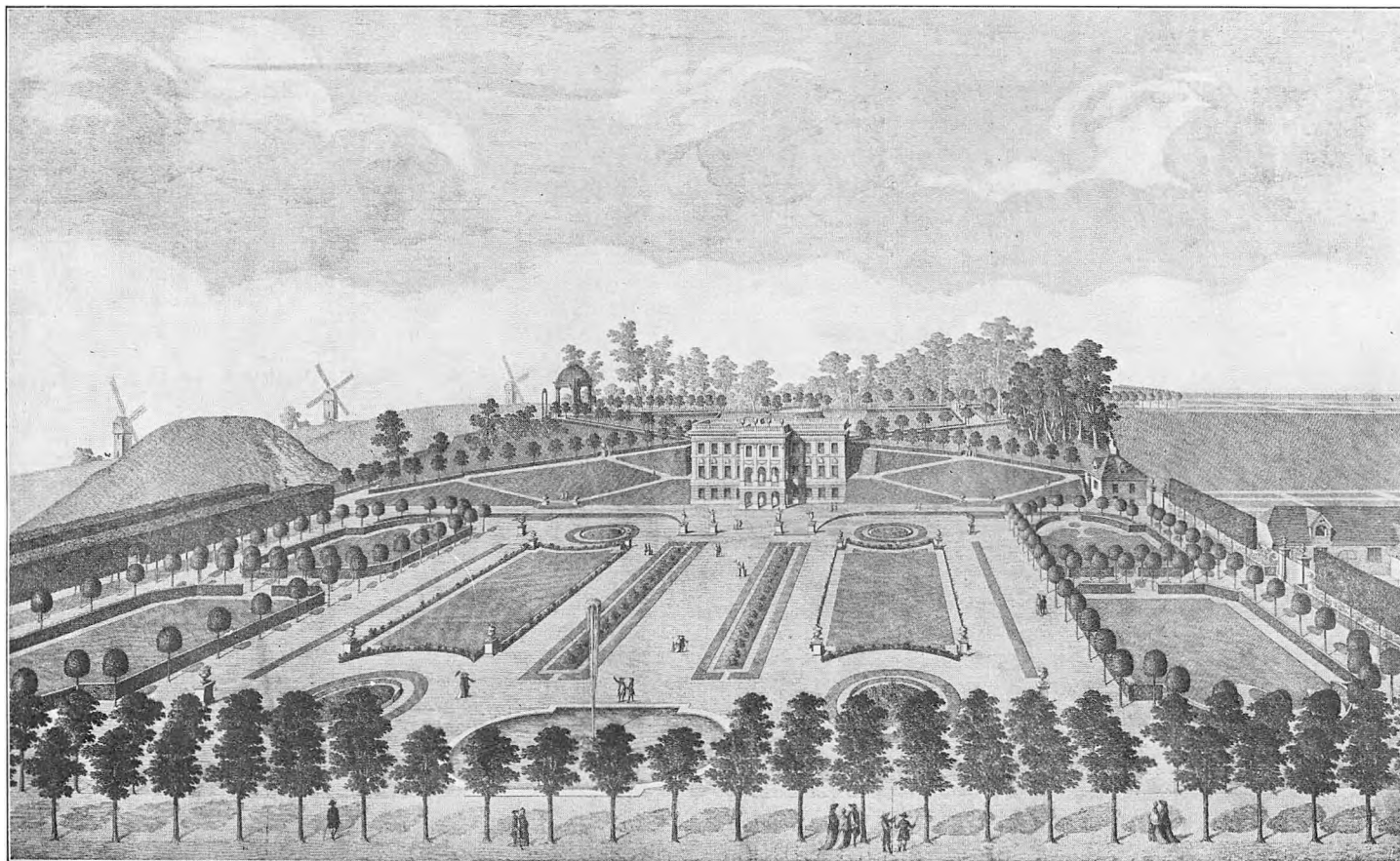
Stenfeldt var tilfreds med de raadgivende Stænderforsamlinger og mente som Ørsted og Christian VIII endnu i 1840'erne, at Folket ikke var modent til en fri Forfatning, men først gradvis burde vænne sig til Selvstyre gennem Borgerrepræsentanternes Bystyre. Han mødte som Byens valgte Repræsentant ved Stænderforsamlingerne i Roskilde 1835—36, 1838 og 1840, og ved sin Tilbagekomst fra den første Stænderforsamling modtoges han 1836 af en festsmykket By og blev roet gennem Havnen mellem to Rækker af Færgemændenes flagsmykkede Baade. 1841 faldt han for N. P. Kirck, men han deltog som kongevalgt 1842, 44 og 46. Og da han 1848 følte, at han ikke længere kunde følge med Tiden, trak han sig tilbage.

Hans Modstander, N. P. Kirck, var helt igennem paa Kant med de gamle Former. I Borgervæbningen drev han det aldrig videre end til Konstabel Nr. 34, medens hans Kompagnon, Wachtelbrenner, endte som Major. I sine yngre Dage havde den driftige Handelsmand langvarig Strid med Købmandslavet, der ikke vilde optage ham, fordi han ikke havde været indskrevet som Læredreng og staaet 7 Aar i Lære, men kun været 6 Aar paa v. Deurs' Skibsklareringskontor og ikke bestaaet den befalede Eksamen*). Kirck var en energisk og fremragende dygtig Forretningsmand med en sjælden Evne til at skaffe sig Forbindelser i Udlandet og med et Udsyn, som var den gammeldags lavsmæssige Handelsordning ganske fremmed. Og der er næppe Tvivl om, at hans Kamp mod de gamle Former har gjort ham radikal i hele sit Livssyn. Da man 1841 blev klar over, at Christian VIII ikke som ventet vilde give Landet en fri Forfatning, udskilte der sig en radikal Fløj af de liberale, og til den hørte Kirck, A. C. v. Mehren og Thune, begge sidstnævnte ligesom han Skibsklarerere. Man opfordrede Orla Lehmann til at stille sig, men da han fik en anden Kreds, blev Kirck opfordret og valgt i Stedet for Stenfeldt.

Man sporer i disse Aar et vaagnende Liv indenfor Helsingørs Borgerstand. Fra Romantikken og Skoleinteresser gled man over i Skandinavismen, kommunale og politiske Interesser. Og offentlige Anliggender drøftes nu i Byens Aviser som aldrig før**).

*) Der var to Prøver, en i »aaaben Butikforretning« og en anden i »Skibsklarering og Kommission«, hver med een Karakter for Theori og een for Praksis.

**) De første helsingørske Nyhedsblade forkommer allerede paa Christian IV's Tid. 1606 kommer et Flyveskrift om Krudtsammensværgelsen 1605, der tilsigtede at sprænge det engelske Parlament i Luften, og 1618 et lignende Skrift om en Komet, der antages at være Aarsag til den daværende Pest. Et senere Skrift af lignende Art er gengivet II. 119. Helsingørs første egentlige Avis var Ballings forud omtalte (II. 300). Den var en Adresseavis, og Begyndelsen til den var et Adressekontor, hvor man kunde henvende sig for at faa Oplysninger. Det næste Skridt er, at disse averteres, gratis for Abonnenterne. Ligesom det 17. Aarhundredes udenlandske »Relationer« bringer Adresseavisen Beretninger om udenlandske Begivenheder, sjældent derimod om indenlandske. »Helsingørsbladet« 1793 (II. 302) er i saa Henseende en Undtagelse. Og det kan iøvrigt bemærkes, at Tidsskriftet »Iris«, undertiden ogsaa »Minerva«, behandler helsingørske Emner, og at Fr. Thaarups

Marienlyst Slot, til venstre Iskulebakken. Haven er anlagt af Jardin, der ogsaa opførte Slottet, idet han i det fremspringende Midterparti bevarede det gamle Lundehave. Kobberstik af V. A. Müller. 1767.

Ved Siden af den Grønnerske Helsingørs Avis, der var privilegeret til Forsendelse med de kongelige Brevposter, og som nærmest svarede til andre den Tids »Adresseaviser« og mest bragte Aftryk af udenlandske eller i hvert Fald udenbys Nyheder, kommer der nu Aviser af en anden Art. De havde ikke den økonomiske Grundvold som den kongelig privilegerede, og bestaar derfor sjældent ret længe, saalidt som de udkommer daglig, men de bringer mere lokalt og underholdende Stof, henvender sig mere til den jævne

Marienlyst 1821. Tegning af H. G. F. Holm. Marienlyst in Hamlets garden near Elsinore. Edinburg 4th June 1821.

Befolkning og taler dennes Sag overfor Autoriteterne, som de ikke viger tilbage for at kritisere.

Der var først og fremmest *Frederik Schaldemoses* Blade: »*Helsingørsposten*« 1832—34, »*Den nye Helsingørspost*« 1835 og »*Helsingørs Ugeblad*« 1836—37. Hertil kom *L. M. O. Hallbergs* »*Helsingørs Skilderi*«, 1. Jan. til 24. Aug. 1841, der har Kontor i Stjernegade 29 (B. 518) og opgiver at have 300 Abonnenter. Sidst-

»*Helsingørs-Vennen*«, af hvilket Tidsskrift der i 1818—19 udkom ialt 3 Numre, giver fuldige Oplysninger om helsingørske Forhold. — Den Grønnerske Avis (II. 304) er en Art Adresseavis og faar senere Navnet Helsingørs Avis. Udover et Par Aargange, 1800—01, er der ikke bevaret nogen samlet Aargang af den før 1826, men en gammel Regnskabsbog viser, at Bladet bestod i den mellemliggende Tid. Karakteristisk for dets Indhold er følgende Notits i »*Mascaron*« 1842: »Gjør jeg ikke altid mit Bedste,« siger en vis Avis, »og dog siger man, at jeg gør intel; der bliver jo ikke engang en Hund gal i Frankrige eller Spanien, uden at jeg omstendeligen fortæller det«. Det maa dog siges, at Helsingørs Avis i 1830'erne af og til havde noget originalt Stof, f. Eks. undertiden Skildringer af helsingørske Folkeliv, vistnok ofte af Meisting.

nævnte Dato bebuder han en »*Almindelig Commissionstidende*« eller »*Den vandrende Post*«, som maaske ikke kommer. Derimod fortsætter han 1842 med »*Mascaron*« eller »*Søndagsposten*«, af hvilken kun kendes et Kvartal.

5 Den 29. Juni 1841 kom første Nummer af »*Helsingørs Commissionstidende eller Øresunds-Posten*«, redigeret og forlagt af Lithograf *S. Gudmandsen*. Den har paa første Side et Vers med Fædrelandets Velsignelse over *Kirck* og er utvivlsomt hans Blad (se Bill. II. 409). Redaktøren bor i Stengade 52 (B. 260) mellem
10 Emanuel Ballings gamle Bopæl og Fisketorvet. Med Nr. 19 be-

Fr. Julius Schaldemose.
(1783—1853).

Herredsfoged Ole Lund,
f. i Helsingør 1812. † 1891.

buder han et større Format. Derpaa ophører Bladet, men fortsættes af en *Edvard Jacobsen*, som skriver, at han har udsendt Nr. 19 af *Øresundsposten*, men iøvrigt fralægger sig al Forbindelse med dennes Redaktion, og som derefter fra 1ste Septbr. samme
15 Aar udgiver »*Helsingørs Intelligentsblad*«, af hvilket der kom 30 Numre. Det havde Kontor paa Stengade 12, 1ste Sal (B. 417).

Senere hen tager *Peder N. Degn*, der bor i Stjernegade Nr. 28 (B. 322) og kalder sig »forhen Bestyrer af en Maltmølle«, fat med »*Kikkerten*«, et Ugeblad af blandet Indhold, der koster 4 Sk. pr.
20 Nummer hos to Værtshusholdere i Hillerød. Det holder ud 1846—50, og han fortsætter derefter med »*Glastrumpeten*« 1850—51 og »*Den Dansksindede*« 1851, der havde Kontor i Stjernegade Nr. 15, Stuen (B. 495). Hans Arvtager er vistnok P. C. Tham med »*Den Retsindige*« 1852—54.

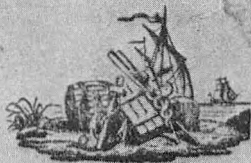
25 Den betydeligste af de her nævnte Redaktører var uden Sammenligning *Fr. Julius Schaldemose* (1783—1853). Han var en ualmindelig alsidig Mand, først Officer, som saadan i fransk Tje-

*Fr. Julius
Schaldemose*

Helsingørs Skilderi.

Nr. 1.

1841.

Et Ugeblad af blandet Indhold.

1te Mærg.

Redigeret og udgivet af L. M. O. Hallberg.

Samar.

Wette: „Hæven den er broget.“

Førerindring.

„Et Skilderi!“ — horer jeg allerede, mine gunstige Læsere! raade, og jeg seer alt i Tan-
ken, mine sunkte Læsere! hvor De trække
paa Smilbaandet. — „Der vil vist blive ar-
tigt!“ — horer jeg Dem sige, og vil derpaa
svare: — Aartighed og Velsedenhed, mine gun-
stige Læsere og Læsere! skal være det Maal,
hvorefter jeg nedse vil hige. Aartighed der-
imod, skal jeg vogte mig for saameget som mu-
ligt, saavel som for al Statspolitikk og alle Re-
geringen vedkommende Sager.

Undeel af mine ærede Læsere vil vist for-
undre Dem over, at jeg, som en Ustuderet,
vover at narre mig Parnasets hellige Traps-
petrin. Men, mine gunstige Læsere! naar De
først har hørt mine Grunde, da vil Deres
Forundring blive mindre, ja maaskee reent bort-
falde.

For det Første: Trønger jeg til Penge,
(en vægzig Grund.) For det Andet: kan jeg
have Udskiligt at ytre, da jeg er bleven for-
urettet ved flere Leiligheder. For det Tredie:
mangler jeg et godt Underhold — ved Under-

hold mener jeg naturligvis det daglige Brod:
Klæder, Mad, Drikke o. s. v.

Jeg tænkte derfor som saa: Du er født
i Helsingør og er just ikke saa lide lide. Hvad,
om Du strev et Ugeblad? Her taler jeg na-
turligvis med mig selv, maaskee Du da kun-
de erverve Dig et Par Stilling paa en ærlig
Maade? Neil tænkte jeg atter det kan
hjelpe. Helsingør er nu saa opfyldt med Blade
og Hefestrifter, saa Gud maa sig forbarme!

I det samme tog jeg et Blad i Haanden,
for med dets Ahyder at forlaae Tiden. Men
hvor blev jeg ikke staa, — det første mit
Øje faldt paa var en Samtale imellem et — Kal-
vehoved og et — Hænderhoved. Naal tænkte
jeg ved mig selv, kan saadan Veetne fremlæg-
ges for et saa dannet Publikum, som Helsing-
ørs? kan udenbøds Velsesnaakere finde Over-
bærelse? saa er der dog Naal, tænkte jeg atter.
— Jeg reiste mig op og gik ud, for at faae
mig en Commissionair (thi nu gaar jo
Intet frem i Verden, uden ved Commis-
sionairer). Jeg fik mig altsaa en Commis-
sionair. Det bemærkes, at min Commis-

Forsiden af første Nummer af det ved Nytaar 1841 af L. M. d'Olin Hallberg paabegyndte helsingørske Ugeblad »Helsingørs Skilderi«. Det meddeleer, at det har 300 Abonnenter, men bebuder den 24. August s. A. en »Almindelig Commissionstidende« eller »Den vandrende Post« som en Afløser. Bladet havde Kontor i B. 518 (nu Stjernegade 27), dengang en Bævertning, der hed »Den forgyldte Hue«.

Claus.

Claus
Sommerbragt.

NB. Klodningen kastede han den 28 Maj, for at se en Høstformidling. —
Han er allerede lidt opt, hvilket kommer af de mange Piler han har udført
for at forbedre Gødselsforretten, men den bliver dog slet i Stoppet.

Karikaturer af Stænderdeputeret, Skibsklarerer N. P. Kirck. Af »Helsingørs Skilderi«. 1841. Der hentydes til, at Kirck som Skibsklarerer særlig havde Forbindelse med Norge, og at han som Fører for de liberales radikale Fløj den 28. Maj 1841 deltog i et Møde ved »Haabestenen« i Egelbøksvang sammen med Bønderne, medens de helsingørske finere liberale holdt Fest paa Skydebanen. Prisen for »Portrættet« var 12 Skilling pr. Stk., »for nogle kulørte 16 Skilling.«

Surrepideri

Dette er ingen Steenmand.

Karikatur af Borgmester Stenfeldt. Af det helsingørske Ugeblad »Mascaron«, der kun eksisterer i et enkelt Eksempel for Marts, April, Maj 1842.

Redaktøren af »Mascaron«, L. M. d'Olin Hallberg, opvartes med Punch af en Bonde ved Pinsefesten i Hammermøllekoven 1842.

neste, engelsk Krigsfange, hollandsk Soldat, Desertør, senere Adjunkt i Nykøbing Falster, Skolebestyrer i Køge, Tolder, *Materialskriver paa Kronborg* (1830—39), siden Melhandler og »Kaffeskænker« i København. Desuden oversatte han Goethe, Walter Scott og Heinrich Steffens og skrev selv Fabler, Eventyr og meget andet, saaledes »Rasmine eller den belønnede Dyd« (Grevinde Danner) og Ugebladet »Prikkeltorne« (1851)*. I sidstnævnte skriver han:

»Jeg ler af hver en Dosmerpande,
i hvilken Kjole han end gaar,
om han regerer Folk og Lande,
om han paa Talerstolen staar«.

Byens Sager under Kritik Han kritiserer respektløst alt, hvad han finder urimeligt: »Naar Lig af fornemme Classer begraves, drives enhver spadserende ud af Kirkegaarden, men naar fattige blive begravede, staar Porten smukt aaben«. — »Naar en Mand avancerer fra Underofficer til Officer i Borgervæbningen, bliver Konen fra Madame til Frue«. — »Det har været en gammel Skik her i Landet at gøre rent paa Gaden, i det mindste til Helligdagene«. Her i Helsingør er den gaaet af Brug. Selv Bjergegade er fuld af Skarndynger. — Desuden er der Huller i Gaderne. »Byen burde virkelig i Regnvejr om Natten foranstalte Løgter opsatte paa Pæle, thi Folk, især Fruentimmer kan ikke være tjent med at faa vaade Fødder i saadanne Huller«.

Han ønsker Husnumrene (d. v. s. Brandtaksationsnumrene) malet over Porte og Døre.

Hvad er en Skolemester? Indkvarteringen er han ogsaa misfornøjet med. Naar den skifter, beholder Byens Fattigvæsen alle Soldaterkonerne med deres Børn. — Han kritiserer skarpt Lavene og serverer »Bittert Øl til Helsingørs Bryggere«. Skoleundervisningen kritiserer han ogsaa. Og i Helsingørsposten for 1832 spørges:

Hvad er en *Staldmester*? En Mand med guldbroderet Krave, Sporer og Kaarde ved Siden samt trekantet Hat, hvis Pligt det er at opfostre Heste.

Og hvad er en *Skolemester*? — En Mand i en graa, luvslidt Frakke uden Sporer og Hat med en Stok i Stedet for Kaarde, hvis Pligt det er at opfostre Mennesker.

Den ene har Generallojtnants Rang, fordi han opfostrer Heste. — Den anden er »en højst obscur Ting« uden nogen Rang, Hæder eller Værdighed. Hvorfor? Fordi han opfostrer Mennesker.

*) Mest kendt er Schaldemose som Forfatter af »Smeden paa Helgoland«, der blev trykt i »Helsingørs Ugeblad« 1836 og siden ofte i Læsebøger.

I »Helsingørsposten« for 1832 finder man følgende

Vægterens Nytaarsvers i „Ravnekrog“

(d. e. Helsingør).

Jeg Ole Jensen, Vægter her,
Et ærligt Strog forresten;
Der siger Jer, hvad Klokken er
Og gier et Vink om Blæsten;
Jeg onsker, som jeg staar og gaaer,
Nu Tolv i Taarnet Klokken slaar,
Vor By et glædeligt Nytaar
Og Sikkerhed for Pesten.
Ho, Vægter! Klokken er slagen Tolv.

„Hille den forte Jøde*). Klokken slaar“,
udbryder Vægteren. „Det er eet“. Og der-
efter istemmer han:

Hvad fordum var for Jsrael
Højsalig Dronning Esther,
Det er for hele Byens Vel
Vor gode Borgemeester.

Gid han maa længe fund og glad
Borgemeesterrere i vor Stad,
Indtil han fad ved Englefad
faar blandt de andre Gjæster.
Ho, Vægter, Klokken er slagen Eet.

Nu vil jeg til de sytten†) saa
Mit Nytaarsonske vende:
Gid deres Lamper bedre maae
End mine Løjter brænde!
Gid deres Hjerners Tran, som mit
Ej være klumpet Sildefedt,
Der ofer stærkt og lyser lidt,
Som Byen maa bekjende!
Ho, Vægter, Klokken er slagen To!

†) De eligerede Borgere i Ravnekrog var 17; i Helsingør er der 16.

Ikke mindre fornøjeligt er »Helsingørs Ugeblad« 1836, hvor Schaldemose meddeler

Recept til en Borgemeester.

„Eigerviis“ som en Borgemeester er den vigtigste og solideste Person i en Stad, bor den Dejs, hvoraf en bagt Borgemeester laves, ogsaa være den kraftigste og solideste. Jeg tager derfor af det allerbedste Hvedemel, eller saakaldet Blomme 3 $\mathcal{H}$, 1 $\mathcal{H}$ fint Melis, 16 $\mathcal{Eg}$, 1 Potte sød Fløde, $\frac{1}{2}$ $\mathcal{H}$ søde Mandler, $\frac{1}{2}$ $\mathcal{H}$ bitre, 1 $\mathcal{H}$ Smør uden Salt, Muskatblomme, Rosiner, Corender ad libitum. Det vigtigste ved at lave denne Kage, er at der ikke mangler Gjær, saa at den ordentlig kan raffe sig, thi jo mere den hæver sig, desto bedre bliver den. Nogle bruge ogsaa at komme Peber og Jugefær i den, men det er unødvendigt. Jeg bestryger den hellere udenpaa med $\mathcal{Eg}$ gehvide og Safran, dette giver et godt Udseende, og dette er Hovedsagen.

Recept til en Raadmand.

Den samme Dejs, dog kan man gerne tage simpelt Hvedemeel eller Kartoffelmeel. Istedet for at bestryge den, som forrige, bestrøer jeg den med Valmuekorn; de ere ypperlige til at befordre Sønnen og faa folk til at nikke.

Recept til en eligeret Borger.

Hertil bruger jeg simpelt Bygmeel eller Havreemeel. Den laves omtrent som den fynste Prosse-kage; dygtigt Smør, alle slags søde Sager, men for Guds Skyld hverken Salt, Peber eller bitre Mandler. For at spare Dejgen, gjør jeg gjerne Hovedet huult.†)

†) Dog maa jeg give Sandheden Væde og tilstaae, at denne Tillsavning ikke er af min egen Opfindelse, den er mig opgivet af vor gode Borgemeester, der er en Mand af Smag, og den har vundet Bifald næsten overalt.

*) Hentyder til Stensfeldt.

1841 synes i politisk Henseende at have været et særdeles livligt
politisk Røre Aar. Kongen havde tydeligt givet til Kende, at man ikke skulde
 nære Forventning om fri Forfatning, og de radikale, som ubetinget
 fastholdt Kravet herom, skilte sig som nævnt ud fra de mode- 5
 rate. Disse fik fra Nytaar et nyt Blad »*Helsingørs Skilderi*«, der
 flittigt angreb de radikales Fører, N. P. Kirck. Men dennes Parti
 lagde den 29. Juni ud med »*Øresunds-Posten*«, efter at Partiet den
ved Haabestenen 28. Maj havde formaaet at samle 5—6000 Mennesker til Folke-
 møde ved »Haabestenen« i Egebæksvang. Nævnte Dag højtidelig- 10
 holdtes i flere Byer til Minde om Provinsialstændernes Indførelse,
 og 1841 besluttede man ogsaa at fejre den i Helsingørkredsen. Der
 holdtes Møde i »Læseforeningen«, og man vilde prøve at samle
 alle om Festen, men nogle vilde holde Middag paa Skydebanen,
 andre feste sammen med Landboerne i Egebæksvang. Enden blev,
 at der inde i Byen samledes 80 velhavende Borgere fra begge Par- 15
 tier til Festmiddag, medens Kirck gennemførte en storstilet og vel-
 lykkelig Fest i Egebæksvang. Næste Aar fik han opført en 80 Alen
 lang og 20 Alen bred Træpavillon derude til Festerne, som nu gen-
 tages i nogle Aar. 1842 sang man ved »Haabets glade Fest«:

Dog blank endnu staar Stenen,
 som sidst vi planted her;
 . . . . .
 thi skal vort Ønske lyde:
 at, før et Aar mon gaa,
 et Tal, som os kan fryde,
 paa Stenen monne staae!

Den sidste 28. Maj-Fest blev holdt 1847. Saa kom Krigen og Grundloven. »Den 5. Juni 1849« blev indhugget i Stenen og for-
 gyldt. Man forsøgte at fortsætte med Grundlovsfester, men det gik
 ikke saa godt, og 1857 blev Pavillonen solgt og nedbrudt. Tilbage 30
 er kun Haabestenen, der med Alderen er bleven en almindelig
 Mindesten, hvis Haab og Minder endda kun de færreste kender.

Tiden var nu ikke længere til Fester. Alle Bestræbelser hos Byens
 ledende Mænd gik ud paa at skaffe Erstatning for Tabet ved Sund-
Erstatning for Sund-
tolden toldens Ophævelse. Og her virkede Kirck og Borgmester Olrik i 35
 Landstinget og E. Thune i Folketinget. En Tid var der en Mulig-
 hed for, at Helsingør skulde faa en Erstatning paa 60,000 Rdl.,
 men til sidst blev Beløbet nedsat til 20,000, hvortil saa kom Bevil-
 lingen til det Havneanlæg, der i de nærmeste Aar fulgte.

Borgervæbningen var som nævnt ved Aarhundredets Begyndelse 40
 bleven reorganiseret som et *borgerligt Artillerikorps*, der i paa-
Borger-
væbning kommende Tilfælde skulde betjene Kronborgs Kanoner. Det var
 mindre drabeligt at skue end det 17. Aarhundredes store Vagt

C. B. Rogert, Raadmand 1838—50.

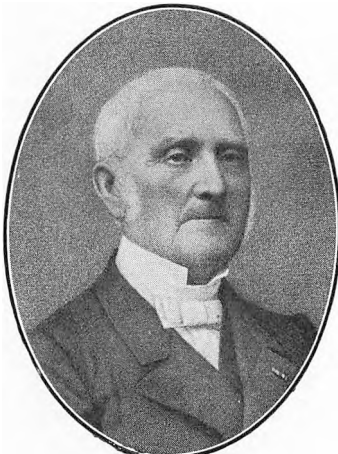
Kaptajn, Hjulmager I. C. Tegner.

Købmand C. G. Tauson,
Borgerrepræsentant 1845—51.

Pastor, Bogtrykker P. V. Grüner,
Borgerrepræsentant 1850—67. Redaktør
af Helsingørs Avis.

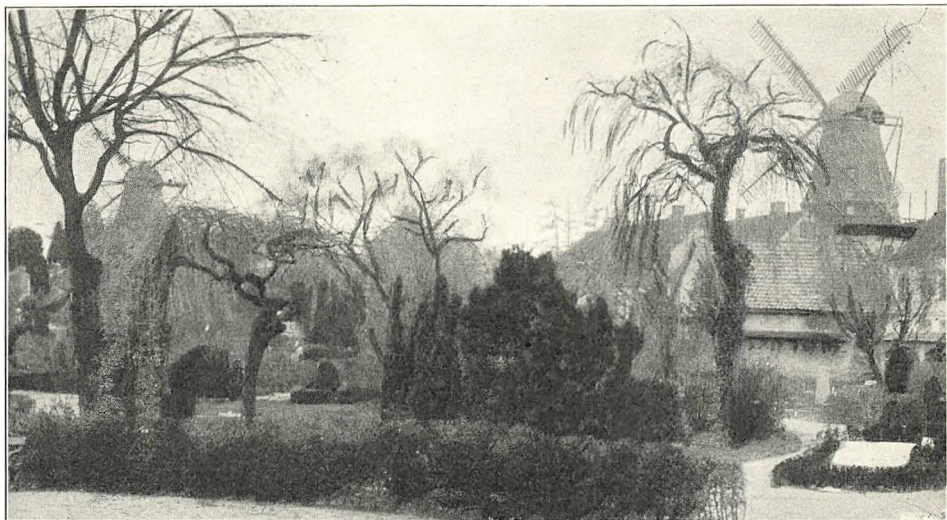

Skibsklarerer Knud Hennings Achtonius Gad,
f. 1797, † 1870. — 1848 kongevalgt Medlem af
Stænderforsamlingen. 1850 Form. for Borger-
repræsentationen. 1854 borgerlig Raadmand.

Etatsraad Edvard Thune, f. 1810 † 1885. I Lære
hos Brown & Burd, Købmand 1835, overtog 1842
Liebmans Skibsklarererforretning, flytter 1857
til København, var 1858—65 Folketingsmand
for Helsingørkredsen.

med Hellebarder og Stormhatte eller endogsaa Slagsværd og Rustninger; men det var pynteligere. Til det 18. Aarhundredes gallonerede, trekantede Hatte kom nu en elegant Officersuniform med rød Livkjole og en kæmpemæssig Chakot med en vajende Fjerbusk. Selv de 14-aarige Tamburdrenge bar Chakot, gamle Folk fortæller, at naar de smaa Fyre havde været til Mønstring, maatte man lade et Par Borgersoldater gelejde dem hjem, da de ellers ikke med den imponerende Hovedbeklædning kunde færdes i Fred for Gadedrengene. At Officererne havde Rang med Hærens, gav Korpset

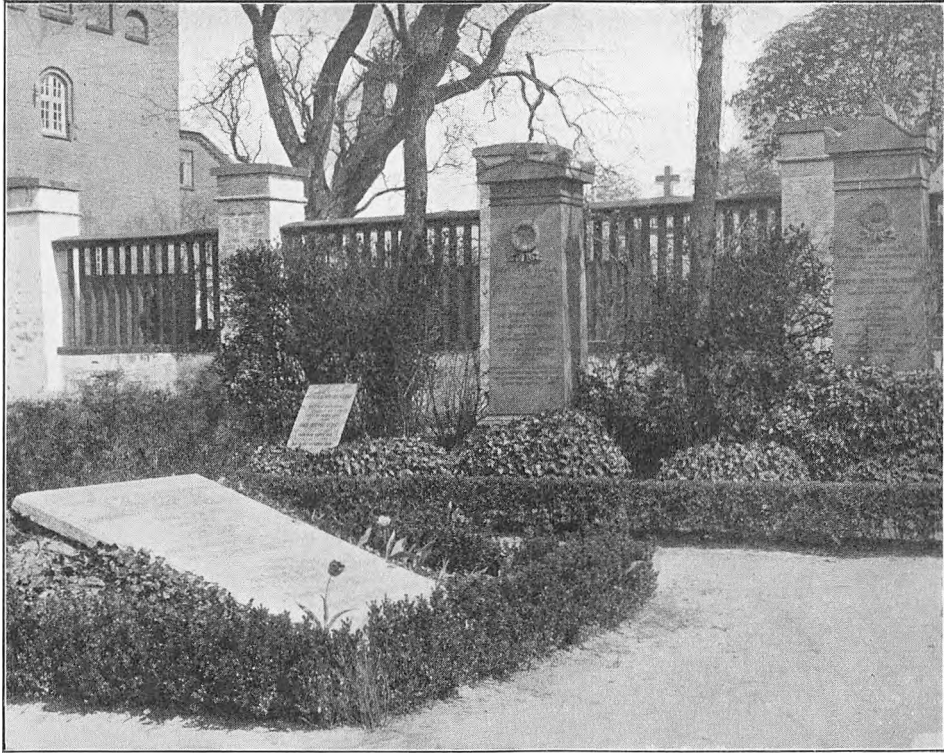
Fra Helsingørs Kirkegaard I.
Til højre den 1928 nedbrændte Christine Mølle.

stor Estime, og mangen Borger avancerede med Stolthed gennem et langt Liv fra menig til Kaptajn eller Major og nød de Øjeblikke, naar han kunde benytte en ellers agtet og ærbar Medborger som Ordonans til at gaa Ærinder for sin Kone, eller naar han ved Mønstring eksercerede sin stolte Skare.

Vægterne var nu helt skilt ud som et lønnet Korps af meget underordnede Personer, der i Rang stod langt under en Borger, hvad bl. a. kan ses deraf, at de nævnes sammen med Kornmaalere og Favnsættere som brugelige til at borbære Selvmordere eller Natmandslig, og at de til helt ind i dette Aarhundrede maatte besørge Ligbæring af dem, der døde i Fattighuset. 1811 nedsættes Antallet af Vægtere fra 16 (+ 6 Reservevægtere) til 12 efter Forslag af Byfoged Juul, hvis Motivering lyder saaledes: »Hvem vil man i vore Dage kunne faa til at gaa en lang Vinternat paa Gaden for 20½ Sk.? Og hvad kan man vel fordre af de Stympere, der for denne Pris vil lade sig leje?« Den

dybe Klasseforskel mellem Borgervæbningen og Vægterne laa i, at medens den første bestod af Byens Borgere, saa var »den lille Byes raabende Vagl« Lejesvende. I Overensstemmelse med denne Betragtning var en Vægterinstruks kun en Samling skrappes Straffebestemmelser for Vægtere. En Time for første Vægter-Raab skal begynde, skal han indfinde sig paa Raadhuset med Morgenstjerne og Pipe. For hvert Raab, han forsømmer, maa han bøde 8 Sk. Mellem Raabene skal han flittigt patrouillere paa sin Post. »Den Vægter,

Vægterinstruks af 1811

Fra Helsingørs Kirkegaard II.
I Baggrunden langs Stakittet mod Nygade ses Familien Olriks Grave.

som saadant forsømmer, eller som opholder sig i Enden af sin Post« skal bøde 2 Mk. til 2 Rdl. eller straffes paa Vand og Brød i 2—4 Dage. At være beskænket koster 2 Mk. til den nærmeste Vægter, som skal besørge hans Post, og lige saa meget til Vægterkassen. Ikke at ile sin Kammerat til Hjælp, naar han piber, kan koste indtil 2 Rdl., at forsømme sin Post — Vand og Brød i 2 Dage, Ulydighed mod sin foresatte Vægterinspektør eller Politifuldmægtig — Vand og Brød fra 2 Dage til 3 Uger. — Alle disse Straffe idømmes af Politimesteren og udføres uden Ophold. Medens Vægteren sidder arresteret, mister han sin Løn, som deles mellem Vægterkassen og den, der besørger hans Post. Vægteren skal »vaage over, at Tyveri og Indbrud ikke finder Sted«. Er han forsømmelig hermed, faar han Fængsel paa Vand og Brød fra 2 til

8 Dage. Men desuden skal »hver Vægter, paa hvis Postdistrikt *Tyveri* om Natten er forøvet, bøde 1 Rdl., og enhver, paa hvis Distrikt *Indbrud* er begaaet, bøde 2 Rdl., om det end ikke kan overbevises ham at have vist Forsømmelse«. Et Eksemplar af *Instruksen* skal ligge til Eftersyn for enhver Vægter, og Vægter-Inspektøren skal være dem behjælpelig, der ikke kan læse. To Gange 5 aarlig deles Vægterkassens Beholdning mellem de »dueligste og mest paa-passende« Vægtere, som ikke maa have været straffet mere end een Gang.

»Vægterne skal anholde og til Raadstuen henbringe enhver, som bærer noget paa Gaden, medens de ere paa deres Poster«, og være opmærksomme paa Varer, som »indsniges eller henbringes fra et Hus til et andet«. 10

De skal ogsaa sørge for Byens *Belysning*, d. v. s. *Tranlygterne*. »Enhver *Tranlygter* Vægter skal paa sin Post holde sine Logter bestandig brændende«. »For hvert 10 Qvarter en Logte bevisligen har været slukt paa den Tid, den skulde brænde, bøde Vægteren 16 Sk«. »Begaar han Underslæb med den betroede Tran, straffes kan som Tyv. Spilder han den ved nogen Skodesløshed, erstatte han den 15 af sine Ugepenge.«

Da man 1853 efter nogle Aars Overvejelser fik indført *Gasbelysning* i Ste- *Gas* det for *Tranlygterne*, brød »*Den Relsindige*« ud i følgende Jubelsang til Melodi af den almindelige Vægtervis (ikke den helsingørske).

Nu er det paa de Tider,
til Gas man maaler op.
Af Mørke Staden lider,
men snart nu i Galop
Belysning kommer frem,
saa klart ved Nat
man med en Hat
kan finde Hus og Hjem.

Og alle Tyvekægte
skal faa en panisk Stræk,
thi de maa vijt forsmægte,
naar Mørket falder væk.
Giv dem kun Lobepas!
til Mørkets Ven
bed dem gaa hen!
Og giv os snarligst Gas!

Da ingen skal paalyve
den ærlig Vægtermand
det stygge Navn *Tranlygter* . . . . .
alt fedteri
er saa forbi
udi den Vægterstand.

Det var *Taarnvægterens* særlige Opgave at være Brandvagt for By og Omegn. Naar han opdagede Brand, skulde han hænge om Natten en tændt 35 *Taarn- vægteren* *Lygle* og om Dagen en *rød Fane* ud til den Side, hvor Ilden var, og klemte. 2 Slag betød Skorstensild i Byen, 3 Ildløs paa Landet, 4 Husild i Byen. Bliver Ilden voldsommere, eller der udbryder ny Brand, skal han kime. De øvrige *Brandalarm* Vægtere skal »med yderste Aarvaagenhed agte paa det mindste Tegn til Ilde- 40 brand« og »straks vække Folkene i det Hus, de mistænke«. Er der virkelig Ildløs, »have de straks at gøre Alarm med Piben og Raab: Brand, Brand! (Her nævnes Gaden). I det Distrikt, hvor Ilden er, skal Vægteren dernæst, »imedens han gør *det befalede Anskrig*, banke paa alle Døre og ringe paa alle Porte«. Har han forsomt noget, eller har han »ladet sig overtale til at

fordølge Ilden i det Haab, at de selv kunde dæmpe den«, straffes han med Fængsel paa Vand og Brød fra 4 Dage til 4 Uger.

Vognmændene skulde »altid holde en beslagen *Vandtønde* i Beredskab og hurtigen med Heste og Vogne med en *Klokke* behængt, forskafe Vand til *Vognmænd* 5 Ilden«. Byen havde i Tidens Løb faaet en stor og to almindelige Sprøjter

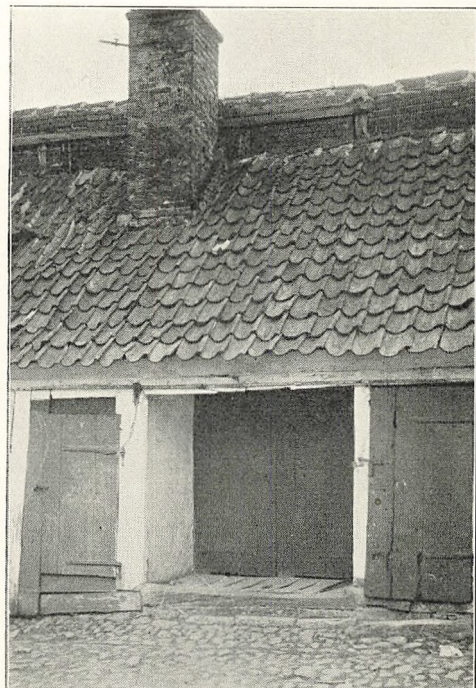
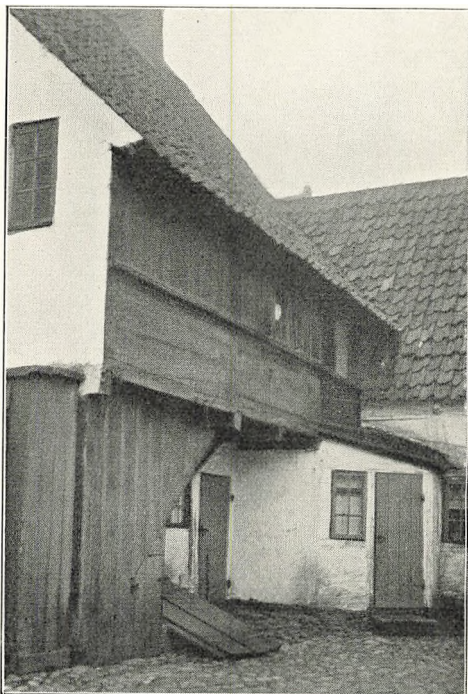

Helsingørs Borgervæbnings Underofficers- og Officersuniform.

samt en Jagtsprøjte. Hertil kom Sprøjter fra Øresunds-Toldkammer, Marienlyst og Kronborg. Iøvrigt havde man »Klyvestænger«, Brandstiger, Brandhager og mangfoldige andre Redskaber, bl. a. et *Fyrtøj* til hver Sprøjte. I hver Gaard skulde efter dens Størrelse være 2—12 Læderspande og en 10 Brandlygte, som skulde tændes og hænges ud paa Gaden under Brand. Tamburerne ved Borgervæbningen skal straks, naar Ild fornemmes, røre Trommerne, først ved Brandstedet og siden over hele Byen. I Frostvej skal

enhver, der tilsiges, koge Vand til at optø Slinger og Sprøjter. — Man vil af disse faa Træk af Reglementet kunne forestille sig det ubeskrivelige Virvar og den øredøvende Larm, der opstod, naar en Ildebrand udbrod en mørk Vinternat.

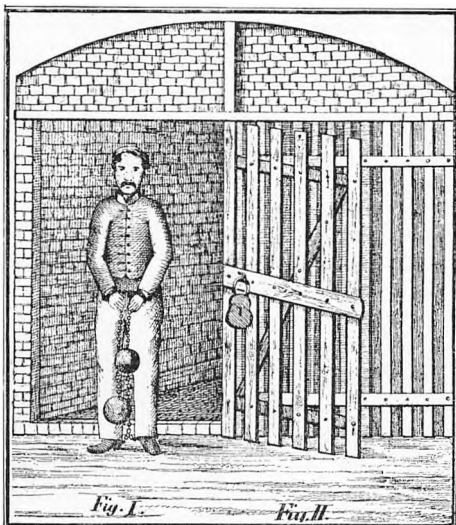
Byens Budget viser efter vor Tids Forhold ret beskedne Sum- 5
Byens mer. 1843 anslaaes den samlede Udgift til 25833 Rbd. De største
Budget 1843 Udgiftsposter er *Fattigvæsenet* med 8702 Rbd., *Indkvarterings-*

Til venstre: Gaardinteriør med en gammel, nu overdækket Svalegang. Kongensgade 2. (B. 316).
 Til højre: Gammeltags Retiradesystem. »Hemmeligheden« er i den store, dybe Kule, paa hvis
 Bræddeloft Retiraderne er anbragt.

væsenet med 5633 og *Skolevæsenet* med 3391. Desuden anslaaes
Byadministrationen til 2520 Rbd., *Politivæsenet* (herunder Løn til
 Underfoged og 4 Politibetjente, Pension til en Jordemoder og Nat- 10
 mandens Betaling »for Hundes Optagen«) til 1032 Rbd. »*Gader,*
Torve, Porte og andre offentlige Indretninger« (herunder Brolæg-
 ning og Reparation af Slagterboder og Byporte) til 880 Rbd., *Vej-*
væsenet 1444 Rbd., *Løn til 2 Præster* 1300 Rbd., *Delinkventvæsenet*
 1684 Rbd., *Brandvæsenet* 254 Rbd., *Lygtevæsenet* 715 (heri 615 15
 Rbd. til 21 Tdr. Tran) og endelig *Vægtvæsenet* 2104 Rbd. (heri
 Løn til 1 Taarnvægter og 12 Gadevægtere 1750 Rbd. samt Mun-
 dering til de sidstnævnte, 225 Rbd.).

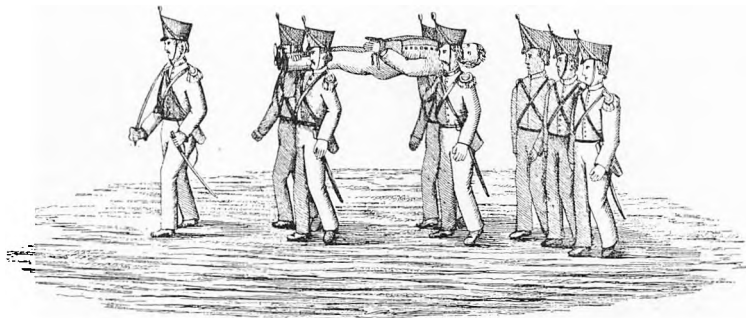

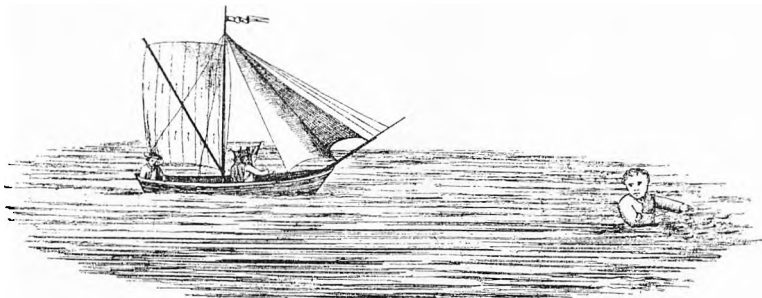
Af »Forbryderen Christian Kjær, hans Liv og Levnet«. Nedskrevet af ham selv i Aaret 1860.

Chr. Kjær blev i Juni 1834 Soldat i Kronens Regiment i Helsingør, hvor han blev indkvarteret i en Mølle udenfor Byen. Her lavede han falske Pengesedler og kom derfor i Slaveriet paa Kronborg, hvorfra han flere Gange søgte at undvige. Siden kom han til Tugthuset og Forbedringshuset, og 1850 blev han benaadet.

»Forsiden paa Billedet viser den Del af Arresten (paa Kronborg), som vender ud til Vagtstuen. Her see I mig i Figur I, som forestiller Døren ind til den mørke Arrest, hvorledes jeg er belæst med Jern. Denne Mondering, som I see mig iført, kaldes den stive Springer eller den tyrkiske Musik, som indeholder en Vægt af 4 Lispund. Til Høire sees den lyse Arrest, den saakaldte Bromstald, hvori jeg i en Tid af 9 Maaneder spiller mange Comedier.« Figur 2 viser Stakittet, »hvorigenem kunde gaa en Flaske«.

Chr. Kjær, som er flygtet og paagreben, høres tilbage af Soldater af Kronens Regiment.

Chr. Kjær flygter til Søs, men indhentes af en Fiskerbaad med Soldater.

»Det var jo en ren Umulighed at svømme saa stærkt, som de kunde sejle, og det varede ikke et Qvarter, førend jeg var indhentet, men (jeg) var dog endnu saa kraftig, at hver Gang Baaden var nær ved mig, og de vilde gribe mig, dukkede jeg under og kom først tilsyne igien langt borte.« »Endelig lykkedes det Baadføreren med en Baadshage at faae fat i mine Klæder, hvorpaa han drog mig til sig, og efter megen Anstren-gelse trak de mig ind i Baaden.«

Slaveliv paa Kronborg i 1830-40-erne.

Fattigvæsenet var organiseret 1805 efter Fattigforordningen af 1803 og var derved undergaaet Forbedringer fra den ældre Fattigforordning af 1708. Man havde ofte lagt Beslag paa Fattighuset til militært Sygehus, men da et saadant var bleven indrettet 1764 (I 405. 458.), fik man bedre Plads til de fattige. Man regnede, at der var Rum til 60 Personer alene i Fløjen mod Hestemøllestræde. Den mod St. Annægade beboedes af Forstanderen, og de to andre Fløje var lave Bindingsværksbygninger, der benyttedes som Udhuse. 1798 blev der oprettet en »rumfordsk Suppeanstalt«,

Fattighusets (Karmeliterhusets) Gaard. I Fløjen ligefor var til 1841 Fattigskolen. Ved 1740 var her fire Spindestuer for Mænd, Kvinder, Dreng og Piger.

hvor de fattige for 2 Sk. pr. Portion kunde faa rumfordsk Suppe (kogt paa Ben med Tilsætning af Okseblod). 1805 indrettedes der 4 Arbejdsstuer eller Spindestuer for Mænd, Kvinder, Piger og Dreng, og en Fattigskole fik Plads i Sydfløjen, hvor den var til 1841. Der blev ved dens Flytning lidt bedre Plads, og noget havde man allerede vundet, da der 1825 blev indrettet et særligt Sygehus for de fattige i nogle Stuer af det daværende Garnisons Sygehus i Fiolgade Nr. 13. (B. 458). I Fattighuset i Hestemøllestræde byggede man nu Kvistlejligheder til Bolig for husvilde.

Hvor betydeligt Fremskridt det hernævnte end har været i Forhold til de endnu uslere Forhold, som de fattige levede under i det 17. og 18. Aarhundrede, saa var det almindelige Indtryk af »Fat-

tighedshuset«, som det hed, at det var en ren Jammerdal. De jævne Borgeres Vilkaar var blevet, om end endnu tarvelige, saa dog langt over, hvad de var i det 17. Aarhundrede, og dermed var Maalestokken for en menneskeværdig Tilværelse bleven en anden. »Det var ikke noget tiltalende Hjem for fattige og en uhyggelig Bolig at se til«, skriver Ole Lund i sine Erindringer. 1872 var her »5 Fruentimmerstuer, 3 Mandfolkestuer, 2 Kaserne og nogle Interimslokaler med ialt 96 Senge«, og de fattige beskæftigedes med at plukke Tovværk og at spinde. En stram og haardhændet Disciplin skal her have hersket. Helsingørs Digter og Sanger, gamle *Schütz*, skildrer i en af sine Viser, hvorledes det saa kunde hænde, at de fattige Stakler, naar deres Fangefoged — »*Regnskabet*«, som de kaldte ham — en enkelt Gang overlod dem til sig selv, fik revolutionære Frihedsforømmelser, erobrede Spisekammeret og tog Revanche for udstaaet Forsagelse ved et Glas og en Svingom:

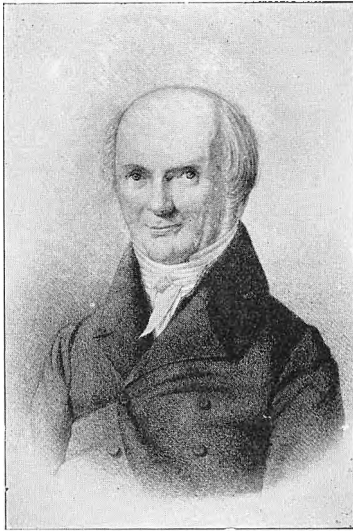

Der er ingen Tvivl om, at den løsslupne Livsglæde og Hjærtens Fryd, som her skildres, har hørt til de sjældne Stunder i det gamle Fattighus.

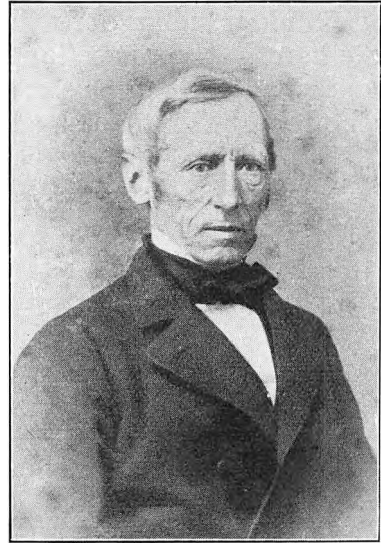

Med Hensyn til Omsorgen for syge havde Tiden bragt store Fremskridt, først og fremmest ved Opførelsen af »*Øresunds- og Helsingørs Sygehospital*«, hvis Grundsten nedlagdes d. 3. Juli 1794 af *Direktør Numsen*. Allerede 1764 havde Byen faaet sit første »*publique Sygehus*« i Stjernegade (B. 322). Det var Vanskeligheden ved at skaffe Plads til de syge Soldater, der førte til dets Oprettelse, og de to næstfølgende Sygehuse i Sudergade (I. 405) var ogsaa bestemt for Soldater; thi fra først af tænkte man sig overhovedet ikke Sygehuse nødvendige for den, der havde et Hjem, men kun for

Sygehospital syge blandt Soldater, gamle og værkbrudne eller fattige og husvilde. Dette kan i nogen Grad forklare den Uvilje, man fra Magistratens Side viser overfor Oprettelsen af Øresundshospitalet. Pengene til dette Foretagende kom for største Delen fra Øresundstoldkammeret og fra de fremmede — særlig de engelske — Skibsklarerere, 5 hvilke sidste straks tilbød at betale 150 Rdl. i aarlig Leje af 4 Sygestuer, reserveret for den engelske Nation. Idéen var Direktør Numsens, og det var oprindeligt hans Hensigt at oprette »et *Sygehospital for søfarende*«. Senere udvidedes Planen til, at Hospitalet ogsaa skulde optage syge af Byens Befolkning. 80 Borgere tegnede sig 10

Professor Fr. Thaarup, 1766—1845, stiftede 1818 et helsingørsk Læseselskab og udgav 1818—19 »Helsingørs-Vennen«. Nr. 1—3.

Læge Niels Klem, Stadsfysikus 1831, medicinsk Overlæge ved Øresundshospitalet 1840—65.

for Bidrag, og det var Tanken, at Byen skulde yde aarlig 100 Rdl. og 80 Læs Tørv mod at faa Ret til at indlægge 3—4 fattige syge.

de Meza Dr. de Meza var Modstander af Planen. Han var engang bleven saa fornærmet paa *Numsen*, at han selv siger: »Fra det Øjeblik af erklærede jeg ham Krig ved alle Lejligheder, som jeg ærlig har 15 holdt«. I Overensstemmelse hermed tilraadte han Magistraten hellere at ofre de 100 Rdl. paa Medicin til de fattige og fraraadede bestemt det paatænkte Hospital, da dette syntes »nærmere at være til Fordel for fremmede end for Byens egne«.

Denne snæversynede Bypatriotisme, som de Meza ikke blues ved at paakalde, blev dog overvunden indenfor Magistraten. Og i Tidens Løb lægger Byens Borgere netop mere og mere Beslag paa Sygehuset, medens de militære Personer 1801 faar det gamle Sygehus i Stjernegade og senere sammen med de fattige det 1819 op- 20

førte Fiolgade Nr. 13. Dr. de Meza ender endogsaa selv som Overlæge ved Øresundshospitalet, hvis Oprettelse han saa stejlt havde bekæmpet.

Før 1838 havde man to Slags Læger, de lærde *Medicinere* og saa *Kirurger*
 5 *Kirurgerne*, der var Barberer, som havde aflagt en Prøve ved kirurgisk Akademi, hvorved de fik lige Ret med Medicinerne til at praktisere. Men nævnte Aar bliver de to Eksaminer slaaet sammen, saa »studerede Barberer« ikke fremtidig kan »gøre Vind som Kirurger med deres licentia practicanda«. Endnu fandtes der ogsaa Kirurger

Hans Bertram Trojel (1770—1835). Sognepræst ved St. Olai Kirke 1819—35. Var Provst paa Ærø og fik ved Forflyttelsen 1819 Rang med Amtsprovster.

Casper Johannes Boye (1791—1853), Forfatter, 1835—47 Præst ved St. Olai Kirke. Fik 1846 Rang med Københavns Sognepræster.

10 uden Uddannelse ved Akademiet. De gjorde bl. a. Tjeneste i Hæren som Kompagnikirurger under Bataillons- og Regimentskirurgerne. En af de sidste af dem var den *Barber Lund*, der opvartede med Musik i den til Dansesalon omdannede *engelske Kirke*, og efter
 15 hvem denne fik Navnet »*Babylon*« (ved Sammentrækning af »*Barber Lund*«).

Ved Sundtoldens Ophævelse skænkes Øresundshospitalet til Byen. Den 3. Januar 1859 afleveredes det af Generaltolddirektør, Greve *Sponneck* til Helsingørs Kommune, og samtidig overflyttedes Fatigsygehusets Inventar hertil fra Naboejendommen, der nu i sin
 20 Helhed blev Garnisonens Sygehus. Iøvrigt var der som Supplement til Øresundshospitalet allerede da opført en *Lazaretbygning* til 50—60 syge, i hvilken man 1854 tænkte sig at anbringe de søværts ankommende Kolerapatienter. Hospitalets fulde Navn blev ved

*Hospitalet
 overgaar
 til Byen*

Overdragelsen uforandret: »*Øresunds og Helsingørs Sygehospital*«. Det havde dengang to Overlæger, nemlig Kirurgen *F. Rohde* og *Niels Klem* Medicineren *Niels Klem*. Den sidste virkede ved Siden af sin Læge-
 gerning for mange andre almenyttige Formaal. Det var ham, der 1847 fik Toldkammeret til at opføre *Epidemihus*. Selv drev han i
 en Aarrække i sin Gaard i Sofiegade en *russisk Dampbadeanstalt*, skønt den ikke betalte sig. Det var utvivlsomt ham, der gennem
 mange Aar holdt Liv i det 1838 oprettede »*Helsingørs Læseselskab*«. Og han gav sig ogsaa af med at holde gratis *Forelæsninger*
over Naturlære i à Porta's Kafé paa Hjørnet af Stengade og St. Anna-
 gade. Ikke uden Grund udtalte Magistraten, da han 1865 trak sig
 tilbage, en varm Tak for hans »Iver, Nidkærhed og Dygtighed«.

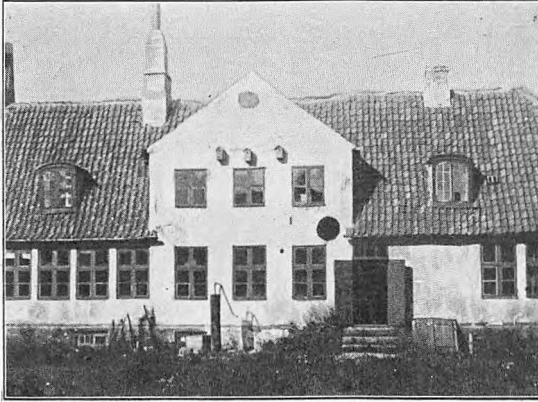
I det 18. Aarhundrede var der i Helsingør foruden Latinskolen
 to offentlige Skoler, en dansk og en tysk. Den sidste havde 1806,
 da Biskop Balle besøgte den, kun 4 Elever, og dens nærmeste Til-
 syn, Pastor Sandal ved den tyske Kirke, udtaler, at »denne Indret-
 ning vedvarer endnu som før«, men »kan ikke anses for at være
 en Skole«. Pastor Trojel, der 1819 blev ansat ved den danske Kirke,
 og som straks med stor Iver tog fat paa Gennemførelsen af Skole-
 lovens Fordringer og gennem mange Aar førte en interessant Dag-
 bog over sine Iagttagelser i Skolen, fortæller, at der ved hans An-
 komst til Byen foruden den 1805 oprettede Fattigskole i Fattig-
 huset kun fandtes den offentlige danske Skole, i hvilken der var
 11 Dreng; men desuden, skriver han, gav »Officerer og Korpora-
 ler, gamle og unge Fruer og Madammer, Frøkener og Jomfruer og
 flere, som ingen anden Næringsvej havde«, sig af med at holde
 Skole »aldeles efter deres egne Hoveder«.

Han fik nu Rodemestrene til at foretage en Optælling af de skole-
 pligtige Børn, og Resultatet blev 744. Af disse regnede man 100 til
 Fattigskolen, 150 til Privatskolen og 44 til Latinskolen. Der blev
 da 450 til den Borger- og Almueskole, som skulde oprettes. Trojel
 udarbejdede nu *et Skoleplansforslag*, som blev vedtaget i et Skole-
 kommissionsmøde. Han vilde da gaa hjem at renskrive det, men
 et Medlem af Kommissionen ytrede, at en Udskrift af Protokollen
 var tilstrækkelig. »Jeg forstod dette Sprog,« skriver Trojel. Det var
 Borgmester Stenfeldt, der ikke taalte et Skoleplansforslag fremsat
 af Trojel personlig. Et andet Medlem udtalte imidlertid: »Kommis-
 sionen har min Sandten i Dag udrettet mere i een Time end tilforn
 i flere Aar,« og da denne Udtalelse almindeligt bifaldtes af Kom-
 missionens Medlemmer, var det »en for min Aand inderlig kær

Løn«, skriver Trojel. Skoleplanen blev approberet af Kancelliet den 1. Aug. 1820.

Til Forstaaelse af denne kaster vi et Blik paa Byens Kirkeordning. Fra gammel Tid udgjorde hele Byen kun et Sogn under Hovedkirken *St. Olai*, idet *St. Mariæ* Kirke var en separat Kirke for de herboende Hollændere og Tyskere. Senere blev det bestemt, at *Garnisonen* og *Øresundstoldkammerets Embedsmænd* skulde høre til den tyske Kirke, men først 1819, da begge Præsteembeder var ledige samtidig, blev der fastsat en *Sognedeling*. Den sproglige Forskel var nu ganske uden Betydning, og *tysk Prædiken*, som

Borgerskolen af 1841.
Den første Skolebygning, Byen ejede.
St. Annægade 44. (B. 70, 71, 72).

siden 1730 var holdt hveranden Søndag, blev nu indskrænket til hver fjerde Søndag. (Senere blev den efter Treaarskrigen helt afskaffet 1851). Man tog saa fat paa en strengere Opkrævning af *Præstepenge* og betalte af disse Sognepræsterne ved *St. Olai* og *St. Marie* Kirke henholdsvis 800 og 500 Rbd. Sølv aarlig, medens Menighederne desuden skulde yde deres Sognepræst Højtidsoffer og Betaling for kirkelige Forretninger.

Sogdenes Ligeberettigelse gav sig Udslag i Skoleplanen derved, at den ny oprettede Borgerskole fik en Afdeling for hvert af de ny oprettede Sogne, fra hvilke den fik Støtte ved Indtægt af nedlagte Skole- og Kirkeembeder.

Endnu havde man at tage Hensyn til den Part, der ydede det største Bidrag til Skoleplanens Gennemførelse, nemlig *Øresunds Toldkammer* Den før omtalte, 1786 oprettede *Øresunds Toldkammers Friskole* (II 307. 323), hvor 20 Drengene og 10 Piger fik fri Undervisning og Klæder og 20 af disse tillige Kost og Bolig paa

Skolen, var 1798 ophørt med sin Virksomhed. Dens Gaard var bleven solgt, men Stiftelsen var vedblevet at bestaa under samme Navn, idet man blot i Stedet for at sætte Børnene i denne Kostskole, anbragte dem i Pleje hos Bønder paa Løvenborg Gods. 1817 ophørte ogsaa denne Virksomhed, og Stiftelsens Midler skænkedes til Byens Skolevæsen paa den Betingelse, at en Afdeling af Byens Skole for Fremtiden skulde hedde *Øresunds Toldkammers Skole*.

Der blev da oprettet tre Skoleafdelinger:

»*Første Afdeling*, som kaldes og vorder *Øresunds Toldkammers Borger-skole* efter Kanc. Skrivelse af 20. Decbr. 1817« med ca. 90 Børn fra begge Sogne og 1 Lærer.

Anden Afdeling for Olai Sogn med ca. 180 Børn af dette Sogn og 2 Lærere, der stod under Tilsyn af Sognepræsten ved Olai, og fik denne Kirkes Kantor- og Klokkerembeder.

Tredie Afdeling for St. Marie Sogn med ca. 180 Børn af dette Sogn og 2 Lærere, der stod under Tilsyn af denne Kirkes Sognepræst og lønnedes med dens Kantor- og Klokkerembeder.

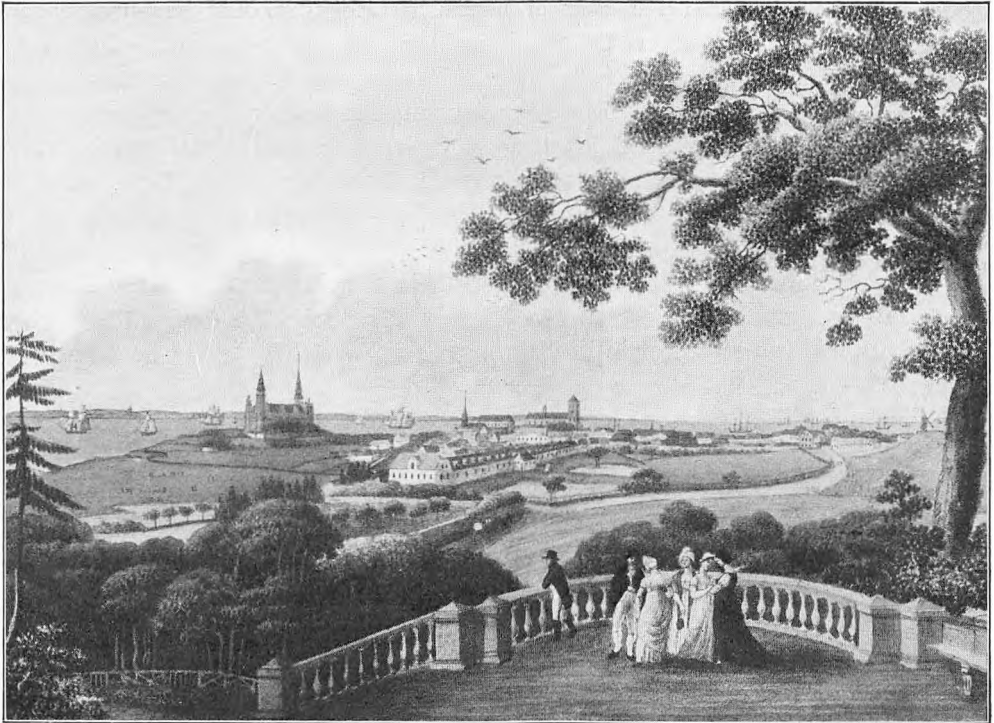
Kateketen blev Lærer ved første Afdeling og skulde staa under Tilsyn af begge Præster.

Sangopvartningen var vistnok længe før denne Skoleordning bleven besørget af den danske Skoles eller Fattigskolens Elever. I det 18. Aarhundrede hørte den endnu til Latinskoledrengenes Bestilling, men allerede 1802 klages der over »den Ringeagtelse, som denne Forretning paadrager Lærerne, da endog den simpleste Mand ikke kan forene nogen hæderlig Tanke med den Forretning at gaa syngende med en Bog i Haanden omkring paa Kirkegaarden, og forinden Liget kommer, ofte over en Time vente paa samme som en Skildvagt.«

Foruden Indtægten af Sangopvartningsembederne og et nedlagt Kapellanembede fik Skolevæsenet de Tilskud, der tidligere var ydet den offentlige danske og tyske Skole af Byen, St. Olai Kirke og Øresundstoldkammeret, nemlig henholdsvis 30, 50 og 120 Rdl. Men hertil kom saa den 1817 nedlagte Øresunds Toldkammers Friskoles Midler, nemlig en Kapital paa ca. 7000 Rdl. og et aarligt Bidrag af Øresundstoldkammerets Kasse paa 500 Rdl.

Efter Skoleplanens Approbation hengik endnu 17 Maaneder, inden den kom i Gang, 1821 sendte man en Betjent om fra Hus til Hus for at optegne »alt, hvad der var over 6 Aar«, Det blev 900—1000 Børn i Stedet for de forud beregnede 744. Trojel antog imidlertid, at Pladsen nok vilde slaa til, da »man vist ikke fra Begyndeisen af vilde storme til Borgerskolen med sine Børn«. Og heri fik han Ret.

Til Skolehus lejede man Vestfløjen af Karmeliterklosteret, der indtil 1807 var bleven benyttet af Latinskolen. De to hvælvede Rum i Stueetagen var dengang delt i 3, som toges i Brug til Drengeklasse, og desuden deltes den lange smalle Munkegang til to Skolestuer til Pigeklasserne. Sko-

Fra Marienlyst. Udsigt fra Runddelen paa »Bjerget«. Efter et Kobberstik af S. L. Lange 1804.

Den øverste Allé paa »Bjerget« bag Marienlyst Slot, efter Maleri af Chr. Zacho.

lens 5 Lærere fik saaledes hver et Klasseværelse og skulde her undervise hver en Formiddags- og en Eftermiddagsklasse, der tilsammen udgjorde en af de 5 toklassede Afdelinger, hvori hele Skolevæsenet var delt. Rummene var mørke, thi de store Murpiller, der dengang bar Hvælvingerne, tog meget af det Lys, som sparsomt faldt ind ad de smaa Ruder. Og Udstyret var 5
Skolens Udstyr tarveligt. Skolen ejede ialt 16 Skoleborde med horisontal Plade. Desuden var der i hver Klasse et Kateder med Stol, en sortmalet Tavle og en Kakkellovn, og til fælles Afbenyttelse for hele Skolen en Ildtang og en Ildskuffe. Af Bøger fandtes i hver Skolestue en Luthers Katekismus, en Balles Lærebog, en Thonboes Bibelhistorie og en Elmenhoffs Geografi, i de fire tillige en 10
 Thonboes ABC og en Zincks Koralbog, og derudover til fælles Brug 46 Landkort af Lohses Stentryk og en Vejledning i det ny Testamente af R. Møller.

I December 1821 var man naaet saa vidt, at Lærerne var antagne, og man indkaldte i Løbet af denne Maaned efterhaanden Børnene for at faa skilt Fattigskolens Elever fra Borgerskolens og faa disse sidste delt i Formiddags- og Eftermiddagsklasser. 15

Den 7. Januar 1822 — mere end 7 Aar efter Anordningens Udstedelse begyndte Skolen da endelig sin Virksomhed, Trojel var gaaet derhen om 20
den første Skoledag Morgenen for at hjælpe Lærerne med Ordningen. »En heldig Idé,« siger han. »Der havde nemlig foruden Børnene indfunden sig nogle Mødre, der begyndte med at foreskrive baade dit og dat. Disse betydede jeg naturligvis, at de havde her intet at bestille, at den Orden, der var bestemt, er ufravigelig, at det hele ikke kan rette sig efter den enkelte, men at den enkelte maa rette sig efter det hele, at naar Forældrene ikkun hjemme vilde holde deres Børn til Flittighed og Sædelighed, skulde der nok blive sørget for samme 25
 i Skolen, og at de iøvrigt kunde være rolige for, at deres Børn ikke skulde ske mindst Overlast. Efter at dette Vrovleri havde varet en Times Tid, fik vi Rolighed. Nu begyndtes med at undersøge Børnenes Kundskaber, og da først med Læsning. Men hvor paafaldende var det mig ikke, at de allerfleste Børn ikke kunde læse rent i en Bog, og disse var endda Børn af 30
 2den Klasse fra 10—14 Aar, og dog havde flere Mødre fortalt, hvorlunde de ej behøvede at gaa i Skole uden for at lære at regne og skrive, da de havde lært baade Lærebog og Bibelhistorie.«

Eksamen foretoges med stor Højtidelighed. Den varede 14 Dage. Og i 35
Eksamen den Tid var to af Byens Præster hver Dag, Formiddag og Eftermiddag til Stede. »Lærerne eksaminerede, og vi Præster styrede Eksaminationen«. Et Par Magistratsmedlemmer indfandt sig ogsaa nu og da. »Af Byens Indvaanere var ikkun een eneste for en Times Tid en Eftermiddag til Stede. Bedømmelsen var meget minutøs; og endnu mere indgaaende var det Spørgeskema, som Skoledirektionen udsendte om Eksamen 1822. »Det kan være 40
 morsomt for de Præster, der have Tid nok tilovers«, siger Trojel, »men for dem, der ikke har det, er det en Besværlighed.«

Naar Eksamen var endt, samledes Skolekommissionen, Lærerne og Børnene til et Møde paa Skolen, hvor Karaktererne oplæstes, og Børnene ord-

nedes »ganske efter deres Flid«. Et Par Dage efter gav Trojel som Regel Lærerne »til en liden Opmuntring et tarveligt Aftensmaaltid i sit eget Hus«, *et Aftens-*
 »ved hvilken Lejlighed der da ogsaa letteligen gives Anledning til at tale *maaltid*
 om et og andet til deres Stilling og Kald henhørende, hvilket i en Samtale
 5 hedre lader sig foredrage end ellers ligefrem sige«.

Da Trojel en Dag paa Skolen traf en Lærer »i Færd med at tugte en Dreng med en Linial«, blev Vaabnet straks nedlagt, og Læreren fik en Irettesættelse. *Skoletugt*
 Trojel brugte dog selv legemlig Straf, og Lærer Topp, der tidligere havde været Byens danske Skoleholder, havde svært ved at komme bort fra gamle
 10 Vaner. Gamle Smed Svedstrup i Mørdrup fortalte, at han almindeligvis trak- terede Drengene i den aabne Haand med Kanten af en Linial, og at han overfor en Brolæggers Son, der var for haardhudet til, at denne Straf kunde virke, brugte den gamle Metode at lade Synderen knæle paa Ærter, som Topp i dette Øjemed altid medførte i Lommen.

15 Elevantallet var 1822 195 Dreng og 123 Piger, ialt 318. Det *Elevantal*
 aftog indtil 1827, da det var nede paa 114 Dreng og 38 Piger, ialt 152. Grunden hertil var Overgang til de private Skoler, overfor hvilke Skolekommissionen dengang kun havde ringe Myndighed. Efter Andragende fik Skolekommissionen fra 1827 af Kancelliet
 20 overdraget et videregaaende Tilsyn med Privatskolerne, og dermed ophører Tilgang til disse. Det var navnlig Pigerne, der havde søgt bort fra Borgerskolen, men nu vendte tilbage til denne, saa den 1837 havde 182 Dreng og 203 Piger, ialt 385 Elever.

En medvirkende Aarsag hertil var utvivlsomt, at man ved Til-
 25 skud af det Rejersenske Fond fra 1829 fik indført *Haandgernings-*
undervisning for Piger. Forbilledet var her det 18. Aarhundredes Spindeskoler. Der oprettedes en Formiddagsklasse for de Børn, der søgte Læseskolen om Eftermiddagen, og omvendt. Hvert Barn fik 18 Timer ugentlig Undervisning i Haandgerning. Som Lærerinde
 30 ansatte man en Lærer Nielsens Hustru, der havde gennemgaaet et Kursus paa Normalskolen. Ved hendes Død Aaret efter blev ansat en Madam Liebe, der havde »dyrket Skuespilkunsten i København« og »endnu i Vinter var Skuespillerinde i Helsingørs Dramatik«, dog kun paa Betingelse af, at hun havde »forladt alt Theater-
 35 engagement«.

Samme Aar som Haandgerningsskolen kom i Gang, indførtes *Gymnastik*
 ogsaa Gymnastik. Dette Fag overdroges til Læreren ved Fattigskolen, Student og Løjtnant Tostrup, for 100 Rdl. aarlig, men det fandt »saare mange Hindringer i Folkets Uvilje«. I Sommerferien
 40 1829 maatte man indkalde 150 Forældre for Skolekommissionen, som betydede dem, at de maatte »efterkomme Majestætens Vilje«, da de ellers vilde blive mulktærede, og at de kunde være »rolige for deres Børns Lemmer og Helbred, da alt foretoges med den største

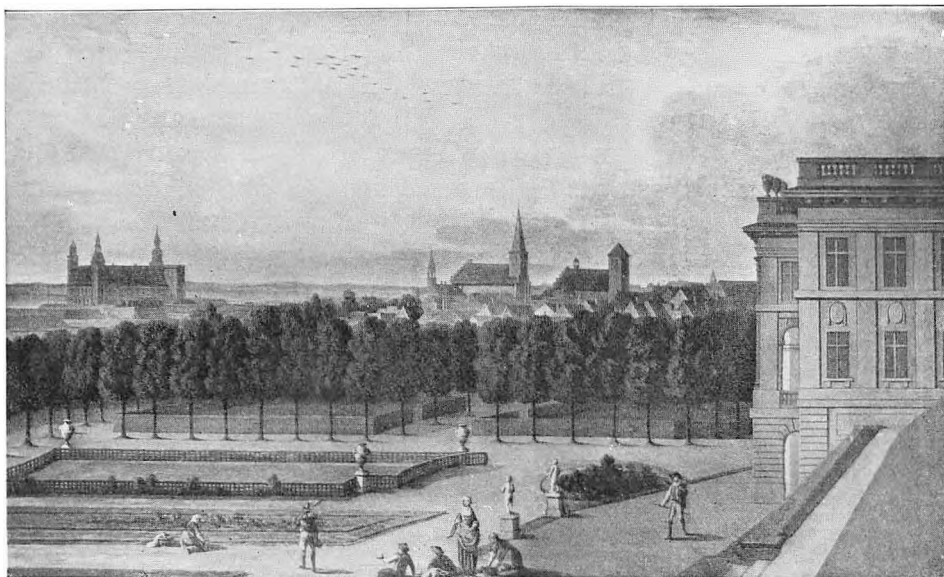
Forsigtighed«, og Børn med I.egemsfejl kunde fritages. Til Gymnastikplads brugte man en aaben Plads ud for Reberbanen, hvor Lundegade og St. Annagade løber sammen. Her gjorde man Løjtnant Tostrup Livet saa surt, at han snart frasagde sig Bestillingen. Der antoges da en Sergent Ole Gotfredsen Plejelt, der snart efterfulgtes af en Løjtnant Thrane af Kronens Regiment, hvem det 1835 lykkedes at faa Lov til at benytte *en Gymnastiksal* paa Kronborg, saa Undervisningen kunde foregaa i Fred for Tilskuere. Salen var vistnok den samme, som dengang benyttedes af Latinskolen, nemlig Slotskirken.

Ved Siden af Borgerskolen bestod som nævnt *Fattigskolen* med to Klasser, der besørge- des af een Lærer. Her undervistes Dreng og Piger sammen, 20—30 i ældste og 80—90 i yngste Klasse, hver kun 2 Timer daglig. »Hvo, som selv har læst for Børn, men fornemmelig for en Mængde fattige Almuebørn, som formedelst deres Urenlighed i Klæder og paa Legeme uddunster saa væmmelig, har vist følt, at der behøves baade et stærkt Legeme og en høj Grad af Liv og Tænkraft og Aand til at forrette i 4 Timer daglig slikt Arbejde med den Munterhed, som det bør forrettes«, sagde Magistraten ved Skolens Oprettelse. Den frygtede derfor, at man vilde »gøre ham Byrden for tung, om man paalagde ham flere end 4 Timer daglig«. Desuden skulde de fattige Børn have den største Del af Dagen tilovers til Arbejde i Spindeskolen, hvorved de skulde tjene deres Ophold. Undervisningen begyndte derfor Aaret rundt Kl. 6 om Morgenen, om Vinteren ved det sparsomme Lys fra de Tællepraase, der var smæltet fast paa Bordpladen. — »Den Forsømmelse og Efterladenhed, der findes blandt Børnene her, er stor«, siger Trojel. Ved Eksamen 1824 lod en Tambourdreng »os ved en anden vide, at han kom ikke. Vilde vi ham noget, kunde vi hente ham paa Kronborg«. Skolen er i det hele »saare maadelig«. »Saa længe man ikke kan yde Klæder, Sko, Mad og Drikke og visse Værelser saavel til Forældre som Børn, er det umuligt at holde denne Klasses Børn til stadig Skolegang«.

I *Fattigskolen* blev den »*Indbyrdes Undervisning*« indført allerede 1822, efter at Læreren i 3 Dage havde faaet et Kursus paa Normalskolen. »Unægteligen en hastigen lært Undervisningsmetode,« skriver Trojel. Dog ansaa han »den at være en Velgerning« i *Fattigskolens* yngste Klasse, men om dens Indførelse i Borgerskolen hævder han overfor Præsident Kaas, at der »til Danmarks Ære kan siges meget baade for og imod«. Fra Regeringens Side presede man imidlertid paa, og 1828 holdt Metoden sit Indtog i Borgerskolen, ikke paa Grund af »Nødvendigheden«, men af »Agtelse for en god Konges bedste Vilje«.

Ved Brugen af den ny Metode kunde man have flere Børn i de

yngste Klasser. Man benyttede da Lejligheden til at nedlægge *Øresunds Toldkammers Borgerskole* og fordele Børnene herfra til de andre Klasser, der nu blev slaaet sammen til een Skole, idet Sogndelingen bortfaldt, og der oprettedes en Dreng- og Pigeskole, hver med 4 Klasser. Herved fik man Kateketen fri, og der blev da oprettet en *borgerlig Realskole*, i hvilken han skulde undervise 4 Timer daglig, medens de øvrige Timer besøragedes af Timelærere. Denne Skole begyndte 12. Maj 1828 med 13 Elever. Den støttedes af en 1834 oprettet »Forening til Realkundskabers Udbredelse«.

Marienlyst Have i Slutningen af det 18de Aarhundrede.
 Efter et Maleri over en Dør paa Bernstorff Slot.

10 som bl. a. betalte Skolepenge for 9 Elever og forærede Skolen fysi-
 ske Apparater og franske Lærebøger. Trojel forventer, at Skolen
 fra at være »en Taagestjerne« skal »hæve sig til at blive en Stjerne
 af 4. Størrelse«. »Højere forventer jeg mig den ikke.« Den nævnte
 Forening betalte da ogsaa Privatundervisning for Skolens Elever
 15 i saadanne Fag, som »lærtes mindre fuldstændigt i Skolen«. —
 Det blev kun meget faa Elever, der meldte sig, og Realskolen gav
 derfor et saadant Underskud, at den forbrugte Halvdelen af den
 aarlig udkrevne Skoleskat uden at byde den Undervisning, som
 man attraaede.

20 Samtidig med den her omtalte Virksomhed for den skolepligtige
 Ungdoms Undervisning gik andre Bestræbelser for de konfirmerede
 og for de ganske smaa. For disse sidste oprettedes der 1829 et *Asyl*
Børneasyl, der snart rykkede ind i den gamle Knud Andersen Ba-

*Haand-
værkerskoler* gers Gaard, Stengade Nr. 29 (B. 429), hvor det endnu er. For
Haandværkslærlinge havde man allerede 1802 oprettet en *Søn-
dagsskole* med de Massmannske Skoler i København som Forbil-
lede. 1804 fik Skolen en fin Bestyrelse med Geheimekonferensraad
C. F. Numsen som Direktør samt 6 »Inspektører« og 12 »For- 5
standere«, hvilke sidste efter Tur skulde være til Stede i Timerne
for at holde Orden. Planen af 1802 omfattede baade Geografi,
Geometri, Teknologi, Maskin- og Bygningstegning m. m., men 1804
var man allerede klar over, at man maatte indskrænke sig til en
Skole for unge Mennesker, som »næppe kunne læse Skrift, mindre 10
skrive eller regne«. Det var da især Skrivningen, man dyrkede.
Pennene skulde Lærerne medbringe, tilskaarne hjemme, »hvortil
de forhen har modtaget det fornødne Antal Penneposer«. Omkost-
ningerne betaltes af et »Selskab til Søndagsskolens Fremme«. Denne 15
Skole standsedes sandsynligvis af Krigen 1807—14. Men 1825 stif-
tedes en ny Forening med samme Formaal, og et Udvalg be-
staaende af Byfogden, Auditor *Knudsen* og Byens to Præster,
Fischer og *Trojel*, udarbejdede en Plan for en ny Søndagsskole,
denne Gang blot med Undervisning i Læsning, Skrivning og Reg-
ning, for at sætte Haandværkeren i Stand til »at udvide sine Kund- 20
skaber«, »meddele sig til fraværende«, »føre et rigtigt Regnskab«
og gøre Overslag over Arbejde.

Skolen fik 3 Klasser. De to dygtigste anbragtes i Borgerskolens
Lokaler i Klosteret, den tredje, der ikke kunde læse, fik Plads i Fat-
tigskolen, hvor den skulde stove paa »*Indbyrdes Undervisnings*« Ta- 25
beller, som endnu ikke fandtes i Borgerskolen. Et af Skolens første
Foretagender var at lade trykke den lille *Multiplikationstabel* til
Eleverne. Man begyndte med 120 Elever, men de følgende Aar
havde Skolen kun ca. 50. Først 1827 optog man ogsaa Haand-
værkssvende. Disse maatte paa Grund af den Standsforskel, der i 30
Lavstiden var mellem en zünftig Svend og en Læredreng, have en
særlig »*Svendeklasse*«. En privat Tegneskole, som en Tegnelærer
Becker 1826 holdt i Borgerskolens Lokaler, blev vistnok Begyn-
delsen til Tegneundervisning for de helsingørske Haandværkere.
1828 optog Søndagsskolen Tegning i alle Timerne for 6 Elever, 35
som var »fuldkommen kyndige i Læsning«, og i hveranden Time
for de øvrige*).

Privatskoler Ved Siden af de hernævnte offentlige Skoler stod en Mængde
Privatskoler. Af de 900—1000 skolepligtige Børn maa disse have
rummet omtrent Halvdelen. Der var alle Slags. *Pogeskoler* for Børn 40

*) Skolen fik 1827 100 Rdl. aarlig af Øresunds Toldkammers Fattigkasse, »saalænge Farten
gennem Sundet ikke forstyrres« og ligeledes 100 Rdl. aarlig af det Rejersenske Fond. Den blev
1884 slaaet sammen med en i 1870-erne af Industriforeningen oprettet Skole til den nuværende
tekniske Skole.

fra 4—7 Aar, som den Madam Mogens Nielsens Skole i Gammel Kloster, hvor Ole Lund, ledet af Madammens Strikkepind, stavede:

»En Abekat blandt Dyrene
mest findes lig et Menneske«.

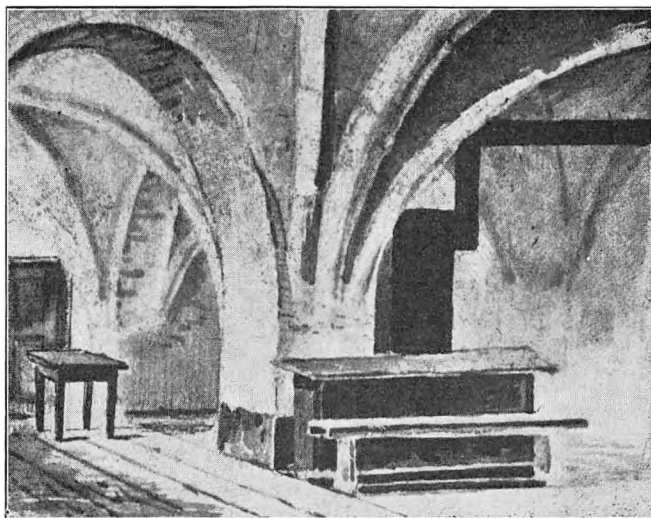
- 5 og hvor man, naar Tavlen var skrevet fuld. »gik den over med en Harefod«, som var bundet i Rammen. *Pigeskoler*, ligefra de almindelige Pogeskoler, hvor Piger fik Undervisning i Haandgerning og derfor altid gik flere Aar længere end Drengene, til *forneppure Pigeskoler*, hvor der undervistes i finere Syning og Broderi samt
- 10 Fransk, Tysk og Engelsk, og hvor bedrestillede Folks Døtre maatte gaa af honnet Ambition. 1827 maatte samtlige Privatskoler søge Skolekommissionens Anerkendelse, og 10 Pigeskoler og 5 Drengeskoler fik Lov at bestaa, naar de opfyldte Kravet om offentlig Eksamen to Gange om Aaret og eksaminerede Lærere til Religion.
- 15 Til andre Fag krævedes ikke særlig Uddannelse. — En ejendommeligt Fremtoning blandt Privatskolerne var det »*Pædagogium*«, der oprettedes 1836. Her lagde man særlig Vægt paa levende Sprog, Matematik og Naturfag, men underviste desuden i Dans, Hugning og Fægtning. Naturfagene indleddes med »Kosmologi
- 20 og Læren om vort Solsystem« og gik videre gennem Mineralriget, Planteriget og Dyreriget. Man dyrkede den højere Matematik, Mekanik, Musikkundskab og »Fractur- og Pragtskrift«. Til at klare alt dette behøvede man 7 Timers Undervisning og 2—3 Timers Lektuelæsning daglig. Og endvidere prydede man Væggene
- 25 med nogle Tabeller af »historisk, geografisk, statistisk, naturhistorisk, grammatikalsk og andet« Indhold, som, idet Eleverne stadig havde det for Øje, lidt efter lidt »uformærkt« kunde »gaa over i Sjælen«. Det ny var dog først og fremmest det større Hensyn til de levende Sprog og Matematik.
- 30 Trods alle økonomiske Vanskeligheder var Almueskolevæsenet i Helsingør i frodig Vækst. Det var Oplysningstidens Tanker, der paa mange Omraader omsider bar Frugt. Asylet, Fattigskolen og Borger- og Almueskolen viste Omsorgen for Barneskolen, Søndags-
- 35 skolen for Haandværkere og den borgerlige Realskole, til hvilken der, naar mindst 8 Elever meldte sig, skulde knyttes et Kursus i »Styrmandskunsten«, var famlende Forsøg paa at finde Vej for Ungdommen. Men Vejen gik udenom den lærde Skole. Egentlig havde denne aldrig tilfredsstillet Helsingør. Der er ingen Tvivl om, at det i Christian IV's Tid er Claus Petersens Skrive- og Regneskole, som de velhavende Købmænds Børn søger. Den lærde Skole
- 40 passede ikke for dem. Hellere sendte de deres Børn til Holland eller England for at søge Uddannelse eller holdt en fremmed Skole-

mester i deres eget Hus. I 1590-erne dør her i Byen baade en skotsk og en fransk Skolemester, og der nævnes »den tyske Skolemester til Niels Barfod«. Og 1792 oplyses det, at ikke mindre end 13 unge fra Helsingør er sendt ud af Landet til Opdragelse — mest til engelske Handelsforbindelser.

5

Overfor alle de omtalte Bestræbelser for at give Ungdommen en Uddannelse, der tilfredsstillede det praktiske Livs Krav, stod Rektor *Meisling* ganske uforstaaende. Da man foreslog ham at knytte Realskolen til Latinskolen, erklærede han, at han »*som en afgjort Fjende af alt, hvad der i Livet som i Naturen ytrer sig amphibie-*

10

Skolestue i Klosteret. Efter Akvarel fra 1850-erne.

agtigt, paa den bestemteste og mest utvetydige Maade« vilde modsætte sig »*slig Amalgamation*«.

Mellem alle de ny og frodige Skud paa det helsingørske Skolevæsen sad da Latinskolen som en gammel, mosgroet, frønnet Gren, der ikke længere taalte Livets Storme.

15

Ole Lund har i sine Erindringer givet adskillige Træk af Livet i den lærde Skole, hvor først *Jens Bertel Møller* var Rektor 1806—25 og siden *Simon Sørensen Meisling* til Skolens Nedlæggelse 1839.

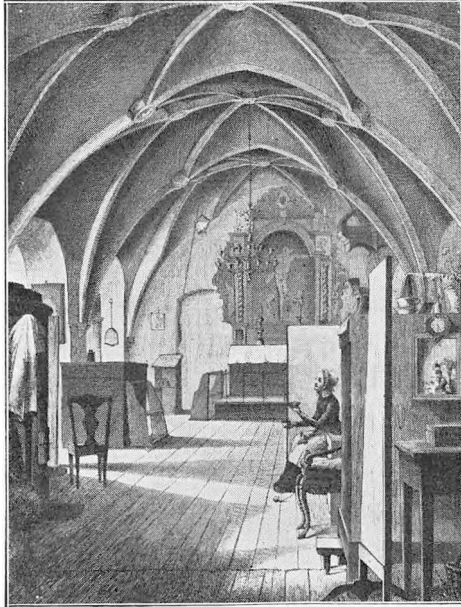
Latinskolen

Han skildrer, hvorledes den ny Elev blev modtaget i Skolen. Samtlige Elever stod opstillede i to Rækker fra Skoleporten hen til Trappen, Mesterlektionerne nærmest Porten. Den ny Discipel fik nu af den første Mesterlektioner et Spark i Bagdelen, saa han fløj et Stykke frem. Saa blev han hentet tilbage for at modtage et Spark af den næste og saa fremdeles, til han havde

Velkomst

20

faaet et Spark af hver. Dernæst tog to Mesterlektianere ham ved Ørene og trak ham op ad Trappen, Trin for Trin, medens en tredje for hvert Trin gav ham »et alvorligt Slag paa det alt mørsparkede« Sted. Ved øverste Trappeafsats holdt en Mesterlektianer Tale for ham og forklarede ham, at denne Velkomst skulde vise ham, at Adgangen til Visdommens Tempel var stejl og vanskelig, men at Minervas Sønner som Brødre hjælper hinanden over alle Vanskeligheder. Naar Formiddagsskolen sluttede Kl. 12, fik han en

Kapitalsalen (Laxmandsalen) i Klosteret, indrettet til Bolig for de kvindelige Hospitalslemmer. I Baggrunden Alteret, ved hvilket Kantoren ved St. Marie Kirke hver Aften Kl. 6 holdt Andagt for de gamle, en Tjeneste han havde arvet efter Mesterlektianerne i Latinskolen.

Vanddaab under Posten, og først derefter var han *verus discipulus scholæ*, foreløbig dog kun i Sinkelektien. Saalænge har var her, maatte han være
10 Tjener for Mesterlektianerne og kaldtes »Slave«, »Træl« eller »Helot«.

Bertel Møller var i Ole Lunds Skoletid en aandelig og legemlig affædig Olding, der nu ikke længere evnede hverken at undervise eller holde Disci-
plin. Han kendtes paa sin slæbende Gang, men havde for sin Efterfølger det Fortrin, at hans hvide Halstørklæde og Manchetskjorte med Kalvekryds og
15 krusede Haandlinninger altid skinnede som nyfalden Sne.

*Bertel
Møller*

Blandt Skolens Adjunker fandtes indtil 1823 Helsingørs sidste »Hører«, Richardt Hagerup Luja, der var Lærer for Sinkelektien og stadig gik under
Betegnelsen »Hører Luja«, og hvis »Livsnydelse væsentligst bestod i« at sidde
stille hen hjemme i en gammel, forslidt Sofa og ryge Tobak og drikke

*den sidste
Hører*

Tevandsknægte. I Selskaber viste han sig i en meget lys graameleret Spidskjole med meget brede Skoder og Knæbenklæder og Vest af samme Tøj med store hvide, blanke, maaske forsøvede Tinknapper i Kjolen og ved Knæene samt højskaftede Kravestovler med Silkekvester foran, som han den Tid var en Herremand. »Om han havde aflagt Pisken og Pudderet, er jeg ikke ganske sikker paa,« skriver Ole Lund, »men det forekommer mig, at han gik med den til sin Død.« Han jordfæstedes paa Helsingørs Kirkegaard, hvor hans Grav har »et malet Trækors med en opadflyvende Sommerfugl«.

Luja var, skont yngre end Rektor, endnu mere affædig. Det hændte, at han i sidste Time faldt i en stille Slummer paa Katederet, og at Disciplene da, naar Timen var forbi, gemte hans Hat og Stok, slukkede Lysene og styrtede ud, saa han maatte have Skolepedellen Per Kul til at finde Sagerne.

Med Rektor *Meisling* blev baade Disciplinen og Undervisningen bedre, og forsaavidt blev hans Tiltræden en Fornyelse for Skolen. Pennalismen ophørte, og korporlig Revselse blev næsten afskaffet, derimod synes Meisling oftest at have brugt en saarende Satire overfor Eleverne. Almindelig kendt er det jo, hvorledes *H. C. Andersen* led herunder. Meisling var Filolog og underviste selv i Græsk og Latin, og han har efterladt sig forskellige litterære Produkter, Digte eller Skuespil, som opførtes i »Dramatiken« i Bjergegade, og som ofte hentede deres Emner fra Folkelivet i Helsingør, Livet ved Havnen, paa Isen, naar Sundet var tillagt, eller Majfesten i Hammermølleskoven. Og Ole Lund fortæller, hvorledes Meisling i Timevis kunde følge Rekrutternes Øvelser, lytte til et Par Fiskerkoners Skænderi, iagttage Taskenspillere, Gøglere, Vagtparaden og ethvert Gadeopløb. I litterær Henseende naaede hans Produkter ikke blivende Værd; men de vidner om Lyst til Jagttagelse af Folkelivet. Der er dog ingen Tvivl om, at han her stod med den lærde Mands litterære Interesse. For ham rummede Folkelivet kun Emner til litterært Brug. Derimod følte han sig svævende i akademisk Højhed over den Almue, der var Emne for hans Satire, men aldrig Genstand for hans Sympati. Almueskolen, Realskolen, de vaagnende kommunale og politiske Interesser hos Menigmand fandt ingen Støtte hos Meisling. Heller ikke forstod han, at det praktiske Liv stillede Krav om en anden Uddannelse end den, Latinskolen bød paa. Og det var utvivlsomt denne Mangel hos ham, der bevirkede, at Latinskolen blev nedlagt 1839, da den kun havde 3 Elever, hvorved en betydelig Del af dens Midler tilfaldt Latinskolen i Hillerød.

Allerede 1791 havde den reformivrige Pastor *Sandal* foreslaaet, at man af Hensyn til Byens Handelsstand skulde nedlægge Latinskolen og i dens Sted oprette en Realskole. 1833 dukkede Forslaget op paany, og denne Gang sejrede Kravet Det var den ustuderede,

men intelligente og dygtige Skibsklarerer *Knud Henning Gad*, der nævnte Aar udsendte et Skrift med Titlen: »*Hvor skal jeg sætte min Søn i Skole, naar han ikke skal studere?*« Han udtaler heri, at Latinskolen er ubrugelig som Grundlag for Handelsmænds og Haandværkeres videregaaende Uddannelse, og at denne Skole endogsaa gør Skade, idet den drager de bedst begavede Børn fra Borgerskolen til sig, saa den næringsdrivende Borgerklasse »beholder ikkun de ringere, de indskrænkede tilbage«. Borgerskolerne af 1814 anser han kun for »gode Almueskoler«. Man har ved deres

*Knud
Henning
Gad*

Rektor S. S. Meisling, 1825 – 39.

10 Organisation aldeles »overset Købstadsborgerens intellektuelle Fornødenheder og sat ham i Klasse med Almuesmanden«. Han spørger derfor: »Hvor kan den kommende Købmand, Fabrikant eller dannede Haandværker erholde den første Undervisning?« og kræver en Reform, hvorved »den næringsdrivende Borger kan
15 blive udløst af sin aandelige Trældom«.

Et Vidnesbyrd om den Bevægelse, Gads Skrift vakte i Helsingør, er det, at der i 1834 stiftedes en »Forening til Naturlærens Udbredelse i Helsingør«. Det er tidligere nævnt, hvorledes denne Forening paa forskellig Maade støttede den borgerlige Realskole, og hertil kan føjes, at den lod afholde Fore-
20 læsninger over naturvidenskabelige Emner. Gads Skrift tog imidlertid ikke specielt Sigte paa helsingørske Forhold, og det gav da ogsaa Anledning til, at Spørgsmaalet om Skoler for Middelstandens Børn blev drøftet Landet over, og at en Række ansete Mænd anbefalede Oprettelsen af saadanne. Borgmester

*Foren. til
Naturlærens
Udbredelse*

Stenfeldt og Kancellisekretær Algreen-Ussing stillede i den første Stænderforsamling i Roskilde Forslag om at oprette Skoler, hvor der kunde gives Undervisning i de for det praktiske Liv nødvendige Kundskaber; og Forsamlingen vedtog at henstille til Kongen at lade Kancelliet indhente de stedlige Autoriteters Erklæring om, hvorledes Borgerskolerne kunde skilles 5 fra Almue- eller Fattigskolerne. (Ved Borgerskoler tænkes altsaa her paa Skoler med fyldigere Undervisning).

Den 16. April 1836 udsendte Kancelliet da den ønskede Forespørgsel, og Helsingørs Skolekommission afgav et Svar, der bl. a. gik ud paa, at man 10 ønskede Latinskolen nedlagt og dens Midler anvendt til det kommunale

*Latinskolen
nedlægges*

Cand. theol., Carl M. Th. Schütz (1814—90), Lærer ved Helsingørs Borgerskole (1847—82), Helsingørs glade Sanger og elskede Lærer. Et Ungdomsbillede efter Maleri paa Helsingørs Museum.

Redaktør, Magister M. Galschiøt (f. 1844), hvis Bog »Helsingør omkring Midten af forrige Aarhundrede, Studier og Erindringer« (1921) er Hovedværket for nævnte Tid.

Skolevæsen. Et Mindretal af Kommissionen udtalte sig dog for Bibeholdelsen af Latinskolen og fremhævede til Forsvar herfor, »at ingen By i Danmark, næst København, har saa mange Embedsmænd og Borgere, som beskæftiger sig med at læse Litteraturens forskellige Frembringelser, og at ikke blot flere her bosatte Danske, men endog adskillige Udlændinge ere 15 bekendte som heldige Forfattere«. »Hvis virkelig en for Videnskaberne for-dærvelig Handelsaand skulde være fremherskende og undertrykke den videnskabelige Sans hos Indvaanerne, da turde det vel anses for saare urigtigt at forøge dette Onde og at fremme samme skadelige Indflydelse paa Samfundet ved Ophævelsen af et saa gavnligt videnskabeligt Institut«. 1837 20 fremkom endvidere fra nogle helsingørske Borgere et Andragende om at faa Lov til at beholde Latinskolen; men alt var forgæves. Skolens Elevantal var gaet saaledes ned, at den alene derved var dødsdømt.

Den Omordning, der nu paafulgte i Begyndelsen af 1840-erne, gik i Hovedsagen ud paa følgende:

Ny Skole-
ordning
1841—43

Den nedlagte *Latinskole* erstattedes med en *højere Realskole*, der kom i Gang 1843, og i hvilken der undervistes i Tysk, Fransk, Engelsk, Matematik, Naturfag, Teknologi og Varekundskab.

Borger- og Almueskolen, der var gratis og kun havde Halvdagsundervisning, ophævedes. I dens Sted kom en *Borgerskole*, i hvilken der betaltes Skolepenge (3 Mk. maanedlig), og hvortil der var knyttet en Realklasse.

Fattigskolen blev forandret til en Friskole, der ikke alene optog Fattiglemmers Børn, og Børn af dem, der ikke betalte Skoleskat, men overhovedet alle, der ikke blev sat i Betalingskole.

Den øjeblikkelige Virkning af den ny Plans Gennemførelse blev den, at Friskolen fik Størstedelen af de Elever, som Fattigskolen og Borgerskolen før havde haft, men kun ca. $\frac{1}{3}$ af den gamle Borgerskoles Elever gik til den ny Betalingskole. Fra de private Skoler fik Betalingskolen et betydeligt Antal Dreng, hvorimod Middelstandens Piger fremdeles vedblev at søge private Skoler. Børneantallet i de forskellige Skoler var umiddelbart før og efter Ordningen som følger:

	Fattigskole-Friskole	gl. og ny Borgerskole	private Skoler
Før:	80 Dr. 75 P.	170 Dr. 150 P.	117 Dr. 211 P.
Efter:	199 Dr. 159 P.	135 Dr. 65 P.	41 Dr. 185 P.

1843 udgiver Borgmester Stenfeldt en »Beretning om Skole- og Undervisningsvæsenets nuværende Tilstand«, hvori han fremstiller den her skildrede Nyordning og samtidig omtaler *Børneasylet*, som nu har 124 Elever, *Søndagsskolen*, som har været besøgt af 20 Svende og 64 Lærlinge, og hvor der er uddelt en Række Præmier, en Adjunkt Schows Skole, hvor der undervises i de samme Fag som i de lærde Skoler, og en *Navigationsskole*, hvor 16 Elever af Byens Ungdom bliver undervist paa et 2 Maaneders Krydstogt med en Brig, og som Kongen har støttet med et Bidrag paa 900 Rdl.

Navigationsskole

Skriftet er Beretning om et Værk, som for en stor Del skyldtes Præsterne, Fischer og Trojel, og Skibsklarerer Gad, men som dog Stenfeldt aabenbart har sin store Andel i. Og der er ingen Tvivl om, at han føler det som Forkyndelsen af sin Sejr over Meisling, der ofte under sin Dyrkelse af Satiren yndede at betegne ham som »den sorte Jøde«.

I Sammenhæng med samtlige her nævnte Skolereformer maa endnu ses to forud i Forbigaaende nævnte Oplysningsforetagender.

Real-
kundskabers
Udbredelse

Det ene er den *Forening til Realkundskabers Udbredelse*, som Gad opretter 1834. Her holdes Forelæsninger af Stadsfysikus Klem,

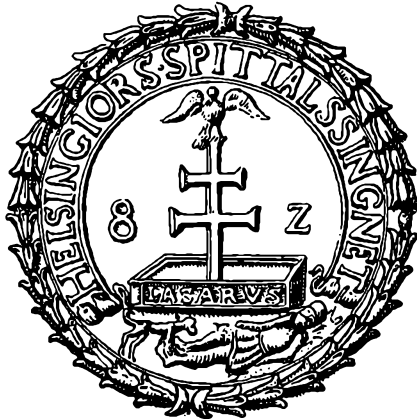
cand. polyt. Weis, Professor Ursin, Forstanderen for den ny højere Realskole, cand. polyt. Simesen. Dens Virksomhed svarer altsaa til de senere Foredragsforeninger. Det andet er *Helsingørs Læseforening*, der oprettes 1838 og bestod til 1892, da den forenedes med Industriforeningen.

Læse-
forening

5

Allerede 1817 fremsatte Professor Fr. Thaarup, der 1816 var bleven Toldkasserer i Helsingør, en »Plan til en offentlig Bogsamling for Helsingør«. Da han allerede 1819 flyttede til København, blev Forsøget ikke til noget. 1828 stiftes saa et »Helsingørs Læseselskab for Kunstnere og Haandværkere«, der 1831 opnaaede Støtte af det Rejersenske Fond. 1837 forsøgte man endvidere »at arrangere en Læsestue, hvor Selskabets Medlemmer een Gang ugentlig kunde forefinde og læse de nyeste Blade og Skrifter«, og disse Bestræbelser endte med, at der 1838 ved et Møde i »Pædagogiet i Stjernegade« stiftedes ovennævnte *Helsingørs Læseselskab*, der fik blivende Betydning. Schaldemose beretter i »Helsingørs Ugeblad«, at der 1837 endvidere blev stiftet et nyt Selskab »*Concordia*«, hvis »Tendens er ved nyttig Læsning og Conversation at bidrage til den selskabelige Underholdning«. Medens »Læseselskabet« tager Sigte paa Haandværkerne, omfatter »*Concordia*« kun »Handelsstanden og den videnskabelige Stand«. Dens alvorlige Hensigt understreges ved, at Kortspil er forbudt, men dens Virksomhed blev vistnok kun kort.

Disse Foreninger slutter den Række af Oplysningsforetagender, der særprægede dette Tidsrum fremfor alle de forud omtalte og førte frem til den almindelige Folkeoplysning, som banede Vejen for Folkets Deltagelse i kommunalt og politisk Styre.

Helsingørs Hospitals Segl 1582.

PRÆG AF GAMMELT OG FREMMED. — FOLKELIV

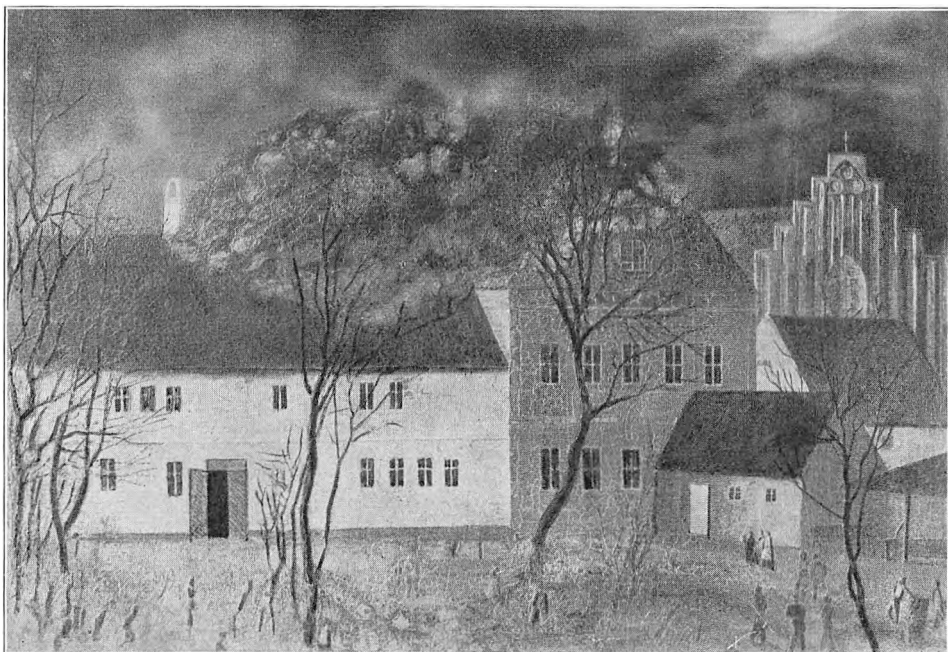
DER var i det Tidsrum, her er skildret, endnu adskilligt gammelartet over Byen. De gamle *Byporte* stod endnu, *Strandporten*, *Svingelporten*, *Ny Kirkegaards Port* og *Røde Port*.
 5 Her krævedes *Accise* af alle de Varer, som førtes ind i Byen. Og Bønder, der kom med Brænde, maatte aflevere nogle Stykker til Vagten. Først 1850 ophæves Konsumtionsafgiften, og Aaret efter nedrives Byportene. De blev overgivet det ny Marienlystudvalg (Byen havde købt Slottet 1851) til Anvendelse, og Portsejlerne
 10 blev anbragt under Broerne bag Slottet, hvor de staar endnu. Med Byportene svandt ogsaa det Hegn mod Bymarken, der i Aarhundreder havde været Skellet mellem By og Land.

Som det ses paa Billedet af Havnen (I. 187) var Peder Svendsens Bro, *ved Havnen*
 senere kaldet *Toldbroen* (ud for Brostræde), nu bleven forsynet med en lang
 15 Mole, dannet af to tjærede Bolværker med Kampesten imellem, den nuværende søndre Arm, der omslutede den trods nogen Udvidelse i 20-erne og 30-erne endnu meget beskedne, lille Havn. Paa Landsiden af denne ser man *Øresundstoldkammeret* (I. 182) og ved dette en lille Pavillon, gennem hvilken man kom i Land, med et tilbygget *Vagthus*, til hvilket Brokaperne havde Ad-
 20 gang for 5 Rdl. aarlig, og fra hvis flade Tag de kunde holde Øje med de passerende Skibe. Øst herfor byggede Jacob Løve 1823 sit Træskibsværft, og Poul Barfoed 1843 ved Siden af det endnu et Træskibsværft, som senere begge blev afløst af det nuværende Jernskibsværft. — Paa Billedet I. 23 ser man, hvorledes *Øresunds Toldkammerpladsen* var afspærret fra Sofiegade,
 25 hvor der var Skilderhus til Vagten ved Gitterporten. *Byens Toldkammer* med Pakhus er gengivet I. 337, men dette Billede er yngre. »Brøkkens Bod« er her forsvundet, og »Skibet« har taget dens Plads. Siden, da man havde faaet de første Panserskibe, fik »Skibet« en Konkurrent i en anden Skipperbeværtning, der kaldte sig »Panseren« for at betegne sig som Skibets Overmand.
 30 Af det følgende Strandparti fra Bramstræde til Gyldenstræde eksisterer der ingen Billeder. Men en lille Spadseretur hen ad Jernbanevejen viser os den Dag i Dag de mange smaa Haver, udenfor og imellem hvilke de saakaldte »Bakker« laa, Sandbanker, paa hvilke Baadene kunde slæbes op. Færgemændenes indenfor og Lodsernes udenfor Gyldenstræde, medens »Ankerbakken«
 35 ud for Grollowstræde blev brugt til Oplagsplads for de Ankere, man fiskede op ude i Sundet. Naar en Skipper laa for Anker i Sundet, og det pludselig blæste op til en Storm, kunde det hændes, at han maatte kappe Ankeret og sætte en Bøje ved det, i Haab om senere at kunne hente det. Men snart kunde han ikke finde det, og snart kunde det maaske ikke betale sig for ham at spille Tid med at hente det. Saa passede Færgemændene paa og fiskede de
 40 herreløse Ankere op. I to Maaneder laa disse saa paa Ankerbakken. Var der

da ikke kommet nogen Ejersmand, tilhørte de Finderen, hvad der nok kunde give en god Bjærgeløn.

Alle Rester af fordums Anløbsbroer var nu forsvundne fra den her om-
aaben Strand talte Strækning, hvor Stranden endnu laa aaben. Da de fleste fremmede søgte
Havnen, blev Forretningskvarteret ved denne, medens Fiskere, Lodser og 5
Færgemænd samt en Del Værtshusholdere holdt til i den vestre Ende af
Strandgade, i Strandstræderne og ude paa Lappen.

Af *Bondehandel* havde Byen ikke meget. Maaske havde det dog hjulpet
Bondehandel lidt, at *Overdrevsjorderne* var blevet opdyrket (I. 115). Vi har forud vist, at

Klubbens Brand 1860 (B 33. Før Sofie Brahes Gaard, nu Wilbroes Bryggeri).

Bondeforretningerne havde deres Plads i vestre Del af Stengade (I. 384 o. flg.) 10
Akseltorv og paa »Bjærgel«. Det nuværende *Akseltorv* var kun halv saa stort som nu.
Først efter en Ildebrand 1864 lagdes den sydlige Halvdel til. Iovrigt foregik
Handelen ogsaa paa Slagtertorvet. En Avisnotits fra 1830-erne viser, at *Gabe-*
stokken var afskaffet, men at man nok kunde tænke sig at anskaffe »en
saadan Maskine« til nogle svenske Skomagere, som driver ulovlig Handel. 15

Til Fiskerkonerne havde man vanskeligt ved at finde Plads. Fra de gamle
Fiskehandel Fiskerbænke paa det nordøstre Hjørne af St. Annagade og Stengade var de
flyttet til det gamle Torv lige overfor. Men de havde en stærk Tilbøjelighed
til at søge Stengade. Da Købmand Ellah 1794 havde købt det nuværende
Stengade 61 (B. 143), klagede han over, at de optog hans Fortov, og i Regn- 20
vejr hans Forstue. Saa kom de atter paa Torvet. Endelig købte Byen 1833
Stengade 52 (B. 261) paa Hjørnet af Bramstræde, lod dette Hus nedrive og

indrettede Pladsen til *Fisketorv*. Fra »*Hotel d'Øresund*« liggeoverfor iagttog en *Times*-Korrespondent 1851 »de renligt klædte Fiskerkoner med korte Skørter og tykke Ben, som solgte Torsk og Kuller paa den anden Side Gaden«.

Endnu ved denne Tid stod en Mængde Huse i deres gamle Skikkelse med
 5 fremspringende, dybe Kælderhalse, Karnapper og Bislag med Stenbænke. *Gadens Præg*
 Gaderne havde dybe Rendestene med vippende Rendestensbrætter ud for Portene og Tranlygter, anbragt paa Jernarme paa Murene, Vandforsyningen var indtil i 1890-erne den gamle fra Frederik II's Tid, hvis Ledninger er afsat paa Kortet (I. 122—23); selv om der nok i Tidens Løb var nedlagt nogle flere
 10 Trærender i Gaderne og indlagt Vand i flere Gaarde, saa var de offentlige »*Vandkammes*« Antal gaaet ned fra 5 til 4. Meget appetitligt var Vandet næppe i en saadan offentlig Vandkumme, ihvert Fald klages der i »*Helsingørsposten*« over, at Tjenestepigerne her skylder et Kar, som almindeligvis bæres under Forklædet. Brolægningen var selv paa Stengade saa daarlig,
 15 at *Kugleposten*, der bringer Brevene fra Hamborg, 1836 nær var vællet i et stort Hul ud for Kaptajn, Buntmager Werners Gaard (Stengade 65. B. 43). Ud for Nr. 39 (B. 434) antydede *Bommen* i Fortovet med Jernringene til at binde Hestene ved, at her var Postmestergaarden, hvorfra Deligencen til Hovedstaden udgik. Til de rejsendes Bekvemmelighed var Vognen forsynet
 20 med Rullegardiner. Om disse »enten alle eller nogle skulle optrækkes eller nedhænge, afgøre Passagererne imellem sig ved de fleste Stemmer«. 1832 klager Helsingørsposten over en *Billetsjover*, som opkøber Billetterne og sælger dem med en Marks Fortjeneste, og som, naar han ser rejsende komme, stiller sig i Døren, saa de ikke kan komme ind. Iøvrigt kunde man i 1840- og
 25 1850-erne ogsaa komme til København med *Hjuldamperne* »*Hamlet*«, »*Ophe- lia*« og »*Horatio*«. »*Hamlet*« havde 1842 i Forstavnen »en Figur, der holder i sin Haand en forgyldt Dødningseskale«.

1747 blev der opsat en ny *Vindfløj* paa Raadhuset. Og i Anledning af dennes 100-Aars Jubilæum bringer »*Kikkerten*« 1847 et Digt, hvori Vejrhansen
 30 fortæller om, »*hvad denne lille By omskiftet haver, fra jeg kom paa min Post at staa*«. Der er navnlig to Forandringer, den dvæler ved.

Jeg kan huske, at paa Kirkegaarden
 ved St. Olai og St. Mariæ's fod,
 der stode høje Træer smukt i Orden
 med stolte Kroner og med kraftig Rod.

Det er den gamle Kirkegaard, der skildres, med det islandske Kompagnis Port ud for Brøndstræde. Begravelserne her ophørte 1828, da Ny Kirkegaard var bleven forsynet med Ligvognsskur og Stakit mod Nygade.

Den anden Forandring er sket med *Skydebanen*, hvor der ikke alene var opført en ny grundmuret Bygning i Stedet for en Træpavillon, men hvor
 40 Digteren tillige synes at antyde, at Selskabet er blevet mere fornemt og eksklusivt:
den gamle Skydebane

Jeg haver set den gamle Skydebane,
hvor Huset bygget var af simpel Træ,
men Glæden der — var blevet til en Døse,
og Vinen brugte man ej heller spæ'.

Der Byens Borgerstab samt Excellencer
med Naader og Madammer, Møer kom.
Man gjorde ikke større der Credentser,
men tog som lige alle et Spring om.

I fordums Tid var ikke mange Klubber,
men Skydebanen var det valgte Rum.
Nu man paa mange flere Steder subber,
saa Mængden bliver ganske stiv og krum.

en Drikkevis En helsingørsk Drikkevis fra samme Aar taler samme Sprog:

I Helsingør tæt ved Kronborg Slot,
der bor man saa herligt og lever saa godt.

Men trods det, at Byen saa slemt er i Ry,
saa er det mit S'æl en fortræffelig By.

Der Naadeholdselskaber intet er færdt,
med Sædelighed er det slet beværdt.

Chi fylder nu Glasset og drikker dens Skaal,
dens Lykke var stedse vort Ønskes Maal.

Man spiser sin Mad og drikker sin Vin,
og mange der drikker sig fulde som Svin.

En Skaal for det solverblaa bølgende Sund,
som kranser om Kysternes Bøgelund.

De gamle saa lystigt paa Knejsperue gaa,
de unge, de gør vist ligesaa.

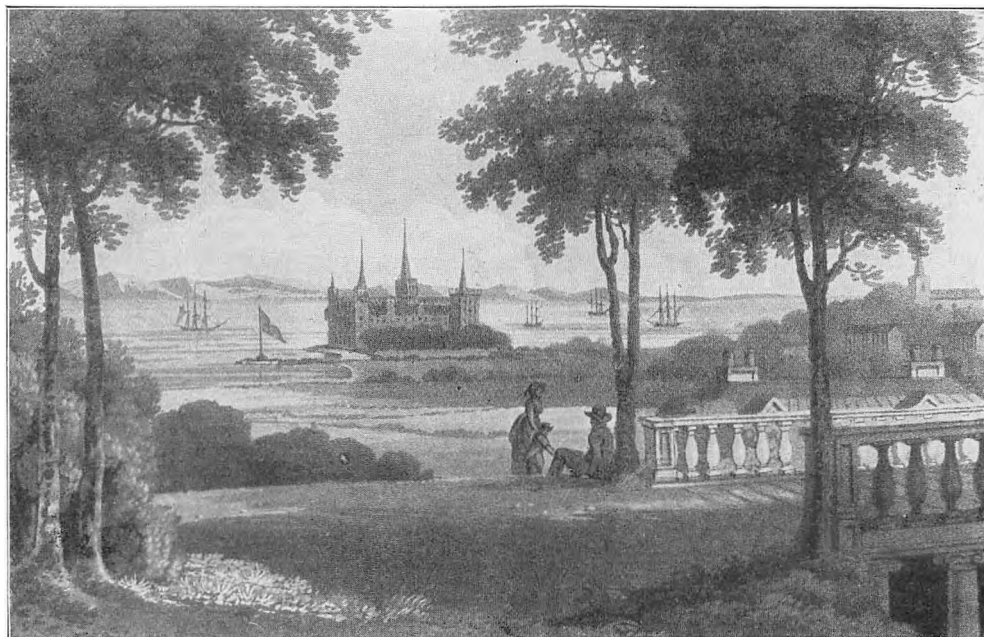
Gid Skibe i Mængde maa fæstningens Vold
passere og dygtigt betale i Told.

Chi af den Told vor Profit vi ta',
vi har jo ej andet at leve a'.

1857 ophæves Sundtolden. Den 31. Marts klarerede det sidste 20
Skib sin Øresundstold, og Vagtskibet, Korvetten »*Saga*«, forlod sin
Post. Sundtoldens *Saga* var ude. Og dermed forandres Billedet.

Der gaar blandt gamle Helsingørnere Sagn om de fornemme
Englænderne engelske Skibsklarere, der færdedes med deres Damer til Hest 25
gennem Byens Gader som Grever og Baronere. Og der findes endnu
hist og her i helsingørske Hjem fornemme engelske Møbler, gamle
engelske Kobberstik, fin engelsk Plet og Fajance o. lign. fra gamle
engelske Hjem. Da Krigen begyndte 1807, maatte de herboende
Englændere og Skotter melde sig til Byfogden for at opgive deres
Navn, Fødested og Borgerbrev samt aflægge Ed. Det er en lang 30
Række fremmedartede Navne, der her er optegnet: Chapman,
Rainald, Ellah, Knox, Mullens, Duncan, Parker, Bryan, Webster,
Wright, Good, Berredge, Belfour, Both, Watkins, Clarck, Howden,
Morrel, Greenhaugh, Terrie, Cares, Whites o. m. fl. 1792 havde de
herboende Englændere andraget Kongen om Tilladelse til at danne 35
engelsk Kirke en egen engelsk Menighed og holde deres egen Præst. Det fik de
Aaret efter Lov til. *William Jackson* blev konfirmeret som deres

Cronborg Castle and Elsinour from Hamlets garden. Drawn by I. Carr. Esqr. T Medland sculp,
Published May 1. 1805, by R. Philips, Nr. 6, Bridge St. Black Friars.

Til venstre: Gravhøjen ved »Verdens Ende«. Tilhøjre ses et Par Sten
af Skellet mellem »Himmerig« og »Jorderig«.

Præst. Til Kirke fik de den nuværende Arbejdernes Forsamlingsbygning i Søstræde. Det kom imidlertid til Strid med Præsten, som ikke fik sin retmæssige Løn og derfor bl. a. ved Opslag paa Kirkedøren bekendtgjorde, hvad Menigheden skyldte ham. Striden endte med, at Menigheden ophævedes 1796. John Good købte Kirken, der anvendtes til Forretningsbrug, indtil Macgregor 1836 atter samlede en engelsk Menighed, der blev opgivet 1839. 5

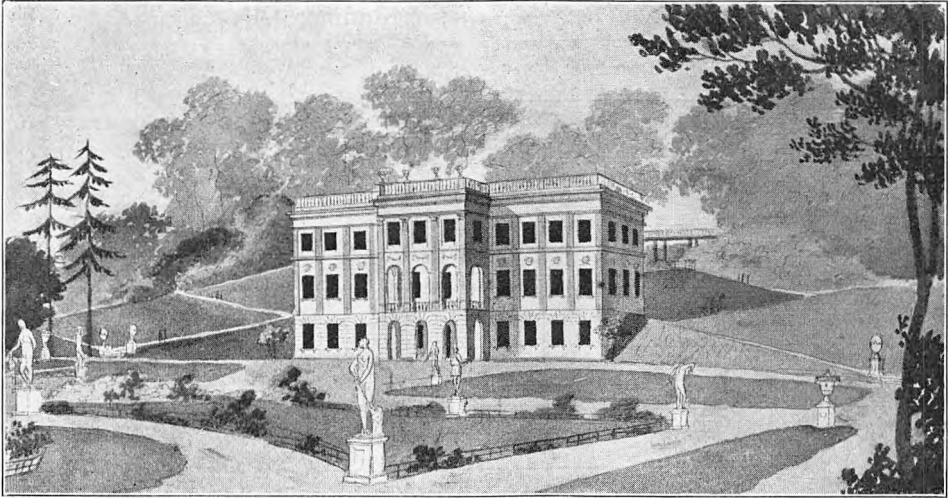
Der var ved 1850 mange af de ovenfor nævnte Navne tilbage og adskillige andre som Fenwick, Deacon, Norrie og Taylor. Englænderne var saa mange, at de i deres Omgang kunde holde sig for sig selv. Desuden bevarede de det engelske Tilsnit paa alle Omraader. Her var engelsk Snedker og engelsk Skrædder (I. 360), mange Familier holdt engelsk Tyende og sendte Børnene til England for at «lære det engelske Sprog, som for Handelens Skyld er dem saa nødvendig». Bohavet var engelsk ligesom Spisestellet og Billederne paa Væggene, og man vedligeholdte engelsk Husskik. 10 15

De fleste Helsingoranere havde lært at sige »all righth«, »never mind«, »go on« og hvad der hørte med til internationalt Sømandsprog. Og adskillige havde lært Valgsproget: »A short but a merry life«, og fulgte ganske nøje denne Livsvisdom. 20

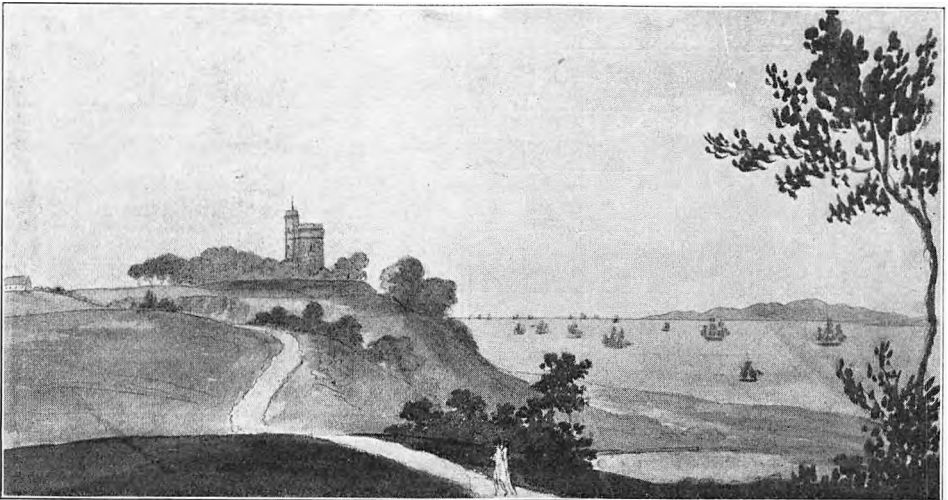
Naar H. C. Andersen har Brug for Folk med Lommerne fulde af Guldpenge, bliver det altid Englændere. Maaske har han lært det under sit Ophold i Helsingør hos Meisling 1826—28. Men iøvrigt var Englænderne saa at sige overalt Herrer. Og her mærkedes det bl. a., at i Aarene 1833—53 ca. en Trediedel af de passerende Skibe var engelske. Englænderne havde Penge, og saa holdt de paa deres eget Sprog og egen Skik. Saadanne Folk saa man op til. Ja, det kunde — efter hvad Galschiøt fortæller — endogsaa hænde, at en dansk Brokaper, saa godt han nu forstod det, optraadte efter »english fashion«. Med høj engelsk Hat, en Snip af Silkelomme-tørklædet ud af Baglommen og et »Well, Sir«, kunde han blive en hel gentleman, selv om de indfødte Englændere maaske nok betegnede ham som Lord Hansen eller Lord Mortensen. 25 30

Det er iøvrigt ikke Englænderne, men *Skotterne*, der først spillede en Rolle i Helsingør. Deres Tid falder tidligt i det 16de Aarhundrede, og fra dem har vi Borgmesterslægten Lejel, det skotske Alter i St. Olai Kirke, de skotske fattiges Jord og *Skoltehuset* (Stjernerog. 29. B. 513). Mod Aarhundredets Slutning forekommer her ogsaa en Del Englændere. Ved Prinsesse Annas Bryllup med Kong Jacob VI af Skotland (Jacob I af England) 1589 og Festlighederne paa Kronborg 1590 blev Forbindelsen livligere, og paa Christian IV's Tid er der mange Englændere i Helsingør. Mest kendt er de to Hold engelske Skuespillere, som optræder her 1586, og mellem hvilke findes tre af Shakespeares Kammerater. Om Shakespeare selv har været i Helsingør, vides ikke. Heller 35 40

engelske
Skuespillere

Marienlyst. Efter Akvarel af S. L. Lange 1804. Det franske Anlæg (indenfor Havemuren, foran og bag Slottet), anlagt ca. 1760 af Jardin. 1848 skænkede Frederik VII Slottet til Bolig for Krigsinvalider, hvad det dog aldrig blev. Et Billede, paa hvilket man ser Soldater med Træben spadsere i Haven, og hvor Slottet betegnes som »Invalidehotel«, er, som Galschiøt har meddelt mig, et Fantasibillede. Da Byen 1851 havde købt Slottet, tænkte man en Tid at indrette det til Raadhus, og »Glastrumpeten« mener, at Tyvene vil forbedres ved at sidde her i en skyggefuld Have i Stedet for i en skummel Kælder. I den trange Tid 1857 udlejede man Slottet til Badeanstalt. Med Hamlets Grav som Turistattraktion skulde denne, som man haabede, i Forening med den forestaaende Havneudvidelse redde Byen fra Ruin.

Marienlysts engelske Anlæg (udenfor Havemuren nordpaa langs Sundet) anlagt af Manza 1789—91. Jorderigspartiet med det nu nedrevne Taarn, efter hvilket Villa »Taarnhøj«, i hvis Have dets Fundament er bevaret, har faaet Navn, Akvarel af S. L. Lange 1804. Længere mod Nord var Himmerigspartiet med »Himmelstigen« (ved Højstrup Station). Mellem »Jorderig« og »Himmerig« var »Verdens Ende« med Eremithytten og Graven, som kaldtes »Hamlets Grav« f. Eks. 1837 af Henrik Steffens og 1838 af Gustava v. Haselberg. 1858 laver Nathansen en ny »Hamlets Grav« indenfor Havemuren ved at flytte Stensøjlen fra »Verdens Ende« derind.

ikke, om han har faaet noget at vide af sine Kammerater om Forholdene her. Og lige saa lidt kan det med Sikkerhed paavises, at han har benyttet nogen Viden om Helsingør, bl. a. fordi der altid vil være en Mulighed for, at de helsingørske Elementer, der kan paavises, kan være kommet gennem det ældre nu tabte Hamletdrama, som han har kendt. Sikkert er det dog, at han henlægger Handlingen til Helsingør, og at Englændernes Forbindelse med Danmark dengang foregik over Helsingør. De kendte Slottet her. Og den eneste Stedsangivelse, som findes i Hamlet — Haven, hvor Hamlets Fader, da han blev myrdet, sov, som han plejede om Eftermiddagen —, ligner meget en Bemærkning af Franskmanden Josias Mercer i hans Rejsedagbog 1588, i hvilken han omtaler Kronborg Have og Lysthuset her, »hvor Kongen plejede at hvile ud fra sine tunge Bekymringer«.

»Hamlets
Have«

Hvad enten her nu er nogen Forbindelse eller ikke, saa ventede Englænderne i Helsingør at finde Slottet og Haven, som er Skuepladsen for Shakespeares Hamlet. *Robert Ker Porter* søger 1805 først Slottet, hvor Hamlet dræbte Polonius, og da han ikke finder et ældgammelt Slot, som kan stamme fra Hamlets Tid, men hører, at der udenfor Byen er en saakaldet »Hamlets Have«, iler han derud og skuffes ved heller ikke der at finde de »ærværdige og storslaaede Ruiner«, han venter sig.

Andre saaledes søgende fandt imidlertid noget andet, nemlig det engelske Haveanlæg med Graven, som de kaldte Hamlets Grav.

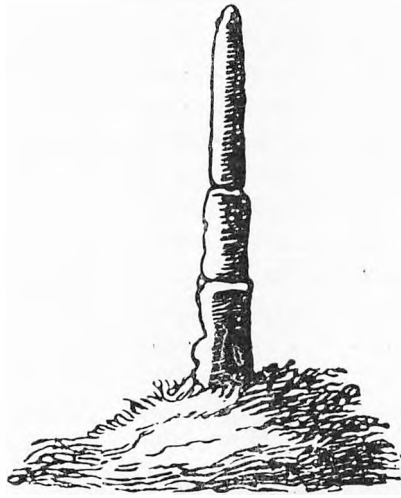
Der var 1791 Tale om, at den nygifte Kronprins Frederik skulde bo paa Marienlyst. Gartner Manza fik derfor travlt med her at indrette en romantisk Stemningshave i Smag med Louisenlunds, hvor det unge Par havde fejret deres Forlovelsesdage. Dette engelske Anlæg — i Modsætning til det franske med tætklippede Hække og stive geometriske Former indenfor Havemuren —, blev anlagt paa den skovklædte Bakkeskrænt mod Nord. Det bestod af et »Jorderig« og et »Himmerig«, skilt ved en dyb Kløft »Verdens Ende«. Til Jorderigspartiet horte Dammen med den blomsterklædte Ø ved »Taarnhøj«, der har Navn efter det nu nedrevne Taarn (i Taarnhøjs Have). Himmeriget var længere mod Nord ved Magdalenehøj, hvor en stejl Trappe i Skrænten (ved Højstrup Station) endnu bærer Navnet »Himmelstigen«. »Verdens Ende« var den tredie Kløft i Skrænten fra Helsingørsiden. Gennem Verdens Ende løb en Bæk, der i Kløftens bredeste Del var dæmmet op til en lille Sø. Her laa paa Jorderigssiden en Eremithytte, og paa Himmerigssiden en Gravhøj med en brudt Stensøjle, der symboliserede det brudte Menneskeliv. Umiddelbart bag Gravhøjen dannede et Stendige Grænsen mod Himmerig. — Fra Udsigtstaarnet nød man Synet af Jorderigs Herligheder. Derefter trak man sig i Forsagelse tilbage ad snævre, mørke Stier til Eremithyttens Ensomhed. Derfra kunde man begive sig ud over »Verdens Ende«, over den lille Bæk og paa den modsatte Side arbejde sig op mod Himmeriges Højder, men der var kun en snæver og stejl Vej derop, og ad den kom man ikke uden om Graven.

det engelske
Anlæg

Ved »Ver-
dens Ende«

Man rejste i Romantikkens Dage Gravhøje og Gravmonumenter over levende og døde Venner og Slægtninge, ja selv over Romanhelte. Den fornævnte

Hamlets Grav 1846.
Efter I. G. Kohl: Rejser i Danmark.

»Hamlets Grav«. Efter Illustreret Tidende 1859-60.

Magdalenehøj har saaledes sit Navn efter en Mindesten, som Slottets Beboer, Kammerherre Krogh, her rejste over sin Hustru Magdalene, som overlevede ham i 8 Aar.

I Shakespearerenæssancens Tid ved 1800 kom Englændere ofte til »Hamlets By«, hvor de traf mange Landsmænd. Kronborg Have, der nu hed Marienlyst, bliver for dem »Hamlets Garden«. Saaledes kaldes den paa engelske Stik 1805 og 1807. I 1816, 200-Aaret for Shakespeares Dod, opfører man Hamlet i Kasematterne paa Kronborg, og Oehlenschläger skriver Digt heril. Professor A. Andersen Feldborg ofrer i sin engelske Beskrivelse af Danmark et helt Afsnit paa »Hamlets Garden«, og han fortæller her, hvorledes man 1818 ved den engelske Konsul Fenwicks Fødselsdagsgilde vedtog at rejse en Statue af den lige afdøde Hamlet-Skuespiller og Shakespeare-Oversætter Peter Foersom i »Hamlets Have«. 1837 opfører Halls Skuespillerselskab »Hamlet« i Helsingør, samme Aar nævnes Hamlets Grav for første Gang af Henrik Stefens i hans »Gebirgssagen«, hvilket citeres af Schaldemose i »Helsingørs Ugeblad«, og Aaret efter omtaler Gustava v. Haselberg Graven. Derefter nævnes den ofte. Den tyske rejsende Kohl (1846) beskriver den og tegner vedføjede Billede af den, og den fornævnte *Times*-Korrespondent 1851 giver en Beskrivelse ganske svarende til Kohls Billede*). Stensøjlen er nu fjernet, et Stykke af den staar ved »*Ophelia* Kilde«, og Gravhøjen ses endnu ved »*Verdens Ende*«.

Det *nederlandske og tyske* Element havde som nævnt spillet en meget stor Rolle i det 17de Aarhundredes Helsingør. Herom vidner den tyske Menighed og de tyske Skoler, selv om Provst Schumacher vel nok har Ret i, at de Børn, der søgte dem, talte Dansk og kun »recitered som Papegøjer« den tyske Katekismus. Men Tyskernes og Englændernes Stilling var ret forskellig. Tyskerne regnedes ikke for egentlig fremmede, og før 1848 kun for Venner. Holstenerne havde jo dansk Indfødsret, og adskillige Officerer og Embedsmænd ved Øresundstoldkammeret var tyske. Den hollandske, preussiske, østerrigske og hanseatiske Konsul kunde derfor føle sig ret hjemme her, men iøvrigt er der vist ingen Tvivl om, at baade van Aller'ne og Thalbitzerne i hvert Fald i anden Generation talte flydende Dansk.

Størst Indflydelse paa helsingørsk Byliv fik Tyskerne i *Haandværkerlavene*. Zünftens Sprog var Tysk, og mangen dansk Haand-

*) At den siden flyttes ind bag Slottet fortælleres af Vilh. Bergsøe og af en Englænder, Papworth, i »Notes and Querries« (3 S. V. 50), og bekræftes af Marienlyststudvalgets Forhandlingsprot. 1858, hvor der »efter Lejerens Begæring« gives denne Tilladelse til »at ordne Hamlets Grav paa en til Sagnet svarende Maade«. Endelig passer Beskrivelsen af Hamlets Grav i Niels Baches Erindringer paa Stedet ved »Verdens Ende« og ikke paa Pladsen bag Slottet. Naar Galschiøt mener at kunne erindre »Graven« bag Slottet før 1858, maa det hero paa en Erindringsforskydning med Hensyn til Tidspunktet.

Smedenes Stueskilt, Sølvskilt fra Skræddernes Velkomst. Bøsemagernes Skafferstok, Sølvskilt fra Bagernes Velkomst. Slagterlavets Fattigbøsse. Bøsemagernes Valtavie.

værkssvend, som ikke kunde et tysk Ord, maatte lære sin Grusz udenad paa Tysk for at blive Svend. Hvad vi finder af gamle Lavsskikke, og disse blev i adskillige Fag bevarede til ind i 1860-erne, er en Arv fra Tysk, der nævnedes med Respekt som et internationalt fagligt Eje.

Det er ikke noget ringe Antal *vandrende Svende*, der i Lavenes sidste Dage gæstede Helsingør. Enhver Svend skulde have sin Vandrebog paategnet paa Politistationen, og dertil krævedes, at han var i Besiddelse af en Daler til Rejsepenge. Det var imidlertid meget hyppigt den samme Daler, der blev udlaant og forevist af den ene efter den anden. Ved denne Lejlighed blev imidlertid Svendenes Navne optegnet, og Protokollerne viser 1830—52 ca. 500 vandrende Svende aarlig, undertiden flere, 1831 afrejste 600, og 1847 ankom 780.

Til at modtage de rejsende Svende fandtes endnu Skræddernes Kro i St. Annagade, Skomagernes i Groskenstræde og fremfor alt »*Den forgyldte Hue*« i Stjernegade. Sidstnævnte havde sit Navn efter Værtinden, *Madam Søborgs Hue* med forgyldt Nakkestykke. Her var Fælleskro for Snedkere, Bagere, Smede og Sadelmagere. Hvert Haandværk havde her sit eget Bord, over hvilket Fagets Stueskilt hang. — Her drak den udlærte Svend første Gang af Velkomsten, her modtog han den med kulørte Sløjfer smykkede Kridtpibe af en af Madam Søborgs Piger, der fungerede som *Krosøster*, og som han i Dagens Anledning havde Lov at kysse, og her samledes Svendene om Søndagen for at spille Kegler. Den gamle *Keglebane* er først for faa Aar siden revet ned. Man vaagede over Anstanden. Ingen Svend maatte vise sig paa Gaden uden *Frakke*. Og da man paa et Skomagerværksted havde 5—6 Svende, men kun een Frakke, maatte Læredrengene bringe Frakken tilbage og frem, saa alle efterhaanden kunde benytte den baade paa Hen- og Hjemturen. Man kunde nok spille Kegler i Skjortearmer.

Mikkelsaften, naar man begyndte at arbejde ved Lys, fejrede man paa hvert Værksted *Lysegildet*. Der vankede da Steg og Punsch; men de gifte Svende fik undertiden 1 Rdl. at holde Gilde for hjemme. — Ved *Skilteflytning* flyttedes Kroen fra en Mester til en anden, og Lade, Fane, Velkomst, Bægre, Skafferstokke m. m. bares da i højtidelig Procession gennem Gaderne. Slagterlavet har først for faa Aar siden ophørt med denne Fest. Dets Velkomst med prægtige Skilte er nu anbragt paa Helsingørs Museum.

1843 lod Smedelavet for sidste Gang optrykke sin »*Haandværks Skik og Brug*« med Formularerne for Lavsmøderne og for Svendeindvielsen, denne Gang dog paa Dansk. Det er iøvrigt interessant at se, hvorledes de tyske Navne efter 1848 bliver sjældne i Helsingørs Smedelav, hvor Svenskerne tager

deres Plads: Kratzenberg, Hüsigg og Kaiser, hører til Sjældenhederne; men Hultman, Lundsten, Lundgren, Soderberg, Søderstrøm, Hamerlund, Lindberg, Hedin, Boman, Holmgren, Malmgren, Cedergren, Gronberg, Malmquist, Halgren, Holmberg, Risberg o. lign. viser, hvor Strømmen nu kommer fra. Men
5 endnu 1867 fremstod Smedesvend Ludvig Anker og »drak sin Velkomst for aaben Lade efter Haandværks Skik og Brug«.

De helsingørske Lav var imidlertid blevet de smaa overfor det store Bøse-
magerlav ved Hellebæk Geværfabrik, der ved den Tid, her er Tale om, havde
Ledelsen af den store Pinsfest i Hammermølleskoven. *Bøse-
magerne*

10 Skikken at »ride Sommer i By« kendes fra det 16. og 17. Aarhundredes Helsingør, og endnu 1833 fortæller Schaldemose i »Helsingøersposten« om 13 Bønderkarle fra Tikøb, der red Sommer i By i Helsingør. »I sorte Trøjer og
Benklæder, pyntede med Baand og Fjerer med Trompeter og flyvende Fane, *Sommer i By*
hvorpaa der stod: »Den første Maj« begyndte de straks deres Tiggertog —
15 og fortsatte fra Hus til Hus — selv til Kronborg Fæstning til Kl. 8 om Aftenen under Afsyngelsen af en gammel Vise, som man kan læse i Thieles Folkesagn, indsamlede de 200 Rdl.«.

I gamle Dage var det imidlertid *Helsingoranerne*, der drog i Skoven for at hente Maj, rimeligvis lavsvis ordnet. Af Tingbøgerne kan man se, at Turen
20 gik til Skoven ved Hellebæk. I det 19. Aarhundrede var det Læredrengene, der optraadte, idet de tiggede Penge til at klare Udgiften til Drikkevarer i Svendelavet. Den ældste af de udlærte optraadte som »Nar« i Narredragt, en hvid og sort Strømpe, Bjælde paa Knæerne, malet i Ansigtet og med en Briks i den ene Haand og en Pengebøsse i den anden. Hans Bestilling var at klaske Folk
25 med Briksen og lave allehaande Løjer, men først og fremmest dog at samle Penge ind. De andre forestillede »Majgreven« og hans Tjenere, og var alle i hvide Skjorter med rødt Silkeskærf og røde Sløjfer paa Ærmerne, Majgreven med Guldgalloner ned ad Benklæderne. *Majfest*

Festen varede fra 1. Pinsedags Morgen til 3. Pinsedags Aften. Sidste Dag
30 bar man Narren gennem Byen paa en Tønde, og der brugtes nogle Formulærer, som viser, at Festen ogsaa var en *Svendeindvielse*. I Hammermølleskoven var indrettet en hel Dyrehavsbakke, som *Meisling* har beskrevet og kalder »Helsingoranernes lille Dyrehave«. Her var bl. a. en »Majsal«, hvor
Festen om Aftenen sluttede med Dans. — Ved Ny Kirkegaards Port holdt
35 *Kapervogne*, som befordrede Helsingoranerne derud. Denne Tur er beskrevet af »Mascaron«s Redaktør, der leverer en Tegning af sig selv og den Bonde, der serverer ham Punch. *Den lille
Dyrehave*

En anden gammel Skik var *Bloksbjerg-ridningen*. Den udførtes af Læredrengene, som tog en af de ved Gadelygterne hængende Stiger, anbragte
40 Heksen (en Læredreng eller en stor Kludedukke) paa den og bar denne i Procession fra Ankerbakken gennem Gaderne til følgende Sang: *Bloksbjerg-
ridning*

Dette foregik Onsdag før Paaske. Den følgende Lørdag red man fra Bloksbjærg. Da der var Stiger nok, var der oftest flere Processioner i Gang samtidig. 1852 var Festen særlig vellykket, da man fik Politimester Crone, Underfogden, Fuldmægtigen og 6 Betjente til »strejfe Gade op og Gade ned, og hvor de var, var der en Hujen, Skrigen og Hurraraab uden Ende«. Allerfestligst var det, naar hele Politistyrken var lokket ud, at ride ind i Politigaarden (Stengade 46) med Heksen. Resultatet læses i Arrestprotokollerne.

Vore Genboer satte ogsaa deres Præg paa helsingørsk Folkeliv. *Genboerne* Der var Aarhundreder gammelt Fjendskab mellem Svenske og Danske, men vore Genboer var jo oprindeligt Landsmænd og havde Torv fælles med os, og længe efter 1660 stod Helsingborgs Snedkere i Helsingørs Lav og korresponderede paa Tysk — Zünftens internationale Tungemaal. Det satte nok noget ondt Blod at se den engelske Konsul og engelske Fregatter holde til i Helsingborg under Krigen 1807—14. Men 1829 var det, at Tegnér udtalte: »Söndringens tid er förbi«. Og 1838 giver Venskabet mellem Broderfolkene sig Udslag i en Række Sammenkomster baade i København og her. 1838—46 gaar det i Helsingør Slag i Slag med Møder med Frænderne i Helsingborg og Landskrona. Ved Vintertid — og Vintrene var i disse Aar saa strenge, at Sundet meget ofte var tillagt — gik *over Isen* der Folketog over Isen, hvor der mellem Helsingør og Helsingborg ligefrem var lavet en Landevej, ved hvilken de handlende havde opført Boder, hvorfra de solgte Forfriskninger, Danskerne først og fremmest Kommenskringler. *) — Og om Sommeren saa man Gang paa Gang hele Flotiller af Robaade staa ud fra Sundets Bred for at gæste Brødrene hinsides. Man højste Genbobyernes Flag og landede under Velkomstkvad, der undertiden var saa viseligt indrettede, at de kunde synges vekselvis paa »Vift stolt paa Codans Bølge« og »Kung Carl den unge hjälte«. Helsingoranerne skænkede Helsingborgs Brandkorps en Fane og modtog selv et sølvbeslaet Drikkehorn med følgende Vers af Havamaal:

Til trofast Ven
er der Genvej,
selv om han bor fjernt.
Ved Du, at Du har en Ven,
da vær ham tro.
Og vil Du nyde godt af ham,
da skal Du blande Sind med ham
og bytte Gaver
og gæste ham ofte.

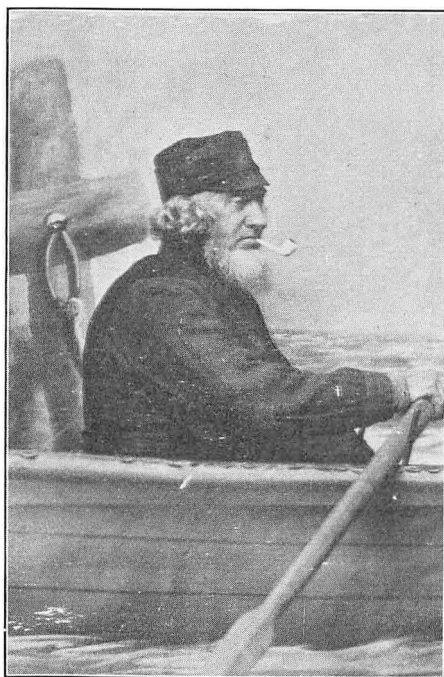
*) 29. Januar 1893, da der ogsaa var Is paa Sundet og 10000 Genboer besøgte Helsingør, solgtes her 22000 Kommenskringler.

En af de største Festligheder, Helsingør har oplevet, var *Kongemodtagelsen* d. 22. Septbr. 1841*). Foruden Kongen og Dronningen, Kronprinsen og Kronprinsessen, kom ogsaa Prins Ferdinand, Prins Vilhelm af Hessen og flere højkongelige Personer. *Magistraten* og *Borgerrepræsentationen* stillede ved Grænsen mellem Byens og Tikøb Sogns Jorder, og de høje Herskaber eskorteredes ind til Byen af dette Følge samt »*Tikøb Sogns Indvaanere til Hest*«. — »Byens samtlige *Lavsmestre, Haandværkere* og *Svende* samt *Lods-* og

Kongemodtagelse

Færgemand og Kaperkaptajn Jens Lind (1776—1841).

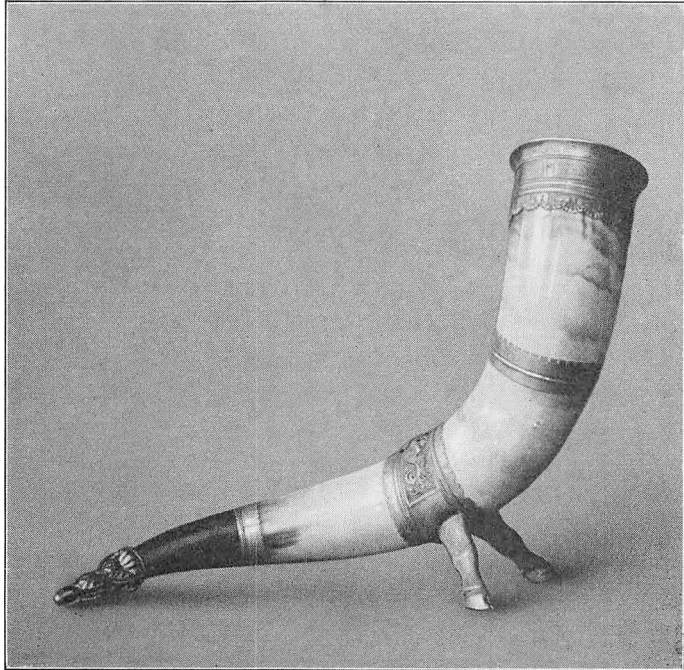

En helsingørsk Færgemand fra Lavets sidste Tid.

Færgelavet, havde sluttet sig til et festligt Tog med den svenske Musik samt den af Helsingborgs By skænkede og paa Byens Raadhus opbevarede *Æresfane* i Spidsen, og afmarscherede med *Faner, Velkomster, Lader* og øvrige Insignier samt Symboler; derforuden havde Vognmandslavet, der bestod af 24 *Postillioner* til Hest, begivet sig i Forvejen, hvilke i Forbindelse med de øvrige gjorde Holdt udenfor Byens Svingelport ved et festligt smykket og i denne Anledning oprejst *antikt Ærestempel*«.

*) Om Forberedelserne til en Kongemodtagelse beretter Schaldemose i »Helsingørs-posten« 1832: »En Tromslaer ledsaget af to Raadstuetjenere med sidskengrønne Kjoler, gule Knæbuxer og trekantede Hatter med røde Kokarder saa store som Tallerkener gik igennem Gaderne og opfordrede med høj Røst Honoratiores og Inhonoratiores til at møde i Klubsalen for at raadslaa om en Ting af allerstørste Vigtighed« . . . [Klubsalen er »Øresundsklubben«s S. 390 omtalte Sal, der var Byens største].

Nu gik hele Toget gennem Stengade, der var smykket med »Guirlander og Æressøjler med Grønt, Blomster og Kranse«. Overalt mødte man »forskellige Symboler og Bannere«, bl. a. først «*det militære Banner*», dernæst »*Landmandens Insignier*« og endelig paa Fisketorvet »en *kolossal Søjle* med Sø- og Fiskeredskaber«. 5 Paa Vejen til Kronborg var der oprejst »flere smukke Æresporte«, og om Aftenen straaledede hele Byen i den festligste Illumination

Drikkehornet, som Helsingborgerne 1838 skænkede Helsingør.

med »Transparenter af Navnechifre«, medens Alléerne til Kronborg var oplyst af Begfakler.

De høje Herskaber aflagde Besøg paa Kronborg, Marienlyst, 10 Øresunds Toldkammer, i Klubben og paa Løves Skibsværft, hvor Skonnerten »Søridderen« lige var løbet af Stabelen. Her modtog Kongen ogsaa en Deputation med en Sang fra Færgelavet, som Majestæten besvarede ved med blottet Hoved at udbringe et tre-foldigt Leve for »sine kække Søfolk«. 15

Mest imponerende og tillige mest originalt af de helsingørske Festoptog var dog nok Færgemændenes Fastelavnsoptog, der — uden at nogen Forbindelse iøvrigt kan paavises — minder om de store Fastelavnsoptog i Nürnberg og andre tyske Byer.

Færgemændenes Fastelavnsoptog

Naar Isen spærrede Sundet, fik Færgemændene god Tid. Blev 20 det saa Kaneføre, trak de to—tre af deres store Færgebaade paa

Land, anbragte dem paa store Blokslæder, taklede dem til som Skibe og bemandede dem med glade Færgemænd, der den Dag bar pyntelige Sømandsskjorter med Skærf i Stedet for de sædvanlige mørkeblaa Uniformstrøjer med blanke Knapper. For hver 5 Baad spændtes 4—6 Heste, og saa gik Turen til Fredensborg eller undertiden til Amsterdam Kro, medens en Række Kaner med andre muntre Helsingøranere fulgte efter.

I »Helsingørs Skilderi« for 1841 findes en Sang, »afsjungen i »den borgerlige Forening« i Helsingør efter Hjemkomsten af et 10 Kaneparti i Baade tiltaklede som Skibe«.

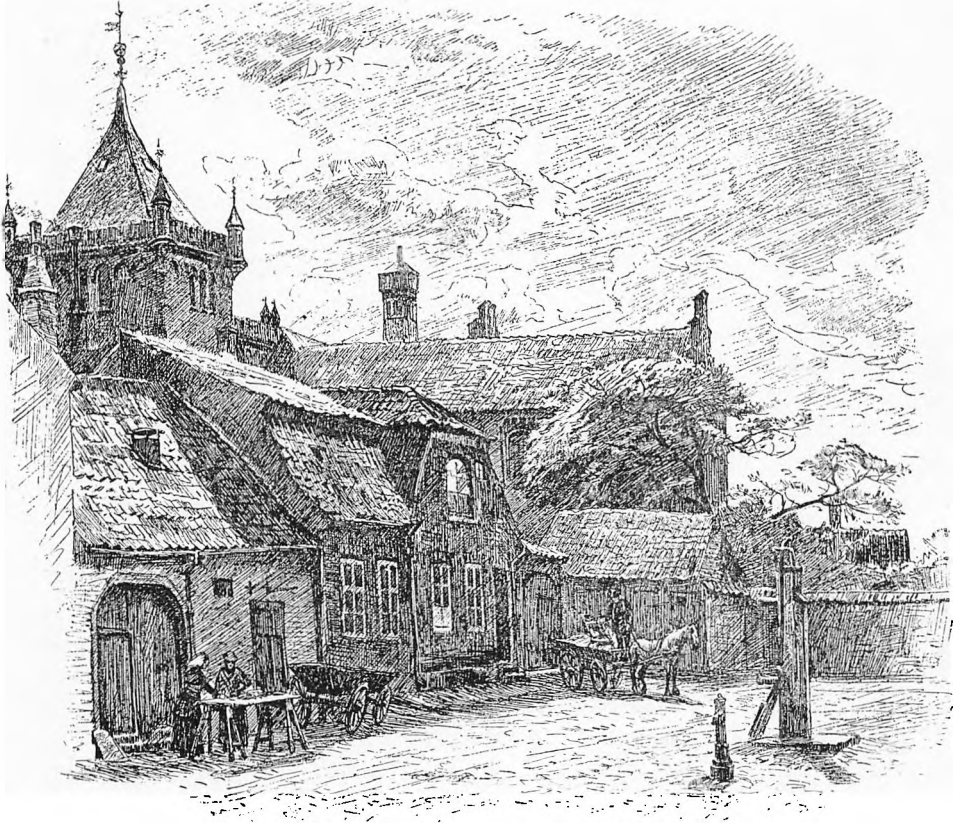
Og Søndag d. 22. Febr. 1853, da Frederik VII og Grevinde Danner besøgte Kronborg, skriver Grevinden i sin Dagbog: »Disse raske Søfolk med deres Baade paa Kælker, med flyvende Flag, og denne Masse Folk, som raabte: »Gud velsigne Danmarks Konge« 15 med et tordnende Hurra«. Det er Helsingørs Færgelav i det rigeste Sundtoldsaar, og i Fest.

Et Par Aar senere ligger den 12-aarige *Martinus Galschiøt* og hans Legekammerat *Oscar Unna* paa Sundet i Baad og ser Skibene komme om Kronborg: »Barker, Brigger, Skonnerter og Smaaskuder 20 mellem hverandre for bugnende Sejl helt op til det øverste af Masterne«, snart en slank, norsk Fuldrigger, snart en tung, rundgattet Hollænder eller en gammel Plimsoller, alle ligesom i Kapløb, undertiden i Klumper, saa det saa ud, som om de skulde jage Bovsryd og Stagsejl ind i hverandres Rigning. — »Det var rent ud 25 festligt at ligge der midt imellem dem og have Fornemmelsen af, at de holdt lige ned paa En, saa man maatte ligge paa Aarerne, parat til at dreje af«. Der var ikke mindste Fare — »det var bare saa spændende«. »Og saa et muntert Tilraab paa et eller andet Fremmedsprog og Gensvar fra Vagtmanden forude eller fra Matroserne, der kiggede over Rælingen for at se, hvad det var for en 30 Skøjte, der prajede dem paa deres eget Maal«.

»rent ud
festligt«

I dette Stykke helsingørske Drengeliv fornemmer man det friske Pust udefra, der satte Flugt i Livet i det gamle Helsingør. Vi har ingen Skildring, der i faa Ord bringer os det nærmere. »Det var 35 rent ud festligt«.

Det ny Raadhus i de gamle Omgivelser set fra Slagtertorvet.
Tegning af Tom Petersen.

HELSINGØR er ikke længere Sundtoldens By, men Sundets By vedbliver den at være fremfor nogen anden. Her kan man fra Krogens yderste Pynt, fra Kronborgs Taarne eller fra en af de gamle Kikkenborge overskue Sundets smilende Kyster i Nord og Syd. Og paa en Vandring gennem Helsingørs Museum i Karmeliterklosteret og derefter gennem den gamle Bys snævre Gader og Stræder kan man som intet andet Sted leve sig ind i Sundets Historie, der uløseligt er knyttet til denne Plet.

Mange har forsøgt at skildre Sundet, dets Skønhed og dets Minde, og ejendommeligt er det at se, hvorledes dansk Digtning om Havet først knytter sig til Stedet her. Kingo har i sit Digt til Kronborg (1672) skildret Udsigten fra Pynten:

„Jeg ser den stolte Søe din faste fod at kysse
Og sine Sejlebørn i Søen at dysse“.

Han gaar derefter i Tanken tilbage til den Tid,

„Da Solen først randt op og over Jorden smiled',
Og Maanen fuld og frag sin Broder efteriled',
Da første Fiskebyrd omhøved' Ø r e s u n d,
Og nyfødt Fuglesang blev hørt i grønne Lund;
Da Verden Jomfru var, og ingen havde bolet
Med hendes Herlighed, men Jorden var omstraalet
Med idel Ret og Roe; da Havet aldrig saa
Den beged' fjælebuft sin Ryk at pløje paa . . .

.....

Da var din Byggeplads iffun de bare Sande,
Omfavnnet lysteligt af Øst- og Vesterstrande,
Did rafde Du din Hals udi en dejlig Kro og,
Mens salte Bølgevogn om hele Verden aag.

.....

Med højen Muur og Taarn, Du rank mod Himlen higer
Hvorpaa med største Lyft og Glæde man opstiger
At mætte Øjet med saa frit, saa faurt et Syn,
Som nogen Tid og Sted kom under Øjenbryn.
Her sees det grumme Hav sig om din Grundvoold krumme,
Og paa din hule Dørm med Bølgers Slag at tromme

.....

Her ser man som en Skov af Verdens rige Flaader,
Som Landet aarligen utrolig Jndtægt baader,

.....

Vil man til Landet se, da leger strax vort Øje
Paa grønne Bjergebryft og skovbegroede Høje,

.....

Og naar at Øjet sig igjen med Bjerget dælder
 Og sig med Agtsomhed langsned ad Bugten hælder,
 Der har Natur og Kunst en deilig Have sat,
 Bere(d)t et Paradis ved stinden Cornekrat.

.....

forneden ligger smuk med velafdelte Gader
 Det lystig Helsingør, der elsker Dig som Fader
 Og rette forsvær sit; der ser man folket gaar
 Og hver sin Sysfel og sin Gerning passe paa.
 Vel tusind andre Ting kan Du for Øjne jætte
 Hvoraf at Sindet sig snart aldrig fulde trætte,
 Dog kommer det Dig selv dog ingenlunde nær,
 Naar man din Herlighed beskuer ret især."

Kingos Strofer om Sundets Bølger er ikke alle lige poetiske, men Digtet viser dog, hvorledes hans Øje fra »det grumme Hav« har »leget« videre paa »grønne Bjergebryst« over Kronborg Have og »det lystig Helsingør«.

1776 har vi i et tysk Digt af *F. L. Stolberg*, der boede i Hellebæk, *F. L. Stolberg* en Skildring af Digterens Vandring i Sommeraftenen ved *Sundets Bred*, hvis Indhold er følgende:

»Synkende Aftenrøde dvæled' endnu over Sveriges Bjærge,
 Og dens rødlig Glimt danser paa Nordhavets Bølger,
 Klarere straalende Sundet, beskinnet af stigende Maane.«

Siden digter han en »*Badesang at synge i Sundet*«:

»O, priselig Fryd, med Sol og med Maane at bade i Havet!
 Trindt om os de purpurne Vovers bølgende Glød!«

Og i et andet Digt hedder det:

•Du daarer mit Øre,
 Jeg kender din Brusen,
Sundets favre Sirenesang.
 Ofte du drog mig
 Med kælne Arme
 Ned i dit kølende Skød.«

Johannes Ewald havde allerede fra Rungsted Øje for »de skertsende Bølger«. I *Søbækshuset* ved Tipperup var han ogsaa Sundet nær. Hans Værtsfolk var i Siægt med de helsingørske Færgemænd Sodenæs, og Ewald maa selv have haft Forbindelser i Helsingør, da han flere Gange digter Smaavers til *Skydelavets* Skilte og Skiver. Det er i et saadant Vers, han bruger Strofen »i *Damp og Røg*«, som vi lidt ændret genfinder i »Kong Christian«. Det er nu halvandet Hundrede Aar siden, at Ewald skrev Syngespillet »Fiskerne«, hvis Emne er en Stranding ved Dronningemølle d. 19. Novbr 1774. Her synger han som ingen dansk Digter før ham til Sømændens og Havets Pris, og her giver han os den danske Nationalsang, de danskes Sang om Havet. Helt igennem er »Fiskerne« en Klang fra Sundet. »Livets rige Kilde, moderlige Hav«, er det ikke selve Sundet. Og »en Sømænd med et modigt Bryst«, er det ikke den helsingørske Sømænd.

*Johannes
Ewald*

»Han sadler dristig Havet op,
saa snart hans Hjerte lyster,
og rider højt paa Bølgens Top
i Trav og susende Galop
til guldbestrøede Kyster.
Fluks er han der saa rig, han vil,
og lystig som den rige,
og sætter Bovenbramsejl til
og flyver glad med Sang og Spil
tilbage til sin Pige.«

Og synger ikke Folkene i Baaden:

»Sømænds Lyst!
Verdens Riger!
Sjællands Kyst!
Hornbæks Piger.«

Det er ikke blot Havet i Almindelighed, men det er Sundet og dets friske Sømænd. Og det er herfra Johannes Ewald henter sin stolteste Strofe i vor Nationalsang:

»Du Danskes Vej til Ros og Magt,
sortladne Hav.«

Det er Havet, men dog først og fremmest Sundet. Her har han fundet sit Billede; her er Havet som intet andet Steds i Norden *en Vej* — de Danskes Vej.

I 1842 skrev *J. L. Heiberg* et Digt om Kronborg, hvori han raader *J. L. Heiberg* Københavnerne til ikke at gaa »vort eget Sund« forbi, »Nordens Dardaneller«.

»Se den stærke Nordenvind
tusind Master frem at fyge.
Se dem alle Flaget stryge
for den høje Borgetind,
som med stolt, alvorligt Sind
knejser fra sin tunge Skanse,
hvorom lette Bølger danse.
Det er *Sundets Dronning* stor,
om hvis Trone Nymfers Kor
slynger hvide Blomsterkranse.«

Intetsteds har vi dog et saa malende Billede af Sundet i gamle *Henrik Ibsen* Dage med dets »Tog af hvide Sejl« som det, *Henrik Ibsen* giver i det Rimbrev, han fra Dresden skriver til Fru Heiberg i Paasken 1871, og hvori han skildrer først

» — — *en Dag ved Sundet,*
mellem Bøgekroner høje.
Sol i Luften, Sol paa Fladen.
Sejler-Gaden
fures af en blaalig Krusning;
Sommer-Susning,
født i »Skoven«,
dirrer som et Digt foroven.
Det er Søndag; glade Klynger
ler og synger;
Baade gynger
under Ly af Kystens Skrænt.
Lyse Kjoler
binker, soler
sig, hvor Klokker og Violer
har sit danske Tæppe spændt.

Men derude, —
 helt fra Nord, hvor Kronborg troner,
 indtil Syd, hvor fjernt Trekrøner
 Synet raner, —
 hvilken Rad af ranke Svaner,
 hvilken Stimmel,
 hvilket Tog af hvide Sejl!
 Skude slutter sig til Skude,
 Lysglans i de hvalte Klude;
 Vimplers Vrimmel,
 Højdens Himmel
 ser sig selv i Dybets Spejl.«

Og siden

»— — *en Nat ved Sundet,*
 under Mindets Stjerner høje.
 Hvilke Sagnets Syner vide!
 Hele Flaaden,
 fra Fregatten
 ned til Baaden
 ser jeg glide
 gennem Natten,
 langs med Landets lune Side.

Taagen slører Sejl og Master;
 Halvlys kaster
 over Stang og Raa tilsammen
 Svanehammen;
 hvad i Afstand Øjet svigter
 ind man digter;
 Kvinder, som fra Stranden drømmer,
 Mænd, som dommer
 efter egen Fordrings Lov,
 Slægt, som efter Slægt befolker
 Kyst og Skov. —
 Synets Skønhedsform fortolker
 efter skiftende Behov.

*

*Og se det er Livet just,
 Liv i Mindet . . .«*

Af de danske Kongers Guldbjerg har vort gamle Helsingør kun Erindringen tilbage, men det gemmer sin Rigdom af Minder om svunden Storhed, indrammet af Sundet og Skoven i den kønne, rige Natur, af Vaar og Ungdom, der bærer Fremtiden.

Sundet ved Helsingør. Carl Locher.